

ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yıl / Year:15 Sayı / Number:41 Ağustos / August 2022

ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ / ADYAMAN UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ / JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
(Uluslararası Hakemli E-Dergi/ Referee International E-Journal)
ISSN: 1308–9196/ e-ISSN: 1308-7363

Sahibi / Owner

Adiyaman Üniversitesi Rektörlüğü

Editör / Editor

Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ

Editör Yardımcısı / Assistanst Editor

Prof. Dr. Yusuf Ekrem AKBAŞ

Doç. Dr. Cem Koray OLGUN

Alan Editörleri / Field Editors

Doç. Dr. Kevser TAŞDÖNER

Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Berivan SALTİK

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat ÇETİNKAYA

Dr. Öğr. Üyesi Hakan USLU

Dr. Ahmet Cihan BULUNDU

Dr. Gülçin AYITGU METİN

Dr. Tuba GÜN ÇİNĞİ

Dr. Rezzan ALAGÖZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Çiğdem SABBAĞ- *Adıyaman Üniversitesi*

Prof. Dr. Fatih DOĞANOĞLU- *Adıyaman Üniversitesi*

Prof. Dr. Himmet HÜLÜR- *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*

Prof. Dr. İbrahim YERLİKAYA- *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi*

Prof. Dr. Kasım KARAMAN-*Erciyes Üniversitesi*

Prof. Dr. Tayfun SERVİ-*Adıyaman Üniversitesi*

Doç. Dr. Ali DUMAN- *İnönü Üniversitesi*

Doç. Dr. Ayça AVCI- *Adıyaman Üniversitesi*

Doç. Dr. Aykut DÜNDAR- *Adıyaman Üniversitesi*

Doç. Dr. Burak TELLİ-*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*

Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK-*İzmir Bakırçay Üniversitesi*

Doç. Dr. Fuat ŞANCI-*Adıyaman Üniversitesi*

Doç. Dr. Mehmet GÜNGÖR- *Mersin Üniversitesi*

Doç. Dr. Metin KILIÇ-*Düzce Üniversitesi*

Doç. Dr. Metin KOPAR- *Adıyaman Üniversitesi*

Doç. Dr. Mustafa Kemal ŞAHİN- *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi*

Doç. Dr. Muzaffer Çağlar KURTDAŞ- *Adıyaman Üniversitesi*

Doç. Dr. Recep ÖZMAN-*İnönü Üniversitesi*

Doç. Dr. Ümit YETİŞ- *Adıyaman Üniversitesi*

Doç. Dr. Yaşar KAYA-*İnönü Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Murat Şakir CEYHAN-*Adıyaman Üniversitesi*

Yazı İşleri /Managing

Arş. Gör. Tuğba GÜCENMEZ

İngilizce Redaksiyon/English Redaction

Dr. Ahmet FİDAN

Adres / Adress

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü-ADİYAMAN

e-mail

adyusbd@gmail.com

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayımlanma Tarihi: 30.08.2022

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN-İstanbul Gedik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN-Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Melek KÖSEOĞLU-Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TALAS-Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. M. Kemalettin ÇONKAR-Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN-Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN-Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nezahat GÜÇLÜ-Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Orhan YAZICI-İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Sevinç ÜRETEN-Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK-İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR-Amasya Üniversitesi

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayınlanma Tarihi: 30.08.2022

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ AŞAĞIDAKİ
VERİ TABANLARI TARAFINDAN İNDEKSLENMEKTEDİR.
ADİYAMAN UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES IS INDEXED IN

**“ASOS (AKADEMİA SOSYAL BİLİMLER), ACADEMICKEYS, AKADEMİK DİZİN,
ARASTIRMAX, DRJI, İSAM, NEWJOUR, OAJI, OCLC WORLD CAT, RESEARCH
BİBLE, TÜRKEĞİTİMİNDEKSİ, EBSCOHOST, INDEX COPERNICUS, TR DİZİN
ULAKBİM”**

YAYIN İLKELERİ / PUBLICATION PRINCIPLES

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanan ADYÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ Sosyal Bilimler alanındaki kuramsal ve uygulamalı özgün araştırma, inceleme ve derlemelerin yayınlanacağı uluslararası, hakemli bilimsel elektronik bir dergidir.

- Dergi **Nisan, Ağustos ve Aralık** aylarında olmak üzere yılda üç defa **online** olarak yayınlanır.
- Dergide daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış çalışmalara yer verilir. Daha önce herhangi bir yerde yayınlandığı belirtilmediği ya da belirlenemediği için yayınlanan çalışmalar ile ilgili telif haklarına ilişkin doğabilecek hukuki sonuçlar tamamen yazar(lar)a aittir.
- Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak, dergi her kurumdan ve her ulustan bilim insanlarının çalışmalarına açık olup farklı dillerde yazılmış çalışmalar da Yayın Kurulu'nun onayı alınarak yayınlanabilir.
- Çalışmalar herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmişse, bu kurum veya kuruluş çalışmada dipnot olarak belirtilmelidir.
- Dergiye gönderilen çalışmalar Yayın Kurulu kararıyla en az iki hakemin değerlendirilmesine sunulur. Yayın Kurulu gerekli gördüğü durumlarda çalışmayı ikiden fazla hakeme inceletebilir. Yayınlanacak çalışma ile ilgili nihai karar hakem çoğunluğunun görüşü de dikkate alınarak Yayın Kurulu tarafından verilir. Dergi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak haklarına sahiptir.
- Yayın Kurulu'nun gerekli görmesi halinde, hakem görüşleri de dikkate alınarak yazar(lar)dan gerekli düzeltme istenebilir. Yazar, hakemin ve kurulun belirttiği düzeltme önerilerini yerine getirmek zorundadır.
- Yazar(lar) hakemlerin olumsuz görüşlerine karşı kanıt göstermek koşuluyla itiraz edebilirler. Bu itiraz Yayın Kurulu'nda incelenir ve gerekli görülürse farklı hakem görüşüne başvurulur.
- Çalışmaların yayınlanabilmesi için yazar(lar), Hakem ve Yayın Kurulu'nun görüş ve önerilerini dikkate almak zorundadırlar.
- Dergide yayınlanması için gönderilen çalışmalar yayınlansın ya da yayınlanmasın iade edilmez.

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayınlanma Tarihi: 30.08.2022

- Yayınlanmış yazıların yayın hakları **ADYÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ'**ne aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Yazar(lar)a herhangi bir şekilde telif ücreti ödenmez.
- Hakemler, Yayın Kurulu'nun belirleyeceği makul süre içerisinde çalışmayı değerlendirmezler ise Yayın Kurulu ilgili çalışmayı değerlendirmek üzere farklı hakemlere gönderebilir.
- Değerlendirmeye gönderilen çalışmalarda yazar(lar)ın ve hakemlerin isimleri karşılıklı olarak gizli tutulur.
- Dergiye gönderilen çalışmalarda dil bilgisi kurallarına (imla, noktalama, açıklık, anlaşılabilirlik vs.) azami derecede riayet etme mecburiyeti vardır. Bu nedenle oluşabilecek problemler ve eleştirilerden tamamen yazar sorumludur.
- İçindekiler bölümü, alan bazında gruplandırılmakta olup alan isimleri kendi içinde alfabetik olarak verilmektedir. Alan başlıkları altında çalışmalara yer verilirken ise yazarların soyadları esas alınarak yine alfabetik olarak sıralanmaktadır. Birden çok yazarlı çalışmalarda ise ilk yazarın soyadı sıralamada esas alınmaktadır.
- Dergide yayınlanan çalışmaların içeriğinden kaynaklanan yasal sorumluluklar, tamamen yazar(lar)ına aittir.

MAKALE YAZIM KURALLARI / ARTICLE WRITING RULES

Makalelerin aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

- Yazı, **Makale Takip Sistemi** aracılığıyla, e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra, aynı sistemden hakem süreci takip edilebilir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden raporların gelmesi **beklenmelidir**. Çünkü yazarlar, sisteme **bir kez düzeltme** ekleyebilmektedirler. Bir hakemin istediği düzeltmeyi yapıp yazı sisteme eklendiğinde, sonraki aşamada ikinci bir hakemin de düzeltme istemesi durumunda istenen düzeltmeler yapılamayacaktır.
- **Başlık:** İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **12 punto** ile koyu harflerle yazılmalıdır.
- **Yazar ad(lar)ı ve adresi:** Yazının başlığının altında yazar adı, unvanı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılacak e-posta adresi gibi bilgilere yer **verilmemelidir**. Yazar adları, sistem yöneticisi tarafından görülebildiğinden, bu bilgiler, yazıya editör tarafından eklenecektir. Yazılar sisteme eklenirken, yazara ait herhangi bir bilginin yazıda yer almadığından emin olunmalıdır. Bu husus, makaleyi inceleyecek hakemlere daha rahat hareket imkânı tanınması açısından önemlidir.
- **Özet:** Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en fazla **200** kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özeti altında bir satır boşluk bırakılarak, en az **3**, en çok **5** sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet metni **9 punto, 1 satır aralığıyla** yazılmalıdır. Özet metinleri sağ ve soldan **1cm.** içten yazılmalıdır.
- **Ana Metin:** A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, MS Word programında, Calibri yazı karakteri ile **10 punto, 1.5 satır aralığıyla** yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında **2.5 cm.** boşluk bırakılmalı ve sayfalar **numaralandırılmamalıdır**.
- Makale metninde paragraf başı **yapılmamalı**, paragraf araları **1 satır (12 nk)** boşluk bırakılarak belirginleştirilmelidir (*Ofis'te Paragraf-Girinti ve Aralıklar- Aralık-Sonra-12 nk*).
- Dipnotta yer alan bütün bilgiler **9 punto, 1 satır aralığıyla** yazılmalıdır.
- **Bölüm Başlıkları:** Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayınlanma Tarihi: 30.08.2022

- **Tablolar ve Şekiller:** Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekiller renkli baskıya uygun hazırlanmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır.
- **Resimler:** Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.
- **Alıntı ve Göndermeler:** Dergimize gönderilecek makalelerde aşağıdaki alıntı ve gönderme standartlarına uyulmalıdır. Bu kurallara uymayan çalışmalar, düzeltilmesi için yazarına iade edilecektir. Metin içinde birkaç cümleyi geçen alıntılar, sağdan ve soldan **1 cm.** içte yazılmalıdır.
- Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında, atıfta bulunulan kaynaklar soyadına göre sıralanmalıdır. Kaynakça için asılı paragraf biçimi uygulanmalıdır (*Ofis'te Paragraf-Girinti ve Aralıklar-Girinti-Özel-Asılı Paragraf*).

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EĞİTİM BİLİMLERİ / EDUCATIONAL SCIENCES

Ayşe SOYLU

Okulun Sosyal ve Kültürel Avantajlara ve Dezavantajlara Karşılık Verme Biçimlerine İlişkin Öğrencilik Deneyimleri

Student Experiences Regarding the Ways Schools Respond to Social and Cultural Advantages and Disadvantages

1-39

Filiz AYDEMİR

Digital Games and Their Effects on Children

Dijital Oyunlar ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri

40-69

Gülten SAKALIOĞLU- Fatma ÖZÜDOĞRU

Öğretmenlerin Öğretim Programına Bağlılıklarının İncelenmesi

Analysis of the Curriculum Fidelity Levels of Teachers

70-107

Kayhan BOZGÜN

Farklı Branşlardaki Öğretmen Adaylarının Okuma Motivasyonlarının İncelenmesi

Investigation of Human Behavior Based on Psychodynamic Approach

108-131

Nilay ÖZAYDIN

Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümü Öğrencilerinin Müzikle Uğraşan Kişiyne Yönelik İmajları

The Images of Fine Arts High School Music Department Students of The Person Engaged in Music

132-171

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayınlanma Tarihi: 30.08.2022

**SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER / SOCIAL, HUMAN AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Arzu ŞEKER

Tüketicilerde FoMo'yu (Fear of Missing Out) Tetikleyen Faktörler ve Satın Alma Davranışlarına Etkisi

Factors Triggering Fear of Missing Out in Consumers and Their Effects on Purchasing Behavior

172-206

Aslı ALBAYRAK

Kadın ve Erkeklerin Yemek Tercihlerindeki Farklılıkların İncelenmesi

Examining The Differences in Food Choice of Women and Men

207-241

Canan SAĞIROĞLU

Milliyetçilik ve Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması: Tamil Örneği

Instrumentalization of Nationalism and Political Violence: The Example of Tamil

242-277

Cüneyt COŞKUN

İslam Düşünce Geleneği Bağlamında Metafizik'in Çeperi Olarak Bilim

Science As the Perimeter of Metaphysics in The Context of Islamic Thought

278-312

Elif ÇAY PADALIHASANOĞLU- Ömer Miraç YAMAN

Erken Evlilik Yapan Kadınların Evlilik Sonrası Yaşam Deneyimleri Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Post-Nuptial Life Experiences of Early Married Women

313-340

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayınlanma Tarihi: 30.08.2022

Ender Can DÖNMEZ

Şelpe Tekniğine Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi: Sistemik Derleme

Examining The Şelpe Technique Studies: Systematic Complation

341-372

Esra AĞYAR ELBİSTANLI- Murat Şakir CEYHAN

A New Paradigm in Anatolian Culture: Perinatal Social Work

Anadolu Kültüründe Yeni Bir Paradigma: Perinatal Sosyal Hizmet

373-392

Ezgi KOVANCI- Duygu YILDIZ KARAKOÇ

Sosyal Medya Kullanımının Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Farkındalık Kazanımı Üzerindeki Etkisi

The Effect of Social Media Use on Environmental Awareness Rating of University Students

393-428

Fadime TOSİK DİNÇ

Kıbrıs Barış Harekâtının Yerel Basına Yansımaları: Muş Şark Telgraf Gazetesi Örneği

Reflections Of the Cyprus Peace Operation to The Local Press: The Case of Muş Şark Telgraf (Orient Telegraph) Newspaper

429-463

Kazım KILINÇ

Savings Based Interest-Free Financing System Through a Marketing Perspective

Pazarlama Bakış Açısı ile Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi

464-486

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayınlanma Tarihi: 30.08.2022

Kemalettin KOÇ

*Rumeli'de Âşarın Arazi Üzerinden Vergilendirilerek Sükûnetin Sağlanması Meselesini
Manastır Bölgesinden Hareketle İncelemek*

*Examining The Question of Ensuring Safety by Taxing Asarin on Land in Rumeli from The Manastir
Region*

487-520

Mehriban MAMMADALIYEVA

Piyano İcrasında Stil Kavramı

The Concept of Style in Piano Performance

521-535

Mücahit YILDIRIM- Erkan KUVETLİ- Özgür KIRAN

Atakum (Samsun) İlçesinde Halkın Rekreasyon Algısı Üzerine Bir Araştırma

A Research on People's Perception of Recreation in Atakum (Samsun) District

536-570

Neslihan ARSLAN

Uluslararası Alan İndekslerinde Göç Yazınına İlişkin Bibliyometrik Bir Analiz

A Bibliometric Analysis Regarding Immigration Literature in International Field Indexes

571-600

Nurcan TEMİZ- Diler YETER

*Bilgi Merkezi Personelinin Cam Tavan Sendromu Algıları: Üniversite Kütüphaneleri Üzerine
Bir Araştırma*

Glass Ceiling Syndrome Perceptions of Information Center Staff: A Research on University Libraries

601-635

Nurhan KOÇAN- Buse BİLGİÇ

Misi Köyü'nün (Bursa) Turizm Potansiyelinin İrdelenmesi

Evaluation Of Tourism Potential of Misi Village (Bursa)

636-671

Yıl: 15 Sayı: 41 Yayımlanma Tarihi: 30.08.2022

Turgay POLAT

Eski Kâhta (Yeni Kale) Kalesi'nde Osmanlı Döneminden İzler: Lüleler ve İthal Seramikler

Traces Of the Ottoman Period in Old Kahta Castle (New Castle): Clay Pipes and Imported Ceramics

672-698

OKULUN SOSYAL VE KÜLTÜREL AVANTAJLARA VE DEZAVANTAJLARA KARŞILIK VERME BİÇİMLERİNE İLİŞKİN ÖĞRENCİLİK DENEYİMLERİ*

Ayşe SOYLU**

Öz

Bu çalışmada eğitimin mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten işlevinin yapısal bir konu olarak ele alınmasının, okulu öznesiz soyut bir yapı gibi görme eğilimine neden olmasına ilişkin bir sorgulamadan yola çıkılarak, bireylerin öğrencilik yaşantılarında kültürel ya da sosyal konularının okulda karşılık bulma biçimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından temel yorumlayıcı desende yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubu eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan toplam 72 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış bir form aracılığıyla yazılı olarak toplanmıştır. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiş, çözümlene sonucunda üç ana tema ve yedi alt temaya ulaşılmıştır. Bu çözümlene çerçevesi okulun sosyal ve kültürel avantajlara ve dezavantajlara karşılık verme biçimlerinin hangi alanlarda ve hangi biçimlerde belirginleştiği üzerinden şekillenmektedir. Araştırma sonucunda ulaşılan en genel sonuç, okulda kültürel avantaj ve dezavantajlar üzerinden şekillenen iki temel eksen olduğu ve bu eksenlerin merkezde olmak ve çevrede olmak şeklinde ayrıştığıdır. Öğrencilik deneyimleri aile katılımının, sosyal ağların ve okulun hem maddi hem

* Bu çalışma için Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 27.05.2021 tarih ve E-86837521-050.99-64335 karar numarası ile etik kurul izni alınmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri, Eğitimin Felsefi, Sosyal Ve Tarihi Temelleri, aysesoylu@ohu.edu.tr, Niğde/Türkiye

kültürel gerekliliklerini yerine getirmenin, okul bağlamında merkezde yer alabilmek için temel koşullar olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kültürel yeniden üretim, yapı, sosyal sınıf ve eğitim*

STUDENT EXPERIENCES REGARDING THE WAYS SCHOOLS RESPOND TO SOCIAL AND CULTURAL ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Abstract

This study sets out to question the exhibition of educational functions that reproduce existing inequalities as a structural issue, ignore agency, and result in an approach that regards schools as abstract structures without actors and also sets out to determine the ways the agents within schools respond to students' advantages and disadvantages. The research has been designed as an interpretive qualitative study and includes in the study group a total of 72 students studying at a faculty of education. Research data were generated by means of a structured form consisting of open-ended questions. As a result of the content analysis, the study arrived at three main themes and seven sub-themes. The areas and forms of the school's responses to social and cultural advantages and disadvantages shaped the analytical framework. The general conclusion is that two main axes exist that are shaped by the school's cultural advantages and disadvantages: being in the center and being in the periphery. Students' experiences reveal family participation, social networks, and fulfilling both the material and cultural requirements of the school to be the basic requirements for being located in the central axis of the school.

Keywords: *Cultural reproduction, structure, social class and schooling*

GİRİŞ

Kültürel yeniden üretim kuramları eğitim ve sosyal eşitsizlikler arasındaki ilişkiyi, eğitimin bu eşitsizlikleri sürdürme konusundaki araçsallığı üzerinden açıklamaktadır. Eğitimi, bireyi ait olduğu sosyal sınıfın rollerine hazırlayan bir toplumsal kurum olarak ele alan kültürel yeniden üretim kuramları belirli grupların, eğitim bağlamında neden avantajlı ya da dezavantajlı olarak

konumlandıklarına ve neden diğerlerine göre daha başarılı ya da daha başarısız olduklarına ilişkin önemli bir tartışma zemini niteliğindedir. Bourdieu ve Passeron (2015b, s.244) kültürel yeniden üretimi, toplumsal düzenin belirli bir grubun çıkarlarının korunması ve belirli bir kurumun hedeflerini özerkleştirmesi yoluyla sürdürülmesi olarak tanımlamaktadır. Kuramsal olarak Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nun okulların sosyal ve kültürel eşitsizlikleri yeniden üretmedeki merkezi rolü tanımlamaya yönelik kavramsallaştırmalarıyla temellenen bu çalışmada ele alınan problem, bireylerin okul deneyimlerinin sosyal ve kültürel yeniden üretim bağlamındaki içermeleridir.

Okul bağlamında toplumsal yapının yeniden üretilmesine katkı sunan pedagojik mekanizmalar bulunmaktadır (Bourdieu ve Passeron, 2015b, s.231). Bir diğer ifadeyle okullar, toplumun avantajlı ya da dezavantajlı kesimlerinin toplumsal düzen içindeki konumlarını yeniden inşa etmeleri için bazı temel araçları içerir (Bourdieu, 2006). Burada toplumsal düzen vurgusu mevcut yapının işlevselliğiyle ilgili değil, örtük biçimde işleyen süreçlerle ilgilidir. Buna göre eğitim aracılığıyla örtük biçimlerde egemen kültürün üretimi ve dağıtımı yoluyla toplumdaki mevcut güç ilişkilerinin yeniden üretilmesi sağlanır (Bourdieu, 2015a; Giroux, 2014). Apple (1982) bu durumu okulların yapısal olarak daha geniş toplumsal ilişkiler çerçevesinin bir parçası olması üzerinden açıklamaktadır. Dolayısıyla okullar toplumsal yapı içinde mevcut olan güç yapısını yansıtmaktadır ve bu güç yapısından kaynaklanan ilişkilerin sürdürülmesi eğitim aracılığıyla sağlanır. Bourdieu ve Passeron (2015b, s.247) mevcut yapının yeniden üretilmesinin meşrulaştırılma biçimlerine dikkat çekerek, eğitimde fırsat eşitliği ya da meritokrasi ideallerinin toplumu ve bireyi manipüle ederek, okulları nötr bir yapı olarak gösteren illüzyonlar olduğunu ve bu açıdan yeniden üretim süreçlerini maskeleyen işlevi gördüklerini belirtmişlerdir.

Sosyal sınıf farklılıkları eğitim aracılığıyla yeniden üretilmekte ve Bourdieu bu yeniden üretim süreçlerinin “nasıl”ına ilişkin önemli bir görüş sağlamaktadır. Bourdieu’nun ortaya koyduğu kuramsal çerçeve, eğitsel süreçlere odaklanmakta ve okullarda eşitsizliğin yapılandırılma biçimlerini ortaya koymak için bu süreçlerin işleyişini aydınlatmaktadır (Hoadley, 2008). Dolayısıyla eğitime bu kuramsal lensle bakmak toplumun makro düzlemdeki yapısının mikro düzleme yansımalarını ve bu düzlemdeki ayrıntıları nasıl şekillendirdiğini çözümlenmeye yönelir. Kültürel yeniden üretim kuramlarının merceğinden eğitime bakmak, derslikteki mikro süreçlerin makro sosyal sınıf düzeniyle ilişkili olarak ele alınmasına olanak tanımaktadır (Hoadley, 2008). Bourdieu’nun düşüncesinde de “okul gibi yerel bağlamlardaki mikro müzakerelerin ve toplumun ve kültürün makro süreçlerinin diyalektik olarak ilişkili olarak görülmesi gerektiği” vardır (Dillabough, 2004) ve mikro bakış açıları makro konuları içermektedir (Mckenzie, 1991). Dolayısıyla okulun mikro ve makro sosyal düzlemler arasında bir geçiş alanı olduğu söylenebilir. Çünkü makro ve mikro düzlem arasındaki bu geçişler okul içi süreçler üzerinden kurulmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumsal düzen içinde var olan bütün örüntüler okul bağlamında karşılık bulmaktadır ve okul içi süreçlerin her bir boyutun toplumsal düzenle ilintili olduğu söylenebilir.

Bourdieu (1986) kültürel yeniden üretimi üç tür sermaye alanı üzerinden gerçekleştirdiğini ifade etmektedir: ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye. Ekonomik sermaye bireylerin ekonomik varlıklarına ve ekonomik koşullarına karşılık gelmektedir. Bireylerin okuldan önce ev çevresinde şekillenen kültürel yetkinliklerini, zevklerini, bilgi ve becerilerini, değerlerini ve alışkanlıklarını, eğitsel arkaplanlarını, boş zaman etkinliklerini, okuma, izleme ve dinleme tercihleri ve yabancı dil öğrenme eğilimleri kültürel sermayenin göstergeleridir. Sosyal sermaye ise sosyal ağlara karşılık gelir ve bir grubun ya da ağın üyelerine kolektif yapıya ait sermayenin desteğini sağlar ve bireye saygınlık ve ayrıcalıklar sağlar (Bourdieu, 1986; 1999). Kültürel sermaye ise eğitim aracılığıyla toplumsal

düzen içinde yeniden üretimin gerçekleşmesini sağlayan araçların bütününe karşılık gelmektedir. Dolayısıyla sınıfsal konum, bireylerin gündelik yaşamlarının bütün yönlerinde, tüketim biçimlerindeki ve diğer pek çok konudaki tercihlerinde görünür olmaktadır (Ball, 2003). Kişi ne kadar sermayeye sahipse, herhangi bir alanda işgal ettiği konum o kadar yüksek olur. Bu durum, daha az sermayeye sahip olanlarla kıyaslandığında, bireye daha fazla manevra özgürlüğü ve avantaj elde etme alanı sağlar (Khalil ve Kelly, 2020). Eğitim ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi belirleyen şey sadece ekonomik sermaye değil aynı zamanda ekonomik sermaye temelinde şekillenen kültürel ve sosyal sermayedir (Bourdieu ve Passeron, 2015b; Field, 2009). Kültürel sermaye başlı başına bir kaynak olmanın yanı sıra ekonomik ve sosyal sermayeye dönüştürülebilir (Jæger ve Møllegaard, 2017) olması nedeniyle oldukça merkezi bir kavram olma özelliğindedir ve okul içi süreçleri şekillendiren unsurları içerir. Bourdieu'nun eğitim sosyolojisi mirasının son derece etkili kısmı, onun okullar ve aileler arasındaki sermaye değişimi ve doğrulama süreçlerini ifşa etmesi olmuştur (Warin, 2015). Buradaki vurgu okulun ailenin sermaye biçimini onaylama ya da onaylamama durumuyla açıklanabilir.

Okullar, kültürel bağlamda belirli ayırım alanları yaratan bilgi, dil, uygulama, sosyal ilişkiler ve değerlerin biçimlerini temsil eden yerlerdir. Bu itibarla, belirli yaşam biçimlerini tanıtmaya ve meşrulaştırmaya hizmet ederler (Giroux, 1988'den Akt. Martin ve van Gunten, 2002). Eğitim sisteminde de yaygın biçimde öğrencilerin belirli düzeyde kültürel sermayeye sahip oldukları varsayılır. Okulun bu varsayımı genellikle örtük biçimlerde işler ve okul orta sınıf ölçütlerine göre kabul gören kültürel sermayeyi onaylayan bir bağlam niteliğindedir (Bourdieu ve Passeron, 2015b). Düşük kaynaklı okullar, dezavantajlı kesimlerden gelen öğrencileri tam olarak destekleyecek altyapıya veya kaynaklara sahip olmadığı için, okullar kültürel sermayeden kaynaklı farklılıkları farklı biçimlerde pekiştirmektedir (Bettencourt, 2021).

Okulların ekonomik ve kültürel yeniden üretim için aracı kurumlar olduğu konusu yaygın biçimde kabul görmektedir. Ancak bu durumun eğitim kurumlarında sürdürülme biçimleri son derece karmaşıktır. Eğitim ve toplum arasındaki ilişkiye dair son zamanlarda ortaya çıkan bazı teoriler bu karmaşıklığın önemli yönlerini gözden kaçırmaktadır. Bu doğrultuda okullar 'kara kutular' olarak tanımlanabilir (Apple, 1982). Bourdieu'nün kuramsal yaklaşımının sosyal adaletin sağlanmasındaki değeri, eşitsizliği sürdüren yapısal ve bireysel düzlemdeki örtük süreçler üzerindeki toplumsal perdenin nasıl kaldırılacağı konusundaki özgünlüğünde yatmaktadır. Sosyal bilimciler, perdeyi kaldırarak ve çıkarlarına hizmet edilen ayrıcalıklı grupları belirleyerek, ilerici toplumsal değişime yer açılmasına yardımcı olabilirler (Fram, 2004).

Bourdieu'ya göre eşit olmayan toplumsal düzenlemeler insanların bizzat kendileri tarafından gerçekleştirilmektedir ve bireysel deneyimler temel olarak yapısal düzenlemelerde yer almaktadır. Eğitim sisteminin örtük işleyişi önceden var olan düzeni, yani eşit olmayan miktarlarda kültürel sermayeye sahip öğrenciler arasındaki uçurumu korumak (Bourdieu, 2006, s.20) şeklinde tanımlanabilir. Fram (2004) bu durumu toplumsal yapının insansızlaştırılması şeklinde kavramsallaştırmaktadır. Burada sosyal sınıflar önceden oluşturulmuş nesnel kategoriler olarak ele alınmaktan çok, toplumsal pratikler ve bağlamlar aracılığıyla oluşturulan bir dizi duygusal ilişkiler ve yörüngeler olarak ele alınmaktadır (Bourdieu, 1987). Eğitim özelinde ise dezavantajlı kesimlerden gelen öğrenciler okulun standartlarından ve öğretmenlerin ortaya koydukları normlardan ne kadar uzak olduklarını deneyimledikçe, okuldan uzaklaşma olasılıkları artmaktadır. Genellikle okuldaki başarısızlık okulu etkileyen sosyopolitik, kültürel ve ekonomik faktörlerden çok, okulların ve bireylerin sorumluluğu olarak ele alınmış ve eğitim çıktılarının yetersizliği olarak tanımlanmıştır (Angus, 2012). Ancak bu durum bireysel eksikliklerin değil, sosyal ve eğitimsel olarak dışlanmanın bir sonucudur. Burada faillik yapısal

parametrelerle sarılmıştır ve bireylerin deneyimleri ve toplumsal konumlanma biçimleri iç içe geçmiştir (Alan, 2018). Ayrıca Bourdieu, okulların ve okul sistemlerinin, akademik beceriler ve kültürel miras arasındaki örtük bağlantılar aracılığıyla sosyal ve kültürel eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde oynadığı rolün anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuş olsa da, güç ve tahakküm kavramlarını merkeze alıp, insan faillğine ilişkin aşırı belirlenimci bir görüşte olması ve yapı ve faillik arasındaki ilişkinin basitleştirilmesi konularında önemli ölçüde yanlış anlaşıldığı noktalar vardır (Giroux 1983'den akt. Mills, 2008).

Toplumsal düzenin yeniden üretilmesi sürecindeki aktörler çoğu zaman bu eylemleri bilinçli ve amaçlı bir biçimde gerçekleştirmezler. Özellikle öğretmenler, okulun bu rolünün genellikle farkında değildirler. Oysa öğretmen yanlılığı kültürel sermayenin işlevselleştirilmesi konusunda önemlidir ve araştırmalarda genellikle ihmal edilmektedir. Bourdieu'nun eserlerinde öğretmenlerin kültürel sermayeyi akademik bir deha olarak algıladıkları ve bunun da çocukların akademik yeteneklerine ilişkin önyargılı değerlendirmelere yol açtığı görülmektedir (Jæger ve Møllegaard, 2017). Bir eğitimcinin kendini konumlandığı nokta, öğrenciyi konumlandırma biçimini de belirlerken, eğitimle ya da konularla ilgili çıkarımlarını şekillendirmektedir (Martin ve van Gunten, 2002). Öğretmenlerin öğrencileri derslik içinde konumlandırma biçimleri onların derslere katılım düzeylerinde belirleyicidir. Eğer öğretmen öğrenciyi destekleyici bir tutum sergiliyorsa öğrencilerin aktif katılımları artmaktadır. Öğrencilerin olumsuz konumlanmaları akran ağlarını genişletmelerini engelleyebilmekte ve dolayısıyla akademik ve sosyal başarılarını sınırlayabilmektedir (Karam vd., 2020). Öğretmenler diğerleriyle ilgili farkındalıkları ve egemen kültürle kurdukları ilişki doğrultusunda kendilerini şekillendirmektedirler (Maher ve Tetreault, 1994). Bu doğrultuda öğretmenlerin kendilerini sosyal sınıf düzleminde konumlandırma biçimleri öğretim pratiklerine yansımaktadır (Martin ve van Gunten, 2002). Okul personeli, genellikle beyaz, orta sınıf ebeveynlerin okul temelli katılım uygulamalarını

bekleme ve destekleme eğilimindedir. İşçi ve alt sınıf ebeveynler, okula katılım konusunda sıklıkla engellerle karşılaşmaktadır (Fields- Smith, 2007). Buna göre eğitim başarısını bütünüyle etkileyen şey kültürel sermaye değil, kültürel sermayeyle ilişkili beceriler ve davranışlardır. Bu becerilerin de temelde aile çevresinde edinildiği bilinmektedir. Kültürel ve akademik gelişimi destekleyici aile çevrelerinden genellikle yoksun olan işçi sınıfı öğrencileri ise okulda belirgin bir sosyokültürel ayrışma yaşamaktadırlar (Bourdieu ve Passeron, 2015a). Okula aidiyet hissedemeyen işçi sınıfı öğrencileri okula düşük sosyal katılım sergilemektedirler (Keane, 2011). Bourdieu ve Passeron'un (2015a) bu noktada yaptığı eleştiri eğitim-öğretim sürecinin bireylerde kültürel ve akademik anlamda belirli bir hazır bulunuşluk gerektiren yapısını göz ardı ederek, onlara bir konum belirlemesi ve böylelikle ayrıcalıklı bir başlangıç noktasının eğitim-öğretim süreci içerisinde kendisine yer bulmasıdır.

Bir eğitim kurumu bağlamında benzer koşullarda eğitim gören, aynı öğretmenlerden ders alan, aynı eğitim-öğretim süreçlerinden geçen öğrenciler bütünleşmiş bir grup değildirler (Göktürk ve Ağın, 2020). Eğitim ve sosyal eşitsizlikler ilişkisi üzerine yeniden üretimle ilgili literatürde en yaygın argümanın okulun standart dili, öğrencilerin çeşitli sermaye biçimlerine göre farklılaşan karşılık verme biçimleri ve buna göre değişen eğitsel katılım biçimleri olduğu söylenebilir. Ancak bu durum yapısal bir mesele şeklinde sunulduğunda, faillik üzerinde durulmamakta, dolayısıyla bu durum okulu öznesiz soyut bir yapı gibi görme eğilimine yol açmaktadır. Bu çalışmanın çıkış noktası okul bağlamında kültürel yeniden üretimde rol oynayan aktörlerin failliğine ilişkin bir sorgulamadır. Çalışmada özellikle öğrencilerin okul dışı kaynaklardaki yoksunlukları nedeniyle okulun gerekliliklerini yerine getirememesiyle şekillenen deneyimleri üzerinden okulun bu yoksunluklara nasıl karşılık verdiği odaklanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, bireylerin öğrencilik yaşantılarında kültürel ya da sosyal konumlarının okulda karşılık bulma biçimlerini

nasıl değerlendirdiklerini ve okul bağlamındaki öznelere öğrencilerin avantajlarına ya da dezavantajlarına karşılık verme biçimlerinin neler olduğunu belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından temel yorumlayıcı desen benimsenmiştir. Temel yorumlayıcı desende araştırmacının odağında bireylerin yaşamlarını yorumlama, kendi dünyalarını inşa etme ve deneyimlerine anlam yükleme biçimleri vardır (Merriam, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme stratejisiyle belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırma sorusuna yanıt arama konusunda zengin veriler sağlama olanağı sunduğu düşünülen durumların derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır (Patton, 2014). Maksimum çeşitlilik örnekleme stratejisi çeşitlilikleri ortaya koymak ve genel geçer olan belirli kalıpları betimlemek için kullanılan bir örnekleme biçimidir (Glesne, 2015). Bu doğrultuda araştırmacının çalışma grubuna eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan toplam 72 öğrenci dâhil edilmiştir. Katılımcı öğrencilerin 50'si (%69.4) kadın, 22'si (%30.6) ise erkektir; katılımcılardan 38'i (%52.7) ilköğretim matematik öğretmenliği bölümünde, 24'ü (%33.3) sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görmektedir. Katılımcılardan 18 kişi (%50) okul deneyimini avantajlı olarak tanımlarken, 56 kişi (%75) dezavantajlı olarak tanımlamıştır.

Veri Toplama Araçları ve Süreç

Araştırma verilerinin toplanmasında öğrencilere yazılı biçimde araştırma sorunsalıyla ilgili görüşlerini paylaşmalarına olanak sağlayacak açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış bir form niteliğinde olan bir sormaca sunulmuştur. Bu form öğrencilerin üniversiteden önceki tüm eğitim-öğretim kademelerini kapsayan öğrencilik deneyimlerine kültürel avantaj ve dezavantajlar bağlamında odaklanan toplam altı sorudan oluşmaktadır. Öğrencilerin soruları çevrimiçi ortamlarda yanıtlayıp, paylaşacakları göz önünde bulundurularak, anlatıların daha serbest olmasını sağlamak ve kısa yanıtlardan kaçınmak amacıyla sorular oldukça kapsayıcı ve deneyimlere odaklı biçimde kurgulanmıştır. Formun oluşturulmasında araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan alan yazın temel alınmıştır. Form uygulanmadan önce kapsam geçerliği açısından bir uzmana sunulmuş, içeriği ve anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla da hedef kitleyle benzer özelliklerde olan bireylerle tartışılmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorular genel olarak onların eğitim yaşantılarını avantaj ve dezavantajlar açısından tanımlamalarına, okulda koşullarının nasıl karşılandığına, okulun diğer özneleriyle ilişkili olarak okul deneyimlerini nasıl tanımlayabileceklerine odaklanmaktadır. Ayrıca formda, katılımcılara ilişkin temel demografik bilgileri içeren sorular da bulunmaktadır. Veri toplama aşamasından önce katılımcıların araştırmaya katılım konusunda onayları alınmış ve katılımcılar araştırmanın kapsamı, içeriği, odağı ve amacı hakkında bilgilendirilmişlerdir.

Verilerin Çözümlemesi

Veri seti derinlemesine görüşmeler üzerinden veri sağlanan araştırmalarla kıyaslandığında deniş olduğu için katılımcıların gizliliğinin sağlanması adına K1, K2, K3 vb. gibi sayısal olarak sıralanan takma adlar kullanılmıştır. Çözümlemenin ilk aşamasında veri setine aşinalık kazanmak adına katılımcı yanıtlarının birkaç kez

okunmuştur. Bu aşama verinin organizasyonu için önemli bir adımdır ve veri setini araştırma problemi çerçevesinde anlamlandırmak, problem durumu açısından anlamlı ve anlamlı olmayan veriyi ayırt etmek ve analitik şemaları görmek adına gereklidir (Wertz vd., 2011). Temel yorumlayıcı desende yürütülmüş bir nitel araştırmada esas olan veride gizli olan örüntüleri keşfetmektedir (Garson, 2013; Merriam, 2015). Veriler organize edildikten sonra kodlama aşaması için MAXQDA programına aktarılmış ve çözümlenmeler bu yazılım üzerinden gerçekleştirilmiştir. Denzin ve Lincoln (2008) yazılı metinlerin çözümlenmesinde verilerin kodlanması, temaların oluşturulması, geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması ve bulguların yorumlanması şeklinde aşamalar tanımlamışlardır. Çözümlemenin bundan sonraki aşamasında tümevarımsal kodlama yaklaşımı benimsenmiştir. Çözümleme sonucunda üç ana tema ve yedi alt temaya ulaşılmış ve Şekil 1.'de sunulmuştur.

Tablo 1. Temalar ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema
Sosyal ayrımların görünür olduğu alanlar	Ailenin sosyal statüsü Maddi kaynak gerektiren öğretim pratikleri
Sosyal ayrımları pekiştiren dinamikler	Okul kültürüne uyum Standart başarı dili Aile desteği
Öğrencilerin okul içinde konumlandırılma biçimleri	Ayrıştırma Kuralların göreliliği

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği, inanırlık ve tutarlılık stratejileri üzerinden sağlanmaktadır. Guba (1981) araştırmanın inanırlılığının sağlanması için “uzun süreli etkileşim”, “çeşitleme”, “uzman (akran) incelemesi”, “olumsuz durum analizi”, “katılımcı kontrolü” şeklinde stratejiler önermektedir (Akt: Lincoln ve Guba, 1985). Bu çalışmada inanırlılığın sağlanması için uzman

incelemesi stratejisinden yararlanılmıştır. Buna göre araştırmanın konu alanında uzman bir akademisyen tarafından hem veri toplama aracının yapılandırılması hem de verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması aşamasında geribildirimler alınmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmasında işe koşulan diğer bir strateji tutarlılıktır. Eldeki verilerden, ortaya konulan sonuçların çıkıp çıkmayacağı sorusuyla ilgili olan tutarlılık (Akar, 2016) için ham veriler ve çözümlenme ve yorumlama aşamaları sürekli biçimde karşılaştırılmış, verilerin çözümlenmesi sonucu elde edilen çerçeve betimsel bir yaklaşımla sunulmuş ve bulgulara ilişkin yorumlar katılımcıların doğrudan anlatılarıyla desteklenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırma verilerinin çözümlenme çerçevesi okulun sosyal ve kültürel avantajlara ve dezavantajlara karşılık verme biçimlerinin hangi alanlarda ve hangi biçimlerde belirginleştiği üzerinden şekillenmektedir. Diğer yandan temalar kendi içinde öncelikle okula katılımın sosyal ve ekonomik statüye dayalı ayrımları, okul dışı arkaplanın derslikteki karşılık bulma biçimleri ve derslik bağlamında bu ayrımları pekiştiren dinamikler ve öğrencileri okul içindeki konumsallıklarını belirleyen pratikler şeklinde genelden özele doğru sıralanmaktadır.

Sosyal ayrımların görünür olduğu alanlar

Okula katılımın sosyal ve ekonomik boyutları üzerinden şekillenen bu tema öğrencilerin bütçe ayrımlarını gerektiren öğretim pratikleri çerçevesinde okul dışı sosyal ya da kültürel statünün okula yansımaları ile öğretmen ve yöneticilerin kişisel sosyal ağlarının öğrencilerin okula katılım biçimlerini belirlemedeki rollerini ele alan alt temalardan oluşmaktadır.

Maddi kaynak gerektiren eğitim-öğretim etkinlikleri

Bireylerin içinde buldukları ekonomik koşulların onların gündelik yaşam pratiklerinde olduğu gibi eğitsel katılım biçimlerinde de önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Okulun bu ekonomik koşullar çerçevesinde şekillenen uygulamaları ise öğrencilerin okul içi süreçlerde ekonomik avantajlarının ya da dezavantajlarının farklı biçimlerde karşılık bulmasına yol açabilmektedir.

Bu etkinlikler eğitsel süreçleri desteklemek ya da nitelikli hale getirmek ve öğrencilerin sosyal ya da kültürel anlamda gelişmelerini sağlamak şeklinde iki ana eksende gerçekleştirilmektedir. Öğretim süreçlerini desteklemek için ekonomik kaynaklar gerektiren öğretim etkinlikleri tasarlamak ise dersin kendi doğal içeriği ve öğretmenin tercihleri üzerinden şekillenmektedir. Beden eğitimi, müzik ve resim gibi derslerin, dersin içeriğine ve hedeflerine uygun ve etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için bazı temel materyaller gerektirdiği açıktır. Ancak bu gerekliliklerin karşılanmaması durumu öğrencileri okulda dezavantajlı duruma konumlandıran bir uygulama olarak görülmektedir. Bu konuyla ilgili “*Resim dersinde malzeme alamadığım için öğretmenim her zaman bana kızardı bunu aileme iletmemi söyledi*” (K1) şeklindeki anlatı bu çıkarımı destekler niteliktedir. Dersin içeriği yanında öğretmenlerin dersi yürütme biçimleriyle ilgili tercihleri de öğrencilerin okul dışındaki ekonomik koşullarla ilgili dezavantajlarının okulda benzer biçimde karşılık bulmasına neden olmaktadır. Katılımcıların bu konudaki anlatıları bunun öğretmenlerin ek kaynak aldırma istemeleri durumunda ortaya çıktığını göstermiştir.

K 4: Matematik öğretmenim tüm sınıfa bir yayının tüm konuları içeren setini almamızı istemişti. Konuları oradan işleyeceğimizi ve oradan bizi ödevlendirip, not vereceğini söylemişti. Sınıfımızda bunu alamayacak durumda olan arkadaşlarımız olduğunu biliyordum. Öğretmenimize bu durumu belirtince de bir şekilde herkes bu seti alacak, benim yapabileceğim bir şey yok demişti.

K 21: İngilizce öğretmenimizin çok yüksek fiyatlı bir ders kitabı almamızı istemesi.. öğretmenimiz kitabı aldırmakta diretmiş ve alamamız sonucunda sınıfımızla ders işlemeyi bırakmıştı.

K 66: Dersin birinde hepimiz konuyu işledikten sonra ödev olarak test kitabından soru çözüyorduk. O gün çalışkan bir arkadaşım test kitabı almamış ama konu ile ilgili testlerin fotokopisini çekmiş onu çözmüştü. Hoca o kadar kızması gereken öğrenci varken çocuğun testlerini eliyle ittirdi ve ona test kitabı al diye bağırdı.

Okul bağlamında sürdürülen sosyal ve kültürel etkinliklerle ilgili görüş bildirenlerin ortaklaştıkları nokta, alt sosyoekonomik statüde olan öğrencilerin ekonomik düzeylerinin üstünde beklentiler doğrultusunda yapılandırılan uygulamalar nedeniyle bu etkinliklerin dışında kalmalarına neden olduğudur.

K 16: Okulların düzenlediği etkinlikler fazla para gerektirdiği zaman beni bu gezilere yollayamadıkları oluyordu.

K 61: Ulusal bayram program için elbise falan aldırırlardı, alamayacak olan öğrenci de o etkinlikten mahrum kalırdı.

Öğrencilerin ekonomik koşullarını göz önünde bulundurmadan yapılandırılan öğretimsel ve sosyal etkinliklerin, bu tür etkinliklere kaynak ayıramayacak olan öğrenciler için okul içi süreçlerin dışında kalma şeklinde karşılık bulmasına neden olduğu söylenebilir.

Ailenin Sosyal Statüsü

Öğrencilerin okul dışı sosyal çevreden kaynaklı avantaj ve dezavantajlarının okul içinde karşılık bulma boyutlarından biri de ailenin sosyoekonomik statüsüdür. Özellikle okul yönetiminin ve öğretmenlerin, öğrencilerin aileleriyle ilgili kanılarının ve yaklaşımların bu öğrencilerin avantaj ve dezavantajlarını hem görünür kılma hem pekiştirme açısından rol oynadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu okulda ebeveynlerin meslekleriyle ilgili soru sorulmasının öğrenciler arasındaki ayrımı ve beraberinde okula ilişkin farklı

alanlarda sorunların oluşmasını tetiklediğini belirtmişlerdir. Ailenin sosyoekonomik statüsünün okulda görünür olmaması gerektiğini vurgulayan bazı katılımcılar bu konuyla ilgili deneyimlerini paylaşmışlardır.

K1: Okulda babamın mesleği sorulduğunda ne diyeceğim diye kendi kendimi yerdim ve çoğunluk yalan söyledim. Mühendis, öğretmen, esnaf...

K3 ise ebeveynin sosyoekonomik statüsüne yönelik sorgulamaların öğrenciyi tanımaya, onun gereksinimlerini bilip, anlamaya yönelik olmadığını, öğretmenin amacı bu olsa dahi bunu gerçekleştirmenin farklı yolları olduğunu ifade etmiştir. Aileyle ilgili soruların öğrencinin anne ve/veya babasının olmaması ya da birlikte yaşamaması gibi olası durumlar açısından da hassasiyet oluşturabileceği ve öğrencilerin okula katılımını olumsuz etkileyebileceği de dile getirilmiştir.

Ailenin sosyoekonomik statüsünün okulda avantaj ya da dezavantaj olarak karşılık bulma biçimlerinden biri de avantajlı durumda olanların okulda ayrıcalıklı olarak konumlandırılmalarıyla ilgili ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların önemli bir bölümü okula ekonomik açıdan katkı sağlayabilecek kaynaklara sahip olan ailelerden gelen çocuklara yönelik daha özenli davranıldığını ifade etmişlerdir.

K12: Okulun programladığı bir etkinliğe büyük bir katkıda bulunan velinin çocuğuna daha ilgili davranırdı ya da sınıfta dersi o öğrenci ile iletir. Diğer öğrencilerin söz hakkı yokmuş gibiydi.

Ekonomik kaynaklar sayesinde okula etkin katılım sağlama ya da okuldan destek görmenin yanında kişisel ağların da okul dışı avantajlar açısından süreklilik sağlayan bir yönü olduğu görülmüştür. Buna göre okul yöneticisi ya da öğretmenlerle okul dışında iletişim olanağı olan bireyler için okula katılım daha kolay olmaktadır.

K22: Ailem öğretmenlerle arkadaş olduğu için ben de öğretmenlerimle çok samimiydim. İstedğim zaman konuşabiliyordum. Ders ve ödev konusunda yardımcı

oluyorlardı. Bu avantajlar sayesinde okul hayatım rahat ve başarılı geçti. Çünkü öğretmenler hem benimle çok ilgiliydi.

K52: Okul hayatımda kendimi avantajlı olarak hissettiğim nokta küçük bir yerde yaşadığımız ve çevrede tanınan, sevilen bir ailenin oğlu olduğum için okul hayatımda ve derslerde sorun yaşamadım ayrıca ailemi yakından tanıdığı için derslerde ve sorunlarımda yakından ilgilenir ve çözerdi.

Diğer yandan bu ağlara sahip olmayan öğrenciler için bu durumun dezavantajı ise öğretmenin çevresinde olan öğrencilerin merkeze alınması ve kendilerinin periferide kalması şeklinde yorumlanabilir.

K7: Genellikle ilkokul ve ortaokulda bazı öğretmenlerim öğretmen çocuğu olan arkadaşlarıma ya da ailesini tanımış olduğu öğrencilere daha iyi ve sıcak davranırdı. Bu durum beni o dersten soğuturdu.

K54: Öğretmenler bizim ailemizi tanımıyor ama onların çoğunun ailesi ile bir yerden tanışmışlıkları vardı. Onlara karşı tutum ve davranışları çok daha farklıydı. Bunu bariz bir şekilde hissettiriyorlardı. Derste olsun ders dışında olsun o öğrencilerle öğretmenlerin kullandığı ve konuştuğu dil farklıydı.

Sosyal ayrımları pekiştiren dinamikler

Okulların kültürel yeniden üretim konusundaki işlevleri yukarıda da açıklandığı gibi aile ve okul pratikleri arasındaki uyum ya da uyumsuzlukla ilişkili olarak ele alınmaktadır. Bireylerin okul yaşamlarına ailelerin yalnızca ekonomik kaynakları ya da statüleri değil aynı zamanda belirli türde bilgiler, teknikler, öğrenme süreçlerine katılım ya da çalışma biçimleri ve pek çok konuda yeterliliğe ilişkin durumları da yansıtmaktadır. Öğrencilerin okul dışı kaynaklarının avantaj ya da dezavantaj şeklinde karşılık bulduğu konulardan biri de bu yeterliliklerdir. Bu doğrultuda tema okul kültürüne uyum ve uyumsuzluk, standart başarı dili ve aile desteği alt temalarından oluşmaktadır.

Okul kültürüne uyum/uyumsuzluk

Bireylerin özellikle kültürel yeterlilikleri okulda avantaj biçiminde karşılık bulmuş ve okul tarafından bu yeterlilikler beslenmiştir. Bireylerin okula uyum sürecini kolaylaştıran nedenlerden biri, belirli bilişsel becerilerinin daha gelişmiş olması ya da ön öğrenmelerini kolaylaştıracak ortamlarda bulunmalarındır. Ayrıca anlatılardan öğrencilerin bu yeterliliklerinin beslenip, desteklenmesi onlara okul içinde hem öğrenme süreçlerini daha iyi yönetme hem de özgüven kazanma gibi konularda da avantaj sağladığı anlaşılmaktadır.

K 67: Özel eğitim kursuna gitmemdi. Bunun bana dönüşü sınıfa konuyu öğrenerek gittiğim için benim için tekrar oluyordu aynı zamanda arkadaşlarıma göre soruyu kavrayıp çözmeye hızım daha fazla oluyordu. Öğretmenim benim bu avantajıma karşı tutumu pozitif yönde oldu. Sınıf içi uygulamalarıma daha yüksek puan verdi.

Okulun öğrencilerden beklentilerini karşılayabilecek yeterliliklere sahip bireylerin okul kültürüne uyumunu kolaylaştıran etmenlerden biri de etkileşim dilidir. Okulla etkileşim dilinin kurallarını bilen, kendini daha açık ve net biçimde ifade edebilen, okul tarafından iletilen mesajları kavrayabilen bireylerin bu etkileşim dilini iyi yönetmelerinin, okul içi süreçlerin avantajlarını bu çerçevede pekiştirmelerine kaynaklık ettiği söylenebilir.

K59: Konuşma becerim sayesinde öğretmenlerimle etkili konuşup, kendimi doğru ifade edebiliyordum, bu avantajımın okul yaşamımda karşılığı liderlik özelliğimi ve tiyatroculuk yeteneğimi keşfetmem oldu. Bu becerilerimde yetenekten çok ailemin desteği ve yönlendirmesi etkindi. Öğretmenlerim de etkili konuşma becerim gelişmesi için bazı görevler verip sınıfa sunmamı isterlerdi, grup ödevlerinde liderlik görevini bana verirdi.

K66: Bir arkadaşım vardı, derslerde çok başarılıydı. Hocalarımız genel olarak sınıfın popüler, konuşkan öğrencileriyle daha ilgiliydi. Belki de istemeyerek yapıyorlardı bilmiyorum fakat o sessiz çocukla çok ilgili değillerdi.

Kültürel yeterliliklere ve özel yeteneklere sahip olma, bireyleri okul kültürüne uyum ve bu doğrultuda okula daha etkin katılım sağlama noktasında katkı sunan diğer değişkenlerdir. Müzik ya da resim derslerinde bu öğrencilerin ön plana çıkması, okulu bu alanlarda temsil eden öğrenciler olmaları, bu öğrenciler için okul tarafından desteklenmesine kaynaklık etmiştir (K 32, K 38, K 42). Diğer yandan bireylerin aile çevresinden kaynaklı hazır bulunuşluk düzeylerinin sağladığı avantajlar gibi bu yetenek ve yeterlilikler de kendi alanları dışında bireylere daha özgüvenli olma ve okul içinde daha etkili iletişim ve sağlıklı ilişkiler kurma noktasında katkı sunmaktadır.

Standartlaştırılmış başarı dili

Okulda ilgi görmenin ya da öncelenmenin yolu akademik başarıdan geçmektedir. Eğer bireyler -aile statüsü yukarıda anlatıldığı biçimde avantaj sağlasın ya da sağlamasın- akademik açıdan bir performans ortaya koyabiliyorsa bu durum onları avantajlı olarak konumlandırmak için önemlidir. Bu da öğretmenin ilgisi ve desteğini beraberinde getirmektedir. Hem başarılı olmanın bu çerçevedeki avantajlarını deneyimlemiş olan hem de akademik başarı gösteremediği için ilginin dışında kalan katılımcıların anlatıları, standart başarı dilinin okulda avantaj sağlamada ne derece belirleyici bir değişken olduğunu ortaya koyar niteliktedir.

Başarılı oldukları için daha çok pekiştirildiklerini ve desteklendiklerini ifade edenler katılımcıların üzerinde durdukları konular başarının beraberinde getirdiği ilgi ve desteğin daha çok çalışma ve motivasyona yol açtığıdır. Öğretmenlerin başarıyı pekiştirmesi, akademik başarının ve motivasyonun artması, öğretmenle daha nitelikli ve hızlı iletişim sağlama olanağı gibi değişkenler iç içe geçmiştir ve birbirini besleyen süreçlerdir.

K12: Sınavlardan yüksek not aldığım için hocaların bana bakış açısı daha olumlu yöndeydi. Diğer öğrencilerin aksine bana daha çok ilgililerdi ve sınıfta bana sorular

sorarak öğrenmemi pekiştirdiler. Bu benim öğrenmemi kolaylaştırdı ve özgüven kazanmamı sağladı.

K47: Gerek ekonomik olarak gerekse özgüven olarak daha rahattım ve bu da hocalarımın dikkatini çekiyordu bana karşı hep daha samimi ve içten olurlardı bu durumda tabii ki beni diğerlerinden bir adım öne çıkartıyordu.

Akademik başarı düzeyi düşük olduğu için öğretmenler tarafından onaylanmadıklarını ve kenarda bırakıldıklarını ifade eden katılımcıların anlatıları ise öğretmen ilgisizliği ve bunu izleyen düşük akademik performans arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

K 57: Başarı seviyesi düşük olan bir öğrenci olarak öğretmenlerimin çoğu benimle ilgilenmez nedenini sormazdı.

Her iki kutupta anlatılanların ortaklaştığı şey ise derslikte başarı kültürü üzerinden kurgulanmış bir merkezin ve çevrenin olduğudur. Standart başarı ölçütlerini yerine getirenler merkeze çekilirken, bu ölçütleri sağlayamayanların arka plana bakılmaksızın çemberin dışında kaldığını söylemek olanaklıdır. Kendi öğrencilik deneyiminde her iki kutupta da yer almış olan K5, öğretmen yaklaşımlarını şu şekilde açıklıyor: *“İlkokuldayken başarılı öğrenci olduğumda ilgi gösterilirken, lisede başarısız öğrenci olduğum için ilgi gösterilmeyen öğrenciydim.”* (K5). Katılımcılar başarı kültürü çerçevesinde şekillenen bu ayrımı öğretmenlerin bu yöndeki davranışlarının kaynakları ve sonuçları açısından ele almışlardır. Buna göre öğretmenlerin akademik başarı yüksek olan öğrencileri merkeze alması, akademik başarı yüksek öğrencilerle özdeşim kurmalarından ve öğretim pratiklerini daha az çabayla sürdürmek istemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğretmenlerin bu konudaki genel tutumları şu anlatıyla örneklenebilir;

K38: Bir öğrenci matematik dersinden nefret ediyor ve hep o derste başka şeylerle oyalanıyor. Öğretmen de bunu görüp sınıfın içinde azarlamaktan yorulduğu için sınıftan atıyor. Derse, kendini dinleyen öğrencileriyle devam ediyor ve artık sorununun olmadığını düşünüyor.

Diğer yandan öğretmenlerin bu yaklaşımı, çemberin dışında bırakılan çocuklar için başarı şansını ortadan kaldırması ve böylece dezavantajın pekiştirmesi açısından değerlendirilmektedir.

K 50: Daha donanımlı öğrencinin öğrenmesi daha kolay oluyor ve öğretmen daha çabuk öğrenen öğrenciyi daha çok destekliyor. Zaten bu konuda şanslı olan öğrenci diğer öğrencilerle arasındaki farkı arttırıyor.

K57: Öğretmenler -çoğu olmasa da- başarı seviyesi ve potansiyeli yüksek olarak görülen çocuklara odaklanırken bunun dışında kalan diğer bireyler bir şekilde dışlanmışlık hissiyle eğitim sisteminden soğutulabiliyor.

K12: Başarılı olan bir öğrenciyi öğretmeni ekstradan kitap verir vb. ama başarı düzeyi düşük bir öğrenciyi iletişim kurmaktan kaçınır.

Ailenin eğitsel katılımının karşılık bulma biçimleri

Ailelerin eğitsel katılımlarının öğrencilerin okula uyum, akademik başarı ve okul ve aile arasındaki etkileşimin niteliğinden beslenen diğer alanlar açısından pek çok yararı olduğu bilinmektedir. Ancak kültürel ya da sosyal avantajlara sahip olma ya da olmama durumu üzerinden şekillenen koşullar, ailenin eğitsel katılımını da farklılaştırmaktadır. Okula etkin katılım için yeterli ekonomik koşullara, kültürel yeterliliklere ya da motivasyona sahip olan aileler çocuklarının eğitsel yaşantılarında daha görünür olmaktadır. Ailelerin sosyal ayrımlara koşut olarak farklılaşan katılım biçimleri ise okul içi süreçlerde farklılıkların kaynağını oluşturan bir boyut olma özelliğindedir. Katılımcılar aile katılımının öğretmenlerin öğrencilerle ilgilenme ya da onları destekleme konusunda önemli bir değişken olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre ailenin eğitsel katılımının okulda hem birey özelinde hem öğretmen yaklaşımları konusunda etki yarattığı söylenebilir.

Ailenin okul içi süreçlerde görünür olması ya da olmamasının öğretmen tutum ve yaklaşımları açısından nasıl farklılaştığına yoğunlaşan anlatılar, genel olarak öğrencinin öğretmen tarafından görünür ya da desteklenir olmasının ailenin

okulda görünür olmasıyla benzer bir örüntü ortaya koyduğunu göstermektedir. Buna göre ailenin ilgilendiği çocukla öğretmen de ilgilenmekte ya da ailenin desteğini görünce öğretmen de bu desteği pekiştirmektedir. Öğrencilik deneyimlerini, aile ilgisinin okulda öğretmen ilgisi şeklinde karşılık bulmasının avantajları üzerinden ifade eden katılımcıların üzerinde durdukları ortak noktalar, aile ve öğretmen arasındaki etkileşimin niteliği, öğretmenlerin daha destekleyici, zaman zaman da ayrıcalıklı davranması olmuştur.

K44: Özellikle ilkokulda her gün ailem tarafından ödevlerim kontrol edilir ve okula öyle gönderilirdim. Ailesi ödevine bakmadığı için yapmayı unutan ya da okul çıkışında çalışmaya gittiği için ödevini yapamayan arkadaşlarım öğretmen tarafından azarlanırken ben takdir topluyordum. Bu durumlar elbette bana avantaj sağlıyordu ve daha çok çalışma isteğim oluşuyordu.

Ailenin eğitsel katılımını öğrencilik deneyimleri açısından dezavantaj olarak değerlendiren katılımcılar ise ailenin çocukla yeterince ilgilenen koşullarının olmamasının, öğretmen tarafından da yeterli ilgi ve desteğin gösterilmemesi şeklinde karşılık bulduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun hem bu çocuklara hem de ailelerine karşı ilgili/ilgisiz, sorumlu/sorumsuz veli, tembel/çalışkan öğrenci şeklinde etiketlemeleri de beraberinde getirdiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu anlatılar aile katılımı konusunda okul dışı koşulların göz önüne alınmadığını göstermektedir.

K 23: Okula giderken ezberlemem gereken ödevler olurdu ezberleyemezdim, ezberlemekte istemezdim öğretmenim beni sevmiyordu diye. Annem, babam geçim sıkıntısıyla uğraşiyor benimle ilgilenmiyor. Annem okula gelemediği için öğretmenim beni tembeller sırasına oturttu daha birinci sınıftan sonra ben hiç ödev yapmadım öğretmenim, sonrasında dayak, ötekileştirme geldi devamında.

Ailenin eğitsel katılımının karşılık bulduğu diğer alan, bireyin eğitsel yaşantılarının ve okula katılım biçimlerinin bu çerçevede nasıl şekillendiğidir. Bu durum yukarıda sözü edilen öğretmen ilgisinden beslenen bir süreç olmasının yanında

aile ilgisinden kaynaklı koşulların ve yeterliliklerin bireylere sağladığı avantajlar açısından ele alınmıştır.

K 62: Çünkü ailesi öğrenciyle ilgileniyorsa o öğrencide mutlaka bir bilgi birikimi, sosyal sorumluluklar anlamında belli bir bilinç vardır; eğer ki ailesi öğrenciyle ilgilenmiyorsa o öğrencinin bilgi birikimi yoktur, kendini geliştirecek bir şeyler öğrenmek için bir destek arıyorsa bunu öğretmeninde arar. Öğretmen de ona gereken desteği vermez, yüz çevirirse bu öğrenci ileride ailesi gibi ona katkı sağlamayan birey olur.

Öğrencilerin okul içinde konumlandırılma biçimleri

Okulun hangi öğrencileri merkeze aldığı ve bu merkezin dışında kalan öğrencileri ortaklaştıran özelliklerin neler olduğuna ilişkin anlatılar, okul dışı arkaplanın derslikte karşılığının ne olduğu, bu sosyal arkaplanın göz önüne alınıp alınmadığı ve bu çerçevede gelişen derslik düzlemindeki ayrıma dayalı pratikler bu temanın konusunu oluşturmuştur.

Ayrıştırma

Bireyleri ayrıştırma biçimleri okulda öğretmen ya da yöneticiler tarafından öğrencileri kendi ölçütleri üzerinden sınıflandırıp, etiketleme şeklinde gerçekleşmektedir. Bu ayrıştırma süreçleri derslik içinde akademik başarı kültürüne ya da okul içi kurallara etkin uyum konusunda öğretmenlerin kararları ve bu kararlar doğrultusunda ortaya koydukları eylemlerin bir sonucudur. Buna göre öğretmenler kendi ölçütlerine uyan öğrencileri destekleme ve pekiştirme eğilimindeyken, bu ölçütleri karşılamayan öğrencileri akademik etkinliklerin dışında bırakma davranışları sergileyebilmektedirler. Öğretmenlerin bu davranışları genellikle akademik etkinlikleri birlikte yürütebilecekleri öğrencileri olumlu yönde daha fazla pekiştirme, akademik etkinliklere etkin katılım göster(e)meyen öğrencileri ise dersliğin olumlu-etkin atmosferinden ayrı tutma yoluyla ayrıştırma şeklindedir.

K29: Öğretmenim derslerinde benim gibi başarılı olan öğrencileri ayrı bir kümeye oturtuyor, diğer arkadaşları bilgiye değer bulmuyordu.

K14: Meslek lisesinde 12.sınıftım ve üniversite sınavına hazırlanırken sırf başarısız öğrenciler olduğu için deneme sınavı yapılmaması... Zaten başarısız, okumayacaklar olmasa da olur diyen öğretmenlerim vardı.

Diğer yandan öğretmenlerin öğrencilerin bireysel özelliklerini göz önünde bulundurmada onları kendi belirledikleri ölçütler üzerinden ayrıştırmaları sonucunda ortaya koydukları eylemlerin, bu öğrencilerin mevcut durumlarını sürdürmeye ve hatta akademik başarı anlamında gerilemeye kaynaklık eden bir değişken olduğunu söylemek mümkündür.

K55: Öğretmenimiz en iyi olanları derse çok katılan çabuk öğrenenleri en önlere oturtup onlarla ilgilenirdi. Benim gibi soru sormaya çekinen ya da öğretmenimiz “tembel” olarak adlandırdıklarını arkaya oturturdu.

K72: Öğretmenler daha çok başarılı öğrencilerle ilgilenir, derste sadece ona ders anlatmış gibi anlatır ve sınıfın tamamı öğreniyor mu düşünmeden geçer. Kimileri öğrenir kimileri öğrenemez ve başka konuya geçilir.

K28 ise öğretmenlerin öğrencileri etiketleme ve ayrıştırma davranışlarını ailenin yaklaşımı ile ilişkilendirmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere ailenin bireyin eğitim süreçlerinde etkin biçimde rol alıyor olması okulda avantaj biçiminde karşılık bulan bir değişken olma özelliğindedir.

K 28: Öğretmenlerimizin arkadaşlarımız eşya getirmiyor diye onları hemen sorumsuzlukla suçladığı ve arka sıraya yolladığı oluyordu. Onlar orada kitap okurken biz ise aktivite yapıyorduk.

Okul bağlamında akademik başarı üzerinden sürdürülen ayrıştırma biçimleri sınıf şubelerini akademik başarıya göre gruplandırmak ve derecelendirmek ve öğretmenleri de benzer biçimde hiyerarşik bir derecelendirmeye bu grupların derslerine atamak şeklinde gerçekleşebilmektedir.

K45: Ayrımcılık yukarıdan başlıyor. Okula bağış yapan velilerin çocuklar ayrı tutulurdu. Sınıf şubelerinde bile bunu görürdünüz. İyi şubeye iyi öğretmenler verildi.

Okul bağlamında öğrencileri ayırıştırma biçimlerinden biri de onları değersizleştirme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalığı görmezden gelme, zaman zaman bu zorbalığın bir parçası olma ya da bu zorbalığa ortam hazırlama öğretmenlerin değersizleştirme biçimlerinden biridir. Öğretmenlerin bu çerçevedeki eylemlerine ilişkin bazı anlatılar şu şekildedir;

K69: Öğretmen arkadaşlarımın benimle alay ettikleri konuda bunun önüne geçecek bir şey yapmadığı gibi onların alaylarını daha da artıracak biçimde davranırdı.

K63: öğretmenimin göstermiş olduğu bir etkinliği el becerimin gelişmemiş olmasından dolayı yapamamam ve öğretmenimin bana tokat atması, ağlatması, bizden farklı gördüğü öğrenciyeye “şuna yaptır şunu ya ” demesi ve gururumun incinmesini sağlamasıdır.

Öğrencileri değersizleştirmenin görünür olduğu alanlardan biri de kırsal ve kentsel bölge ayrımıdır. Bu çevrelerde öğrenciler genel olarak eğitim-öğretim süreçlerine katkı sunacak aile desteğinden yoksundurlar. Bu da öğretmenlerin öğretim süreçleri için daha fazla çaba göstermelerini gerektirmektedir. Bütün bunlar öğretmenlerin bu profildeki öğrencileri dersliklerinde istememelerine yol açabilmektedir. Bu durumun öğretmenin bu öğrencilere yaklaşımlarını yönlendirdiği söylenebilir. Ayrıca öğretmenin yaklaşımları öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkileri ve konumlanmaları da yönlendirmektedir.

K63: Okula ilk geldiğim sıralar derste yapılmış olan bir grup ödevinde, köyden gelmiş olmamın dezavantajı ile arkadaşlarımın beni kültürel açıdan yetersiz görüp farklılaştırmalarından dolayı benimle grup olmak istememişlerdi ve ödevi yapamadım.

K 41: Bulduğumuz köyün nüfusu azdı ve köyümüzde ortaokul yoktu. Biz de yakınımızda bulunan başka bir köyedeki okula gidiyorduk. Okula ilk başladığımız sıralarda öğretmenin biri derste bu sınıfta Hüyükklüler kim deyip parmak kaldırtmıştı ve yüzümüze bizden hiç hoşlanmadığını belirterek bakmıştı o günden sonra derslerini anlatırken biz sınıfta yokmuşuz gibi davranmıştı.

Kuralların göreliliği

Katılımcıların anlatıları okul içi kuralların işletilmesinin bireylerin avantajlı ya da dezavantajlı konumlarını pekiştirir nitelikte olduğunu göstermektedir. Buna göre kurallar çoğunlukla öğrencilerin okul içi konumlarına göre farklılaşmakta ve avantajlı öğrencilerin yararına olacak biçimde esnetilmektedir. Dolayısıyla kuralların göreliliğinin öğrencilerin avantajlarını pekiştirme konusunda işletilen bir süreç olduğunu söylemek olanaklıdır. Derse geç kalma, okul içi düzene yönelik kuralları ihlal etme gibi durumlarda öğretmenlerin akademik başarısı yüksek ya da iyi etkileşim içinde oldukları bireylere yönelik daha anlayışlı ve esnek davrandıkları anlaşılmıştır. Bu görelilikte bireylerin okul dışı koşulları ihmal edilmektedir. Kuralların göreceli olarak işletilmesinin öğrencilerin avantajlarını pekiştirme açısından uygulanma biçimi ise şu anlatı ile desteklenebilir:

K27: 7. Sınıfa gittiğim dönemlerde hafta sonu kursları açılmıştı. Bu kurslarda açılan sınıflar sınava göre belirlenmişti. Ben kursa gitmeyi düşünmediğim için sınavlara girmemişim. Kursta A sınıfının matematik dersine hafta içi benim dersime giren matematikçi girecekmiş ve benim matematiğim iyi olduğu için kursa gelmem konusunda öğretmenim beni ikna etmişti ama ben sınava girmemişim bu durumda bile beni direk A sınıfına almışlardı. Çünkü A sınıfının öğretmenleri seçilmiş kişilerdi.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bireylerin, öğrencilik yaşantılarında aileden kaynaklı kültürel ya da sosyal konumlarının okulda karşılık bulma biçimlerine ilişkin değerlendirmelerinin ve okul bağlamındaki öznelerin, öğrencilerin bu konumlarıyla şekillenen avantajlarına ya da dezavantajlarına karşılık verme biçimlerinin neler olduğunun incelendiği bu çalışma, okulda avantajlı ve dezavantajlı konuma karşılık gelen iki ana eksen olduğunu göstermektedir. Katılımcıların önemli bir bölümü kendi eğitsel deneyimlerini dezavantajlar üzerinden tanımlamakta ve avantajlar üzerinden tanımlayanların da aslında orta sınıfın yoğunlukta olduğu okul

bağlamlarında bulunmamış oldukları anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda üzerinde durulması gereken iki önemli nokta ortaya çıkmaktadır: okullar arasındaki hiyerarşi ve her okulun kendi içinde var olan tabakalaşma. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemiyle birlikte okullar arasında doğrudan sosyoekonomik statü üzerinden ortaya çıkan ayrışma, beraberinde okullar arasında başarı ve nitelik farklılıklarına yol açmıştır. Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olan öğrencilerin akademik başarı performansı düşük olan okullara gitmesi, sadece eğitimsel eşitsizliği değil, Bourdieu'nun ileri sürdüğü gibi bir yeniden üretim unsuru olarak toplumsal eşitsizlikleri de beraberinde getirmektedir (Karaağaç-Cingöz ve Gür, 2020). Ancak okullar arasındaki böyle bir ayrışma okulun kendi içinde homojen bir yapı olduğu anlamına gelmemektedir. Araştırma bulguları katılımcıların genellikle alt sosyoekonomik düzeylerden gelen öğrencilerin devam ettikleri okullarda öğrenim gördüklerini göstermektedir. Bu okul bağlamında avantajlı konumlarda olanların kültürel yeniden üretim konusundaki alan yazında okulda avantaj sağlayan orta sınıf pratiklerine yatkınlık gösteren bireyler olduğu anlaşılmıştır. Aile çevresi, ailenin ekonomik ve eğitsel statüsü, okul dışı eğitsel etkinlikler bu yatkınlıkları belirleyen ana unsurlardır (Vincent ve Ball, 2007; Reay ve Lucey, 2003).

Okullarda pekiştirilen unsurların ise sosyoekonomik ve sosyokültürel avantajların okula aktarımı, okul kültürüne uyum ve akademik başarı olduğu anlaşılmıştır. Okulda hem ders içi hem ders dışı etkinliklerin belirli maddi kaynak gerektiren materyaller üzerinden yapılması, bunu sağlayabilen ailelerin çocuklarını okul içinde avantajlı olarak konumlandırmaktadır. Bu kaynak aktarımı doğrudan öğrencinin kendisi üzerinden olduğu gibi, okula bağlı, öğretmeni destekleme, etkinliklere katılım gibi alanlarda da görünür olmaktadır. Araştırmanın dikkate değer bulgularından biri de standart başarı ölçütleridir ve akademik başarının pek çok durumda okulda kabul görmenin tek yolu olduğu söylenebilir. Akademik başarının ekonomik ya da kültürel sermayenin yoksunluğunu da telafi edici bir

yönünün olduğu anlaşılmıştır. Alan yazında yaygın biçimde okulda akademik başarı ailenin ekonomik ve kültürel sermayesinin önemli bir çıktısı olarak ele alınmaktadır. Okulun kültürel yeniden üretim işlevi söz konusu olduğunda, kültürel sermayenin eğitim başarısı üzerinde önemli bir etkisi olduğu kabul edilmektedir (Evans, 2009; Hanushek, 2010; 2016; Jæger ve Møllegaard, 2017; Shriner, Mullis ve Shriner, 2010; Tomul ve Polat, 2013; Yılmaz-Fındık ve Kavak, 2013). Ancak araştırma bulguları bu araçlara sahip olmayan öğrencilerin okulda yalnızca akademik başarıları sayesinde kabul görebildiklerini göstermiştir. Elbette bu kaynaklardan yoksun bireylerin akademik başarı ortaya koymuş olmalarında bazı başka değişkenlerin etkisi olabilir (Özer, Gençoğlu ve Suna, 2020) ancak burada üzerinde durulması gereken nokta okulun akademik başarıyı merkeze alan standart yapısıdır. Diğer yandan aile katılımının okula uyumu kolaylaştırdığı ve eğitsel ve sosyal anlamda aile desteği alan bireylerin okulda desteklenme olasılığının daha yüksek olduğu görülmüştür. Aile desteği ya da ailenin eğitsel katılımı çocukların eğitim başarısında oldukça merkezi bir noktaya konumlandırılmaktadır (Fan ve Chen, 2001; Shriner, Mullis ve Shriner, 2010; Vincent, 2017). Velilerin okulla ilişkileri sosyal sınıfa göre değişiklik göstermekte ve öğretmenlerin öğrencilerden beklentilerine ilişkin inançlarını şekillendirmektedir (Calarco, 2014). Araştırma bulguları ise ailenin eğitsel katılımının akademik başarıya etkisinin ötesinde özellikle öğretmen desteğinin ya da ilgisinin aile katılımı ile şekillendiğini göstermektedir.

Okul gibi bir yapının içindeki ilişkilerin yeniden üretim çerçevesinde incelenmesiyle okulun ayrıştırıcı rolünde en önemli öznenin öğretmen olduğu anlaşılmıştır. Okul yöneticilerinin yaklaşımları genellikle üst düzey başarı gösteren öğrencileri onaylama ve destekleme yönündedir. Yine yöneticiler okulun, okul dışı bağlamlarda temsilini etkileyecek olan politikalara aracılık edebilecek konularda bu ayrıştırıcı yaklaşımlarını ortaya koymaktadırlar. Ayrıca okul yöneticilerinin bu süreçteki rollerinin maddi kaynaklarla da ilgili olduğu

anlaşılmıştır. Diğer yandan hem maddi kaynaklar hem de sosyal ağlar açısından avantajlı ya da dezavantajlı olmak ise hem okul yöneticileri hem de öğretmen yaklaşımlarında karşılık bulan bir değişken olma özelliğindedir.

Okulun mevcut ayrımı pekiştirme işlevinde rol alan temel özne olarak öğretmenin yaklaşımlarının akademik başarı, maddi kaynak ve materyal desteği, aile katılımı ve desteği ve kurallara etkin uyum açılarından ayrıştırıcı olduğu görülmektedir. Okul kurallarının, derslikte kullanılan dilin, okulda kabul gören ya da görmeyen davranışlara ilişkin kodları belirleyen ölçütlerin orta sınıf standartlarına uygunluğu nedeniyle bu kodlara yakınlığı olan öğrencilerin oyunu daha iyi oynayabilmelerine (Angus, 2015; Bourdieu 2015) olanak tanımaktadır. Belirli bir bağlamda kabul edilir eylemler ve uygulamalar beraberinde bu uygulamaların algılanması ve onaylanması için de şemalar üretmektedir. Dolayısıyla bireylerin bakış açıları, yakınlıkları ve toplumsal yapı içindeki konumlarına bakıldığında o bağlamdaki sosyal pratiklere ilişkin bir anlayış geliştirilebilir (Ydhag vd., 2021). Öğretmenlerin genel olarak orta sınıfın kültürel yakınlıklarına daha ilgili oldukları ve derslikte kabul edilebilir davranışları orta sınıfın yakınlıklarını referans noktası olarak belirledikleri söylenebilir. Bu da derslik içi etkileşimler üzerinden öğretmenin belirli öğrencilerle daha fazla yaklaşması, diğerleriyle mesafe koyması anlamına gelmektedir. Öğretmenler öğrencilerin seslerini inkar ederek, yani kendi geçmişlerinden, deneyimlerinden ve sosyal konumlarından konuşmalarına izin vermeyi reddederek sürdürülebilir veya belirli pedagojik yaklaşımlarda farklı seslerin nasıl oluşturulabileceğine dikkat ederek konuşmalarını sağlayabilirler (Giroux, 1990). Burada öğretmenlerin yapması gereken şey öğrencileri hakkında kendi varsayımları ve bakış açıları üzerinden bir kaniya varmaları değil, farklı kültürel arkaplanlardan gelen aileler ve öğrenciler hakkında yerleşmiş olan eksik konuşma ve düşünme biçimlerini anlamaya çalışmaktır (Comer ve Kamler, 2004'den akt. Angus, 2012). Dolayısıyla öğrencilerin okuldan avantaj elde edebilmelerinin yolu öğretmenlerin öğrencilere

yönelik yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Buna göre öğrencilerin davranışlarına destekleyici yaklaşan öğretmenler onların okuldan avantaj elde etmelerine yol açarken, ayrıştırıcı ya da engelleyici yönde tepki gösterenler onların okuldan kopmalarına neden olmaktadır (Soylu, 2022; Tach ve Farkas, 2006). Ancak araştırma bulguları öğretmenlerin genellikle yetkinliklerini onaylamadıkları öğrencileri görmezden gelme ya da susturma eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur. Burada öğrencilerin deneyimleri, bilgileri, varlıkları ve yetenekleri hakkında mevcut varsayımlar hakkında farkındalık geliştirmenin altı çizilmektedir (Holmes vd., 2021). Delpit (1992) öğrencilerin orta sınıf ölçütlerine uyumlu olmayan kültürel sermayelerinin onların sınırlandırılması için bir araç olabileceğini ifade etmektedir (akt. Mills, 2008). Bu durum öğretmenlerin bireylerin dezavantajlarının pekiştirilmesinde ve sosyal eşitsizliklerin sürdürülmesinde ne kadar önemli rollerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun için yapısal bir düzenlemenin ya da öğretmenlerin bu yöndeki eylemlerinin kontrol edilmesini sağlayacak bir mekanizmanın gerekliliği açıktır. Tomul (2009) çalışmasında okullarda sosyal adaleti sağlamaya yönelik çalışmaların denetlenmediğini ortaya koymuştur.

Diğer yandan araştırma bulguları öğretmenlerin bu tür yaklaşımlarının sadece öğretmen öğrenci arasındaki değil, aynı zamanda öğretmenin, ailenin ve öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkilerini ve etkileşim biçimlerini de belirlediğini ortaya koymuştur. Öğretmenlerin yanlış davranışları alt sosyoekonomik düzeylerden gelen ailelerin okula daha az katılım göstermelerine ve öğretmenlerle iletişim kurmaktan kaçınmalarına neden olmaktadır (Calarco, 2014). Bu durumla ilişkili olarak Vincent (2017) öğretmen ve ebeveyn arasında eşitler arası bir diyalog inşa etmenin ve özellikle sosyal ve kültürel kaynaklardan yoksun görünen ebeveynlerle iletişimin desteklenmesinin önemine dikkat çeker. Öğrencilerin okul içinde konumlandırılma biçimleri de okul dışı sosyal çevrenin iz düşümü şeklinde ele alınabilir. Okul bağlamında kabul görmek için gerekli

araçlara sahip olmayan öğrencilerin ise etiketleme, değersizleştirme gibi yollarla periferiye çekildikleri anlaşılmaktadır.

Araştırmada okul bağlamının, öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerinin ve eğitsel katılım biçimlerinin kontrol edilmemesi, veri çeşitliliğine olanak tanınmasının yanında veri setinin daha yoğunlaştırılmış bir çözümlenmeye elverişli olmaması şeklinde bir sınırlılığı da içermektedir. Sözü edilen bu değişkenlerin belirli okul bağlamında kontrol edilerek daha yoğun bir inceleme yapıldığında yeniden üretim süreçlerine ilişkin daha sistematik betimlemeler yapılabilir ve yeniden üretim sürecindeki failliğe ilişkin araştırma bulgularının ortaya koyduğu değişkenlerin ötesinde başka değişkenler de tanımlanabilir. Yine bu incelemenin detaylandırılması için bağlamı sınırlandırmanın yanında, öğrencilerle birlikte öğretmen, ebeveyn ve yöneticilerin de dahil edilmesi yoluyla veri çeşitlemesi sağlanabilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

KAYNAKÇA

- Akar, H. (2016). *Durum Çalışması*. A. Sabah ve A. Ersoy (edt.) *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* içinde (ss. 169-179). Ankara: Anı Yayıncılık
- Angus, L. (2012). "Teaching within and against the circle of privilege: reforming teachers, reforming schools". *Journal of Education Policy*, 27 (2), 231–251. DOI:10.1080/02680939.2011.598240
- Angus, L. (2015). "School choice: neoliberal education policy and imagined futures". *British Journal of Sociology of Education*, 36 (3), 395-413. DOI: 10.1080/01425692.2013.823835
- Apple, M. (1982). *Cultural and Economic Reproduction In Education: Essays on class, ideology and the State*. New York: Routledge & Kegan Paul
- Ball, S. J. (2003). *Class strategies and the education market: The middle classes and social advantage*. London: RoutledgeFalmer.
- Bettencourt, G. M. (2021). " "I Belong Because It Wasn't Made for Me": Understanding Working-Class Students' Sense of Belonging on Campus". *The Journal of Higher Education*, 1-24. DOI: 10.1080/00221546.2021.1872288
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik Nedenler* (çev. H. U. Tanrıöver) İstanbul: Hil Yayın
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. G. Richardson (Ed.) *Handbook of theory and research for the sociology of education* içinde (ss. 241-258). Connecticut: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1987) "What Makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups". *Berkeley Journal of Sociology*, 32, 1–17.
- Bourdieu, P. (1999). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2015a). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür*. (Çev. L. Ünsaldı & A. Sümer). Ankara: Heretik Yayınları.

- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2015b). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (Çev. L. Ünsaldı, A. Sümer, Ö. Akkaya). Ankara : Heretik Yayınları.
- Calarco, J. M. (2014). "Coached for the Classroom: Parents' Cultural Transmission and Children's Reproduction of Educational Inequalities". *American Sociological Review*, 79(5) 1015–1037. DOI: 10.1177/0003122414546931
- Denzin, N. ve Lincoln, Y. (2008). *Strategies of Qualitative Inquiry*. California: Sage Publication.
- Dillabough, J. (2004). "Class, culture and the 'predicaments of masculine domination': Encountering Pierre Bourdieu". *British Journal of Sociology of Education*, 25(4), 489–506.
- Evans, S. (2009). "In a Different Place: Working Class Girls and Higher Education". *Sociology*, 43, 340-55.
- Fan, X. ve Chen, M. (2001). "Parental Involvement and Students' Academic Achievement: A Meta-Analysis". *Educational Psychology Review*, 13 (1), s.1-22. DOI: 1040-726X/01/0300-0001.
- Field, J. (2009). *Social capital*. New York: Routledge.
- Fields-Smith, C. (2007). Social class and African-American parental involvement. J. A. Van Galen & G. W. Noblit (Eds.) *Late to class: Social class and schooling in the new economy* içinde (ss. 167-202). State University of New York Press.
- Fram, M. S. (2004). "Research for Progressive Change: Bourdieu and Social Work". *Social Service Review*, 78 (4), 553-576.
- Garson, D. (2013). *Narrative Analysis*. New York: Statistical Publishing Associates
- Giroux, H. (1990) 1990. "Reading texts, literacy, and textual authority". *Journal of Education*, 172 (1), 85–103.
- Giroux, H. (2014). *Eğitimde Kuram ve Direniş* (Çev. S. Demiralp). Dost Yayınları.

Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çev. Edt. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu).

Ankara: Anı Yayıncılık

Göktürk, D. ve Ağin, E. (2020). "Okul Kurumunun Kültürel-Toplumsal Eşitsizlik ve İmtiyazların Yeniden Üretimindeki Rolüne İlişkin Bir Değerlendirme".

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 53 (1), 329-354.

DOI: 10.30964/auebfd.597522

Hanushek, E.A. (2016). "What Matters Student Achievement." Education Next, Volume 16, No:

Hoadley, U. (2008). "Social class and pedagogy: a model for the investigation of pedagogic variation". British Journal of Sociology of Education, 29(1), 63-

78. DOI: 10.1080/01425690701742861

Holmes, C., Schoonover, N. R. ve Atkinson, A. A. (2021). "Negotiating teacher positionality: Preservice teachers confront assumptions through collaborative book clubs in a social studies methods course". The Journal of Social Studies Research, 45(2), 118-129. DOI:

10.1016/j.jssr.2020.07.003

Jæger, M.M., Møllegaard, S. (2017). "Cultural capital, teacher bias, and educational success: New evidence from monozygotic twins". Social Science Research, DOI:10.1016/j.ssresearch.2017.04.003.

Karaağaç Cingöz, Z. Ve Gür, B. (2020). "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Statünün Akademik Başarıya Etkisi: PISA 2015 ve TEOG 2017 Sonuçlarının Karşılaştırması". İnsan & Toplum, 10 (4), 247-288. DOI: 10.12658/M0563

Karam, F. J., Kibler, A. K., Johnson, H. E. & Elreda, L. M. (2020). "Identity, Positionality, and Peer Social Networks: A Case Study of an Adolescent Refugee Background Student". Journal of Language, Identity & Education, 19 (3), 208-223. DOI: 10.1080/15348458.2019.1655427

Keane, E. (2011). "Distancing to self-protect: the perpetuation of inequality in higher education through socio-relational dis/engagement". British

- Journal of Sociology of Education, 32 (3), 449-466. DOI: 10.1080/01425692.2011.559343
- Khalil, L. ve Kelly, A. (2020). "The practice of choice-making: applying Bourdieu to the field of international schooling". Journal of Research in International Education, 19(2), 137-154. DOI:10.177/1475240920954045
- Lincoln, Y. S. ve Guba, G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. California: Sage Publication.
- Maher, F. A. ve Tetreault, M. K. (1994). *The feminist classroom: An inside look at how professors and students are transforming higher education for a diverse society*. New York: Basic Books.
- Marin, R. J. ve Van Gunten, D. M. (2002). "Reflected identities: Applying positionality and multicultural social reconstructionism in teacher education". Journal of Teacher Education, 53 (1), 44-54.
- McKenzie, J. (2001). *Changing education: A Sociology of education since 1944*. Manchester: Pearson
- Merriam, S.B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Çev. Edt. S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Mills, C. (2008). "Reproduction and transformation of inequalities in schooling: the transformative potential of the theoretical constructs of Bourdieu". British Journal of Sociology of Education, 29:1, 79-89, DOI: 10.1080/01425690701737481
- Özer, M., Gençoğlu, C. ve Suna, H. E. (2020). "Türkiye’de Eğitimde Eşitsizlikleri Azaltmak İçin Uygulanan Politikalar". OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(2), 294-312. DOI: 10.7822/10.7822/omuefd.828176
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Edt. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Reay, D., & Lucey, H. (2003). "The limits of 'choice': Children and inner city schooling". Sociology, 37(1), 121-142. DOI: 10.1177/0038038503037001389

- Shriner, M., Mullis, R. L., ve Shriner, B. M. (2010). "Variations in family structure and school-age children's academic achievement: A social and resource capital perspective". *Marriage & Family Review*, 46(6), 445-467. DOI:10.1080/01494929.2010.528709
- Soylu, A. (2022). "How can school compensate for home disadvantage? The role of schooling on equalizing social distinctions". *Journal of Theoretical Educational Science*, 15(2), 347-372. DOI: 10.30831/akukeg.1027384
- Tach, L. M. ve Farkas, G. (2006). "Learning-Related Behaviors, Cognitive Skills, and Ability Grouping When School Begins." *Social Science Research*, 35(4), 1048-79.
- Tomul, E. (2009). "İlköğretim Okullarındaki Sosyal Adalet Uygulamalarına İlişkin Yönetici Görüşleri". *Eğitim ve Bilim*, 34 (152), 126-137.
- Tomul, E. Ve Polat, G. (2013). "The Effects of Socioeconomic Characteristics of Students on Their Academic Achievement in Higher Education." *American Journal of Educational Research*, 1 (10), 449-455. DOI:10.12691/education-1-10-7.
- Vincent, C. (2017). "The children have only got one education and you have to make sure it's a good one': parenting and parent-school relations in a neoliberal age". *Gender And Education*, 29 (5), 541-557. DOI: 10.1080/09540253.2016.1274387
- Vincent, C. ve Ball, S. J. (2007). " 'Making up' the middle-class child: Families, activities and class dispositions". *Sociology*, 41(6), 1061-1077. DOI: 10.1177/0038038507082315
- Warin, J. (2015). "Identity capital: an application from a longitudinal ethnographic study of self-construction during the years of school". *British Journal of Sociology of Education*, 36 (5), 689-706. DOI: 10.1080/01425692.2013.849565

- Wertz, F. J., Charmaz, K., McMullen, L. M., Josselson, R., Anderson, R. ve McSpadden, E. (2011). *Five ways of doing qualitative analysis*. New York: The Guilford Press
- Ydhag, C. C., Månsson, N. ve Osman, A. (2021). "“Momentums of success, illusio and habitus: High-achieving upper secondary students’ reasons for seeking academic success”. *International Journal of Educational Research*, 109. 10.1016/j.ijer.2021.101805
- Yılmaz-Fındık, L. ve Kavak, Y. (2013). "“Türkiye’deki sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin PISA 2009 başarılarının değerlendirilmesi”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 19(2), 249-273.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Cultural reproduction theories explain the relationship between education and social inequalities through the instrumentality education has in maintaining social inequalities. By considering education as a social institution that prepares individuals for the roles of their social class, cultural reproduction theories provide an important framework for explaining why certain groups are positioned as advantaged or disadvantaged within schooling and why they are more successful or unsuccessful than others. Bourdieu and Passeron (2015b) defined cultural reproduction as the maintenance of social order by protecting the interests of a particular group and the autonomy of a particular institution’s goals. Social class differences are reproduced through education, and Bourdieu provided an important insight into how these differences are reproduced. Therefore, examining education through this theoretical lens involves how the social structure at the macrolevel shapes reflections and details at the microlevel. However, this

approach from Bourdieu has been criticized due to him viewing individuals as passive receivers of structural forces and not giving enough credit to agency.

The most common arguments in the literature on cultural reproduction can be said to be about the relationship between education and social inequalities being the standard language of schooling, the different ways students respond with respect to various forms of capital, and the forms of educational participation that change accordingly. However, when presenting this situation as a structural issue, agency is not emphasized, and this has led to a tendency to view schools as abstract structures. The starting point of this study is an inquiry into the agency of the actors who play a role in cultural reproduction in the context of schools. Accordingly, the focus is on how schools respond to these deprivations, in addition to the experiences shaped by students' inability to fulfill school requirements due to deprivations regarding non-school resources during the process of social and cultural reproduction. This study sets out to question the exhibition of educational functions that reproduce existing inequalities as a structural issue, ignore agency, and result in an approach that regards schools as abstract structures without a subject and also examines how individuals represent their cultural and social positions within the context of schools. The study aims to determine the ways the agents within schools respond to students' advantages and disadvantages.

Method

The research is designed as an interpretive qualitative study and includes in its study group a total of 72 students enrolled in a faculty of education. Research data were generated by means of a structured form consisting of open-ended questions.

Results

The study has arrived at three main themes and seven sub-themes as a result of the analysis. The areas and forms of the school's responses to social and cultural advantages and disadvantages shaped the analytical framework. The areas where social distinctions are visible include educational activities that require financial resources and situations related to families' social status. The school's social distinctions are reinforced through the dynamics of adaptation and non-compliance with school culture, the standard language of success, and family support. Individuals' cultural competencies are found to occur in the form of advantages in the school, and the school nurtures these competencies. The way to gain attention or priority at school is through academic success, and academic success implies teachers' interest and support. Families who have sufficient financial status, cultural competencies, or motivation for active participation in school become more visible in their children's educational attainment. Family participation differs in parallel with the social distinctions and is a dimension that creates the source of the differences in schooling.

Individuals are distinguished within the school according to their social position. This is achieved by classifying and labeling students based on teachers' or administrators' criteria. These segregation processes are the result of teachers' decisions regarding students' effective compliance with the culture of academic achievement and school rules, as well as their behaviors that are in line with these decisions. Accordingly, while teachers tend to support and reinforce students who meet their criteria, they may also exhibit behaviors that exclude from academic activities students who do not meet their criteria.

Conclusion

The general conclusion is that two main axes exist that are shaped by the cultural advantages and disadvantages in school: being in the center and being in the

periphery. The findings reveal that the approaches of teachers, as the main actors in the role of how schools reinforces existing segregations, are distinctive in terms of academic success, financial resources, material support, family participation and support, and effective compliance with the rules.

DIGITAL GAMES AND THEIR EFFECTS ON CHILDREN

Filiz AYDEMİR*

Abstract

Nowadays, alongside the development and widespread use of technology, the concept of the "digital game" has emerged. With easier access to technology, the popularity of digital games among children is increasing. Digital games appear in various forms such as console games, PC games, and online games. Besides these, it is seen that digital games are also played with portable technologies such as mobile phones and tablets. With these developments, children's play equipment, play habits and play perceptions have also changed. Hence, digital games have an important effect on children. These games, which attract children's attention, alongside their benefits, bring certain dangers and problems as well. Therefore, questioning the positive and negative effects of digital games on children has also emerged. The definition and types of digital games, the effects that digital games have on children in early childhood were discussed in this study. Studies on this subject have been obtained and a literature review has been made by examining the studies published in various sources.

Keywords: Child, game, digital game.

DİJİTAL OYUNLAR VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Öz

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle ve yaygınlaşmasına paralel olarak "dijital oyun" kavramı ortaya çıkmıştır. Teknolojiye erişimin kolaylaşmasıyla birlikte dijital oyunların çocuklar arasında popülerliği artmaktadır. Dijital oyunlar, konsol oyunları, PC oyunları ve çevrim içi (online) oyunlar olarak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra dijital oyunların cep telefonu ve tablet gibi taşınabilir teknolojiler ile de oynandığı görülmektedir. Bu gelişmeler ile birlikte çocukların oyun araç gereçleri, oyun oynama alışkanlıkları ve oyun algıları da değişim göstermiştir. Bu sebeple dijital oyunlar çocuklar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çocukların ilgisini çeken bu oyunlar, yararları kadar tehlikeleri ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle dijital oyunların çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin sorgulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada dijital oyunların tanımı, türleri, dijital oyunların erken çocukluk dönemindeki çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Buna yönelik yapılan araştırmalar elde edilmiş, çeşitli kaynaklarda yayınlanmış araştırmalar incelenerek literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, oyun, dijital oyun.

1. INTRODUCTION

Playing games is important in terms of development in early childhood. Through playing games, children both express themselves and consume their extra energy. Simultaneously, in terms of social and linguistic development, games enable children to communicate with their friends (Horzum, 2011). Playing games helps children to reveal and develop their creativity. Playing has a significant impact on making the child's learning process more fun and permanent (Ocelan, 2019). Games that support the cognitive development of the child contribute to the child's decision-making and problem-solving skills

(Horzum, 2011). Games have an active role in the assimilation of stimuli, cognitive abilities, and patterns from the outside world (Demirhan Sayin, 2016). Children try to understand the world by expressing emotions such as anger, happiness, and sadness through games (Landreth, Homeyer & Morrison, 2006). Playing, which is a part of the child's life, also represents a way of expressing himself/herself more clearly. In addition, playing games serves the child's sense of achievement, and thus the child learns to enjoy this sense of accomplishment.

Games, that were played in different ways and had various purposes throughout the human history, are one of the inseparable parts of life. Before a digital world, when the word game was mentioned, what came to mind was running, jumping, catching, games played with a ball or stone, playing with paper and pencil, and games that had a purpose (Goksen, 2014). With the first digital adaptations of traditional games, the concept of game has also started to acquire new meanings (Sezen, 2011). Digital games have entered our lives as a result of the increase in the memory and processing capacities of computers. Children playing with their friends on the street or in the park in the past years, with the rapid progress of technology (mobile phone, computer and tablet), nowadays play digital games with virtual people indoors (Horzum et al, 2008). People at a younger age are introduced to digital games, and there are more than one billion people in the world who play digital games (Dinc, 2012; Oner, 2020).

The place that technology occupies in our lives is indispensable. Children are inevitably affected by technological developments. Along with these developments, children's playing equipment, playing habits, and game perceptions have also changed (Yigit, 2019). With the change in the perception of the game and playing, the place of toys has been taken by electronic devices

such as mobile phones and tablets. In fact, children who do not feel the need for the toys in real life play games with these toys in the digital environment. (Ozsoy & Atilgan, 2018). Nowadays, the popularity of digital games among children and young people around the globe is growing (Deng et al, 2015).

When the literature is reviewed, it is seen that digital games contribute to mental development (Tarhan, 2007), that the time spent playing digital games has a minor effect on the academic achievement of adolescents (Drummond & Sauer 2014), that digital games are not only a tool for gaining academic knowledge, but also a significant tool for gaining skills such as planning, goal setting, building strategy, and critical thinking (Bozkurt, 2014). In addition, it is seen that the attitudes of those who have a habit of playing digital games in daily life are more positive regarding the use of digital games in education (Noraddin & Kian 2014), and that digital games have a positive effect on students' skills and creativity (Hsiao et al., 2014).

The fact that situations such as war, violence and crime are portrayed as a part of life in digital games triggers negative effects on children and young people such as insensitivity, hostility and deceit (Muslu & Bolisik, 2009), and that antisocial aggression increases as the duration of children playing computer games increases (Aydin & Horzum, 2015; Bilgi, 2005; Burak, 2013).

It is stated that these games, which fall under the addiction category, cause the players not to be able to leave the game and distinguish between the game and real life, and not to fulfill their responsibilities (Horzum, 2011), lead to low self-esteem (Demirli & Aydiner, 2017), cause social or emotional problems, and increase the aggressive behavior (Anderson et al., 2010; Erboy, Akar & Vural, 2010; Evcin, 2010; Lemmens et al., 2009). It is also noted that the emotion regulation strategy of people is seen as the trigger of digital game addiction (Wolfling et al., 2008).

It is seen that the studies on the use of digital games in education are in the fields of mathematics, science, social studies, and language teaching (Bakar, Tuzun & agiltay, 2008; Bayat, Kilicaslan & Senturk, 2014; Bozkurt, 2014; Cankaya & Karamete, 2008; Firat, 2011; Karamustafaoglu & Kaya, 2013; Kaya & Elgun, 2015; Malta, 2010; Peirce, 2013; Tasdemir & Suyun, 2016; Yagiz, 2007; Yigit, 2007; Yurt, 2007). It has been reported that children's route planning strategies can develop through playing digital games (Lin & Houb, 2016).

Erken ocukluk doneminde oyun, çocuğun temel gereksinimlerindedir. Çocuğun gelişimi açısından oyun ve oyuncaklar vazgeçilmez unsurlardır (Bekmezci & zkan, 2015). Gunumuzde teknolojik gelişmeler, çocukların oyun oynama alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Bilgisayarlar, mobil cihazlarda oynanan evrimii ya da çevrimdışı elektronik oyunlar ve video oyun konsolları ile oynanan oyunlar, dijital oyun olarak kullanılmaktadır (Işıkoglu Erdoğan, 2019). Çağımızda dijital oyunlar, çocukların yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Araştırmalar dijital oyunların etkileri ve bu oyunların çocuklara en iyi nasıl hizmet edeceği konularına yonelmektedir (Lieberman et al., 2009). Çocukların yaşamında sağlıklı gelişimi desteklemek için dijital oyunların çocuklar üzerindeki etkilerinin araştırılmasını önemli hale getirmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı, dijital oyunların çocukların üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerini araştırmaktır.

Play in early childhood is one of the basic needs of the child. Games and toys are indispensable elements for the development of the child (Bekmezci & Özkan, 2015). Today, technological developments have also changed the playing habits of children. Online or offline electronic games played on computers, mobile devices, and games played with video game consoles are used as digital games (Işıkoglu Erdoğan, 2019). In our age, digital games have an important place in the lives of children. Research focuses on the effects of

digital games and how these games can best serve children (Lieberman et al., 2009). It makes it important to investigate the effects of digital games on children in order to support healthy development in children's lives. Therefore, the aim of the study is to investigate the positive and negative effects of digital games on children.

Digital Games

Digital games, which have been in our lives since the 1970s, have begun to be played by large masses in a short period of time (Bozkurt, 2014; Yalcin Irmak & Erdogan, 2016). Nowadays, digital games are played by children, teenagers, and adults for entertainment and for spending their free time (Horzum, Ayas & Cakir Balta, 2008). Digital games are programmed with various advanced technologies and they are offered to users through various display techniques and platforms (Cetin, 2013; Ozhan, 2011). Also, a digital game is defined as a set of systems with goals and rules, in which interaction with computer software occurs through a monitor, keyboard, and mouse (Kayali, 2011; Ozdemir, Sancar & Kuzu, 2019).

When we take a look at the historical evolution of digital games, we can see that it dates back to multipixel games like Pacman and Pong. Atari company, a company in the USA, developed the game called "Pong" in 1972 (Gentile & Anderson, 2006). These two games reached a large volume of sales in those years in America (Provenzo, 1991). Turkish people, who were introduced to digital games in the early 1980s, also spared time and money by making these games a part of their daily life (Yilmaz and Cagiltay, 2005). Arcade (coin-op) games were widely used in game rooms in the 1980s. In the ensuing years, as home games became widespread, these games were replaced by game consoles, computers games, or mobile devices games over time (Bayindir & Misirli, 2020).

Since there are multiple themes in digital games, different classifications have appeared. Classification of these games can be made according to themes, the way the games are played, and the number of players (Eni, 2017). Digital games are classified as console games, computer games and online games. When it comes to thematic and technological features, they are divided into action, adventure, fighting, riddle, racing, role-playing, simulation, logic, intelligence, entertainment, and sports games (Demir & Sahin, 2019; Gurcan et al., 2008). According to the number of players, they are classified as single-player or multi-player games (Kaya, 2013).

Digital games are one of the rapidly developing fields of information technology. The companies producing these games are releasing different games day by day, aiming to reach more users (Orhan, 2018). Nowadays, these games draw the attention of people from all ages (Irmak & Erdogan, 2016). In addition, depressed people may see playing digital games as a way to alleviate their negative emotions. This situation can lead to excessive digital gaming and even digital gaming addiction (Kılıc, 2021). For this reason, the prolongation of the games played in technological tools may cause a decrease in the number of face-to-face games played with children's friends and an increase in the games played alone (Rosen et al., 2014).

The Effects of Digital Games on Children

Nowadays, as a result of technological developments, electronic devices are easily accessible (Lieberman, Fisk & Biely, 2009). These developments cause children to spend a significant part of their days in the virtual world playing digital games (Erboy, 2010). Digital games are also seen as a way of relaxation and entertainment. However, this does not mean that there are positive effects of digital games on children. These games, which attract children's attention, alongside their benefits, bring certain dangers and problems as well. Therefore,

questioning the positive and negative effects of digital games on children has also emerged (Ferguson, 2007).

Positive Effects of Digital Games on Children

The conscious and controlled use of digital games contributes to children's areas of development (Irmak & Erdogan, 2016). Some studies conducted have indicated that computer games contribute to mental development. It has been revealed that some of the games stimulate mental skills and provide concentration for a long time (Cakir, 2013; Tarhan, 2007). Scientists from the National Aeronautics and Space Administration have also stated that computer games improve attention and concentration in children and young people (Tarhan & Nurmedow, 2011). In addition, while playing digital games, children improve their decision-making and problem-solving skills, and playing helps develop short-term memory (Kars, 2010; Tuzun, 2006). Particularly, distractibility, comprehension, perception, reasoning, and visual skills can be improved through these games. Digital games can be used to help reduce the typical characteristics of children with hyperactivity problems such as impatience and impetuosity, and to teach them not to give up in potential situations (Tarhan, 2007).

Digital games contribute to the development of logic, creativity, motor, and sensory skills (Cojocariu & Boghian, 2014). Also, digital games contribute to the development of attention focus and hand-eye coordination (Kim & Smith, 2017). The competitive environment in which digital games are played offers opportunities for children to develop winning strategies. Thus, it is remarked that the feelings of success and winning contribute to the increase of children's self-confidence and the ability to cope with real-world problems (Bayirtepe and Tuzun, 2007; Gunawardhana & Palaniappan, 2015; McLean & Griffiths, 2013). Moreover, in digital games, bonds and friendships are established between the

players who communicate with each other. In the digital world, game networks can be environments with intense social interaction (Erdem, 2019). At the same time, the children's interaction in the social environment that digital games create is not only about the game. Sharing experiences and knowledge about life here can also be a positive support for children's social skills (Erdem, 2019). Arnott (2016) stated that while playing digital games, children mostly display social behavior, engage in social interaction and participation, and assume fictitious social status roles.

It has been revealed that playing digital games improves mood and emotion regulation and contributes to reducing emotional distress and anxiety (Hull, 2009). In fact, players have argued that digital gaming is a tool for relaxation and stress reduction (Russoniello, O'Brien & Parks, 2009).

There are also benefits of using digital games in education. While learning difficult subjects, they attract the attention of children and increase their motivation and the desire to learn (Aksoy, 2014). Tecen (2018) also revealed that digital games are effective in raising phonological awareness in preschool children. In children who are familiarized with digital games at an early age, they contribute to the development of numerical literacy skills, reading, and language skills (Griffiths, 2002). In mathematics teaching, digital games have a positive effect on the success and motivation of children (Brezovszky et al., 2019; Fokides, 2018; Noah, 2019). Van Bommel and Palmér (2018), in their study comparing traditional methods and digital approaches in preschool mathematics education, found that children reached combinations in a shorter time with fewer attempts by using the digital application. Digital games allow children to learn new concepts according to their choice of game. They also help children to repeat and reinforce the concepts they have previously learned (Lin & Hou, 2016). It has been indicated in the studies conducted that the use of

digital games as an educational tool in the lessons increases the children's interest and motivation for those lessons (Bakar, Tuzun & Cagiltay, 2008). Furthermore, it has been seen that well-designed fun and interactive digital games provide learning by ensuring children's cognitive development and social interactions (Debra et al., 2009). Yildiz (2019) also indicated that educational digital games and digital games used in classrooms were effective in science education, increasing the level of cognitive development and cognitive process skills of preschool children.

In early childhood, the use of digital games takes place with the presentation of the adults around the child (Plowman et al., 2012). Hence, for a digital game to have a positive effect on children, the methods that parents use are important (Nevski & Siibak, 2016). In his research, Budak (2017) stated that, according to parents, the positive aspect of digital games is that they develop creativity, are educational and provide a fun environment. The choice of digital games and the use of playtime in a beneficial way for a child are among the factors that parents should pay attention to. It should not be ignored that the lack of attention paid to these factors causes negative effects of digital games on children (Çakır, 2013).

Negative Effects of Digital Games on Children

Digital games have as many negative effects as positive effects on children (Horzum et al., 2008). Nowadays, as much as digital tools make life easier, they put some obstacles to the healthy and organized life as well (Gulcek, 2018). Enjoyable digital games used as a recreational activity cause negative effects on children when used in an uncontrolled way (Kuss and Griffiths, 2012).

Playing games is known as the child's area of freedom. The most significant point in a game is that there is interpersonal communication, and creativity and

playmaking are emphasized (Hazar et al., 2017). Yet, in the digital game, the child moves within the boundaries set by those who give directions to players. It is seen that the children who spend a lot of time playing digital games are likely to play fewer face-to-face games with their friends. This negatively affects the shaping of children's thoughts and their socialization (Kucukvardar, 2015). Furthermore, having little interaction with the outside environment can cause children not to be able to use the skills of understanding, recognizing, and empathizing with the emotions of the people around them (Unsal, 2019). This situation negatively affects children's communication both with their peers and their families (Toran et al, 2016).

Not being able to control oneself while playing digital games leads to consequences that affect all aspects of life such as communication, health, and psychological well-being (Hazar & Hazar, 2017). Horzum (2011) stated that children who spend a long time in digital games are not able to quit the game, cannot recognize the difference between games and real life, and do not want to take on the responsibilities they need to fulfill. It has also been determined that the possibility of depression and proneness to smoking and drug use in later life are associated with playing digital games a lot (Männikkö et al., 2014; Wittek et al., 2016).

Digital games cause violence to be normalized in various ways (Koksal, 2015). Digital games normalize phenomena such as violence, war, crime and robbery. Violent games cause the development of aggressive and angry personalities in children. Moreover, they trigger negative conditions such as insensitivity, hostility, and deceitfulness (Bolisik & Muslu, 2009). Selimen (2016) indicated that playing computer games with violent content affected children's tendencies to exhibit aggression. At the same time, it was found that children influenced by violent scenes saw violence as a solution when they were in a

difficult situation (Akçay & Özcebe, 2012; Aydogdu Karaaslan, 2015). The child sees the behavior and attitudes of the character and the identity they play in the game as normal. These behaviors, which include using slang words, using weapons, and shedding blood through the character they play, carry a great risk for children in the developmental age, who can believe and imitate any situation (Çakmak, 2016). Since digital games involve accomplishing certain tasks, children may even harm themselves to fulfill these tasks. The games called “Blue Whale” and “Momo” can be given as examples to such games. These games resulted in the death of many people.

Violent digital games have a negative impact on children's attention as well. Concentrating attention on a subject emerges as a problem especially in children in early childhood (Hastings et al, 2009). Attention is necessary for memory formation. It is therefore critical for the development of early childhood skills (Fan et al., 2005). (Children who spend most of their time playing digital games have difficulty completing their responsibilities such as studying and doing homework (Budak, 2017).

Staying inactive for a long time while playing digital games is a cause of physical problems. At the top of physical problems is obesity, followed by sleep problems, headaches, and increased irregularities in the musculoskeletal system (Dinc, 2012; Mustafaoglu et al., 2018). Children forget to move their bodies while playing digital games. The body is not able to burn the necessary energy, and the desire to constantly eating snacks while playing increases the energy intake (Muslu & Bolisik, 2009). As a result of this, psychological and physical disorders may appear. Furthermore, looking at the screen for a long-time result in watering in the eyes, feeling of stinging and visual disturbances (Eni, 2017; Akçay & Özcebe, 2012). In the study conducted by Odabasi et al.

(2007), it was revealed that in our country there was an increase in the number of children who spend a long time in front of the computer applying to clinics.

2. CONCLUSION AND SUGGESTIONS

In this study, digital games were examined and the effect of digital games on children was investigated. Within this context, it is seen that digital games have positive and negative effects on children. Today, removing digital games from children's lives may cause them to fall behind in technology and prevent them from gaining necessary digital skills. Thus, instead of preventing children from playing digital games, they should be taught to use them consciously and in a controlled manner. Thus, the use of digital games will contribute to development areas of children. However, there are also digital games that may be harmful for children due to their content. Therefore, it is of great importance that potentially harmful games are known and can be evaluated by families.

It is seen that in cases where digital games, played in the virtual environment through various technological devices, are played uncontrollably, they cause certain health issues, negativities in academic achievement, behavioral disorders, negative social development and family communication, and negative effects on perception and attention.

When played in a controlled manner, digital games support children's development. When played for a long time, they cause addiction. It is necessary to minimize the time children spend playing games in front of the computer. Hence, relevant state institutions and organizations should attach more significance to the subject, educators and parents should acquire information on the subject or increase their existing knowledge. Likewise, children and young people should be trained and followed up on the subject.

Being able to choose the right games for children is important. Every passing day, new digital games are being released. Being aware of these games, learning their features, and choosing the right game are difficult. Therefore, it can be recommended to have systems that rate games according to suitable age and the content. A parent user guide can be created about the content of sample applications, daily screen time, and the issues that they should pay attention to.

Violent digital games lead children to aggression. Hence, digital games can be audited and disturbing scenes and violent objects can be blocked. Digital games that do not contain aggression and violence, are appropriate for the age of children, and that support the development of intelligence, can contribute positively to the mental development of children if they are played under the supervision of parents and for a suitable period of time.

There is a need for more extensive research in many areas of this matter such as the effects of digital games on child development and their use for educational purposes, stereotypes in digital games, violence and other harmful content, and rating of games.

Conflict of Interest Disclosures:

There is no conflict of interest for this study.

Support/Financing Information:

No financial support has been received for the research and publication of this article.

Ethics Committee Decision:

The application area of the research is human, or animal participants/ethics committee review was not required as the subjects were not included.

REFERENCES

- Akçay, D. & Özcebe, H. (2012). Evaluation of computer game playing habits of preschool children and their families. *Journal of Child, 12*(2), 66-71.
- Aksoy, N. C. (2014). *The effect of digital game-based mathematics teaching on 6th grade secondary school students' achievement, achievement motivation, self-efficacy and attitude* [Unpublished Doctoral Thesis]. Gazi Üniversitesi.
- Aktaş Arnas, Y. (2005). Evaluation of the habits of using interactive communication tools of children and youth in the age group of 3-18. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 4*(4), 59-66.
- Anderson, C. A., Shibuya, A., Ihori, N., Swing, E. L., Bushman, B. J., Sakamoto, A., Rothstein, H. R., & Saleem, M. (2010). Violent video game effects on aggression, empathy, and prosocial behavior in Eastern and Western countries: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 136*(2), 151-173.
- Arnott, L. (2016). An ecological exploration of young children's digital play: framing children's social experiences with technologies in early childhood. *Early Years, 36*(3), 271-288.
- Aydın, F. & Horzum, M. B. (2015). Examining the variables that predict teachers' computer game addiction levels. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 2*(1), 52-66.
- Aydoğdu Karaaslan, İ. (2015). Digital games and digital violence awareness: A comparative analysis of parents and children. *The Journal of International Social Research, 8*(36), 806-818.
- Bakar, A., Tüzün H. & Çağiltay, K. (2008). Students' views on the use of educational computer games: example of social studies lesson. *Hacettepe University Journal of Education, 35*, 27-37.

- Bayat, S., Kılıçarslan, H. & Şentürk, Ş. (2014). Investigation of the effect of educational games on the academic success of seventh grade students in science and technology lessons. *Abant İzzet Baysal University Journal of the Faculty of Education*, 14(2), 204-216.
- Bayındır, D. & Mısırlı, Z., A. (2020). Digital games. A. Önder, H. Arslan Çiftçi (Ed.), *Play in early childhood and learning through play* (pp. 261-282) içinde. Nobel Publishing House.
- Bayırtepe, E. & Tüzün, H. (2007). The effects of game-based learning environments on students' achievement and self-efficacy in a computer course. *Hacettepe University Faculty of Education Journal*, 33, 41-54.
- Bekmezci, H. & Özkan, H. (2015). The effect of games and toys on children's health. *Izmir Dr. Behçet Uz Children's Hospital Journal*, 5(2), 81-87.
- Bilgi, A. (2005). *Investigation of aggression, depression and loneliness levels of students who play and do not play computer games* [Unpublished master's thesis]. Marmara University.
- Bolışık, B. & M., Karayağız, G. (2009). Internet use in children and youth, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 445-450.
- Bostan, B. & Tingöy, Ö. (2015). Digital games: design requirements and player psychology. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 6(19), 7-22.
- Bozkurt, A. (2014). Homo ludens. Digital games and education. *Journal of Educational Technologies Research*, 5(1), 1-21.
- Brezovszky, B., McMullen, J., Veermans, K., Hannula-Sormunen, M. M., Rodríguez- Aflecht, G., Pongsakdi, N., Laakkonen, E. and Lehtinen, E. (2019). Effects of a mathematics game-based learning environment on primary school students' adaptive number knowledge. *Computers & Education*, 128, 63-74.

- Budak, O. (2017). Child development and preschool teachers' and mothers' perspectives on digital children's games. *International Journal of Educational Sciences*, 4(13), 158-172.
- Burak, Y. (2013). *Investigation of the effects of computer games on the aggression levels of primary school students* [Unpublished master's thesis]. University of Trakya.
- Cojocariu, V. M. & Boghian, I. (2014). Teaching the Relevance of Game-Based Learning to Preschool and Primary Teachers. *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 142, 640-646.
- Çakır, H. (2013). Determining the opinions of families about computer games and their effects on students. *Journal of Mersin University Faculty of Education*, 9(2), 138-150.
- Çakmak, V. (2016). An ethical look at the interaction of children and digital games. T. Çötök & Y. Şahin (Ed.), *Social Sciences: A New Beginning International Symposium on Social Sciences and Cultural Studies* (pp. 430-439), Çek Cumhuriyeti-Prag, Saray Bosna: Dobra knjiga Publisher.
- Çankaya, M. & Karamete, A. (2008). The effect of educational computer games on students' attitudes towards mathematics lesson and educational computer games. *Journal of Mersin University Faculty of Education*, 4 (2), 115-127.
- Çetin, E. (2013). Definitions and basic concepts. M. Akif Ocak (Ed.). *Educational digital games theory, design and implementation* (pp. 2-18). Pegem Academy.
- Debra, A. L., Chesley, M. & Biely, E. (2009). Digital game for young children ages three to six: from research to design. *Computers in the Schools*, 26(4), 299-313.
- Demir, K. & Şahin, Y. L. (2019). Kids and digital games. H. F. Odabaşı (Ed.), *Child in digital life* (pp. 177-192). Pegem Academy.

- Demirhan, Sayın, M. E. (2016). *Effects of digital games on cognitive abilities: Comparison of factor-referenced cognitive test kit and gamer and non-player groups* [Unpublished PhD Thesis]. Marmara University.
- Demirli, C. & Aydiner, S. (2017). Investigation of the relationship between computer addiction and self-esteem of secondary school students according to various demographic variables. *Istanbul Commerce University Journal of Social Sciences*, 16(31), 47-60.
- Deng, J., Cuadrado, F., Tyson, G. & Uhlig, S. (2015). Behind the game: Exploring the twitch streaming platform. *EEE 14th International Workshop on Network and Systems Support for Games (NetGames)*, pp. 1-6.
- Dinç, M. (2012). 29 years in the gaming industry / 1983-2012. Turkish Digital Games Federation. Retrieved from https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/bilisim_internet/docs/stagramlar/turkiye_dijital_oyunlar_federasyon.pdf.
- Drummond, A. & Sauer, JD. (2014). Video-games do not negatively impact adolescent academic performance in science, mathematics or reading. *Plos One* 9(4), e87943.
- Eni, B. (2017). *Evaluation of high school students' digital game addiction and perceived parental attitudes* [Unpublished master's thesis]. Halic University.
- Eraslan, L., Kurt, A., A. & Doğan, E. (2019). Dangerous digital games. A. İşman, H. F. Odabaşı, B. Akkoyunlu (Ed.), *Educational technology readings 2019* (pp. 601-616). Pegem Academy.
- Erboy, E. (2010). *Factors affecting 4th and 5th grade primary school students' computer game addiction* [Unpublished master's thesis]. Adnan Menderes University.

- Erboy, E. & Vural-Akar, R. (2010). Factors affecting computer game addiction of primary school 4th and 5th grade students. *Journal of Aegean Education Faculty*, 11(1), 39-58.
- Erdem, S. (2019). *The use of digital games in history education: The example of Civilization VI* [Unpublished master's thesis]. Marmara University.
- Evcin, S. (2010). *Investigation of the effect of computer games on aggression tendency of primary school second grade students* [Unpublished master's thesis]. Maltepe University.
- Fan, J., McCandliss, B. D., Fossella, J., Flombaum, J. I., & Posner, M. I. (2005). The activation of attentional networks. *Neuroimage*, 26(2), 471–479.
- Firat, S. (2011). *The effect of mathematics teaching with computer aided educational games on conceptual learning* [Unpublished Master's Thesis]. Adiyaman University.
- Fokides, E. (2018). Digital educational games and mathematics. Results of a case study in primary school settings. *Educ Inf Technol*, 23,851–867.
- Gentile, D. A. & Anderson, C. A. (2006). Video games. *Encyclopedia of Human Development*, 3, 1303-1307.
- Gökşen, C. (2014). Contribution of games to the development of children and Gaziantep children's games. *Journal of Atatürk University Institute of Turkic Studies*, 52, 229-259.
- Griffiths, M. D. (2002). The educational benefits of videogames. *Education and Health*, 20(3), 47–51.
- Gunawardhana LPD, Palaniappan S. (2015). Psychology of digital games and its effects to its users. *Creative Education*, 6(16): 1726-1732.
- Gülçek, E. (2018). *Child culture and digital games: A sociological study on Elazığ FDM course students* [Unpublished Master's Thesis]. Firat University.

- Gürcan, A., Özhan, S. & Uslu, R. (2008). *Digital games and their effects on children*. Prime Ministry General Directorate of Family and Social Research, Ankara, 1-50.
- Hastings, E. C., Karas, T. L., Winsler, A., Way, E., Madigan, A. & Tyler, S. (2009). Young children's video/computer game use: relations with school performance and behavior. *Issues in Mental Health Nursing*, 30(10), 638-649.
- Hazar, Z., Demir, G. T. & Dalkıran, H. (2017). Examination of secondary school students' perceptions of traditional games and digital games: a comparative metaphor study. *Sportmetre*, 15(4), 179-190.
- Hazar, Z. & Hazar, M. (2017). Digital game addiction scale for children. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 203-216.
- Horzum, M. B. (2011). Examining the computer game addiction levels of primary school students according to various variables. *Education and Science* 36(159), 56-68.
- Horzum, M. B., Ayas, T. & Çakır Balta, Ö. (2008). Computer game addiction scale for children. *Turkish Journal of Psychological Counseling and Guidance*, 3(30), 76-88.
- Horzum, M.B. (2011). Investigation of Computer Game Addiction Levels of Primary School Students According to Various Variables. *Education and Science*, 36(159), 56-68.
- Hsiao, H. S., Chang, C. s., Lin, Y. C., & Hu, P. M. (2014). Development of children's creativity and manual skills within digital game-based learning environment. *Journal of Computer Asssted Learning*, 30, 377-395.
- Hull, K. B. (2009). *Computer/video games as a play therapy tool in reducing emotional disturbances in children* [Unpublished doctoral dissertation]. Liberty University.

- Irmak, A. Y., & Erdoğan, S. (2016). Digital game addiction in adolescents and young adults: A current view. *Turkish Journal of Psychiatry*, 27(2), 128-137.
- Işıkoğlu Erdoğan, N. (2019). Is digital gaming popular? Examining the play preferences of parents for their children. *Pamukkale University Faculty of Education Journal*, 46, 1-17.
- Karamustafaoğlu, O. & Kaya, M. (2013). Teaching the subject of "reflection and mirrors" with educational games: an example of reflexive subject. *Journal of Research Based Activity (ATED)*, 3(2), 41-49.
- Kars, G.B. (2010). *The effect of violent computer games on aggression in children* [Unpublished Master's Thesis]. Ankara university.
- Kaşıkcı, D. N., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. & Ogan, C. (2014). Internet habits and safe internet use of children in Turkey and Europe. *Education and Science*, 39(171), 230-243.
- Kaya, A. B. (2013). *Development of online game addiction scale: validity and reliability study* [Unpublished Master's Thesis]. Gaziosmanpasa University.
- Kaya, S. & Elgün, A. (2015). The effect of science teaching supported by educational games on the academic success of primary school students. *Kastamonu Journal of Education*, 23 (1), 329-342.
- Kayalı, U. (2011). *Investigation of the relationship between computer games and psychopathology in children and adolescents* [Specialization Thesis]. Istanbul University.
- Kılıç, G. (2021). *Investigation of the relationship between digital game addiction and loneliness, aggression, happiness and digital game playing motivations* [Unpublished master's thesis]. Uskudar University.

- Kırık, A. M. (2014). The place of internet in family and child relationship: A qualitative research. *Journal of Education and Training Research*, 3(1), 337-347.
- Kim, Y. & Smith, D. (2017). Pedagogical and technological augmentation of mobile learning for young children interactive learning environments. *Interactive Learning Environments*, 25(1), 4-16.
- Köksal, B. (2015). *Investigation of the relationship between digital game addiction levels, internet addiction levels and attachment styles in secondary education students* [Unpublished master's thesis]. Uskudar University.
- Kuss D.J., Griffiths M. D. (2012). Internet gaming addiction: A systematic review of empirical research. *International J Ment Health*, 10(2), 278-296.
- Küçükvardar, M. (2015). *Informatics Revolution: Transformation of Real Reality to Virtual Reality* [Unpublished master's thesis]. Marmara University.
- Landreth, G., Homeyer, L. & Morrison, M. (2006). Play as the language of children's feelings. Play from birth to twelve. D. P. Fromberg ve D. Bergen (Ed.). *Contexts, perspectives and meanings* (pp.47-52). NY: Routledge.
- Lemmens, J.S., Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2009) Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media Psychol*, 12(1), 77-95.
- Lieberman, D.A., Fisk, M., C., & Biely, E. (2009). Digital games for young children ages three to six: from research to design. *Computers in the Schools*, 26 (3), 299-313.
- Lin, Y. H. & Hou, H. T. (2016). Exploring young children's performance on and acceptance of an educational scenario-based digital game for teaching route-planning strategies: a case study. *Interactive Learning Environments*, 24(8), 1967-1980.

- Männikkö N, Mendes L, Barbosa F. & Reis, L.P. (2014). Health determinants related to digital game playing: a systematic review. *Journal of Health Science*, 4(3), 53-63.
- McLean L. & Griffiths M. D. (2013). The psychological effects of video games on young people. Aloma. *Revista de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport*, 31(1): 119-133.
- Mieczakowski, A., Goldhaber, T. & Clarkson, J. (2011). *Culture, communication and change: reflections on the use and impact of modern media and technology in our lives*. Engineering Design Centre University of Cambridge.
- Malta, E. (2010). *The effect of educational computer games used in primary education on students' academic achievement* [Unpublished master's thesis]. Sakarya University.
- Muslu, G.K. & Bolışık, B. (2009). Çocuk ve gençlerde internet kullanımı. *Taf Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 445-450.
- Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z. & Özdiñçler, A. R. (2018). Negative effects of digital technology use on children's development and health. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21.
- Nevski, E. & Siibak, A. (2016). The role of parents and parental mediation on 0–3-year olds' digital play with smart devices: Estonian parents' attitudes and practices. *Early years*, 36(3), 227-241.
- Noah, O. O. (2019). Effect of computer game- based instructional strategy on students' learning outcome in mathematics. *Journal of Education, Society and Behavioural Science* 29 (4), 1-15.
- Noraddin, E. M., & Kian, N. T. (2014). Academics' attitudes toward using digital games for learning & teaching in malaysia. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 2 (4), 1-21.

- Odabaşı, H. F., Kabakçı, I. & Çoklar, A. N. (2007). *Internet, child and family*, Nobel Publishing.
- Orhan, E. (2018). *Investigation of the relationship between physical activity level, digital game addiction and attention levels of children aged 10-14* [Unpublished master's thesis]. Nigde Omer Halisdemir University.
- Öçalan, Z. (2019). *Comparison of digital game addiction and gaming levels of 10-14 age group students studying in different schools* [Unpublished master's thesis]. Kırıkkale University.
- Öner, D. (2020). Technology use and digital games in early childhood: An examination of preschool teacher's views. *Journal of Inonu University Institute of Educational Sciences*, 7(14), 138-154.
- Özdemir, M., Sançar, İ., V. & Kuzu, A. (2019). Digital games and Twitch. A. İşman, H. F. Odabaşı, B. Akkoyunlu (Ed.), *Educational technology readings 2019* (pp. 127 139). Pegem Academy.
- Özhan, S. (2011). Evaluation and classification systems in digital games and suggestions for Turkey. *Journal of Family and Society*, 12(7), 21–33.
- Özsoy, D. & Atılğan, S. S. (2018). Internet use of children aged 0-8 in the Northeast Anatolian Region and parental mediation in this context: A qualitative study. *Selcuk University Faculty of Communication Academic Journal*, 11(2), 96-125.
- Peirce, N. (2013). *Dijital game-based learning for early childhood, a satate of the art report*. Learnovate Center: Dublin.
- Plowman, L., Stevenson, O., Stephen, C., & McPake, J. (2012). Preschool children's learning with technology at home. *Computers and Education*, 59 (1), 30-37.
- Provenzo, E. F. (1991). *Video kids -making sense of nintendo*. Harvard University Press.

- Rosen, L. D., Lim, A., Felt, J., Carrier, L. M., Cheever, N. A., Lara-Ruiz, J., & Rökkum, J. (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers in Human Behavior*, 35, 364–375.
- Russoniello, C. V., O'Brien, K. & Parks, J. M. (2009). The effectiveness of casual video games in improving mood and decreasing stress. *Journal of CyberTherapy & Rehabilitation*, 2(1), 53-66.
- Sezen, İ. T. (2011). Understanding digital games: Digital games from game, narrative, software and platform perspectives. G. Terek Ünal, U. Batı (Ed.), *Digital games: live in your world, play in ours* (pp. 119-148). Derin.
- Şelimen, M. (2016). *The effects of violent computer games on the aggressive behavior of children aged 13-14* [Unpublished master's thesis]. Yalova University.
- Tarhan, N. (2007). *Reasonable solution – family contact guide*. Timas Publications.
- Tarhan, N. (2007). Are children affected by computer games? *Journal of Contemplation*, 19 (1).
- Tarhan, N. & Nurmedov, S. (2011). *Addiction- virtual or real*. Timas Publications.
- Taşdemir, Ş. & Şuyün, S. B. (2016). An approach to computer game design and training. *Journal of Selcuk University Technical Education Faculty*, 15 (2), 113-124.
- Tecen, B. (2018). *The effect of digital game-based supportive activities on children's learning of vowels in pre-school sound education* [Unpublished master's thesis]. Bahcesehir University.

- Toran M., Ulusoy Z., Aydın B., Deveci T. & Akbulut A. (2016). Evaluation of mothers' views on children's use of digital games. *Kastamonu Journal of Education*, 24(5), 2263-2278.
- Tüzün, H. (2006). The benefits and harms of computer games. Ankara: İ-Net-Tr'06, XI. Paper Presented at the Internet Conference in Turkey, December.
- Ünsal, A. (2019). *Examination of preschool children's emotional intelligence and digital game addictions* [Unpublished master's thesis]. Gazi University.
- Van Bommel, J. & Palmér, H. (2018). Paper or and digital: a study on combinatorics in preschool class. E. Norén, H. Palmér & A. Cooke, Göteborg (Ed.), *NORMA 17: The Eighth Nordic Conference on Mathematics Education*, Stockholm, May 30- June 2, 2017.
- Wittek, C.T., Finserås T.R., Pallesen, S., Mentzoni, R.A., Hanss, D., Griffiths, M.D. & Molde, H. (2016). Prevalence and predictors of video game addiction: A study based on a national representative sample of gamers. *Int J Ment Health Addict*, 14(5), 672-686.
- Wölfling, K., Thalemann, R. & Grüsser-Sinopoli, S. M. (2008). "Computer game addiction: A psychopathological symptom complex in adolescence." *Psychiatrische Praxis* 35(5), 226-232.
- Yalçın Irmak, A. & Erdoğan, S. (2016). Digital game addiction in adolescents and young adults: an updated view. *Turkish Journal of Psychiatry*, 27(2), 128-37.
- Yalçın. N. (2006). *Are we using the internet correctly? Are we addicted to the internet? Are our children and youth at risk?* VIII. Academic Informatics Conference (AB2006), 9-February 11, 2006, Pamukkale University, Denizli. <http://ab.org.tr/ab06/bildiri/113.doc>.

- Yağız, E. (2007). *The effects of game-based learning environments on primary school students' achievement in computer classes and their self-efficacy perceptions* [Unpublished master's thesis]. Hacettepe University.
- Yavuzer, H. (2003). *Parent child*. Remzi Bookstore.
- Yıldız, S. (2019). *The effect of science education with digital and classroom educational games on pre-school students' scientific process skills and cognitive development levels* [Unpublished master's thesis]. Firat University.
- Yılmaz, E. & Çağiltay, K. (2005). *History of digital games in Turkey*. Authors & Digital Games Research association DIGRA.
- Yiğit A. (2007). *The effect of computer aided educational math games on success and retention at the 2nd grade level of primary education* [Unpublished master's thesis]. Cukurova University.
- Yiğit, N. (2019). *Parental views and practices on digital game playing habits of children in early childhood* [Unpublished master's thesis]. Ondokuz Mayıs University.
- Yurt, E. (2007). *Teaching science with educational game technique and its place and importance in the new primary school curriculum* [Unpublished master's thesis]. Mugla University.

GENİŞ ÖZET

Giriş

Erken çocukluk döneminde oyun çocukların gelişimi açısından önemlidir. Çocuklar oyun yoluyla hem kendilerini ifade etmektedirler hem de enerjilerini atmaktadırlar. Aynı zamanda oyunlar sosyal ve dil gelişimi açısından çocukların arkadaşları ile iletişim kurmalarını sağlamaktadır (Horzum, 2011). Oyun çocukların yaratıcılıklarını ortaya koymasını ve geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Oyun, çocuğun öğrenme sürecinde daha eğlenceli ve kalıcı olmasında önemli etkide bulunur (Öçelan, 2019).

Teknolojinin hayatımızdaki yeri vazgeçilmez durumdadır. Çocuklarda ister istemez teknolojik gelişmelerden etkilenmektedirler. Bu gelişmeler ile birlikte çocukların oyun araç gereçleri, oyun oynama alışkanlıkları ve oyun algıları da değişim göstermiştir (Yiğit, 2019). Oyun algısının değişmesi ile oynanan oyuncakların yerini cep telefonu, tablet gibi elektronik cihazlar almış durumdadır. Hatta gerçek hayatta oynadıkları oyuncalara gerek duymayan çocuklar dijital ortamda bu oyuncaklar ile ilgili oyunlar oynamaktadırlar (Özsoy & Atılgan, 2018). Günümüzde dünya çapında dijital oyunların çocuklar ve gençler arasında popülerliği artmaktadır (Deng et al, 2015).

Literatür incelendiğinde, dijital oyunların zihinsel gelişime katkıda bulunduğu (Tarhan, 2007), dijital oyun oynamak için harcanan zamanın ergenlerin akademik başarılarını az etkilediği (Drummond & Sauer 2014), dijital oyunların yalnızca akademik bilgilerin kazandırılmasında bir araç olarak değil, aynı zamanda planlama, hedef koyma, strateji oluşturma, eleştirel düşünme gibi becerilerin kazandırılmasında önemli bir araç olduğu (Bozkurt, 2014), günlük yaşamda dijital oyun oynayanların eğitimde dijital oyun kullanımı üzerine tutumlarının daha olumlu olduğu (Noraddin & Kian 2014), dijital oyunların öğrencilerin kişisel becerilerini ve yaratıcılıklarını olumlu yönde geliştirdiği (Hsiao et al, 2014) ileri sürülmektedir.

Dijital oyunlarda savaş, şiddet, suç gibi durumların hayatın bir parçası gibi gösterilmesinin ergenlerde ve gençlerde, duyarsızlık, düşmanlık ve hilekârlık gibi olumsuz etkileri tetiklediği (Muslu & Bolşık, 2009), çocukların bilgisayar oyunu oynama süreleri arttıkça antisosyal saldırganlığın artış gösterdiği (Aydın & Horzum, 2015; Bilgi, 2005; Burak, 2013) belirtilmektedir.

Bağımlılık kategorisinde değerlendirilen bu oyunları oynayanların, oyunu terk edememesi, oyunla gerçek hayatı ayırt edememesi ve oyun sebebiyle

sorumluluklarını aksattığı (Horzum, 2011), düşük benlik saygısına yol açtığı (Demirli & Aydın, 2017), dijital oyun bağımlılığı toplumsal veya duygusal problemlere sebep olduğu ve saldırganlık davranışı uyarımı arttırdığı (Anderson et al., 2010; Erboy, Akar & Vural, 2010; Evcin, 2010; Lemmens et al., 2009), dijital oyun bağımlılığının tetikleyicisi olarak kişilerin duygu düzenleme stratejisi görüldüğü (Wölfling et al, 2008), algılanan demokratik ebeveyn tutumu artıkça dijital oyun bağımlılığının azaldığı (Eni, 2017) ifade edilmektedir.

Dijital oyunların eğitimde kullanılmasına yönelik araştırmaların matematik, fen bilimleri, sosyal bilgiler öğretimi ve dil öğretimi alanlarında olduğu görülmektedir (Bakar, Tüzün & Çağiltay, 2008; Bayat, Kılıçaslan & Şentürk, 2014; Bozkurt, 2014; Çankaya & Karamete, 2008; Fırat, 2011; Karamustafaoğlu & Kaya, 2013; Kaya & Elgün, 2015; Malta, 2010; Peirce, 2013; Taşdemir & Şüyun, 2016; Yağız, 2007; Yiğit, 2007; Yurt, 2007). Dijital oyunlar yoluyla çocukların rota planlama stratejilerinin geliştirilebileceği belirtilmiştir (Lina & Houb, 2015). Ayrıca ebeveynlerin dijital oyun hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları da yapılan araştırmalarda belirlenmiştir (Aktaş Arnas, 2005; Budak, 2017; Kaşıkçı et al, 2014; Kırık, 2014; Yalçın, 2006).

Çocukları dijital oyun oynamaktan uzak tutmak günümüzde neredeyse mümkün olmamaktadır. Dijital oyunların çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri yapılan araştırmalar ile ortaya konulmuştur. Bu çalışma doğrultusunda dijital oyunların çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, oyun, dijital oyun, dijital oyunun çocuğun gelişimindeki yeri ve çocuk üzerindeki etkilerine yönelik yapılan araştırmalar elde edilmiş, çeşitli kaynaklarda yayınlanmış araştırmalar incelenmiştir.

Bulgular

Günümüzde teknolojik gelişmeler neticesinde, elektronik araçlara kolayca ulaşılabilmektedir (Lieberman, Fisk & Biely, 2009). Bu gelişmeler, çocukların günlerinin büyük çoğunluğunu sanal dünyada dijital oyunlar oynayarak zaman geçirmelerine neden olmaktadır (Erboy, 2010). Dijital oyunlar rahatlama ve eğlence olarak görülmektedir. Fakat bu durum çocuklarda dijital oyunların olumlu etkilerinin olduğu anlamına gelmemektedir. Çocukların ilgisini çeken bu oyunlar, yararları kadar tehlikeleri ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle dijital oyunların çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin de sorgulanması ortaya çıkmıştır (Ferguson, 2007).

Dijital oyunların bilinçli ve kontrollü bir şekilde kullanımı çocukların gelişim alanlarına katkı sağlamaktadır (Irmak & Erdoğan 2016).

Yapılan bazı araştırmalar, bilgisayar oyunlarının zihinsel gelişime katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Oynanan bazı oyunların zihinsel becerileri harekete geçirdiği ve uzun süre konsantrasyon sağladığını ortaya koymuştur (akır, 2013; Tarhan, 2007).

Dijital oyun oynamanın, ruh halini ve duygu düzenlemesini iyileştirdiği; duygusal rahatsızlığı ve stresi azaltmaya katkıda bulunduğu ortaya konulmuştur (Hull, 2009). Hatta oyuncular tarafından dijital oyunun bir rahatlama ve stresi azaltma aracı olduğu savunulmuştur (Russoniello, O'Brien & Parks, 2009).

Dijital oyunlar çocuklarda olumlu olduğu kadar olumsuz etkilere de sahiptir (Horzum et al., 2008). Dijital araçlar günümüzde hayatı kolaylaştırdığı kadar hayatın sağlıklı ve düzenli gidişine de bazı engeller koymaktadır (Glek, 2018). Eğlence aktivitesi olarak keyif veren dijital oyunlar bilinçsiz kullanıldığında çocuklarda olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kuss ve Griffiths 2012).

Dijital oyunlar çeşitli şekillerle şiddetin sıradanlaştırılmasına sebep olmaktadır (Köksal, 2015). Dijital oyunlar şiddet, savaş, suç, soygun gibi olguları normalleştirmektedir. Çocuklarda şiddet içerikli oyunlar, saldırgan ve öfkeli kişilik oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca duyarsızlık, düşmanlık ve hilekarlık gibi olumsuz durumları da tetiklemektedir (Bolişık & Muslu, 2009).

Sonuç ve neriler

Bu çalışmada dijital oyunlar incelenmiş ve dijital oyunların çocuklar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu kapsamda dijital oyunların çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Günümüzde, ocukların yaşantılarından dijital oyunu çıkarmak, onların teknolojidenden geri kalmasına ve gerekli dijital becerileri kazanmalarına engel olabilmektedir. Bu nedenle çocukların dijital oyunlar ile oynamalarını engellemek yerine bilinçli ve kontrollü bir şekilde kullanımı öğretilmesi gerekir. Bu şekilde dijital oyunların kullanımı çocukların gelişim alanlarına katkı sağlamaktadır. Fakat bazı oyunların içeriği nedeniyle çocuklara zararlı olabilecek dijital oyunlar da bulunmaktadır. Bu nedenle zararlı olabilecek oyunların aileler tarafından biliniyor ve değerlendirilebiliyor olması önemlidir.

Dijital oyunların ocuk gelişimi üzerine etkileri ve eğitim amaçlı kullanılması, dijital oyunlardaki kalıp yargılar, şiddet ve diğer zararlı içerikler ile oyunların derecelendirilmesi gibi birçok alanda daha kapsamlı araştırmalar yapılmasına ihtiyaç vardır.

ÖĞRETMENLERİN ÖĞRETİM PROGRAMINA BAĞLILIKLARININ İNCELENMESİ*

Gülten SAKALLIOĞLU** Fatma ÖZÜDOĞRU***

Öz

Bu araştırmada öğretmenlerin öğretim programlarına bağlılık düzeylerinin belirlenmesi ve bağlılıklarının cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, çalıştıkları kademe, branş, mezun olunan fakülte türü, hizmetiçi eğitim durumu ve lisansüstü eğitim durumu değişkenleri açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 2021-2022 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Manisa'nın Salihli ilçesinde farklı kademelerde görev yapmakta olan ve tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 500 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verileri "Öğretim Programına Bağlılık Ölçeği" ile toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler (ortalama, standart sapma) ve çok faktörlü varyans analizi (MANOVA) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin; uyma, süre ve program farklılıkları alt boyutlarında orta düzeyde; uygulamanın kalitesi, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve

* Bu araştırma birinci yazar tarafından, ikinci yazar danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ayrıca bu çalışma için Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 07.10.2021 tarih ve E-89784354-050.99-42558 karar numarası ile etik kurul izni alınmıştır.

** MEB Öğretmen, gultensakallioglu01@gmail.com, Türkiye

*** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, fatma.ozudogru@usak.edu.tr, Uşak/Türkiye

okul iklimi alt boyutlarında ise yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. MANOVA sonuçlarına göre öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan fakülte türü ve lisansüstü eğitim yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, araştırmada yaş, mesleki kıdem, çalışılan kademe ve hizmetiçi eğitim alma durumlarının öğretim programına bağlılık ölçeğinin bazı alt boyutlarında anlamlı farklılığa yol açtığı sonucuna varılmıştır. Araştırma sonuçlarından yola çıkılarak programa bağlılık konusunda öğretmenlere yönelik nitelikli ve daha sık hizmetiçi eğitim düzenlenmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Öğretim programı, Öğretim programına bağlılık

ANALYSIS OF THE CURRICULUM FIDELITY LEVELS OF TEACHERS

Abstract

The aim of this study is to determine curriculum fidelity levels of teachers and examine their curriculum fidelity according to some variables such as gender, age, teaching experience, level of school, field, the faculty they graduated from, in-service training and getting postgraduate degree. The survey research model was utilized in the research. The sample of the study consists of 500 teachers chosen according to stratified sampling and working at different levels of school in Saliqli district of Manisa in the fall semester of the 2021-2022 academic year. Data were collected through the Curriculum Fidelity Scale. Descriptive statistics (mean, standard deviation) and MANOVA were used in the analysis of the data. According to the research results, the curriculum fidelity levels of teachers are at a medium level in sub-dimensions of adherence, duration and program differentiation while they have a high level of curriculum fidelity in the sub-dimensions of quality of program delivery, participant responsiveness, teacher training and school climate. According to MANOVA results it was found that there were no significant differences in teachers' curriculum fidelity levels according to gender, the faculty they graduated from and having postgraduate degree. However, it was found that age, teaching experience, level of school in which they worked, field and getting in-service training variables had significant differences in teachers' curriculum fidelity levels in some sub-dimensions of the scale. Based upon the results of the study, it can be suggested that more quality and frequent in-service training activities should be provided for teachers.

Keywords: Teacher, Curriculum, Curriculum fidelity

1. GİRİŞ

Daha önceleri sadece konu ve içerikten ibaret olan “program geliştirme” alanının, prensipleri olan bir alana dönüŐmesiyle program anlayışı basit bir Şekilde konu ve bu konulara verilen süreleri göstermenin ötesinde, programı tasarlamaya dönüŐmüŐ ve hazırlanan Ğretim programlarının güncel gelişmeleri yansıtması amaçlanmıştır (Ornstein ve Hunkins, 2018). Yeni bir programın tasarlanması kadar bu yeni programın sınıf ortamlarında öğretmenler tarafından ne Şekilde uygulandığı, karşılaşılan problemlerin neler olduğu ve tüm bunların program üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu da önemli görülmektedir. Basit tanımıyla okullarda öğretilen dersler, kapsamlı tanımıyla da bireylerin toplumda yer almaları için gerekli tüm deneyimler olarak tanımlanan Ğretim programı, eğitimciler, öğrenciler ve toplum üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahiptir (Ornstein ve Hunkins, 2018). Çünkü Ğretim programları deĐiŐimlere uyum sağlayabilmek için sürekli olarak yeniliklere göre düzenlenmekte ve güncel tutulmaktadır (MEB, 2018).

Alanyazın incelendiğinde farklı araştırmacılar tarafından farklı program türü sınıflamalarının yapıldığı görülmektedir. Bu sınıflamalar incelendiğinde bazı ortak ve farklı program türleri içerdiği görülmektedir. Örneğin, Glatthorn, Boschee ve Whitehead (2009) nerilen program, yazılı program, desteklenen program, öğretilen program, test edilen program, öğrenilen program ve örtük program olmak üzere yedi farklı program türünden bahsetmişlerdir. Posner (2004) ise resmi program, uygulamadaki program, örtük program, ihmal (göz ardı) edilen program ve ekstra program olmak üzere beş farklı program türünün olduğunu belirtmiştir. Resmi program, uzmanların öğretilmesinin gerekli gördükleri ve öğretmenlerin öğretilbilir olarak düşündükleri arasında bir arabaluculuk yapmakta ve geniş bölgeler için programların standardize

edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Uygulamadaki program ise öğretmenlerin yazılı programdan farklı olarak, öğrenciler için en iyisinin ne olduğuna kendi başlarına karar vererek, materyal ya da etkinliklerini kendilerine göre düzenleyerek kendi sınıflarında ortaya çıkardıkları programdır (Glatthorn vd., 2009). Orhan ve Acar (2018) göz ardı edilen program türü ile ilgili ulusal alanyazında bir boşluk olduğunu belirtmişler ve göz ardı edilen programın üç türünden (karar vericiler tarafından göz ardı edilen, müdür veya öğretmenler tarafından göz ardı edilen ve öğrenciler tarafından göz ardı edilen) bahsetmişlerdir. Araştırmacılar göz ardı edilen programın daha ayrıntılı çalışılmasının eğitimin planlanmasına içerik, materyal ya da hedef seçimi vb. açılardan fayda sağlayacağını vurgulamışlardır. Bu bağlamda göz ardı edilen program ve öğretilen program türlerinin her ikisinin de öğretmenlerin programa bağlılıkları ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Öğretim programlarının eğitim ortamlarında uygulanış biçimlerinin incelenmesi ve programların aksayan yönlerinin tespiti “programa bağlılık” kavramını gündeme getirmektedir. Programa bağlılık, sürekli olarak değişikliklere uğrayan öğretim programlarının sadece kâğıt üzerinde yazan bir program olmaması için tasarlanan programların tasarlandığı şekline uygun olarak uygulayıcılar tarafından hayata geçirilmesi olarak açıklanmaktadır (Bümen, Çakar ve Yıldız, 2014). Programa bağlılık kavramını sorgusuz sualsiz bir bağlılıktan ziyade toplum kültürü ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması yoluyla çerçeve program üzerinde anlamlı uyarlamalar yapılması olarak ele alan Gelmez Burakgazi (2019), bağlılığın uygulanan programların değerlendirilmesi, programlardaki değişiklik ya da yenileme çalışmalarının uygulamadaki durumunun saptanması, etkililiklerine karar verilmesi ve sonuç olarak eğitimin niteliğinin artırılmasında önemli rol oynadığını belirtmiştir. Öğretim programına bağlı kalınıp kalınmadığını anlamak bağlılığı ölçmeyi gerektirmektedir. Alanyazına bakıldığında programa bağlılığın ölçülmesinde genel olarak beş boyuttan

bahsedilmektedir (Burul, 2018; Bümen vd., 2014; Dane ve Schneider, 1998; Dusenbury, Brannigan, Falco ve Hansen, 2003). Bunlar: uyma (programı meydana getiren öğelerin programda istendiği şekilde yerine getirilip getirilmediği), doz/süre (program uygulamalarının ne kadar sürede, hangi sıklıkla ve kaç kez uygulandığı), uygulamanın kalitesi (doğrudan içerikle ilgili olmayıp uygulayıcıların uygulama tercihleri gibi özellikler), katılımcıların tepkileri (katılımcıların programdaki etkinliklere ne derece ilgi duyup katıldığı) ve program farklılıklarıdır (yeni programın kendine has özellikleri). Burul (2018), mevcut araştırmada da veri toplama aracı olarak kullanılmış olan öğretim programına bağlılık ölçeğini geliştirme aşamasında öncelikle alanyazında adı geçen ölçeklerin (Lynch, 2007; Vartuli ve Rohs, 2009; Yaşaroğlu ve Manav, 2015) incelendiğini, bu ölçeklerin genellikle bu beş boyutu içerdiğini vurgulamıştır. Öğretmenlerin programların uygulanmasına yönelik hizmet öncesinde aldıkları eğitimleri ya da görevleri sırasında aldıkları hizmetiçi eğitimleri kapsayan “öğretmen eğitimi” ve okullarda yapılan program uygulamaları ile ilgili etkinlikleri ya da öğretmenler arasında programa yönelik tecrübelerin paylaşımı gibi durumları içeren “okul iklimi” boyutlarının da bağlılık kavramı ile ilişkili olduğunu ve bu sebeple bu iki boyutun ölçeğe dahil edildiğini belirtmiştir. Arslan-Çelik ve Gelmez-Burakgazi (2021) araştırmalarında bir programın sonuçları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemek için öncelikle programa bağlılığın ölçülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Programa bağlılığın ölçülmesi bağlılığı etkileyen etkenler hakkında da sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Alanyazın incelendiğinde bağlılığa etki eden etkenler olarak: Müdahalenin /uygulamanın karmaşıklığı, kolaylaştırıcı stratejiler, uygulamanın kalitesi, katılımcı tepkileri (Burul, 2018; Carrol vd., 2007; Hasson, 2010), öğretmen eğitimi, program özellikleri, öğretmen özellikleri ve kurumsal özellikler (Dusenbury vd., 2003) gösterilmiştir. Bunun yanı sıra Bümen vd. (2014) öğretim programına bağlılığı etkileyen etkenlerin Türkiye’nin sosyal-kültürel-ekonomik-

bölgesel özelliklerini, merkezi eğitim sistemini, merkezi sınavları ve bölgelere göre farklılık gösteren öğrenci özellikleri olduğunu savunmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Öğretim programına bağlılık konusu hakkında hem yurt içinde (Arslan-Çelik, 2020; Aslan ve Erden, 2020; Baş ve Şentürk, 2019; ; Bay, Döş, Kahramanoğlu ve Özpolat, 2017; Burul, 2018; Bümen vd., 2014; Can, 2020; Dikbayır ve Bümen, 2016; Ç. Gürbüz, 2020; Ş. Gürbüz, 2021; Kabaş, 2020; Karadağ-Çaydaşı, 2019; Karakuyu ve Oğuz 2021; Yılmaz, 2021) hem de yurt dışında (Durlak, 2016; Dusenbury vd., 2003; Johnson, 2019; Mihalic, 2004; Nevenglosky, 2018; Pence, Justice ve Wiggins, 2008) farklı araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir. Programların uygulamadaki durumunu açığa çıkarmak yoluyla eğitimin kalitesini artırmada önemli bir yere sahip olan öğretim programına bağlılık konusundaki araştırmalar son yıllarda artış göstermiş olsa da alanyazında konu hakkında yürütülmüş yeterli sayıda araştırma olmadığı düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde öğretim programına bağlılık kavramının doğrudan ve ilk olarak ulusal alanyazında Bümen vd. (2014) tarafından ele alındığı ve bu araştırma ile Türkiye’de öğretim programına bağlılık ve bağlılığa etki eden faktörlerin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı görülmektedir. Aslan ve Erden (2020) araştırmalarında ortaokul öğretmenlerinin öğretim programına bağlılık düzeylerini farklı değişkenler açısından incelemiş ve eğitim düzeyi (lisans, yüksek lisans ve doktora) ve branş değişkenlerinin bağlılık üzerinde anlamlı farklılığa yol açtığını tespit etmişlerdir. Karakuyu ve Oğuz (2021) araştırmalarında ilkokul ve ortaokulda görev yapan öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucu öğretmenlerin programa bağlılık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğunu ve cinsiyet, mezuniyet düzeyi, mezun olunan fakülte, haftalık ders saati ve görev yeri değişkenlerinin programa bağlılık üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken, mesleki kıdem ve görev

yapılan okul türü değişkenlerinin bazı alt boyutlarda ve ölçek genelinde anlamlı farklılığa yol açtığını göstermiştir.

Burul (2018) Ğretmenlerin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercihleri ile Ğretim programına bağlılıkları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında öğretmenlerin genel olarak Ğretim programına bağlılık düzeylerinin yüksek olduğu, cinsiyet, mezun olunan okul ve kıdem yılının programa bağlılıkta anlamlı bir farklılık oluşturmadığı ancak okul iklimi alt boyutunda öğretmenlerin çalıştığı kademenin programa bağlılıkta ilkokul öğretmenleri lehine anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Baş ve şentürk (2019) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin Ğretim programına orta düzeyde bağlı olduklarını, cinsiyet ve mezuniyet düzeyi değişkenlerinin programa bağlılık üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığını, mesleki deneyimin ise anlamlı farklılığa yol açtığını bulmuşlardır. Can'ın (2020) sınıf Ğretmenlerinin eğitim inançları ve Ğretim programına bağlılıklarını incelediği araştırma sonucunda ise cinsiyet, ders verilen sınıf düzeyi ve Ğretim programını inceleme sıklığı değişkenlerinin öğretmenlerin programa bağlılık düzeylerinde anlamlı bir farka yol açmadığı, mesleki kıdeme göre anlamlı farklılaşmalar olduğu tespit edilmiştir. . Gürbüz (2020) müzik Ğretmenlerinin Ğretim programı okuryazarlık düzeylerini ve Ğretim programına bağlılık durumlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda müzik Ğretmenlerinin Ğretim programlarına bağlılığı düşük düzeyde bulunmuştur. ÖĞretmenlerin programa bağlılıkları ile mesleki kıdem ve çalışılan kademe değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar bulunurken, cinsiyet ve mezun olunan fakülte değişkenlerinin anlamlı farklılığa yol açmadığı tespit edilmiştir. Yılmaz'ın (2021) araştırma bulguları öğretmenlerin programa bağlılık düzeylerinin uygulamanın kalitesi ve katılımcı tepkileri alt boyutlarında çok yüksek, diğer alt boyutlarda ve ölçek genelinde yüksek düzeyde olduğunu; cinsiyet, mezun olunan fakülte ve mesleki kıdem değişkenlerinin programa

bağlılık düzeylerinde anlamlı farklılık oluşturmadığını ve çalışılan kademenin anlamlı farklılığa yol açtığını göstermiştir.

Johnson (2019) programa bağlılık ile ilgili öğretmen görüşlerini ortaya çıkardığı araştırmasında, görüşmeler ve sınıf gözlemleri yaptığı üç öğretmenden iki tanesinin programa daha sıkı bağlı olduklarını fakat kısıtlanmış hissettiklerini, diğer öğretmenin de öğrenci ihtiyaçlarını ve bölgesel ihtiyaçları önemseyerek programı daha çok esnettiği fakat yine de programın gerektirdiği becerileri öğrenciye kazandırma ve programa bağlı kalma konusuna önem verdiği sonucuna ulaşmıştır. Pence vd. (2008) de okul öncesi öğretmenlerinin öğretim programına bağlılıklarını deneysel bir araştırma ile incelemişler ve araştırma sonunda öğretmenlerin öğretim süreçlerinden çok etkinliklere bağlı olduklarını, kendilerine sunulan yeni programı kullansalar da bağlılıklarının düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Alanyazın incelendiğinde mevcut araştırmalarda genellikle tek kademe ve tek branş üzerinde çalışıldığı ve dört kademede görev yapmakta olan öğretmenlerin öğretim programına bağlılığını inceleyen araştırma sayısının sınırlı olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2021). Mevcut araştırmada ise okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenlerinden veri toplanarak daha zengin bir veri çeşitlemesine gidilmiştir. Ayrıca farklı branş ve sınıf seviyelerinde görev yapan öğretmenlerin araştırmaya dahil edilmesinin de araştırmaya önem katacağı düşünülmektedir. Araştırmada öğretmenlerin öğretim programına bağlılıkları sekiz farklı değişken açısından incelenmiş ve bu değişkenlerin bağlılık üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Programa bağlı kalınıp kalınmadığının belirlenmesi gerek tasarlanan programların değerlendirilmesi gerekse tasarlanan programın uygulanması sonucu eğitimin niteliğinin anlaşılması açısından gerekli görülmektedir. Bu bağlamda, bu araştırma bulgularının da öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerini belirleyecek olmasının ve

bağlılık düzeylerinin hangi değişkenlere göre farklılaştığını ortaya çıkaracak olmasının konu ile ilgili çalışmalar yürütecek olan diğer araştırmacılara yol göstereceği, alanyazındaki mevcut araştırma bulgularına yeni bulgular eklenmesi yoluyla da alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada her kademe görev yapmakta olan öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin belirlenmesi ve belirlenen değişkenler açısından anlamlı farklılık olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda, araştırma soruları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1. Öğretmenlerin öğretim programına bağlılıkları ne düzeydedir?
2. Öğretmenlerin öğretim programına bağlılıkları; cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, çalışılan kademe, branş, mezun olunan fakülte, öğretim programı ile ilgili hizmetiçi eğitim alma durumu ve lisansüstü eğitim alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline göre tasarlanmıştır. Tarama araştırmaları ile bireylerin araştırmada bahsi geçen konuya dair tutum, davranış, beklenti, görüş ya da inançlarının anket gibi veri toplama araçları yoluyla tespit edilmesi amaçlanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Creswell (1994), tarama modelinde verilerin anket yoluyla tek ölçüm ile toplanmasında kesitsel tarama, tekrarlı ölçümlerle toplanmasında da boylamsal tarama modelinin kullanıldığını belirtmiştir. Kesitsel tarama modelinin kullanıldığı bu araştırmada da öğretmenlerin öğretim programlarına bağlılık düzeylerinin bir ölçek yoluyla tek ölçüm sonucu tespit edilmesi ve mevcut durumun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Manisa ilinin Salihli ilçe merkezinde görev yapmakta olan 40 okul öncesi, 448 ilkokul, 551 ortaokul ve 539 lise öğretmeni olmak üzere toplam 1578 öğretmen oluşturmaktadır. Evreni temsil edecek örneklem sayısının hesaplanmasında %95 güven düzeyi ve %5 hata payı temel alınarak örneklem büyüklüğünün en az 310 olması gerektiği hesaplanmıştır (Raosoft, 2004). Örneklemin belirlenmesinde tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örneklemede araştırma evreni değişkenlere göre alt gruplara ayrılmakta ve bu alt grupların evrende kapladıkları oran da dikkate alınarak tabakalardan rastgele seçilen birimler örnekleme dâhil edilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018). Bu çalışmada da örneklem grubu seçilirken evren içinden öğretmenlerin çalıştıkları her kademe tabaka olarak belirlenmiş ve rassal olarak her kademedeki evreni temsil edecek sayıda öğretmen seçilmiştir. Bu kapsamda her kademedeki öğretmen sayısının evrendeki öğretmen sayısına oranı elde edilmiş ve ardından bu oran kullanılarak ulaşılması gereken toplam örneklem sayısına göre her kademedeki ulaşılması gereken minimum öğretmen sayısı hesaplanmıştır. Buna göre 8 okul öncesi, 88 ilkokul, 108 ortaokul ve 105 lise öğretmeni olmak üzere 310 öğretmene ulaşılması yeterli olarak hesaplanmıştır. Mevcut çalışmada ise 40 okul öncesi, 127 ilkokul, 145 ortaokul ve 188 lise öğretmeni olmak üzere toplam 500 öğretmene ulaşılmıştır. Her tabakadan ulaşılan öğretmen sayısının evreni yeterli düzeyde temsil ettiği görülmektedir. Araştırmanın katılımcılarına ait demografik özellikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Alt Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	285	57
	Erkek	215	43
Yaş	21-29	19	3.8
	30-39	157	31.4
	40-49	196	39.2
	50 ve üzeri	128	25.6
Kıdem Yılı	1-5 yıl	14	2.8
	6-10 yıl	66	13.2
	11-15 yıl	99	19.8
	16-20	81	16.2
	21 ve üstü	240	48
Çalışılan Kademe	Okul öncesi	40	8
	İlkokul	127	25.4
	Ortaokul	145	29
	Lise	188	37.6
Branş	Okul öncesi Öğrt.	40	8
	Sınıf Öğrt.	118	23.6
	Matematik/Fen Bilimleri	100	20
	Türkçe/Sosyal Bil.	93	18.6
	Yabancı Diller	43	8.6
	Mesleki Alan Dersleri	28	5.6
	Özel Yetenek	34	6.8
	Diğer Branşlar	44	8.8
Mezun Olunan Fakülte	Eğitim Fak.	385	77
	Diğer	115	23
Hizmetiçi Eğitim Durumu	Evet	340	68
	Hayır	160	32
Lisansüstü Eğitim Durumu	Evet	49	9.8
	Hayır	451	90.2
Toplam		500	100

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri 2021-2022 güz döneminde Burul (2018) tarafından geliştirilen “Öğretim Programına Bağlılık Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Ölçek kullanımı için araştırmacıdan gerekli izin alınmış ve ölçek ilk araştırmacı tarafından gönüllü öğretmenlere yüz yüze uygulanmıştır. Ölçek yedi alt boyut (uyuma-8 madde,

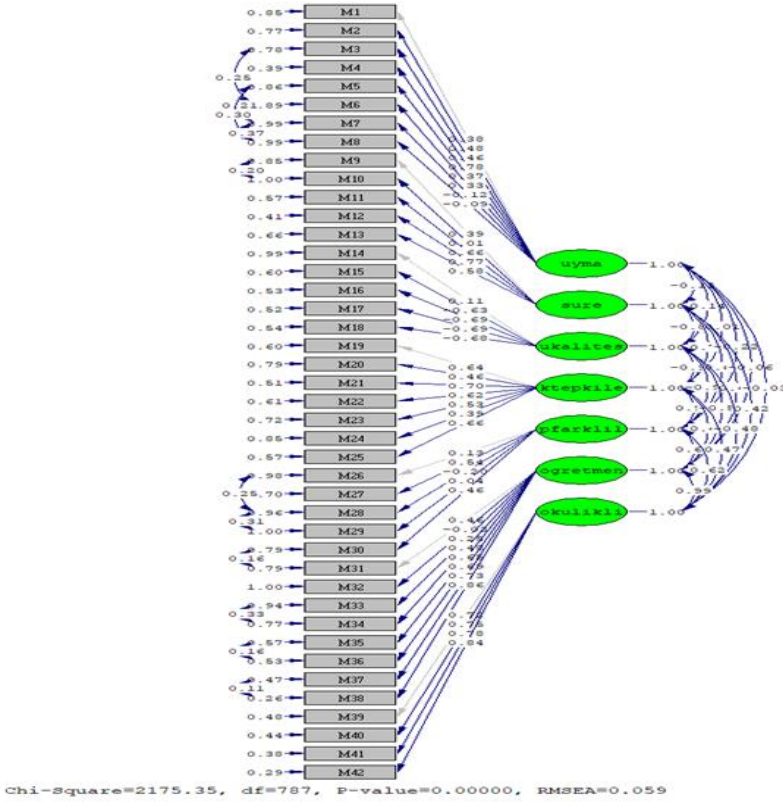
süre-5 madde, uygulamanın kalitesi-5 madde, katılımcı tepkileri-7 madde, program farklılıkları-5 madde, öğretmen eğitimi-8 madde, okul iklimi-4 madde) olmak üzere toplamda 42 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert şeklinde (1= kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum 3= kararsızım, 4= katılıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum) derecelendirilmiştir. Ölçekte bulunan 14 madde (uyuma boyutunda 1, 2, 3, 4 ve 6., süre boyutunda 1 ve 2., uygulamanın kalitesi boyutunda 1 ve 5., katılımcı tepkileri boyutunda 6., program farklılıkları boyutunda 1, 3 ve 4., öğretmen eğitimi boyutunda 2. madde) ters olarak kodlanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı değeri 0.91'dir. Mevcut araştırmada Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı yeniden hesaplanmış ve 0.82 olarak bulunmuştur.

Araştırma kapsamında öğretim programına bağlılık ölçeğinin yapı geçerliliğini kontrol etmek amacıyla Lisrel 8.8 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Analiz sonucunda incelenen uyum indeksleri arasında χ^2 /sd , RMSEA, GFI, AGFI, IFI, SRMR, CFI, NFI yer almıştır. DFA analizi sonuçlarına göre ilk model üzerinde önerilen bazı modifikasyonlar (3-6, 5-8, 7-8, 26-28, 28-29, 30-31, 33-34, 37-38) yapılmış ve uyum indekslerinde iyileşmeler olduğu gözlenmiştir. Tablo 2'de modifikasyon sonrası modele ait uyum indeksleri sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretim Programına Bağlılık lçeği DFA Uyum İndeksleri

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Referans	Bulunan Değer
χ^2/ sd	$0 \leq \chi^2 / df \leq 3$	$2 \leq \chi^2 / df \leq 3$	Schermelleh-Engel vd. (2003)	2.76
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	Schermelleh-Engel vd. (2003); Browne ve Cudeck (1993)	.059
GFI	$0.90 \leq GFI \leq 1.00$	$0.85 \leq GFI \leq 0.90$	Seğer (2015)	.83
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	Hooper vd. (2008); Schermelleh-Engel vd. (2003)	.80
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1.00$	$0.90 \leq IFI \leq .95$	Koyuncu ve Kılıç (2019)	.94
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$	Hu ve Bentler (1995)	.94
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$	Schermelleh-Engel vd. (2003)	.91
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 \leq SRMR \leq .10$	Hu ve Bentler (1995)	.09

Tablo 2’de verilen değerlere ve referanslara göre RMSEA değerinin .059 olması modelin kabul edilebilir olduğunu (Browne ve Cudeck, 1993; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Mller, 2003); χ^2 /sd değerinin üçün altında olması modelin iyi bir uyum sağladığı (Schermelleh-Engel vd., 2003) göstermektedir. Bunun yanı sıra, SRMR değerinin kabul edilebilir uyum (Hu ve Bentler, 1995) sınırları içinde olduğu, GFI, AGFI değerlerinin kabul edilebilir değerlere yakın olduğu (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; Schermelleh-Engel vd., 2003; Seğer, 2015) ve IFI, CFI, NFI değerlerinin .90 üzeri olması modelin kabul edilebilir olduğunu (Hu ve Bentler, 1995; Koyuncu ve Kılıç, 2019; Schermelleh-Engel vd., 2003) göstermektedir. Tablo 2’ye göre uyum indekslerinin aldığı değerlerin genel olarak kabul edilebilir olması modelin doğrulandığını göstermektedir. Şekil 1 ğretim programına bağlılık lçeği yoluyla toplanan veriler üzerinde yapılan DFA sonucunda elde edilen yol analizi diyagramını göstermektedir.

Şekil 1. Öğretim programına bağlılık ölçeği DFA yol şeması

2.4. Verilerin Analizi

Ölçeğin yapı geçerliliği Lisrel 8.8 programıyla kontrol edilmiştir. Bunun yanı sıra, öğretim programına bağlılık ölçeği yolu ile toplanan verilerin analizinde SPSS 26.0 paket programı kullanılmıştır. Birinci araştırma sorusu olan “Öğretmenlerin öğretim programına bağlılıkları ne düzeydedir?” kapsamında betimsel istatistikler (ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Birinci araştırma sorusuna yönelik öğretim programına bağlılık ölçeği analiz sonuçlarının yorumlanmasında değer aralıkları 1.00-1.79 (kesinlikle katılmıyorum- çok düşük), 1.80-2.59

(katılmıyorum- düşük), 2.60-3.39 (kararsızım- orta), 3.40-4.19 (katılıyorum- yüksek), 4.20-5.00 (kesinlikle katılıyorum- çok yüksek) olarak kabul edilmiştir.

İkinci araştırma sorusu olan “Öğretmenlerin öğretim programına bağlılıkları; cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, çalışılan kademe, branş, mezun olunan fakülte, öğretim programı ile ilgili hizmetiçi eğitim alma durumu ve lisansüstü eğitim alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” kapsamında ise çok faktörlü varyans analizi (MANOVA) kullanılmıştır. MANOVA analizi birden fazla bağımlı değişkenin olması durumunda, bu bağımsız değişkenlerin eş zamanlı analiz edilmesi yoluyla yapılır (Ocak, 2019; Tabachnick ve Fidel, 2007). Huberty ve Olejnik (2006) farklı bağımlı değişkenler için tek tek varyans analizi yapılmasının mümkün olduğunu fakat bu durumda 1. tip hata oranının artacağını, çok faktörlü varyans analizi kullanarak bu hata oranının artmasının önüne geçilebileceğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada da bağımlı değişken sayısının yedi olması nedeniyle MANOVA analizi kullanılmıştır. MANOVA analizi yapılmadan önce gerekli varsayımların (varyans-kovaryans matrislerinin homojenliği, varyansların homojenliği, çoklu normallik) sağlanıp sağlanmadığı test edilmiştir. Varyans-kovaryans matrislerinin homojenliği için Levene testi ve Box’s *M* testi sonuçları incelenmiştir. Levene testi sonuçları bağımlı değişkenlere ait varyansların eşitliği varsayımının karşılandığını göstermiştir. Kovaryans matrislerinin eşitliği varsayımı ise Box’s *M* ile kontrol edilmiştir (Box’s $M_{\text{cinsiyet}}=32.355, p >.05$, Box’s $M_{\text{yaş}}= 112.506, p>.05$, Box’s $M_{\text{kidem}}=139.357, p>.05$, Box’s $M_{\text{kademe}}=122.018, p<.05$, Box’s $M_{\text{branş}}=267.595, p <.05$, Box’s $M_{\text{mezuniyet}}=56.077, p <.05$, Box’s $M_{\text{hizmetiçi}}=30.932, p >.05$, Box’s $M_{\text{lisansüstü}}=51.787 p<.05$). Box’s *M* testi sonuçlarına göre kovaryans matrislerinin homojen olmadığı kademe, branş, mezun olunan fakülte ve lisansüstü eğitim durumu değişkenlerinde MANOVA sonuçları Pillai’s Trace kriter alınarak yorumlanmıştır.

Verilerin analizi aşamasında MANOVA sonuçlarının anlamlı bir farklılık gösterdiği durumlarda farklılığın kaynağını bulmak için Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır. Bu kapsamda anlamlılık değeri bağımlı değişken sayısına bölünmüş (Pallant, 2016) ve yeni anlamlılık değeri $0.05/7=0.007$ olarak hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

1. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin öğretim programına bağlılıklarının hangi düzeyde olduğunu belirlemeye yönelik sorulan birinci araştırma sorusuna yönelik bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler

Alt Boyutlar	$\bar{X}$	sd
Uyma	3.22	.48
Süre	3.37	.41
Uygulamanın kalitesi	4.12	.51
Katılımcı tepkileri	3.97	.38
Program farklılıkları	3.37	.51
Öğretmen eğitimi	3.56	.56
Okul iklimi	3.77	.76

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin en yüksek olduğu alt boyutun uygulamanın kalitesi olduğu görülmektedir ($\bar{X}=4.12$). Bunun yanı sıra, öğretmenlerin öğretim programına bağlılıkları katılımcı tepkileri ($\bar{X}=3.97$), okul iklimi ($\bar{X}=3.77$) ve öğretmen eğitimi ($\bar{X}=3.56$) alt boyutlarında yüksek düzeyde bulunmuştur. Ancak öğretmenlerin öğretim programına bağlılıklarının program farklılıkları ($\bar{X}=3.37$), süre ($\bar{X}=3.37$) ve uyma ($\bar{X}=3.22$) boyutlarında orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

2. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, çalıştıkları kademe, branş, mezun oldukları fakülte türü, hizmetiçi eğitim alma durumu ve lisansüstü eğitim durumlarına göre öğretim programına bağlılık düzeyleri ortalama ve standart sapma değerlerinin ölçek alt boyutlarındaki dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Öğretmenlerin öğretim programına bağlılık ölçeği alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler

	Ölçek Alt Boyutu													
	U		S		UK		KT		PF		ÖE		Oİ	
	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd
Cinsiyet														
Kadın	3.25	.46	3.36	.39	4.16	.48	4.01	.36	3.37	.49	3.59	.55	3.83	.72
Erkek	3.18	.49	3.40	.43	4.06	.55	3.92	.39	3.38	.55	3.53	.57	3.69	.80
Yaş														
21-29	3.47	.46	3.33	.33	4.20	.40	4.06	.37	3.65	.59	3.66	.54	3.86	.73
30-39	3.25	.47	3.41	.40	4.19	.48	3.97	.37	3.45	.52	3.48	.58	3.67	.81
40-49	3.20	.45	3.31	.41	4.06	.53	3.96	.38	3.31	.48	3.57	.57	3.77	.76
50 ve üzeri	3.17	.52	3.43	.42	4.10	.52	3.98	.37	3.33	.52	3.63	.50	3.88	.70
Mesleki Kıdem														
0-5	3.29	.59	3.44	.51	4.24	.57	3.97	.36	3.60	.53	3.60	.55	3.85	.61
6-10	3.28	.44	3.35	.40	4.16	.44	3.97	.36	3.50	.54	3.44	.54	3.76	.76
11-15	3.24	.51	3.35	.40	4.20	.49	3.96	.40	3.44	.54	3.58	.56	3.75	.81
16-20	3.17	.38	3.34	.40	4.03	.57	3.91	.38	3.36	.47	3.51	.57	3.66	.75
21 ve üzeri	3.21	.50	3.40	.41	4.10	.51	3.99	.37	3.30	.50	3.60	.56	3.82	.75
Kademe														
Okul öncesi	3.45	.48	3.29	.35	4.18	.40	4.06	.37	3.32	.40	3.88	.43	4.25	.60
İlkokul	3.35	.56	3.45	.40	4.27	.48	3.97	.48	3.43	.56	3.64	.59	3.90	.75
Ortaokul	3.20	.41	3.36	.40	4.06	.53	3.96	.51	3.35	.52	3.45	.52	3.65	.69
Lise	3.10	.42	3.35	.43	4.04	.52	3.98	.54	3.37	.50	3.53	.56	3.68	.80
Branş														
Sınıf	3.35	.58	3.45	.40	4.28	.49	4.10	.35	3.42	.57	3.66	.59	3.92	.75
Okul öncesi	3.44	.49	3.30	.34	4.18	.37	4.13	.33	3.34	.42	3.81	.46	4.16	.66
Mat. ve Fen Bil.	3.14	.42	3.28	.38	4.00	.50	3.85	.37	3.37	.45	3.38	.52	3.50	.75
Türk.ve Sos. Bil.	3.16	.40	3.41	.42	4.04	.48	3.96	.34	3.32	.44	3.59	.49	3.72	.71
Yabancı Diller	3.16	.39	3.35	.37	4.11	.56	3.88	.35	3.34	.54	3.52	.55	3.82	.69
Mesl. Dersleri	3.00	.44	3.35	.56	3.84	.49	3.82	.44	3.37	.55	3.64	.71	3.74	.93
Özel Yetenek	3.10	.46	3.41	.43	4.24	.64	4.03	.44	3.37	.68	3.49	.61	3.83	.90

Diğer Branşlar	3.27	.42	3.35	.42	4.15	.51	3.93	.37	3.44	.52	3.45	.49	3.69	.58
Mezuniyet Türü														
Eğitim Fakültesi	3.22	.47	3.38	.39	4.13	.51	3.97	.39	3.38	.51	3.59	.55	3.79	.73
Diğer	3.21	.49	3.34	.47	4.07	.50	3.96	.34	3.37	.53	3.47	.57	3.72	.86
Hizmetçi Eğitim														
Evet	3.22	.48	3.38	.42	4.14	.50	4.00	.36	3.39	.52	3.64	.54	3.85	.74
Hayır	3.21	.46	3.36	.38	4.07	.53	3.91	.40	3.35	.49	3.39	.56	3.60	.78
Lisansüstü Eğitim														
Evet	3.15	.44	3.32	.43	4.07	.53	4.00	.39	3.37	.51	3.49	.58	3.70	.93
Hayır	3.23	.48	3.38	.41	4.12	.51	3.97	.37	3.37	.51	3.57	.56	3.78	.74

U/uyma, S/süre, UK/uygulamanın kalitesi, KT/katılımcı tepkileri, PF/program farklılıkları, ÖE/öğretmen eğitimi, Oi/okul iklimi

Tablo 4 incelendiğinde uyma, uygulamanın kalitesi, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında kadın öğretmenler erkek öğretmenlerden daha yüksek ortalamaya sahiptir. Süre ve program farklılıkları alt boyutlarında ise erkek öğretmenler kadın öğretmenlerden daha yüksek ortalamaya sahiptir.

Yaş değişkeni incelendiğinde 21-29 yaş grubu uyma ($\bar{X}=3.47$, $sd=.46$) uygulamanın kalitesi ($\bar{X}=3.33$, $sd=.33$), katılımcı tepkileri ($\bar{X}=4.06$, $sd=.37$), program farklılıkları ($\bar{X}=3.65$, $sd=.59$) ve öğretmen eğitimi ($\bar{X}=3.66$, $sd=.54$) alt boyutlarında en yüksek bağlılık düzeyi ortalamasına sahip olurken, 50 ve üzeri yaş grubu süre ($\bar{X}=3.43$, $sd=.42$) ve okul iklimi ($\bar{X}=3.88$, $sd=.70$) alt boyutlarında en yüksek bağlılık düzeyi ortalamasına sahiptir.

Mesleki kıdem bulgularına göre uyma ($\bar{X}=3.29$, $sd=.59$), süre ($\bar{X}=3.44$, $sd=.51$), uygulamanın kalitesi ($\bar{X}=4.24$, $sd=.57$), program farklılıkları ($\bar{X}=3.60$, $sd=.53$) ve okul iklimi ($\bar{X}=3.85$, $sd=.61$) alt boyutlarında 0-5 yıl arası kıdeme sahip olan öğretmenlerin bağlılık düzeyi diğer gruplardan daha fazladır. Katılımcı tepkileri alt boyutunda en yüksek ortalamaya sahip öğretmenler 21 ve üzeri yıl sahip olan öğretmenlerdir ($\bar{X}=3.99$, $sd=.37$). Öğretmen eğitimi alt boyutunda 0-5 yıl ($\bar{X}=3.60$, $sd=.55$) ve 21 ve üzeri yıl ($\bar{X}=3.60$, $sd=.56$) kıdeme sahip olanlar en

yüksek ortalamaya sahipken, 6-10 yıl arası kıdeme sahip olan öğretmenler en düşük ortalamaya sahiptir ($\bar{X}=3.44$, $sd=.54$).

Tablo 4 incelendiğinde uyma ($\bar{X}=3.45$, $sd=.48$), katılımcı tepkileri ($\bar{X}=4.06$, $sd=.37$), öğretmen eğitimi ($\bar{X}=3.88$, $sd=.43$) ve okul iklimi ($\bar{X}=4.25$, $sd=.60$) alt boyutlarında okul öncesi öğretmenlerinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu; uygulamanın kalitesi ($\bar{X}=4.27$, $sd=.48$), süre ($\bar{X}=3.45$, $sd=.40$) ve program farklılıkları ($\bar{X}=3.43$, $sd=.56$) alt boyutlarında ilkökul öğretmenlerinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4, branş değişkenine göre en yüksek ortalamaların okul öncesi öğretmenleri ve sınıf öğretmenlerine ait olduğunu göstermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerin öğretim programına bağlılık ölçeği tüm alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları diğer fakültelerden mezun olan öğretmenlerin ortalama puanlarından yüksektir. Hizmetiçi eğitim durumu incelendiğinde güncel öğretim programları hakkında hizmetiçi eğitim alan öğretmenlerin bağlılık düzeylerinin tüm alt boyutlarda hizmetiçi eğitim almayan öğretmenlerin bağlılık düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4'e göre alanında ya da eğitim bilimleri alanında lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin puan ortalamaları katılımcı tepkileri alt boyutu dışındaki alt boyutlarda lisansüstü eğitim almayan öğretmenlerden daha düşüktür. Program farklılıkları alt boyutunda ise lisansüstü eğitim alan öğretmenler ile lisansüstü eğitim almayan öğretmenlerin ortalamaları eşittir ($\bar{X}=3.37$, $sd=.51$).

Öğretmenlerin öğretim programına bağlılık ölçeği alt boyutlarından aldığı puanlar ile bağımsız değişkenlere ilişkin MANOVA sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin öğretim programına bağlılık ölçeği alt boyutları ile bağımsız değişkenlere ilişkin MANOVA sonuçları

Bağımsız Değişken	MANOVA F (7,477)	ANOVA F (1,483)						
		U	S	U K	KT	PF	ÖE	Oİ
Cinsiyet	2.51	2.04	1.15	4.72	7.02	.01	1.19	4.03
Yaş	2.05*	2.43	2.57	2.10	.45	4.30**	2.02	1.78
Mesleki Kıdem	1.42*	.58	.58	1.52	.67	3.62**	1.37	.74
Çalışılan Kademe	4.24*	10.59**	2.16	6.01**	9.92**	.83	7.21**	8.93**
Branş	2.48*	4.45**	1.79	4.49**	5.85**	.43	3.84**	8.35**
Mezun Olunan F.	.900	.02	.79	1.19	.14	.04	4.16	.76
Hizmetiçi Eğitim D.	3.61*	.09	.32	1.70	5.69	.46	22.93**	12.13**
Lisansüstü Eğitim D.	.518	1.17	.97	.49	.21	.00	.81	.42

* $p < .05$; ** $p < .007$

Tablo 5 incelendiğinde cinsiyet, mezun olunan fakülte türü ve lisansüstü eğitim durumu değişkenlerinin öğretim programına bağlılık ölçeğinin alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmadığı belirlenmiştir. Buna karşın, MANOVA sonuçları yaş, mesleki kıdem, çalışılan kademe, branş ve hizmetiçi eğitim durumu değişkenlerinin öğretim programına bağlılık ölçeğinin bazı alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açtığını göstermiştir. Tablo 5'teki ANOVA testi sonuçları yaş faktörünün sadece program farklılıkları alt boyutunda anlamlı bir farklılığa yol açtığını göstermektedir ($F_{(1,483)} = 4,300$; $p < .007$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Bonferroni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Test sonucunda program farklılıkları alt boyutunda 21-29 yaş ile 40-49 yaş arasında 21-29 yaş lehine anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. ANOVA sonuçlarına göre sadece program farklılıkları alt boyutunda olmak üzere mesleki kıdem anlamlı farklılığa yol açtığı görülmektedir ($F_{(1,483)} = 3,629$; $p < .007$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında oluştuğunu anlamak için Bonferroni çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Test sonucunda 6-10 ve 21 ve üzeri yıl arası kıdeme sahip öğretmenler arasında 6-10 yıllık kıdeme sahip olanlar lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 5'e göre çalışılan kademe değişkeni bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir farka yol açmaktadır. ANOVA sonuçlarına göre uyma ($F_{(1,483)} = 10,598; p < .007$), uygulamanın kalitesi ($F_{(1,483)} = 6,010; p < .007$), katılımcı tepkileri ($F_{(1,483)} = 9,924; p < .007$), öğretmen eğitimi ($F_{(1,483)} = 7,218; p < .007$) ve okul iklimi ($F_{(1,483)} = 8,934; p < .007$) alt boyutlarında çalışılan kademenin anlamlı farklılıklara yol açtığı görülmektedir. Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonucunda uyma alt boyutunda okul öncesi-ortaokul ve okul öncesi-lise grupları arasında okul öncesi öğretmenleri lehine; ilkokul-ortaokul ve ilkokul-lise grupları arasında ise ilkokul kademesi lehine anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Uygulamanın kalitesi alt boyutunda ise ilkokul-ortaokul ve ilkokul-lise grupları arasında ilkokul kademesi lehine anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Katılımcı tepkileri alt boyutunda okul öncesi-ortaokul ve okul öncesi-lise grupları arasında okul öncesi öğretmenleri lehine; ilkokul-ortaokul ve ilkokul-lise grupları arasında ise ilkokul kademesi lehine anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarının her ikisinde de ilkokul-ortaokul grupları arasında ilkokul öğretmenleri lehine; okul öncesi-ortaokul ve okul öncesi-lise grupları arasında ise okul öncesi öğretmenleri lehine anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde MANOVA sonuçları branş değişkeninin bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir farka yol açtığını göstermektedir. ANOVA sonuçlarına göre uyma ($F_{(1,483)} = 4,455; p < .007$), uygulamanın kalitesi ($F_{(1,483)} = 4,498; p < .007$), katılımcı tepkileri ($F_{(1,483)} = 5,857; p < .007$), öğretmen eğitimi ($F_{(1,483)} = 3,828; p < .007$) ve okul iklimi ($F_{(1,483)} = 4,351; p < .007$) alt boyutlarında branşın anlamlı farklılıklara yol açtığı görülmektedir. Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonucunda uyma boyutunda sınıf-matematik/fen bilimleri ve sınıf- mesleki alan grupları arasında sınıf öğretmenleri lehine; okul öncesi-matematik/fen bilimleri ve okul öncesi-mesleki alan dersleri grupları arasında okul öncesi öğretmenleri lehine anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Uygulamanın

kalitesi alt boyutunda sınıf-matematik/fen bilimleri, sınıf- Türkçe/sosyal ve sınıf-mesleki alan dersleri grupları arasında sınıf öğretmenleri lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı tepkileri boyutunda sınıf-matematik/fen bilimleri, sınıf-yabancı diller ve sınıf-meslek dersleri grupları arasında sınıf öğretmenleri lehine; okul öncesi-matematik/fen bilimleri, okul öncesi-meslek dersleri grupları arasında okul öncesi öğretmenleri lehine anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarının her ikisinde de sınıf-matematik/fen bilimleri arasında sınıf öğretmenleri lehine; okul öncesi matematik/fen bilimleri arasında ise okul öncesi öğretmenleri lehine anlamlı farklılıklar oluşmuştur.

Ayrıca hizmetiçi eğitim alma durumu değişkeninin bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir farka yol açtığı görülmektedir. ANOVA sonuçları öğretmen eğitimi ($F_{(1,483)} = 22,932; p < .007$) ve okul iklimi ($F_{(1,483)} = 12,136; p < .007$) alt boyutlarında hizmetiçi eğitim durumunun anlamlı farklılığa yol açtığını göstermektedir. Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonucunda her iki alt boyutta da hizmetiçi eğitim alan öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin belirlenmesi ve bağlılıklarının cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, çalışılan kademe, branş, mezun olunan fakülte, hizmetiçi eğitim durumu ve lisansüstü eğitim durumu değişkenleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeyleri ölçek genelinde yüksek düzeyde bulunmuştur. Eğitim faaliyetlerinin planlandığı şekilde yürütülebilmesi, Yılmaz (2021) tarafından da belirtildiği gibi programın hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve eğitimin niteliğinin artırılması için öğretmenlerin öğretim programına bağlı kalması kaçınılmaz görülmektedir. Alanyazında programa bağlılık hakkında yürütülmüş çalışmalar incelendiğinde bu araştırma sonucu ile

benzer olarak öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu çalışmalar (Aslan ve Erden, 2020; Burul, 2018; Can, 2020; Ç. Gürbüz, 2020; Ş. Gürbüz, 2021; Kabaş, 2020; Karakuyu ve Oğuz, 2021; Yılmaz, 2021) bulunmaktadır.

Öğretim programına bağlılık düzeyi alt boyutlar açısından incelendiğinde, öğretmenlerin programa bağlılıkları uyma, süre ve program farklılıkları alt boyutlarında orta düzeyde; uygulamanın kalitesi, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında ise yüksek düzeyde bulunmuştur. Uyma alt boyutunda öğretmenlerin öğretim programına bağlılıklarının orta düzeyde olması, öğretmenlerin programın içerdiği kazanımlara yönelik etkinlikleri uygulama ya da öğretim sürecini planlama aşamalarında programa daha az bağlı kaldıklarını göstermektedir. Nevenglosky (2018) araştırması sonucunda öğretmen katılımcıların hepsinin programdaki sıraya uyduklarını fakat sadece bir katılımcının programı yüksek bağlılıkla uyguladığı sonucuna ulaşmıştır. Süre alt boyutunda da öğretim programına bağlılığın orta düzeyde olması öğretmenlerin programda yer alan konu ya da kazanımlara ayrılan süreler yeterince dikkat etmediklerinden ve öğrencilere soru sormaları için yeterli zaman ayırmadıklarından kaynaklanmış olabilir. Program farklılıkları alt boyutundaki orta düzey bağlılık ise öğretmenlerin yeni programların eski programlara göre uygulama açısından ne gibi farklılıklar getirdiğinin yeterince farkında olmamaları, yeni rollerini yeterince benimsememiş olmaları ya da programda yer alan etkinlik örneklerinden yararlanmamalarından kaynaklanmış olabilir. Uygulamanın kalitesi ve katılımcı tepkileri alt boyutlarında yer alan maddeler Burul (2018) tarafından da belirtildiği gibi yapılandırmacı yaklaşım kaynaklı ve öğrenciyi merkeze alan etkinlik uygulamalarına yöneliktir. Bu iki alt boyutta da öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin yüksek olması, öğretmenlerin derslerini yürütürken öğrenci ihtiyaçlarını, hazırbulunuşluk düzeylerini ve etkinliklere katılımlarını ön planda tuttıklarını göstermektedir. Bu

durumun da öğretim programına bağlılık düzeyini artırdığı ve programın etkili bir şekilde uygulanmasına katkı sağladığı söylenebilir. Öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında da öğretim programına bağlılık düzeyinin yüksek olması, öğretmenlerin hizmet öncesinde programların uygulanmasına yönelik aldıkları eğitimleri yeterli bulmalarından ve okul ortamlarında programlar konusunda bilgi paylaşımı olmasından kaynaklanabilir. Nevenglosky (2018) ise araştırmasında, öğretmenlerin programın gerektirdiği bilgilere yeterince sahip olmamaları nedeniyle endişe hissettikleri, iş birliği ve bilgi alışverişi açısından süre sıkıntısı yaşadıkları ve öğretim programını benimsemek için daha çok eğitime ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşmıştır. Mevcut araştırmanın sonucundan farklı olarak Burul (2018) öğretmenlerin programa bağlılık düzeyinin uyma boyutunda düşük düzeyde; süre ve program farklılıkları boyutlarında ise yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yılmaz (2021) ise uyma, süre ve program farklılıkları boyutlarında yüksek düzeyde bağlılık, uygulamanın kalitesi ve katılımcı tepkileri boyutlarında ise çok yüksek düzeyde bağlılık sonucuna ulaşmıştır.

Mevcut çalışmada MANOVA sonucunda cinsiyet, mezun olunan fakülte türü ve lisansüstü eğitim durumu değişkenlerinin öğretim programına bağlılık ölçeğinin alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmadığı belirlenmiştir. Buna karşın, çalışmada yaş, mesleki kıdem, çalışılan kademe, branş ve hizmetiçi eğitim durumu değişkenlerinin öğretim programına bağlılık ölçeğinin bazı alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma bulgularına göre cinsiyet değişkeni öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeyinde anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Cinsiyet açısından anlamlı fark çıkmaması Yılmaz'ın (2021) da belirttiği gibi, cinsiyet farkı gözletilmeksizin öğretmenlerin tamamına hizmet öncesi ya da hizmetiçi eğitimler verilmesi ya da Karakuyu ve Oğuz'un (2021) ifade ettiği gibi öğretmenlik

mesleğinin bedensel güç gerektirmemesi ve cinsiyete göre farklılaşmayan bir meslek olmasından kaynaklanmış olabilir. Alanyazında bu araştırma sonucu ile tutarlı araştırmalar bulunmaktadır (Aslan ve Erden, 2020; Baş ve Şentürk, 2019; Burul, 2018; Can, 2020; Ç. Gürbüz, 2020; Karakuyu ve Oğuz, 2021; Yılmaz, 2021). Ş. Gürbüz (2021) ise bu araştırmalardan farklı olarak cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı, kadın öğretmenlerin programa bağlılık düzeylerinin erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Araştırma sonuçları öğretmenlerin yaşlarının öğretim programına bağlılık düzeylerinde anlamlı farklılığa yol açtığını göstermektedir. Anlamlı farklılık, program farklılıkları alt boyutunda, 21-29 yaş ile 40-49 yaş grupları arasında oluşmuştur. Program farklılıkları alt boyutu yeni program ile eski programlar arasındaki kavramsal farkları, programın içerdiği uygulamaları ve öğretmenlere yüklenen yeni rolleri kapsamaktadır. Bu alt boyutta 21-29 yaş lehine anlamlı bir farklılığın çıkmasının genç öğretmenlerin program farklılıklarını ya da kendilerine yüklenen yeni rolleri daha kolay benimsemeleri ile ilgili olduğu söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde öğretmenlerin öğretim programına bağlılıklarını yaş değişkeni açısından ele alan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu nedenle, yaş değişkenine ileride bu konuda yapılacak araştırmalarda yer verilmesi önerilebilir.

Araştırma sonucunda yaş değişkenine benzer olarak, mesleki kıdem değişkeninin de program farklılıkları alt boyutunda 6-10 yıl ile 21 ve üzeri yıl mesleki kıdeme sahip olan öğretmenler arasında 6-10 yıl arası kıdeme sahip öğretmenler lehine anlamlı farklılığa yol açtığı görülmüştür. Bu bulgu da yaş değişkeninde olduğu gibi yeniliklerin genç öğretmenler tarafından daha fazla kabul görmesi ile ilişkilendirilebilir. Ş. Gürbüz (2021) de öğretmenlerin mesleki deneyimi arttıkça öğretim programına bağlılıklarının azaldığı sonucuna ulaştığı araştırmasında; bu durumun deneyimleri arttıkça öğretmenlerin öğretim

programına daha az ihtiyaç duyabilecekleri ya da mesleki tükenmişlik nedeni ile öğretim programına bağlılık düzeylerinin azalması ile ilgili olabileceğini vurgulamıştır. Karakuyu ve Oğuz (2021) ise mesleki kıdemi daha fazla olan öğretmenler lehine buldukları anlamlı farklılığın, bu öğretmenlerin deneyimleri sayesinde öğretim programını olması gerektiği şekilde uygulayarak programa bağlı kalabilmelerinden kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Alanyazında mesleki kıdemin anlamlı farklılığa yol açtığı sonucuna ulaşan çalışmalar olduğu görülmektedir (Baş ve Şentürk, 2019; Can, 2020; Karakuyu ve Oğuz, 2021; Ş. Gürbüz, 2021). Bunun aksine mesleki kıdemin programa bağlılık düzeyinde anlamlı farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar (Burul, 2018; Ç. Gürbüz, 2020; Yılmaz, 2021) da bulunmaktadır. Yaş ve mesleki kıdeme ilişkin bulgulardan yola çıkılarak bağlılığın daha düşük olduğu gruplara yönelik nitel araştırmalar yürütülerek, bağlılığın düşük olma nedenleri ya da bağlılığa etki eden etkenlerin araştırılması önerilebilir.

Bunun yanı sıra, araştırmada öğretmenlerin çalıştıkları kademenin uyma, uygulamanın kalitesi, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında anlamlı farklılıklara yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamlı farklılıkların uyma, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında okul öncesi ve ilkökul öğretmenleri lehine, uygulamanın kalitesi alt boyutunda ise ilkökul öğretmenleri lehine olduğu görülmektedir. Bu durum, Burul (2018) tarafından da belirtildiği gibi, ilkökul kademesinde öğretmenler arası iletişimin ortaokul branş öğretmenlerine göre daha güçlü olmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca, bu durum Karakuyu ve Oğuz (2021) tarafından ifade edildiği gibi, ortaokul öğretmenlerinin ilkökul öğretmenlerine göre öğretim programına daha az bağlı olmaları, ortaokulda çalışan öğretmenlerin merkezi sınavlara yönelik yaptığı çalışmalar sebebiyle bazı durumlarda programdan uzaklaşmalarından kaynaklanmış olabilir. Alanyazında mevcut araştırma ile benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar olduğu gibi (Burul, 2018; Karakuyu ve

Oğuz, 2021; Yılmaz, 2021), bu araştırma sonucu ile örtüşmeyen sonuçlar içeren araştırmalar (Ç. Gürbüz, 2020; Ş. Gürbüz, 2021) da mevcuttur. Kademe değişkenine ilişkin bulgulardan yola çıkılarak ortaokul ve lise kademelerinde öğretim programına bağlılık hakkında nitel araştırmalar yürütülerek bu kademelerdeki öğretmenlerin programa daha az bağlı kalma ya da bağlı kalamama nedenlerinin araştırılması önerilebilir.

Ayrıca, araştırmadan elde edilen bulgular branş değişkeninin uyma, uygulamanın kalitesi, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılığa yol açtığını göstermiştir. Branşa göre anlamlı farklılığın olduğu alt boyutlar incelendiğinde farklılığın uyma, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında okul öncesi ve sınıf öğretmenleri lehine, uygulamanın kalitesi alt boyutunda ise sınıf öğretmenleri lehine olduğu görülmektedir. Aslan ve Erden'in (2020) de belirttiği gibi, her branşın öğretim programının kendine özgü özellikleri olması nedeniyle, branşa göre öğretim programına bağlılık düzeyinde anlamlı farklılık çıkmasının beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Bu durum temel eğitim düzeyinde öğretmenlerin tek bir sınıfta derse girmeleri, bu sınıf düzeylerinde merkezi sınav kaygısının olmaması ve öğretmenlerin hem öğrenciler hem de diğer öğretmenler ile daha iyi bir iletişim içinde olmalarından kaynaklanabileceği gibi, Yılmaz'ın (2021) da belirttiği gibi öğretim programına bağlılık düzeyi düşük olan branşlardaki öğretmenlerin lisans eğitimlerinde program bilgisi içeren dersleri yeterince almamış olabilecekleri ya da kurumlardaki öğretmenler ve yöneticiler arasındaki iletişimin yeterli olmamasından kaynaklanmış olabilir. Alanyazın incelendiğinde branş değişkeninin anlamlı farklılığa yol açtığı çalışmalar (Aslan ve Erden, 2020; Yılmaz, 2021) mevcuttur. Aslan ve Erden (2020) ve Yılmaz (2021) mevcut araştırmadan farklı olarak sadece öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında anlamlı farklılık bulmuşlardır. Ş. Gürbüz (2021) ise branş değişkeninin öğretim programına bağlılıkta anlamlı farklılığa yol açmadığı

sonucuna varmıştır. Branş değişkeninin ele alındığı araştırmaların çok fazla olmaması nedeniyle, öğretim programına bağlılığı branş açısından inceleyen farklı araştırmaların yürütülmesi önerilebilir.

Araştırmada elde edilen diğer bir sonuç da eğitim fakültesi mezunlarının diğer fakülte mezunlarına göre öğretim programına bağlılık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamasıdır. Mezun olunan fakülte türünün anlamlı bir farklılığa yol açmama sebebi Yılmaz (2021) tarafından da belirtildiği gibi öğretim programlarına yönelik eğitim fakültelerinde verilen dersler ile pedagojik formasyon ile verilen derslerin benzer olması olabilir. Ayrıca bu durum, eğitim fakültesi mezunu olan ve olmayan öğretmenlerin program bilgisine yönelik aldıkları hizmetiçi eğitimlerin aynı olmasından da kaynaklanmış olabilir. Burul (2018) ise mezun olunan fakülte türüne göre öğretim programına bağlılıkta anlamlı bir farklılık çıkmaması nedeniyle, öğretim programına bağlılık kavramının eğitim fakültelerindeki derslerde daha fazla yer alması gerektiğini vurgulamıştır. Alanyazında mezun olunan fakülte türünün programa bağlılıkta anlamlı bir farklılık oluşturmadığı araştırmalar mevcuttur (Burul, 2018; Ç. Gürbüz, 2020; Karadağ-Çaydaşı, 2019; Ş. Gürbüz, 2021; Yılmaz, 2021). Bu araştırmaların aksine Karakuyu ve Oğuz (2021) araştırmalarında mezun olunan fakülte türünü eğitim fakültesi, fen edebiyat fakültesi ve diğer fakülteler olarak ele almışlar ve uyma ve katılımcı tepkileri alt boyutlarında fen edebiyat fakültesi mezunları lehine, süre alt boyutunda ise eğitim fakültesi ve fen edebiyat fakültesi mezunu öğretmenler lehine anlamlı farklılık oluştuğunu bulmuşlardır.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken ise öğretmenlerin öğretim programlarına yönelik aldıkları hizmetiçi eğitimler olmuştur. Hizmetiçi eğitim alma, programa bağlılığı etkileyen faktörlerden birisi olarak adlandırılan “öğretmen eğitimi” kavramı ya da “uygulayıcılara yönelik özellikler” bağlamında önemli bir yer tutmaktadır (Dusenbury vd., 2003; Gelmez Burakgazi, 2019). Mevcut araştırmanın sonuçları öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında,

hizmetiçi eğitim alan öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık oluştuğunu göstermiştir. Bu sonuç hizmetiçi eğitimlerin, kullanılan güncel ğretim programları konusunda öğretmenlerde bir farkındalık oluşturduğu, yenilikler hakkındaki eksiklikleri kapatarak öğretmenlerin kendilerini güncellemelerine katkı sağladığı ve bağlılık düzeylerini artırdığı şeklinde yorumlanabilir. Pence vd. (2008) de araştırmalarında deney grubu ğretmenlerinin aldığı eğitimlerin, onların programa bağlılık ortalamalarının kontrol grubu öğretmenlerinden daha yüksek olmasını sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçtan hareketle öğretmenlere yeni ğretim programlarında benimsenen eğitim felsefeleri, programın gerekleri ve ğretmen rolleri konularında nitelikli ve daha sık hizmetiçi eğitim verilmesi önerilebilir. Ayrıca konu hakkındaki mevcut araştırmalarda hizmetiçi eğitim değişkeninin çok yer almadığı, bu değişkenin gelecek araştırmalarda daha çok incelenmesi yoluyla alanyazına katkı sağlanması önerilebilir.

Bunun yanında, araştırmada alanında ya da eğitim bilimleri alanında lisansüstü eğitim alan öğretmenler ile lisansüstü eğitim almayan öğretmenler arasında ğretim programına bağlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonucun lisansüstü eğitimlerde ğretim programına bağlılık konusunda yeteri kadar içeriğe ya da uygulamaya yer verilmemesinden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Ayrıca bu durum, Karakuyu ve Oğuz (2020) tarafından da belirtildiği gibi lisansüstü eğitimlerde öğretmenlere bilimsel araştırma becerileri kazandırmanın ön planda tutulmasıyla da ilgili olabilir. Aslan ve Erden (2020) araştırmalarında lisansüstü eğitime bağlı olarak sadece uygulamanın kalitesi alt boyutunda lisansüstü eğitim mezunu olan öğretmenler lehine anlamlı farklılık oluştuğunu bulmuşlardır. Karakuyu ve Oğuz (2020) ise ölçek genelinde lisansüstü eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşmadığını; uyma, süre, katılımcı tepkileri ve program farklılıkları alt boyutlarında lisansüstü eğitim mezunu olan öğretmenler lehine anlamlı farklılık oluştuğunu ancak ğretmen

eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında ise lisans mezunu olan öğretmenler lehine anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar doğrultusunda, öğretmenlerin kendi alanlarının öğretim programlarını daha iyi tanımaları ve programları uygulama noktasında daha fazla rehberliğe ihtiyaç duymaları nedeniyle lisansüstü eğitim programlarına bu ihtiyaçları karşılayacak derslerin eklenmesi önerilebilir.

Bu araştırma yalnızca Manisa'nın Salihli ilçe merkezinde görev yapmakta olan okul öncesi, ilkökul, ortaokul ve lise öğretmenlerinden toplanan nicel veriler ile sınırlıdır. Bu sınırlılıktan hareketle, farklı araştırmacılar tarafından Türkiye'nin farklı bölgelerinde görev yapmakta olan öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerini belirlemeye yönelik araştırmalar yürütülmesi önerilebilir. Öğretmenlerin öğretim programına bağlılık düzeylerinin daha düşük çıktığı 40-49 yaş ve 21 ve üzeri kıdeme sahip öğretmen gruplarına yönelik nitel araştırmalar yürütülerek, öğretim programına bağlılık düzeyinin düşük çıkma nedenleri araştırılabilir. Ayrıca, ortaokul ve lise kademeleri aleyhine oluşan anlamlı farklılıklardan yola çıkılarak bu kademelerdeki öğretmenlerin öğretim programına daha az bağlı olma nedenlerinin araştırılması önerilebilir. Bunlara ek olarak, branş değişkenine göre uyma, uygulamanın kalitesi, katılımcı tepkileri, öğretmen eğitimi ve okul iklimi alt boyutlarında matematik/fen bilimleri branşı aleyhine anlamlı farklılıkların oluşması nedeniyle, bu branşlardaki öğretmenlerin bağlılık düzeylerinin daha düşük olmasının nedenleri araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Arslan-Çelik, F. M. (2020). *Ortaokul düzeyi İngilizce öğretmenlerinin öğretim programına bağlılıklarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Arslan-Çelik, F. M. & Gelmez Burakgazi, S. (2021). Öğretim programına bağlılık araştırmalarına yönelik bir meta-sentez çalışması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 796-824. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.938722>
- Aslan, M., & Erden, R. Z. (2020). Ortaokul öğretmenlerinin öğretim programına bağlılıklarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 175-199. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.691525>
- Baş, G., & Şentürk, C. (2019). Teaching-learning conceptions and curriculum fidelity: A relational research. *International Journal of Curriculum and Instruction* 11(2), 163- 180.
- Bay, E., Kahramanoğlu R., Döş B., & Turan Özpolat, E. (2017). Programa bağlılığı etkileyen faktörlerin analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 110-137. <https://doi.org/10.21764/efd.02208>
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (136–162). Sage. <https://doi.org/10.1177/0049124192021002005>
- Burul, C. (2018). *Öğretmenlerin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercihlerinin öğretim programına bağlılıklarıyla olan ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi.
- Bümen, N. T., Çakar, E., & Yıldız, D. G. (2014). Türkiye’de öğretim programına bağlılık ve bağlılığı etkileyen etkenler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(1), 203-228. <https://doi.org/10.12738/estp.2014.1.2020>

- Can, Ö. (2020). *Sınıf öğretmenlerinin eğitim inançlarının ve öğretim programına bağlılıklarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Carroll, C., Patterson, M., Wood, S., Booth, A., Rick, J. & Balain, S. (2007). A conceptual framework for implementation fidelity. *Implementation Science*, 2, 1- 9. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-2-40>
- Creswell, J. W. (1994). *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. Sage.
- Dane, A. V., & Schneider, B. H. (1998). Program integrity in primary and early secondary prevention: Are implementation effects out of control? *Clinical Psychology Review*, 18, 23-45. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00043-3](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00043-3)
- Dikbayır, A., & Bümen, N. T. (2016). Dokuzuncu sınıf matematik dersi öğretim programına bağlılığın incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 6(11), 17-38.
- Durlak, J. A. (2016) Programme implementation in social and emotional learning: basic issues and research findings, *Cambridge Journal of Education*, 46, 333-345. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2016.1142504>
- Dusenbury, L., Brannigan, R., Falco, M. & Hansen, W. B. (2003). A review of research on fidelity of implementation: Implications for drug abuse prevention in school settings. *Health Education Research*, 18 (2), 237-256. <https://doi.org/10.1093/her/18.2.237>.
- Gelmez-Burakgazi, S. (2019). Programa bağlılık: Kara kutuyu aralamak. *Başkent University Journal of Education*, 6(2), 236-249.
- Glatthorn, A. A., Boschee, F., Whitehead, B. M., & Boschee, B. F. (2018). *Curriculum leadership: Strategies for development and implementation*. SAGE publications.

- Gürbüz, Ç. (2020). *Müzik öğretmenlerinin müzik dersi öğretim programına bağlılık düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi.
- Gürbüz, Ş. (2021). *Öğretmenlerin öğretim programı okuryazarlık düzeyleri ve öğretim programına bağlılık durumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem- analiz (5. Baskı)*. Seçkin.
- Hasson, H. (2010). Systematic evaluation of implementation fidelity of complex interventions in health and social care. *Implementation Science*, 5(67), 1-9. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-5-67>.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods* 6(1), 53-60.
- Hu, L., & Bentler, P. (1995). Evaluating model fit. In R. H. Hoyle (Ed.). *Structural equation modeling. Concepts, issues, and applications* (76–99). Sage.
- Huberty, C. J., & Olejnik, S. (2006). *Applied MANOVA and discriminant analysis*. John Wiley & Sons. [https://web.archive.org/web/20170810024521id/http://hbanaszak.mjr.uw.edu.pl/TempTxt/ebooksclub.org_Applied MANOVA and Discriminant Analysis_Wiley_Series_in_Probability_and_Statistics_.pdf](https://web.archive.org/web/20170810024521id/http://hbanaszak.mjr.uw.edu.pl/TempTxt/ebooksclub.org_Applied_MANOVA_and_Discriminant_Analysis_Wiley_Series_in_Probability_and_Statistics_.pdf)
- Johnson, M. (2019). *Teaching: going beyond the script* (Unpublished doctoral dissertation). Minot State University.
- Kabaş, İ. (2020). *Sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretimi öz yeterlik algıları ile ilk okuma yazma öğretim programına bağlılıkları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

- Karadağ-Çaydaşı, S. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin değer öğretimine ilişkin görüşleri ve öğretim programına bağlılıklarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi.
- Karakuyu, A., & Oğuz, A. (2021). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin öğretim programlarına bağlılıkları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 85-103. <https://doi.org/10.29129/inujse.915003>
- Koyuncu, İ. & Kılıç, A.F. (2019). The use of exploratory and confirmatory factor analyses: A document analysis. *Education and Science*, 44(198), 361-388. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2019.7665>
- Lynch, S. J. (2007, April). A model for fidelity of implementation in a study of a science curriculum unit: Evaluation based on program theory. Paper presented at the *Annual Meeting of the National Association for Research in Science Teaching*, New Orleans, LA.
- Mihalic, S. (2004). The importance of implementation fidelity. *Emotional & Behavioral Disorders in Youth*, 4, 83-105.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018). *Ortaöğretim öğretim programları*. Ankara. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329>
- Nevenglosky, E. (2018). *Barriers to effective curriculum implementation* (Unpublished doctoral thesis). Walden University.
- Ocak, G. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Orhan, A., & Acar, F. E. (2018). Göz ardı edilen program ve Türkiye'deki yansımaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(3), 292-305. <https://doi.org/10.17244/eku.375778>
- Ornstein, A.C & Hunkins, F.P (2018): *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. (7. Edition). Global Edition.
- Pallant, J. (2016). *SPSS survival manual* (Vol. 6th). Open University Press.
- Pence, K. L., Justice, L. M. ve Wiggins, A. K. (2008). Preschool teachers' fidelity in implementing a comprehensive language-rich curriculum. *Language*,

- Speech, and Hearing Services in Schools*, 39(3), 329-341.
[https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2008/031\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2008/031))
- Posner, G.J. (2004). *Analyzing the curriculum* (Vol. 3rd). McGraw-Hill.
- Raosoft, (2004). Raosoft sample size calculator.
<http://raosoft.com/samplesize.html>
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Mller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.509.4258&rep=rep1&type=pdf>
- Seğer, İ. (2015). niversite ğrencilerinde okul tkenmiŐliđi ile psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 81-99.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/32514>
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Pearson Education.
- Vartuli, S., & Rohs, J. (2009). Assurance of outcome evaluation: Curriculum fidelity. *Journal of Research in Childhood Education*, 23(4), 502-512.
<https://doi.org/10.1080/02568540909594677>
- Yaşaroğlu, C. & Manav, F. (2015). ğretim programına bağlılık lęeđi: Geçerlik ve güvenirlik ęalıŐması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 247-258. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/562664>
- Yılmaz, G. (2021). *ğretmenlerin program okuryazarlık düzeyleri, program ynelimleri ve programa bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Curriculum fidelity is defined as the implementation of the curriculum, which is constantly changing, in accordance with its original form so that the curriculum is not just a program written on paper (Bumen, et al., 2014). When it comes to the implementation of curriculum in educational environments, it is seen that the most important task falls upon the teachers who implement the programs. In order not to waste the effort, the time and the money spent on the curriculum, it is important to determine to what extent the curriculum has been adopted and put into practice by teachers (Dikbayır & Bumen, 2016). The studies on curriculum fidelity have increased recently both in national and international literature (Arslan-Celik, 2020; Aslan & Erden, 2020; Bas & Senturk, 2019; Bay et al., 2017; Bumen et al., 2014; Burul, 2018; C. Gurbuz, 2020; Can, 2020; Dikbayır & Bumen, 2016; Durlak, 2016; Dusenbury et al., 2003; Johnson, 2019; Kabas, 2020; Karadag-Caydasi, 2019; Karakuyu & Oguz 2021; Mihalic, 2004; Nevenglosky, 2018; Pence et al., 2008; S. Gurbuz, 2021; Yılmaz, 2021). In these studies, carried out using quantitative, qualitative or mixed methods, it was aimed to introduce the history, scope and importance of the concept of curriculum fidelity, determine the curriculum fidelity levels of teachers and the factors affecting their curriculum fidelity. In the relevant literature, it is seen that most of the studies conducted to determine teachers' curriculum fidelity include just one level of school or just one field. A limited number of studies can be found investigating teachers' curriculum fidelity on four levels of school. For this reason, the current study is thought to contribute to literature. Besides, the study is also important in terms of including eight variables that examine teachers' curriculum fidelity levels. The purpose of this study is to determine curriculum fidelity levels of teachers and examine their curriculum fidelity according to some variables. For this purpose, two research questions were formulated: 1. What are the curriculum fidelity levels of teachers? 2. Do the independent variables (gender, age, teaching experience, level of school, field, the faculty they graduated from, in-service training and getting postgraduate degree) have a significant effect on teachers' curriculum fidelity levels?

Method

The survey research model was used in the research. The sample of the study consists of 500 teachers, chosen according to stratified sampling and working at different school levels in Salihli district of Manisa in the fall semester of the 2021-2022 academic year. Data were collected through the Curriculum Fidelity Scale developed by Burul (2018). The scale has 42 items and seven sub-

dimensions (adherence, dose, quality of program delivery, participant responsiveness, program differentiation, teacher education, school climate). In addition, CFA was performed to test the construct validity of the scale. Fit indices of the CFA ($\chi^2 /sd=2.76$, RMSEA=0.59, GFI=.83, AGFI=.80, IFI=.94, SRMR=.09, CFI=.94 NFI=.91) indicated that the model was confirmed and the Curriculum Fidelity Scale was a reliable tool with a Cronbach alpha score of .82. Descriptive statistics (mean and standart deviation) and MANOVA were used in the analysis of the data.

Findings

Descriptive statistics revealed that teachers have a medium level of curriculum fidelity in sub-dimensions of adherence, duration and program differentiation while they have a high level of curriculum fidelity in the sub-dimensions of quality of program delivery, participant responsiveness, teacher training and school climate. MANOVA results showed that there were no significant differences in teachers' curriculum fidelity levels according to gender, the faculty they graduated from and getting postgraduate degree whereas age, teaching experience, level of school, field and in-service training created significant differences in teachers' curriculum fidelity levels in some sub-dimensions of the scale.

Discussion and Conclusion

The results showed that teachers have a medium level of curriculum fidelity in sub-dimensions of adherence, duration and program differentiation while they have a high level in the sub-dimensions of quality of program delivery, participant responsiveness, teacher training and school climate. Different from this result Burul (2018) found a low level of fidelity in the sub-dimension of adherence, a high level of fidelity in the sub-dimensions of dose and program differentiation. In terms of age, in the sub-dimension of program differentiation, teachers who are between 21-29 have statistically higher fidelity level than those of 40-49. Besides, the current study showed that teaching experience had a significant difference on curriculum fidelity in the sub-dimension of program differentiation. The difference was found between teachers having 6-10 years and 21 and -more, in favor of teachers having 6-10 years teaching experience. Furthermore, the results of the present study revealed that the level of school teachers work created a significant difference on curriculum fidelity in sub-dimensions of adherence, quality of program delivery, participant responsiveness, teacher training and school climate. Teachers working at pre-schools and primary schools have a higher curriculum fidelity level than the teachers working at secondary schools and high schools. The study showed that field had a significant effect on curriculum fidelity level in sub-dimensions of adherence, quality of program delivery, participant

responsiveness, teacher training and school climate. The differences are in favor of pre-school or primary school teachers in sub dimensions of adherence, participant responsiveness, teacher training and school climate. In sub-dimension of quality of program delivery, the significant difference is in favor of primary school teachers. In addition, in-service training had a significant effect on curriculum fidelity in sub-dimensions of teacher training and school climate. In both sub-dimensions teachers who got in-service training had a higher level of curriculum fidelity than the teachers who did not get in-service training. Based on the results of the current study, it may be suggested that more quality and frequent in-service training activities should be provided for teachers. Besides, some qualitative research can be conducted in order to reveal the factors affecting the curriculum fidelity of teachers who have a low level of fidelity. Lastly, it may be suggested that the variables of age, getting in-service training, field and having postgraduate degree should be included in the future research on curriculum fidelity.

FARKLI BRANŞLARDAKİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ OKUMA MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ*

Kayhan BOZGÜN**

Öz

Bu araştırma farklı branştaki öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Nicel araştırma yöntemlerinde tarama deseni ile gerçekleştirilen araştırmanın örneklemini uygun örnekleme yoluyla seçilen 463 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında Yetişkin Okuma Motivasyonu Ölçeği ile demografik değişkenlerden oluşan Kişisel Bilgi Formundan yararlanılmıştır. Veri analizi Jamovi yazılımı kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgularda öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre herhangi bir değişim gözlenmezken; farklı branşlara ve sınıf düzeyine göre okuma motivasyonlarının anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bulgulardan elde edilen en çarpıcı sonuç bilimsel yayınları takip eden öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının tüm alt boyutlarda ve toplam puana göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu araştırma bulgularına dayanarak, öğretmen adaylarının okuma motivasyon düzeylerinin orta düzeyin üzerinde olduğu söylenebilir. Sonuç olarak öğretmen adaylarının okuma motivasyonları değişkenlik

* Bu çalışma için Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu tarafından 03.01.2022 tarih ve E-30640013-108.01-50812 karar numarası ile etik kurul izni alınmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, kayhan.bozgun@amasya.edu.tr, Amasya/Türkiye.

gösterebilmektedir. Araştırma bulgularının gelecekte araştırmacılar için önemli kaynak olacağı öngörülmektedir. Bilimsel yayınları takip eden öğretmen adaylarının yetiştirilmesi için eğitim fakültelerinde bu konuda yapılan çalışma sayılarının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okuma motivasyonu, öğretmen adayları, bilimsel yayınlar, farklı branş.

AN INVESTIGATION OF READING MOTIVATION OF PROSPECTIVE TEACHERS IN DIFFERENT BRANCHES

Abstract

This study aims to investigate the reading motivations of prospective teachers in different branches. The sample of the study, which was carried out with a survey design in quantitative research methods, consists of 463 prospective teachers selected by convenience sampling. Data analysis was analyzed using the Jamovi software. While no change was observed in the findings according to the gender of the prospective teachers; it has been determined that reading motivations differ significantly according to different branches and class levels. The most valuable result obtained from the findings was that the reading motivations of the prospective teachers who followed the scientific publications differed significantly in all sub-dimensions and according to the total score. Based on the findings of this research, it can be said that the reading motivation levels of the teacher candidates are above the medium level. As a result, reading motivations of prospective teachers may vary.

Keywords: Reading motivation, prospective teachers, scientific publication, different branches.

1. GİRİŞ

Değişen koşullar, pandeminin getirdiği yeni paradigmlar yaşamın birçok alanını etkilediği gibi okumaya ayrılan süreyi de etkilemektedir. Dijital ekran okuma süreleri, telefon ile geçirilen zamanlar, bilgisayar ve televizyon başında bulunurken okuma becerilerinden yararlanılmaktadır. Bu araçlar günümüzde birer eğitim aracı haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz bilgi çağında okumanın

önemi her geçen gün artmaktadır. Çünkü okuma becerisi bilgiye ulaşmada, bilgiyi yapılandırmada, hayal kurmada ve yaratıcı düşünmede etkili bir beceridir (Akyol, 2012). Okuma geçmişte yazıları çözümlene becerisi iken, günümüzde okuduğunu anlama, yapılandırma ve öğrendiği bilgileri günlük hayatta kullanmaya doğru evrilmektedir (Akbabaoğlu ve Yıldız Duban, 2020). Okumayı tanımlamak da bu nedenle zordur. Türk Dil Kurumunun (TDK, 2011) sözlüğünde bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlmek veya seslendirmek olarak tanımlanır.

Gelişen ülkeler ve toplumların okuyarak üreten topluluklar olduğu bilinmektedir. Okuma sosyal hayattaki ilişkilerde ve kişinin analiz etme becerisi kazanımında kolaylık sağlar (Ürün Karahan, 2015). Okuma becerisi ön bilgiler, hazırbulunuşluk ve motivasyon gerektiren bir etkinliktir. Motivasyon sürdürülen bir işte sürekli ilgi, ihtiyaç ve çabanın devam etmesini sağlayan dürtü ve istek olarak tanımlanmaktadır (Katrancı, 2015; Slavin, 2013). Büyük Türkçe Sözlüğünde isteklendirme ve güdülenme olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011). Öğrencilerin ve öğretmen adaylarının okumaya yönelerek okumayı alışkanlık haline getirmesinde temel faktörlerden biri de okuma motivasyonudur.

Okuma motivasyonu, okuma sürecini etkileyen değerler, kişisel amaçlar ve inançların birleşimi olarak tanımlanmaktadır (Guthrie ve Wigfield, 2000). Bireyin okumaya başlamasında, okumayı sürdürmesinde okuma motivasyonu rol oynamaktadır. Okuma motivasyonu, bireylerin okumaya yönelmesinde ve adanmışlığında etkili olan temel bir faktördür. Bireyleri okumaya yönelten nedenler, bireylerin okuma amaçları, okuma eğilimleri ve okumaya ayırdıkları zaman okuma motivasyonu ile yakından ilgilidir (Ürün Karahan, 2015; Yıldız vd., 2013). Okuma motivasyonuna sahip bireylerin okuduğunu anlamada ve okuma becerilerinde daha başarılı oldukları bilinmektedir (Guthrie ve Wigfield, 2000; Yıldız, 2010). Bilişsel ve duyuşsal birçok faktörden etkilenen okuma becerisine

yönelik motivasyonun bireylerde farklı düzeylerde görülmesi normal bir durumdur. Çocukların büyüdükçe ilgilerinin değişmesi (Ryan ve Deci, 2000) okuma becerilerinden uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Okuma motivasyonu; okuma miktarı, okumaya istekli olma (Applegate ve Applegate, 2004), okuma metinlerinde tercih sunma (Klauda ve Guthrie, 2015), sınıf düzeyine göre okuma (Gilson vd., 2018) ve öğretmenin özyeterliliği (Quirk vd., 2010) gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Bu nedenle okuma motivasyonunun yetişkin bireyler olan öğretmen adaylarında da incelenmesinin gerekliliği doğmuştur. Öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin okuma konusunda istekli ve alışkanlık sahibi olmaları eğitiminden sorumlu oldukları çocukların da okumaya karşı olan ilgilerinde belirleyicidir (Applegate ve Applegate, 2004).

Uluslararası alanda yapılan PISA gibi sınavlarda okuma becerileri için sıralamada Türkiye'nin halen istenen düzeye gelemediği ifade edilmektedir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) 2018 yılındaki araştırmasında öğrencilerin okuduğunu anlama oranlarını çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir (Akyol ve Çoban Sural, 2021). Bu sonuçlar okuma konusunda istek ve ilginin sağlanması ve okumaya zaman ayrılmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonları yüksek olduğunda, öğrencilerini okumaya daha çok heveslendirecek, okuma çalışmalarına daha fazla önem verecek ve öğrencileri okumak konusunda daha çok cesaretlendirecektir. Ayrıca okudukça başarı oranı arttığından, öğretmen adaylarının okumaya daha çok ilgi duyması öğrencilerinin de benzer oranda başarılı olmasına katkıda bulunabilecektir (Akbabaoğlu ve Yıldız Duban, 2020; Ülper ve Çeliktürk, 2013). Öğretmenler öğrencilerine rol model olduklarından kendi okumaları ve öğrencilerinin okuma çalışmalarını sürdürmede sorumluluk sahibidirler. Bu nedenle öğretmen adayları ve öğretmenler örnekleminde okuma motivasyonu ile ilgili çalışmalar önemli yer tutmaktadır.

Son yıllarda okuma motivasyonunu inceleyen çalışmaların sayısı artmaktadır. Türkiye’de de nicelik olarak artmasına rağmen halen yeterli bulunmamaktadır (Yıldız vd., 2013). Ürün Karahan (2015) alanyazında okuma motivasyonu çalışmalarının ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde daha sık çalışıldığını vurgulamaktadır. Lisans düzeyinde okuma motivasyonu çalışmalarının sınırlı olduğu görülmektedir. Bu sınırlılığın başlıca sebeplerinden biri de yetişkin düzeyinde okuma motivasyonu ölçümlerini yapabilecek araçların eksikliği olarak görülmektedir. Schutte ve Malouff (2007) bu eksikliği gidermek amacıyla Yetişkin Okuma Motivasyonu Ölçeğini geliştirmiştir. Türkçeye Yıldız vd. (2013) tarafından uyarlanan ölçeğin son yıllarda birçok çalışmada kullanıldığı görülmüştür. Lisans düzeyinde yapılan çalışmaların (Geçgel vd., 2020; Güzel ve Elkıran, 2021; Şahin, 2019) genellikle Türkçe öğretmen adayları üzerinde yoğunlaştığı fark edilmektedir. Diğer branşları da kapsayan çalışmaların sınırlı olduğu belirlenmiştir. Akbabaoğlu ve Yıldız Duban (2020)’ın çalışması sınıf öğretmeni adayları üzerine yapılmıştır. Bu çalışma ile Türkçe Öğretmenliği ile birlikte diğer bazı branşlar da incelenerek eğitim fakültesi öğrencilerinin okuma motivasyonlarını değişimi ele alınmıştır. Hazırlanan bu çalışma farklı branşlardaki öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının belirlenmesinde alanyazında konu ile ilgili önemli bilgiler sağlayabilecektir. Bu çalışma ile geleceğin öğretmenleri olacak öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının bazı değişkenlere göre değişimi incelenmiştir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı farklı branştaki öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının bazı değişkenlere göre incelenmesini sağlamaktır. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonunda cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördükleri branş, okumaya ayırdıkları süre gibi değişkenler de etkili olduğundan (Ürün Karahan, 2015) dolayı çalışmada bu değişkenlere göre okuma motivasyonlarının incelenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca gelecek nesilleri yetiştirecek olan ve öğrencilerine rol model olacak olan öğretmen

adaylarının okuma motivasyon düzeylerini değerlendirilmesi de önemli görünmektedir. Okuma motivasyonunun erken yaşlarda kazandırılması önemlidir ve bu sorumluluk aileler kadar öğretmenlere de düşmektedir. Çalışma ile alanyazında öğretmen adayları düzeyinde önemli bir boşluk da doldurulmuş olacaktır.

Araştırmanın ana problemi “Farklı branştaki öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının bazı değişkenlere nasıl değişmektedir?” sorusu temelinde kurulmuştur. Buna dayanarak araştırmanın alt problemleri şunlardır:

1. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonları ne düzeydedir?
2. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonları cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
3. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonları branşlarına göre farklılık göstermekte midir?
4. Sınıf düzeyine göre öğretmen adaylarının okuma motivasyonları farklılık göstermekte midir?
5. Bilimsel yayınları okumalarına göre öğretmen adaylarının okuma motivasyonları farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma modeli

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma modeli olarak nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli ile öğretmen adaylarına herhangi bir etkide bulunmadan okuma motivasyonlarını olduğu biçimde betimlemek amaçlanmaktadır (Fraenkel vd., 2012).

2.2. Örneklem

Araştırmanın örneklem grubu uygun örnekleme yoluyla seçilen öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Orta Karadeniz Bölgesinde yer alan bir il merkezinde 2019-2020 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde eğitim-öğretime devam eden 463 öğretmen adayı basit tesadüfi örneklem yoluyla seçilerek bu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışmanın örnekleminde yer alan öğretmen adaylarına ait betimsel istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özelliklere İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	<i>n</i>	%
Cinsiyet		
Erkek	110	23.8
Kadın	353	76.2
Sınıf		
1	116	25.1
2	91	19.7
3	135	29.2
4	121	26.1
Branş		
Okul Öncesi Öğretmenliği	94	20.3
Sınıf Öğretmenliği	167	36.1
Türkçe Öğretmenliği	145	31.3
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	57	12.4
Bilimsel yayınları takip etme		
Evet	150	32.4
Hayır	313	67.6

Tablo 1’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarından 110’u erkek (%23.8) ve 353’ü kadındır (%76.2). Sınıf düzeylerine göre incelendiğinde 116’sı (%25.1) birinci sınıfta, 91’i (%19.7) ikinci sınıfta, 135’i (%29.2) üçüncü sınıfta ve 121’i (%26.1)

dördüncü sınıfta öğrenim görmektedir. Öğretmen adaylarının %20.3'ü ($n=94$) Okul Öncesi Öğretmenliğinde, %36.1'i ($n=167$) Sınıf Öğretmenliğinde, %31.3'ü ($n=145$) Türkçe Öğretmenliğinde ve %12.4'ü ($n=57$) Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliğinde öğrenim görmektedir. Bilimsel yayınları okuyup takip eden öğretmen adayları %32.4 ($n=150$) olarak belirlenirken, takip etmeyen öğretmen adayları %67.6 ($n=313$) olarak belirlenmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 26 arasında değişmektedir (*Ort*: 20.65; *Ss*: 1.63).

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada cinsiyet, yaş, sınıf, branş, bilimsel yayınları okuma ve takip etme değişkenlerini belirlemeyi amaçlayan Kişisel Bilgi Formu veri toplama aracının ilk kısmında yer almıştır. Temel veri toplama aracı öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarını belirlemeyi amaçlayan Yetişkin Okuma Motivasyonu Ölçeğidir.

Yetişkinlerin okuma motivasyonlarını belirlemek ve ölçmek amacıyla Schutte ve Malouff (2007) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlamasını Yıldız vd. (2013) yapmıştır. Ölçek dört faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin boyutları benlik, yeterlilik, tanınma ve diğer olarak isimlendirilmiştir. Benlik boyutu ben ve kendilik kavramının bir parçası olarak okumanın önemine, yeterlilik boyutu okumadaki yeterliliği ve yeterli okuyan bir birey olmaya, tanınma boyutu başkaları tarafından iyi bir okuyucu olarak algılanmaya ve okumadaki performansını görmelerini sağlamaya, diğer boyutu ise başka alanlarda iyi işler yapabilmeye ve başarılı olabilmeye yönelik ifadelerden oluşmaktadır.

Ölçeğin yapı geçerliği Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilerek analiz edilmiştir. DFA sonucunda ki-kare uyum indeksi değerinin serbestlik derecesine oranının 2.51, diğer uyum indekslerinden $RMR=.055$, $CFI=.86$, $AGFI=.83$, $GFI=.87$, $RMSEA=.077$ olarak bulunmuştur. Çalışma sonucunda DFA analizinde elde edilen uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde oldukları belirtilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliği sağlanmış ve geçerli bir ölçme aracı olduğu ifade edilmiştir. Ölçeğin orijinali 21 maddeden oluşmasına rağmen Türkçeye uyarlama çalışmasında iki madde çıkarılmış ve Türkçe formu 19 maddeden oluşmuştur.

Uyarlama çalışmasında güvenirlik analizi için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .86 olarak belirlenmiştir. Ayrıca zamana göre tutarlılığını ölçmek amacıyla test-tekrar test analizi uygulanmış ve iki uygulama arasında alt boyutlara göre .68 ile .80 düzeyinde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. DFA ve güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Türkiye örnekleminde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilceği tespit edilmiştir (Yıldız vd., 2013). Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve .92 olduğu tespit edilmiştir.

2.4. Veri Analizi

Bu çalışmanın verileri Jamovi 1.6.23 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analizi başlangıcında başlangıç analizleri olarak verilerin doğruluğu incelenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2014). Bu amaçla verilerin minimum ve maksimum değerleri ile z puanları incelenmiş ve verilerin doğruluğu sağladığı görülmüştür. Kayıp değerler incelenmiş ve herhangi bir katılımcı verisinde kayıp değere rastlanılmamıştır. Verilerin normalliği için histogram grafikleri ve çarpıklık-basıklık katsayıları incelenerek verilerin normallik varsayımını karşıladığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının farklı değişkenlere göre incelenmesinde cinsiyet ve bilimsel yayınları takip etme gibi iki gruptan oluşan değişkenler için bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla grubu olan branş ve sınıf değişkenleri için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Kullanılan analizlerde Levene testi ile varyansların homojenliği kontrol edilmiş ve varyansların homojen olduğu belirlenmiştir. Anlamlı fark belirlenen gruplarda farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey HSD işlem sonrası testi kullanılmıştır. Analizlerin raporlaştırılmasında elde edilen

bulguların pratikte ne kadar anlamlı olduğunu görmek amacıyla etki büyüklüğü tahminleri incelenmiştir (Cohen, 1992). Etki büyüklüğü .12'nin altında olanlar düşük; .13 ile .25 arasında olanlar orta ve .26'nın üzerinde olanlar yüksek olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmadaki veriler için gerçekleştirilen istatistiksel analizlerde, anlamlılık düzeyi $p < .05$ düzeyine göre yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Bulgularda ilk olarak öğretmen adaylarının okuma motivasyonu düzeyleri istatistikleri incelenmiştir. Bu analizlerden elde edilen sonuçlar Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Okuma Motivasyonu Düzeyleri

Değişken	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	Alınabilecek minimum puan	Alınabilecek maksimum puan
Benlik	463	28.41	6.56	8	40
Yeterlilik	463	12.81	3.54	4	20
Tanınma	463	9.95	2.96	3	15
Diğer	463	13.51	3.30	4	20
Toplam	463	64.69	13.92	19	95

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının okuma motivasyonu ölçeğinin benlik alt boyutu puan ortalamalarının 28.41; yeterlik alt boyutu puan ortalamalarının 12.81; tanınma alt boyutu puan ortalamalarının 9.95 ve diğer alt boyutu puan ortalamalarının 13.51 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin toplam puanı ortalamalarının ise 64.69 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular öğretmen adaylarının okuma motivasyon düzeylerinin iyi düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmen adaylarının okuma motivasyonu toplam puanları ile ölçeğin benlik, yeterlilik, tanınma ve diğer alt boyut puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen t testi sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Cinsiyete göre okuma motivasyonu t-testi sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	SS	t	sd	p	Cohen's d
Benlik							
Erkek	110	26.4	6.89	2.99	461	0.01*	0.33
Kadın	353	28.62	6.65				
Yeterlilik							
Erkek	110	12.6	3.92	0.25	461	0.80	0.03
Kadın	353	12.67	3.43				
Tanınma							
Erkek	110	10.2	3.03	1.66	461	0.09	0.18
Kadın	353	9.70	2.93				
Diğer							
Erkek	110	13.4	3.44	0.08	461	0.94	0.01
Kadın	353	13.38	3.25				
Toplam							
Erkek	110	62.6	15.00	1.16	461	0.25	0,04
Kadın	353	64.38	13.78				

Not: $p < .05^*$

Tablo 3'te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının okuma motivasyonu ölçeğinin benlik alt boyutu puanlarında ($t_{(461)} = 2.99, p < .01, \eta^2 = .33$) kadınların lehine anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Yeterlilik ($t_{(461)} = 0.25, p > .05, \eta^2 = .03$), tanınma ($t_{(461)} = 1.66, p > .05, \eta^2 = .18$) ve diğer ($t_{(461)} = 0.08, p > .05, \eta^2 = .01$) alt boyutlarında cinsiyete göre bir farklılık bulunmamıştır. Cinsiyete göre okuma motivasyonu ölçeğinin toplam puanlarında ($t_{(461)} = 1.16, p > .05, \eta^2 = .04$) anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Etki büyüklüklerine göre incelendiğinde benlik alt boyut puanlarının etki büyüklüğü yüksek düzeyde iken

tanınma alt boyutu puanlarının orta düzeyde, diğer boyutların ise düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Sınıf düzeyine göre okuma motivasyonu ANOVA sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	SS	F	$\frac{sd_1}{sd_2}$	p	η^2
Benlik							
1	116	29.71	6.77	2.49	3, 459	0.06	0.016
2	91	27.95	6.30				
3	135	28.44	6.90				
4	121	27.49	6.00				
Yeterlilik							
1	116	13.35	3.68	2.46	3, 459	0.06	0.016
2	91	12.81	3.41				
3	135	12.96	3.57				
4	121	12.14	3.37				
Tanınma							
1	116	10.20	3.08	4.20	3, 459	0.01*	0.027
2	91	10.53	2.74				
3	135	10.01	2.92				
4	121	9.19	2.91				
Diğer							
1	116	13.97	3.24	2.52	3, 459	0.06	0.016
2	91	13.67	3.17				
3	135	13.61	3.34				
4	121	12.84	3.36				
Toplam							
1	116	67.22	14.38	3.28	3, 459	0.02*	0.021
2	91	64.96	13.72				
3	135	65.03	14.18				
4	121	61.66	12.91				

Not: $p < .05^*$

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının okuma motivasyonu ölçeğinin tanınma alt boyutu ($F_{(3,459)} = 4.20, p < .01, \eta^2 = .03$) ve ölçeğin toplam puanlarında ($F_{(3,459)} = 3.28, p < .01, \eta^2 = .02$) sınıf düzeyine göre anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılık incelendiğinde tanınma alt boyutunda ikinci sınıf ile dördüncü sınıflar arasında ve ölçek toplam puanlarındaki farklılıkların birinci sınıf ile dördüncü sınıf öğretmen adayları arasında birinci sınıf öğretmen adaylarının lehine olduğu tespit edilmiştir. Benlik ($F_{(3,459)} = 2.49, p > .01, \eta^2 = .02$), yeterlilik ($F_{(3,459)} = 2.46, p > .01, \eta^2 = .02$) ve diğer ($F_{(3,459)} = 2.52, p > .01, \eta^2 = .03$) alt boyutlarında öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre bir farklılık bulunmamıştır. Etki büyüklüklerine göre incelendiğinde okuma motivasyonu ölçeğinin alt boyutları ile toplam puanlarının etki büyüklüklerinin düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının branş değişkenine göre farklılığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Branşa Göre Okuma Motivasyonu ANOVA Sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	SS	F	$\frac{sd_1}{sd_2}$	p	η^2
Benlik							
Okul Öncesi Öğretmenliği	94	27.59	7.14				
Sınıf Öğretmenliği	167	27.93	6.21				
Türkçe Öğretmenliği	145	29.89	6.00	3.74	3, 459	0.01*	0.024
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	57	27.44	7.37				
Yeterlilik							
Okul Öncesi Öğretmenliği	94	12.30	3.65				
Sınıf Öğretmenliği	167	12.26	3.30				
Türkçe Öğretmenliği	145	13.77	3.42	5.69	3, 459	0.01*	0.036
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	57	12.86	3.85				
Tanınma							
Okul Öncesi Öğretmenliği	94	9.83	3.12	1.96	3, 459	0.12	0.013

Sınıf Öğretmenliği	167	9.62	2.77				
Türkçe Öğretmenliği	145	10.41	3.02				
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	57	9.91	2.98				
Diğer							
Okul Öncesi Öğretmenliği	94	13.14	3.13				
Sınıf Öğretmenliği	167	13.09	3.09				
Türkçe Öğretmenliği	145	14.50	3.30	6.68	3, 459	0.01*	0.042
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	57	12.84	3.71				
Toplam							
Okul Öncesi Öğretmenliği	94	62.85	15.03				
Sınıf Öğretmenliği	167	62.90	12.73				
Türkçe Öğretmenliği	145	68.57	13.27	5.66	3, 459	0.01*	0.036
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	57	63.05	15.30				

Not: $p < .05^*$

Tablo 5'te görüldüğü gibi okuma motivasyonu ölçeğinin benlik ($F_{(3,459)} = 3.74, p < .01, \eta^2 = .02$), yeterlilik ($F_{(3,459)} = 5.69, p < .01, \eta^2 = .04$) ve diğer ($F_{(3,459)} = 6.68, p < .01, \eta^2 = .04$) alt boyutları ile ölçeğin toplam puanlarında ($F_{(3,459)} = 5.66, p < .01, \eta^2 = .04$) öğretmen adaylarının branşlarına göre anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılık incelendiğinde benlik ve yeterlilik alt boyutlarında ve ölçek toplam puanlarındaki farklılıkların Türkçe Öğretmeni adayları ile Sınıf Öğretmeni ve Okul Öncesi Öğretmeni adayları arasında Türkçe Öğretmeni adaylarının lehine olduğu tespit edilmiştir. Diğer alt boyutundaki farklılığın ise Türkçe Öğretmeni adayları ile Sınıf Öğretmeni, Rehberlik-Psikolojik Danışmanlık Öğretmeni ve Okul Öncesi Öğretmeni adayları arasında Türkçe Öğretmeni adaylarının lehine olduğu tespit edilmiştir. Tanınma ($F_{(3,459)} = 1.96, p > .01, \eta^2 = .01$) alt boyutunda öğretmen adaylarının branşlarına göre bir farklılık bulunmamıştır. Etki büyüklüklerine göre incelendiğinde okuma motivasyonu ölçeğinin alt boyutları ile toplam puanlarının etki büyüklüklerinin düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonu toplam

puanları ile ölçeğin benlik, yeterlilik, tanınma ve diğer alt boyut puanlarının bilimsel yayınları okuma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen t testi sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Bilimsel Yayınları Okumaya Göre Okuma Motivasyonu t-testi Sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	SS	t	sd	p	Cohen's d
Benlik							
Evet	150	30.5	6.06	5.56	461	0.01*	0.55
Hayır	313	26.93	6.78				
Yeterlilik							
Evet	150	13.9	3.40	5.21	461	0.01*	0.52
Hayır	313	12.07	3.48				
Tanınma							
Evet	150	10.7	2.80	4.33	461	0.01*	0.43
Hayır	313	9.42	2.95				
Diğer							
Evet	150	14.5	3.08	5.00	461	0.01*	0.50
Hayır	313	12.86	3.27				
Toplam							
Evet	150	69.5	12.92	6.12	461	0.01*	0.61
Hayır	313	61.28	13.85				

Not: $p < .05^*$

Tablo 6'da görüldüğü gibi öğretmen adaylarının okuma motivasyonu ölçeğinin benlik alt boyutu ($t_{(461)} = 5.56, p < .01, \eta^2 = .55$), yeterlilik alt boyutu ($t_{(461)} = 5.21, p < .01, \eta^2 = .52$), tanınma alt boyutu ($t_{(461)} = 4.33, p < .01, \eta^2 = .43$) ve diğer alt boyutu ($t_{(461)} = 5.00, p < .01, \eta^2 = .50$) puanları ile okuma motivasyonu ölçeği toplam ($t_{(461)} = 6.12, p < .01, \eta^2 = .61$) puanlarında bilimsel yayınları okuyanların lehine anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, bilimsel yayınları okuyan öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının yüksek olduğu söylenebilir. Etki büyüklüklerine göre incelendiğinde tüm alt boyutların ve ölçek toplam puanlarının etki büyüklüklerinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırma farklı branştaki öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarını incelemeyi amaçlayan tarama modelinde nicel bir araştırmadır. Okuma motivasyonunun cinsiyet, sınıf düzeyi, branş ve bilimsel yayınları takip etme değişkenlerine göre değişimi de incelenmektedir. Araştırmanın problemi kapsamında oluşturulan alt problemlere ilişkin bulguların yorumlanması bu bölümde verilmiştir.

Araştırmanın ilk alt probleminde öğretmen adaylarının okuma motivasyonu düzeyleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre öğretmen adaylarının okuma motivasyonu düzeylerinin genel olarak orta ve iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Alanyazında gerçekleştirilen farklı çalışmalarda da benzer sonuçların olduğu belirlenmiştir (Geçgel vd., 2020; Güzel ve Elkıran, 2021; Ülper ve Çeliktürk, 2013; Ürün Karahan, 2015). Bu sonuçlara göre öğretmen adaylarının genel olarak orta ve iyi düzeyde okuma motivasyonuna sahip oldukları çıkarımı yapılabilir.

Araştırmanın ikinci alt probleminde cinsiyete göre öğretmen adaylarının okuma motivasyonları değişimi incelenmiştir. Elde edilen bulgularda öğretmen adaylarının okuma motivasyonu ölçeğinin sadece benlik alt boyutuna göre kadınların lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ölçek toplam puanı ve diğer alt boyutlarda cinsiyete göre bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonu toplam puan ortalamaları kadınların lehine olmasına rağmen anlamlı bir farklılık oluşturacak düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Alanyazında benzer bulguları içeren çalışmalar bulunmaktadır. Geçgel vd. (2020) ile Şahin (2019) Türkçe Öğretmenliğinde öğrenim gören öğretmen adaylarının benlik boyutunda kadınların lehine anlamlı farklılık tespit etmiştir. Ürün Karahan (2015) ise kızların lehine olmak üzere okuma motivasyonunun tüm alt boyutlarında anlamlı farklılığın olduğunu tespit etmiştir. Güzel ve Elkıran (2021) cinsiyete göre okuma motivasyonunun

değişmediğini belirleyerek farklı bir sonuç bulmuştur. Yabancı literatürde ise erkeklerin kızlardan daha az okuduğu (De Naeghel vd., 2010; OECD, 2010)tespit edilerek bu çalışmadaki bulgulardan farklı sonuçlara ulaşıldığı ortaya çıkmıştır. Karim ve Hasan (2007) cinsiyete göre okuma alışkanlığı ve tutumlarının değişmediğini ifade etmiştir. Ulusal ve uluslar arası alan yazında bu konuda farklı sonuçların bulunduğu dikkat çekmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt probleminde sınıf düzeyine göre öğretmen adaylarının okuma motivasyonları değişimi incelenmiştir. Elde edilen bulgularda öğretmen adaylarının okuma motivasyonu ölçeğinin sadece tanınma alt boyutunda ikinci sınıfların lehine; ölçeğin toplam puanına göre birinci sınıf ile dördüncü sınıflar arasında 1. sınıfların lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ölçeğin diğer alt boyutlarında sınıf düzeyine göre bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının 1. sınıftan 4. sınıfa doğru azalması KPSS sınavı nedeniyle öğretmen adaylarının test odaklı düşünmeleri ile açıklanabilir. Burada vurgulanmak istenen birinci sınıftaki öğretmen adaylarının okumalarını eğlence amaçlı, dördüncü sınıftakilerin ise zorunlu olarak görmeleri olabilir. Okuma motivasyonunun yapısı içsel ve dışsal motivasyondan oluştuğu hatırlandığında bir sınavı geçmek ya da bir amaca ulaşmak için yapılan okumaların dış motivasyonel etkinlik olacağı bilinmektedir. Ayrıca üniversiteye yeni başlayan öğretmen adaylarının sadece akademik olarak değil kişisel gelişim için de motivasyonlu olması beklenen bir durumdur. Geçgel vd. (2020) ile Şahin (2019) bu çalışma ile benzer yönde üst sınıflara doğru okuma motivasyonunun azaldığını tespit etmiştir. Akbabaoğlu ve Yıldız Duban (2020) ise sınıf düzeyi yükseldikçe okuma motivasyonlarının arttığını belirlemiştir. Sınıf düzeyine göre okuma motivasyonunun değişmediğini tespit eden çalışmalar da mevcuttur (Güzel ve Elkıran, 2021).

Araştırmanın dördüncü alt probleminde öğrenim gördükleri branşlara göre öğretmen adaylarının okuma motivasyonları değişimi incelenmiştir. Elde edilen bulgularda öğretmen adaylarının okuma motivasyonu ölçeğinin sadece tanınma alt boyutunda anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Ölçeğin diğer alt boyutları ile toplam puanında öğretmen adaylarının branşlarına göre anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Farklılık tespit edilen gruplardaki farklılığın tamamının Türkçe Öğretmeni adayları lehine olduğu anlaşılmaktadır. Türkçe Öğretmenliği öğrencileri doğası gereği dilin dört temel beceriden biri olan okumada diğer akranlarına göre daha fazla zaman geçirmektedir. Bu durum araştırmada belirlenen farklılığın Türkçe Öğretmenliği lehine olmasını sağladığı düşünülebilir. Ürün Karahan (2015) da öğretmen adaylarının branşlara göre okuma motivasyonlarının farklılaştığını tespit ederek bu çalışma ile benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Araştırmanın beşinci alt probleminde öğretmen adaylarına bilimsel yayınları takip edip etmedikleri sorulmuş ve bu değişkene göre okuma motivasyonu farklılıkları incelenmiştir. Elde edilen bulgularda bilimsel yayınları takip ettiğini belirtmiş olan öğretmen adaylarının bilimsel yayınları takip etmeyenlere göre ölçeğin toplam puanı ve tüm alt boyutlarında okuma motivasyonlarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca etki büyüklükleri açısından incelendiğinde de alt boyutların puanları ile toplam puanın etki büyüklüklerinin yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Sadece üniversitede dersi geçmek amaçlı yayınları takip etmekle kalmayıp güncel yayınları takip etmenin öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarını artırması beklenen bir sonuçtur. Karim ve Hasan (2007) okumaya olan ilginin farklı yayınları okumaya göre değişim gösterdiğini belirleyerek okuma motivasyonu oluşturmada ilgi çekici ve tercihe yönelik kaynakların önemini ortaya koymaktadır. Şahin (2019) de öğretmen adaylarının okudukları kitap sayısının artıkça okuma motivasyon düzeylerinin arttığını ifade ederek benzer bulgulara ulaşmıştır.

Sonuç olarak, öğretmen adayları meslekleri gereği gelecekte öğrencilerine okuyarak ve yazarak rol model olmada önemli görev üstleneceklerdir. Okuma motivasyonu olan öğretmenin öğrencilerine de bu motivasyonu aşılayacağı beklenmektedir. Bu örnekleme okuma motivasyonunun incelenmesi okuma çalışmalarına katkı sağlayabilecektir. Elde edilen bulgulara dayanarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

Öğretmen adayları örnekleminde gerçekleşen bu araştırmanın gelecekte öğretmenler üzerinde tasarlanması önerilmektedir. Öğrencilerinin okumalarını isteyen ve onlara okumayı güdülemek isteyen öğretmenlerin sınıfta okuma çalışmalarına kendisinin de katılması okuma motivasyonunun artmasında etkili olabilir. Özellikle sınıf öğretmenlerinin okuma ve yazmayı yeni öğrenen öğrencileri ile birlikte okuma saatleri düzenlemesi yararlı görünmektedir. Bu çalışmada cinsiyet, sınıf düzeyi, branş ve bilimsel yayınları takip etme değişkenlerine göre değerlendirilen okuma motivasyonunun ilerde yapılacak çalışmalarda bu konudaki görüşlerinin alındığı nitel yönü yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbabaoğlu, M., & Yıldız Duban, N. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının üst bilişsel okuma stratejileri, okuma motivasyonları ve kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9(4), 1720-1740.
- Akyol, H. (2012). *Türkçe öğretim yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyol, H., & Sural, Ü. Ç. (2020). Okuma, okuduğunu anlama ve okuma motivasyonunun geliştirmesi: bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 46(205), 69-92.
- Applegate, A. J., & Applegate, M. D. (2004). The Peter effect: Reading habits and attitudes of preservice teachers. *The Reading Teacher*, 57(6), 554-563.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155-159.
- De Naeghel, J., Valcke, M., De Meyer, I., Warlop, N., Van Braak, J., & Van Keer, H. (2014). The role of teacher behavior in adolescents' intrinsic reading motivation. *Reading and Writing*, 27(9), 1547-1565.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Geçgel, H., Kana, F., Öztürk, N. E., & Akkaş, İ. (2020). Öğretmen adaylarının okuma motivasyonları ve sosyal medyaya özgü epistemolojik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 478-507.
- Gilson, C. M., Beach, K. D., & Cleaver, S. L. (2018). Reading motivation of adolescent struggling readers receiving general education support. *Reading & Writing Quarterly*, 34(6), 505-522.

- Guthrie, J. T., & Wigfield, A. (2000). Engagement and motivation in reading. In M. L. Kamil, P. B. Mosenthal, P. D. Pearson, ve R. Barr (Eds.), *Handbook of reading research* (3rd ed., pp. 403–422). New York: Longman.
- Güzel, A., & Elkıran, Y. M. Türkçe öğretmeni adaylarının internet tabanlı okuma motivasyonu ve etkileşim ile mobil öğrenme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 324-341.
- Karim, N. S. A., & Hasan, A. (2007). Reading habits and attitude in the digital age: Analysis of gender and academic program differences in Malaysia. *The Electronic Library*, 25(3), 285-298.
- Katranrı, M. (2015). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin kitap okuma motivasyonlarının incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(2), 49-62.
- Klauda, S. L., & Guthrie, J. T. (2015). Comparing relations of motivation, engagement, and achievement among struggling and adolescent readers. *Reading and Writing*, 28, 239–269.
- MEB. (2018). *MEB 2023 Eğitim Vizyonu Raporu*. https://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf adresinden 04.03.2022 tarihinde edinilmiştir.
- Organisation for Economic Cooperation, Development [OECD]. (2010). *PISA 2009 results: Learning to learn: Student engagement, strategies and practices (Volume III)*. OECD Publishing.
- Quirk, M., Unrau, N., Ragusa, G., Rueda, R., Lim, H., Velasco, A., ... & Loera, G. (2010). Teacher beliefs about reading motivation and their enactment in classrooms: The development of a survey questionnaire. *Reading Psychology*, 31(2), 93-120.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

- Schutte, N. S., & Malouff, J. M. (2007). Dimensions of reading motivation: Development of an adult reading motivation scale. *Reading Psychology, 28*(5), 469-489.
- Slavin, R. E. (2015). *Educational psychology: Theory and practice* (10th ed.). Boston: Pearson Education.
- Şahin, N. (2019). Türkçe öğretmeni adaylarının okuma motivasyonlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13*(19), 393-423.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Harlow: Pearson Education.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2011). *Büyük Türkçe Sözlüğü*. <http://sozluk.gov.tr/> adresinden 05.03.2021 tarihinde edinilmiştir.
- Ülper, H., & Çeliktürk, Z. (2013). Öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının değerlendirilmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi örneği. *Journal of Social Sciences/Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(11), 1033-1057.
- Ürün Karahan, B. (2015). Öğretmen adaylarının okumaya yönelik motivasyonlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Kafkas Üniversitesi örneği). *Electronic Turkish Studies, 10*(11).
- Yıldız, M. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama, okuma motivasyonu ve okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, M., Yıldırım, K., Ateş, S., & Çetinkaya, Ç. (2013). Yetişkin Okuma Motivasyonu Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(44), 348-359.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

It is known that developing countries and societies are communities that produce by reading. Reading facilitates the relations in social life and the acquisition of the ability to analyze (Ürün Karahan, 2015). Reading skill is an activity that requires prior knowledge, readiness and motivation. Motivation is defined as the drive and desire that ensures the continuation of continuous interest, need and effort in a sustained job (Katrancı, 2015; Slavin, 2013). One of the main factors for students and preservice teachers to turn to reading and make reading a habit is reading motivation. Reading motivation is defined as the combination of values, personal goals and beliefs that affect the reading process (Guthrie & Wigfield, 2000). It plays a role in an individual's initiation and continuation of reading. In recent years, the number of studies examining reading motivation has been increasing. Although it has increased in quantity in Turkey, it is still not sufficient (Yıldız et al., 2013). Ürün Karahan (2015) emphasizes that reading motivation studies are more frequently studied at primary, secondary and high school levels in the literature. It is seen that studies on reading motivation at undergraduate level are limited. The aim of the study is to examine the reading motivations of preservice teachers in different branches according to some variables. Since variables such as gender, grade level, branch of education, and reading scientific publications are also effective in the reading motivation of teacher candidates (Ürün Karahan, 2015), the necessity of examining reading motivations according to these variables has emerged in the research. In addition, it seems important to evaluate the reading motivation levels of preservice teachers who will raise future generations and be role models for their students. With this study, an important gap at the level of preservice teachers will be filled in the literature.

Method

Quantitative research method was used in this study. The survey model, which is one of the quantitative research methods, was used as the research model. The sample group of the study consists of 463 preservice teachers selected through convenient sampling. The Personal Information Form, which aims to determine the variables of gender, age, grade, branch, reading scientific publications, was included in the first part of the data collection tool. The main data collection tool is the Adult Reading Motivation Scale, which aims to determine the reading motivation of preservice teachers. The data were analyzed using the Jamovi 1.6.23 statistical program. Effect size estimations

were examined in order to see how significant the findings were in practice (Cohen, 1992).

Findings (Results)

It was determined that there was a significant difference in favor of women in the self-sub-dimension scores of the preservice teachers' reading motivation scale. It was determined that there was a significant difference in recognition sub-dimension and total scores according to grade level. It has been determined that there is a significant difference in self, efficacy, and other sub-dimensions and total scores according to their branches. It has been determined that there is a significant difference in favor of those who read scientific publications in the scores of the all sub-dimensions and their total scores. The findings can be interpreted as the reading motivation levels of the teacher candidates are at a good level.

Conclusion and Discussion

In this study, significant difference was found in favor of women according to the self sub-dimension of the pre-service teachers' reading motivation scale. Geçgel et al. (2020) found a significant difference in favor of women in the self-dimension of preservice teachers studying in Turkish Language Teaching. In favor of the second grades only in the sub-dimension of recognition; according to the total score of the scale, a significant difference was found between the first and fourth grades in favor of the first graders. Şahin (2019) found that reading motivation towards upper classes decreased in a similar direction with this study. It has been determined that there is a significant difference between the preservice teachers according to their branches. Ürün Karahan (2015) also determined that the reading motivations of preservice teachers differ according to the branches and reached similar results with this study. It has been determined that the reading motivations of the preservice teachers who stated that they follow scientific publications differ. It can be said that preservice teachers' reading motivation levels are generally at moderate and good levels. It has been determined that there are similar results in different studies conducted in the literature (Güzel and Elkıran, 2021). As a result, it is expected that the teacher who has reading motivation will instill this motivation in his students. Examining reading motivation in this sample will contribute to reading studies. Based on the findings, some suggestions were made. It is suggested that this research, should be designed on teachers in the future. The participation of teachers who want their students to read and who want to motivate them to read can be effective in increasing reading motivation.

GÜZEL SANATLAR LİSESİ MÜZİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN MÜZİKLE UĞRAŞAN KİŞİYE YÖNELİK İMAJLARI*

NİLAY ÖZAYDIN*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin görselleştirdikleri imajlara göre müzikle uğraşan kişiyi nasıl gördüklerini tespit etmek ve cinsiyete göre incelemektir. 2019- 2020 eğitim öğretim yılında 103 gönüllü öğrenci ile nitel bir anket ile fenomenolojik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Anket, katılımcıların demografik özelliklerini, müzikle uğraşan kişiyeye dair imajlarını tanımlayan çizim ve yansımalarını, ayrıca müzikle uğraşan saygın kişilerin kimler olduğunu ve öğrenci görüşlerinin altında yatan sebepleri incelemeye dönük açık uçlu sorular içermektedir. Anket bulgularına göre, öğrencilerin müzikle uğraşan kişiyeye yönelik algılarının olumlu, öğretmenliğe dönük imajlarının yetersiz olduğu sonucuna varılabilir. Öğrenciler, bu kişiyi genellikle güler yüzlü ve bakımlı, hem şık hem de spor giyimli olarak algılamışlardır. Özellikle kız öğrencilerin imajlarında uzun saçlı, uzun boylu, bakımlı ve şık giyimli olmak gibi özelliklerin sahnede, konser salonlarında, televizyon programlarında performans sergileyen kişiyi hayal etmeleri ile ilişkilendirilebilir. Saygın müzik kişileri cinsiyetlerine göre incelendiğinde, Neşet Ertaş'ın erkek öğrenciler tarafından ilk sırada, Fazıl Say'ın ise kız öğrenciler tarafından

* Araştırma için Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 30.03.2020 tarih ve 2020/13 kararı ile etik açıdan sakıncalı bir durum olmadığı oy birliği ile kabul edilmiştir.

* Dr.Öğr.Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi, nozaydin@erbakan.edu.tr

ikinci sırada ifade edildiği ortaya çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlar, Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin geleceğin müzik eğitmeni olarak yetiştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik eğitimi, imaj, müzikle uğraşan kişi, Güzel Sanatlar Lisesi, Müzik bölümü öğrencileri

THE IMAGES OF FINE ARTS HIGH SCHOOL MUSIC DEPARTMENT STUDENTS OF THE PERSON ENGAGED IN MUSIC

Abstract

The purpose of this study is to investigate how Fine Arts High School students see people engaged in music based on the images they visualize, in terms of their gender. In the 2019-2020 academic year, a phenomenological study design was carried out with 103 volunteer students, completing a survey as a qualitative tool. The survey explored the participants' demographics, their drawings, and reflections of the images of the individuals engaged in music, and also included open-ended questions to examine who the prestigious individuals practicing music are and what reasons are underlying their opinions of those people. Based on the findings drawn from the survey, it can be concluded that the student's perceptions of people practicing music are positive and their image of teaching is insufficient. They generally perceive these people to be smiling and well-groomed, both stylishly and sportingly dressed. Especially in the images of the female students, such features as being long-haired, tall, well-groomed, and stylishly dressed can be associated with the fact that they image those people performing on the stage, in the concert halls, on television programs, and therefore in the spotlight. When the respected music people are examined based on their gender, it is revealed that Neşet Ertaş is expressed by the majority of male students in the first place and Fazıl Say in the second place by female students. It is thought that the results obtained will help to train and guide Fine Arts High School students, who will mostly become prospective music teachers.

Keywords: Music education, image, the person engaged in music, Fine Arts High School, music department students

1. GİRİŞ

Bir sanat ve dil olmanın yanı sıra, bir bilim dalı olarak da pek çok bilim dalı ile ilişki içinde olduğu bilinen müzik, günlük hayatta sürekli iç içe olduğumuz vazgeçilemez bir olgu olarak, bireysel, toplumsal, kültürel, eğitimsel ve ekonomik işlevleri ile farklı disiplinlerle etkileşim içinde gelişim göstermiş, geçmişten günümüze tüm insanlığı ve toplumu etkisi altına almış ve derinden etkilemiştir. Pek çok alanda insanların istek ve ihtiyaçlarına göre kullanılmış olan müzik, bireylerin kendileri ve çevreleriyle olan ilişkilerini etkileyerek; duygu ve düşüncelerinin paylaşılmasında, toplumsal davranışların oluşturulmasında, kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük önem taşımıştır.

İnsanların yaşamı boyunca müzik ortamının içinde bulunmasından hareketle, çocukların ve gençlerin sağlam ruh ve kişilik eğitimi almaları üzerinde müzik eğitiminin önemli bir yeri olmuş (Öz, 2001), müziğin eğitimsel boyutu gerekli görülmüştür. Müzik eğitimi; bireyin estetik anlayışını ve beğeni düzeyini müzik yoluyla yükseltmeyi amaçlayan bir süreçtir. Müzik eğitiminin verildiği kurumlardan birisi olan Güzel Sanatlar Liseleri ülkemiz gençlerinin yeteneklerinin geliştirilmesinde görev alan önemli sanat kurumlarıdır. Türk müzik eğitim sisteminin önemli parçası olan bu okulların amacı, müzik alanında yetenek sahibi bireyleri sanat yönüyle üretken kılp, başarılı kişiler olarak topluma kazandırmak, eğitimde müziğe verilen değeri yükseltmeye hizmet sağlamaktır. Mesleki müzik eğitiminin temelini oluşturan Güzel Sanatlar Liselerinin müzik bölümlerinin, bu sistemin ortaöğretim basamağındaki etkin konumu olması nedeniyle, yükseköğretim sistemini doğrudan etkilemekte, mezunlarının çoğunluğu da, eğitim fakülteleri müzik öğretmenliği bölümlerini tercih etmektedirler (Öztürk, 2003). Bir kişinin müziği meslek olarak seçmesi, muhtemelen bu alandaki yeteneğe ve mizaca sahip olduğunu gösterir (Kemp, 1981), ve genellikle

öğretmen olma sürecinin erken ve yüksek öğretim kurumlarına girişten çok önce duyulan bir istekle başladığı varsayılır (Chong, Ling ve Chuan 2011).

Ortaöğretim sonrası düzeyde müzik eğitimi alma kararı, genellikle müziğe olan tutkudan veya başarılı bir performans gösteren biri olarak “etiketlenmiş” olmaktan kaynaklanır (Sloboda ve Howe 1991). Bu yönlerin her biri, müzik yapımıyla güçlü bir şekilde uyumludur; bununla birlikte, her müzik mezunu kariyerini performans yapmak üzerine planlamamaktadır (Bennett 2004). Dünyada farklı kariyerlere imkan sağlayan pek çok müzik müfredatı; topluluk ile müzik yapma, şeflik, stüdyo çalışmaları, bestecilik ve solo performans yoluyla müzik yapma gibi bölümler mevcuttur. Ayrıca bu müfredatlar müzikolojiyi, müzik tarihini ve müzik alanında yardımcı sağlık kariyerlerini içerir. Bunlara ek olarak okul sistemlerinde, stüdyolarda ve topluluk ortamlarında çeşitli müzik öğretim kariyerlerini de kapsamaktadır (Freer ve Bennett, 2012). Ülkemizde de; müzik öğretmenliği, bestecilik ve seslendiricilik, müzikbilimcilik, çalgı yapım/onarım, bandoculuk/askeri müzik, müzik teknolojileri eğitimleri mesleki müzik eğitiminde yer alan başlıca branşlardır.

Müzik performansı uygulamasında sahip olunan bilgi ve becerilere atıfta bulunmak için 'müziyenlik' terimi kullanılmaktadır ve hem müzikal hem de pedagojik kimlikleri ile bireylerin gelecekteki kişiliklerini gerçekleştirmeye ve kariyer hedeflerinde başarıya ulaşmaya yönelik planlarını açıklayan olası benlikler olarak değerlendirilir (MacIntyre, Schnare ve Doucette 2012). Performans başarısı, performansa dayalı sınav sistemleri ve hatta üniversite müzik programı seçmeleri, performans kimliğini ve üstün yeteneklilik etiketlerini güçlendirir. Gerçekte, öğrenciler ve ebeveynler performansta sürdürülebilir bir kariyer inşa etmenin gerçeklerini değerlendirmeye başladıklarında, öğretmenlik mesleğine karşı tutumları genellikle ikincil sırada ve daha düşük kariyer seçeneği olarak ortaya çıkar (Roberts 1993). Küçükahmet (2000) tutumların, öğretmenlerin

öğrencileri etkileyen en önemli kişilik özelliklerinden biri olduğunu ve bilhassa mesleğe, öğrencilere ve okul çalışmasına yönelik tutumların, öğrencilerin öğrenmelerini ve kişiliklerini büyük ölçüde etkilediğini vurgulamaktadır.

Öğrencilerin müzik dersine karşı ilgi ve tutumlarını belirleyen birçok faktör vardır. Müzik dersinin temel amaçlarından biri, öğrencilerde nitelikli müziklere ve müzik etkinliklerine yönelik olumlu duygular geliştirmektir (Saruhan ve Deniz, 2011). Bireyin zihinsel algısı, tecrübeleri sonucunda oluşup geliştiğinden, eğitimcinin burada görevi ise zihinsel algıyı olumlu destekleyecek uygun bir çevre oluşturmak ya da tartışma ve araştırmaya yönelik zengin bir programla zihindeki idealleri canlı tutmak ve faaliyete geçirmektir. Böylece öğrencinin zihin algısı bir yandan tecrübeye bağlı kalmakta, diğer yandan buna bağlı olarak kuramsal yanı geliştirilmektedir. Öğrencinin imgeleme gücü artmakta ve yaratıcı olabilmektedir (Turgut,1992).

Mesleki müzik eğitimi veren kurumlarda müzik eğitimi gören öğrencilerin, müziğe yönelik algılama biçimleri, aldıkları müzik eğitimi ve sosyo-kültürel birikimleri ile paralel olarak şekillenmektedir. Aynı zamanda algılama şekli aile ortamına, arkadaş çevresine ve internet etkileşimine bağlı olarak da değişkenlik gösterebilmektedir. Bu öğrencilerin müzikle uğraşan kişiye yönelik ilgilerinin ve sahip olduğu imajların onların aldıkları eğitime ve enstrümanlarına karşı tutumlarını etkileyeceği, olumsuz tutum geliştiren öğrencilerin derse ve öğretmene olan yaklaşımının da olumsuz olabileceği, ilgi ve tutumlarının gelecekte müzikle ilgili eğitimlerini sürdürmek ve meslek seçmek konusunda da yönelimlerini etkileyeceği düşünülmektedir. Bir diğer açıdan öğrencilerin aldıkları mesleki eğitime yönelik olumlu tutumlara sahip olarak yetiştirilmeleri ki bu okulların öğretmenliğe hazırladığı düşünüldüğünde ileride görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmelerine ve öğrencilerine karşı daha yapıcı davranışlar sergileyebilmelerine alt yapı hazırlayacaktır. Böylece mesleklerinin gerektirdiği

rolleri, görev ve sorumlulukları daha iyi bir şekilde ve severek gerçekleştirebilecekleri açıktır.

Literatür taraması sonucunda; Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin toplumsal özellikleri, sorunları ve beklentileri (Uz, 1997), Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin eğitim programlarını değerlendirmeleri ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları (Öztürk, 2003), Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı birinci sınıf öğrencilerinin müziksel tercihleri (Kılıç, 2004), Güzel Sanatlar Lisesi müzik bölümü öğrencilerinin dinlemeyi tercih ettikleri müzik türleri (Ulutürk, 2007), Güzel Sanatlar Liselerinde verilen müzik eğitiminin öğrencilerin meslek seçimine etkisi (Sülün, 2007), Güzel sanatlar liseleri müzik bölümü öğrencilerinin alanları ile ilgili yükseköğretim kurumlarını tercihlerinde etkili olan faktörlerin öğretmen ve öğrenci boyutunda değerlendirilmesi (Güleç, 2007), Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin müzik öğretmenliği mesleğine yönelik tutumları (Bulut ve Tan, 2017), Güzel Sanatlar Lisesindeki öğrencilerin müzik beğenilerine müzik eğitimlerinin etkisi (Doğan, 2020) ile ilgili araştırmalar yer almaktadır ancak Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin müzikle uğraşan kişiyeye yönelik imajlarını kapsamlı olarak inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Özellikle Güzel Sanatlar Lisesi mezunlarının büyük ölçüde müzik öğretmenliği mesleğine yöneldikleri göz önünde bulundurulduğunda, imajlarının incelenmesi ve varsa olumsuz imajların belirlenerek bu olumsuz imajların olumluya çevrilmesi için çalışmalar yapılması önemli görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Güzel Sanatlar Lisesi müzik programında öğrenim gören öğrencilerin müzikle uğraşan kişiyeye yönelik imajlarının belirlenmesi ve cinsiyete göre incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın amacı; Güzel Sanatlar Lisesi'nde öğrenim gören öğrencilerin zihinlerinde canlanan resimden hareketle müzikle uğraşan kişiyi nasıl gördüklerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma deseni olarak bir nitel araştırma deseni olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlamaya sahip olmadığımız olgulara odaklanmamızı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu gibi çalışmalarda belirli bir olguya yönelik bireysel algıların veya bakış açılarının ortaya konması amaçlanmaktadır. Creswell'e (2007) göre, olgubilim çalışmalarının temel amacı, bir olguyla ilgili kişisel deneyimleri, daha genel bir düzeye çekmektir. Dolayısıyla bu yaklaşımla, Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin zihinlerinde oluşan müzikle uğraşan kişiye yönelik algıların tanımlanması, müziksel yaşayışların ve buna yönelik gündelik eylemlerin yansımalarının ve yükledikleri anlamların tespit edilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Türkiye'deki bir Güzel Sanatlar Lisesi'nde öğrenim görmekte olan ve gönüllülük esasına göre seçilen 59 kız (%57), 44 erkek (%43) toplam 103 öğrenci ile yürütülmüştür. Katılımcıların cinsiyet, sınıf ve yaşlarına ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet, Sınıf ve Yaş Düzeyine Göre Dağılımı

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kız	59	57
	Erkek	44	43
Sınıf	9. sınıf	31	30
	10. sınıf	25	24

	11. sınıf	31	30
	12. sınıf	16	16
Yaş	15 yaş	25	24
	16 yaş	31	30
	17 yaş	27	26
	18 yaş	18	17
	19 yaş	1	1
	20 yaş	1	1

2.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Chambers'ın (1983) Draw-A-Scientist Testine (DAST) dayalı olarak Song and Kim (1999) tarafından geliştirilen bir ölçeğin Türkçe versiyonu kullanılmıştır. Song and Kim'in (1999) orijinal ölçeğinde yer alan öğrencilerin bilim insanlarına yönelik zihinsel imajları ile çevrelerindeki bilim insanlarıyla ilgili algılarını test eden bölümler bu çalışmada kullanılmamış ve orijinal ölçekteki "Bilim insanı" ifadesi yerine "Müzikle uğraşan kişi" ifadesine yer verilmiştir. Müzisyene ilişkin en geleneksel görüş, bir müzik aleti çalabilme yeteneğine sahip kişi olmasıdır (Hallam, 2010). Bu tür becerilerin kazanılmasının normalde bir öğretme veya öğrenme sürecinden kaynaklandığı genel olarak kabul edilmektedir. Müzik eğitiminin yaygın bir biçimi, genellikle müzikal olmanın ne olduğuna dair kavramlarda veya müzisyen olma becerisine yapılan göndermelerde kabul edilen müzik eğitimidir (Sloboda, 2005). Müzisyen olmak sosyal ve kültürel olarak tanımlanmış bir yapı olduğu için müzikte uzmanlık kriterlerinin uygulanması da bu kavramda potansiyel olarak sınırlıdır (Hallam, Cross ve Thaut, 2016). Bu sebeple çalışmada öğrencilerin imajlarının sınırlandırılmaması için müzisyen kavramı tercih edilmemiştir.

Bu çalışmada kullanılan ölçek dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik soruları; ikinci bölüm

öğrencilerin müzikle uğraşan kişiye yönelik imajlarını belirlemek amacı ile hazırlanmış çizim kutusunu ve yapılan çizimi betimlemeye yönelik açık uçlu soruları, üçüncü bölüm müzikle uğraşan kişiye yönelik imaj kaynaklarının belirlenmesi için sunulan seçenekleri ve dördüncü bölüm ise müzikle uğraşan saygın kişinin belirlenmesine ve nedenine yönelik açık uçlu soruları içermektedir. Veri toplama sürecinde ilk olarak çalışmanın amacına ve verilerin nerede kullanılacağına ilişkin bilgiler verilmiş daha sonra ölçek gönüllülük esasına göre isteyen öğrencilere dağıtılmıştır. Uygulama ortalama 30 dakika sürmüş ve uygulama sırasında öğrencilere gerekli olan durumlarda rehberlik edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Ölçeğin her bir bölümü kendi içinde iki alan uzmanı tarafından ayrı ayrı analiz edilmiştir. İkinci bölümde yer alan öğrencilerin müzikle uğraşan kişinin görüntüsünü resmettikleri çizimler ve bu çizimleri betimlemeye yönelik açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar incelenerek kodlanmış ve her bir soru için ayrı ayrı içerik analizi tekniğiyle çözümlenmeler yapılmıştır. Daha sonra tekrar eden kodlar kategorize edilip temalaştırılmıştır. Elde edilen temalara göre ayrıştırılan veriler, her bir tema için ayrı olmak koşuluyla frekans ve yüzde değerleriyle tablolar halinde sunulmuştur. Ölçeğin üçüncü bölümünde müzikle uğraşan kişiye yönelik imaj kaynaklarının belirlenmesi için sunulan seçeneklerden öğrencilerin hangi seçenekleri tercih ettikleri analiz edilmiş ve müzikle uğraşan kişiye yönelik imaj kaynakları belirlenmiştir. Son bölümde ise öğrencilerin müzikle uğraşan saygın kişinin belirlenmesine ve nedenine yönelik açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar tek tek okunmuş ve ikinci bölümde olduğu gibi içerik analizi ile analiz edilmiştir. Daha sonra elde edilen temalara göre ayrıştırılan veriler frekans ve yüzde değerleriyle tablolar halinde sunulmuştur. Bu bölümde öğrenciler birden fazla saygın kişi belirtmiş, ancak 17 öğrenci tercih nedenini belirtmemiştir.

Yıldırım ve Şimşek (2006) nitel araştırmalarda, verilerin ve elde edilen sonuçların nasıl elde edildiğinin ayrıntılı olarak rapor edilmesinin geçerlik için önemli bir kriter olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmanın veri toplama ve analiz süreci detaylı olarak anlatılmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için ise elde edilen veriler önce iki alan uzmanı tarafından ayrı ayrı analiz edilmiş sonra kodlar ve kategoriler belirlenmiştir. Bu iki alan uzmanının analizleri karşılaştırılarak örtüşen ve örtüşmeyen kod sayıları belirlenmiştir. (Güvenirlik= örtüşenler sayısı/(örtüşenler+örtüşmeyenler sayısı)) formülü (Miles ve Huberman, 1994) kullanılarak güvenilirlik düzeyi %98 bulunmuştur. Miles ve Huberman'a göre bu formülden elde edilen %90 ve üzeri değerler güvenilirlik için yeterlidir. Ayrıca verilerden elde edilen temalar yorumlanırken güvenilirliği ve geçerliği sağlamak amacıyla katılımcıların çizimleri sunulmuştur.

3. BULGULAR

Çalışmanın bulgularına ölçekte yer alan alt bölümler dikkate alınarak aşağıda sırasıyla yer verilmiştir.

3.1. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin İmajı

Öğrencilerin zihnindeki müzik ile uğraşan kişinin imajlarını belirlemek amacıyla çoğunlukla birbirinden farklı görüntü resmettikleri çizimler ve açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar incelenmiştir. Ölçeğin bu bölümünden elde edilen verilerin analizi sonucunda, müzikle uğraşan kişinin görünüm özellikleri, kişilik özellikleri, yaşı, cinsiyeti, kullandığı materyaller, bulunduğu ortam, ilgi alanları, alternatif semboller adlı temalar elde edilmiştir. Daha sonra elde edilen temalara göre ayrıştırılan veriler frekans ve yüzde değerleriyle tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Tablo 2. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin Görünüm Özellikleri

Müzikle Uğraşan Kişinin Fiziksel İmaj Özellikleri	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Uzun saçlı	25	16.6	12	12.0	37	14.7
Uzun boylu	24	15.9	11	11.0	35	13.9
Kısa boylu	14	9.3	15	15.0	29	11.6
Güler yüzlü	17	11.3	10	10.0	27	10.8
Bakımlı	10	6.6	4	4.0	14	5.6
Kıvırcık saçlı	8	5.3	3	3.0	11	4.4
Şık giyimli	9	6.0	2	2.0	11	4.4
Spor giyimli	5	3.3	5	5.0	10	4.0
Düz saçlı	7	4.6	1	1.0	8	3.2
Zayıf	5	3.3	3	3.0	8	3.2
Dağınık saçlı	4	2.6	3	3.0	7	2.8
Kel	1	0.7	6	6.0	7	2.8
Düşünceli	1	0.7	5	5.0	6	2.4
Dik saçlı	2	1.3	4	4.0	6	2.4
Gözlüklü	2	1.3	4	4.0	6	2.4
Bıyıklı	2	1.3	3	3.0	5	2.0
Sakallı	3	2.0	1	1.0	4	1.6
Şapkalı	1	0.7	3	3.0	4	1.6
Topuklu ayakkabılı	4	2.6	0	0.0	4	1.6
Çatık kaşlı	3	2.0	0	0.0	3	1.2
Küpeli	1	0.7	2	2.0	3	1.2
Piercingli	1	0.7	1	1.0	2	0.8
Kilolu	2	1.3	0	0.0	2	0.8
Bakımsız	0	0.0	2	2.0	2	0.8

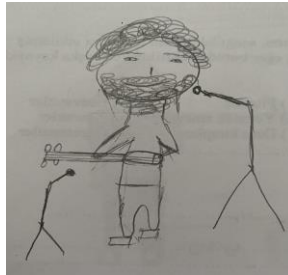
Müzikle uğraşan kişinin görünüm özelliklerinin yer aldığı Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin %14,7'sinin uzun saçlı, %13,9'unun uzun boylu, %11,6' sının kısa boylu, %10,8'inin güler yüzlü, %5,6'sının bakımlı olarak algıladıkları görülürken, %4,4'ünün kıvırcık saçlı, şık giyimli ve aynı oranda da spor giyimli, %3,2'sinin zayıf ve düz saçlı, %2,8'inin dağınık saçlı ve aynı oranda saçları dökülmüş, %2,4'ünün dik saçlı, gözlüklü ve düşünceli, %2,0'ının bıyıklı, %1,6'sının sakallı, şapkalı ve aynı oranda topuklu ayakkabılı, %1,2'sinin küpeli ve çatık kaşlı ve yine %0.8 gibi düşük bir oranda öğrencilerin ise müzikle uğraşan kişiyi piercingli, kilolu ve bakımsız olarak çeşitli şekillerde algıladığı görülmektedir.

Müzikle uğraşan kişinin görünüm özellikleri cinsiyete göre incelendiğinde kız öğrenciler erkek öğrencilerden farklı olarak %16,6 oranında uzun saçlı, %15,9 oranında uzun boylu, %6,6 oranında bakımlı ve %6,0 oranında ise şık giyimli olarak algılanmaktadır. Erkek öğrencilerin %6,0'ı müzik ile uğraşan kişiyi kel olarak algılarken bu oranın kızlarda %0,7 olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Uzun Saçlı, Uzun Boylu, Bakımlı, Şık Giyimli, Düz Saçlı, Zayıf, Topuklu Ayakkabılı, Düşünceli Kadın Müzikle Uğraşan Kişi Çizim Örneği

Şekil 2. Kısa Boylu, Kıvrıkcık, Dağınık Saçlı, Spor Giyimli, Bıyıklı, Sakallı Ve Güler Yüzlü Erkek Müzikle Uğraşan Kişi Çizim Örneği

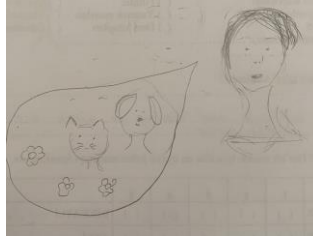
Tablo 3. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin Kişilik Özellikleri

Müzikle Uğraşan Kişinin Kişilik Özellikleri	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Yardımsaver	9	20.9	3	8.6	12	15.4
Gelişime açık	5	11.6	5	14.3	10	12.8
İçine kapanık	3	7.0	7	20.0	10	12.8
Kendini müziğe adanmış	5	11.6	3	8.6	8	10.3
İnsancıl	4	9.3	3	8.6	7	9.0
Başarılı	4	9.3	2	5.7	6	7.7
Hayvansever	2	4.7	2	5.7	4	5.1
Özgür ruhlu	0	0.0	4	11.4	4	5.1
Mutlu	2	4.7	1	2.9	3	3.8
Hayal gücü yüksek	2	4.7	1	2.9	3	3.8
Çok yönlü	2	4.7	1	2.9	3	3.8
Kendine güvenen	1	2.3	1	2.9	2	2.6
Tarz sahibi	1	2.3	1	2.9	2	2.6
Sorumluluk sahibi	1	2.3	1	2.9	2	2.6
Heyecanlı	2	4.7	0	0.0	2	2.6

Müzik ile uğraşan kişinin kişilik özelliklerinin yer aldığı Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin bu bölümde kişiliklere yönelik ifadelerinin sınırlı olduğu ve çok detaylandırmadıkları görülmektedir. Buna dönük olarak öğrencilerin %15,4'ünün müzik ile uğraşan kişiyi yardımsaver, %12,8'inin gelişime açık ve aynı oranda içine kapanık, %10,3'ünün kendini müziğe adanmış, %9,0'ının insancıl, %7,7'sinin başarılı, %5,1'inin hayvansever ve özgür ruhlu, %3,8'inin mutlu, hayal gücü yüksek ve çok yönlü, %2,6'sının kendine güvenen, tarz sahibi, sorumluluk sahibi ve heyecanlı olarak ve yüksek oranda olumlu kişilik özelliklerine sahip olarak algıladığı görülmektedir.

Müzikle uğraşan kişinin kişilik özellikleri cinsiyete göre incelendiğinde ortalamaların çoğunlukla birbirine yakın olduğu, bunun yanında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden farklı olarak %20,0 oranında müzikle uğraşan kişiyi içine kapanık ve %11,4 oranında özgür ruhlu olarak algıladığı

görülmektedir. Kız öğrencilerin %20,9'u müzik ile uğraşan kişiyi yardımsever olarak algılarken bu oran erkeklerde %8,6 olmuştur.

Şekil 3. Hayvansever Kadın Müzikle Uğraşan Kişi Çizim Örneği

Tablo 4. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin Cinsiyeti

Müzikle Uğraşan Kişinin Cinsiyeti	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Kadın	34	44.7	6	22.2	40	38.8
Erkek	38	50.0	17	63.0	55	53.4
Bilinmeyen	4	5.3	4	14.8	8	7.8

Öğrencilerin %53,4'ü müzikle uğraşan kişiyi erkek figürü kullanarak %38,8'i ise kadın figürü kullanarak resmetmiştir. Öğrencilerin %7,8'inin çizdiği şekillerde cinsiyet belirlenememiştir. Çünkü bu öğrencilerin 5'i hiçbir resim çizmezken açık uçlu soruları da cevapsız bırakmış, 3'ü enstrüman figürlerini kullanmış yalnızca cinsiyet belirtmemişlerdir. Erkek müzikle uğraşan figürü %63,0 oranında erkek öğrencilerin çizimlerinde yer alırken bu oran kız öğrencilerde %50,0'dir. Kadın müzikle uğraşan figürü ise daha çok kız öğrencilerin çizimlerinde gözlenmektedir. Kız öğrencilerin %44,7'si, erkek öğrencilerin ise %22,2'si çizimlerinde kadın müzikle uğraşan figürünü kullanmışlardır. Buradan öğrencilerin çoğunluğunun müzikle uğraşan kişinin cinsiyetini erkek olarak algıladığı görülmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin Yaşı

Müzikle Uğraşan Kişinin Yaşı	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
13-23	25	45.5	12	27.9	37	37.8
24-34	20	36.4	11	25.6	31	31.6
35-45	5	9.1	14	32.6	19	19.4
46-56	3	5.5	5	11.6	8	8.2
57-67	2	3.6	1	2.3	3	3.1

Tablo 5'te yer alan müzikle uğraşan kişinin yaşına yönelik bulgular incelendiğinde öğrencilerin %37,8'inin 13-23 yaşları arasındaki, %31,6'sının 24-34 yaşları arasındaki, %19,4'ünün 35-45 yaşları arasındaki, %8,2'sinin 46-56 yaşları arasındaki ve %3,1'inin ise 57-67 yaşları arasındaki kişi olarak algıladığı görülmektedir. Buradan genel olarak öğrencilerin müzikle uğraşan kişiyi 13-34 yaşları arasında genç ve dinamik olarak algıladıkları söylenebilir.

Müzikle uğraşan kişinin yaşına yönelik bulgular cinsiyet farklılıkları açısından incelendiğinde; kız öğrencilerinin erkek öğrencilere oranla daha yüksek %45,5 ve %36,4 oranlarda daha genç ve dinamik müzik uğraşısında olan kişi resmettikleri görülmekteyken, kızların aksine erkek öğrencilerin %32,6'sının müzik ile uğraşan kişiyi 35-45 yaş aralığında ve %11,6'sının 46-56 yaş aralığında algıladığı görülmektedir.

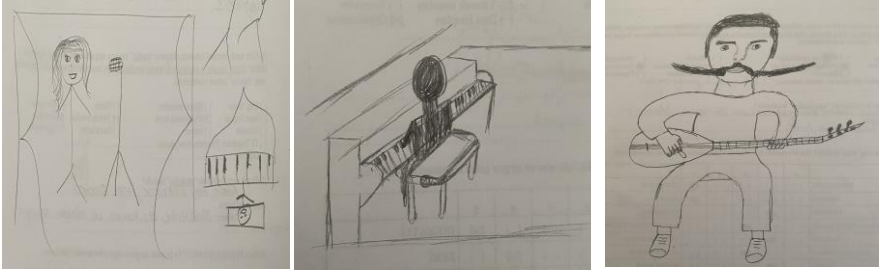
Tablo 6. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin Kullandığı Materyaller

Müzikle Uğraşan Kişinin Kullandığı Materyaller	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Mikrofon	8	12.1	7	14.6	15	13.2
Piyano	11	16.7	3	6.3	14	12.3
Bağlama	3	4.5	7	14.6	10	8.8
Gitar	6	9.1	4	8.3	10	8.8
Notalar	7	10.6	2	4.2	9	7.9
Sandalye	4	6.1	5	10.4	9	7.9
Viyolonsel	7	10.6	1	2.1	8	7.0

Keman	3	4.5	4	8.3	7	6.1
Tabure	4	6.1	2	4.2	6	5.3
Nota sehpası	3	4.5	1	2.1	4	3.5
Ud	2	3.0	2	4.2	4	3.5
Sol anahtarı	2	3.0	1	2.1	3	2.6
Kanun	1	1.5	1	2.1	2	1.8
Klarnet	0	0.0	2	4.2	2	1.8
Flüt	2	3.0	0	0.0	2	1.8
Saksafon	0	0.0	2	4.2	2	1.8
Yazı tahtası	1	1.5	1	2.1	2	1.8
Kabak kemane	1	1.5	0	0.0	1	0.9
Kaval	0	0.0	1	2.1	1	0.9
Çelik üçgen	1	1.5	0	0.0	1	0.9
Amfi	0	0.0	1	2.1	1	0.9
Radyo	0	0.0	1	2.1	1	0.9

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin çizimlerinde müzikle uğraşan kişinin kullandığı materyaller olarak %13,2 oranında mikrofon, %12,3 oranında piyano, %8,8 oranında bağlama ve gitar, %7,9 oranında notalar ve aynı oranda sandalye, %7,0 oranında viyolonsel, %6,1 oranında keman, %5,3 oranında tabure yer almaktadır. Ayrıca öğrencilerin düşük oranda %3,5 oranında nota sehpası ve ud, %2,6 oranında sol anahtarı ve %1,8 oranında kanun, klarnet, flüt, saksafon, yazı tahtası ve %0,9 oranında kabak kemane, kaval, çelik üçgen, amfi ve radyo resmettikleri görülmektedir.

Müzikle uğraşan kişinin kullandığı materyaller cinsiyete göre incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilerden farklı olarak %16,7 oranla piyanoyu, %10,6 oranla notaları ve yine aynı oranla viyolonseli daha fazla kullandığı görülmektedir. Erkek öğrencilerin %14,6'sı materyal olarak bağlamayı kullanırken bu oranın kızlarda %4,5 olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Materyal Olarak Mikrofon, Piyano ve Bağlama Kullanan Müzikle Uğraşan Kişi Çizim Örnekleri

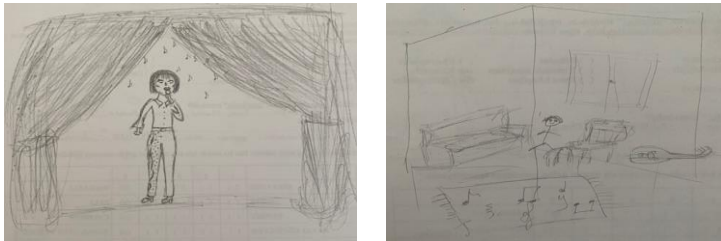
Tablo 7. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin Bulunduğu Ortam

Müzikle Uğraşan Kişinin Bulunduğu Ortam	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Sahne	10	17.5	5	14.7	15	16.5
Konser salonu	8	14.0	6	17.6	14	15.4
Farklı ülkeler	7	12.3	2	5.9	9	9.9
Düğün/eğlence kulübü	5	8.8	3	8.8	8	8.8
Ev	4	7.0	2	5.9	6	6.6
Müzik merkezi	4	7.0	1	2.9	5	5.5
Okul	2	3.5	3	8.8	5	5.5
Türkiye'nin farklı şehirleri	0	0.0	4	11.8	4	4.4
Doğa	3	5.3	1	2.9	4	4.4
Orkestra	3	5.3	0	0.0	3	3.3
Üniversite	2	3.5	1	2.9	3	3.3
Stüdyo	2	3.5	1	2.9	3	3.3
Sakin hissettiği yerler	2	3.5	1	2.9	3	3.3
TRT	2	3.5	1	2.9	3	3.3
Çalışma odası	2	3.5	1	2.9	3	3.3
Sokak	1	1.8	2	5.9	3	3.3

Öğrencilerin çizimlerinin ve müzikle uğraşan kişinin bulunduğu ortama yönelik sorulan soruya verdikleri cevapların analizinde, öğrencilerin %16,5'inin bu kişiyi sahnede, %15,4'ünün konser salonunda, %9,9'unun farklı ülkelerde, ve %8,8'inin düğün/eğlence kulübünde, %6,6'sının evde, %5,5'inin müzik merkezi ve okulda,

%4,4'ünün Türkiye'nin farklı şehirlerinde ve doğada olduğu, %3,3'ünün orkestrada, üniversitede, stüdyoda, sakin hissettiği yerlerde, TRT'de, çalışma odasında ve sokakta çizdikleri görülmüştür.

Müzikle uğraşan kişinin bulunduğu ortam cinsiyete göre incelendiğinde kız öğrenciler %17,5 oranında sahnede iken, erkekler sahnede olmayı daha düşük oranda tercih etmiştir. Erkek öğrenciler kız öğrencilerden farklı olarak %11,8 oranında Türkiye'nin farklı şehirlerini belirtirken, kızlar %12,3 oranında farklı ülkelerde bulduklarını ifade etmiştir. Erkekler; İstanbul'da konservatuvarda öğrenci, İstanbul'da workshop yapan bir sanatçı, Sivas'ta Türk halk müziği yapan bir halk ozanı, Ankara'da TRT sanatçısı ve Türkiye'yi köy okulu projeleriyle gezen bir müzisyen olarak bulunmayı tercih ettikleri farklı şehirleri belirtirken, kızlar; Amerika'da albümü olan bir şarkıcıyı, yine Amerika'da bir söz yazarını, İngiltere'de bir şarkıcıyı, yurtdışında bir okulda müzik öğretmenini, Rusya'da konser veren bir piyanisti, New York'da bir konservatuvar öğrencisini ve İtalya'da bir opera sanatçısını hayal ederek müzikle uğraşan kişinin buldukları ortamları ortaya koymuştur. Ayrıca çizimlerde akademisyen resmi 1 kız öğrenci tarafından çizilmiş olmasına rağmen, müzikle uğraşan kişinin bulunduğu ortamda üniversiteyi belirten öğrencilerden 2'si bestecilik yapıp üniversitede konser veren ve dışarıdan derslere giren kişiyi ifade etmiştir.

Şekil 5. Sahnede, Konser Salonunda ve Evde Bulunan Bulunan Kadın ve Erkek Müzikle Uğraşan Kişi Çizim Örnekleri

Tablo 8. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişinin İlgili Alanları

Müzikle Uğraşan Kişinin İlgili Alanları	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Şarkı söylemek	7	7.9	7	12.3	14	9.6
Piyano çalmak	11	12.4	2	3.5	13	8.9
Gitar çalmak	6	6.7	5	8.8	11	7.5
Keman çalmak	6	6.7	4	7.0	10	6.8
Bağlama çalmak	4	4.5	6	10.5	10	6.8
Konser vermek	5	5.6	5	8.8	10	6.8
Müziyenlik yapmak	4	4.5	3	5.3	7	4.8
Bestecilik yapmak	4	4.5	3	5.3	7	4.8
Müzik öğretmenliği yapmak	4	4.5	2	3.5	6	4.1
Öğrencilik yapmak	4	4.5	1	1.8	5	3.4
Viyolonsel çalmak	4	4.5	1	1.8	5	3.4
TRT’de sanatçı olmak	1	1.1	3	5.3	4	2.7
Türk halk müziği ile uğraşmak	0	0.0	4	7.0	4	2.7
Opera sanatçılığı yapmak	3	3.4	1	1.8	4	2.7
Müzik merkezi işletmek	2	2.2	2	3.5	4	2.7
Özel ders vermek	3	3.4	1	1.8	4	2.7
Spor yapmak	3	3.4	1	1.8	4	2.7
Orkestra/koro şefliği yapmak	3	3.4	0	0.0	3	2.1
Şarkı sözü yazmak	3	3.4	0	0.0	3	2.1
Ud çalmak	2	2.2	1	1.8	3	2.1
Flüt çalmak	3	3.4	0	0.0	3	2.1
Kanun çalmak	1	1.1	2	3.5	3	2.1
Yardım kuruluşlarında çalışmak	2	2.2	1	1.8	3	2.1
Viyola çalmak	2	2.2	0	0.0	2	1.4
Ritim çalgısı çalmak	2	2.2	0	0.0	2	1.4
Saksafon çalmak	0	0.0	2	3.5	2	1.4

Öğrencilerin müzikle uğraşan kişinin ilgi alanlarının neler olduğuna ilişkin açık uçlu soruya verdikleri cevapların analizi sonucunda Tablo 8’deki bulgulara ulaşılmıştır. Tablo 8’de görüldüğü gibi öğrencilerin %9,6’sı müzikle uğraşan kişinin ilgi alanını şarkı söylemek, %8,9’u piyano çalmak, %7,5’i gitar çalmak, %6,8’i keman ve bağlama çalmak, konser vermek, %4,8’i müziyenlik ve bestecilik yapmak, %4,1’i müzik öğretmenliği yapmak, %3,4’ü öğrencilik yapmak ve viyolonsel çalmak

olarak belirtmektedir. Yine düşük frekanslı ve %2,7 oranında TRT'de sanatçı olmak, Türk halk müziği ile uğraşmak, opera sanatçılığı yapmak, müzik merkezi işletmek, özel ders vermek ve spor yapmak, %2.1 oranında orkestra/koro şefliği yapmak, şarkı sözü yazmak, ud, flüt ve kanun çalmak, yardım kuruluşlarında çalışmak, %1,4 oranında viyola, saksafon ve ritim çalgısı çalmak ifadelerine yer verilmiştir. Öğrenciler ek olarak akademisyen olmak, klarnet çalmak, stüdyoda çalışmak, oda müziği, şan hocalığı ve oyunculuk yapmak, müzik dinlemek, kitap okumak, dans etmek, workshop yapmak, yurtdışında eğitim almak, dünyayı gezmek ve doğada vakit geçirmek gibi çeşitlilik gösteren 1 frekanslı 13 farklı ilgi alanını belirtmiştir.

Cinsiyete göre müzikle uğraşan kişinin ilgi alanlarına bakıldığında; kız öğrencilerin %12,4'ü piyano çalmaya yönelirken, erkek öğrencilerde bu oran %3,5'tir. Ancak kız öğrencilerin aksine erkek öğrencilerin imajlarında yer alan müzikle uğraşan kişinin bağlama çalmak ve Türk halk müziği ile uğraşmak konusunda %10,5 ve %7,0 oranlarında daha istekli olduğu görülmektedir. Ayrıca hem kız hem erkek öğrencilerin oluşturdukları imajlarda müzik öğretmenliği yapmak ile ilgili oranlarının düşük olduğu da dikkat çekici bir bulgu olarak görülmektedir.

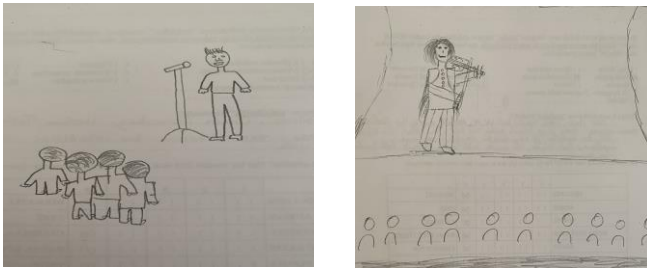
Tablo 9. Öğrencilerin Çizimlerinde Yer Alan Alternatif Semboller

Alternatif İmajlar	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Seyirciler	0	0.0	6	33.3	6	15.8
Perde	3	15.8	2	11.1	6	15.8
Dansçılar	3	15.8	1	5.6	4	10.5
Çocuklar	2	10.5	0	0.0	2	5.3
Sahne kıyafeti	2	10.5	0	0.0	2	5.3
Ağaç	0	0.0	2	11.1	2	5.3
Orkestra üyeleri	1	5.3	1	5.6	2	5.3
Halı	1	5.3	1	5.6	2	5.3
Dolap	1	5.3	0	0.0	1	2.6
Saat	1	5.3	0	0.0	1	2.6

Pencere	0	0.0	1	5.6	1	2.6
Kapı	1	5.3	0	0.0	1	2.6
Bank	1	5.3	0	0.0	1	2.6
Kedi	1	5.3	0	0.0	1	2.6
Köpek	1	5.3	0	0.0	1	2.6
Disko	0	0.0	1	5.6	1	2.6
Bahçe	0	0.0	1	5.6	1	2.6
Güneş	0	0.0	1	5.6	1	2.6
Tablo	1	5.3	0	0.0	1	2.6
Güvenlik görevlileri	0	0.0	1	5.6	1	2.6

Tablo 9 incelendiğinde öğrencilerin çizimlerinde alternatif semboller olarak %15,8 oranında seyirciler ve yine aynı oranda perde, %10,5 oranında dansçılar, %5,3 oranında çocuklar, sahne kıyafeti, ağaç, orkestra üyeleri ve halı, %2,6 oranında dolap, saat, pencere, kapı, bank, kedi ve aynı oranda köpek, disko, bahçe, güneş, tablo ve güvenlik görevlileri yer almaktadır.

Öğrencilerin çizimlerinde yer alan alternatif semboller cinsiyete göre incelendiğinde erkek öğrencilerin kız öğrencilerden farklı olarak %33,3 oranla seyircileri kullandığı görülmektedir. Bunun yanında çizimlerde yer alan diğer sembollerin oranları cinsiyete göre benzerlik göstermektedir. Müzikle uğraşan kişinin bulunduğu ortamda sahneyi belirten öğrenci oranının kız öğrenciler lehine olmasına rağmen alternatif imajlarda sahne tamamlayıcısı olan seyircilere erkekler tarafından daha fazla yer verilmiştir. Bunun sebebi olarak kızların çoğunlukla sahneyi ve sanatçıları resmettiği söylenebilir.

Şekil 6. Seyircilerin ve Perdenin Olduğu Alternatif İmaja Sahip Erkek Müzik İle Uğraşan Kişi Çizim Örnekleri

3.2. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Kişiyeye Yönelik İmaj Kaynakları

Öğrencilerin müzikle uğraşan kişiyeye yönelik imaj kaynaklarının belirlenmesi için ölçekte verilen seçeneklerden hangilerini tercih ettikleri analiz edilmiş ve imaj kaynakları belirlenerek Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Öğrencilerin Müzikle Uğraşan Kişiyeye Yönelik İmaj Kaynakları

Müzikle Uğraşan Kişinin İmaj Kaynakları	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Konserler	42	27.1	29	24.6	71	26.0
Müzisyenlerin hayatı	34	21.9	32	27.1	66	24.2
Öğretmenler	19	12.3	15	12.7	34	12.5
İnternet	14	9.0	9	7.6	23	8.4
Sanat dergileri	12	7.7	3	2.5	15	5.5
Tv programları	9	5.8	5	4.2	14	5.1
Filmler	7	4.5	6	5.1	13	4.8
Yetenek sınavları	8	5.2	4	3.4	12	4.4
Ebeveynler	3	1.9	8	6.8	11	4.0
Eğlence merkezleri	4	2.6	3	2.5	7	2.6
Diğerleri	2	1.3	3	2.5	5	1.8
Gazeteler	1	0.6	1	0.8	2	0.7

Tablo 10 incelediğinde öğrencilerin %26,0'ının konserleri, %24,2'sinin müzisyenlerin hayatını, %12,5'inin öğretmenlerini, %8,4'ünün interneti, %5,5'inin sanat dergilerini, %5,1'inin tv programlarını, %4,8'inin filmleri, %4,4'ünün yetenek sınavlarını, %4,0'ının ebeveynlerini, daha düşük oranlarda ise %2,6'sının eğlence merkezlerini, %1,8'inin diğerlerini, %0,7'sinin gazeteleri müzikle uğraşan kişiyeye yönelik imajlarının kaynağı olarak algıladığı görülmektedir. Tv programları içerisinde; Cumartesi Sürprizi, Hannah Montana, İbo Show, Survivor, TRT Müzik, Fenomen Radyo, Kral Fm cevap olarak belirtilmiştir. Diğerlerinde ise üniversiteler, anime ve sokak sanatçıları imaj kaynakları olarak ifade edilmiştir.

Cinsiyete göre imaj kaynakları incelendiğinde; oranların çoğunlukla yakın olduğu, ancak kızların, konserler (%27,1) ve sanat dergilerinden (%7,7) erkeklere oranla daha fazla etkilendiği, erkeklerinse %6,8 oranla ebeveynlerinden kızlara oranla daha fazla etkilendiği söylenebilir. Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin imaj kaynağı olarak öğretmenlerini kız öğrencilerin %12,3 oranla, erkeklerin %12,7 oranla 3. sırada tekrar etmeleri beklenenden daha düşük bir bulgu olarak dikkat çekmektedir.

3.3. Öğrencilerin Zihnindeki Müzikle Uğraşan Saygın Kişi

Öğrencilerin saygın buldukları müzikle uğraşan kişiye ve bu tercihin nedenine yönelik açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar analiz edilerek Tablo 11 ve 12’de sunulmuştur.

Tablo 11. Öğrencilere Göre Müzikle Uğraşan Saygın Kişi

Müzikle Uğraşan Saygın Kişi	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Neşet Ertaş	6	7.6	13	17.8	19	12.5
Fazıl Say	14	17.7	0	0.0	14	9.2
Mozart	7	8.9	4	5.5	11	7.2
Göksel Baktagır	1	1.3	8	11.0	9	5.9
Bach	4	5.1	4	5.5	8	5.3
İbrahim Tatlıses	1	1.3	6	8.2	7	4.6
Chopin	4	5.1	2	2.7	6	3.9
Müzik öğretmeni	6	7.6	0	0.0	6	3.9
Bütün sanatçılar	5	6.3	1	1.4	6	3.9
Beethoven	4	5.1	1	1.4	5	3.3
Zeki Müren	1	1.3	4	5.5	5	3.3
Aşık Veysel	2	2.5	2	2.7	4	2.6
Barış Manço	3	3.8	1	1.4	4	2.6
Müslüm Gürses	0	0.0	4	5.5	4	2.6
İsmail Tunçbilek	1	1.3	3	4.1	4	2.6
Musa Eroğlu	2	2.5	1	1.4	3	2.0
Cem Karaca	3	3.8	0	0.0	3	2.0

Yurdal Tokcan	0	0.0	3	4.1	3	2.0
Serkan Çağrı	0	0.0	3	4.1	3	2.0
Cem Adrian	3	3.8	0	0.0	3	2.0
Bülent Ersoy	1	1.3	2	2.7	3	2.0
Emmanuel Pahud	2	2.5	0	0.0	2	1.3
James Galway	2	2.5	0	0.0	2	1.3
Hasan Genç	1	1.3	1	1.4	2	1.3
Müzeyyen Senar	1	1.3	1	1.4	2	1.3
İsmail Altunsaray	1	1.3	1	1.4	2	1.3
Orhan Gencebay	0	0.0	2	2.7	2	1.3
Sezen Aksu	2	2.5	0	0.0	2	1.3
Şebnem Ferah	2	2.5	0	0.0	2	1.3
Barış Akarsu	0	0.0	2	2.7	2	1.3
Demet Akalın	0	0.0	2	2.7	2	1.3
Hakan Altun	0	0.0	2	2.7	2	1.3

Tablo 11 incelendiğinde öğrencilerin müzikle uğraşan saygın kişi olarak %12,5'lik oran ile Neşet Ertaş'ı gördükleri ve bu oranı %9,2 ile Fazıl Say'ın, %7,2 ile Mozart'ın, %5,9 ile Göksel Baktadır'ın, %5,3 ile Bach'ın, %4,6 ile İbrahim Tatlıses'in, %3,9 ile Chopin'in, müzik öğretmeninin ve bütün sanatçıların izlediği görülmektedir. Bunlara ilave olarak öğrencilerin %3,3'ü Beethoven'i ve Zeki Müren'i, %2,6'sı Aşık Veysel, Barış Manço, Müslüm Gürses ve İsmail Tunçbilek'i, %2,0'ı Musa Eroğlu, Cem Karaca, Yurdal Tokcan, Serkan Çağrı, Cem Adrian, Bülent Ersoy, Emmanuel Pahud, James Galway, Hasan Genç, Müzeyyen Senar, İsmail Altunsaray, Orhan Gencebay, Sezen Aksu, Şebnem Ferah, Barış Akarsu, Demet Akalın ve Hakan Altun'u müzikle uğraşan saygın kişi olarak belirtmişlerdir. Ayrıca yine öğrencilerin 1 frekansla belirttiği müzikle uğraşan birbirinden farklı 53 saygın kişi tabloya dahil edilmemiştir. Bu cevaplar incelendiğinde; düşük oranlarda ifade edilen müzikle uğraşan saygın kişilerin ise çoğunlukla bağlama çalan müzisyenler, popüler müzik şarkıcıları ve daha az sayıda klasik müzik bestecileri olduğu söylenebilir. Tabloda yer alan saygın kişilerin büyük çoğunluğunun erkek olması ve hayatta olmaları da dikkat çekici bir bulgu olarak görülmektedir.

Öğrencilerin imajlarında yer alan müzikle uğraşan saygın kişi cinsiyete göre incelendiğinde, Neşet Ertaş %17,8 oranla erkek öğrenciler tarafından tercih edilirken, Fazıl Say %17,7 ile kız öğrenciler tarafından tercih edilmiştir. Göksel Baktagir, İbrahim Tatlıses, Zeki Müren ve Müslüm Gürses, yine erkek öğrenciler tarafından kabul gören aynı cinsiyette müzikle uğraşan saygın kişiler olarak yer almıştır. Kız öğrencilerin %7,6 ile müzik öğretmenini müzikle uğraşan saygın kişi olarak tercih ettikleri ancak erkek öğrencilerin imajlarında öğretmenlerinin yer almaması dikkat çekmektedir.

Tablo 12. Öğrencilerin Müzikle Uğraşan Saygın Kişiyi Tercih Nedeni

Müzikle Uğraşan Saygın Kişiyi Tercih Nedeni	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
İşini iyi yapması	8	17.0	7	17.9	15	17.4
Sanatı ve kişiliği ile örnek olması	4	8.5	4	10.3	8	9.3
Müziği ve enstrümanı sevdirmesi	3	6.4	5	12.8	8	9.3
Müzik zevkine hitap etmesi	1	2.1	5	12.8	6	7.0
Ses tonunu beğenmesi	4	8.5	1	2.6	5	5.8
Sanatına saygı duyması	3	6.4	2	5.1	5	5.8
Eğitimci yönü olması	4	8.5	0	0.0	4	4.7
Beste yapması	2	4.3	1	2.6	3	3.5
Kendine özgü ve farklı olması	1	2.1	2	5.1	3	3.5
Azimli ve çalışkan olması	2	4.3	1	2.6	3	3.5
Kaliteli ve temiz müzik yapması	2	4.3	1	2.6	3	3.5
Enstrümanında iyi olması	3	6.4	0	0.0	3	3.5
Eski dönemlerde yaşaması	2	4.3	1	2.6	3	3.5
Seslerini iyi kullanması	2	4.3	1	2.6	3	3.5
Halkın içinden olması	0	0.0	3	7.7	3	3.5
Yetenekli, genç ve özgür ruhlu olması	1	2.1	2	5.1	3	3.5
Müziği ile ülkemizi temsil etmesi	2	4.3	0	0.0	2	2.3
Merhametli olması	1	2.1	1	2.6	2	2.3
Dünyaca ünlü olması	0	0.0	2	5.1	2	2.3
Aynı enstrümanı çalması	2	4.3	0	0.0	2	2.3

Tablo 12'ye göre öğrencilerin %17,4'u müzikle uğraşan saygın kişiyi tercih etme nedeni olarak işlerini iyi yapmasını, %9,3'ü sanatı ve kişiliği ile örnek olmasını ve

aynı oranda müziği ve enstrümanı sevdirmesini, %7.0'ı müzik zevkine hitap etmesini, %5,8'i ses tonunu beğenmesini ve sanatına saygı duymasını, %4,7'si eğitimci yönü olmasını, %3,5'i , beste yapmasını, kendine özgü ve farklı olmasını, azimli ve çalışkan olmasını, kaliteli ve temiz müzik yapmasını, enstrümanında iyi olmasını, eski dönemlerde yaşamasını, seslerini iyi kullanmasını, halkın içinden olmasını ve yetenekli, genç ve özgür ruhlu olmasını göstermiştir. Yine düşük oranlarda, %2,3'ü müziği ile ülkemizi temsil etmesini, merhametli olmasını, dünyaca ünlü olmasını ve öğrencinin kendisi ile aynı enstrümanı çalıyor olmasını tercih sebebi olarak belirtmişlerdir. Müzikle uğraşan saygın kişi olarak müzik öğretmenini gösteren öğrenciler, müzik öğretmeni sayesinde müziği ve enstrümanını sevdiği için onları müzikle uğraşan saygın kişi olarak gördüklerini belirtmiştir.

Cinsiyete göre müzikle uğraşan saygın kişiyi tercih nedenine bakıldığında; oranların her iki grup için de birbirine yakın olduğu söylenebilir. Erkek öğrenciler %12,8 oranla müzik zevkine hitap etmesini sebep gösterirken, kızlarda bu oran %2,1'dir. Ayrıca kız öğrenciler, ses tonunu beğenmeyi, eğitimci yönünü ve sesini iyi kullanmasını tercih sebebi olarak gösterirken, erkek öğrenciler için bu kişinin halkın içinden olması saygınlık kazanmasında destekleyici olmuştur.

3. TARTIŞMA

Bir sanat ve bilim dalı olan müziğe karşı pozitif bir tutum sahibi olabilmek için öncelikle müzikle ilgilenen insanlar hakkında pozitif ve doğru bir anlayış geliştirmek önemlidir. Öğrencilerin ilk izlenimlerinin çoğunlukla onların daha sonraki izlenimlerinin üzerinde etkili olacağı ve özellikle ilk izlenimlerinin temelini de okulda ve ailede atıldığı bilinmektedir. Öğrencilerin gerek okulda ve gerekse ailede aldıkları eğitim onların belirli bir müzik kültürü ve anlayışı geliştirerek müziğe karşı bir tutum geliştirmelerini sağlamakta, buna göre de

algılarını oluşturmaktadır. Müzikle uğraşan kişiye yönelik oluşan imaj da işte bu algılardan birisini oluşturmaktadır ve bu imajın oluşumunda hangi etkenlerin rol oynayacağını bilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda müziği meslek olarak seçmeye adım atan Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin müzikle uğraşan kişiye yönelik doğru bir imaja sahip olabilmeleri meslek seçimleri adına da önem arz ederken, bu konuda en önemli sorumluluk öğretmenlere ve ebeveynlere düşmektedir. Öğretmenlerin sahip oldukları müzikle uğraşan kişiye yönelik imajlar onların yetiştireceği öğrencilerin zihnindeki imajlar hakkında da bilgi verici olacaktır, bu çalışmada öğrencilerin müzikle uğraşan kişiye yönelik imajları belirlenmeye ve cinsiyet açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünden elde edilen bulgulara göre öğrencilerin müzikle uğraşan kişinin genel olarak, uzun saçlı olmakla birlikte, hem uzun boylu hem de kısa boylu, güler yüzlü ve bakımlı, yerine göre hem şık hem de spor giyimli olarak algıladıkları belirlenmiştir. Özellikle kız öğrencilerin imajlarında müzikle uğraşan kişinin sahip olduğu uzun saçlı, uzun boylu, bakımlı ve şık giyimli gibi özellikler, algılarındaki müzikle uğraşan kişinin sahnede, konser salonlarında, televizyon programlarında ve dolayısıyla göz önünde bulunuyor olması ile ilişkilendirilebilir.

Müzik ile uğraşan kişinin genel olarak yardımsever, gelişime açık, içine kapanık, kendini müziğe adanmış, insancıl, başarılı, hayvansever ve özgür ruhlu olarak algılandığı tespit edilmiştir. Müzikle uğraşan kişiyi içine kapanık olarak algılayan 10 öğrenci dışındaki diğer kişilik özellikleri tamamen olumlu ifadeler olup sanatla uğraşan insanların örnek teşkil etmesi gerektiğini destekler nitelikte yapıcı yöndedir. İçine kapanık imajına sahip olan 10 öğrencinin 7'sinin erkek olması, buldukları yaş özelliklerinin (ergenlik dönemi) de dikkate alınarak başka bir konu başlığı altında değerlendirilmesini gerektirebilir. Çalışmanın bu sonucuna benzer şekilde Roy (1993), sanatla ilgilenen 102 kişi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, bu kişilerin eleştirel yaklaşım, içine kapanıklılık, işi zamanında

yapma, hassaslık, dayanıklılık, liderlik, romantiklik, dünyayı duygusal algılama gibi kişilik özelliklerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kerimova'ya (2017) göre, sanatla uğraşan kişilerin kendi yaratıcı dünyalarında heyecanlı, mutlu ve verimli olduğu dikkat çekmektedir. Sanat eseri ortaya koyan kişiler kendilerini de yeniden tanımaktadır. Kendine özgün oluşu onun kişilik özelliklerinin eserine yansması gibi de nitelendirilebilir. Bazen toplum içinde sanatla uğraşan kişiler farklı, tuhaf gibi de nitelendirilmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen diğer bir bulgu ise öğrencilerin müzikle uğraşan kişiyi erkek figürü kullanarak resmetmesidir. Ayrıca müzikle uğraşan kişinin cinsiyetinin kadın olarak yansıtıldığı çizimlerin de daha çok kız öğrenciler tarafından çizildiği belirlenmiştir. Bunun yanında müzikle uğraşan kişi olmanın cinsiyet ile ilişkisi olmadığına ilişkin üç adet enstrüman çizimine de rastlamıştır. Çalışmanın bir sonraki bulgusunda öğrencilerin müzikle uğraşan kişiyi 13-34 yaş arasında algıladıkları belirlenmiştir. Buna göre öğrencilerin imajında müzikle uğraşan kişinin çocukluktan itibaren müziğe başladığı, genç, dinamik ve üretken yaşlarda olduğu söylenebilir. 20.yüzyılda giderek doğal ve dış koşullardan beslenen bir ürün olarak kabul edilen müzikal yeteneğin temel eğitimde etkili bir şekilde ele alınması giderek daha önemli hale gelmiştir. Araştırmalar müzik yeteneğinin ancak küçük yaşta eğitilerek geliştirilebileceğini ve değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu nedenlerle ilkokul çağındaki çocukların yaş aralığı bu yeteneğin geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. (Göğüş, 2009)

Çalışmada öğrencilerin zihnindeki müzikle uğraşan kişinin kullandığı materyalleri resmettiği bulguda, çoğunlukla mikrofon, piyano, bağlama ve gitar, notalar, sandalye, viyolonsel, keman ve tabure kullandığı görülmüştür. Çalışmanın sonraki bulgularında müzikle uğraşan kişinin sahnede, konser salonunda, farklı ülkelerde ve düğün/eğlence kulübünde olduğu ve ilgi alanlarında da şarkı söyleyen, piyano, gitar, bağlama ve keman çalan imajlarının çoğunlukta olduğu düşünüldüğünde,

materyal olarak mikrofon ve enstrümanların yer alması da ilişkilidir. Özdemir ve Yıldız'a (2010) göre, müzik, çok geniş alanlara yayılmış bir bilim/sanat dalıdır. Müzikle uğraşan bazı insanlar enstrüman çalmada veya şarkı söylemede gelişim gösterirken, bazıları bestecilik boyutunda, bazıları dinleyici boyutunda ya da müzik eğitimciliği boyutunda, bazıları ise müziğin diğer boyutlarında gelişim göstermektedir. Müzik ise tüm bu alanların bir toplamıdır. Kız öğrencilerin materyal olarak çoğunlukla piyano ve viyolonsel, erkek öğrencilerin ise bağlamayı kullanması, dördüncü bölüm bulgusu olan müzikle uğraşan saygın kişiye verdikleri cevaplarda ilk sırada Neşet Ertaş'ın erkek öğrencilerin çoğunluğu tarafından, ikinci sırada ise Fazıl Say'ın kız öğrenciler tarafından ifade edildiği bulgularla da paralellik göstermektedir. Ayrıca kullanılan materyaller içerisinde teknolojik araçların yer almaması günümüz teknoloji çağında düşündürücü bir sonuç olmuştur.

Öğrencilerin imajında müzikle uğraşan kişinin okulda ve üniversitede olmasına yönelik cevapların az sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Bulgular, kız öğrencilerin çizimlerinde ev, doğa, sakin hissettiği yerler ve çalışma odası gibi çalışılabilecekleri alanları kullandıklarını gösterirken, çoğunluğun iç mekân olan ve toplu olarak müzik yapılabilecek, çalışılabilecek alanları daha yüksek oranda tercih ettiklerini göstermektedir. Öğrencilerin çizimlerinde yer alan alternatif imajlarda, erkek öğrencilerin seyircileri resmettiği, kız öğrencilerin de dansçılar, çocuklar ve sahne kıyafetleriyle ön planda olduğu söylenebilir. Müzikle uğraşan kişinin bulunduğu ortamda daha çok sahnede yer almayı tercih eden kız öğrencilerin bu bölümde seyircilere yer vermemesi, kız öğrencilerin resimlerinde sahneye ve kendilerine yer verdiğini göstermektedir. Ayrıca alternatif imajlarda 1 frekanslı çeşitli figürlerin yer alması öğrencilerin imajlarının oldukça zengin olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan imaj kaynaklarında, konserler ve müzisyenlerin hayatından sonra öğretmenlerin hem kız hem de erkek öğrencilerin imajlarında birbirine yakın oranlarda beklenenin altında bir bulgu olarak gelmesi düşündürücüdür. Öyle ki Güzel Sanatlar Lisesi'nde okuyan müzik öğrencilerinin müzikle uğraşan kişiyeye yönelik olumlu ya da olumsuz imaj geliştirmelerinde müzik öğretmenlerinin ve okuldaki müzik yaşantılarının payının büyük olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu kurumlara büyük görev düşmektedir. Uz'a (1997) göre, Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu müzik öğretmeni olacaklarını bildikleri halde, hemen hemen hiçbiri bu mesleği saygın meslek olarak görmemektedirler. Ayrıca Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerine benzemeye çalıştıkları kimse sorulduğunda çoğunluk 'kimseye değil kendime' cevabını verirken, en çok tekrar edilen ikinci cevap 'büyük bir sanatçıya' olmuştur. Bu anlamda çalışmamızın müzikle uğraşan saygın kişiyeye verilen cevapların bulgusuyla da benzerlik göstermektedir. Ayrıca müzikle uğraşan saygın kişide, öğrencilerin imajlarını oldukça geniş skalada isimler oluşturduğu görülmüştür. Erkek öğrencilerin çizimlerinde daha çok müzikle uğraşan erkek çizimlerinin yer aldığı düşünüldüğünde bu bölümde de aynı şekilde Neşet Ertaş ve Fazıl Say' dan sonra; Göksel Baktagir, İbrahim Tatlıses, Zeki Müren ve Müslüm Gürses'i yaptıkları farklı müzik türleri ile kabul etmeleri dikkat çekmektedir. Kız öğrencilerin ise Fazıl Say ve Mozart'tan sonra müzik öğretmenini müzikle uğraşan saygın kişi olarak tercih ettikleri görülmüştür. Ancak erkek öğrencilerin imajlarında öğretmenlerinin yer almaması düşündürücüdür.

Brand ve Dolloff'a (2002) göre, müzik bölümlerinin performans gösteren kişileri rol model olarak içermesi ve ancak eğer öğretmen olmak öğrenci için uzun süredir devam eden bir tutkuysa, etkili öğretmenlerini de dahil etmeleri muhtemeldir. Benzer şekilde Pitts (2004), müzik öğrencilerinin, öğrenim gördükleri derslerden bağımsız olarak üniversitelerin müzik programlarına kabul edilmek için özenle çalıştıklarını ifade ederek, birkaç yıl boyunca müziğe yaptıkları yatırım ile, birçok

öğrencinin müzisyenlerin kariyerleri ve yaşamları hakkında farklı fikirler ürettiklerini ve performans göstermenin bunun önemli bir bileşeni olduğuna dikkat çekmiştir. Yine saygın kişi içerisinde verilen cevaplarda Mozart ve Bach'ın hem erkek hem de kız öğrenciler tarafından birbirine benzer oranda ve sık tekrarlandığı görülmüştür. Benzer sonuçlara Ulutürk'ün (2007) Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin dinlemeyi tercih ettikleri müzik türlerini araştırdığı çalışmasında da rastlanmış, öğrenciler J.S. Bach ve Mozart'ı dinlediklerini ifade etmiştir. Öğrencilerin bu bestecileri dinlemelerinin sebebi ise aldıkları çalgı eğitimiyle ilişkili olması ve müzik eğitimleri nedeniyle bu bestecileri tanıdıklarıdır. Kılıç (2004), müzik öğretmenliği anabilim dalı birinci sınıf öğrencilerinin müziksel tercihlerinde ise ilk sırayı Avrupa müziğinin aldığını ortaya çıkarmış, öğrencilerin Avrupa müziğini tercih etmelerini mesleki müzik eğitimi almaları ile ilişkilendirmiştir.

Öğrencilerin verdikleri cevaplarda yer alan çok sayıda diğer saygın kişilere bakıldığında ise örneklerin akademik müzik eğitimi çerçevesinden ve klasik bestecilerden ziyade popüler müzik yaşantısına daha yatkın imaj oluşturdukları görülmüştür. Bu kapsamda eğitici ve öğretici niteliğe sahip olmayan şarkıların aynı zamanda öğrencilerin duygusal, sosyal, kültürel ve kişilik gelişimini de olumsuz etkileyeceği açıktır. Uz'un (1997) çalışmasında, Güzel Sanatlar Lisesi öğrencileri hazırlık sınıflarında hafif Türk müziğinden daha çok hoşlanırken son sınıflarda klasik Batı müziği ön plana geçmektedir. Müzik beğenilerinin oluşmasında kimin etkili olduğu ile ilgili olarak öğrenciler tarafından verilen cevaplar dikkat çekici şekilde aile ve okul olmuştur. Bu anlamda çalışmamızın da sonucuna yönelik olarak öğrencilerin müzik beğeni ve tercihlerinde bilinç kazanması için doğru örnekler oluşturulması, dinleme alışkanlıklarının öğretmen tarafından gözden geçirilmesi ve takip edilmesi önemlidir. Bunun destekleyicisi olarak düzenli aralıklarla birlikte dinleme etkinlikleri yapılması, konserlere

ailelerin de davet edilerek, konser ve dinletinin başlangıcında o etkinliğin içeriğine yönelik bilgilendirmeler yapılması, farkındalık kazandırılması önemsenmelidir.

Doğan (2020) çalışmasında, Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin müzik beğenilerinin önceden sadece zevk ve eğlence üzerine kurulu iken, Güzel Sanatlar Lisesindeki müzik eğitimleri ile gelişerek daha bilinçli şekilde dönüştüğünü belirtmiştir. Bireyler önce eğitimleri için dinledikleri müzikleri, daha sonra beğenerek dinledikleri türler arasına eklemiştir. Çalgı, piyano, sanat ve halk müziği, dünya müzikleri derslerinin öğrencinin eğitimi için dinlemesi gereken türlerin çeşitli olması gerektiğinin de göstergesi olduğuna vurgu yapmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde müzikle uğraşan saygın kişinin tercih edilme nedeninin yer aldığı bulgularda; kız ve erkek öğrenciler sırasıyla yakın oranlarda işini iyi yapması, sanatı ve kişiliği ile örnek olması, müziği ve enstrümanı sevdirmesi, müzik zevkine hitap etmesi, ses tonunu beğenmesi, sanatına saygı duyması ve eğitimci yönü olması üzerinde yoğunlaşmışlardır. Daha düşük oranlarda, beste yapması, kendine özgü ve farklı olması, azimli ve çalışkan olması, kaliteli ve temiz müzik yapması, enstrümanında iyi olması, seslerini iyi kullanması, halkın içinden olması, yetenekli, genç ve özgür ruhlu olması, müziği ile ülkemizi temsil etmesi, merhametli olması, dünyaca ünlü olması gibi teknik beceri ve insanı değerlere dönük kazanımlara sahip özelliklerin yer alması, öğrencilerin imajlarının bu anlamda oldukça zengin olduğunu göstermektedir. Uz (1997), sanatın, sanat eğitiminin -doğası gereği- öğrenciyne, eleştirel gözle bakma, daha güzelini arama, olanla yetinmeme gibi tutumlar kazandırdığı; bu yüzden beğeni düzeylerinin de üst seviyede olduğunu belirtmiştir.

İlhan ve Karabulut'a (2018) göre, Güzel Sanatlar Lisesi mezunlarının büyük ölçüde müzik öğretmenliği mesleğine yöneldikleri görülmektedir. Fakat üniversite tercihlerinin çeşitliliğinin zaman içinde arttığı ve bunun da mesleki müzik eğitimi

veren yükseköğretim kurumu sayısının artması ile ilgili olduğu görülmektedir. Buna benzer bir sonuca da, Sülün (2007) Güzel Sanatlar Liseleri'nde verilen müzik eğitiminin öğrencilerin meslek seçimine etkisinin ne ölçüde olduğunu ortaya koyduğu çalışmasında yer vermiş, öğrencilerin meslek seçimlerini etkileyen öğretmenlerin büyük bir kısmının, öğrencileri mezun oldukları eğitim kurumlarına yönlendirdiklerine vurgu yapmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonucunda öğrencilerin müzikle uğraşan kişiye yönelik düşüncelerinin olumlu olduğu, öğretmenliğe ve eğitimcilik yönüne dönük imajlarının yetersiz olduğu sonucuna varılabilir. Buna karşın çoğunlukla sahne ve performans üzerine algı geliştirdikleri açıktır. Günümüzde teknoloji ile birlikte her şeyin ulaşılabilir olması kuşkusuz müzik alanına dönük olanakları da arttırmış, rol modeller konusunda pek çok örnek ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile öğrencilerin çeşitlilik gösteren algılarından görüldüğü üzere zihinsel anlamda destekleyici, eğitici ve ilerisi adına mesleki gelişimlerini olumlu yönde etkileyecek müziksel seçimler yapmaları konusunda teşvik edilmeleri, farkındalık kazanmaları, yalnızca eğlenceye dönük bir müzik algısı oluşturmamaları ve bunun için beğeni düzeylerinin gelişimi gerekli görülmektedir. Bu konudaki sorumluluk çocukluktan itibaren ailede ve eğitim hayatının başlangıcıyla birlikte öğretmenlerdedir.

Buna istinaden Güzel Sanatlar Lisesi müzik öğretmenlerinin öğrenciler üzerinde olumlu bir imaj oluşturması önemlidir. Bu öğretmenler her öğretilerde olması gereken özelliklerin dışında sanatçı ruhuyla, bilgi ve becerisiyle, enstrümanına olan hakimiyeti ve mesleki donanımı ile öğrencisini etkileyebilecek, gelişimine katkıda bulunabilecek yeterlikte olmalıdır. Böylelikle ileride müzik öğretmenliği mesleğini hevesle yapan nitelikli ve saygın öğretmenlerin yetiştirilmesine zemin hazırlanmış olacaktır.

Müzik öğretmenliği mesleğinin temellerinin ilk atıldığı yer olarak bilinen Güzel Sanatlar Liselerinde öğrenim gören öğrencilerin, öğretmenlik mesleğine karşı olumlu tutumlara sahip olması, müzik öğretmenliği mesleğine ilişkin kaygıları varsa bu kaygıların giderilmesi ve öğrencilerin lise düzeyinde, müzik öğretmenliği mesleğinin niteliklerini doğru ve eksiksiz olarak öğrenebilmeleri gerekmektedir. Bunun için bu okulların programına öğretmenlik mesleğinin niteliklerinin de içinde yer aldığı temel bir ders eklenebilir. Bu çalışma Güzel Sanatlar Lisesi'nde öğrenim gören toplam 103 öğrenci ile sınırlı olup, bulguların geçerliğinin artırılması için çalışma daha geniş ve/veya farklı gruplarla tekrarlanabilir. Öğrencilerin imajlarının doğasını, gelişimini ve kullanımını daha iyi anladığımızda, görselleştirmenin kendisi belki de eğitim müfredatına faydalı bir şekilde entegre edilebilir. Aynı zamanda, sunulan eğitimin kalitesi ile iletişim ve ilişkilerin de pozitif yönde değişim ve gelişim göstermesi olasıdır.

KAYNAKÇA

- Bennett, D. (2004). What's a musician, anyway? *In Music Forum* 10(3), 35-37. Music Council of Australia.
- Brand, M. and Dolloff, L. (2002). Fantasies and other romanticized concepts of music teaching: A cross-cultural study of Chinese and North American music education students' images of music teaching. *International Journal of Music Education* 39(1), 17-30.
- Bulut, D. ve Tan, H. (2017). Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin müzik öğretmenliği mesleğine yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 493-522.

- Chambers, D.W. (1983). Stereotypic images of the scientist: The draw a scientist test. *Science Education*, 67(2), 255-265.
- Chong, S., Ling, L. E. ve Chuan, G. K. (2011). Developing student teachers' professional identities an exploratory study. *International Education Studies*, 4(1), 30-38.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design choosing among five approaches*. Sage Publications.
- Dicle, H. (1997) Güzel Sanatlar Liselerinin kuruluş amaçları ve bugünkü durumları. *Mavi Nota Müzik Ve Sanat Dergisi*, 1. Ulusal Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümleri Sempozyumu Özel Sayı-II. Haziran. Sayı: 25, 27-29.
- Doğan Ö. (2020) Güzel Sanatlar Liselerindeki müzik eğitiminin öğrencilerin müzik beğenisine etkisi: Kayseri güzel sanatlar lisesi örneği. *Journal of History School*, 46, 1974-1991.
- Freer, P. K. ve Bennett, D. (2012). Developing musical and educational identities in university music students. *Music Education Research*, 14(3), 265-284.
- Göğüş, G. (2009). Müzik yeteneğinin geliştirilmesinde küçük yaşlarda eğitime başlamanın önemi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 89-102.
- Güleç, G. (2007). *Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümü Öğrencilerinin Alanları İle İlgili Yükseköğretim Kurumlarını Tercihlerinde Etkili Olan Faktörlerin Öğretmen Ve Öğrenci Boyutunda Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Hallam, S. (2010). Twenty-first century conceptions of musical ability. *Psychology of Music*, 38(3), 308-330. doi:10.1177/0305735609351922
- Hallam, S., Cross, I., ve Thaut, M. (Eds.). (2016). *Oxford Handbook of Music Psychology* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.

- İlhan, A. Ç. ve Karabulut, Y. (2018). Anadolu güzel sanatlar ve spor liseleri müzik bölümlerindeki program değişiklikleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 51(3), 101-126.
- Kemp, A. (1981). The personality structure of the musician: 1. Identifying a profile of traits for the performer. *Psychology of Music*, 9(1), 3–14. doi:10.1177/03057356810090010201
- Kılıç, I. (2004). Üniversitelerin güzel sanatlar eğitimi bölümü müzik eğitimi dalı anabilim/ana sanat birinci sınıf öğrencilerinin kişisel profilleri üzerine bir araştırma. *1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu*.
- Küçükahmet, L. (2001). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- MacIntyre, P., Schnare, B. ve Doucette, J. (2012). Possible selves as a source of motivation for musicians. *Psychology of Music*, 40(1), 94- 111.
- Öz, N. (2001). İnsanın kültürel gelişiminde müzik eğitiminin rolü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(14), 101-106.
- Özçelik, D. A. (2016). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, G. ve Yıldız, G., (2010). Genel gelişim sürecinde müziksel gelişim. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 77-90.
- Öztürk, A. (2003). *Agsl Öğrencilerin Eğitim Programlarını Değerlendirmeleri Ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pitts, S. (2004) Starting a music degree at university. *In The music practitioner: Research for the music performer, teacher and listener*, ed. Jane W. Davidson, 215 50. London: Ashgate.

- Roberts, B. (1993). *I, musician: Towards a model of identity construction and maintenance by music education students as musicians*. St. John's, NL: Memorial University of Newfoundland.
- Roy, D. (1996). Personality model of fine artists. *Creativity Research Journal*, 9(4), 391-394.
- Saruhan, Ş. ve Deniz, J. (2011). Temel eğitim II. kademe öğrencilerinin müzik dersine karşı tutumları. *İlköğretim Online*, 10(2), 695-702.
- Sloboda, J.A. ve Howe, M.J.A. (1991). Biographical precursors of musical excellence: An interview study. *Psychology of Music*, 19(3), 21.
- Sloboda, J. (2005). *Exploring The Musical Mind*. New York: Oxford University Press.
- Song, J. ve Kim, K.S. (1999). How Korean Students See Scientists: The Image of The Scientist. *International Journal Of Science Education*, 21(9), 957–977.
- Sülün, E. (2007). *Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri'nde Verilen Müzik Eğitiminin Öğrencilerin Meslek Seçimine Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turgut, İ. (1992). *Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme*. Bilgehan Matbaası.
- Ulutürk, N. (2008). *Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümü Öğrencilerinin Dinlemeyi Tercih Ettikleri Müzik Türleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Uz, A. (1997). Anadolu güzel sanatlar liseleri müzik bölümü öğrencilerinin (ağırlıklı olarak) toplumsal özellikleri, sorunları, beklentileri. *Mavi Nota Müzik ve Sanat Dergisi*, 5(24).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Fine Arts High Schools (FAHSs), where music education is provided, are one of the art institutions that play an important role in training the talents of the country's youth. The aim of these schools, as an important part of the Turkish music education system, is to help individuals talented in music become more productive and successful in society and increase the value given to music in education. Music departments of FAHSs, directly affect the higher education system due to their influential role in secondary education, and most of its graduates prefer music teaching departments of education faculties (Öztürk, 2003). The fact that a person chooses music as a profession probably implies that he has talent and tendency in this field (Kemp, 1981). And it is generally assumed that the process of becoming a teacher begins with a desire long before entry into early and higher education institutions (Chong, Ling, & Chuan, 2011).

It is agreed that FAHSs students' interests and images of the person engaged in music will affect their attitudes towards their education and instruments; students who develop negative attitudes may also have a negative attitude towards the lesson and their teachers, and their interests and attitudes will also affect their orientation towards continuing their musical education and choosing a profession in the future. Thus, it is clear that if they enjoy their profession, they will be able to perform their responsibilities and roles in a better way. Hence, this study aims to investigate how Fine Arts High School students see people engaged in music based on the images they visualize, in terms of their gender.

Method

The phenomenological study, as a qualitative method, was adopted as the research design since it focuses on the phenomena that we are aware of but do not have an in-depth and detailed understanding of (Yıldırım & Şimşek, 2006). In such studies, it is aimed to reveal individual perceptions or perspectives about a certain phenomenon. The study was conducted with a total of 103 students, 59 girls (57%), and 44 boys (43%) studying at a FAHS in Turkey in the 2019-2020 academic year on a volunteer basis. The Turkish version of a scale developed by Song and Kim (1999) based on Chambers' Draw-A-Scientist Test (1983) was used as a data collection tool. The sections that test students' mental images of scientists and their perceptions of scientists in the original scale of Song and Kim (1999) were not used in this study, and the phrase "person engaged in music"

was used instead of "scientist" in the original scale. Each part of the scale was analyzed by two different field experts, and analysis was done separately for each question using the content analysis technique.

Findings (Results)

It has been found that the students generally perceive the people engaged in music as both tall and short, smiling and well-groomed, both stylishly and sportingly dressed, although they have long hair. Especially in the images of female students, such features as being long-haired, tall, well-groomed, and stylishly dressed can be associated with the fact that they image those people performing on the stage, in the concert halls, on television programs, and therefore in the spotlight. The people engaged in music are generally perceived as helpful, open to development, introverted, devoted to music, humane, successful, animal lovers, and free-spirited people. Another finding is that the students portrayed the music person by using a male figure. In addition, it is suggested that the drawings in which the gender of the person practicing music is reflected as a woman are mostly drawn by female students.

In the finding that the students painted the materials used by the person engaged in music in their minds, it was seen that they mostly used a microphone, piano, bağlama and guitar, sheet music, choir, cello, violin, and stool. In the image sources in the third part of the study, it is thought-provoking that after the concerts and the lives of the music figures, the images of the teachers, both female and male students, were found to be lower than expected at similar rates. When the respected music person is analyzed by gender, it is determined that Neşet Ertaş is expressed by the majority of male students in the first place and Fazıl Say in the second place by female students. In the fourth part of the study, the reasons for the preference for respected music people are explained in the findings; girls and boys, respectively, focused on doing their jobs well, being a model with their art and personality, loving music and instruments, appealing to music tastes, liking their tone of voice, respecting their art, and their educational aspects. These findings show that students' images are quite rich in this respect.

Conclusion and Discussion

As a result of the study, it was concluded that the students' perceptions of the person engaged in music were generally positive, and their images of teaching and education were insufficient. Based on this, it can be concluded that FAHSs music teachers need to create a positive image of students, and besides the characteristics that every teacher should have, they should also be competent to influence their students and contribute to their development with their artistic spirit, knowledge and skills, command of the instrument and professional

equipment. Thus, in the future, opportunities are needed for the training of qualified, respected, passionate teachers. This study is limited to a total of 103 students studying at FAHSs, and thus, conducting further studies with similar groups might increase the validity of the findings.

TÜKETİCİLERDE FOMO'YU (FEAR OF MISSING OUT) TETİKLEYEN FAKTÖRLER VE SATIN ALMA DAVRANIŞLARINA ETKİSİ*

Arzu ŞEKER**

Öz

Günümüzde kitle iletişim araçlarının gelişmesi, insanların sosyal ağlarda çok fazla zaman geçirmesine neden olurken, bir tür psikolojik kaygı olan ve FoMO (Fear of Missing Out) denilen kaçırma korkusunun artmasına veya oluşmasına da yol açmıştır. Bu korku, doğrudan veya dolaylı olarak insan davranışını etkilemektedir. Pazarlama dünyası ise, FoMO'nun satın alma davranışlarına olan etkilerini incelemeye başlamıştır. Bu çalışmada FoMO'ya sahip olan bireylerde, bu kaygıyı harekete geçiren ya da arttıran etkenlerin ve satın alma davranışlarına etkilerinin saptanması nitel yöntemle araştırılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak 41 katılımcı ile yüz yüze görüşülmüş, FoMO ölçeğindeki sorular yöneltilecek aralarından FoMO'ya sahip olduğu saptanan 30 katılımcıyla derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Betimsel olarak analiz edilen verilerden ait olma ihtiyacı, gösterişçi tüketim ve kıtlık algısı gibi belirgin temalar ortaya çıkmıştır. Bu temaların, bireylerde FoMO'yu artırdığı veya tetiklediği ve satın alma niyetlerini olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır. İşletmelerin de satışlarını artırmak için hedef kitlelerine iletmek istediği pazarlama mesajlarını, bu olguları dikkate alarak gerçekleştirmesi gerektiği önerilmektedir.

* Bu çalışmanın verileri Batman Üniversitesi Etik Kurul Komisyonunun 10.11.2021 tarih ve 2021/03 toplantı sayısı ve 29 nolu karar ile etik kurul onayı alınarak elde edilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, arzu.seker@batman.edu.tr, Batman/Türkiye

Anahtar Kelimeler: FoMO (Fear of Missing Out), Ait Olma İhtiyacı, Gösterişçi Tüketim, Kıtık Algısı, Satın Alma Davranışı.

FACTORS TRIGGERING FEAR OF MISSING OUT IN CONSUMERS AND THEIR EFFECTS ON PURCHASING BEHAVIOR

Abstract

Today, the development of mass media has caused people to spend a lot of time on social networks, while it has also led to an increase or formation of the fear of missing, which is a kind of psychological anxiety called FoMO (Fear of Missing Out). This fear directly or indirectly affects human behavior. The marketing world has begun to examine the effects of FoMO on purchasing behaviors. In this study, the determination of the factors that activate or increase this anxiety and their effects on purchasing behaviors in individuals with FoMO have been investigated with a qualitative method. It has been interviewed with 41 participants face-to-face by using the purposive sampling method and in-depth interviews were conducted with 30 participants who were determined to have FoMO by asking questions on the FoMO scale. Certain themes such as the need to belong, conspicuous consumption and the perception of scarcity emerged from the data analyzed descriptively. It has been understood that these themes increase or trigger FoMO in individuals and positively affect their purchase intentions. It is thought and recommended that businesses should carry out the marketing messages they want to convey to their target audiences in order to increase their sales, taking these facts into account.

Keywords: FoMO (Fear of Missing Out), Need for Belonging, Conspicuous Consumption, Perception of Scarcity, Purchase Behavior.

1. GİRİŞ

Son yıllarda teknolojideki gelişmeler ve sosyal medya kullanımının yoğunlaşması sonucu insanların tüketim davranışlarında farklı tutumlar sergilediği ve başkalarının tüketime yönelik davranışlarını takip ettiği veya taklit ettiği ortaya

çıkmiştır (Kim ve Lee, 2016). Gerçekten de, özellikle sosyal medyaya yoğun katılım, olan bitenle ve diğerleriyle sürekli bağlantıda olma isteğinin artmasıyla ortaya çıkan ve gelişmeleri kaçırma korkusu denilen FoMO (Fear of Missing Out) ile ilgili ampirik olarak az şey bilinmesi dikkate değerdir. Bu korku ve eksiklik hissini gidermeye çalışmak adına, mevcut çalışma, kaçırma korkusu denilen FoMO 'yu ve FoMO'yu harekete geçiren etkenleri daha derin bir bakış açısıyla araştırmak hedeflenmiştir.

FoMO, psikolojik bakış açısıyla "başkalarının yaptıklarıyla sürekli bağlantıda kalma arzusu" ve başkalarının onlarsız iyi vakit geçirdiğinden endişe duyma olarak kavramsallaştırılmaktadır. İnsanların bu sürekli bağlantıda olma arzusu ve bu bağlantının kopması korkusu yaygın bir deneyim olarak kabul edilmektedir (Przybylski vd., 2013: 1841; Wegmann vd., 2017). Bu nedenle özellikle sosyal medyada diğerlerinin neler yaptığından haberdar olamama durumundaki korkuyu bertaraf etmek için başkalarıyla sürekli bağlantıda olma isteği baskın olmaktadır (Uzun vd., 2019:46). Bazı çalışmalara bakıldığında FoMO, temelde iki psikolojik özellikle ayırt edilebilir. İlki, başkaları tarafından tanınma, statüleriyle özdeşleşme ihtiyacı gibi temel bir insan motivasyonuyla kişilerarası bağlara güçlü bir ihtiyaçtan dolayı eksiklik korkusu yaşayan kişilere atıfla 'ait olma arzusu'dur. Diğeri ise, ana akım gruptan kopma ve tecrit edilme korkusu olarak tanımlanan izolasyon kaygısıdır (Przybylski vd., 2013; Alt, 2015; Beyens vd., 2016).

Aslında kökleri çok eski tarihlere dayanan bir insan davranışı olan kaçırma korkusunun, bir etkinliğe katılma isteği, kabul görme arzusu, itibar yönetimi, gösterişçi tüketim ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı gibi kavramlarla ilişki içinde olduğu saptanmıştır (Hodkinson, 2016: 66). Sosyal medyanın yoğun kullanımı ve paylaşım yapmanın yaygınlığı dikkate alındığında, insanların, aile üyelerinin, yakın arkadaşlarının veya başkalarının zevk aldığı deneyimleri "kaçırma"

konusunda endişeye ve korkuya kapıldıkları görülmektedir (Tozkoparan ve Kuzu, 2019:88; Good ve Hyman, 2020:336).

2.FoMO ve PAZARLAMA

Psikoloji ve diğer disiplinlerin yanı sıra pazarlama dünyasında da önemle araştırılan FoMO; statü kazanma, güdümlü pazarlama, kendi kendine markalaşma, sosyal ödüller, anında tatmin ve uygunluk tüketimi için bir uyarıcı olarak değerlendirilmiştir. FoMO, öz düzenleme teorisine dayalı olarak başkalarıyla sosyal anlamda uyum sağlamak için dışsal ve/veya içselleştirilmiş uyarıcılar tarafından yönlendirilen bir özellik olarak ele alınmıştır (Kim vd., 2020). İtibar, saygı ve neşe gibi diğer tüketici güdülerinden ayrı olarak FoMO, korkuya dayandığı için tüketicileri zorlamakta, kaygı ve stres gibi unsurlarla harekete geçirmekte ve davranış konusunda güçlü bir dış güdü olarak işlev görmektedir (Hodkinson, 2016). İletişim ve insan ilişkilerinde önemli bir güç haline gelen dijitalleşme ve sosyal medya, tüketicilerin davranışlarına, dolayısıyla da işletmelerin pazarlama program ve faaliyetlerine yön veren önemli bir güç haline gelmiştir (Kılınç, 2021:147). Sanal ve sosyal medya kullanımındaki artış, tatil, yemek, düğün, parti ve organizasyon gibi etkinliklerin paylaşımında artışa neden olmuş ve bu da FoMO kaynaklı satın alma davranışına zemin hazırlamıştır. Benzer biçimde Çopuroğlu (2021) da FoMO'nun hedonik tüketimle ilişkili olduğunu, yoğun sosyal medya kullanımının da FoMO düzeyini yükselttiğini tespit etmiştir.

FoMO, özellikle gençlik pazarını hedefleyen ve doğrudan 'harekete geçirici mesaj' olarak fırsatçı bir şekilde benimsenmiştir. Pazarlamada harekete geçirici mesajlar yaygın olsa da FoMO'yu tetikleyen mesajlar, tüketiciyi bir eyleme razı etmek için içsel tereddütlerini veya direnişlerini doğrudan ele almaya yöneltmeleri bakımından ayırt edicidir (Hodkinson, 2016:66-67). Bu çalışmada

tüketicilerde FoMO'yu harekete geçiren, başka bir deyimle tetikleyen olguların keŐfine odaklanmaya çalışılmıştır.

3.ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu araştırmada FoMO'yu tetikleyen faktörlerin tespiti ile FoMO'nun satın alma davranışlarına ve tüketim alışkanlıklarına olan etkilerinin derinlemesine araştırılması amaçlanmıştır. Sosyal, kültürel, psikolojik ve kişisel pek çok motivasyona sahip olan FoMO'nun, insanların genel davranış kalıplarını etkilediği gibi satın alma ve tüketim alışkanlıklarını da etkilemesi kaçınılmazdır. FoMO içerikli yerli ve yabancı yazında yapılan incelemelerde; araştırmaların tamamında nicel yöntem olan anket tekniği kullanılarak veri elde edildiği görülmüştür. Çalışmaların pek çoğunun ise bireylerde FoMO hissinin olup olmadığına ilişkin sonuçları içerdiği, satın alma davranışlarına ilişkin ise az sayıda çalışmalar bulunduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmaların tümünde veri toplamak için Przybylski vd., (2013)'ne ait 10 (on) ifadeden oluşan FoMO ölçeğinin kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmada ise daha farklı ve kapsamlı veriler elde edilmek istenmiŐ, FoMO'ya sahip tüketicilerin satın alma eğilimlerine ve bu kapsamda da pazarlama dünyasına daha farklı ve daha derin bir bakış açısı kazandırabilmek amaçlanmıştır.

3.1 Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda özellikle sosyal konular sayılarla sınırlandırmaz ve çalışma imkânı daha derin olabilmektedir. Tümdengelim metoduna başvuru nitel araştırmaların temel amacı, olayları ve olguları betimleterek nedenlerini açıklamak ve bu doğrultuda geleceğe yönelik önerilerde bulunmaktır. Yaşadığımız dünyada bizi etkileyen, çevreleyen olgu, olay ve durumları bütün gerçekliği ile görme fırsatı sunabilen nitel araştırmalarda bu olgu, olay ve durumlar geniş bir perspektifle

derinlemesine incelenebilmektedir. Bu tür araştırmalarda evreni temsilen bir örneklem üzerinde çalışmak kaygısı olmadığı gibi, özellikle seçilmiş küçük gruplar üzerinde çalışılarak detaylı ve derinlemesine veri toplanır (Başol, G., 2008). Çalışmada verilerin edilmesi için Batman Üniversitesi Etik Kurul Komisyonundan 10.11.2021 tarihli 2021/03/29 sayılı toplantısında alınan karar ile etik kurul onayı alınmıştır.

Evren ve Örneklem

İnternetin ve özellikle sosyal medyanın kullanımıyla var olan FoMO'nun arttığı veya oluştuğuna ilişkin çalışmaların varlığı sebebiyle araştırmanın evrenini internet ve sosyal medya kullanan tüm tüketiciler oluşturmaktadır. Çok kapsamlı ve büyük olan evreni temsil edecek örneklem seçiminde ise nitel araştırma yöntemlerinden amaçlı rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bunun sebebi, çalışmanın amacının FoMO'ya sahip olup olunmadığını tespit etmek değil amaca uygun olması için FoMO'ya sahip katılımcılarda FoMO'yu tetikleyen etmenler ve FoMO'nun satın alma davranışlarını nasıl etkilediğinin incelenmesidir. Bunun için de pek çok katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerde FoMO hissine sahip olduğu tespit edilenler değerlendirilmeye alınmıştır. Bu yöntemde öncelikle rastgele yöntemlerle evrenden bir örneklem grubu belirlenmektedir. Daha sonra bu grup içinden de araştırmaya en fazla katkı yapacağı düşünülen daha küçük bir alt grup seçilmektedir ki bu küçük grup istatistiksel olarak temsil kabiliyeti olmayan amaçlı rastgele örneklemdir. Zira nitel araştırmalarda örneklemin niceliği değil niteliği önemlidir. Nedeni belli olgu ve durumların araştırma için seçildiğine dair şüpheleri azaltan amaçlı rastgele örneklem, amaçlı olmayan rasgele örnekleme nazaran daha zengin veri elde etmek ve araştırmanın inanılabilirliğini sağlayabilmek ve arttırabilmek amacıyla yapılmaktadır (Tashakkori ve Teddlie, 2010; Creswell, 2013; Flick, 2014; Baltacı, 2018). Nitel araştırmalarda veri

büyükliğünün önemli olmadığı (Neuman ve Robson, 2014), büyük gruplar yerine, araştırmanın amacına uygun ve detaylı veri sunabilecek örneklemin belirlenmesi yeterlidir (Coyne, 1997). Nastasi (2015), nitel çalışmalarda örnekleme büyüklüğünün kullanılan yöntemle göre seçilmesi gerektiğini belirtmiş ve derinlemesine görüşmelerin yaklaşık 30 kişiyle yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Başkale,2016:23).

Veri Toplama

Çalışmanın evreni çok geniş olduğundan, internet ve sosyal medya kullanıcısı olan ve görüşme yapılan katılımcılar arasından, nihai amaca uygun olabilmesi için FoMO'ya sahip olanlarla yapılan görüşmeler analiz edilerek değerlendirilmeye alınmıştır. İki aşamalı gerçekleştirilen bu süreçte, öncelikle katılımcılara Przybylski vd. (2013)'nin FoMO ölçeğinde yer alan 10 (on) soru yöneltirmiştir. Przybylski vd., (2013)'ne ait ölçek soruları şöyledir; "Başkalarının benden daha tatmin edici/doyurucu deneyimleri olmasından endişelenirim", "Arkadaşlarımın benimkilerden daha doyurucu deneyimler yaşadığından korkarım", Arkadaşlarımın ben yokken eğlendiklerini öğrendiğimde endişelenirim", "Arkadaşlarımın neler yaptığını bilmediğimde kaygı hissederim", "Arkadaşlarımın 'aralarındaki şakaları, muhabbetleri' anlamak benim için önemlidir", "Bazen neler olup bittiğini takip etmek için fazla zaman harcıyıp harcamadığımı merak ederim", "Arkadaşlarımla buluşmak için bir fırsatı kaçırmış olmak canımı sıkar", "İyi bir zaman geçirdiğimde bunun detaylarını online olarak paylaşmak benim için önemlidir", " Planlanmış bir toplanmayı kaçırmak canımı sıkar", " Tatile çıktığımda arkadaşlarımın ne yaptığını takip etmeye devam ederim". Bu soruların çoğunluğuna olumlu yanıt verenlerin birbirinden farklı şiddette FoMO hissine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci aşamada ise FoMO'ya sahip olduğu sonucuna varılan bu katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında kadın ve erkek sayısı da dengelenmeye çalışılarak 41 kişi ile görüşülmüş, FoMO hissine sahip olduğu saptanan 30 kişi ile de derinlemesine mülakat yapılmıştır. Tüm görüşmeler 14 ila 56 dakika arasında sürmüştür. Kısa süren görüşmeler, FoMO hissine sahip olup olunmadığını anlamaya dönük ilk aşamada yöneltilen ölçek sorularının büyük kısmına kat'i şekilde sahip olunmadığına yönelik yanıtlar veren 11 katılımcıya aittir.

Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak FoMO'ya sahip bu katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerin büyük bir kısmı görüntülü, bir kısmı da yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Her görüşme öncesi katılımcıya çalışmanın amacı anlatılarak FoMO ile ilgili kısaca kavramsal açıklamalar yapılmıştır. Görüşmelerin sesli veya görüntülü şekilde kaydedileceğine ilişkin gerekli bilgilendirme yapılarak izinleri alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanmasında ise, yabancı ve yerli literatürde geniş bir tarama yapılmıştır. Başta Przybylski vd. (2013) olmak üzere, Oberst vd. (2017), Good ve Hyman (2020), Abel vd. (2016), Elliott (2010), Lai vd. (2016), Molden vd. (2009) ve Metin vd. (2017)' nin çalışmalarından yararlanılarak sorular türetilmiştir. Görüşmeler esnasında verilen yanıtlara göre görüşme formunda yer almayan sorular da yöneltilmiştir.

Araştırmada bazı bireylerin anket veya görüşme gibi taleplere karşı olumsuz algı ve yaklaşımları, FoMO'ya sahip katılımcının öncelikli olarak saptanması ve bazı katılımcıların yapılacak görüşmenin ses veya görüntülü şekilde kaydedilmesi gerekliliği nedeniyle görüşmeden vazgeçmeleri, zaman alması ve zorluk yaratması bakımından çalışmanın kısıtı olarak değerlendirilebilir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda farklı Şekilde değerlendirilerek, nicel çalışmalarda kullanılan geçerlik ve güvenirlik ifadelerinin yerine inanılrlık, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabirlik gibi sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadeler kullanılmaktadır (Guba ve Lincoln, 1982; Krefting, 1991; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Buna göre nitel araştırmalarda geçerlik ölçütlerinden ilki olan inandırıcılık, katılımcılarla etkileşim, katılımcı teyidi ve uzman incelemesi gibi unsurları içermektedir. Bu unsurlar elde edilen verilerin yansız, doğru ve eksiksiz bir Şekilde yorumlandığını, bu yorumlamaların güven vermesi için araştırmacının gösterdiği çabaları ifade etmektedir (Holloway ve Wheeler, 1996; Whittemore vd. 2001). Verilerin elde edilmesi için en uygun yöntemi seçmek, bu yöntemeye göre katılımcıların nasıl seçildikleri ve özelliklerinin belirtilmesi, yeter miktarda veya düzeyde veri toplamak, analiz sürecinin net ve ayrıntılı betimlemesini yapmak ve sonucunca belirgin temalarla analizi tamamlamak inandırıcılığın sağlanması belirleyicidir (Graneheim ve Lundman, 2004). Çalışma için yapılan görüşmeler yüz yüze, çevrimiçi yüz yüze yani etkileŐimli bir Şekilde ve kısa sayılmayacak sürelerle yapılmıştır. Katılımcılarla samimiyet çerçevesinde ve etkileşim içerisinde yapılan görüşmelerde verdikleri ifadelerinde dürüşlük ve içtenliğin sergilendiği düşünölmektedir. Görüşmelerin değerlendirme bölümünde de göröldüğü üzere kodlanan her bir katılımcının teyidine başvurulmuş, yapılan değerlendirmeler ve kendi ifadeleri mail veya telefonlarına mesaj ile gönderilerek değiştirilmesini ve eklenmesini istedikleri herhangi bir tümcenin veya yorumun olup olmadığı sorularak, düşöncelerinin doğru yansıtılıp yansıtılmadığına ilişkin teyitleri alınmıştır. Dolayısıyla katılımcılarla ilki görüşme yapmak diğeri bulguların doğruluğunu ve bütönlüğünü kontrol ettirmek üzere iki kez temasta bulunulmuştur. Son olarak değerlendirmeler

yapıldıktan sonra nitel araştırmalar konusunda uzman bir akademisyene inceletilerek yönlendirmeleri doğrultusunda gerekli dokunuşlar yapılmıştır.

Sandelowski (1993), ikinci ölçüt olan güvenilebilirliğin, nicel araştırmalarda olduğu gibi bir ölçüm olamayacağını belirterek, nitel bir araştırmada kalitenin belirleyicisi de olmayacağını söylemektedir. Bunun yanında araştırmacının dürüstlüğünün anlaşılmasının nitel araştırmalarda geçerliği sağlayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla araştırmacı, nitel bir araştırmada duyduğu, gördüğü ve anladığını doğru analiz ve yorumla ilgililere aktarabildiğinde geçerlidir denilebilir. Nitel araştırmalarda bir derece sorunu değil de varlık ve yokluk sorunu olan geçerlik ve güvenilirlik, araştırma ile ilgili sürecin doğru, incelikli ve detaylı şekilde açıklanıp aktarıldığı güvenilirlidir. Elde edilen bulguların ve araştırma sürecine ilişkin gerçeğin net bir şekilde aktarabildiği ölçüde de geçerlidir.

Holloway ve Wheeler (1996)'a göre çalışmanın onaylanabilirliği için gerekli olan video kayıtları gibi ham veriler, analiz edilmiş bulgular ve analiz sonucunda elde edilen temalar, çalışmanın amacı, yöntemi, beklentileri ve örnekleme gibi çalışmaya ilişkin detaylandırılmış çalışma süreci, hangi kaynaklardan ve nasıl geliştirildiği ifade edilmiş ve buna göre üçüncü ölçüt olan onaylanabilirlik için gereken kriterler mevcuttur. Lincoln ve Guba (1985)'in dediği gibi çalışmanın onaylanabilirliğini göstermek için araştırmacının görüşleri veya kendi önyargıları yerine katılımcıların kendi ifadeleri olduğu gibi alıntılanmıştır.

Son kriter olan aktarılabilirliğin kanıtı için ise örneklemin nasıl seçildiği, çalışmanın katılımcılarının özellikleri ve çalışma ortamı belirtilmelidir (Sharts-Hopko, 2002). Çalışmada nitel araştırmalarda en sık kullanılan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yönteminin ve sebebinin belirtilmiş olması, katılımcılara ilişkin demografik özellikler ile internet, sosyal medya kullanımı ve

çevrimiçi alışveriş yapma gibi bir takım başka özelliklerin de belirtilmiş olması aktarılabirliğini kanıtlamaktadır. Yanı sıra içerik ve kavramsal olarak yeterli tarama yapılmış olması, ham verilerin temalara göre tasarlanarak veriye sadık kalınarak yorum katmadan ve mümkün olduğunca (Guba ve Lincoln,1982) doğrudan alıntı şeklinde aktararak ayrıntılı betimleme yapılmış olması da yine aktarılabirliğini onaylamaktadır.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada, katılımcılardan elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiş ve belirgin bir takım temalar etrafında yoğunlaşmıştır. Betimsel nitelemelerde sistematik olarak ne ve nasıl sorularına cevap aranarak olayların ve durumların detaylı betimlenmesi amacıyla yapılır. Betimsel araştırmalar, var olan mevcut durumun tespitini sağladıklarından dolayı ileriye dönük sorun çözme odaklı uygulama ve politikaların geliştirilmesinde etkili olabilmektedir (de Vaus, 2001).

Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların tamamı internet ve sosyal medya kullanmakta ve yine tamamı farklı sıklıklarda ve miktarlarda online alışveriş yapmaktadır. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo.1'de verilmiş olup, FoMO hissine sahip olanlardan 6'sı 16-20 yaş aralığında, 11'i 21-28 yaş aralığında, 7'si 29-34 yaş aralığında, 4'ü 35-43 yaş aralığında ve 2'si 44-48 yaş aralığındadır. 16'sı kadın ve 14'ü erkek olan katılımcıların çoğunluğu lise mezunu ve 7001-12000 TL gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tablo.1 Katılımcıların Demografik Bilgileri

	FoMO'ya sahip olanlar.	FoMO'ya sahip olmayanlar
Yaş	16-20 arası= 6 21-28 arası =11 29-34 arası = 7 35-43 arası = 4 44-48 arası = 2	26-27 arası = 1 28-39 arası = 4 35-43 arası = 4 44-48 arası = 2
Cinsiyet	Kadın : 16 Erkek : 14	Kadın : 4 Erkek : 7
Gelir	Gelirim yok : 3 0-4000 : 2 4001-7000 : 9 7001-12000 :11 12001 ve üstü : 5	0-4500 : 3 4501-8000 :6 8001 ve üstü :2
Eğitim	Ortaokul : 6 Lise : 14 Lisans : 7 Lisansütü : 3	Ortaokul :1 Lise : 7 Lisans :3
Toplam	30	11

Titizlikle analiz edilen verilerin neticesinde ortaya çıkan temalara ilişkin kuramsal ve destekleyici literatür eşliğinde katılımcıların ilgili ifadelerine olduğu gibi yer verilmiştir. Kadın katılımcılar K, erkek katılımcılara E harfi verilerek K1,K2..., ve E1,E2..., şeklinde numaralandırılmıştır. Birbirinin aynı, benzeri ve çok yakın olan ifadelerden en iyi anlatıma sahip katılımcının ifadesi, ilgili tema başlığı altında alıntılanmıştır.

4.1 Ait olma ihtiyacının FoMO'yu tetiklemesi ve tüketici davranışına etkileri

İnsanlar, toplumdaki diğer kişiler tarafından kabul edilmek ve tanınmak için güçlü bir istek duyarlar (Kang vd., 2019). Doğal olarak var olan ait olma ihtiyacının insanların duygu, düşünce, davranış ve bilişleri üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar FoMO hissini genelde psikolojik olarak temel ihtiyaçlarla ve sosyal açıdan aidiyet ihtiyaçlarıyla, yani bireylerin sosyal

çevreleriyle olan etkileşimleriyle bağlantılıdır (Abel vd., 2016; Hodkinson, 2016; Lai vd.,2016; Wolniewicz vd., 2018). Bunun yanı sıra aidiyet duygusu ve ihtiyacı, bireylerin kişilik gelişimlerinde ve sosyalleşmelerindeki ve en önemli olgulardan biridir (Özteke Kozan vd.2019). Çünkü birey, kendisinden daha etkin, daha büyük ve fark edilebilen bir bütünün parçası olma ihtiyacı hisseder. Bu bütüne aitlik hissi, kişide güvenlik duygusunu tatmin ederek aynı zamanda bireyselliğini ve özgünlüğünü de korur ve özgürlük duygusunu da tatmin eder. Yine bu bütünün bir parçası iken, bütünün içinde kaybolmak istemediği gibi, kendini bireysel olarak ifade edebilme olanaklarından da mahrum olmak istemez. Dolayısıyla ait olma duygusu, bireyin sosyalleşme sürecindeki baskın ihtiyaçlarından birisidir (Bauman, 2010). Nitekim insanların çevrelerindeki insanlardan uzaklaşarak ya da koparak yabancılaştıklarında, depresyona girebilecekleri veya kaygıya kayabilecekleri saptanmıştır (Elhai vd., 2018). FoMO ile ilgili önceki çalışmalarda adına izolasyon kaygısı denilen ana akımdan veya gruptan ayrılmaya ilişkin kaygının yüksek düzeyde FoMO'ya yol açtığına dikkat çekilmektedir (Abel vd.,2016; Lai vd.,2016). Çalışmada katılımcıların çoğunluğu da aidiyet ihtiyacı içinde olduklarına dair ifadelerde bulunurlarken, satın alma davranışlarının da bu yönde şekillendiği görülmektedir.

K1. Herkesin aldığı almak, yaptığını yapmak sanki güvende hissettiriyor. Çok farklı durumlar bence riskli, göze almak kolay değil. O yüzden düşünüyorum da çevremde gördüklerimi yapıyorum ben de yani galiba genele uymak adına satın almalar yaptığım çok oluyor. Herkesin kullandığı, moda olan şeyler, renkler, tarzlar benim de ilgimi çekiyor. E4. Kendimin de dâhil olduğu bir grupsa evet aidiyet hissini güçlü kılmak adına benzer veya aynı ürünleri satın aldığım sık olur. Hatta bir grubumuz var, dördümüzün de giydiği ayakkabı aynı renk ve aynı marka. Montlarımız da aynı. Biri farklı o da bulamamış bedenini. Aynı

üniversiteye gitmeyi planlıyoruz zaten. K4. Arkadaşlarımla aynı statüdeyiz ne yaparsak beraber yapmayı seviyoruz. Şu an aklıma örnek gelmedi ama ben de yapmalıyım, yaşamalıyım duygusuna giriyorum. Yani herkesin yaptığını ben de yapmayı isterim, bazen farklı takılıyorum ama yine de genelde yaşamlarımız benziyor. K11. İnsanların yaşamlarında kullandıkları, sahip olduğu ürünleri satın almazsam demode olduğum ve trendin dışına çıkmış olduğum izleniminden korkarım doğrusu. Bu yüzden moda olan şeyleri, trendleri takip etmeye çalışıyorum. Yani farklılıklarım olsa da toplumun geneline uymaya çalışırım. E10. Doğrusunu söylemek gerekirse tanımadıklarımın ne yaptığı ne giydiği nereye gittiği çok ırgalamıyor ama tanıdıklarımın ya da arkadaşlarımla benden daha iyi deneyimlerinin olması kıskandırıyor hatta huzursuz da ediyor diyebilirim. Neden ben de yapmayayım, almayayım, gitmeyeyim diyorum ve bana da ilham oluyor. Zevkime hitap eden bir deneyim veya eşya ise daha da çabuk harekete geçiyorum, ertelemiyorum. Tabi imkânlarım dâhilinde.

Kişilerarası etkileşime ve başkalarıyla daha fazla sosyal bağlantıda olan bireyler, yüksek düzeyde ait olma ihtiyacına da sahiptirler. Genel olarak bir şeyi kaçırma korkusu olan FoMO, insanların katılım güdülerini etkileyebilmekte ve ait olma ihtiyacıyla da çok fazla ilişkili görünmektedir. Burada başkalarından daha fazla tanınma ihtiyacı gösteren veya başkalarına yansıyan imajına çok dikkat eden kişilerin, ana akıma yani genele ait olmaya yönlendikleri ortaya çıkmaktadır (Oberst vd., 2017). İnsanlar ayrıca sosyal olarak mevcudiyetlerini korumak, prestij ve kişiliğinin sembolik ifadesi için de ana akıma yani genele ait olma ihtiyacı içindedirler (Elliot, 2010).

K7. İnternetle s¼rekli tanidiklarım veya başkalarıyla bağlantıda olmak her yaptıklarından haberdar olmak k¼t¼ hissettiriyor aslında. Mesela kayağa gidenlerin paylaşımlarını g¼r¼nce kendim gidemediğim için k¼t¼ hissediyorum. Kendime dert veya sorun etmiyorum belki, kalıcı bir duyguya girmiyorum ama iyi de hissetmiyorum doğrusu. E1. Her Şeyi değil ama istediklerimi, hayal ettiklerimi g¼rd¼ę¼mde kıskanıyorum, endişe de oluyor. Yani g¼rd¼ę¼mde daha çok imreniyorum. Coğrafya kader galiba gerçekten. E3. Sosyal medyada onları g¼rerek onları hatırlamış oluyor ve bu tekrar onlarla iletişime geçme isteğimi uyandırıyor diyebilirim. Hayatın yoğunluğu içerisinde tanidiklarımın neler yaptığından haberdar olmak rahatlık hissi veriyor sanki bana. Her g¼rd¼ę¼m ya da haberimin olduğu Şeyi yapma d¼rt¼m uyanmasa bile haberimin olmasının hoşuma gittiğini fark ettim siz sorunca. K2. Başkalarının neler yaptığı sosyal medya kullanıncaya kadar çok ilgilendirmiyordu beni, yakınlarım dışında aklıma bile gelmiyordu. Sanırım alıştım. Şimdi g¼nl¼k, anlık yapılan paylaşımları g¼rmekten bu kez ne yapıyor, nerde, kiminle v.s gibi merak ediyorum ve bakıyorum. Tabi herkesi değil zaten o kadar zamanım yok. Dediğiniz gibi s¼rekli bağlantıda olmak, yani her an ulaşabileceğini bilmek, ya da ne yapıp nerde olduklarını bilmek rahatlatıcı oluyor. Daha huzurlu hissediyorum. Kontrol duygum var belki de ondan bilemiyorum. K8. Yani sevdiklerimin neler yaptığını bilmek rahatlatır beni, mutlu olduklarını bilmek, sıkıntılı bir paylaşımlarında ben de sıkılırım mesela. İyi olduklarını eğlendiklerini bildiğimde hoşuma gidiyor. Sanki bunu bilmek g¼zel ya. Haberim olunca bazen ben de yaşamış gibi hissediyorum tuhaf ama. E5. Herhangi bir ¼r¼n veya yemek değil de mesela tatil veya

gezmelerimi çevremdekilerin bilmesini isterim tabi ki. Yani hepsini her şeyi değil tabi ki. Sırf onlar bilsin görsün diye değil ama bilmelerini de isterim. Evet, farklı hissetmek hoşuma gidiyor, farklılığım konuşulsun isterim doğrusu. Popülaritem artar nihayetinde.

Henüz kişilik oluşum sürecinde olan, kendini birey olarak ortaya koymamış, amaçlarını, deneyimlerini, değerlerini, tarz ve üslubunu henüz netleştirmemiş gençler, hayatı deneysel bir alan olarak görmekte ve ait olma ihtiyacını daha sık hissetmektedirler. Aileden bağımsızlaşarak kendini birey olarak kabul ettirme arayışından dolayı bir sosyal gruba aidiyet isteği de gençlerde daha sık görülür (Kadioğlu,2013). Bu doğrultuda, bireylerin belli bir gruba ait olma ihtiyacını giderecek ürün, hizmet ve deneyimler, bu hedef kitleleri özenir kılacak şekilde pazarlama stratejileri hayata geçirilmektedir. Çalışmada özellikle genç katılımcıların bu yönlü ifadeleri bunu destekleyici niteliktedir.

E6. Çevremdeki insanların beni tanınması, olumlu bakmaları ne bileyim hayranlıkla, övgüyle veya imrenerek bakmaları, benden bahsetmelerini sağlamak için bir şeyler satın alma eğilimim kesinlikle var. En son kaliteli bir yağmurluk aldım, içinde ekstra polar hırkası olan. Özellikle beraber takıldığım arkadaşlarımın görüp beğenmesini ve beni takdir etmelerini istedim. Öyle de oldu çünkü ben çok incelikli araştırma yaparak alışveriş yapıyorum. K6. Ben mesela giyimimde zevkliyim, işte kombinleri, trendleri takip ediyorum, yeni bir şey giydiğimde kız arkadaşlarım çok beğenir, beğendiklerinde ne yalan söyleyeyim egom şişiyor, hatta bana danıştıkları oluyor, bazen hava attığım oluyor. Bazen beni taklit ediyorlar yani bence taklit ediyorlar çok hoşuma gidiyor benim

tabi ki. Annemle zıt düştüğümüz konularda bile ödün vermediğim için mesela, arkadaşlarımdan övgü alıyorum.

4.2 Gösterişçi Tüketimin FoMO ile ilişkisi

İnsanlar, sosyal davranışlarının kendilerince olumlu gördüklerini sosyal ağlarda paylaşma eğilimindedirler. Özellikle çarpıcı şekilde görünür olmak, psikolojik açıdan bireye faydalar sağlar ve davranışsal olarak önemli yer tutar. Bu anlamda yapılan bazı çalışmalarda sosyal medyanın tüketimin gösterişçi yönünü sergilemekte büyük rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sosyal medya ortamlarında bireyler birtakım karşılaştırmalar yapmakta ve bu karşılaştırmaların yol açtığı duygularla da kendilerini dikkat çekici şekilde ortaya koyma istekleri gün yüzüne çıkmaktadır. Çünkü insanlar nasıl algılandıklarını önemsemektedirler. Tüketilen ürün ve hizmetlerin gösteriş amacıyla sergilenmesinde ise sosyal medya başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının çok önemli bir etkisi bulunmaktadır. Zira FoMO, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya ortamları aracılığıyla dikkat çekici bir şekilde paylaşma istekliliğini ve görünürlüğünü etkilemektedir (Taylor ve Strutton, 2016; Güner Koçak, 2017; Arğan ve Arğan, 2020).

K16. Her şey olmasa da çevremdekilerin bir şey aldığını veya kullandığını bilmelerini istiyorum doğrusu. Özellikle farklı bir şeyse, pahalıysa, çok güzelse, yurtdışından geldiyse filan gibi. Göze sokmak istemiyorum ama her şeyi olmasa da bilinsin isterim.
E13. Yurt dışına tatile gittiğimde çok paylaşım yapıyorum. Havalı oluyor, hani başka paylaşımlar da yapıyorum işte kafeden, caddeden filan ama en havalısı yurtdışı. En fiyakalı pozlarımı koyuyorum, kimler görmüş ve beğenmiş bakıyorum. E9.Kendimi showman olarak görüyorum, özellikle giyim kuşam konusunda. Böyle göstere göstere giyerim. Fotoğraf paylaşırım. Story atarım.

Bireyler yaşadıkları toplumda itibar sahibi olabilmek ve saygı görebilmek için satın aldıkları veya kullandıkları ürünleri sergileme, gösterme eğilimindedirler. Zira tüketilen ürün, hizmet ve deneyimler toplumda sahip olunan itibarı ve statüyü çevreye, topluma göstermenin basit ama ve etkili yollarından biridir (Boğa ve Başçı, 2016: 485). Gösterişçi tüketim kavramına ilk kez 1899 yılında Thorstein Veblen, insanların gerçekleştirdikleri tüketimle toplumda statü ve prestij elde edebileceğine olan inançları olduğunu belirtmiş ve buradan hareketle, gösterişçi tüketim kavramını literatüre kazandırmıştır. Gösterişçi tüketimde tüketimin amacı hiç bir zaman sadece biyolojik ihtiyaçların tatmini değildir. Ürün ve hizmetlerin tüketimi her şeyden önce insanlık şerefi için bir itibar, bir yiğitlik işaretidir. Eğer pahalı bir tüketim ise kendilerini asil ve şerefli sayarlar (Veblen, 2005). Çünkü ürün ve hizmetlerin öznel faydasından ziyade başkaları tarafından açık bir zenginlik göstergesi olarak algılanması için özellikle pahalı, lüks veya kolaylıkla erişilemeyen ürünler tercih edilmektedir. Bu hisle hareket eden bireyler, çevrelerinden veya toplumdan saygınlık göreceklarine inanmaktadırlar ve satın aldıkları ürün ve hizmetler vesilesiyle kimliği hakkında topluma fikir verdiğini, toplumsal sınıfını, tercihlerini ve kendini anlattığını düşünmektedir. Bu da tüketicileri gösterişçi tüketime yönelten bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Mason, 2001; Wong, 1997: 199; Eastman vd., 1999: 43; Berger ve Heath, 2007; Çetin ve Yaylı,2019).

Kaçırma korkusu (FoMO) da, doğrudan veya dolaylı olarak onaylanma, gösteriş ve sosyal medya görünürlüğü ile ilgilidir. Hem gerçek hayatta hem sosyal medyada insanlar toplumun veya sosyal grupların deneyimlerinden izole edilmek, dışlanmak istemezler. Bu nedenle de sosyal açıdan görünür olmak ve göze çarpan paylaşımlar yapmak için çabalayabilirler. Bu çabalar tüketim faaliyetleriyle sonuçlanabilen davranışsal bir süreçtir (Argan ve Argan,2020). Bunların yanında özellikle tüketim davranışlarını çevrenin beğeni ve isteklerine göre oluşturan bireylerde gösterişçi tüketim eğilimi daha yüksektir. Bu kişiler

kendilerine model veya idol olarak seçtikleri kişilerin tercih ettiği őrlerini veya markaları tercih etmektedirler. Bu da tüketicilerin kendini gösterme ve başkalarından etkilenme düzeyi arttıkça gösterişi tüketim eğilimlerinin de arttığını göstermektedir (Güllülü vd., 2010:132).

K11. Eğer çok tahrik eden bir deneyim veya őrün ise zamanımı ve maddi imkânlarımı mümkün olduğunca zorlamaya çalışırım. Özellikle seyahat ve giyim ile ilgili olanlar. Gerçekleştirdiğimde de tatmin oluyorum, rahatlıyorum psikolojik olarak, yoksa eksik hissediyorum kendimi, sanki geride kalmışım, arkadan gidiyorum, anlamıyorum, imkânım olduğu halde yapmıyor veya almıyorsam cimri, anlamıyor, vizyonsuz gibi algılanmaktan korkuyorum. Modaya bile çoğumuz bu yüzden uyuyoruz bence. Moda diye yapıyoruz çok şeyi. Gösteriş olsun diye de yaptığım çok oluyor.

K13. Sırf başkaları görsün, bilsin diye bazı şeyleri yaptığım oluyor. Ya da yaptıklarımı söyleyebiliyorum; burada yemek yedim diyorum. Yurt dışına gitsem bangır bangır haberdar ederim her yerde herkesi. Bir de birbirimize bir şeyler katmayı seviyoruz. K9. Ya gösterişi seviyorum net yani hatta çok seviyorum. Story paylaşıyorum, durumlarda paylaşıyorum, beğeniler ve gelen güzel cevaplar, övgüler tabi ki çok hoşuma gidiyor. E2. Ben kaliteye önem veriyorum. Satın alacağım veya kullanacağım her şeye buna önem veririm. İnsanların basit yaşadığını veya sıradan őrünler kullanmadığını bilmeleri benim için önemlidir. Farklı olmayı seviyorum. Üstünlük değil ama nitelikli olduğum algılansın isterim. Bunu göstermekten çekinmem, yanlış anlaşılmasın hava atmak için değil. E10. İyi bir alışveriş yaptığımda detaylarını yakınlarımla genelde sözlü olarak paylaşıyorum, çevrimiçi paylaşımlarım da oluyor ama daha az. Mesela bazı őrünler ya da

yaşamak istediğim şeyler (deneyimler) için bütçemi zorladığım çok oluyor. Çünkü gerçekleştirdiğimde bana dert olmaktan çıkıyor rahatlıyorum, tatmin oluyorum, e mutlu da oluyorum haliyle. Çevremdekiler görsün istiyorum göstere göstere yaşıyorum. Yanlış anlaşılmasın görgüsüzlükten değil bana iyi geliyor e çünkü bedelini fazlasıyla ödedim diyorum. E11. Modayı takip ediyorum. 'Drill' denilen Hip Hop sanatçılarının giyim tarzını Türkiye'de yaşatmalarını nerdeyse çoğu benimsiyor. Param yetmediği için tüm seti alamadım ama bazı parçalarını aldım. Giyip fotoğraf paylaşıyorum, havam oluyor.

4.3 Kıtık algısının FoMO'yu tetiklemesi

Tüketiciler elde edilmesi daha zor olan şeylerin kolay olanlardan daha iyi olduğu algısına sahiptir. Tüketicilerin ürün ve hizmete biçtiği değer, ürün ve hizmete olan ulaşılabilirlik azaldıkça artmaktadır. Yani ürün ve hizmetin ulaşılabilirliği azaldıkça değeri de artar ve mal teorisine göre bir ürün ne kadar kıtsa, tüketici için o kadar önem ifade etmektedir. Ürünün sınırlı bir zaman diliminde bulunacağına dair yaratılan algı ile ürünün değer algısı da artmakta, aciliyet hissi oluşturularak tüketicinin ürüne olan satın alma isteğinde olumlu yönde etkiye yol açmaktadır (Tüfekçi vd., 2014: 601). Genel anlamda kıtlık, aciliyet duygusu oluşturularak yani ürünlerin kıt olarak algılatılmasıyla tüketicilerde ürünü kaçırmamak ve daha yüksek bir tatmin düzeyi için daha yüksek fiyat ödemeye razı olmalarını sağlamak için kullanılan bir kavramdır (Lee, 2012).

İşletmelerin tutundurma faaliyetlerindeki stratejilerinden biri de, bazı ürün ve hizmetleri miktar veya zaman açısından kıt göstermektir. Pek çok tüketicide kıt olarak algılanan ürün ve hizmetleri bir an önce satın alma isteği ve heyecanı oluşur (Wu vd., 2012). Pazarlamacılar da tüketicilerin bu eğilimini harekete

geçirmek için ürün tanıtımlarında sıklıkla kıtlık mesajları kullanırlar. “Satın almak için acele et”, “ilk 50 müşteri için geçerli fiyat”, “son 10 ürün”, “popüler ürün”, “sevgililer gününe özel fiyat”, “yetişen alıyor”, “bu üründen sadece 20 adet üretildi”, “bu fiyattan son 5 saat” gibi tüketici üzerinde kıtlık algısı yaratan ifadelerle harekete geçirilmeye çalışılır (Usta Ahmetoğlu, 2015; Atılğan ve Küçüktaşlıo, 2019).

Tüketicilerin ürün, hizmet veya bir deneyimi bulamama korkusundan ötürü bu ürünleri satın aldıkları düşünülduğünde, başkalarınca satın alınmadan önce harekete geçerek ürünleri almaları, kıtlık algısının temel varsayımını ortaya koymaktadır. Tüketiciler, kıt olarak algıladığı ürünlere yönelik farklı davranışlar sergilemekte, bu ürünleri daha değerli görmekte, popüler olarak konumlandırmakta ve diğer ürünlerden daha ilgi çekici görmektedir (Byun, 2006; k ve Kellaris, 2004: 740; Suri vd., 2007: 90).

K8. Ben internetten çok fazla alışveriş yapıyorum. Pandemiyle beraber çok alıştım rahat oluyor. Pek çok kampanya oluyor, indirimler, bazı günlerde özel indirimler oluyor sürekli takip ediyorum kaçırmamak için. Çok avantajlı alışverişler yaptığım oluyor. Çünkü erken davranıyorum. K3. Ben biraz tez canlı ve sabırsızım. Hemen panikleyip acele ediyorum. Mesela kampanyalarda, indirimlerde bitmeden almalıyım, yoksa tükenecek, bitecek, kontenjan dolacak, yer kalmayacak, beden, renk kalmayacak diye endişe ediyorum. Ya bir de geride kalmak istemiyorum, başkası almadan almalıyım düşüncesine giriyorum. E1. Param varsa hemen anlık indirimden filan faydalanırım. Yani kalmayabilir ya da bulunur da fiyatı daha pahalı olur.

Hermann (2012), Hodkinson (2016) ve Ulaştırın (2017), kıtlık algısının tüketicilerde var olan kaçırma korkusunu tetiklediğini veya arttırdığını

belirtmişlerdir. Özellikle sosyal medya ortamlarında başkalarının satın aldığı ürün, hizmet ve deneyimlerin kıt olması nedeniyle sahip olamama, deneyimlememe hissini yarattığı endişeden ötürü FoMO ile kıtlık algısının birbirini beslediği ve tüketici davranışlarını etkilediği ortaya çıkmaktadır (Barnes, 2017). Bazı çalışmalarda kıtlık algısının FoMO üzerinde, FoMO'nun da içgüdüsel veya anlık satın almayı pozitif yönde önemli ölçüde etkilediği saptamıştır (Aydın, 2018; Çelik vd., 2019). Markalar da tüketicilere iletmek istedikleri kıtlık temalı mesajlarında, hemen satın almazlarsa sonraki zamanda satın alamayacaklarına dair algı oluşturmaktadır. Genellikle bu mesajlarda belirli bir zaman dilimi için "süre" veya belirli bir miktar için "miktar"a ilişkin kıtlığı baz almaktadırlar.

K.15 Kesinlikle herhangi bir şeyin adeti kısıtlıysa tükenecek endişesi yaşıyorum. Hemen almalıym diye harekete geçip acele ediyorum. Bazen acele kararlarımda kötü hissedebiliyorum; diğerini alsaydım daha mı güzel olurdu veya biraz daha mı araştırsaydım, bekleseydim gibi pişmanlık duygularına girebiliyorum. İyi ki hemen harekete geçmişim dediğim de çok oluyor tabi. Ama bu bir dürtüyse bu dürtülerimizi sosyal medya kesinlikle fazlasıyla tetikliyor, şiddetini arttırıyor. K12. İhtiyacım olan ya da istediğim bir şeyi bütçemi zorlayarak satın almak isterim bitmeden. Geçen bir yağdanlık gördüm, aynısını arkadaşım kullanıyordu, Trendyol'da kampanyadaydı, hemen almam lazım dedim tükenmeden ve aldım. E7. Reklamlar etkiliyor insanı, şu kadar sayıda kaldı, şu tarihe kadar indirim bitecek dendiğinde ister istemez ihtiyacım o kadar acele olmasa da bakıyorum, beğenirsem hemen alıyorum nasılsa lazım olacak kampanyadayken alayım, indirim bitmeden alayım diye. Yani bunlar bazen tuzak oluyor aslında biliyorum, mağazalar da çok yapıyor ama yine de bile bile aldandığımız çok oluyor.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Pazarlama biliminin de dikkatini çeken, aslında zaten var olan ancak son yıllarda yaygın internet ve sosyal medya kullanımıyla artan ve psikolojik olarak bir tür kaygı durumunu ifade eden FoMO, önemli ve detaylıca incelenmesi gereken bir kavram haline gelmiştir. Kaçırma korkusu denilen FoMO'nun insan davranışlarını etkileyici ve tetikleyici olduğu göz önüne alındığında pazarlamacıların bu hissi satışa dönüştürmeye yönelik strateji geliştirmeleri ve başarılı olmaları açıkça görülebilmektedir. Tüketicilerde FoMO'yu oluşturan veya arttıran tetikleyici unsurların betimlenerek keşfedilmesi ve FoMO'nun tüketicilerin satın alma eğilimlerine olan etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada nitel bir yaklaşım sergilenmiştir. Yüz yüze derinlemesine mülakat yapılarak veri toplanan çalışmanın bulgularına bakıldığında FoMO'yu harekete geçiren tetikleyiciler üç ana tema etrafında şekillenmiştir.

Öncelikle, içinde yaşanan toplumun bir parçası olabilmek ve görünürde sıra dışı veya farklı olmaya meyilli ancak içsel olarak toplumun geneline uymaya çaba gösteren, onun bir bireyi ve ona ait olduğu duygusunu yoğun şekilde hissedebilmeye yönelik davranışlar gösterildiği anlaşılmıştır. FoMO'nun alt boyutlarından biri olarak görülen ait olma ihtiyacını gidermek için katılımcılar, trendleri ve modayı takip etmekte, içinde buldukları sosyal gruplarla benzer ve aynı davranışları sergilemektedir. Bu da aynı şekilde satın alma davranışına yansımaktadır. Katılımcılardaki aidiyet ihtiyacının yaş kriteri açısından bir farklılığının olmadığı görülmüştür. Zira milenyum kuşağı veya Z kuşağı da denilen yeni nesil genç katılımcıların da içinde yaşadıkları topluma veya gruba bağlılığı ve aidiyet duygusunun son derece yoğun olduğu anlaşılmıştır. Demografik özellikler fark etmeksizin FoMO hissini bertaraf edebilmek adına, ait olma ihtiyaçlarını gidermek için katılımcılar, genele uyarak, modayı takip ederek, ana akıma göre hareket ederek toplumun bütününün bir parçası olmaya

çalışmaktadırlar. Pazarlamacıların, ait olma ihtiyacının tetiklediği FoMO'nun, tüketicilerde satın alma davranışına dönüşmesini sağlamak için özellikle popüler trendler, moda, ana akım toplumun veya grupların tercihlerini incelik ve sistematik olarak takip etmeleri gerekmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun gösterişçi tüketime önem verdiği, hatta bazı satın alma eylemlerinin yalnızca gösteriş amaçlı olabildiği ortaya çıkmıştır. Gösterişçi tüketimin de FoMO'yu arttıran veya oluşturan bir etken olduğu açıkça görülmüştür. Özellikle sosyal medya kullanımıyla daha fazla açığa çıktığı ve satın alma davranışlarına olumlu yönde yansıdığını söylemek mümkündür. Gösterişçi tüketim eğiliminde olan tüketicilerin çevrelerinin marka algısı da önemli belirleyicidir (Güllülü, 2010;132). Bu tüketicilerde FoMO'yu gün yüzüne çıkarabilmek için, işletmelerin tercih edilen veya popüler marka algısı yaratmaya yönelik pazarlama stratejilerini, uygun programlara hayata geçirmeleri satışları arttırmaya olumlu katkısının olacağı düşünülmektedir.

Son olarak pazarlama stratejilerinde sıklıkla yaratılan kıtlık algısının tüketicilerde FoMO'yu harekete geçirici önemli bir faktör olarak satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Zaman ve miktar kısıtı konularak kıtlık algısı oluşturmayı başaran işletmeler, FoMO'ya sahip tüketicilerin satın alma niyetlerini hem olumlu etkilemekte hem de hızlı davranmalarını sağlayabilmektedirler. Tüfekçi vd., (2014:601)'nin dediği gibi özellikle moda perakendecisi işletmeler, ürüne, bedene, renge ve stile yönelik bu algıyı çeşitli konseptlerle güçlendirerek tüketiciyi daha fazla satın almaya yöneltecektir. Dolayısıyla işletmeler, pazarlama stratejilerinde FoMO kaygısını harekete geçirmeye yönelik indirim, kampanya, promosyonlarında zaman ve miktar kısıtı gibi kıtlık mesajlarını daha çok kullanmalı ve bu ürün, hizmet ve deneyimlerde satışlarını arttırmalıdır.

Çıkar Çatışması ve Destek/Finansman Beyanı

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması bulunmamaktadır. Herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abel, J.P., Bu, C.L., Burr, S.A. (2016). "Social media and the fear of missing out: Scale development and assessment". *JBER* 2016, 14, 33–44.
- Argan, M. ve Tokay Argan, M. (2020). "Share or Worry! Relationship among FOMO". *Social Visibility and Conspicuous Sharing*. / 11(2), 63-80.
- Atılgan, K.Ö ve Küçüktaşlıo, M. (2019). "Ürün satışlarında uygulanan kıtlık mesajlarının ve fiyat indirimlerinin satın alma istekliliğine etkisinin incelenmesi". *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2019, 375-401 doi: 10.24889/ifede.628972
- Aydın, H. (2018). "Sosyal Medya Trendi Olan Fomo'nun Pazarlama Alanında Kullanımı Üzerine Literatür Taraması". *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2018; 1(1):1-9.
- Baltacı, A. (2018). "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt; 7 Sayı:1 Haziran 2018, ss. 231-274.
- Barnes, S. (2017). "Don't Think, Just Drink!': An Ethnographic Study into Why Young People Engage with Alcohol-Fuelled Leisure Markets of the Night-Time Economy". *Plymouth Law and Criminal Justice Review*, 9, 33-54.
- Başkale, H. (2016). "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. DEUHFED 2016, 9(1), 23-28.

- Başol, G. (2008). Bilimsel araştırma süreci ve yöntem. Kılıç, O. Cinoğlu, M. (Editörler). *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* 113-143. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Berger, J.A ve Heath, C. (2007). "Where Consumers Diverge from Others: Identity Signaling and Product Domains". August 2007. *Journal of Consumer Research*, 34(2):121-134. DOI: 10.1086/519142
- Bauman, Z. (2010). *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?. Çev.,Funda Çoban & İnci Katırcı*. İstanbul: De Ki Yayınları.
- Beyens, I., Frison, E. ve Eggermont, S. (2016). "I don't want to miss a thing: Adolescents' fear of missing out and its relationship to adolescents' social needs, Facebook use, and Facebook related stress". *Comput. Hum. Behav.*2016, 64, 1–8.
- Boğa, Ö. ve Başçı, A. (2016). "Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Gösterişçi Tüketim Üzerine Etkisi". *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 45, Ocak 2016, ISSN 1300-0845, ss. 463-489 DOI: 10.14783/od.v12i45.1000020022.
- Byun, S. E. (2006). *Here today, gone tomorrow: The antecedents and consequences of in-store hoarding at fast fashion stores*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Michigan State University: Department of Advertising, USA.
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. New York: Sage.
- Coyne, I. T. (1997). "Sampling in Qualitative Research. Purposeful And Theoretical Sampling; Merging Or Clear Boundaries?". *Journal of Advanced Nursing*, 26(3), 623-630.
- Çelik, I. K., O. Eru ve R. Cop (2019). "The Effects of Consumers' FoMo Tendencies On Impulse Buying and The Effects of Impulse Buying on Post- Purchase Regret: An Investigation on Retail Stores". *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 10(3), 124-138.

- Çetin, M. ve Yaylı, A. (2019). "Restoran Tercihinde Gösterişçi Tüketim EĞilimi", Turizm Akademik Dergisi, 6 (2), 227-238.
- Çopuroğlu, F. (2021). "Tüketicilerin sosyal medya kullanımı, fomo ve hedonik tüketim arasındaki ilişki". *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4298-4326. DOI: 10.26466/opus.845545
- de Vaus, D.A. (2001). *Research Design in Social Research*, Sage Publications, London.
- Gay, L. R. (1996). *Educational research: Competencies for Analysis and Application*, Prentice-Hall, Inc. New Jersey.
- Eastman, K.J., R.E. Goldsmith ve L.R. Flynn (1999). "Status Consumption in Consumer Behaviour: Scale Development and Validation". *Journal of Marketing Theory and Practice*. Summer, 41-52.
- Elliott, M.A. (2010). "Predicting motorcyclists' intentions to speed: E_ects of selected cognitions from the theory of planned behaviour, self-identity and social identity". *Accid. Anal. Prev.* 2010, 42, 718-725.
- Elhai, J.D., Levine, J.C., Alghraibeh, A.M., Alafnan, A.A., Aldraiweesh, A.A. ve Hall, B.J. (2018). "Fear of missing out: Testing relationships with negative a_ectivity, online social engagement, and problematic smartphone use". *Comput. Hum. Behav.* 2018, 89, 289-298.
- Flick, U. (2014). *An Introduction To Qualitative Research*. New York: Sage
- Good, M.C. ve Hyman, M. R. (2020). 'Fear of missing out': antecedents and influence on purchase likelihood". *Journal of Marketing Theory and Practice*, 28: 3, 330-341, DOI: 10.1080/10696679.2020.1766359.
- Graneheim, U. H. ve Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve. *Nurse Education Today*, 24, 105-112.
- Guba, E. G., ve Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Communication and Technology Journal*, 30 (4), 233-252.

- Güllülü, U., Uğur, S. Ve Bilgili, B. (2010). "Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkileri Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". H.U. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 28, Sayı 1, 2010, s. 105-139.
- Güner Koçak, P. (2017). "Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLIII, 2017/2, 79-112.
- Herman, D. (2012). The Fear of Missing Out by Dan Herman. [http://www.danherman.com/The-Fear-of-Missing-Out-\(FOMO\)-by-Dan-Herman.html](http://www.danherman.com/The-Fear-of-Missing-Out-(FOMO)-by-Dan-Herman.html), 05.02.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Hodkinson, C. (2016). "Fear of missing out (FoMO) marketing appeals: A conceptual model". J. Mark. Commun. 2016, 25, 65–88.
- Holloway, I., ve Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- Jung, J. M. ve Kellaris, J. J. (2004). "Cross-national differences in proneness to scarcity effects: The moderating roles of familiarity, uncertainty avoidance and need for cognitive closure". *Psychology & Marketing*, 21 (9): 739-753.
- Kadioğlu, Z.K. (2013). "Kitle İletişim Araçlarının Şekillendirdiği Sosyal Kimlikler ve Aidiyet Duygusu Ekseninde Tüketici Davranışları". İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2013/II 45 101-114.
- Kang, I., Cui, H. ve Son, J. (2019). "Conformity Consumption Behavior and FoMO". *Sustainability*, 11, 4734. <https://doi.org/10.3390/su11174734>
- Kılınç, K. (2021). Dijital Pazarlamada Karanlık Sosyal Medyanın (Dark Social Media) Yükselişi. *Dijital Gelecek Dijital Dönüşüm (372)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınevi

- Kim, M.J. ve Lee, M.Y. (2016). "It's not just a winter parka: The meaning of branded outdoor jackets among Korean adolescents". *JGFM* 2016, 7, 60–71
- Kim, J. Lee, Y. ve Kim, M.L. (2020). "Investigating 'Fear of Missing Out' (FOMO) as an extrinsic motive affecting sport event consumer's behavioral intention and FOMO-driven consumption's influence on intrinsic rewards, extrinsic rewards, and consumer satisfaction". *PLoS ONE* 15(12): e0243744. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243744>
- Krefting, L. (1991). "Rigor in qualitative research: the assessment of trustworthiness". *The American Journal of Occupational Therapy*, 45 (3), 214-222.
- Lai, C., Altavilla, D., Ronconi, A. ve Aceto, P. (2016). "Fear of missing out (FOMO) is associated with activation of the right middle temporal gyrus during inclusion social cue". *Comput. Hum. Behav.* 2016, 61, 516–521.
- Lee, S. Y. (2012). *The effect of scarcity on product evaluation*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. McGill University, Desautels Faculty of Management, USA.
- Lincoln, S. Y., ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage
- InElo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K. ve Kyngäs, H. (2014). Qualitative content analysis: a focus on trustworthiness, *SAGE Open*, 1-10.
- Mason, R. (2001). "Conspicuous Consumption: A Literature Review", *European Journal of Marketing*, 18(3), 26-39.
- Metin, B., Pehlivan, R. ve Tarhan, N. (2017). "Üsküdar Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması". *The Journal of Neurobehavioral Sciences*, 4(2): 43-46.
- Molden, D.C.; Lucas, G.M.; Gardner, W.L.; Dean, K.; Knowles, M.L. Motivations for prevention or promotion following social exclusion: Being rejected versus being ignored. *J. Personal. Soc. Psychol.* 2009, 96, 415–431.

- Neuman, W. L. ve Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- Oberst, U., Wegmann, E., Stodt, B., Brand, M. ve Chamarro, A. (2017). "Negative consequences from heavy social networking in adolescents: The mediating role of fear of missing out". *J. Adolesc.* 2017, 55, 51–60.
- Özteke Kozan, H.İ., Kavaklı, M., Ak, M. ve Kesici, Ş. (2019)." Akıllı telefon bağımlılığı, genel aidiyet ve mutluluk arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modellenmesi ile incelenmesi". *Klinik Psikiyatri* 2019;22:436-444.
- Przybylski, A.K., Murayama, K., DeHaan, C.R. ve Gladwell, V. (2013). "Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out". *Comput. Hum. Behav.* 2013, 29, 1841–1848.
- Sandelowski, M. (1993). "Rigor or rigor mortis: the problem of rigor in qualitative research revisited". *Advances in Nursing Science*, 16(2), 1–8.
- Sharts-Hopko, N. C. (2002). "Assessing rigor in qualitative research". *Journal of the Association of Nurses In Aids Care*, 13 (4), 84-86.
- Suri, R., Kohli, C. ve Monroe, K.B. (2007). "The Effects of Perceived Scarcity on Consumers' Processing of Price Information". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 35(1): 89-100.
- Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (2010). *Sage Handbook Of Mixed Methods in Social & Behavioral Research (2nd Ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Taylor, D.G. ve Strutton, H.D. (2016). "Does Facebook usage lead to conspicuous consumption?: The role of envy, narcissism and self-promotion". *Journal of Research in Interactive Marketing* 10(3):231-248.DOI: 10.1108/JRIM-01-2015-0009
- Tozkoparan, S. ve Kuzu, A . (2019). "The relationship between Fear of Missing Out (FoMO) levels and cyberloafing behaviors of teacher candidates". *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(1) , 87-110. DOI: 10.18039/ajesi.520825.

- Tüfekçi, İ., Erciş, A. ve Türk, B. (2014). "Moda Odaklı İlgüdüsel Satın Alma Davranışına Etki Eden Faktörler". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 4, Yıl: 2014, Sayfa: 587-606.
- Ulaştıran, T. (2017). Çağımızın Salgını Fomo: Pazarlama Dünyasındaki Başarısının Ardındaki Gerçekler. <https://www.pazarlamasyon.com/cagimizin-salgini-fomo-pazarlama-dunyasindaki-basarisinin-ardindaki-gercekler>, 05.01.2022 tarihinde erişildi.
- Usta Ahmetoğlu, E. (2015). "Satın Alma Niyeti Üzerinde Ürün Kıtık Mesajları, Algılanan Kalite ve Algılanan Değerin Etkisi". Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, Cilt 7 Sayı 1, Haziran 2015, 157-177.
- Uzun, V., Gözükara, E. ve Bilgin, M. (2019). "Bazı sosyal medya değişkenleri açısından ergen ve genç yetişkinlerin FoMO düzeylerinin incelenmesi". International journal of arts and social studies, 2, 43-59.
- Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi*. (Z. Gültekin ve C. Atay, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Wegmann, E., Oberst, U., Stodt, B. ve Brand, M. (2017). "Online-specific fear of missing out and Internet-use expectancies contribute to symptoms of Internet-communication disorder". Addict. Behav. Rep. 2017, 5, 33-42.
- Whittemore, R., Chase, S. K., ve Mandle, C. L. (2001). Validity in qualitative research". Qualitative Health Research, 11, 522-537.
- Wolniewicz, C.A., Tihamiyu, M.F., Weeks, J.W. ve Elhai, J.D. (2018). "Problematic smartphone use and relations with negative affect, fear of missing out, and fear of negative and positive evaluation". Psychiatry Res. 2018, 262, 618-623.
- Wong, N.Y.C. (1997). "Suppose You Own the World and No One Knows? Conspicuous Consumption Materialism and Self". Advances in Consumer Research, 24, 197-203.

Wu, W. Y., Lu, H. Y., Wu, Y. Y. ve Fu, C. S. (2012). "The effects of product scarcity and consumers' need for uniqueness on purchase intention", *International Journal of Consumer Studies*, 36(3), 263-274.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Today, the rapid development of the internet and mass media has resulted in people spending a lot of time in these media. In this way, people are in constant contact with others and are always informed what they are doing. Being in constant contact can lead to a psychological emotional state called the fear of missing out in individuals. Fear of Missing Out, which is being studied in many disciplines, is basically a type of mental state and emotional change. While the use of social media can create or increase FoMO, the already existing FoMO also causes excessive social media and smart phone use in individuals.

People show a strong desire to be recognized, accepted and approved by the society in which they live. People who have a desire to be recognized and appreciated by others tend to be in constant contact with others. It is thought that the need to belong, which means the individual's being a part of this mainstream society or a social group, that is, a part of whole, creates or increases the fear of missing out. Fear of missing out has social, cultural, psychological and personal motivations and is more common in young people. People's fear of being alienated, ignored, falling behind others and being out of fashion by staying out of trends can be considered as some dimensions of the fear of missing out. Again, conspicuous consumption is one of the factors that

feed this fear another is the perception of scarcity created by messages containing time and quantity constraints in products, services or experiences. Due to the direct or indirect effects of fear of missing out on people's attitudes and behaviors, it attracts the attention of the marketing world, as in other disciplines.

Quantitative methods were used in almost all of the studies conducted within the scope of marketing research on FoMO and data were obtained with the survey technique. These studies mostly include results regarding the presence of FoMO in individuals. In this study, it was aimed to obtain more different and comprehensive data, and it was aimed to gain a different and deeper perspective on the purchasing tendencies of consumers with FoMO and in this context, the marketing world. For this reason, the study was carried out with a qualitative method.

Method

Qualitative method was used in the study. In-depth interviews were conducted with the participants to collect data. The universe of the research consists of all consumers who use the internet and social media. Purposive random sampling method was used in the selection of sample to represent the very comprehensive and large universe. Interviews were held with many participants selected suitable for the purpose, and those who were found to have the FoMO feeling during these interviews were evaluated.

In-depth interviews were conducted with the participants using a semi-structured interview form. An extensive literature review was conducted to prepare the interview form and the questions were compiled. Most of the interviews were made via video and some of them were face-to-face. Necessary

information was given regarding the recording of the interviews in audio or video format, and their approval was obtained.

In the study, 41 participants were interviewed by trying to balance the number of men and women. By asking questions on the FoMO scale, in-depth interviews were conducted with a total of 30 participants, who were found to have FoMO.

Findings (Results)

The data obtained from the participants in the study were analyzed by descriptive analysis technique. The research focused around a number of themes at the end of this process. All of the participants use the internet and social media, and all of them shop online at different frequencies and amounts. 6 of the participants with the FoMO feeling are in the 16-20 age range, 11 are in the 21-28 age range, 7 are in the 29-34 age range, 4 are in the 35-43 age range, and 2 are in the 44-48 age range. Most of the participants, 16 of whom are women and 14 are men, are high school graduates and have an income of 7001-12000 TL.

The themes that emerged as a result of the meticulously analyzed data; The need for belonging and FoMO were determined as Conspicuous consumption and FoMO, and Perception of Scarcity and FoMO. In the evaluation section, the relevant statements of the participants are included in the accompaniment of the theoretical and supporting literature on the themes.

Conclusion and Discussion

It was understood that the participants exhibited behaviors to be a part of the society, to be a part of a whole and to feel intensely the sense of belonging to it. In order to meet the need for belonging, which emerges as one of the sub-

dimensions of FoMO, the participants follow trends and fashion, and exhibit similar and same behaviors with the social groups they belong to. Therefore, this is reflected in purchasing behavior too. Marketers must subtly and systematically follow popular trends, fashion, and the preferences of mainstream society or groups to ensure that FoMO, triggered by the need to belong, translates into consumer buying behavior. It has been revealed that the majority of the participants give importance to conspicuous consumption and even make some purchases only for showiness purposes. Finally, it has been seen that the created scarcity perception has a positive effect on purchasing tendencies, and messages transmitted with time and/or quantity constraints activate FoMO in consumers. Businesses that manage to create a perception of scarcity by placing time and quantity constraints can both positively affect the purchasing intentions of consumers with FoMO and enable them to act quickly. In order to reveal FoMO in consumers with a conspicuous consumption tendency, it is thought that the implementation of marketing strategies aimed at creating a preferred or popular brand perception with appropriate programs will have a positive contribution to increasing sales.

KADIN VE ERKEKLERİN YEMEK TERCİHLERİNDEKİ FARKLILIKLARIN İNCELENMESİ*

Aslı ALBAYRAK**

Öz

Kadın ve erkeklerin biyolojik, sosyal, kültürel, fizyolojik ve duygusal farklılıkları hayatlarının tüm alanlarına olduğu gibi restorana gittiklerinde tercih ettikleri yemekler üzerinde de etkili olmaktadır. Bu çalışmada, kadın ve erkeklerin restoranlarda yiyecekleri yemeklere karar verirken hangi faktörlerden etkilendiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma alan araştırması olarak tasarlanmış ve veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. İstanbul sınırları içerisinde, ayda en az bir kez restorana giden, 347 kadın ve 291 erkek kolayda örnekleme yöntemiyle çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışma sonucunda kadınların restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörlerin sırasıyla Ürün Özellikleri, Kişisel ve Finansal Özellikler ile Sosyal ve Zamansal Özellikler olduğu, erkeklerde ise bu durumun Sosyal ve Zamansal Özellikler, Ürün Özellikleri ile Kişisel ve Finansal Özellikler şeklinde sıralandığı bulunmuştur. Çalışma sonuçlarından restoran yöneticilerine işletmelerinin pazar paylarını ve gelirlerini arttıracak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Restoran, kadın, erkek, yemek seçimi

* Bu çalışma için İstanbul Gelişim Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 21.05.2021 tarih ve 2021/06 karar numarası ile etik kurul izni alınmıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Mail: aslialbayrak@hotmail.com

EXAMINING THE DIFFERENCES IN FOOD CHOICE OF WOMEN AND MEN

Abstract

Men and women show biological differences as well as social, cultural, physiological and emotional differences. On the other hand, this difference affects all areas of life of men and women, as well as the meals they prefer when they eat restaurants. In this study, it is aimed to reveal the factors affecting the food choice of men and women while deciding what to eat in restaurants. The study was designed as a field study and questionnaire technique was used as a data collection tool. Within the borders of Istanbul, 347 women and 291 men, who eat restaurant at least once a month and agree to participate in the study, were included in the study by convenience sampling method. As a result of the study, it was found that the factors affecting the food choice of women eat restaurants were Product Characteristics, Personal and Financial Characteristics and Social and Temporal Features, respectively, while for men, this situation was listed as Social and Temporal Characteristics, Product Characteristics, and Personal and Financial Characteristics. In addition, according to the results of study, give suggestions to increase the market shares and revenues to restaurant managers.

Keywords: Restaurant, woman, man, food choice

1. GİRİŞ

Günümüzde sosyal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler insanların yaşam biçimlerine ve tüketim davranışlarına olduğu kadar beslenme biçimleri ve yemek tercihlerine de etki etmektedir. Özellikle insanların öğrenim seviyelerinin yükselmesi ve bunun paralelinde çalışan kişi sayısının artması, gelir düzeyindeki farklılaşma, zamansal nedenler, sosyalleşme isteği ve psikolojik ihtiyaçlar gibi unsurlar kişilerin daha fazla dışarıda yemek yemeyi tercih etmelerine neden olmaktadır (Pedraja ve Yague, 2001; Bareham, 2004; Dash, 2005; Buchtal, 2006;

Albayrak, 2020). Bununla birlikte tüm dünyada yiyecek-içecek endüstrisinde görülen paket servislerin artması, bulut mutfakların ön plana çıkması, QR kodlu sistemler ve robotik sunum gibi çok fazla sayıda farklı ürünleri sunan restoranın yiyecek içecek endüstrisinde yer alması da her geçen gün söz konusu pazarın büyümesi ve gelişmesine neden olmuştur.

Bölge ya da ülkeler açısından dışarıda yemek yiyen kişilerin sayısını tespit etmek mümkün olmamakla birlikte söz konusu pazarın oldukça geniş olduğu söylenebilir. Pazarın bu denli geniş olması pazarlamacılar tarafından da belirli özellikleri açısından pazarı bölümlendirmeyi bir zorunluluk haline getirmiştir. Nitekim restoranlar da ancak belirgin özellikleri açısından bölümlendirilmiş ve özellikleri tam olarak ortaya konulabilmiş bir pazara etkin olarak ulaşabilmektedir. Dışarıda yemek yiyen kişiler bir pazar olarak değerlendirildiğinde çok farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir ve bu özellikler de kişilerin restoranlardaki yemek tercihlerini etkilemektedir. Kişilerin ne amaçla restoran gittiklerinden ne sıklıkla ve kimle restorana gittiklerine kadar, yemek yemek için ne kadar süre ayırdıklarından gelirlerine ve beslenme biçimlerine kadar pek çok faktörün yemek tercihlerini etkilediği söylenebilir. Bununla birlikte tüm değişkenler sabit olsa bile kadın ve erkeklerin cinsiyet farklılıklarına bağlı olarak da farklı yemekleri yemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Nitekim kadın ve erkekler cinsiyete bağlı özelliklerinden dolayı farklı fiziksel, sosyal ve psikolojik özelliklere sahiptir ve bu farklılık onların nerede, neden, ne zaman, hangi yemek yediklerini etkilemektedir. Kadın ve erkekler arasındaki cinsiyete yönelik farklılıklar restoranlarda tercih edilen yemekleri etkilemekle birlikte hangi farklılıkların yemek tercihlerini etkilediğinde dair çalışma sayısı da oldukça azdır. Dolayısıyla bu çalışma aralarında belirgin farklı özellikler bulunan kadın ve erkeklerin restoranlarda yemek yerken tercihlerine etki eden faktörleri açıklayabilmek açısından önemli görülmüştür. Diğer taraftan kadın ve erkeklerin yemek tercihlerini etkileyen farklı faktörlerin ortaya

konulmasıyla restoran yöneticilerinin söz konusu pazara uygun şekilde menülerini düzenleyebilmeleri ve bu sayede satışlarını arttırabilmeleri açısından çalışmanın önemli olduğu düşünülmüştür.

Dışarıda Yemek Yeme Davranışı ve Yemek Seçimi

İş yaşamında daha fazla insanın yer alması, artan iş yoğunluğu, tüketici gelirlerinde meydana gelen artış, zaman tasarrufu, ekonomik durum, yeni insanlarla tanışarak sosyalleşme, aile/arkadaşlarla birlikte olma, eğlenme, kolaylık, statü/prestij, yenilik arayışı ve evde yemek hazırlamaktan kaçınma gibi çeşitli faktörler nedeniyle daha fazla kişi dışarıda yemek yemeyi tercih etmektedir (Albayrak, 2014: 190-191). Genel olarak değerlendirildiğinde geçmişten bugüne dışarıda yemek yeme davranışı ve bu davranışın nedenlerinin kümülatif olarak arttığı da söylenebilir. Yemek yemek, açlığı gidermek ya da beslenme insanın hayatta kalabilmesi için gerekli olan en temel fizyolojik ihtiyaç olmasına rağmen günümüzde fizyolojik bir ihtiyaç olmanın çok daha ötesine geçmiş bir kavramdır (Gürhan, 2017). İnsanlar özellikle ev dışında yemek yeme durumunda kaldıklarında yemek tercihlerini etkileyen pek çok faktör söz konusudur.

Tüketici davranışlarını etkileyen faktörlerdeki dinamizm dışarıda yemek yemeyi tercih eden kişiler için de geçerli olup tüketicilerin değişen sosyal, kültürel, kişisel ve psikolojik ihtiyaçları ve bunlarda meydana gelen değişimler de yemek tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla kişilerin dışarıda yemek yerken yemek seçimlerini etkileyen pek çok faktör olduğu söylenebilir. Alan yazın değerlendirildiğinde kişilerin dışarıda yemek yerken neden, ne zaman, nerede ve ne yemek yer' sorularını cevaplanmaya çalışan ve yemek seçimlerini etkileyen faktörlerin araştırılmasına ilişkin geçmişten bu yana çok çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Yudkin, 1956; Sanjur, 1982; Randall and Sanjur, 1981; Birer, 1985; Shepherd, 1989; Parraga, 1990; Conner, 1993; Furst vd., 1996; Shepherd ve Raats, 1996; Nestle' vd., 1998; Caplan vd., 1998; Eertmans, 2005, Mojet vd.,

2001; Prescott, 2002; Özdemir, 2010). Söz konusu çalışmalar benzer özellikler göstermekle birlikte yıllar itibariyle kişilerin yemek tercihlerini etkileyen faktörlerle ilgili değişim de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Konuya ilişkin biyoloji, psikoloji, sosyoloji, pazarlama ve ekonomi gibi pek çok alanda farklı bakış açılarıyla yapılan çalışmalar, insanların dışarıda yemek yediklerinde neden bazı yemekleri tercih ederken bazı yemekleri tercih etmedikleri üzerinde durmaktadır. Bazı çalışmalarda (Goody, 2013: 34; Belge, 2013: 20-23; Beardsworth ve Keil, 1999: 90; Douglas, 1972: 61) insanların hangi yemekleri hangi mekanlarda ve kimle yemeyi tercih ettikleri ve yemek tercihine etki eden kültürel özellikler üzerinde durularak yemek tercihleri üzerindeki toplumsal rol ve toplumsal kodların etkisini açıklanmaya çalışılmıştır. Bazı çalışmalarda (Jáuregui-Lobera ve Bolaños Ríos, 2011: 1314; Gibson, 2006: 53; Clark, 1998: 639) ise insanların özellikle dışarıda yemek yiyecekleri zaman o anki ruh hali, hisleri ve duygu durumu gibi psikolojik faktörlerin yemek tercihleri üzerinde etkili olup olmadığını araştırmış, hatta aynı kişinin ruh halindeki değişimlerin bile yemek tercihleri üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Yine psikolojik faktörler üzerinde yapılan bazı çalışmalarda (Köster, 2009; Berridge, 2003; Rogers, 1996) ise insanların yemek tercihleri üzerinde psikolojik bir unsur olarak söz konusu yemeği sevme/isteme faktörlerinin etkili olduğu da belirtilmektedir. Franchi (2012) ise geçmiş deneyimler, mevcut ihtiyaçlar, duygular ve değerlerin kişilerin dışarıda yemek yerken yemek tercihleri üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir.

İnsanların restorana gittiklerinde tercih ettikleri yemekleri hangi faktörlere bağlı olarak seçtiklerine ilişkin geçmişten bu güne çeşitli modeller de geliştirilmiştir. Khan ve Hackler (1981) tarafından geliştirilen modelde kişilerin yemek seçimine etki eden faktörler kişisel, sosyo-ekonomik, eğitim durumu, biyolojik, fizyolojik, psikolojik, kültürel, inanç, bölgesel, dışsal ve içsel faktörler olarak yedi ana faktör

altında değerlendirilmiştir. Randall and Sanjur (1981) ise modeli sadeleştirerek müşterilerin restoranlarda yemek tercihlerini etkileyen faktörleri kişisel özellikler, yemeğin özellikleri ve çevresel özellikler olmak üzere üç ana faktör altında toplamıştır. Cadotte vd., (1987), Shepherd (1989), Cardello ve Sawyer (1992), Rozin, (1996), Clark (1998), Garcia-Bailoet vd. (2009) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Shepherd ve Raats (1996) daha önceden yapılmış olan çalışmalarla benzer şekilde kültürel, sosyal, ekonomik ve demografik faktörlerin kişinin tutum ve inançlarını dolayısıyla yemek seçimlerini etkilediği belirtilmektedir. Mojet vd. (2001) ise ürün özellikleri, algı, biyolojik ve psikolojik faktörler, durumsal faktörler, sosyo-kültürel faktörler ve ürün özelliklerine ilişkin beklentilerin yemek seçimi üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Prescott, vd. (2002) yemek seçimini duyuşal ve duyuşal olmayan faktörlere bağlı olarak açıklamaya çalışmıştır. Özdemir (2010) tarafımdan yapılan modele göre ise fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyut taşıyan faktörler dışarıda yemek yeme niyetini biçimlendirmektedir. Buna göre kişilerin yemek seçimi sürecinde kişisel faktörler, yemekle ilgili faktörler ve çevresel faktörler etkili olmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, kişilerin dışarıda yemek yeme davranışını, psikolojik faktör, durumsal faktör, itibar ve sosyalleşme faktörü etkileyebilmektedir. Bu alanda yapılan diğer çalışmalarda (Kalyani ve Sarma, 2017; Akova vd., 2016; Dönmez ve Bekar, 2016; Albayrak, 2014; Nişancı vd., 2018) ise farklı bir ortamda bulunarak rahatlama ve mutlu olma, aile ve arkadaşlarla hoşça vakit geçirmek, farklı lezzetleri deneyimlemek gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dışarıda yemek yemeği tercih ettikleri belirtilmektedir.

Alan yazında yer alan ve farklı zamanlarda yapılan çalışmalar müşterilerin dışarıda yemek yerken tercihleri üzerine etki eden faktörleri açıklamak için önemli bilgiler vermekle birlikte günümüzde müşterilerin yemek tercihlerini etkileyen önemli

faktörlerden biri de tüketicilerin demografik özellikleridir (Drewnowski, 1997; Eertmans vd., 2005; Missagia, vd., 2012). Daha önce belirtildiği üzere kişilerin dışarıda yemek yerken yemek tercihlerine etki eden pek çok farklı faktör olmakla birlikte yaş, cinsiyet, gelir, öğrenim durumunu ifade eden demografik faktörler seçim kriterleri ve satın alma kararları üzerinde önemli etkiye sahiptir (Auty, 1992; Yüksel ve Yüksel, 2002; Park, 2004; Kim vd., 2010) ve kişilerin ihtiyaçları önemli ölçüde bu faktörlere göre farklılaşmaktadır.

İnsanların demografik özellikleri (yaş, yaşam dönemi, öğrenim durumu, meslek, yaşanılan yer gibi) nelere yöneleceğini etkilemektedir. Nitekim her yaş döneminin farklı istek ve ihtiyaçları söz konusudur (Örücü ve Tavşancı, 2001: 111; Mucuk, 2010: 73). Yaşın ilerlemesi ve kişinin evlenmesiyle birlikte kişi kendi ihtiyaçları kadar ailenin de ihtiyaçlarını karşılama durumunda kalmakta, tercih ve harcamaları da buna göre şekillenmektedir (Gültaş ve Yıldırım, 2016: 34). Meslek, kişi ya da ailenin satın alma davranışlarını etkileyen önemli faktörlerden biri olmakla birlikte, meslekleri satın alacakları mal ve hizmetleri büyük ölçüde etkilemektedir (İçöz, 1996: 48; Cemalcılar, 1998: 55). Kişilerin öğrenim durumları da satın alma davranışlarını etkilemekte ve özellikle öğrenim durumu arttıkça kişinin ihtiyaç ve isteklerinin de arttığı gözlemlenmektedir (Li vd., 1999). Bununla birlikte kişinin öğrenim durumu geliri ve meslekleriyle de yakından ilişkili olabilmektedir. Gelir kişinin bir taraftan kişinin satın alma gücünü belirlemede diğer taraftan da harcama yapısını ve tercih ettikleri ürünleri de etkilemektedir (Tokol, 2007; Tari ve Pehlivanoğlu, 2007).

Tüketici tercihini ve satın alma kararını etkileyen en önemli demografik faktörlerden biri de cinsiyet faktörüdür. Cinsiyet, özellikle tüketici davranışlarının belirlenmesine yönelik olarak geleneksel pazarlamada uzun süredir kullanılmakta olan bir bölümlendirme kriteridir (Yağcı ve İlarıslan, 2010). Cinsiyet değişkeni hemen her alanda kadın ve erkeklerin satın alma kararlarını da etkilemektedir.

Kadın ve erkeklerin fizyolojik, biyolojik, kültürel ve duygusal farklılıkları gibi nedenler hangi ürünü, ne zaman, nereden, nasıl, ne sıklıkla alacakları üzerinde etkili olmaktadır. Söz konusu durum aynı restoranda yemek yiyen kadın ve erkeklerin farklı ürünleri tercih etmeleri üzerinde de etkili olmaktadır. Bu güne yapılmış olan bazı çalışmalarda (Tablo 1) dışarıda yemek yerken kadın ve erkeklerin yemek seçimini etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur.

Tablo 1. Yemek Seçimde Kadınların Erkeklerle Oranla Daha Fazla Önem Verdikleri Faktörler

Kilo Kontrolü/ Beden İmajı	McCann vd. (1990), Goode vd. (1995), Mennell (1996), Nestle' vd. (1998), Glanz vd. (1998), Rozin vd. (1999), Beardsworth ve Keil (1999), Macht vd. (2003), Pettinger vd. (2004), Westenhoefer (2005)
Besin Değeri/ Besin Bilgisi	Schafer (1978), Warde vd. (2004), Westenhoefer (2005), Antin ve Hunt (2012)
Sağlık/ Sağlıklı Beslenme	Beardsworth (2002), Macht vd. (2003), Pettinger vd. (2004), Magnusson (2004), Warde vd. (2004), Westenhoefer (2005), Missagia, vd. (2012)
Çevresel Faktörler	Magnusson (2004)
Etik Değerler	Beardsworth vd. (2002), Carilloet vd. (2011)
Aşinalık	Antin ve Hunt (2012), Menozzi vd. (2015)
Duygusal Durum	Antin ve Hunt (2012), Jáuregui-Lobera ve Bolaños Ríos (2011), Köster (2009), Gibson (2006), Clark (1998), Rogers (1996)
Maliyet	Antin ve Hunt (2012)
Güven	Menozzi vd. (2015)
Görsel Algı	Bekar ve Demirci (2015)
Açlık	Bekar ve Demirci (2015)

Tablo 1’de alan yazında yer alan çalışma sonuçlarına göre yemek seçimde kadınların erkeklerle oranla daha fazla önem verdikleri faktörler yer almaktadır. Buna göre pek çok çalışmada kadınların dışarıda yemek yerken yiyecekleri yemeklere karar vermeleri üzerine kilo kontrolü/beden imajı, besin değeri/ beslenme bilgisi, sağlık/sağlıklı beslenme, çevresel faktörler, etik değerler, aşinalık, duygu durumu maliyet ve güven faktörlerine erkeklerle oranla daha fazla önem verdikleri ifade edilmiştir. Söz konusu çalışmaların aksine Honkanen ve Frewer (2009) tarafından yapılan bir çalışmada erkeklerin fiyat faktörüne

kadınlara oranla daha duyarlı oldukları, Bekar ve Demirci (2015) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin kadınlara oranla çeşitlilik faktörüne daha fazla önem verdikleri belirtilmektedir. Diğer taraftan Schafer (1978) tarafından yapılan çalışmada erkekler için yemek seçiminde lezzetin besin değerinden daha fazla önemli olduğu Pettinger vd. (2004) genç erkeklerin yemek seçiminde sağlıklı yemekleri daha az tercih ettikleri belirtilmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı kadın ve erkeklerin dışarıda yemek yediklerinde tercihlerine etki eden unsurları ve bu unsurlara etki eden demografik faktörleri ortaya koymaktır. Çalışmada ana değişken olarak kadın ve erkeklerin seçilmesinin temel nedeni dışarıda yemek yiyen kadın ve erkeklerin nicelik olarak benzer özellikler göstermelerine rağmen yemek seçimi konusunda farklı tercihleri olduğunun varsayılmış olmasıdır. Çalışma evrenini İstanbul'da yaşayan belirli aralıklarla dışarıda yemek yiyen kişiler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamına İstanbul ilinin alınmasının temel nedeni ise, Adrese Dayalı Kayıt Sistemine göre Türkiye'de kadın ve erkek nüfusun en fazla yaşadıkları ilin İstanbul olmasıdır (TUİK, 2020). Diğer taraftan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na (2017) göre Türkiye'de en fazla sayıda işletme ya da belediye belgeli restoran İstanbul'da bulunmaktadır. Dolayısıyla İstanbul'da yapılacak olan bir çalışmanın örneklem büyüklüğü ve veri çeşitliliği yönünden genellenebilme gücünün daha fazla olacağı varsayılmış ve çalışma İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Çalışma alan araştırması olarak yürütülmüştür. Çalışma kapsamına ayda en az bir kez dışarıda yemek yediklerini belirten kişiler alınmıştır. Söz konusu grubun çalışma kapsamına alınmasındaki temel amaç bu grubun yemek tercihi konusunda daha az restorana gidenlere göre farklı kriterlere daha fazla dikkat edebileceklerinin varsayılmış olmasıdır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004: 49-50) tarafından $d = \pm 0.05$ örneklem hatası ve p

=.05, $q=$ .05 güven aralığında evrenin 1 milyon ile 100 milyon (maksimum evren büyüklüğü) olması durumunda örneklem büyüklüğünün 384 olması gerektiğinin belirtilmiş olduğu Örneklem Büyüklüğü Tablosundan yararlanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu 2020 yılı verilerine göre İstanbul'da yaşayan nüfusun toplamı 15.462.452, kadınların sayısı 7.711.615 ve erkeklerin sayısı 7.750.836'dır (<https://data.tuik.gov.tr>). Bu verilerden hareketle örneklem büyüklüğü kadın ve erkekler için 384 olarak belirlenmiş ve örnekleme alınacak bireyler kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kadın ve erkek restoran müşterilerinin cinsiyet, yaş, gelir, öğrenim ve medeni durumu, dışarda yemek yeme sıklıkları ve birlikte yemek yedikleri kişiler gibi katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise kadın ve erkeklerin restoranlarda yemek yerken yemek tercihlerine etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik 35 önermeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Ölçekte yer alan önermelerin belirlenmesinde O'Mahony ve Hall (2008) ve Çetinsöz ve Polat (2018) tarafından daha önce yapılmış olan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu bölümde yer alan önermelere katılımcıların (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Anket formunun hazırlanmasının ardından ankettin anlaşılabilir ve aksayan taraflarını belirleyebilmek için 33 erkek ve 24 kadın katılımcıyla pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma halihazırda restoranlarda yemek yiyen kadın ve erkeklerle yapılmıştır. Pilot çalışma sonucunda anket formunun genel güvenilirlik testi sonucu Cronbach Alpha değeri .847 olarak belirlenmiştir. Bu sonuç anket formunun iç uyumunun kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğunu göstermiştir (Nunnally, 1978). Veri toplama aşamasında anket formu dijital ortamda çevirim içi anket olarak planlanmıştır. Veri toplama aşamasına geçilmeden önce İstanbul Gelişim Üniversitesi etik kurulunun 21.05.2021 tarih ve 2021-06 toplantısı

sonucunda etik onay alınmıştır. Veriler Haziran-Temmuz 2021 tarihleri arasında çalışmaya katılmayı kabul eden kadın ve erkek restoran müşterilerinden toplanmıştır. Veri işleme sırasında eksik ve/veya hatalı olduğu belirlenen anketler çalışma kapsamından çıkarılmış ve sonuç itibarıyla 347 kadın ve 291 erkek tarafından toplam 638 kişiden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Veriler SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Science) paket programıyla analiz edilmiştir.

Katılımcılardan elde edilen verilere öncelikle güvenilirlik testi yapılmış ve güvenilirlik test sonucunda Cronbach Alpha değeri kadınlar için .773, erkekler için .784 olarak saptanmıştır. Bu sonuç, çalışma sonucunda elde edilen verilerin iç uyumunun kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğunu ve ilgili analizlerin yapılabileceğini göstermiştir. Anket formunun birinci bölümünde yer alan demografik soruların analizinde betimleyici analizlerden yararlanılmıştır. İkinci bölümde yer alan ve kadın ve erkeklerin yemek tercihlerine etki eden unsurlara ilişkin önermeler için faktör analizi kullanılmıştır. Faktör analizinin temel amacı eldeki fazla sayıdaki veriyi daha az sayıdaki boyutlara indirgeyebilmektir. Faktör analizi kapsamında temelde iki uygulamadan söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, yeni oluşturulmuş veya bir dilden başka bir dile çevrilmiş bir ölçeğin değişkenlerini temsil eden ifadelerin altında yatan faktör yapısını ortaya koymayı amaçlayan Açıklayıcı Faktör Analizidir (Suhr, 2006). Bu çalışmada farklı çalışmalarda yer alan ölçeklerdeki ifadeler birleştirildiğinden ve aynı zamanda yemek seçim kriterlerinin paralellik göstereceği varsayıldığından Açıklayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır.

Verilerin normal dağılıma uygunluğunu saptamada kullanılan verilerin normal dağılım göstermesi çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır (Shao, 2002). Ancak çalışmada kullanılan ölçeklerin ve boyutlarının normallik analizi sonuçları verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmadığını

göstermiştir. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkekler için her bir alt boyutun çarpıklık ve basıklık değeri ± 3 skalasına girmediği gözlemlenmiştir (Kadın katılımcılara uygulanan ölçeğin basıklık değeri= -3,510; çarpıklık değeri=3,978; erkek katılımcılara uygulanan ölçeğin basıklık değeri=-3,095; çarpıklık değeri=3,642'dir. Ayrıca hem kadın hem de erkeklerden elde edilen verilerle yapılan faktör analizi sonucunda her bir alt boyutun basıklık ve çarpıklık değeri ± 3 değeri dışındadır). Dolayısıyla kadın ve erkeklerin yemek tercihlerini etkileyen faktörlerin katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirleyebilmek için medeni durum değişkenleri için Mann Whitney U, diğer değişkenler için Kruskal Wallis H Testinden yararlanılmıştır. Çalışmada test edilen hipotezler şöyledir:

H₁: Kadın ve erkeklerin yaşlarıyla restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir fark vardır.

H₂: Kadın ve erkeklerin gelirleriyle restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir fark vardır.

H₃: Kadın ve erkeklerin öğrenim durumlarıyla restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir fark vardır.

H₄: Kadın ve erkeklerin restoranlarda yemek yedikleri kişiyle restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir fark vardır.

H₅: Kadın ve erkeklerin restoranlarda yemek yeme sıklıklarıyla restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir fark vardır.

H₆: Kadın ve erkeklerin medeni durumlarıyla restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir fark vardır.

H₇: Kadın ve erkeklerin çalışma durumlarıyla restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir fark vardır.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamına alınan kadın ve erkeklere ilişkin demografik durumu vurgulayan ifadeler betimleyici analizler yardımıyla ifade edilmiştir. Çalışma kapsamına alınan katılımcılar demografik özellikleri açısından değerlendirildiğinde kadınların %39.5'i 31-40 yaş arasında, %24.2'si 41-50, %18.6'sı 21-30, %9.5'i 51-60 ve %3'ü 61 yaş ve üzerindeki erkeklerin %34.6'sı 41-50 yaş arasında, %27.9'u 31-40, %20.8'i 21-30, %15.2'si 51-60 ve %1.5'i 61 yaş ve üzerindedir. Erkeklerin %46.2'si ortaöğrenim mezunuyken %31.0'i lisans, %19.8'i lisansüstü ve %3.0'ü ilköğretim mezunudur. Kadınların ise %40.7'si lisans mezunuyken %32.5', ortaöğrenim, %20.7'si lisansüstü ve %6.1'i ilköğretim mezunudur. Kadın katılımcıların üçte ikisi (%66.7), erkeklerin ise dörtte üçünden fazlası (%80.7) aktif olarak çalışmaktadır. Katılımcılar gelirleri açısından değerlendirildiğinde kadınların yarıdan fazlası (%60.6) erkeklerin ise yarıya yakını (%48.7) orta gelir düzeyine sahip olduklarını belirtirlerken erkeklerin %26.4'ü, kadınların ise %24.2'si düşük gelirli olduklarını belirtmişlerdir. Yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını ifade eden erkeklerin oranı %24.9 iken kadınların oranı ise %15.2'dir. Çalışma kapsamına alınan kadın ve erkeklerin yarıdan fazlası (kadın %60.2; erkek %52.8) evlidir.

Katılımcıların restoranlara kimle birlikte gittikleri incelendiğinde erkekler % 46.2'si aileleri ile birlikte, %32.5'i arkadaşlarıyla ve %21.3 yalnız dışarıda yediklerini belirtmişlerdir. Kadınlar ise en fazla (%45.0) arkadaşlarıyla birlikte dışarıda yemek yediklerini belirtirken %45.0'i arkadaşlarıyla birlikte ve %16.0'sı yalnız dışarıda yemek yediklerini belirtmişlerdir. Erkek katılımcıların yarıdan fazlası (%52.3) haftada bir kez dışarıda yemek yediklerini, %28.4'ü on beş günde bir ve %19.3'ü her gün dışarıda yemek yediklerini belirtmişlerdir. Kadın katılımcıların ise yarıdan

fazlası (%55.4) haftada bir kez dışarıda yemek yediklerini belirtirlerken %39.0'u on beş günde bir kez, %5.6'sı ise her gün dışarıda yemek yiyenler takip etmektedir.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekte yer alan ifadeler kadın ve erkekler için ayrı ayrı faktör analizine tabi tutulmuş ve analiz sonucuna göre yapı geçerliliği sağlanmış maddeler son ölçekte yer almıştır. Uygulanan faktör analizinin ardından tekrar eden, faktör yükü 0,50'dan küçük olan ve binişiklik gösteren ifade olup olmadığı kontrol edilmiştir. Faktör analizinin sonucunun yorumlanabilir olmasına KMO ve Bartlett Testi sonuçları dikkate alınarak karar verilmiştir. Kadın katılımcıların dışarda yemek yerken yemek tercihlerini etkileyen faktörlere ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Öncelikli olarak ölçek kadınlar için değerlendirilmiş ve KMO değeri ,834 ve Bartlett küresellik testi sonucu 18640,202 olarak gözlemlenmiştir. Ölçek erkekler için uygulandığında ise KMO değeri, 791 ve Bartlett küresellik testi sonucu 13125,607 bulunmuştur. KMO değerinin 1 sayısına yakınlık derecesi ölçeğin faktör analizine uygunluğu ifade ettiğinden (Kalaycı, 2006: 322) faktör analizi sonuçlarının kadınların dışarıda yemek yerken yemek seçimlerine etki eden faktörlerin belirlenmesinde uygun olduğu görülmüştür. Çalışmanın faktör analizlerinde varimax dik eksen döndürme tekniği tercih edilmiştir. Analize ölçekte yer alan 39 madde ile başlanmıştır ancak binişiklik gösterdiği tespit edilen 4 madde analizden çıkarılmıştır. Ölçek son hali ile yeniden faktör analizine tabi tutulmuş ve analizde temel alınan ifadeler için özdeğeri 1'in üzerinde olan 3'er faktör olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Kadınların Yemek Tercihlerine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

İFADELER	Faktör Yükleri	Faktör Yükleri	Faktör Yükleri
Faktör 1: Ürün Özellikleri			
Sağlıklı İçeriğe Sahip Olması	.861		
Yağı Azaltılmış Ürünler	.858		
Yemeğin Tadı	.829		

Kilo Aldırmayacak Ürünler	.820
Yeni Bir Ürün Olması	.814
Yemeğin Evde Pişirilmiyor Olması	.802
Yemeğin Birlikte Servis Edildiği Yardımcı Yemekler	.773
Malzemelerin Birbiriyle Kombinasyonu	.758
Taze Malzemelerle Hazırlanabilecek Yemekler	.750
Görünümün Çekiciliği	.744
Besin Değeri Yüksek Ürünler	.736
Katkı Maddesi İçermeyen Yemekler	.735
Yemeğin Kokusu	.727
Porsiyon Büyüklüğü	.722
Yerel Ürünlerden Yapılan Yemekler	.718
Yemeğin Pişirilme Yöntemi	.713
Mevsiminde Olan Ürünler	.707
Yemeğin Dokusu	.703

Faktör 2: Kişisel ve Finansal Özellikler

Alışkanlıklar	.846
Önceki Deneyimler	.821
Dini Görüşe Uygun Yemekler	.767
Fiziksel Özellikleri Korumaya Uygun Yemekler	.740
Etik Kurallara Uygun Hazırlanmış Yemekler	.719
Ödenen Paranın Karşılığını Alma	.713
Farklı Ödeme Türleri	.696
Çevreye Zarar Vermemesi	.687
Uygun Fiyatlı Ürünler	.675

Faktör 3: Sosyal ve Zamansal Özellikler

Hızlı Servis Edilen Yemekler	.836
Hazırlık Süresi Kısa Olan Yemekler	.828
Referans Gruplarının Tercihi	.765
Restoranın Atmosferi	.714
Sosyal Medyanın Etkisi	.705
Yakın Bölgelerde Satılan Yemekler	.683
Restoranın Özelliği/Çevresi	.672
Reklamların Etkisi	.661

Özdeğer	24,125	2,101	1,118
Açıklanan Varyans	37,281	28,358	15,063
Toplam Varyans		80,702	
Cronbach Alpha		.746	
KMO		.834	
Bartlett		18640,202	

$p < .05$

Yapılan analiz sonucunda kadınların restoranlarda yemek tercihlerine etki eden 3 faktör olduğu belirlenmiştir. Bu faktörler 'Ürün Özellikleri, Kişisel ve Finansal Özellikler ile Sosyal ve Zamansal Özellikler'dir (Tablo 2). Elde edilen 3 faktörlü yapı

toplam varyansın %80,7'sini açıklamaktadır. Ürün Özellikleri faktörü toplam varyansın %37,281'ini, Kişisel ve Finansal Özellikler %28,358'ini, Sosyal ve Zamansal Özellikler faktörü %15,063'ünü açıklamaktadır. Kadınların yemek tercihlerini birinci dereceden etkileyen unsur 'Ürün Özellikleri' faktöründe faktör yüklerine göre en önemli unsurlar sırasıyla ürünlerin sağlıklı, yağı azaltılmış ürünler olması, yemeğin tadı, kilo aldirmayacak, yeni bir ürün olması, yemeğin evde pişirilmiyor olması, yemeğin birlikte servis edildiği yardımcı yemekler, malzemelerin birbiriyle kombinasyonu, taze malzemelerle hazırlanabilecek yemekler olmasıdır. Kadınların yemek tercihlerine ilişkin ikinci dereceden önemli olan 'Kişisel ve Finansal Özellikler' faktöründe en önemli unsurlar sırasıyla alışkanlıklar, önceki deneyimler, dini görüşe uygun yemekler, fiziksel özellikleri koruyacak, etik kurallara uygun hazırlanmış yemekler, ödenen paranın karşılığını alma faktörleridir. Kadınların yemek tercihlerinde en az önemli olan 'Sosyal ve Zamansal Özellikler' faktöründe ise hızlı servis edilen yemekler, hazırlık süresi kısa olan yemekler, referans gruplarının tercihi, restoranın atmosferi, sosyal medyanın etkisi, yakın bölgelerde satılan yemekler olması önemlidir.

Tablo 3. Erkeklerin Yemek Tercihlerine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

İFADELER	Faktör Yükleri	Faktör Yükleri	Faktör Yükleri
Faktör 1: Sosyal ve Zamansal Özellikler			
Hızlı Servis Edilen Yemekler	.838		
Hazırlık Süresi Kısa Olan Yemekler	.825		
Yakın Bölgelerde Satılan Yemekler	.808		
Restoranın Özelliği/Çevresi	.763		
Restoranın Atmosferi	.746		
Referans Gruplarının Tercihi	.730		
Sosyal Medyanın Etkisi	.692		
Reklamların Etkisi	.674		
Faktör 2: Ürün Özellikleri			
Yeni Bir Ürün Olması		.814	
Yemeğin Evde Pişirilmiyor Olması		.809	
Yemeğin Birlikte Servis Edildiği Yardımcı Yemekler		.795	
Malzemelerin Birbiriyle Kombinasyonu		.790	
Yemeğin Tadı		.781	

Porsiyon Büyüklüğü	.766		
Kilo Aldırmayacak Ürünler	.754		
Sağlıklı İçeriğe Sahip Olması	.729		
Besin Değeri Yüksek Ürünler	.708		
Mevsiminde Olan Ürünler	.695		
Yağı Azaltılmış Ürünler	.683		
Taze Malzemelerle Hazırlanabilecek Yemekler	.677		
Yemeğin Kokusu	.664		
Yerel Ürünlerden Yapılan Yemekler	.630		
Yemeğin Pişirilme Yöntemi	.628		
Görünümün Çekiciliği	.622		
Katkı Maddesi İçermeyen Yemekler	.613		
Yemeğin Dokusu	.608		
Faktör 3: Kişisel ve Finansal Özellikler			
Alışkanlıklar		.793	
Önceki Deneyimler		.781	
Dini Görüşe Uygun Yemekler		.756	
Fiziksel Özellikleri Koruyacak Yemekler		.732	
Etik Kurallara Uygun Hazırlanmış Yemekler		.706	
Ödenen Paranın Karşılığını Alma		.691	
Farklı Ödeme Türleri		.684	
Çevreye Zarar Vermemesi		.653	
Uygun Fiyatlı Ürünler		.647	
Özdeğer	19.823	3,65	1,317
Açıklanan Varyans	32,295	25,902	13,492
Toplam Varyans		71,689	
Cronbach Alpha		0,722	
KMO		.791	
Bartlett		13125,607	

$p < ,05$

Erkeklerin restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörlerin açımlayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır. Faktör analizi sonucunda 3 faktörden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen 3 faktörlü yapı toplam varyansın %71.689'unu açıklamaktadır. Erkeklerin dışarıda yemek yerken tercihlerine etki eden en önemli faktör 'Sosyal ve Zamansal Özellikler' faktörü olup toplam varyansa etkisi 32,295'tir. İkinci dereceden önemli olan faktör 'Ürün Özellikleri' faktörü olup toplam varyansa etkisi 25,902 ve üçüncü dereceden önemli olan faktör 'Kişisel ve Finansal Özellikler' faktörü olup toplam varyansa etkisi 13,492'dir. Erkeklerin restoranlarda yemek tercihlerine etki eden en önemli faktör

kadınların tersine ‘Sosyal ve Zamansal Özellikler’ iken hızlı servis edilen, hazırlık süresi kısa olan, yakın bölgelerde satılan yemekler, restoranın özelliği/çevresi, restoranın atmosferi faktörleri en yüksek faktör yüklerine sahiptir. İkinci dereceden önemli olan ‘Ürün Özellikleri’ faktöründe en önemli unsurlar yeni bir ürün olması, yemeğin evde pişirilmiyor olması, yemeğin birlikte servis edildiği yardımcı yemekler, malzemelerin birbiriyle kombinasyonu, yemeğin tadı, porsiyon büyüklüğü, kilo aldırılmayacak ürünler, sağlıklı içeriğe sahip olması, besin değeri yüksek ürünler olmasıdır. Erkeklerin menü kalemi tercihlerine etki eden üçüncü dereceden önemli faktör ise ‘Kişisel ve Finansal Özellikler’ faktörü olup alışkanlıklar, önceki deneyimler, dini görüşe uygun yemekler, fiziksel özellikleri koruyacak yemekler, etik kurallara uygun hazırlanmış yemekler unsurları en önemli unsurlardır.

Kadın ve erkeklerin restoranlarda yemek yerken yemek tercihleriyle ilgili yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen 3 faktörlü yapının katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için yaş, gelir, dışarıda yemek yenen kişi ve dışarıda yemek yeme sıklığı değişkenleri için Kruskal Wallis H Testi, medeni durum değişkeni için Mann Whitney U ve testleri yapılmıştır. Tablo 4’te kadın ve erkeklerin menü kalemi tercihleriyle ilgili elde edilen faktörlerinin fark analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Fark Analizi Sonuçları

DEĞİŞKENLER	TEST İS.	KADINLARIN YEMEK SEÇİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER			ERKEKLERİN YEMEK SEÇİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER		
		Ürün Özellikleri	Kişisel ve Finansal Özellikleri	Sosyal ve Zamansal Özellikleri	Sosyal ve Zamansal Özellikler	Ürün Özellikleri	Kişisel ve Finansal Özellikler
Yaş	χ^2	24.856	18.673	26.359	11.650	1.528	5.892
	Pearson	.000	.030	.000	.039	.762	.371
Gelir	χ^2	3.219	21.239	6.561	2.351	2.057	14.237
	Pearson	.677	.026	.088	.532	.611	.031
Öğrenim Durumu	χ^2	19.681	1.249	4.057	2.577	4.820	14.390
	Pearson	.001	.443	.143	.487	.258	.028
D. Yemek Yenen Kişi	χ^2	10.384	4.540	8.437	3.924	26.721	17.448
	Pearson	.041	.480	.775	.237	.000	.029
D. Yemek Yeme Sıklığı	χ^2	17.565	2.198	19.814	1.129	20.527	4.331
	Pearson	.028	.069	.011	.790	.001	.502
Medeni Durum	Z	-2.860	-3.635	-788	-1.244	-3.129	-694
	p	.007	.005	.731	.014	.004	.817
Çalışma Durumu	Z	-667	-1.754	-3.354	-2.452	-572	-1.877
	p	.719	.014	.005	.009	.617	.021

$p < ,05$

Yaş değişkeni için yapılan analizde kadın müşteriler için faktör analizi sonucu elde edilen her üç faktörde; erkek müşteriler için yapılan analiz sonuçlarına göre ‘Sosyal ve Zamansal Özellikler’ faktörleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür. H_1 hipotezi kısmen kabul edilmiştir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını ortaya koyabilmek amacıyla yapılan post hoc testi sonuçlarına göre diğer yaş gruplarına göre 41-50 yaş arasındaki kadın müşteriler için ‘Ürün Özellikleri, 31-40 yaş arasındaki kadın müşteriler için Kişisel ve Finansal Özelliklerle Sosyal ve Zamansal Özellikler’ faktörlerinin daha önemli olduğu bulunmuştur. Erkekler müşteriler için yapılan fark analizinde göre ise 31-40 yaş arasındaki erkek müşteriler için ‘Sosyal ve Zamansal Özellikler’ faktörü daha önemlidir.

Gelir değişkeni için yapılan analizde hem kadın hem de erkek müşteriler için ‘Kişisel ve Finansal Özellikler’ faktörü açısından farklılık olduğu bulunmuştur. H_2

hipotezi kısmen kabul edilmiştir. Farklılık analizi için yapılan analiz sonuçlarına göre gelir düzeyini düşük olarak nitelendiren kadın müşteriler ile gelir düzeyini orta olarak nitelendiren müşteriler için 'Kişisel ve Finansal Özellikler' faktörü diğer faktörlere göre daha önemlidir. Öğrenim durumu değişkeni için yapılan analizde kadın müşteriler için 'Ürün Özellikleri', erkek müşteriler için 'Kişisel ve Finansal Özellikler' faktörü açısından farklılık olduğu belirlenmiş ve H_3 kısmen hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın kaynağı test edildiğinde lisans mezunu kadınlar için 'Ürün Özellikleri', orta öğrenim mezunu erkek müşteriler içinse 'Kişisel ve Finansal Özellikler' faktörü diğer faktörlere göre daha önemlidir.

Dışarıda yemek yenen kişi değişkeni için yapılan analizde kadın müşteriler için 'Ürün Özellikleri', erkek müşteriler için ise 'Ürün Özellikleri ve Kişisel ve Finansal Özellikler' faktörleri açısından anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüş ve H_4 hipotezi kısmen kabul edilmiştir. Bu faktörlerde farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını ortaya koyabilmek amacıyla yapılan post hoc testi sonuçlarına göre arkadaşlarıyla dışarıda yemek yiyen kadın müşteriler için 'Ürün Özellikleri' faktörü diğer faktörlere göre daha önemlidir. Erkek müşteriler için yapılan test sonuçlarına göre ise dışarıda ailesiyle birlikte yemek yiyen erkekler için 'Ürün Özellikleri' faktörü ve dışarıda yalnız yemek yiyen erkekler içinse 'Kişisel ve Finansal Özellikler' faktörünün daha önemli olduğu belirlenmiştir. Dışarıda yemek yeme sıklığı değişkeni için yapılan analizde kadın müşteriler için 'Ürün Özellikleri ile Sosyal ve Zamansal Özellikler'; erkek müşteriler için ise 'Ürün Özellikleri' faktörü açısından farklılık olduğu belirlenmiş ve H_5 hipotezi kısmen kabul edilmiştir. Farklılığın kaynağını ortaya koymak için yapılan analiz sonuçlarına göre haftada bir kez dışarıda yemek yiyen hem kadın müşteriler için belirlenen iki faktör diğer faktörlere göre daha önemlidir.

Medeni durum değişkeni için yapılan analiz sonuçlarına göre kadın müşteriler için 'Ürün Özellikleri ve Kişisel ve Finansal Özellikler'; erkek müşteriler içinse 'Sosyal

ve Zamansal Özellikler ile Ürün Özellikleri' faktörleri açısından farklılık olduğu tespit edilmiştir. H₆ hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın kaynağını araştırmak için yapılan analiz sonuçlarına göre evli kadınlar ve erkekler için 'Ürün Özellikleri' faktörü diğer faktörlere göre daha önemliken bekar kadınlar için 'Kişisel ve Finansal Özellikler', bekar erkekler içinse 'Sosyal ve Zamansal Özellikler' faktörü diğer faktörlere göre daha önemlidir. Katılımcıların çalışma durumlarına göre yapılan analiz sonuçlarına göre çalışan kadın ve erkek müşteriler için 'Kişisel ve Finansal Özelliklerle Sosyal ve Zamansal Özellikler' faktörleri diğer faktörlere göre daha önemlidir. H₇ hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışan kişi sayısındaki artışa bağlı olarak insanların gelir düzeyinin artması, zamansal kısıtlar, sosyal ve psikolojik nedenler gibi pek çok faktör günümüzde daha fazla kişinin restoranlarda yemek yemesine neden olmaktadır. Bu durum bazen evden uzakta olduğunda bir zorunluluk olarak ortaya çıkabildiği gibi bazen de kişisel tercihler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kişilerin restoranlarda yemek yerken tercihlerine etki eden pek çok faktör söz konusu olmakla birlikte aynı restoranda ve hatta birlikte yemek yiyen kadın ve erkeklerin farklı yemek tercihleri olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla cinsiyet ve cinsiyete ilişkin özellikler kişilerin restoranlarda yiyecekleri yemeklere karar vermelerinde önemli bir faktördür. Kadın ve erkeklerin restoranlarda yemek tercihlerine etki eden faktörlerin belirlemeye yönelik yapılan çalışma sonuçlarının kadın ve erkek pazarını tanıma ve bu pazara uygun ürün sunabilme açısından önemlidir.

Çalışma sonucunda katılımcıların önemli bir kısmının yetişkin olarak kabul edilebilen (31-50) kadın ve erkek katılımcılardan oluştuğu görülmüştür. Katılımcılar yaş grupları açısından benzerlik göstermekle birlikte öğrenim durumları açısından aralarında belirgin farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Buna göre kadın katılımcıların üçte birinden fazlası lisans mezunuyken erkeklerin yarıya

yakını orta öğrenim mezunudur. Katılımcılar gelirleri açısından değerlendirildiğinde kadınların yarısından fazlası ve erkeklerin ise yarıya yakını kendilerini orta gelirli olarak nitelendirmektedirler. Hem kadın hem de erkek katılımcıların önemli bir kısmı aktif olarak çalışmaktadır ve evli olan kadınların oranı erkeklere göre daha fazladır. Hem kadınların hem de erkeklerin yarısından fazlası haftada bir kez dışarıda yemek yediklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle çalışma kapsamında görüşülen ve dışarıda yemek yiyen kadın ve erkeklerin genel olarak yetişkin, çalışma hayatı içinde yer alan, evli, orta gelirli, en az orta öğrenim mezunu ve haftada bir kez dışarıda yemek yiyen kişiler olduğu sonucuna varılabilir. Diğer taraftan çalışma sonuçlarına göre erkeklerin yarıya yakını aileleriyle birlikte dışarıda yemek yediklerini belirtirken kadınların yarıya yakını ise arkadaşlarıyla birlikte dışarıda yemek yemeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle kadınların erkeklere oranla daha fazla sosyalleşme amacıyla dışarıda yemek yedikleri söylenebilir.

Kadınların restoranlarda yemek tercihlerine en fazla etki eden faktör 'Ürün Özellikleri' faktörünü ifade eden yemek ve yemekte kullanılan malzemenin kalitesiyle ilgilidir. Bu durum kadınların önemli kısmının yükseköğrenim durumuna sahip kadınlardan ve dolayısıyla ürüne ilişkin özelliklere daha fazla dikkat etmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Diğer taraftan 'Ürün Özellikleri' faktörü 41-50 yaş arasında, lisans öğrenim düzeyine sahip, evli, arkadaşlarıyla birlikte haftada bir kez dışarıda yemek yiyen kadınlar için en fazla önem verdikleri faktördür. Bu durumda restoran yöneticilerine özellikle arkadaşlarıyla birlikte belirli aralıklarla dışarıda grup olarak yemek yiyen kadınlar için ürün özelliklerini ön plana çıkartacak özel menüler hazırlamaları, belki de bu tarz durumlar için maliyet yükselmekle birlikte kişiye özel yemekler sunmaları önerilebilir.

Çalışma sonucunda kadınların dışarıda yemek yerken yemek tercihlerine etki eden ikinci dereceden önemli olan faktör 'Kişisel ve Finansal Özellikler'

faktörüdür. Özellikle 31-40 yaş arası, gelir düzeyi düşük, bekar ve çalışan kadınların ürün özelliklerinden sonra gelirlerine ve kişisel tercihlerine uygun ürünler sunan yerlerde yemek yemeyi tercih ettiklerini göstermiştir. Bu sonuçlardan hareketle kadınlar için yedikleri yemeğin özelliklerinden sonra bu ürünlerin aşına olunan ürünler olmasının, etik ve dini duygularla ödeyecekleri bedelin önemli olduğunu göstermektedir. Bu noktada restoran yöneticileri menülerinde ürünün tanımlayıcı yazılarına daha detaylı yer vermeleri, özellikle genç ve gelir düzeyi düşük olan kadınlar için daha uygun fiyatlı, farklı ödeme seçenekleri sunan ürünlere yer vermeleri, özellikle çalışan ve düşük gelirlili kadınlar için aşinalık sağlayabilmek için çeşitli promosyon ve/veya kampanyalar yapmaları önerilebilir. Diğer taraftan işletmelere farklı boyutlarda porsiyonlama yaparak fiyat farklılığı yapmaları da önerilebilir.

Kadınların dışarıda yemek yerken yemek seçimlerine etki eden son faktör 'Sosyal ve Zamansal Faktörler' iken erkekler için bu faktör dışarıda yemek yerken en fazla önem verdikleri faktördür. Diğer bir ifadeyle kadınlar için kişisel tercihler ve bütçelerine uygun kaliteli ürünler, sosyalleşme ve zamansal durumlardan daha önemliyken erkekler için restoranın özelliği/çevresi, atmosferi, referans gruplarının önerileri, sosyal medya ve reklamlar da yemek tercihleri üzerine etki etmektedir. Bu sonuçlar kadınların erkeklere oranla beden imajı ve sağlıklarına daha fazla önem verdiklerini düşündürürken erkeklerin kadınlara oranla beklemeden hızlı olarak tüketebilecekleri yemekleri tercih ettiklerini ve bu durumla ilgili referans gruplarının önerilerine dikkat ettiklerini göstermektedir. Bu nedenle restoran yöneticilerine işletmelerine gelen kadın ve erkek oranına göre hem hızlı hazırlanıp servis edilebilen yemeklere hem de sağlıklı ve kilo kontrolü sağlayacak yemeklere menülerinde yer vermeleri önerilebilir. Diğer taraftan işletmeler sosyal mecralar başta olmak üzere çeşitli kanallarda reklamlarına daha fazla yer vererek özellikle erkeklerden oluşan pazara daha fazla hitap edebilir. Böylece gelir ve karlılıklarını artırabilir.

Kadınların aksine 'Ürün Özellikleri' faktörü evli, haftada bir kez ailesiyle birlikte dışarıda yemek yiyen erkekler için ikinci dereceden önemli olan faktördür. Erkekler için dışarıda yemek yerken en önemli olan faktörün 'Sosyal ve Zamansal Faktörler' olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durum erkeler için ne yediklerinden ve hangi özellikteki ürünleri tercih ettiklerinden önce hızlı yemek tüketebilecekleri ve sosyal unsurları söz konusu olan restoranları tercih ettiklerini göstermektedir. Bu durumda işletmelerin ailesiyle yemek yemeye gelen müşteriler için aile menüleri oluşturmaları müşteri memnuniyetini artırabilir. Gelir düzeyini orta olarak nitelendiren, orta öğrenim mezunu, dışarıda yalnız yemek yiyen ve çalışan erkeler için ise yemek tercihlerine etki eden üçüncü dereceden önemli olan faktör 'Kişisel ve Finansal Özellikler' faktörüdür. Diğer bir ifadeyle erkekler dışarıda yemek yiyecekleri zaman en fazla sosyal etkenlerden etkilenmekte ve kişisel unsurları ve ürünün finansal özellerinkilerine daha az önem vermektedir.

Bu çalışmada bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Öncelikte katılımcıların verdikleri cevaplar anket formunda yer alan sorularla sınırlıdır. Diğer taraftan çalışma geneli yansıtabilecek bir örnekleme gerçekleştirilmiş olmakla birlikte katılımcılar kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve herhangi bir restoranda yemek yiyen kişilerle yapılmıştır. Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde farklı restoran türleri için ayrı ayrı kadın ve erkelerin yemek tercihlerine etki eden unsurları ortaya koyacak çalışmalar yapılarak işletme türleri bazında önerilerde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Akova, O., Çiftçi, I., Atsız, O. ve Gezegenoğlu, B. (2016). Understanding The Motivational Factors of Dining Out: A Study at Fatih Kadınlar Bazaar İn İstanbul. *Tourismus*, 11(1), 19-36.
- Albayrak, A. (2020). Restoran Müşterilerinin Instagram'da Önem Verdikleri Faktörler ve Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1280-1296.
- Albayrak, A. (2014). Müşterilerin restoran Seçimlerini Etkileyen Faktörler İstanbul Örneği. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 190-201.
- Antin, T. M. J. ve Hunt, G. (2012). Food Choice as A Multidimensional Experience: A Qualitative Study with Young African American Women. *Appetite*, 58, 856-863.
- Auty, S. (1992). Consumer Choice and Segmentation In The Restaurant Industry. *The Service Industries Journal*, 12(3), 324-339.
- Beardsworth, A., ve Keil, T. (1999). *Sociology on The Menu: An Invitation to The Study of Food and Society*. New York: Routledge.
- Beardsworth, A., Bryman, A., Keil, T., Goode, J., Haslam, C. ve Lancashire, E. (2002). Women, Men and Food: The Significance of Gender for Nutritional Attitudes and Choices. *British Food Journal*, 104(7), 470-491.
- Bekar, A. ve Demirci, Z. (2015). Menü Kartlarının Müşterilerin Yiyecek İçecek Tercihini Üzerindeki Etkisi, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 12(3), 21-33.
- Belge, M. (2013). *Tarih Boyunca Yemek Kültürü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bareham, J. R. (2004). Can Consumers Be Predictable Or Are They Unmanageable, *International Journal Of Contemporary Hospitality Management*, 16(3), 159-165.
- Berridge, K. C. (2003). Pleasures of The Brain. *Brain Cogn*, 52, 106-128

- Birer, S. (1985). *Toplu Beslenme Yapılan Kuruluşlarda Yiyeceklere Uygulanan Satın Alma Ve Kontrol Yöntemleri İle Depolama Teknikleri*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Buchta, K. (2006). Growing Up, Restaurants and Institutions, 116(10), 67-70.
- Cadotte, E.R., Woodruff, R.B. ve Jenkins, R. L. (1987). Expectations and Norms In Models of Consumer Satisfaction. *Journal of Marketing Research* 2,305-314.
- Caplan, P., Keane, A., Willetts, A. ve Williams, J. (1998). *Studying Food Choice in Its Social and Cultural Contexts: Approaches from A Social Anthropological Perspective*, In A. Murcott (Ed.), *The Nation's Diet: The Social Science of Food Choice* (Pp. 168–182). London: Longman.
- Cardello, A. V. ve Sawyer, F.M. (1992). Effects of Disconfirmed Expectations on Food Acceptability. *Journal of Sensory Studies*, 7, 253-277.
- Carrillo, E., Varela, P., Salvador, A. ve Fiszman, S. (2011). Main Factors Underlying Consumers' Food Choice: A First Step for The Understanding of Attitudes Toward Healthy Eating. *Journal of Sensory Studies*, 26(2), 85-95
- Cemalçılar, İ. (1998). *Pazarlama Kavramlar-Kararlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Clark, J. E. (1998). Taste and Flavour: Their Importance in Food Choice and Acceptance. *Proceedings of the Nutrition Society*, 57, 639-643.
- Conner, M. T. (1993). Individualized Measurement of Attitudes Towards Foods. *Appetite*, 20, 235–238.
- Çetinsöz, B. C. ve Polat, A. S. (2018). Restoranlarda Menü Bilgilerinin Tüketicilerin Davranışsal Niyeti Üzerine Etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (4), 3-20.
- Dash, K. (2005). McDonald's in India. A07-05-0015.Thunderbird. The Garvin School of International Management.

- Douglas, M. (1972). Deciphering a Meal, *Myth, Symbol and Culture*, 101(1), 61-81.
- Drewnowski, A. (1997). Taste Preferences and Food Intake, *Annual Review of Nutrition*, 17, 237-253.
- Dönmez, F. G., ve Bekar, A. (2016). Tüketicilerin Dışarıda Yemek Yeme Nedenlerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 1, 1-15.
- Eertmans, A., Victoir, A., Vansant, G. ve Bergh, O. (2005). Food-Related Personality Traits, Food Choice Motives and Food Intake: Mediator and Moderator Relationships. *Food Quality and Preference*, 16, 714-726.
- Franchi, M. (2012). Food Choice: Beyond The Chemical Content. *International Journal of Food Sciences and Nutrition*, 63(1), 17-28.
- Furst, T., Connors, M., Bisogni, C. A., Sobal, J. ve Winter-Falk, L. (1996). Food Choice: A Conceptual Model of the Process. *Appetite*, 26, 247-266.
- Garcia-Bailo, B., Toguri, C., Eny, K.M., and El-Sohehy, A. (2009). Genetic Variation In Taste And Its Influence On Food Selection. *A Journal of Integrative Biology*, 13(1), 69-80
- Gibson, E. L. (2006). Emotional Influences on Food Choice: Sensory, Physiological and Psychological Pathways. *Physiology & Behavior*, 89, 53-61.
- Glanz, K., Basil, M., Maibach, E., Goldberg, J. ve Snyder, D. (1998). Why Americans Eat What They Do: Taste, Nutrition, Cost, Convenience, and Weight Control Concerns as Influences On Food Consumption. *Journal of the American Dietetic Association*, 98(10), 1118-1126.
- Gültaş, P. ve Yıldırım, Y. (2016). İnternette Alışverişte Tüketici Davranışını Etkileyen Demografik Faktörler. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), 32-50.

- Gürhan, N. (2017). Yemek ve Din: Yemeğin Dini Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1204-1223.
- Goode, J., Beardsworth, A., Haslam, C., Keil, T. ve Sherratt, E. (1995). Dietary Dilemmas: Nutritional Concerns of The 1990's, *British Food Journal*, 97 (11), 3-12.
- Goody, J. (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf -Karşılaştırmalı Sosyoloji Çalışması*. (Çev. Müge Günay Güran). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Honkanen, P. ve Frewer, L. (2009). Russian Consumers' Motives for Food Choice. *Appetite*, 52, 363-371.
- İçöz, O. (1996). *Turizm İşletmelerinde Pazarlama, İlkeler Ve Uygulamalar*. Ankara: Anatolia Yayıncılık.
- Jáuregui-Lobera, I. ve Bolaños Ríos, P. (2011). What Motivates the Consumer's Food Choice? *Nutrición Hospitalaria*, 26(6), 1313-1321.
- Kalaycı, Ş. (2006). *Faktör Analizi. İçinde: Şeref Kalaycı (Editör), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kalyani, K. ve Sarma, M. K. Sarma (2017). Eating Out as Life Style: Yielding to The Impulsive Temptation. *SCMS Journal of Indian Management*, October – December, 76-94.
- Khan, A. M. ve Hackler, L. R. (1981). Evaluation of Food Selection Patterns and Preference. *CRC Critical Reviews Food Science and Nutrition*, 15(2), 129-153.
- Kim, Y.S.; Bergman, C. ve Raab, C. (2010). Factors That Impact Mature Customer Dining Choices In Las Vegas. *Journal of Foodservice Business Research*, 13, 178-192.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'na (2017). İşletme ve Yatırım Belgeli Tesis İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9860/turizm-belgeli-tesisler.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

- Macht, M., Gerer, J. ve Ellgring, H. (2003). Emotions in Overweight and Normal Weight Women Immediately After Eating Foods Differing in Energy. *Physiol Behav*, 80,367–74.
- Magnusson, M. (2004). *Consumer Perception of Organic and Genetically Modified Foods, Health and Environmental Considerations*. Uppsala: *Acta Universitatis Upsaliensis Faculty of Social Sciences*.
- McCann, B., Warnick, G. ve Knopp, R. (1990). Changes in Plasma Lipids and Dietary Intake Accompanying Shifts in Perceived Workload and Stress, *Psychosom Med*, 52, 97-108.
- Mennell, S. (1996). *All Manners of Food: Eating and Taste in England and France from The Middle Ages to The Present*. Chicago: University of Illinois Press.
- Menozzi, D., Halawany-Darson, R., Mora, C. ve Giraud, G. (2015). Motives Towards Traceable Food Choice: A Comparison Between French and Italian Consumers. *Food Control*, 49, 40-48.
- Mojet, J., Christ-Hazelhof, E. ve G_Heidema, J. (2001). Taste Perception with Age: Generic Specific Losses In Threshold Sensitivity To Five Basic Tastes?. 26(7), 845-860.
- Missagia, S. V., Oliveira, S. R. ve Rezende, D. C. (2012). Food Choice Motives And Healthy Eating: Assessing Gender Differences. 36. *Encontro da ANPAD*, Rio de Janeiro/RJ-22-26 de Setembro de 2012.
- Mucuk, İ. (2010). *Pazarlama ilkeleri*. 18. Baskı. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Nestle´, M., Wing, R., Birch, L., DiSogra, L., Drewnowski, A., Middleton, S., Sigman-Grant, M., Sobal, J., Winston, M. ve Economos, C. (1998). Behavioral and Social Influences on Food Choice. *Nutrition Reviews*, 56(2), 50–74.
- Nişancı, Z. N., Özdoğan, Y. ve Bölüktepe, E. F. (2018). Dışarıda Yemek Yeme Davranışının Nedenlerini Belirlemeye Yönelik İzmir İlinde Bir Araştırma.

- İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 60-71.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill.
- Örücü, Edip ve S. Tavşancı (2001). Gıda Ürünlerinde Tüketicinin Satın Alma Eğilimini Etkileyen Faktörler ve Ambalajlama. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 3, 109- 122.
- O'Mahony, B. ve Hall, J. (2007). An Exploratory Analysis of the Factors That Influence Food Choice Among Young Women. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 8(2), 51-72.
- Özdemir, B. (2010). Dışarıda Yemek Yeme Olgusu: Kuramsal Bir Model Önerisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2):218-232.
- Park, C. (2004). Efficient or Enjoyable? Consumer Values of Eating-Out and Fast Food Restaurant Consumption in Korea. *Hospitality Management*, 23, 87-94.
- Parraga, I. M. (1990). Determinants of food consumption, *Journal of the American Dietetic Association*, 90, 661-663.
- Pedraja, M. ve Yague, J.(2001). What information do customers use when choosing a restaurant?, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 13(6), 316-318.
- Pettinger, C., Holdsworth, M., ve Gerber, M. (2004). Psycho-Social Influences On Food Choice In Southern France And Central England. *Appetite*, 42, 307-316,
- Prescott, J., Young, O., O'Neil, L., Yau, N. J. N. ve Stevens R. (2002). Motives for Food Choice: A Comparison of Consumers from Japan, Taiwan, Malaysia and New Zealand. *Food Qual Prefer*, 13, 489-495.
- Randal, E. ve Sanjur, D. (1981). Food Preference-Their Conceptualization and Relationship to Consumption. *Ecology of Food and Nutrition*, 11(3), 151-161.

- Rogers, P. J. (1996). *Food Choice, Mood and Mental Performance: Some Examples and Some Mechanisms*, In H. Meiselman, & H. J. H. Macfie (Eds.), *Food Choice, Acceptance and Consumption* (pp. 319–345). London: Blackie.
- Rozin, P. (1996). *The Socio-Cultural Context of Eating and Food Choice*, In H. Meiselman, & H. J. H. Macfie (Eds.), *Food Choice, Acceptance And Consumption* (Pp. 83–104). London: Blackie.
- Rozin, P., Fischler, C., Imada, S., Sarubin, A. ve Wrzesniewski, A. (1999). Attitudes to Food and The Role of Food in Life in The USA, Japan, Flemish Belgium and France: Possible Implications for The Diet-Health Debate. *Appetite*, 33, 163–180.
- Sanjur, D. (1982). *Social and Cultural Perspectives In Nutrition*. New Jersey: Prentice Hall: Englewood Cliffs.
- Schafer, R. B. (1978). Factors Affecting Food Behavior and The Quality of Husbands' and Wives' Diets. *Journal of The American Dietetic Association*, 72, 138-143.
- Shao, A. T. (2002). *Marketing Research: An Aid to Decision Making*, Cincinnati, Ohio: South-Western/Thomson Learning.
- Shepherd, R. (1989). *Factors Influencing Food Preferences and Choice*, In R. Shepherd (Ed.). *Handbook of The Psychophysiology of Human Eating*. (Pp. 3–24). Chichester, Wiley.
- Shepherd, R. ve Raats, M. (1996). *The Psychology of Food Choice*. Frontiers in Nutritional Science. USA: CABI.
- Suhr, D. D. (2006). *Exploratory or Confirmatory Factor Analysis?* (pp. 1-17). SAS Institute.
- Tarı, R. ve Pehlivanoglu, F. (2007), Kocaeli İlinde Tüketici Davranışlarının Gelir Harcama Grupları Açısından Analizi (Tüketim Harcamaları Profili). *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 192-210.
- Tokol, T. (2007), *Pazarlama Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Köster, E. P. (2009). Diversity in the determinants of food choice: A psychological perspective, *Food Quality and Preference*, 20, 70–82.
- TUIK (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=372109>. (Erişim Tarihi: 20.08.2021).
- TUIK (2020). <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>. (Erişim Tarihi: 20.08.2021).
- Warde, J., Haase,, A. M., Steptoe, A. ve Nillapun, M. (2004). Gender Differences in Food Choice: The Contribution of Health Beliefs and Dieting. *Annals of Behavioral Medicine*, 27, 107–116.
- Westenhofer, J. (2005). *Age and Gender Dependent Profile of Food Choice*. (pp 44–51), European Academy of Nutritional Science Conference, Vienna.
- Yağcı, M. İ. ve İlarıslan, N. (2010). Reklamların Ve Cinsiyet Kimliği Rolünün Tüketicilerin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 138-155.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yudkin, J. (1956). Man's Choice of Food. *The Lancet*, 645–649.
- Yüksel, A. ve Yüksel, F. (2002). Measurement of Tourist Satisfaction with Restaurant Services: A Segment-Based Approach. *Journal of Vacation Marketing*, 9(1), 52-68.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Today, social, societal and economic developments affect their diet habits and food choices as well as people's lifestyles and consumption behaviors. In particular, factors such as the increase in the education level of people, the increase in the number of working people, the differentiation in income level, temporal reasons, the desire to socialize and psychological needs cause people to choose to eat out more.

Men and women who consist eating out market have different physical, social and psychological characteristics due to their gender related characteristics, and this difference has an impact on where, why, when and what food they eat out. On the other hand, the number of studies investigating the effect of gender-based differences on food choice of men and women is quite low. Therefore, this study was considered important in terms of explaining the factors affecting the food choice of men and women, who have distinctly different characteristics, while eating out.

Method

The aim of this study is to explain the factors that affect the food choice of men and women when they eat out. Although, when men and women who dine out show similar characteristics in terms of quantity, they have differences about food choice when they eat out. That's why men and women were chosen as the main variable in the study. The population of the study consists of people living in Istanbul who eat out at regular intervals.

The study was carried out as a field study. People who stated that they ate out at least once a month were included in the study. Questions to determine the food choice of women and men were formed by using the scales developed earlier studies.

Findings (Results)

When the female participants included in the study were evaluated in terms of their demographic characteristics, more than one third of them were between the ages of 31-40, with a bachelor's degree, two-thirds of them were actively working, and more than half of them defined themselves as middle-income, married, and nearly half of them ate out with their friends. Male participants more than one third of the male participants are between the ages of 41-50, nearly half of them are secondary school graduates, who define themselves as

middle-income, eat out with their families, more than half are married and more than three quarters are actively working.

As a result of the factor analysis carried out to evaluate the factors affecting the food choice of women and men while eating out, a three factor structure was obtained. Accordingly, the factors affecting the food choice of women while eating out are, respectively, 'Product Characteristics, Personal and Financial Characteristics, and Social and Temporal Characteristics'. On the other hand, the factors affecting the food choice of male participants while eating out are, respectively, 'Social and Temporal Characteristics, Product Characteristics and Personal and Financial Characteristics'.

Difference analysis was conducted to measure whether the three factor structure obtained as a result of the factor analysis regarding the food choice of women and men while eating out differs according to the demographic characteristics of the participants. It was determined that women between the ages of 41-50, with undergraduate education, married, and who eat out with their friends once a week, give the most importance to the Product Characteristics factor. 'Social and Temporal Characteristics' factor is more important than other factors for male customers between the ages of 31-40.

Conclusion and Discussion

According to the results of the study, it was concluded that the men and women who eat out are generally adults, working life, married, middle-income, at least secondary school graduates and people who eat out once a week. As a result, female participants who eat out give importance to Product Features, Personal and Financial Features, and Social and Temporal Features, respectively, show that the price they will pay with ethical and religious feelings is important for women, after the quality and characteristics of the food they eat, for these products to be familiar products. At this point, restaurant managers should include more detailed descriptions of the product in their menus, include products with more affordable prices and different payment options, especially for young and low-income women, and make various promotions and/or campaigns to ensure familiarity, especially among working and low-income women. can be recommended. On the other hand, it can be suggested to businesses to make price differentiation by portioning in different sizes.

While the last factor affecting women's food choices while eating out is 'Social and Temporal Factors', and this factor is the most important factor for men when eating out. In other words, while quality products suitable for personal choice and budgets are more important for women than socialization and temporal

situations, for men, the characteristics/environment of the restaurant, atmosphere, recommendations of reference groups, social media and advertisements also affect food preferences. These results suggest that women give more importance to body image and health than men. It shows that men choice foods that they can consume quickly, compared to women, and they pay attention to the recommendations of reference groups regarding this situation. For this reason, it can be suggested to restaurant managers to include both fast prepared and served meals and healthy meals that will provide weight control in their menus, according to the ratio of men and women who come to their businesses.

There are some limitations in this study. First of all, the answers given by the participants are limited to the answers in the questionnaire. On the other hand, although the study was carried out with a sample that could reflect the generality, the participants were selected by convenience sampling method and were made with people who ate at any restaurant. Therefore, in the future, studies can be conducted to reveal the factors that affect the food preferences of men and women separately for different restaurant types, and suggestions can be made on the basis of business types.

ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 10.05.2022 Yayına Kabul Tarihi: 19.08.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1114622>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atf/Citation: Sağiroğlu, C. (2022). Milliyetçilik ve Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması: Tamil Örneği. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 242-277.

MİLLİYETÇİLİK VE SİYASAL ŞİDDETİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI: TAMİL ÖRNEĞİ

Canan SAĞIROĞLU*

Öz

Sömürge geçmişine sahip ülkelerin bağımsızlık süreçlerinde talep ettikleri siyasal değişiklikler, tarihsel gerçeklikleri doğrultusunda şekillenmektedir. Siyasi değişim talepleri, egemenlik aygıtlarının değişimi olarak yoğunlaşmış ve ağırlıklı olarak siyasi taleplere ulaşma konusunda ideolojiler belirleyici olmuştur. Taleplere ulaşmak için milliyetçilik önemli bir yere sahiptir. Milliyetçilik, modern nitelikleri olan ve talepleri karşılama kapasitesi bakımından da ideolojik olarak modernliği ile işlevsel unsurlar taşıyan bir kavramdır. Özellikle siyasal iktidar taleplerini gerçekleştirmek için kullanılan araçlardan biri milliyetçiliktir. Bir diğer araç ise, söz konusu ideoloji çerçevesinde tercih edilen uygulamaların hayata geçirilmesinde kullanılan siyasal şiddettir. Milliyetçilik ve siyasal şiddet, araçsal ilişkileri açısından, karşılıklı çıkar kümeleri oluşturan ve birbirini besleyen olgulardır. Bu olguların bir arada yaşandığı yerlerden biri Sri Lanka olmuştur. Çalışma, Sri Lanka'yı ulus devlet modeline yaklaştırmaya çalışan Sinhala etnisi ve kendine bağımsızlık sonrasında adada yer açmaya çalışan Tamil etnisinin siyasallaşma eğilimlerinde kullandıkları milliyetçiliği ve bunun araçsallaştırılması sonrasında ortaya çıkan siyasal şiddet olgularını araçsalci yaklaşım ile irdelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sri Lanka, Tamil, Sinhala, milliyetçilik, siyasal şiddet, etnik çatışmalar.

* Öğr. Gör. Dr., Adiyaman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü,
Adiyaman/Türkiye csagioglu@adiyaman.edu.tr

INSTRUMENTALIZATION OF NATIONALISM AND POLITICAL VIOLENCE: THE EXAMPLE OF TAMİL

Abstract

The political changes demanded by the countries with a colonial past in their independence processes are shaped in line with their historical realities. Demands for political change have intensified as the change of domination apparatuses and ideologies have been determinant in achieving political demands, and nationalism has an important place among them. Nationalism is a concept that has modern characteristics and carries functional elements with its ideological modernity in terms of its capacity to meet demands. Nationalism is one of the tools used especially to realize the demands for political power. Another tool is political violence, which is used to implement the practices preferred within the framework of the said ideology. In terms of their instrumental relations, nationalism and political violence are phenomena that form clusters of mutual interests and feed each other. Sri Lanka was one of the places where these phenomena were experienced together. The study aims to examine the nationalism used in the politicization tendencies of the Sinhala ethnicity and Tamil ethnicity trying to make room for itself on the island after independence, and the political violence that emerged after its instrumentalization, with an instrumentalist approach.

Keywords: Sri Lanka, Tamil, Sinhala, nationalism, political violence, ethnic conflicts.

1. GİRİŞ

Ülkelerin sömürge geçmişinden kurtulup kendilerine özgü bir alan yaratma gayreti ölçüsüz ve çoğu zaman şiddet barındıran süreçleri beraberinde getirmektedir. Sömürge geçmişinden kurtulan hemen her bölge/ülke için benzer süreçlerin yaşandığını ifade etmekle birlikte, bu süreçlerin söz konusu yerlerin tarihinden ve kimliğinden bağımsız olmadığını da göz önünde bulundurmak

gerekmektedir. Kültürel ve tarihsel farklılıklar, taraflar arasında olabilecek farklılıkların sebebi niteliğindedir. Bağımsızlaşma sürecini kendi tarihsel gerçekliğinin etkisi ve bu etkilerin sonuçları ışığında, yakın zamanda yaşayan yerlerden biri de Sri Lanka adasıdır. Sri Lanka'da bağımsızlık ve sonrasında ulus devlet olma sürecinde iki ayrı etnin baskın olmaya çalışması, sonrasında şiddetin de bir araç olarak kullanılmasına sebep olacak sorunlar doğurmuştur. Etnik çatışmanın kökeni sömürge sürecine dayanmaktadır. Adanın tarihi, sorunun kökenleri açısından dikkate değer veriler sunmaktadır.

Geçmişte Hindistan'ın Nadu bölgesinden İngilizlerce Sri Lanka'ya göç ettirilen ve orada etkin olmaları konusunda desteklenen Tamillerin, bağımsızlık sonrası etkinliklerini kaybetmeye başlamasını (Çınar, 2013: 321) çatışma sürecinin temeli olarak göstermek mümkündür. Sorunların siyasal şiddeti barındırması, tarafların artması ve sorunların uluslararası boyutlarının oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Süreç içinde müzakere dönemleri gerçekleşmişse de Tamillerin talepleri ile Sinhalaların talepleri ortak zemine oturtulamamış ve 11 Eylül olaylarının sebep olduğu konjonktürün de etkisiyle süreç, çözüm için siyasal şiddet yolunu tercih eden Sinhalaların Tamilleri etkisiz hale getirmesiyle sonuçlanmış, 2009 yılında iç savaş sona ermiştir (Çınar, 2014: 41-45).

Çalışmanın konusu, Hindistan'ın İngiliz sömürgesi altında olduğu süre boyunca bugünkü Sri Lanka'da etkin olan Tamillere karşı, adanın bağımsızlığını kazanmasından sonra Sinhala etnisinin kendi etkinliğini arttıracak politikalar geliştirmesinin (Yalçın, 2016: 146-155) etnik farklılıklardan oluşan sorunların şiddet eylemleri içeren hareketlere nasıl dönüştüğüdür. Çalışmanın amacı şiddetin siyasallaşma ve araçsallaşma bağlamında nasıl kullanıldığını Tamil örneği ile ortaya koymaktır. Çalışma, Sri Lanka'da milliyetçiliğin araçsallaştırılması sonrasında siyasal şiddetin ortaya çıktığını savunmaktadır.

Çalışmada, öncelikle milliyetçiliğin araçsallaştırılmasında her iki taraf için dayanak olarak sunulan tarihsel arka plan incelenecektir. Ardından Tamil ve Sinhala etnisi arasındaki çatışmanın en önemli nedeni olarak ortaya çıkan uluslaşma süreçleri literatürdeki tartışmalar ve göstergeler ışında tartışılacaktır. Tamil ve Sinhala milliyetçiliğinin, ortaya çıkan siyasal şiddet ile bağlantısı ve sorunun siyasal boyut kazanması, araçsalci yaklaşım ile irdelenecektir. Ayrıca, Tamil milliyetçiliğinin siyasal örgütlenmesi ve şiddeti kullanma biçimi bağlamında örgütsel organizasyon ve son olarak Tamil etnik sorununun uluslararası boyutu ve sorunun çözümüne ilişkin veriler aktarılacaktır.

2. SRİ LANKA'DA ETNİK AYRIŞMANIN TARİHİ VE SİYASAL BOYUTU

Uzun tarihinin yanı sıra etnik çeşitliliğe sahip olan Sri Lanka, bağımsızlığının ardından baskın olan iki etnin üstün gelme çabasının mücadele alanı olmuştur. Bu bölümde adada yaşanan etnik ayrışmanın kökeni üzerinde durulacaktır.

2.1 Sorunun Kökeni

Adadaki etnik ayrışmanın kökenine ilişkin bulguları 3 başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar; tarihsel tematik bilgiler, dini inanışlar ve mitlerdir. Etnik sorunların tarihsel kökenine bakıldığında; Sinhala milliyetçi ideolojisinin temelini oluşturan birkaç farklı iddia ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri, Sinhalaların, Sri Lanka'ya Hindistan'ın kuzeyinden gelen ilk göçmenlerin kendi ataları olduğu, aryan ırk oldukları ve Sinhala dilinin Hint-Avrupa dilinin temelini oluşturduğu iddiasıdır (Stokke, 1998: 86; Perera, 2001:6). Tamiller ve Sinhalalar arasındaki yaygın tarihi referanslardan biri de geçmişteki Sinhala ve Tamil kralları Dutthagamani ve Elara arasındaki çatışmadır. İngilizler tarafından adaya gönderilen Tamiller tarih boyunca Sinhalalar tarafından işgalci olarak görülmüşlerdir (Çınar, 2013: 319). Adaya sürekli Tamil istilacılarının geldiğini ve

günümüzde ülkede yaşayanların da onların işgalci torunları olduğu ifade edilmektedir.

Etnik ayrışmanın ilişkin bir diğer başlık olan dini inanışlar konusundaki ayırım, Sri Lanka'da Sinhala toplumunun Budizm'e, Tamil topluluklarının ise Hinduizm'e inanmaları ve bu sebeple toplumlar arasında ayrışmanın ve sınıf benzeri yapıların oluşması temeline dayanmaktadır. Bu konuda Samaranayake'e göre, militan gruplarının sosyoekonomik durumları dikkate alındığında Sri Lanka'da sosyal tabakalaşma açısından kast sisteminin belirleyici gücü ön plana çıkmaktadır. Sinhala toplumu Tamillerin daha alt kastta yer aldıklarını ileri sürmektedirler. Sinhala toplumsal yapısındaki kast hiyerarşisinde Batgama ve Wahumpura isimindeki her iki kastta da Tamillerin, alt tabakalardan olan hizmet kastlarına ait olduğunu ifade edilmektedir (Samaranayake, 1997:110). Ayrıca inanışlar arasında faizciliğe bakış konusundaki fark, İngiliz hakimiyeti döneminde Tamillerin faizciliğe karşı olan Budist Sinhalalara karşı ekonomik anlamda güçlenmesi ile sonuçlanmıştır (Çınar, 2013:319). Burada, dini veriler kullanılarak sınıfsal ve ekonomik ayrışmanın temel gerekçelerinin oluşturulduğu görülmektedir.

Etnik soruna ilişkin bir diğer başlık olan mitlerdeki¹ şeytan düalizmi ve diğer unsurlar, Tamillere karşı Sinhala hegemonyasını ve şiddetini meşrulaştıran bir milliyetçi ideolojiye dönüştürülmüştür. Buna karşın benzer bir dönüştürme Tamiller için de söz konusudur. Tamiller, mitlerin çelişkili yorumlarını kendilerine uyarlamışlardır ki bunlar mevcut siyasi projelerin meşrulaştırılmasını amaçlayan geçmişin yeniden inşa edilmesinde aktif biçimde kullanılmaktadır (Eriksen,

---

¹ Önemli tarihsel figürlerden biri de Kral Vijana'dır. Sembolü aslan kraldır ve ülkenin bayrağında da bu sembol kullanılmaktadır. Eğer bir kişi Kral Vijana'nın kimliğinde Sinhala'da baba olarak kabul edilirse, o kişi Budha'nın ölüm gününde Sri Lanka içinde Aryan topluluğu kurma görevini alacaktır. Bu kişiye, Vijaya'nın ölümünden sonra toplumu koruma sorumluluğu verilir: Öncelikle Tamiller olmak üzere, yabancı işgalcilere karşı Sinhala toplumunu korumak. Bkz., (Bailey, 2007:1).

2004:170, Perera, 2001:6). Tamiller Budizm'i Hinduizm'in "yan ürünü" olarak kabul ederlerken Budistler de Tamilleri sömürge zamanlarında Hristiyanlığın etkisinde kalmış bir topluluk olarak görmektedir (Taras ve Ganguly, 2010: 179).

Tarihsel sürece genel olarak bakıldığında Tamil ve Sinhala etnileri arasındaki ayrışmayı derinleştiren dört başlıktan söz etmek mümkündür. Bu başlıklardan en önemlisi olan siyasal yapının, sonrasında gelen üç başlığın sebebi olduğu görülmektedir ki bunlar kötü liderler, sosyo ekonomik şikâyetler ve bölgesellik şeklinde devam etmektedir (Devotta, 2005: 143-144). Söz konusu sebeplerin yanı sıra bulunulan bölgenin etniler arasında farklı anlamlara sahip olmasından da söz etmek gerekmektedir. Tamiller buldukları bölgeyi 'tarihsel anavatan' olarak tanımlamaktadır (Coperahewa, 2009: 79). Tamil Elam terimi 1930'larda günümüzdeki anlamını karşılayacak şekilde 'Tamillere ait' olarak kullanılmış olsa da net olmamakla birlikte 1923 yılındaki ulusal kongrede Tamillerin yaşadığı bölge anlamında ve tarihteki Jaffa Krallığı'na atıf yaparak kullanılmıştır (Hellmann-Rajanayagam, 1990:114).

Ayrıca sömürge geçmişi de ayrışmayı beslemektedir. 1972 yılından önceki adı Seylan olan Sri Lanka, 1505-1948 yılları arasında sırasıyla Portekiz, Hollanda ve İngiltere gibi Avrupalı devletlerin sömürgesi olmuş bir adadır. Bailey'e göre, mevcut bölünmenin merkezi; adadaki Tamil Hindu azınlık ve Sinhala Budist çoğunluk arasında gibi görünürken, çatışma ortamının asıl pay sahipleri, sömürge dönemi boyunca kamu içinde kitlesel şiddet ve huzursuzluk gösteren Sinhala Budistleri ve Katolik Kilisesi üyeleridir. Bu gruplar, Sri Lanka'da mevcut Güney Asya topluluklarından ziyade, İngiliz hükümeti ve ilgili organları ile bağlantılı olarak kendi kimlik inşaları, eğitimdeki etki ve rolleri, dini ifadeleri üzerine kolonide bir yer edinmek için 19. yy sonları boyunca protestoyla meşgul olmuşlardır (Bailey, 2007: 16).

Eğitim ve kamu kurumlarında çalışma alışkanlıkları bakımından bir sömürge davranışı ortaya çıkmış ve bir etnik ya da dini azınlık öne çıkarılmıştır. Bailey'in aktardığına göre (2007: 15), 1915'te Sinhala ve Müslümanların oluşturduğu bir ayaklanma gerçekleştirilmiştir. Bu konu, eğitime verilen önemin artmasıyla sonuçlanabilecek ve Sri Lanka coğrafi alanında ulus ve vatan üzerine "ait" ve "sahip" in kim olduğu konusu daha sonraki çatışmalarda önemli bir role sahip olacaktır. 20. yüzyılın başlarında İngiltere tarafından Hindistan'ın güneyinden adaya yerleştirilen Hindistan Tamillerin sayısı toplam nüfusun yaklaşık %20'sini bulmuş ve bunun sonucunda Sri Lankalı Tamillerin yoksulluğu siyasi bir sorun haline gelmiştir (Grant, 2009: 54). Yine bu dönemde İngilizler Budist dinini marjinalleştirmiş ve özellikle kamuda işe alımlarda Tamilleri tercih etmiş, İngiliz sömürgesi altındaki Tamiller de kaynaklardan orantısız şekilde faydalanmışlardır (Devotta, 2005:148). Bağımsızlık sonrasında ortaya aitlik ve sahiplik çatışmalarının sebebi, Tamillerin bu etkinlik alanını yitirmesi olmuştur. Sri Lanka yönetiminin Sinhalaların lehine uygulamaya koyduğu politikalar Tamillerin hem kimliklerini hem de ekonomik güçlerini kaybetmeleriyle sonuçlanmıştır.

Brun (2008:402), Sri Lanka'da etnik boyutların oluşmasını iki başlıkta ele almaktadır. Bunlardan ilki, 1956 da Sinhala dilinin resmi dil olarak kabul edilmesinden sonra Tamil gençlerinin Sinhalalar ile arasındaki rekabetin artmış olması ve aynı zamanda kendilerini dışlanmış, haksızlığa uğramış ve ikinci sınıf vatandaş olarak sayılmış hissetmeleridir. Tarihsel olarak Sri Lanka adasındaki dil yapılarındaki farklılıklar net ayrımlar içermektedir (Coperahewa, 2009: 7-79). Çok dilli olan ülke ana dillerin çoğunluğu ile bölünmüş ve dil bireysel kimliğin önemli bir anlamı olarak gerçekleşmiştir. Sinhalese dili %74, Tamil dili ise %13 oranında temsil edilen dillerdir. Sri Lanka'daki etnik çatışmaların kökeninde İngiltere'den bağımsızlığını kazandıktan sonra 1950'lerde Sinhala dilinin resmi dil olarak seçilmesi yer almaktadır. (Coperahewa, 2009: 72). Bir diğeri ise çalışma koşullarında ortaya çıkan ayrımcı uygulamalardır ki buna Tamillerin

aleyhine değişen koşullar demek daha doğru bir ifade olacaktır. Sri Lanka bağımsızlığını kazandıktan sonra kamu sektöründeki Sinhalalar çok daha kolay iş bulurlarken Tamiller bu fırsatlardan daha az yararlanmışlar ve bu durum ülkenin Sinhalalaşmasıyla sonuçlanmıştır (Brun, 2008:402).

Milliyetçilik, ahlâkî yaptırımlardan yola çıkarak sergilenen bazı davranışlar - ulusal arınma ideolojileri ve yabancı düşmanlığı gibi- vasıtasıyla bir ulusa aşırı sadakatle özdeşleştirilen bir hal almış (Calhoun, 2007:8) ve bu durum Tamiller için ayrışma ve yabancılaşma duygusunun yükselmesiyle sonuçlanmıştır. 1956-1977 yılları, yabancılaşmadan ayrımcılığa doğru giden süreç niteliğindedir. Sinhala-Budist kültürünü öne çıkarma ve Budizm'in devletin resmi dini olarak tanınması, temel kırılma noktasını yaratmıştır. Sri Lanka 1960'larda sadece zihinsel olarak değil fiziksel olarak da sindirme politikaları uygulamış, Tamillerin şiddet içermeyen gösterilerini dahi sert biçimde bastırmıştır (Nithyanandam, 2000: 290-300).

1881 yılı ile 1981 yılları arasında Sri Lanka nüfusu 2,76 milyondan 15 milyona yükselmiştir. 1981 yılında yapılan nüfus sayımında Sri Lanka'da yaşayanların %74 Sinhala, %13'si Tamil, %6'sı Hindu Tamil ve kalanı Müslümanlar ve diğer azınlıklardan oluşmaktadır (Samaranayake, 1997: 103-108). 1978 yılında kabul edilen yeni anayasa ile birlikte Başkanlık sistemine geçen Sri Lanka günümüzde 9 tane idari bölgeden oluşmakta ve bu bölgelerde etnik bölgeler olarak ayrışmayı kolaylaştırmaktadır. İdari bölgelerin etnik nüfusların yoğunluğuna göre belirlendiği görülmektedir.

2.2 Milliyetçilik ve Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması

Millet, genel olarak modern dönemin hâkim kültürel ve siyasal birimi olarak görüldüğünden (Hutchinson, 2008: 65) milletin ve onunla bağıntılı her şeyin temel karakteristiği, modernliğidir (Hobsbawn, 1995: 29). "Millet; kolektif bir

farkındalık halini ifade ederken, milliyetçilik bu farkındalığın siyasal izdüşümünü teşkil eden ve etno kültürel ile siyasal alanların birbirleriyle örtüşmesini öngören bir ideolojidir” (Yalçiner, 2014:195). Leca'nın sınıflandırmasına göre ise milliyetçiliğin iki yönü vardır. İlki verili bir 'kültür' adına yapılan egemenlik mücadelesinin aracı olduğunda dışlayıcı ve 'bütüncü' bir yön; ikincisi ise ulus devleti oluşturan ve var eden 'irade'nin hareketi adına yurttaşlığı meşrulaştırdığına 'bireyci' ve dışlayıcı değil, dahil edici bir yöndür (Leca, 1998: 16). Ancak Gellner (1992:101-103) irade ve kültürü önemli iki kavram olarak değerlendirirse de bu iki kavramının birçok başka şeyin temeli olması nedeniyle ulus kavramını ortaya çıkarabilecek bir temel oluşturmadığını söylemektedir. Bu noktada Delanno'i'e göre (1998: 16) milliyetçilik çoğunlukla, dinlerin dinsel bilgi gibi bazı özelliklerini taşıyan bir ideolojidir. Her şeyden önce bir seferber etme ve meşrulaştırma aracıdır, aynı zamanda kişisel ve kolektif mutluluğa dair bazı unsurlar taşımaktadır. Genel bir ifade kullanılacak olursa; milliyetçiliğin bir seferber etme ve meşrulaştırma aracı, aynı zamanda kişisel ve kolektif mutluluğa dair bazı unsurlar taşıdığını söylemek mümkündür.

Söylemin üretimi ve çeşitlenmesi, milliyetçilik söyleminin milli sınırları aşan, uluslararası alanda değişip dönüşmesine rağmen, dolaşımına olanak sağlayan bir biçime bürünmesi ve de ortaya çıktığı Avrupa coğrafyasının sınırlarını aşarak farklı kültürlerle de etki etmesi sonucunu beraberinde getirmiştir (Yıldırım, 2015: 21). Sabit veriler olarak kabul edilen coğrafya, tarih, nüfus, kültür ve kültürel kimlikler kendiliğinden bir anlam alanı yaratmaktadır. Bu verilerin insanların yaşayış şekillerine ve bilinçlerine çok mühim etkileri olmakta, bunun yansıması olarak insanlar etken değil bu verilerle birlikte edilgen konuma yerleşmektedir. Bu noktada milliyetçilik kavramının ve özelde Tamil milliyetçiliğinin gösterdiği tutum tek çıkışlı veya tek sebepli değildir. Birçok veri sebep/sonuç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Tamil milliyetçiliğinin açıklanması için kullanılacak açıklama araçsalci yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.

Milliyetçilik konusu üzerine farklı yaklaşımlar vardır. Temel kuramsal yaklaşımları ise dört ana madde halinde incelemek mümkündür. Bunlar; primordialist, modernist, etnosembolcü ve araçsalcı yaklaşımdır. Primordialist yaklaşım milliyetçilikten önce milletlerin var olduğuna inanırken, modernist yaklaşım milletlerden önce milliyetçiliğin var olduğu savına dayanmaktadır. Etnosembolcü yaklaşım etnik geçmişe ağırlık verirken, araçsalcı yaklaşım ise etnik kimlik ve milliyetçiliğin doğuşunda seçkinlerin ve sembol manipülasyonlarının rolünü incelemeye ağırlık vermiştir (Sarıkaya Güler vd., 2019: 1279-1285). Araçsalcı yaklaşım; etnisitenin sosyolojik koşullarla inşa ettiği bir yapı olduğunu ve bir takım siyasal amaçlara ulaşmak isteyen siyasal elitlerin bireyleri harekete geçirmede kullandıkları bir araç olduğunu iddia eder (Kurubaş, 2008a: 14). Araçsalcıların etnisiteyi toplumun seçkinlerinin kendi amaçları uğruna yönlendirdiği, şartlara bağlı olarak yaratılan, değişen ya da değiştirilen ve bastırılan bir toplumsal kategori olarak (Aktürk, 2006: 26) değerlendirdiğini belirtmek gerekmektedir. Güncel haliyle Tamil milliyetçiliği araçsalcı yaklaşıma uygun özellikler sunmaktadır.

Milliyetçiliğin modern zamanın bir ürünü olması ve ideolojik nitelikleri konunun araçsalcı yaklaşımlar ekseninde tanımlanma gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu temelde Roger'e göre (2008: 82), milliyetçilik devlet karşısında konum edinmeye ve yerleşik kurumsal düzeni yeniden düzenlenmesini talep etmeye izin veren bir araçtır. Aynı zamanda milliyetçilik kendilerini siyasi olarak engellenmiş bulan ve bu duruma çare bulmak isteyen belli grupların olgusu; bir siyasal talebin taşıyıcısıdır. Sri Lanka'da etnik sorunun çözümünde kullanılan araç siyasal şiddettir ancak söz konusunu etnik sorunu ortaya çıkaran unsur milliyetçiliktir. Dolayısıyla, sorunun her iki taraf için çözümsüz olmasının sebebi olarak milliyetçiliğin araçsallaştırılmasından bahsetmek mümkündür.

Siyasal şiddet kavramı ise üzerinde tartışmaların olduğu bir diğer kavramdır. Yapılmaya çalışılan tanımlamalarda da görüleceği gibi siyasal şiddet 'terörizm' kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. Alexander (2004: 50), siyasal şiddet kavramının altını şu şekilde çizmektedir: Terörizm bireyler, ulus altı gruplar veya devletler tarafından siyasal, sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla hedef toplumda saldırılan veya tehdit edilen kurbanlardan daha geniş bir etki alanı içinde bunaltıcı, karşı konulamaz bir korku yaratmak niyetiyle gerçekleştirilen şiddet eylemidir. Terörizm kavramındaki devrimci içerik 1960'larda ve 1970'lerde devam etmekle birlikte etnik ayrımcı ve milliyetçi hareketlerin dışında, tamamıyla harekete geçirilmiş ideolojik örgütler kadar yeni sömürgeci yapıyla içeriği genişletilmiştir. 1980'lerde temel anlayış şekli [iktidara karşı şiddeti çözüm yolu olarak sunan anlayış] devam eden terörizm, kısa bir süre daha az belirgin bir fenomen olarak kullanılmış, batının diğer toplumları istikrarsızlaştırma yolu olarak küresel bir komplo gibi görülmüştür (Hoffman, 2006: 16-20).

Kavramın yeniden gündeme gelmesi, tartışılması ve yeni bakış açılarıyla tanımlanmaya çalışılması ise Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrasına tekabül etmektedir. Çalışmalar hala terörizmin ortak bir tanımının olmadığını göstermekle birlikte, yapılan tanımlamalarda ortak olarak kullanılan ideoloji, örgütlenme ve şiddet unsurlarına rastlandığı görülmektedir (Salman, 2021: 40-43).

20. yy. milliyetçiliği uluslararası sistemde yaygın bir ideoloji haline gelmiştir. İdeoloji olarak milliyetçiliğin ön planda olduğu ve örgütlenme ve şiddet unsurlarının da yer aldığı Sri Lanka, araçsalcı yaklaşıma uygun bir örnek olmaktadır. Milliyetçilik ve onun üzerinden bir inşa edici/yıkıcı kültür ortaya çıkarırken, iktidar içeriği beslendiğinde araçsalcı nitelikler devreye girmektedir. Tamil sorunu, bir devlet kurma talebi noktasında milliyetçiliğin niteliği

bakımından araçsal bir bakış açısına doğru evrilmiştir. Bir örgüt kurarak örgütsel mücadeleye girmeleri ve bu noktada bir talepler listesi oluşturmaları milliyetçilik ile kazanılmış bağlılıklarından kaynaklandığını, kurdukları örgütün kendisi için siyasal şiddet yolunu seçmesi ile milliyetçiliğin modern iklimini ve araçsallığını da tercih etmiş olduklarını göstermektedir.

2.3 Ulus Devlet Olma Sürecinde Sinhala Ve Tamil Etnisiteleri

Ulus devletleşme süreci, içinde farklı etnik grupları barındıran hemen her ülke için sancılı ve çatışmaların kaçınılmaz olduğu bir süreç olmuştur. Taras ve Ganguly (2010:7-13) etnik çatışmaların çıkış nedenlerini; modernizasyon, çok etnili yapılar ve demokratik istikrarsızlık, kaynak rekabeti, Soğuk Savaş ve sonrasındaki gelişmeler olarak sıralamaktadır. Etnik sorunların ortaya çıkmasında kaynak kullanımının adaletsizliği ve görece mahrumiyet algısı (Taras ve Ganguly, 2010: 13) kullanılmaktadır ve bu noktada Batı'nın ötesine geçildiğinde, etniyi siyasi arenaya sürmek için açıkça modern çağa özgün olan bir zorlama yapıldığı görülmektedir (Calhoun, 2007: 78). Özellikle ekonomik durum, bağımsızlık sonrası dönemi anlatmak ve anlamak için önemli veriler sunmaktadır. Bu noktada yeni oluşturulmaya çalışılan kurumların ve kaynakların eşitsiz dağılımı, etnik sorunların ana kaynağını oluşturma ve boyutunu belirleme açısından önemlidir.

Ulus devletin temel bir etnik çekirdeğe ihtiyaç duyması bakımından, siyasi bir proje olarak uluslaşma refleksi devreye girmektedir. Ulus ise kavramlaşma noktasında farklılıklar göstermektedir. Horkheimer'a göre (2010: 66) ulus otoritesini vahiyden değil, akıldan alır; akıl burada doğuştan gelen ya da spekülasyonla geliştirilen temel kavrayışların toplamı olarak alınmaktadır. Anderson'a göre (2015: 20) ulus hayal edilmiş bir topluluktur ve kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir

cemaattir. Calhoun ise ulusun birleştirici özelliğine vurgu yapmaktadır. ‘Ulus’, ‘ulusal’, ‘milliyet’, ‘ulus-devlet’ ve ‘ulusal çıkar’ gibi terimlerin kullanımı, birçok durumda birbirinden ayrı düşecek olan birçok hareket, ideoloji, politika ve çatışmanın bir araya gelmesini sağlamaktadır (Calhoun, 2007: 30). Ulus-devlet projesi gerçek anlamda dönüştürücüdür, devlet-toplum yapılanmalarını yıkıp, yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir (Erbaş, 2008: 222)

Ulus inşasının kendi kazananı ve kaybedeni olacağı gibi, kazananlar devlet ve ulus kavramlarıyla kendini tanımlayan sadık çalışanlara gereksinim duymakta ve kuruluş sürecinde nüfusu ulus olma yolunda politize etmektedir (Hippler, 2007: 14-17). Bu noktada ulus olmayı kolaylaştıran bir unsur olarak nüfus ölçeğini de vurgulamak gerekmektedir. Kitlesele olarak daha fazla olan nüfusun azınlıkta kalan nüfusa göre daha hızlı ve tartışmasız bir uluslaşma süreci geçirmesi daha kolaylaşmaktadır. Temelde zaten ilk anda var olan bir farklılığın, bağlılık yaratan verili bilginin yarattığı; kendisi ve öteki kavramları açısından bir benzeşmeme hali taraflar açısından belirginleşmiştir.

Bailey’e göre (2007: 16) Sinhala ulusal miti *Mahavamsa*²’da ifade bulur, sosyal davranışlardaki değişime, mevcut sömürge döneminden olan diğer topluluklarla etkileşime kadar Sinhalalar üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. *Mahavamsa*’da var olan ulusal mitin Sri Lanka’ya ilk gelişi kronolojik olarak 6. yüzyıldır ve *Kral Vijaya* ve *Dutthagamani*’nin eylemleri gelecek nesillerin görevi ve reçetesi olmuştur. Budizm’in yerel ırklar ile ilgili kullandığı literatürün merkezine etnik-tarihsel bilgileri kaydettiği görülen metinler ile birleştirildiğinde, yerel *Theravada Budizmi* oluşmuş, Hint-Aryan Sinhala dili ve Sinhala Aryan etnisitesinin birikimi ile Sinhala ulusal kimliği soy çizgilerini aşarak oluşmuştur. Beraberindeki bu geçiş, bütün olarak Sri Lanka adasını içeren Budist *Sangha*³

² 5. yy’da yazılmış yazılı mitler ve efsaneler barındıran metindir.

³ Keşiflerin/Budist rahiplerin topluluklarına verilen isimdir.

fikrini getirmiştir. Uluslaşma sürecinde *Bhikkhus* (Budist rahiplerin) etkinliği bu anlamda kritik önemdedir.

Swabhasha Hareketi, İngilizce'nin yerine hükümetin tek resmi dilinin Sinhala dilinin olması üzerinden bağımsızlık sonrası -halkın dil hareketi- ulusal dil tercihi ve dil hakları üzerine kurulmuştur. *Bhikkhus*'lar tarafından desteklenmiştir ve Sinhala siyasal partileri tarafından tarihten ilham alan ve atalarından miras kalan topraklara ait bir başarı olarak sunulmuşlardır. *Soulbury* Komisyonu ile bağımsızlık sonrası kurumsal yapıların inşası üzerine odaklanılmış, talepler iletilmiş; talepler ülkenin yönetiminde ve temsilinde %50-%50 formüle edilmiştir. Bu formüle göre Sri Lanka'daki Tamiller ve diğer azınlıklar parlamento da %50 ile temsil edilecek diğer taraftan Sinhala etnisi ise kalan %50 ile parlamentoda temsil edilecektir (Taras ve Ganguly, 2010: 180-181). Bu gelişme etnik çatışmalara zemin hazırlamış, bağımsız Sri Lanka'nın ilk başbakanı D.S. Senanayake liderliğindeki temsili United National Party (UNP), uluslaşma hamleleri olarak 1948 yılında Seylan Vatandaşlık Yasası, 1949'da Hintli ve Pakistanlı Yerleşimci Yasası ve Parlamenter Seçimler Yasasını onaylamıştır. 1956 yılında yasallaştırılmış Resmi Dil Yasası ise temel kırılmalardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1960-1970 arasında, siyasi partiler içindeki gelişmeler yeni sınıfların ve yabancılaşmanın oluşmasına neden olurken, (Janatha Vimukthi Peramun-Halkın Özgürlük Cephesi) (JVP) ve Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) gibi radikal örgütlerin oluşmasında da önemli rol oynamıştır (Samaranayake, 1997:106; Hensman, 2015: 274). Tamillerin rahatsızlıkları ve ayaklanmaları eş zamanlı olarak toplumun diğer kesimlerinde de huzursuzluğa ve Sinhala ve Tamil gençleri arasında etnik sürtüşmelerin doğmasına sebep olmuştur.

Tamil etnisi için uluslaşma ihtimalinin boyutları ise farklı parametreler üzerine kurulmuştur. Dünya genelinde ulus-devlet sisteminde devletlerin bünyelerinde

çok sayıda ulus-devletin etnisitesinden olmayan farklı etnik gruplar vardır. Somersan'ın bu konudaki tespiti dikkate değerdir. Ulus kavramı, devlet ve resmi bakış açısından, genellikle bir etnik grupla özdeşleştirilir, oysa dünyadaki tüm etnik gruplardan sadece %4'ü birer ulus-devlete sahiptir. Etnik grupların %96'sının ise kendine özgü bir devleti yoktur (Somersan, 2004: 4-5).

Kurubaş'a göre (2008: 22-23), ulus devletin egemenlik nosyonu kutsal araçlardan kurumsallaşmaya doğru eğilim gösterir ve askeri yapılaşma, eğitimde ve dilde tek biçimlik, siyasal birliğin ve katılımcılığın teşviki gibi unsurlar kurumsallaşmaya çalışan ulus-devlet sisteminin parametreleridir. Roger'e göre (2008: 178), milliyetçi perspektiflerin farklılık göstermesi, tek bir formülün bölgenin gerçeklerine daha çok ya da daha az uyumlu olmasıyla değil, milliyetçilerin yaratıcı yetenekleriyle açıklanır. Calhoun'a göre (2007: 68) milliyetçilik, daha önceden var olan kimlik ve geleneklerden kaynağını alır, etnik kimliklerde temel değişiklikler yapar ve kültürel miraslara yeni anlamlar katarken, modern ulus oluşumunun yalnızca bir cephesi olarak etni-sitenin, Eriksen'in (2004: 18) milliyetçilik tanımına göre arasındaki ayrım milliyetçiliğin tanım açısından devlet ile olan ilişkisidir. Bir etninin uluslaşma çabaları direnç noktalarına dönüşmüştür.

Leca (1998:16) için, din, dil, toprak, hepsi bir işaret olarak temsil edilebilir; ama hiçbiri tek başına şu ya da bu şekilde bir ulusun kökünü oluşturamaz iken, bu bağlamda Tamil milliyetçiliği açısından uluslaşma konusunun herhangi bir etni-siteden farklı olarak siyasal şiddeti benimsemiş olması ve eylemlerini siyasal şiddetin amaçları dâhilinde uygulaması, sorunu uluslaşma sorununa dayandırmıştır. Psikolojik bütünlük şartı ile birlikte, dil ile başlamış, dini duyguların tahrifi ile devam etmiş ancak uluslaşma açısından temel bağlayıcı unsurun bir toprak veya teritoryal zorunluluğun olması noktasında tıkanıp kalmıştır. Siyasal şiddeti benimsemiş bir örgütün göreceli temsili ile ilgili yaşanan

son, yakın bir zamanda böyle bir ihtimalin yaşanma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

Nithiyanandam'ın (2000: 304) da belirttiği gibi, Sri Lanka'da ulus-devlet oluşumu, iç farklılıkları geçersiz kılma, toprakların tamamında hakimiyet kurmaya konsantre olmuş ve bunu da başarmıştır. Bu Calhoun'un (2007:7) üzerinde durduğu, bir ulusun üstünlüğünü savunan siyasi ve kültürel ideolojilerin, genellikle akımlarla ve devlet politikalarıyla özdeşleştirilmiş halidir. Ayrıca burada Kurubaş'ın (2008: 19-53) işaret ettiği, ulus inşasının temel ideolojisi olan milliyetçiliğin 'çelişkili çifte karakteri'ne ve işlevine dikkat etmek gerekir ki milliyetçilik hem kurulu ulus-devletin ideolojisi (birleştirici), hem de ulus-devlet kurmak isteyen etnik grupların ideolojisi (parçalayıcı) olarak çift taraflı beslenen bir olgudur. Sri Lanka'daki Tamil milliyetçiliğinin, haklarından mahrum bırakılma ve marjinalleştirilme politikalarına karşı tepkisel ve savunmacı nitelik gösterdiğini söylemek mümkündür (Vaitheespara, 2006: 439).

3. TAMİL ETNİSİNİN SİYASALLAŞMASI

Samaranayake'ye göre (1997:101), Sri Lanka'da siyasal şiddet hareketlerinin nedenleri, siyasal ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra sosyal hareketlilik ile de incelenmelidir. Öyle ki kitle iletişiminin, okuryazarlığın, tarım dışı mesleklerin ve eğitimin yaygınlaşması, kentleşmenin ve nüfusun artması da sosyal hareketlilik olarak nitelenmektedir. Sinhala bölgelerinde Tamillere yönelik fiziksel şiddet ve baskı Tamil bölgelerine doğru göçler yaratmış, 1983 yılından sonra büyük ölçekli bir etnik şiddet başlamış, bu durum Tamil gençlerinin militanlaşmasına ve şiddetin katlanarak büyümesine neden olmuştur (Nithiyanandam, 2000:301-302).

1880-1930 yılları arasında sınıf temelli ideolojiler baskın olmuş, çok etnili işçi sınıfı etnik gerilimlerin üstesinden gelmiştir ancak o süreçte dünyanın genelinde

olan ekonomik buhran özellikle Sinhala işçileri üzerinde milliyetçi duyguların körüklenmesine neden olmuştur (Stokke, 1998: 92). 20. yüzyılın başından itibaren anayasal reform ve temsil konusunda tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Sinhala ve Tamil toplumunun kanaat önderleri 1919 yılında Seylan Ulusal Kongresinde bir araya gelmişlerdir. 1920-1948 arasındaki anayasal reformlar ile aşamalı olarak gerçekleştirilen bölgesel temsil anlayışı, etnik kimliklerin siyasallaşmasına katkıda bulunmuştur (Stokke, 1998: 92). Ancak sömürge döneminin Yaşam Konseyi etnik temsile dayanmıştır. Adadaki sömürge döneminde İngiltere'nin uygulamış olduğu Westminster sistemi ile Tamiller 1921 yılından bu yana parlamentoda temsil edilmeye başlanmıştır. Bu süreç Tamillerin siyasallaşan bir etni olması sürecinin başlangıcını oluşturmaktadır.

1944 yılında kurulmuş olan All Ceylon Tamil Congress (ACTC), 1948'de bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte UNP partisi ile ittifak kurmuştur. Bu tavır siyasal bir proje olarak ve ülkenin bağımsızlık sonrasında yeniden inşa sürecine dâhil olma isteği olarak yorumlanabilir. ACTC politikalarından rahatsız olarak ayrılanlar tarafından Federal Party (FP) kurulmuştur. FP sistemin gözden geçirilmesini talep etmiş ve ardından FP'nin de içerisinde bulunduğu siyasi bir birleşme ile Tamil United Liberation Front-Tamil Birleşik Kurtuluş Cephesi (TULF) adındaki parti oluşmuştur. TULF bağımsız bir Tamil Elam devleti talebiyle kurulmuştur. (Stokke, 1998: 98-100)

Adanın tamamında bağımsızlık sonrası bir canlanma, inşa süreci ve siyasallaşma çabası görülmektedir. Stokke (1998: 92), bu süreci şöyle sınıflandırmaktadır: 1948-1956 yılları arasında etni-siteden ziyade sınıf temelli siyasal seferberlik süreci, 1956-1977 yılları arasında demokratik sosyalizm krizlerinin ortaya çıkması ve birikmesidir. Bu süreç, Sinhala ve Tamil etnik toplulukların ittifak krizlerinin ortaya çıktığı ve yasalaştığı, Sinhala siyasal baskınlığının büyüdüğü, Tamil siyasal milliyetçiliğinin radikalleştiği dönemdir. 1977-1983 yılları

arasındaki üçüncü dönemde ise, ekonomik liberalleşme ile hükümet ve etnik sınıf ittifaklarının göreceli ihmal edildiği, artan Tamil milliyetçiliği ve şiddet olaylarının yaşandığı süreç olmuştur.

3.1 Tamil Milliyetçiliği ve Siyasal Şiddet

1970'lerde başlayan siyasal şiddet, 3 farklı hareketin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlar sırasıyla; Nisan 1971 ayaklanması⁴, 1983 ayaklanması⁵ ve 1987-1989 ayaklanması⁶ olarak sınıflandırılabilir. 1987 yılında başlayan ayaklanmalar adadaki Hindistan Barışı Koruma Gücü ile ilişkilendirilmiş ve bu durum sonucunda barış gücü anlaşması iptal edilmiş, seçimlerden yeni çıkan hükümet siyasi olarak etkilenmiştir. Siyasetin temel alanlarına ve karar alma mekanizmalarına gençlerin ulaşamaması ve kırsal kesimdeki gençlerin seçkin olarak kabul ettikleri siyasiler ile bir kuşak çatışmasına da ortam sağlamıştır (Samaranayake, 1997:107).

Samaranayake, Sri Lanka için siyasal şiddetin nedenlerini ikiye ayırmaktadır. Bunlar; ön koşullar/uzun dönem faktörler ile ayırıcı/ kısa dönem faktörlerdir. Kısa dönem faktörler siyasal şiddetin savaşımasına katkıda bulunurken, uzun

---

⁴ "Sri Lanka'da Bandaranaike hükümetine karşı yapılmış ve başarısızlıkla sonuçlanmış bir silahlı ayaklanma olmuştur. Bu ayaklanmaya yaklaşık 15000 gencin katıldığı ifade edilmektedir. Ekonomik ve sosyal olarak geri kaldığı iddiasındaki ve yabancılaşmış nüfusu kazanmak ve uzun sürmesi muhtemel ayaklanmaların önünü almak için liderler hariç genel af ilan edilmiştir." Bkz., (Bandaranaike, 2005).

⁵ "Ayaklanma, JVP (üyelerinin özellikle çoğunluğu Sinhala olması dikkat çekicidir, alt-orta ekonomik sınıfta, küçük dereceli kamu çalışanları, balıkçılık ve kırsal iş sahaları ağırlıktadır, 1971 ayaklanmasındaki kişilerin yüzde 92,8'i 16-32 yaş aralığındadır) ve (Komünist Parti) CP gibi partilerin yasaklanması ve binlerce Tamil'in ölmesiyle sonuçlanmıştır." Bkz. (Samaranayake, 1997:101-110).

⁶ "1987-89 yılları arasındaki ayaklanmalar; Hareket 1971'deki başarısızlık, Hindistan Barışı Koruma Gücünü ve Sinhala toplumunun milliyetçi ayaklanmasını gerekçe olarak kullanmıştır. 7000'e yakın JVP'ye bağlı genç tutuklanmıştır. 1971 ve 1987 yılındaki ayaklanmalarda hükümetin orantısız güç kullandığı ifade edilmektedir." Bkz., (Karunaratne, 2011).

dönem sosyo-ekonomik ve siyasal faktörler organizasyonların alt yapılarının gelişmesinde ve kökenine katkıda bulunur (Samaranayake, 1997:112). Farkındalığın yaratılmasının yollarından biri olarak devlet hem fiziki hem kültürel olarak eylemler içinde bulunmuştur ki Sri Lanka da bu noktada tercihini şiddetten yana kullanmıştır. Şiddetin şiddetle karşılanması durumu net şekilde ortaya çıkmış, toplumlar arasında düşük yoğunluklu çatışmalar yaşanmıştır.

3.2. LTTE Örgütünün Yapısı ve Süreçleri

Gürses'e göre (2007: 108) etnik örgütlenmeler doğrudan ya da dolaylı olarak var olan kaynaklar ve benzeri yapılan rekabetle ilişkilidirler ve bunlar merkezi ülkelerin çıkarlarını doğrudan etkileyebilecek düzeyde güçlü bir hareket yaratabilir veya tam tersi bir süreçle, tasfiyeyle karşılaşabilir. Guibernau'a göre (1997:170) siyasallaşan etnikler, asimilasyonu reddederler ve kültürel mücadele ile yetinmezler çünkü silahlı mücadele siyasal özerklik kazanmanın tek yolu, tek alternatifi olarak değerlendirilir. Bu mücadele ile siyasal şiddetin temelini oluşturan içerikler netleştirilmektedir. Burada nihai amaç, uluslararası alanda tanınırlığı ve meşruiyet ihtimalini artırmaktır. LTTE örgütünün yapısı da bu bakış açısı ile değerlendirilmelidir.

1976-1983 yılları arasındaki süreçte kurulan LTTE başlangıçta bir şemsiye örgüt olarak bünyesinde 35⁷ten fazla gerilla örgüt barındırmıştır (Samaranayake,1997:108). LTTE örgütünün lideri V. Prabhakaran'dır⁸. 1970'lerde milliyetçi yapıların filizlenmesi ile birlikte birçok Tamil örgütü kurulmuştur (Silva, 1997: 981-982). LTTE etnik-milliyetçi bir örgüt iken,

⁷ Bunlar arasında öne çıkan örgütler şunlardır: LTTE, Tamil Eelam Kurtuluş Örgütü (TELO), Tamil Eelam Halk Kurtuluş Örgütü (PLOTE), Eelam Halkın Devrimci Kurtuluş Cephesi (EPRLF) ve Öğrenci Eelam Devrimci Örgütü (EROS).

⁸ Prabhakaran Örgütün çekirdek ideolojisinin sosyalizm olduğunu ve Tamil Elam devletinin kurulması bağımsız Tamil Elam hükümetinin tek parti ile yönetilmesinin tek seçenек olduğu ve çok partili yönetimin tercih edilmeyeceğini ifade etmiştir. Marksist-Leninist ideolojinin gevşek bir uygulamasıdır." Bkz., (Samaranayake, 1997: 105-112).

Marksizm'in çeşitli yorumlarının güçlü niteliklerini sunmasına rağmen teori odaklı olmaktan ziyade eylem odaklı bir örgüt halini almıştır (Samaranayake, 1997:114). 2002-2005 yılları arasında bir değişim evresine giren LTTE, stratejisini değiştirdiğini ve ayrı bir devlet yerine bölgesel özerkliği savunmaya başladığını duyurmuştur. Örgüt bu dönemde uluslararası ortamda terörizme karşı oluşan havanın da etkisiyle elindeki muhafaza etme düşüncesine girmiş, eylemleri ve nitelikleri ise örgütün yaşam süresinin uzamasına ve uluslararası alanda daha fazla duyulmasına neden olmuştur (Demir, 2015: 152-157).

Tamil kaplanları olarak da isimlendirilen LTTE'nin operasyonel eylemlerinin nitelikleri genel itibariyle intihar bombalamaları, Sinhala mallarına saldırı, çatışma, suikastlar, hırsızlıklar, binaları yok etme, kundaklama, denizde korsan saldırılar, uyuşturucu kaçakçılığı, Tamil gençlerini askere alma, ideolojik eğitimler verme ve Sri Lanka şehirlerini işgal etme şeklindedir. Örgütün siyasal motivasyonu Tamil anavatanının bağımsızlığı olsa da, finansal gelir yaratmak için çek, kredi kartı ve banka dolandırıcılığı gibi suç teşkil eden eylemler için ayrıca bir ekonomik ağ da oluşturulmuştur (Bakker, Raab ve Milward, 2012:41-54). LTTE'nin siyasal ve uluslararası etkinliği (Richard, 2014: 38-58) ve uluslararası yardım kanallarının varlığı (Silva, 1997: 978-979) sorunun çok taraflı bir meseleye doğru evrilmesini kolaylaştırmış, aynı zamanda çıkarların bitişikliğinin de anlaşılmasına yardım etmiştir.

Örgütün siyasal gücü, şiddeti öncelikli tercih olarak ortaya çıkarmaktadır. Sinhala dilinin tek dil olması durumunun radikal bir öfke ile karşılandığı görülmektedir. 1980'lerde örgüt üyelerinin çoğu Sri Lankalı Tamillerden oluşmasına rağmen örgüt, ülkenin güney ve doğu kesimlerinde yaşayan Müslüman Tamillerin desteğini almak istemiştir. Örgütün çoğunluğu Hindu olmasına rağmen ayrıca örgütün bünyesinde önemli sayıda Hristiyan Tamiller de bulunmaktadır (Samaranayake, 1997:111). Bu durum örgütün dini bağlılıktan

yola çıkmadığını, etnik biricikliğin peşinde olduğunu ve bunun sağlanmasını destekleyecek bir tavır takınıldığının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Samaranayake'ye göre (1999: 114-117) örgüt 3 aşamada değişim göstermiş bu durum eylemlerine de yansımıştır. Birinci aşama; 1970'lerin ortasından 1987'ye kadar muhbirlere, polis yöneticilere ve Tamil politikacılara suikastlar düzenlenmesi, ikinci aşama; Hint Barışı Koruma Gücü'nün Tamil toplulukların ağırlıklı yaşam alanları olan kuzey ve doğu bölgelerinde 100 binden fazla Hint askerinin bölgeyi silahsızlandırmak için yerleştirilmesi [...] ile LTTE'nin, Hint Barışı Koruma Gücü için bir anlaşma ile teslim olmasıdır. Hint Barış Gücü'nün müdahalesi Hindistan'da 1155 ölü 2987 yararlı ile sonuçlanmış, müdahalenin LTTE'ye maliyeti ise 1440 ölü ile örgüt üyelerinin adanın iç kesimlerindeki ormanlara kaçması olmuştur. Ancak, anlaşmanın imzalanmasından sonraki iki ay içinde, LTTE anlaşmaya uymayı reddetmiş ve kuzey ve doğu illerinin sınırları içinde yaşayan Sinhala sivillerine silahlı saldırılarda bulunmuştur (Samaranayake, 1997:115-117). Üçüncü aşama ise Nisan 1989'da LTTE'nin iç savaşı 'Elam Savaşı' boyutuna taşıyarak çatışmanın yaygınlaştırılması amacına uygun olacak şekilde davranmasıdır. Ateşkes gereğince LTTE'nin siyasi organı olan People's Front of Liberation Tigers (PELT) bölgesel konsey seçimlerine katılmıştır. Siyasi ve askeri kanadın rolleri ile ilgili ve seçimin koşullarını belirlemek için hükümet ile müzakere etmişlerdir. EPRLF kuzey-doğu konseyini yönetmesi ve 1978 Anayasasında yapılan değişikliklerin (üniter devlet yapısı ve Budizm ile ilgili düzenlemeler) iptali istenmektedir (Sri Lanka's Laws, 8 August, 1983). 1992 yılında 2. Elam Savaşı ilan edilmiş ve kayıplar iki taraftan da yüksek rakamlara ulaşmıştır.

Örgüt 1993 yılının ortalarına kadar özellikle siyasilere yönelik intihar saldırılarına girişmiş, Aralık 1994'te LTTE ile Halkın İttifakı hükümeti yeniden ateşkes aşamasına gelmiş ve barış için program müzakerelerine katılmıştır ancak bu

noktada Nisan 1995'te iki donanma gemisi patlatılmış ve 3. Elam Savaşı aşamasına geçilmiştir. Bu savaşta net bir galibiyetten bahsetmek mümkün değildir (Samaranayake, 1997:115-117). Diğer sivil hedeflerin kaybı dışında örgütün siyasi figürlere toplamda kayıtlı 105 suikast düzenlediği ifade edilmektedir (Humanitarian Operation Factual Analysis, 2011: 10).

4. TAMİL ETNİK SORUNUNUN ULUSLARARASI BOYUTU VE ÇÖZÜMÜ

Bölgesel nitelikli görüldükleri halde sorunlar bazen, tarafların eylemleri ve çözümüne ilişkin çabalar sonucunda uluslararası bir boyut kazanabilmektedir.

4.1 Tamil Sorununun Uluslararasılaşması

Sorunların uluslararası boyut kazanması için önemli unsurlardan biri self-determinasyon ilkesinin işlerlik kazanması ve meşru bir talep olarak öne sürülmesidir. Ancak self determinasyon kavramının kullanılması ikircikli bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Kurubaş'ın vurguladığı gibi, self determinasyon ilkesinin kazanıldığı durumlarda, bağımsızlık kazanan devletler uluslararası sistemde hemen kabul gören bir durum olurken, self-determinasyonu gerçekleştirememiş ve bunu gerçekleştirmek için bir dizi silahlı mücadele vermiş olanların terörist grup olarak görülmesi (Kurubaş, 2004: 149), kavramın doğasının karmaşıklığını göstermektedir. Bu anlamda devletler üstü yapılar ve onların uygulamaları da, farklılık içermeleri anlamında dikkat çekmektedir. Örneğin BM, bir yandan her fırsatta terörizmi mahkûm etmekte, diğer yandan milli bağımsızlık savaşlarına destek vermektedir. (Öktem, 2004:146) BM antlaşmasının ½.⁹ md. ve 55.¹⁰ md.'de self-determinasyon hakkına yönelik düzenlemeler vardır.

---

⁹ BM Antlaşması Md. 1/2: "Uluslararasıında halkların hak eşitliği ve kendi geleceğini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve

Tamil siyasal elitleri 1970'lerin ortalarında self determinasyon ideallerine odaklanmışlar ancak sonrasında otonomi, özerklik, yetki devri gibi söylemler üretmişlerdir. Bu noktada Tamil siyasal hareketi ile LTTE hareketi söylem olarak birbirinden ayrılmaktadır. Örgüt ilk kurulduğu andan itibaren self determinasyon hakkını elde etme ve bağımsız sosyalist Tamil Elam Devleti kurma amacını içermektedir. Buna örnek olarak, 7 Ocak 2001'de Pongu Tamil Deklarasyonu yayınlanmıştır. Deklarasyonda, ulusal bir bölge olarak Tamil tarihsel anavatanı, self determinasyon hakkı olarak adlandırılan Tamillerin büyük arzusu tanınmalıdır (Brun, 2008:412) ifadesi örnek verilebilir. Ayrıca bölgesel mahkemelerin kurulması da de facto bir uygulamanın varlığını açıklar niteliktedir.

Bölgesel nitelikli görünen sorunların uluslararası boyut kazanmasında önemli olan unsurlar arasında diaspora ve mülteci sorunu da yer almaktadır. Etnik grupların iki belirgin türünden söz etmek mümkündür; bunlar ülke içi toplum ve diaspora topluluklarıdır (Taras ve Ganguly, 2010: 1). Tamil diasporası Tamillerin "tarihsel anavatanlarına" dönüşlerini sağlamak ve bağımsızlıklarını kazanmak için önemli bir rol oynamış (Fair, 2005: 125-126) ve özellikle İngiltere merkezli bir inisiyatifli oluşturma gayretleri olmuştur. Tamil diasporasının 'uzun mesafeli milliyetçilik' projesi bir politik proje olarak tanımlanmış, özellikle Sri Lanka dışı mülteciler konusunu merkeze koyarak söylem üretmiştir (Jones, 2014: 2547-2563). LTTE'nin en güçlü uluslararası ağı Londra'daki mülteci Tamiller, Malezya, Singapur ve Avrupa üzerinde kurulmuştur (Samaranayake, 1997: 109).

---

dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak." Bkz., Birleşmiş Milletler Antlaşması.

¹⁰ BM Antlaşması Md. 55: "Uluslararası halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak" Bkz., Birleşmiş Milletler Antlaşması.

Silahlı mücadelede iki tür savaş mevcuttur. Bunlar; ‘hedef savaş’ ve ‘topyekün savaşlar’dır. Topyekün savaşta en önemli şey belirli toprak parçaları üzerinde kontrol oluşturmaktır. Bölgenin bütünüün üzerindeki kontrolü güvence altına almak için milisler sivilleri diğer gruplardan ayrılmaya ve evleri ile mülklerini terk etmeye zorlarlar. ‘Topyekün Savaşlar’ çoğunlukla büyük sayılarda mültecinin ortaya çıkmasına neden olurlar çünkü bu savaşlar sivil nüfusa yönelik sistematik saldırılara dayanmaktadır (Guibernau, 1997:171). Bu noktada Sri Lanka’da gerçekleşen mülteci sorunu ve bölgesel yansımaları olan bu ilişki Tamil sorununun çetrefilli hale getirilmesinde önemli bir ayrılma olmaktadır. Sadece 1983 yılında Sri Lanka’dan Hindistan’ın Tamil Nadu eyaletine 100 binden fazla Tamil mülteci yerleşmiştir ve Hindistan bu mültecileri kabul etmiştir (Cooper ve Berdal, 1993: 186). Soruna yaklaşımın değişim niteliklerinden biri bu mülteci sorunu olmuştur.

Sri Lanka’daki etnik çatışmanın uluslararası bir sorun haline gelmesinin önemli nedenlerinden biri de, soruna dahil olan ya da olmak zorunda kalan bölgesel ve küresel aktörlerdir. Küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerin hat safhada olduğu günümüzde örgütlerin, devlet desteği olmadan varlıklarını sürdürmeleri çok zor görünmektedir. Siyasi veya lojistik ölçüdeki destekten ziyade asıl sorun devletlerin bu tip oluşumların faaliyetlerine göz yumma sıklıklarındır ki, bu tavır örgütlerin yaşam sürelerini belirlemektedir. Hindistan’ın Sri Lanka’da siyasallaşma sürecinde olan Tamillerle aynı etnik gruptan olan bir nüfusa sahip olması, bir yandan bu gruba verilecek destek üzerinden iç politikada oy toplanması amacına hizmet etmekte, diğer yandan ise kendi içindeki ayrılıkçı taleplere örnek teşkil edebileceği kaygısına neden olmaktadır (Küçüksolak, 2013:161). Burada iki ayrı dürtüden bahsederek konuya açıklık getirmek mümkündür ki bunlar duygusal ve araçsal dürtülerdir. Duygusal dürtüler genellikle, ayrılıkçılarla yasal gerekçe, insani önem ve etnik, dini ve ideolojik yakınlık içerir. Duygusal dürtülerle kıyaslandığında araçsal dürtüler kişisel

çıkarların hesaplamalarına dayanmaktadır. Hindistan'ın Sri Lankalı Tamillere taraflı destek sağlama kararının önce duygusal sonrasında ise araçsal dürtülerle tahrik edildiğini söylemek mümkündür (Ganguly, 1997: 6- 14).

Tamil etnik grubuna yönelik hassasiyetlerin Tamil Nadu eyalet politikaları üzerinden dış politika tercihlerinde gösterdiği etki, sınırlar ötesinde varlık gösteren etnik bağların ülkelerin dış politika davranışlarını etkileyen bir değişken arz ettiği argümanını desteklemektedir (Küçüksolak, 2013:178). Hindistan'ın adadaki etnik çatışmaya ilgisi 1970'lerin sonunda net şekilde başlamıştır ve nedenleri bu ilgiyi açıklayacak niteliktedir: 1977 seçimlerinde batı yanlısı ve Hindistan karşıtı Jayewardene'nin Başbakan olması, Amerika'nın stratejik Trincomalee Körfezine ilgisinin artmasıdır (Taras ve Ganguly, 2010: 184-185). Buna ek olarak, Hindistan'ın Bölgesel Güvenlik Doktrini de bölgesel istikrarın sağlanması noktasında bu çözüm kararlarının alınmasında etkili olmuştur. Hindistan'ın Sri Lanka'nın yaşadığı iç soruna bölgesel güç mücadelesi çerçevesinde müdahil olması ise, bir taraftan Sri Lanka'nın örgütle mücadelesinde sınırlanmasına ve bir iç sorunun uluslararasılaşarak çok daha uzun süren çetrefilli bir hâl almasına sebebiyet vermiştir (Küçüksolak, 2013: 190).

4.2 Sorunun Çözümüne İlişkin Çabalar

Çözüm için öncelikle bölgesel düzeyde arabuluculuk denemeleri gerçekleştirilmiştir. Sri Lanka'nın jeopolitik konumunun ve Tamil nüfusunun sebep olduğu koşullar neticesinde Hindistan sorunun çözümüne ilişkin politikalar geliştirmiştir (Çınar, 2013: 327-328). 1983 yılında Hindistan başbakanı Indira Gandhi, Tamil liderleri ve Sinhala tarafının parti temsilcileri etnik çatışmanın çözümü için bir araya gelmeyi kabul ettiğini ve arabuluculuk görevi için kişisel elçisi olarak G. Parthasarathy'yı görevlendirdiğini ilan etmiştir. Bu arabulucuk çabaları Parthasarathy Formülü olarak anılmaktadır. Bu süreçte

LTTE'nin şiddet eylemleri gerçekleşmiş olmasına rağmen müzakere iradesi devam etmiştir. Hindistan'ın da Tamillere yönelik dış politikası Indira Gandhi'nin LTTE tarafından öldürülmesi ve yerine değişmiş Rajiv Gandhi'nin geçmesiyle değişmeye başlamış ve Sri Lanka-Hindistan arasında yeniden güven tahsisine yol açmıştır (Çınar, 2013: 328). Hindistan 1980'ler boyunca Tamil ile Sinhala arasında bir dizi arabuluculuk toplantıları 1987'de doruğa ulaşmıştır ve Hint-Sri Lanka Uzlaşması ile son bulmuştur. Sonrasında, Hint Barış Gücü Tamil ayrılıkçıları silahsızlandırmak ve Hint-Sri Lanka Anlaşmasının uygulamasını izlemek için Sri Lanka'da resmen göreve başlamıştır (Ganguly, 1997:18). Hindistan barış gücü, barışı koruma çatışma çözümü ile adada ateşkesin sağlanması için adaya asker çıkarmasıdır (Cooper ve Berdal, 1993: 187).

Hindistan'ın Sri Lankalı Tamillere destek vermesi ve 1987 yılında Hint-Sri Lanka Uzlaşması kendi politik-güvenlik gündeminde tanıtması, Sinhala taraftarlarının pozisyonlarını sertleştirmesiyle sonuçlanmıştır, böylece Sri Lanka hükümeti çatışmayı "askeri çözüme" doğru yöneltmiştir. Sri Lanka Hükümeti, Hint-Sri Lanka barış anlaşmasını onurlandırmak ve Tamillere anlaşma altında temin edilmiş siyasal-ekonomik ve sosyo-kültürel özerklik sağlamak konusunda başından beri isteksiz davranmıştır (Ganguly, 1997:18).

1991 yılında Rajiv Gandhi'nin de LTTE tarafından öldürülmesiyle Hindistan arabuluculuktan çekilmiş ve sonrasında Sri Lanka'da şiddet olaylarında artış meydana gelmiştir (Çınar, 2013: 328). 2002'ye kadar iç çatışmaların ve gerginliğin devam ettiği Sri Lanka'da Norveç'in arabulucu olarak sorumluluk aldığı görülmektedir. Norveç taraflara barış antlaşması imzalatmıştır. Bu arada ittifakla başa gelen hükümetin başbakanı Ranil Wickremesinghe etkin bir figür olmuşsa da önceki süreçlere benzer nedenler ile girişim başarısız olmuştur (Ganguly 1997: 18). 2006'da yeniden çözüm süreci başlamış ve Norveç'in arabulucuk rolü devam etmiştir. Norveç iletişimin koordinasyonu görevini

yürütmüş, Avrupa Birliği, ABD ve Japonya'nın da içerisinde bulunduğu görev gücüyle adanın kuzey ve doğusunda ekonomik kalkınmaya fon sağlamıştır. Yeni seçimler ve hükümet olsa da müzakereler devam etmiştir. LTTE self-determinasyon talebinde ısrar ederek Ekim 2006 'da ileri barış görüşmelerine katılmayı reddetmiştir. LTTE tarafından süreçte sistematik olarak ve defalarca ateşkes ihlal edilmesi söz konusu olmuştur (Humanitarian Operation Factual Analysis, 2011: 35-37).

Tüm barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması süreci ve tarafları radikalleştirmiş ve bu yaklaşımla kararlar alınmaya başlanmıştır. Tabi konjonktür de özellikle mevcut barış görüşmeleri esnasında şiddet eylemlerinin sistematik olarak kullanılması ve artması, taleplerin temsilcisi konumuna yerleşen LTTE'yi marjinalleştirmiştir. LTTE de süreci hükümetin ve batılı büyük ülkelerin sabote ettiğini ifade etmiştir. Buna rağmen Tamil milliyetçiliği Tamil dilinin ulusal dil olmasını sağlamış ve idari bölgelerin statüsü konusunda aşama kaydetmiştir (Parliamentary Secretariat, 2015:10). Süreç, 2009 yılında Sri Lanka hükümetinin şiddet yolunu tercih ederek LTTE örgütünü etkisiz hale getirmesiyle sonuçlanmıştır. Çınar'ın (2014:31-50) da belirttiği gibi Sri Lanka'nın kendine özgü özelliklerinden dolayı müzakereler/çözüm süreçleri sorunun çözümü için etkili olamamış ve literatüre de Sri Lanka modeli olarak geçen siyasal şiddet unsuru tercih edilmiştir.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Tamiller ve Sinhalalar, birbirinden farklı değerlere sahip oldukları halde aynı adada yaşamaktadır. Tarihin akışı ve koşulları itibarıyla önce Tamiller etkin iken, adanın bağımsızlığı ile birlikte Sinhalaların etkin olma süreci başlamıştır. İki etninin tarihsel ajandalarında biriktirdikleri taraflı/tarafsız bilgiler, sömürge döneminin farklılıklarını öne çıkaran mirası ve bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan milliyetçilik çağı çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. Çatışma koşullarının

ortaya çıkmasında milliyetçilik unsurlarının önemli yeri bulunmaktadır. Tamiller de, Sinhalalar da kendi kimliklerini ön plana çıkararak ve adada öncelikli haklara sahip oldukları iddiasını temellendiren bir tarihleri olduğunu iddia etmişlerdir. Aitlik ve sahiplik tartışması, nüfus olarak çoğunluğu elinde bulunduran Sinhalaların, bağımsızlık sonrası ulus devlet olma aşamalarında Tamillerin dil, din ve sosyal haklar konusunda dışlanmış hissetmelerine sebep olacak politikalar geliştirmesiyle siyasal şiddet boyutuna taşınmıştır. Burada hem Sinhalaların hem de Tamillerin milliyetçiliği araçsallaştırdıkları ve sonrasında siyasal şiddete başvurdukları görülmektedir. Fakat sorunun Tamil sorunu olarak adlandırılması, Tamillerin azınlık olmaları ve kendilerine ait bir bölge kurmak konusunda hak iddia etmesiyle alakalıdır.

Bağımsızlık taleplerindeki fazla ısrar ve taraflardan sadece LTTE'nin tek muhatap haline gelmesi şiddet ve askeri tercih tekelinin kırılmasına engel olmuştur. Siyaset kanadının hatta diğer örgütlerin LTTE tarafından kasıtlı eylemler ile saf dışı bırakılması süreci kısırlaştırmıştır. Bölgesel ve küresel çaplı çözüm çabaları, Tamillerin ısrarlı ve şiddet eylemleri, aynı zamanda Sinhalaların isteksizliği neticesinde sonuçsuz kalmıştır. Çatışmalar, Sri Lanka hükümetinin sivillerin de zarar görmesi pahasına LTTE örgütünün liderlerinin öldürülmesi sonucunda yok olmasıyla son bulmuştur.

Tamil milliyetçiliği silahlı örgüt boyutunu kaybetmiş olsa da özellikle diaspora faaliyetlerine devam etmektedir. Elde edilen kazanımlar da bu kanat ile gerçekleştirilmiştir. Ulus ideali olduğu müddetçe tüm bu yaşananlar da bir tarihsel tematik bilgi olarak diğerlerine eklenecek ve süreç devam edecektir. Silahlı örgüt mücadelesi olmasa da diğer mücadele yöntemleri ulus idealine ulaşılan kadar devam edecektir.

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır. Araştırmanın için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Aktürk, Ş. (2006). "Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnili Rejimler", *Doğu Batı Dergisi*, 9(38): 43-74.
- Alexander, Y. (2004), "Terrorism in the Twenty-First Century: Threats and Responses", *DePaul Business Law Journal*, Vol:12, 1999, p. 65.'den aktaran Ahmet Hamdi Topal, "Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Anderson, B. (2015). *Hayali Cemaatler*, Çev., İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bailey, D. P. (2007). "Rampant Lions: The Buddhist Response to Violence In Sri Lanka", *Lambda Alpha Journal*, 37: 12-24.
- Bakker, M. René; Raab Jörg; Milward, H. Brinton (2012). "A Preliminary Theory of Dark Network Resilience", *Journal of Policy Analysis and Management*, 31(1) : 33–62.
- Bandaranaike R. D. (8 May 2005). "Insurgency April 1971", *Sunday Observer*. <http://archives.sundayobserver.lk/2005/05/08/fea01.html> Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf> , (Erişim Tarihi: 04.04.2022)

- Brun, C. (2008). "Birds Of Freedom, Young People, the LTTE, and Representations of Gender, Nationalism, and Governance in Northern Sri Lanka", *Critical Asian Studies*, 40(3): 399–422.
- Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik*, Çev., Bilgen Sütçüoğlu, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coperahewa, S. (2009). "The language planning situation in Sri Lanka", *Current Issues in Language Planning*, 10 (1): 69–150.
- Cooper, R., Berdal, M. (1993). "Outside Intervention in Ethnic Conflict", *Ethnic Conflict and International Security*, (Der.) Micheal E. Brown, New Jersey: Princeton University Press.
- Çınar, Y. (2013). "Srilanka Modeli: Kaplanlar Gitti, Tamil Sorunu Kaldı Yadiğâr", *Barış Konuşmaları*, (Ed.) Nezir Akyeşilmen, Ankara:ODTÜ Yayıncılık: 317-349.
- Çınar, Y. (2014). "Barışa Giden Yolda Başarısız Müzakere Örneği: Sri Lanka Hükümeti - LTTE Görüşmeleri", *Liberal Düşünce*, 19(75): 31-50.
- Delannoi, G. (1998). "Milliyetçilik ve ideolojik kataliz", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (Der.) Jean Leca, Çev., Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları. 31-39.
- Demir, C. (2015). Terörizmle Mücadelede Örgütsel Yaşam Evreleri Yaklaşımı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22) , 131-167.
- Devotta, N. (2005). "From ethnic outbidding to ethnic conflict: the institutional bases for Sri Lanka's separatist war", *Nations and Nationalism*, 11(1): 141–159.
- Erbaş, H. (2008). "Küreselleşme ve Ulus-Devletin 'Aşınımı' Sürecinde Toplumsal Eşitlik/Adalet", *Doğu Batı Dergisi*, 13: 222.
- Eriksen, T. H. (2004). *Etnisite ve Milliyetçilik*, Çev., Ekin Uşaklı, İstanbul: Avesta Yayınları.

- Fair, C. C. (2005). "Diaspora Involvement In Insurgencies: Insights From The Khalistan And Tamil Eelam Movements", *Nationalism And Ethnic Politics*, 11 (1): 125-156.
- Grant P. (2009). *Buddhism and ethnic conflict in Sri Lanka*, New York: State University of New York Press.
- Ganguly, R. (1997). "The Consequences Of Partisan İntervention İn Secessionist Wars: Lessons From South Asia", *Contemporary South Asia*, 6 (1): 5-26.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev., Büşra Ersanlı Behar, Günay Gökse Özdoğan, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devletler ve Milliyetçilikler*, Çev., Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Gürses, E. (2007). *Uluslararası Sistem Kısacında Etnik Terör*, İstanbul: Profil Yayınları.
- Hellmann-Rajanayagam D. (1990), "The politics of the Tamil past", *Sri Lanka History and the Roots of Conflict*, (Der.) Spencer Jonathan, , London and Newyork: Routledge. 107-125.
- Hensman, R. (September 2015). "Post-war Sri Lanka: exploring the path not taken", *Dialectical Anthropology* , 39(3): 273-293.
- Hippler, J. (2007). "Şiddetli Anlaşmazlıklar, Anlaşmazlıklardan Kaçınma ve Ulus İnşası: Terminoloji ve Politik Konseptler", *Ulus İnşası*, (Der.) Jochen Hippler, Çev., Algan Sezgintüredi, Burhan Şayli, İstanbul: Versus Kitap. 7-19.
- Hobsbawm, E. J. (1995). *1870'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. Çev., Osman Akınhay, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*, New York: Columbia University Pres.
- Horkheimer, M. (2010). *Akil Tutulması*, Çev., Orhan Koçak, 8. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

- Humanitarian Operation Factual Analysis (July 2011).Ministry of Defence Democratic Socialist Republic of Sri Lanka. July 2006- May 2009.
- Hutchinson, J. (2008), "Milliyetçilik, Globalleşme ve medeniyetler Çatışması", 21. yüzyılda Milliyetçilik, (Der.) Umut Özkırımlı, Çev., Yetkin Başkavak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 77-100.
- International Crisis Group [ICG], (28 November 2006). Sri Lanka: The Failure of the Peace Process, Asia Report, No: 124.
- Jones, D. (2014). "Diaspora identification and long-distance nationalism among Tamil migrants of diverse state origins in the UK", Ethnic and Racial Studies, 37(14): 2547-2563.
- Küçükşolak, Ö. K. (2013). "Hindistan'ın Sri Lanka'daki Tamil Etnik Grubunun Siyasallaşması Sürecine Yönelik Yaklaşımının Bölgesel Güç Rolü Kapsamında İncelenmesi". Güvenlik Stratejileri, 9(17): 157-200.
- Karunaratne G. (15 June 2011), "How the JVP ruined rural Sri Lanka", The Island.
- Kurubaş, E (2004). "Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59(39):147-179.
- Kurubaş, E. (2008). "Etnik Grup Devlet İlişkilerinin Sorunsallaşması ve Aktör Tutumlarındaki Açmazlar: Türkiye'deki Kürt Sorunu Örneği", Liberal Düşünce Dergisi, İlbahar:19-53.
- Kurubaş, E. (2008a). "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Grupların Arasındaki Varoluşsal İlişki". Doğu Batı Dergisi, 11(44):12-41.
- Leca, J. (1998). "Neden Söz Ediyoruz?", Uluslar ve Milliyetçilikler, (Der.) Jean Leca, Çev., Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları. 11-19.
- Long, D. E. (2002). "Terörist Davranışı Anlamak", Silinen Yüzler Karşısında Terör, (Der.) Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları.

- Nithyanandam, V (2000). "Ethnic politics and Third World development: Some lessons from Sri Lanka's experience", *Third World Quarterly*, 21 (2) :283-311.
- Öktem, E. (2004). "Uluslararası Hukukta Terörizm, Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(5): 133-147.
- Özkırımlı, U. (2015). *Milliyetçilik Kuramları*, 5. Basım, İstanbul: Doğu-batı Yayınları.
- Parliament Secretariat (2015). *The Constitution of the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka, Revised Edition*. http://www.lawlanka.com/lal/constitution_2015.jsp, Erişim Tarihi: 11.04.2022.
- Perera, S. (2001). "The Ethnic Conflict In Sri Lanka: A Historical And Sociopolitical Outline", World Bank Document.
- Roger, A. (2008). *Milliyetçilik Kuramları, Çev.,Aziz Ufuk Kılıç*, İstanbul: Versus Yayınları.
- Ryan, S. (1995). *Ethnic Conflict and International Relations*, 2. Edt, Darmouth.
- Salman, S. (2021). "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve". *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 5 (1), 35-58.
- Samaranayake, G. (1997). "Political violence in Sri Lanka: A diagnostic approach", *Terrorism and Political Violence*, 9:2, 99-119.
- Samaranayake, G. (1999). "Patterns of political violence and responses of the government in Sri Lanka, 1971–1996", *Terrorism and Political Violence*, 11(1): 110-122.
- Sarkaya Güler, T., Emiroğlu, H. & Bayram, M. (2019). *Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinin Araçsal Bir Yaklaşımla Analizi*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1278-1293.

- Silva, L. de P. (1997). "Sri Lanka, Futures Beyond Conflict", *Futures*, 29(10): 971-983.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sri Lanka's Laws (8 August, 1983), "Sixth Amendment to Sri Lanka Constitution Certified".
<https://tamilnation.org/srilankalaws/83sixthamendment.htm> , Erişim tarihi:11.04.2022.
- Stokke, K. (1998). "Sinhalese and Tamil nationalism as post-colonial political projects from 'above', 1948-1983", *Political Geography*, 17 (I): 83-113.
- Taras, R.C.; Ganguly, R. (2010). *Understanding Ethnic Conflict*, 4. Edt., Longman.
- Vatheespara, R. (2006). "Beyond 'Benign' and 'Fascist' Nationalisms: Interrogating the Historiography of Sri Lankan Tamil Nationalism", *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 29(3): 435-458.
- Yalçın, Emrullah (2016). "Terör ve Terörizmle Mücadelede Bir İç Savaşın Analizi: Sri Lanka Ve Tamil Kaplanları Örneği", *Toros Üniversitesi İİSBF SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, 3 (5): 143-183.
- Yalçın, R. (2014). "Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(1): 189 – 215.
- Yıldırım, E. (2015). "Modernitenin Eleştirisi ve Milliyetçi Söylem" Bağlamında Milliyetçiliğe Yeniden Bakmak", *Amme İdaresi Dergisi*, 48 (1): 1-33.

EXTENDED ABSTRACT

The subject of the study is the development of policies to increase the effectiveness of the Sinhala ethnicity after the island's independence against the Tamils who were active in today's Sri Lanka during the period when India was under the British colony (Yalçın, 2016: 146-155) and the problems consisting of ethnic differences were reflected in the violent movements. how it transforms. The aim of the study is to reveal how violence is used in the context of politicization and instrumentalization with the Tamil example. The study argues that political violence emerged after the instrumentalization of nationalism in Sri Lanka. Instrumentalist approach; He claims that ethnicity is a structure built by sociological conditions and that it is a tool used by political elites who want to achieve certain political goals to mobilize individuals (Kurubaş, 2008a: 14). It should be noted that instrumentalists evaluate ethnicity as a social category that the elite of the society directs for their own purposes, that is created, changed or changed and suppressed depending on the conditions (Aktürk, 2006: 26). In its current form, Tamil nationalism presents features suitable for the instrumentalist approach

Sri Lanka, which has ethnic diversity as well as its long history, has been the struggle area of the two dominant ethnicities after its independence. Tamils and Sinhals live on the same island, although they have different values. In terms of the flow and conditions of history, while the Tamils were active first, the Sinhalese's process of becoming active began with the independence of the island. The biased/neutral information accumulated in the historical agendas of the two ethnicities, the legacy of the colonial period highlighting the differences, and the age of nationalism in the post-independence period made conflict inevitable. Elements of nationalism have an important place in the emergence of conflict conditions. Both Tamils and Sinhalese claimed to have a history that emphasized their identity and grounded their claim to have priority rights on the island. The discussion of ownership and ownership has moved to the dimension of political violence, with the Sinhalese, who hold the majority in population, developing policies that will cause Tamils to feel excluded in terms of language, religion and social rights during the post-independence nation-state phase. Here, it is seen that both Sinhalese and Tamils instrumentalized nationalism and then resorted to political violence. But calling the problem as a Tamil problem is related to the fact that Tamils are a minority and have a right to establish a territory of their own.

The insistence on the demands for independence and the fact that only the LTTE was the only interlocutor of the parties prevented the monopoly of violence and military preference from being broken. The deliberate elimination of the political wing and even other organizations by the LTTE has rendered the

process sterile. Regional and global resolution efforts have been inconclusive as a result of the persistent and violent actions of the Tamils, as well as the reluctance of the Sinhalese. A series of mediation meetings between Tamil and Sinhala throughout the 1980s culminated in 1987 and culminated in the Indo-Sri Lankan Compromise. Afterwards, the Indian Peace Corps officially took office in Sri Lanka to disarm the Tamil separatists and monitor the implementation of the Indo-Sri Lanka Agreement (Ganguly, 1997:18).

With the murder of Rajiv Gandhi by the LTTE in 1991, India withdrew from mediation and afterwards, an increase in violence occurred in Sri Lanka (Çınar, 2013: 328). It is seen that Norway took responsibility as a mediator in Sri Lanka, where internal conflicts and tensions continued until 2002. However, the ceasefire was violated systematically and repeatedly by the LTTE in the process (Humanitarian Operation Factual Analysis, 2011: 35-37). The conflicts ended with the destruction of the Sri Lankan government as a result of the killing of the leaders of the LTTE organization at the expense of civilians.

Although Tamil nationalism has lost its armed organization dimension, it continues its activities especially in the diaspora. Obtained gains were also realized with this wing. As long as there is a national ideal, all these experiences will be added to the others as historical thematic information and the process will continue. Although there is no armed organization struggle, other methods of struggle will continue until the ideal of the nation is reached.

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 28.06.2022 Yayına Kabul Tarihi: 25.08.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1137431>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article

Atf/Citation: Coşkun, C. (2022). İslam Düşünce Geleneği Bağlamında Metafizik'in Çeperi Olarak Bilim. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 278-312.

İSLAM DÜŞÜNCE GELENEĞİ BAĞLAMINDA METAFİZİK'İN ÇEPERİ OLARAK BİLİM

Cüneyt COŞKUN*

Öz

İslam düşünce geleneğinde metafizik, madde olmayanın bilgisine ulaşmayı gaye edinmiş bir bilim hüviyetindedir. Bilim ise ideal-reel dünya arasındaki bağın kopmasını engelleyen aktif unsurdur. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, İslam düşünce geleneğinde “metafizik nedir?” sorusuna bağlı olarak bilimin, metafiziğe neden ve nasıl çeper olabileceğini değerlendirmektir. Bu makalede literatür tarama veya doküman inceleme metodu kullanılmıştır. Elde edilen iki sonuç söz konusudur. İlki, İslam düşünce geleneğinde metafizik, maddesel ortamda, Hakikatin kendisini kabul ettirdiği, onaylattığı ve benimsettiği bir soyutlama sistemidir. İkincisi ise bilimin de hem maddesel ortamın parametrelerini korumak hem de bu geleneğinin rasyonel, deneyimsel ve pragmatik dinamizmini güçlendirmek için çeper olduğudur.

Anahtar Kelimeler: İslam Düşünce Geleneği, Metafizik, Bilim, Aristoteles, Yeni-Platonculuk.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, cuneytcoskun80@hotmail.com.tr, Kastamonu/Türkiye

SCIENCE AS THE PERIMETER OF METAPHYSICS IN THE CONTEXT OF ISLAMIC THOUGHT

Abstract

In the tradition of Islamic thought, metaphysics is a science that aims to reach the knowledge of the non-matter. Science, on the other hand, is the active element that prevents the connection between the ideal-real world to be broken. In this direction, the aim of the study is to evaluate why and how science can be a periphery to metaphysics, depending on the question of "what is metaphysics" in the tradition of Islamic thought. Literature scanning or document review method was used. The first is a system of abstraction in the metaphysical, material environment in the tradition of Islamic thought, in which the Truth has made itself accepted, approved and adopted. The second is that science is the periphery both to protect the parameters of the material environment and to strengthen the rational, experiential and pragmatic dynamism of this tradition.

Keywords: Islamic Thought Tradition, Metaphysics, Science, Aristotle, Neo-Platonism.

1. GİRİŞ

Müslüman Arapların İran Sasani Devleti'nin yıkılmasıyla sonuçlanan 635 yılındaki Kadisiye ve 641 yılındaki Nihavend savaşlarında elde ettikleri askeri başarılar, İslamiyet'i daha geniş coğrafyalara yayma hedefini canlandırmıştır. Cihad, şehitlik ve gaza gibi dini motivasyonlarla desteklenen ve zaman içinde bir ideal düzeyine ulaşan bu gaye ile dini bir kimlik, farklı coğrafyalarda farklı millet ve kültür (Mısır, Mezopotamya, Grek-Hellen gibi kadim geleneklerle) etkileşimiyle ve bu etkileşimin ahlak, inanç, siyaset, ekonomi ve toplumsal öğelere etkiler toplamıyla bir düşünce kültürü hareketine dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümde ön dönem kültürel saiklerin ne derece etkin olduğu, ontolojik ve epistemolojik tartışmaların bu düşünce geleneğine sunduğu katkılar birçok çalışmanın da konusunu oluşturmuştur.

Eser ve ürünleriyle olduğu kadar ahlak ve inanç düzenini de karşılamayı hedefleyen bu düşünce sistemi siyasi, ekonomik, toplumsal veya dini boyutlarının yanı sıra bilim, bilgi ve felsefe birikimi açısından da kültürel bir olgu olarak gerek insanlık gerekse Dünya Tarihi açısından çok önemli sonuçların yönlendirici unsuru haline gelmiştir. Güç ve başarıyla tamamlanmış, konjonktürle uyumlu, gereksinimlere cevap verecek niteliklere sahip, kendi öz benliklerine, yani Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği ve onun mirası İslami kaide ve düstura bağlı kadim bir geleneğe ait ideal devlet ve toplum algısının inşasında hem teorik hem de pratik bilimler önemli roller üstlenmiştir. Bu bağlamda hem dini hem de dünyevi parametrelerin aynı potada eritilebildiği bir dünya tasarımıyla İslam düşünce geleneğinin biçim ve açılımına dair ideal ve reel dünya korelasyonu, Orta Çağ Batı Hristiyan Dünyası'nın nedenler-deliller zincirinin tek uçu ve tek sonuçlu meşruiyet güçlendirmeye dayalı metafiziksel darlığına, yani dine, Hristiyanlığa veya Hristiyanlaştırmaya sıkıştığı gibi sığ entelektüel bütünlük kurmamıştır. Ya da modern kavrayışta olduğu gibi kurda kuzuları yem etmemek için kuzulardan kurt yaratmaya meyleden veya doğaları gereği çatışmayan ama çatıştırılan ikilikler ve araçlar kurgulayan bir paradigma kurgusu söz konusu olmamıştır. İslam düşünce geleneğini bu tarz çatışmanın, pasifleştirmenin veya tıkanmanın olmayışı öne çıkarmakta ve onu modern/yenidünya paradigmasından ve kavrayışından ayırmaktadır. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus şudur: Farklı kültürlerle etkileşimler, bu etkileşimlerden edinilen kazanımlar ve bu kazanımların yeni form, biçim ve açılımla özgün ve orijinal sonuçları dikkate alındığında, İslam düşünce geleneğinin yeni kültürel bir mozaik oluşudur. Kuşkusuz bu mozaik, kadim geleneklerin kazanım ve birikimleri bütünleştirdiği kadar orijinal ve özgün yönüyle de geniş bir bilgi, bilim ve felsefe tarihinin yapıcı unsurudur. Dolayısıyla doğaya ve evrene dair problem, soru veya sorunlar, özellikle 8. yüzyıldan itibaren kazanım ve birikimiyle İslam düşünce

geleneğine mündemiçtir. Bu çalışmanın temel savı da özünde bu bağlamdan hareket etmektedir.

Bu kısa değerlendirmenin çizdiği sınırlar, bu çalışmanın amacını giden yolu kurmaktadır. Bu çalışmanın ilk amacı, İslam düşünce geleneğinde “metafizik nedir?” soruna yanıt aramaktır. Bu sorgulamayla Orta Çağ Batı Hristiyan Dünyası'nın metafizik algısındaki sıklık daha anlaşılır hale gelecektir. Bu aslında metafiziğin, bilgi ve bilim karşında ötekileştirilmesinin gerekçelerinin modern kavrayışın kendi tarihinde araması gerektiği iddiasını temellendirme çabasıdır. Benzer şekilde bilimin, modern kavrayışın yarattığı bir güç değil, Orta Çağ Batı Hristiyan Dünyası'nda sindirilmiş bir kadim sistem olduğunu hatırlatma girişimidir. İkinci amaç ise İslam düşünce geleneğinde “bilim, metafiziğe çeper midir?” ve “eğer öyleyse neden ve nasıl?” sorularını cevaplamaktır. Bu bağlamda çalışmanın özgün değeri, metafizik kavramını bilimle çatıştırmadan, iki kavramı karşı karşıya getirmeden ve ikilem yaratmadan nasıl bir düzlemde anlamak, anlamlandırmak ve açıklamak gerektiğinin İslam düşünce geleneği örneğinden hareketle tartışılmasıdır.

2. İslam Düşünce Geleneğinde Metafizik

İslam düşünce dünyasında “metafizik nedir?” sorusunu biri köken diğeri de (özgün ve orijinal) sonuçlar olmak üzere iki dönüm noktası etrafında değerlendirmek mümkündür. Bu dönüm noktaları mantıksal olarak birbirinin ardılı, ancak yapısal olarak birbirlerinden ayrı bir ilişki biçimine sahiptir. Metafizik kavramının köken ölçütü Aristotelesçi ve Yeni-Platoncu perspektifler ve (özgün ve orijinal) sonuçlar ölçütü ise Kindî (801-873)¹ ve çevresi nispetinde

---

¹ T. J. De Boer *İslâm'da Felsefe Tarihi* adlı eserinde Kindî'nin doğum ve ölüm tarihinin tam olarak bilinmediğini, ancak onun astroloji çalışması olan *İlmu Ahkâmî'n-Nucûm'dan* hareketle 870 yılında hayatta olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedir (Bkz. Boer, 2001, s. 125).

okunabilir. Kindî çevresi, onu destekleyenler ve eleştirenler ayrımıyla ele alındığında, “metafizik nedir?” sorgulaması hem bir soru hem de bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Soru ve sorun yönlerini inşa eden problematiğe öncelikle köken ölçütünden yaklaşmak, geçerli ve tutarlı sonuçlara ulaşmak adına doğru olacaktır.

Metafizik’in İslam öncesi serüveni düşünüldüğünde terimin, problematik açıdan belli sorunları, konu bakımından da birtakım farklı aşamaları ifade ettiği görülmektedir. Madde dünyasının haricinde olanlara dair bilgiler toplamını ifade eden metafizik, Aristoteles’ten sonraki filozof ve düşünürleri en çok meşgul eden meselelerin ilmi olmuştur. Çünkü bir filozofun ve hatta onun öğrencisinin evrene ve doğaya dair soru ve sorunları kavrayış tarzını sergileyen temel ilimler, felsefe çatısı altında kümelenen fizik ve matematikle birlikte metafizikte kendini inşa etmiştir.

“Fizik, kendilerinde bir hareket ilkesine sahip olan varlıkları inceler. Öte yandan matematik teoretik bir bilimdir ve o değişmez, ancak bağımsız bir varlığı olmayan şeyleri inceler. O halde bağımsız ve hareketsiz varlıklar – tabii ilerde göstermeye çalışacağımız gibi eğer bu tür bir töz, yani bağımsız ve hareketsiz bir töz mevcutsa- bu iki bilimden tamamen farklı bir bilimin konusudur. Ve eğer varlıklar arasında bu tür bir gerçeklik varsa burada tanrısal bir şey olacak ve ancak bu tanrısal şey, ilk ve egemen ilke olacaktır. O halde görülüyor ki üç tür teoretik bilim vardır: Fizik, matematik ve teoloji” (Aristoteles, 1996, s. 463).

Filozofun teoloji ile kastettiği, metafiziktir. Metafizik, varlık olmak bakımından varlığı ve ona özü gereği ait olan nitelikleri inceleyen bir bilim olarak,

“... özel bilimler olarak adlandırılan bilimlerin hiçbirinin aynı değildir. Çünkü bu diğer bilimlerden hiçbiri genel olarak varlığı varlık olmak bakımından ele almaz; tersine onlar örneğin matematik bilimlerin yaptığı gibi, varlığın belli bir parçasını ayırarak sadece bu parçanın ana niteliklerini incelerler. Şimdi biz ilk ilkeler ve en yüce nedenleri aradığımıza göre, bu ilkeler ve nedenlerin doğası gereği kendisine ait olacakları bir şeyin zorunlu olarak var olması gerektiği açıktır. O halde varlıkların öğelerini arayanlar, gerçekte mutlak anlamda ilk ilkeleri aramakta idiyse, onların aradıkları bu öğelerin de ilineksel anlamda varlığın değil, varlık olmak bakımından varlığın öğeleri olmaları gerekir” (Aristoteles, 1996, ss. 187-189/IV. Kitap).

Aristoteles nazarında çıkarım yoluyla hakikatin bilgisine ulaşmayı öngören ilim olarak metafizik/teoloji, var olanı var olmak bakımından ele alan bir disiplindir. Bu bağlamda İslam öncesi tarihte metafiziğin ilk dönüm noktası, Aristoteles'in maddi dünyanın dışındaki bilgiler toplamını “mevcut olmak bakımından mevcudu” konu edinen bir disiplin altında birleştirmiş olmasıdır. Bu kavrayış tarzıyla Aristoteles felsefe tarihi açısından hocası Platonla arasında metafiziksel karşıtlığa ve kutuplaşmaya neden olmuş ve bir dönüşümü başlatmıştır. Platon nazarında mutlak ve kesin bir bilgiye erişmek için öncelikle sabit, kalıcı ve değişmez olan birtakım varlıkların olması gereklidir. Daha sonra da bu varlıkların maddesel/cisimsel anlamda bir yerde bulunmaması, yani değişmemesi ve hep var olması şarttır. Bu koşulların olduğu dünya, idealar dünyasıdır. Öte yandan duyularla algılanan ve maddesel/cisimsel bir anlam taşıyan da görünüşler dünyasıdır (Topakkaya, 2014, ss. 16-17). Bu ayırım, Platon'un metafizik tasavvurunun ne olduğunu ortaya koymaktadır. Madde dünyasının ötesindeki bilgiye nasıl ulaşacağına yönelik hoca-öğrenci arasındaki bu kutuplaşma göstermektedir ki hem bir filozofun hem onun öğrencisinin hem de bir felsefi

doktrinin madde dünyasına ilişkin düşünce, amaç, niyet ve tasarımları aslında onların metafizik tasavvurlarının ne olduğuna ilişkindir. Dolayısıyla “metafizik nedir?” sorgulaması, farklı tasavvurların farklı sonuçlara ulaştığı bir analizdir. Dahası onu bilim, bilgi ve özellikle de felsefe tarihindeki dönüşümlere nasıl alan açıldığının izlerinin sürülmesinde bir güzergâh olarak da görmek mümkündür.

Aristoteles sonrasında metafiziğin konusu ve problemleriyle alakalı bizzat Aristoteles metinleri ve bu metinlerdeki iç sorunlar ele alınmaya başlamış, yorum süreci Plotinus’a kadar devam etmiştir. Platoncu ve Aristotelesçi iki büyük dönemi geride bırakan gelişme, Grek-Roma dünyasının son dönemlerinde ortaya çıkan Yeni-Platonculuk’tur. Dolayısıyla köken ölçütündeki diğer etken unsur, Yeni-Platonculuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni-Platonculuk, başta Roma olmak üzere Suriye, Atina ve İskenderiye gibi dönemin önemli bilim merkezlerinde asırlar boyunca etkili olmuştur. Hem Hristiyan ve Musevilik² hem de İslam düşünce dünyasının gerek inşasında gerekse gelişiminde etkin kaynak olan bu öğretiyi, Platon ve Aristoteles’in ardından Plotinus (M. S. 205-270) tarafından kurulmuş bir okul olarak düşünce tarihindeki yerini almıştır. Roma’da kurulan bu okul, aslında Platon-Aristoteles kutuplaşmasının ve Stoacı okulun izlerini taşımıştır. Platon’dan yoğun şekilde etkilendiği görülen Plotinus, Platon’un idealar ve görünüşler dünyası öğretisini insanın kurtuluşa erişebileceği bir ilişki düzleminde din bağlamı güçlü olan bir metafiziksel içerikle ortaya koymuştur. Platon’un idealar öğretisiyle benzer olan yanı, iki dünya arasında bir bağ kurmasıdır. Farklı olan yönü ise Platon’un Tanrısının varlıktan üstün olması fakat idelerden üstün olmamasıdır. Zira Tanrı’nın kendisi bir idedir. Yani “Bir” idedir, idelerin en üstünüdür (Weber, 1998, s. 112). Oysa Plotinus’un Tanrısı, ideleri de aşan ve tam da bu sebeple düşünce ile kavranamayandır. Plotinus’un ifadesiyle çünkü Bir/Tanrı, “hiçbir şey aramayan, hiçbir şeye sahip olmayan,

² Aristoteles ve Yeni-Platonculuk’un İslamiyet’ten başka diğer dinler üzerindeki etkisi hakkında (Bkz. Aydın, 2018a, s. 149; Sayılı, 1951, s. 7).

hiçbir şeye ihtiyacı olmayan bir varlıktır. Bu yüzden O, yetkindir. Yetkin olduğu için bolluk olur ve bolluk olma ondan farklı bir şey meydana getirir” (Akt. Kılıç, 2009, s. 42). Dolayısıyla Plotinus, kendinden önceki spiritüalist-idealist öğretileri uzlaştıran bir kavrayışa sahiptir. Bu uzlaştırmada ideler, madde dünyasının oluşmasında ara nedenlerdir. Ayrıca varlığı aşamalı olarak “Bir”den³ aşağıya doğru indirgeyen de bir yapı söz konusudur. En üst mertebede olan “Bir”, yaratıcı gücü ifade ederken ilişkinin bütünü, ondan farklı bir şey meydana getirmeyi ifade eden işleyişte de sudûr teorisini karşılamaktadır.⁴ C. Kılıç bu teoriyi şöyle açıklamaktadır (2009, s. 40):

“İlk ve Tek (Bir) olandan zorunlu bir taşma (emanation) sonucu mükemmelden daha az mükemmele doğru, ışık saçıp etrafını aydınlatandan karanlığa doğru bir sıralamayla, en alttaki varlığa kadar inilen ve bu çizgide mükemmelliğini ve yetkinliğini, gittikçe azalan bir vaziyette kaybeden bir varlık düşüncesine denir.”

Kısacası Plotinus sudûr teorisine, varlığın temeline Bir'i yerleştirmektedir ki O, ilk ve mutlak olandır; dışındaki her şey ondan zorunlu olarak türeyenlerdir. Bu ontolojik bağlam hem felsefi hem de dini içeriğiyle öne çıkmıştır. Başka bir ifadeyle Plotinus'un felsefî bakışı, ikili bir yapıyı yani ruhun arındırılması ve evrenin akla dayalı bir açıklamasının nasıl olacağına ilişkindir (Nuyan, 2019, s. 95). Bu, bir anlamda Platon'un ideası ile Aristoteles'in Ay-üstü metafiziğinin ve yine Platon'un görüşler dünyası ile Aristoteles'in Ay-altı âlemin fiziğinin birleştirilmesidir. Ya da biraz daha kökene gidilecek olursa Herakleitos'un sürekli bir akıcılık ve değişimi öngören evreni ile Parmenides'in hiçbir şeyin

³ Plotinus ve Yeni-Platoncu felsefe de Bir, varlık mertebeleri düşüncesini ifade etmektedir. Detaylı bilgi için (Bkz. Aydoğan, 2022, s. 121 vd.; Bowe, 2003, ss. 105-129; Kılıç, 2009, ss. 42-46; Saliya, 2016, ss. 149-150).

⁴ Plotinus ve Yeni-Platonculuk'ta sudûr teorisine hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Aydoğan, 2022, s. 120 vd.; Bal, 2009, ss. 89-97; Bowe, 2003, ss. 131-154; Kılıç, 2009, ss. 42-46; Saliya, 2016, ss. 150-152).

değişmeyeceğini ve görünüşteki değişimlerin aslında duyusal yanılsamalar olduğunu belirttiği evrenin birlikteliğidir. Ya da daha kısa ifadesiyle Thales’le başlayan ve Sofistlere kadar sürecek olan doğa felsefesi veya doğa bilimleri evresinin yekûnudur. Bu birliktelik veya birleştirme, insanın dinsel ilgi ve kaygılarına Yunan rasyonelliğinin felsefi bir cevabı olarak anlaşılabilir (Arslan, 1996, s. 12).

Hiç kuşku yok ki Antik Yunan düşüncesinde gerek Platoncu ve Aristotelesçi felsefe ve kutuplaşma gerekse Plotinus ve Yeni-Platoncu öğreti, bu kısa köken ölçütü değerlendirmesine sığdırılmayacak derinlikte bir birikime ve tarihe sahiptir. Ancak çalışmanın merkezi problemi dikkate alındığında, bu ön bilgilendirme bir arka plan nispetindedir. Çünkü hem İslam Dünyası’nda “metafizik nedir?” sorusunun yanıtını hem de İslam’ın Yunan felsefesiyle karşılaştığı ve temas ettiği metafizik zemin, bu ön yaşantı ve deneyim tarihini referans almaktadır ki ikinci ölçütün, yani (özgün ve orijinal) sonuçların sınırları da bu noktadan itibaren başlar.

İslam Dünyası’nın Yunan felsefesi ve dolayısıyla Aristoteles ve Yeni-Platoncu metafizikle teması, Kindî ile başlamış, Fârâbî (870-950) ile asıl içeriğine kavuşmuştur. Fârâbî’nin açtığı yolda ilerleyen ve onun fikirlerini geliştiren ise İbn Sînâ (980-1037) olmuştur. Ancak öncelikle Gazali’nin bu isimlerin Aristotelesçi ve Yeni-Platoncu anlayışlarına karşı çıkışı da göz ardı edilmemelidir ki “metafizik nedir?” sorusunun sorun tarafı da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

İslam düşünce geleneğinde “mevcut olmak bakımından mevcudu” konu edinen bir disiplin olarak metafiziğin içerik ve kapsamının inşası Kindî ile temelleri atılmış ve çevresi, yani özellikle Fârâbî ve İbn Sînâ ile olgunluğuna erişmiştir. Kindî ve çevresinin Yunan tarzı bir felsefeyi referans aldıkları ancak katıksız bir tekrara düşmekten ziyade, eklektik bir tavırla nitelikli ve sistemli bir İslami felsefe hareketine dönüştürdükleri söylenebilir. Bu hareket, öncesinde gelişimini

büyük oranda tamamlamış olan kelamla belli bir noktaya zaten ulaşmıştır. Tercüme faaliyetleri ise gerek İslam düşüncesinin gerekse İslam felsefesi hareketinin başlangıç noktası değil, bunların gelişim sebebi niteliğinde olmuştur (Olguner, 1993, s. 10). Bu gelişim sürecinde rakip teolojilere/metafiziklere karşı İslam'ın doktrinlerini özgün ve orijinal sonuçlarıyla spekülâtif karakterli bir düşünce hareketi içinde metafizik düzlemde savunma gayesinde Kindî ve çevresinin öncü ve etkin rolleri olmuştur. Bu anlamda büyük bir Arap ailenin mensubu olan Kindî de (tam adı Ebu Yusuf Ya'kub İbn İshak İbn Sabbah İbn İmran İbn İsmail İbn el-Eş'as İbn Kays el-Kindî), ilk İslam filozofu olarak nam kazanmıştır.

Kindî'nin metafiziği, Aristotelesçi olduğu kadar Yeni-Platoncu bir çizgiyi takip etmiştir. Bu çerçevede metafizik, "ilk felsefe" konumundadır. Kindî "İlk Felsefe" risalesinde "ilk felsefe"yi şöyle tanımlamıştır: "Felsefe, insanın imkânı dâhilindeki şeylerin hakikatinin bilgisidir", öyleyse filozofun gayesi de "... nazarî bilgisi ile hakikati elde etmek ve pratik bilgisiyle de hakikate göre davranmaktır." Bu risalenin sonunda da Kindî, "Hakiki bir (el-Vâhid el Hakk), şu halde evvel'dir, Yararıdır, yaratmış olduğu bütün her şeyi koruyandır" diyerek Tanrı'yı, felsefenin ve dolayısıyla filozofun gayesi olan "hakikat" ifadesiyle denkleştirmiştir (Akt. Bilen, 2000, s. 10). Bu felsefi ve dini bağlamı zeminin kökeni Aristoteles'in *Metafizik* adlı eserindeki üç ana problematikten beslenmiştir. Bunlar, "İlk Nedenleri Araştıran Bilim Olarak Metafizik", "Varlık Olmak Bakımından Varlığın Bilimi" ve "Tanrı'yı İnceleyen Bilim Olarak Metafizik".⁵

⁵ Aristoteles'in metafizik anlayışını tutarlı ve makul bir değerlendirmeye Ö. Osmanoğlu "Aristoteles'in Metafizik Sistemi" başlıklı çalışmasında ele almıştır. Yazar, filozofun başyapıtı olan "Metafizik" adlı eserini yukarıda değinilen ana başlıklar altında "İlk Felsefe" ve "İlk Bilim" Olarak Metafizik, "Bilgelik Olarak Metafizik", "Dört Neden Teorisi", "Tözün Bilimi Olarak Metafizik", "Oluşun Analizi: Madde ve Form", "Oluşun Analizi: Kuvve ve Fiil,

Kindî bu perspektiften hareketle özellikle “metafizik nedir?” sorgulamasını İslam düşünce geleneği açısından din-felsefe arasındaki uzlaşmayı yönlendirerek başlatmıştır. Buna göre Kindî, evvela mantıkçılar aracılığıyla dini felsefeye dönüştürmüş, daha sonra dini ilahi bir ilim olarak felsefenin üstüne çıkarmış ve son olarak da felsefi yorum aracılığıyla din ve felsefe arasında bir uzlaştırmaya gitmiştir (Bilen, 2000, s. 13). Bu uzlaştırmada filozofun metafizik kavrayışını biçimlendiren hatlar, mantık, felsefe ve din ekseninde şöyle bir araya gelmişlerdir: Mantık, bir yöntem⁶; felsefe, kanıtlamanın apaçık olan ancak beşeri nitelikteki ilkelerinin dayanağı, Kur’an ve vahiy temelli din ise ilahi kaynaklı olduğu için sağlam ve kesin olan delilleri içeren ilimdir. Mantık, akıl yürütmenin; felsefe, Tanrı/“Bir” hakkında yeterli ve sağlam bir bilgi edinmenin, din ise ilahi delillerin inandırıcı, açık ve kapsamlı birikiminin bütünüdür. Kindî böylece dinin felsefi yorumu için kapıyı açmış ve buradan din-felsefe uzlaştırmasıyla metafizik perspektifini kurmuştur. Ayrıca Tanrı’nın sıfatları konusunda Kindî’nin Mutezile’yi izlediği ancak konuya yaklaşımının oldukça farklı olduğunu da hatırlatmakta fayda vardır.⁷ O, bu çerçeveyi sonsuzluk ile nefis ve akıl problemleri etrafında genişletmiştir. Sonsuzluk probleminde takipçilerinden farklı olarak âlemin kadim olmadığını ileri sürmüş ve bu düşüncesini matematik temeller üzerinden tartışmıştır. Buna göre madde ve biçimden oluşan, mekânla sınırlı ve zamanda hareket eden her cisim sonludur ve sonlu olduğu için de kadim değildir, kadim olan yalnızca Allah’tır ve ezelidir (Aydın, 2018b, ss. 40-48; Bilen, 2000, ss. 13-17). Nefs⁸ ve akıl ise filozofun metafizik perspektifini

---

“Hareketin Analizi”, “Hareket ve Değişim”, İlk Hareket Ettirici, Tanrı: Kendini Düşünen Düşünce”, “Gök Kürelerinin Akılları” ve “Evrenin Teleolojisi” başlıklarıyla analiz etmiştir. Detaylı bilgi için (Bkz. Osmanoğlu, 2019).

⁶ İslam düşünce geleneğinde mantık, bir şerh niteliğinde ve aktarımdan ibaret değildi, daha ziyade Aristoteles’in *Organon* metinleri esastı. (Bkz. Aydın, 2018a, s. 150).

⁷ Kindî, Mutezile ve Kindî’nin Mutezile ile olan teması, kabul ve reddiyeleri hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Adıvar, 2000, ss. 77, 91-98; Bilen, 2000, ss. 14-15; Ivry, 1974, ss. 22-33, 2013, ss. 45-59).

⁸ Kindî’de nefis anlayışı hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Akyol, 2015, ss. 42-59).

kuran ontolojisi ve iç içe geçmiş epistemolojisinin unsurları olmuştur. Bu anlamda düşünme, arzu ve gazap olmak üzere üç melekedden oluşan nefis, öncesinde kuvve halinde, sonrasında ise bilfiil akledendir. Akıl ise eşyanın cins ve türlerinden başka bir şey olmayandır. “İlk Felsefe” risalesinde filozof, nefis ve akıl konusuna şöyle açıklık getirmiştir:

“Nefs (ruh) cins ve türlerle birleştiğinde bunlar düşünülür şey haline gelirler. Cinslerle birleşmeden sonra nefis fiilen akleden olur. Bu birleşmeden evvel nefis kuvve olarak akledendi. Şimdi kuvve halinde bulunan herhangi bir şey, onu kuvveden fiile geçirecek bir şey olmaksızın fiile çıkamaz. Nefsi kuvve olarak akleden olmaktan çıkarıp fiilî olarak akleden haline getiren ve onunla birleşen eşyanın cinsleri ve türleri, yani küllîlerdir” (Akt. Bilen, 2000, s. 19).

Dolayısıyla epistemolojik niteliğiyle değerlendirildiğinde küllîler nefisle birleşebildikleri ölçüde akıl olurlar, ancak çokluğu ifade eden akıl, aynı zamanda birliği de ifade eden bütündür. Ne var ki “hakiki birlik”in, aklın birliği olmadığı da kesindir. Bu genel çerçeve ışığında Kindî hem ontolojik hem de epistemolojik olarak “Bir”/Tanrı’nın sınırlarında gezinirken, Aristoteles ve Plotinus’un iç içe geçmiş ve sistemli olduğu söylenemeyecek olan bir metafizik perspektif oluşturmuştur (Fakhry, 1965, s. 470). Bu metafizik perspektifi daha tutarlı bir yapıya kavuşturacak olan ise Fârâbî’dir.

Mantık, matematik, siyaset, fizik, ahlak ve metafizik alanlarda geliştirdiği perspektifle bir sistem olarak İslam felsefesinin kurucusu Fârâbî olmuştur. Aristoteles’ten sonra ilmi ve mantık çalışmalarıyla “muallim-i sâni ya da hâce-i sani” olarak tanınmış ve ün yapmış olan filozof ontolojik, epistemolojik ve değer problematiğiyle sistemli ve tutarlı bir kavrayış tarzı inşa etmiştir. Meşşâî geleneğin de kurucusu olan Fârâbî, Yunan felsefesinin anlaşılması ve özellikle de

oluş-yaratılış arasındaki tartışmaların ve çelişkilerin nihayete ermesi için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu anlamda İşrakî felsefenin de temellerini attığı söylenebilir. Tam adı Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî olan filozof, birçok alanda eserler vererek bilgi, bilim ve felsefe tarihinde önemli bir yer edinmiştir.⁹ Fârâbî'nin sisteminde Aristotelesçi ve Yeni-Platoncu, dolaylı olarak da kuşkusuz Platoncu kavrayışın birlikteliği söz konusu olmuştur. Örneğin mantık sahasında Aristotelesçi *Organon* karakter ve net bir bilişsel duruş görülmektedir (Uyanık & Akyol, 2019, s. 113).

Fârâbî'nin metafizik kavrayışını belirginleştiren şema, bilimler sınıflandırmasında ortaya çıkmıştır. Bu sınıflandırma *Kitâbü't-Tenbîh, İhsâu'l-'Ulûm* (İlimlerin Sayımı) ve *Kitâbu'l-Burhân* adlı eserlerinde görülmektedir. Bu eserlerde ortaya konulan sınıflandırmanın genel karakteri Aristotelesçi bir bakış tarzıyla şekillenmiştir. Buna göre bilgi/felsefe, biri teorik diğeri pratik olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Teorik bilgi matematik, fizik ve metafizikten, pratik bilgi ise ahlak ve siyasetten oluşmuştur. Ayrıca filozof dil, mantık, matematik, tabiat, ilahiyat, siyaset, fıkıh ve kelamdan oluşan bilimler sınıflandırmasından da söz etmiştir. Bir başka sınıflandırması ise mevcudu mutlak olarak ele alanlar ve belli bir yönden ele alanlar olarak kategorize etmiştir. Bu kategoride mevcudu tümel olanlar yani felsefe, cedel ve safsata; özel mevcutları ele alan tikel bilimler ise matematik, doğa bilimi, medeni bilimler ve ahlak biliminden müteşekkildir (Ensarioğlu, 2019, s. 177). Filozofun bu şemayı oluştururken belirlediği ölçütler, metafiziğin meseleleri, gayesi, ilkeleri ve konusu üzerinedir. Başka bir ifadeyle gerek tümel ve tikel gerekse teorik ve pratik bilimler sınıflaması kapsamında metafizik, diğerlerinden konu, gaye, mesele ve ilke boyutlarıyla ayrılmış ve filozofun bilim

---

⁹ Fârâbî'nin eserleri hakkında (Bkz. Ateş, 1951; Aydınlı, 2018a, ss. 147-148). Ayrıca Fârâbî'nin eserlerinin yazma ve basmaları, şerhleri, tercümelerinin kaydedildiği ve daha sonrasında ise filozof hakkında yazılmış olan ve ondan bahseden kitap ve makalelere yer verilmiş olan *Fârâbî Bibliyografyası, Kitap-Makale (Doğumunun 1100'üncü Yıldönümü Münasebetiyle)* adlı esere bakılabilir. (Bkz. Cunbur, 1973).

sınıflandırmasında kendine has bir bilim olarak konumlandırılmıştır.¹⁰ Bu boyutlarla varlığın bilinebilirliği, birlik ve çokluk kavramlarına dayalı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre metafizik, diğer bütün bilimlere dayanak oluşturması bakımından üst bilim, varlığı, varlık olması hasebiyle incelediği için tümel, zorunlu öncüllere dayanmasından dolayı da mantıksaldır (Ensarioğlu, 2019, s. 194). Bu noktada dikkate alınması gereken husus ise Fârâbî'nin diğer bütün mevcutların varlığının ilk sebebi olan "İlk Mevcudu" yani Tanrı'yı Kindî'den farklı olarak metafiziğin konusu olmaktan çıkarmış olmasıdır (E. Erdem, 2019, s. 197). O halde denilebilir ki metafizik öncelikle Tanrı'yı değil, konu, gaye, ilkeler ve meseleler boyutuyla Tanrı'nın bilgisine yönelimdir. Bu yönüyle o metafiziği, determinist bir örüntü içinde "oluş"un bilgisine ulaşmak isteyen felsefenin nihai hedefi olarak belirlemiş ve hem nedensellik ve süreklilik ilişkisiyle hem de "Bir"den çokluğa uzanan varlık hiyerarşisi tasavvuru olan sudûr teorisiyle özgün bir yapıya kavuşturmuştur. Bu metafizik sistemin hatlarını çizen tarihsel bellek, Plotinus'un sudûr teorisi, Batlamyus'un astronomisi, Aristoteles'in fiziği, Pisagorcu matematik sistemler ve Keldanî kültürüdür (Aydınlı, 2018a, s. 157; Ensarioğlu, 2019, s. 186). Bu tarihsel belleğin belirgin karakteri ise mekanik ile aşkın olan arasında var olan boşluktur. İşte Fârâbî'nin metafizik kavrayışını özel ve güçlü kılan da bu boşluğu doldurur nitelikte bir entelektüel inşa olmasıdır.

Görüldüğü üzere Fârâbî'nin metafizik kavrayışı Platon, Aristoteles ve Yeni-Platoncu bir iz sürümdür. Ancak bu durum Fârâbî'nin metafizik sisteminin orijinalliğini ve özgünlüğünü gölgelemeye yeterli değildir. Çünkü takipçisi olduğu bu öğretilere getirdiği eleştiriler ve onları da aşan güncellemeler özellikle felsefe tarihi açısından değerli katkılardır. Örneğin Aristoteles'te hareket etmeyen ancak hareketin ilk sebebi olan Tanrı, gâî sebeptir ve deizmin Tanrı anlayışını

---

¹⁰ Metafiziğin konu, gaye, ilke ve mesele olarak dört boyutlu tahlili hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Ensarioğlu, 2019).

çağrıştırmıştır. Fârâbî’de ise Tanrı hem gâî hem de fâil sebep olarak var olmuştur (Aydın, 2018a, s. 156). Ya da Plotinus’ta “Bir” ilk, akıl üstü bir varlıktır ve bu tasarımda “ötesi” vurgusu öne çıkmaktadır. Oysa Fârâbî’de bu vurgu “farklılık”la, “Bir” ise cevherle karşılanmıştır (Ensarioğlu, 2019, ss. 189-190). Dolayısıyla bu veriler sonucunda “metafizik nedir?” sorusunun Fârâbî’deki yanıtı, nedenselliğin kabulüyle hem “İlk Sebep”in bilgisini hem de bilginin dayanakları olan ilkelerin bilgisini vermesi nedeniyle felsefenin gerçek gayesidir.

Özellikle Aristotelesçi ve Yeni-Platoncu tesirleriyle ilerleyen İslam düşünce geleneğini eleştirel bir perspektifle analiz eden ve Fârâbî’nin metafizik sisteminin açtığı yoldan bütünlüklü ve sistemli bir metafizik sistem inşa eden İslam düşünürü ise İbn Sînâ’dır. Orta Çağ’ın hem İslam hem de Batı Hristiyan Dünyası’nda en çok referans alınan “el-Kanun fi’t-Tıp” eserindeki hekimlik yetenek, bilgi ve birikimiyle İbn Sînâ, Batı’da “Avicenna” olarak bilinmiştir. Hekimlerin piri olarak tanımlanan bilgin, şöhretini felsefe sahasında da benzer entelektüel birikim, yeterlilik ve yetenekle muhafaza etmiştir. Filozof kimliğiyle İbn Sînâ’nın metafizik perspektifi, öncelikle Aristoteles’in metafizik sistemindeki belirli problemleri ya da çelişkileri çözüme kavuşturmak üzerine kurulmuştur. Bu spesifik çabanın ötesinde en genel amacı ise,

“gerçekliğe ilişkin rasyonel bir açıklama sunmak; varlık olması bakımından varlığın doğasını analiz ederek Tanrı’nın varlığını ve birliğini kanıtlamak; Tanrı, melek, peygamber ve ahiret hakkındaki konuşmayı ‘bilimsel’ bir zemine oturtmak; insanın, varlık hiyerarşisi içindeki yerini kavramasını, akıl ile vahiy arasındaki örtüşmeyi idrak etmesini, teorik ve pratik açıdan bütüncül bir dünya görüşü kazanmasını sağlamak ve nihayetinde ona sonsuz mutluluğu elde etmenin yolunu göstermektir” (E. Erdem, 2019, s. 197).

Bu genel gayenin hayata geçmesinde filozofun metafizik sisteminin iki kaynağından biri İslam düşüncesine ait Kelam ve Fıkıh ve diğeri ise Aristotelesçi ve Yeni-Platoncu Antik Yunan felsefe birikimi olmuştur. Bu zemin üzerine oturan metafizik sistemiyle İbn Sînâ, öncelikle felsefenin ne olduğundan hareket etmiştir. Ona göre felsefe,

“insanın, kendinden bağımsız varlık sahasının gerçekliğinin ne olduğunu ve kendi eylemleriyle ortaya çıkan varlık sahasının ne olması gerektiğini anlamasını, aklını/nefsini yetkinleştirip dünyada ve sonraki hayatında mutlu olmasını sağlayan teorik bir bilimdir” (E. Erdem, 2019, s. 202).

Felsefe, matematik, fizik ve metafizikten oluşan teorik; ahlak, siyaset, sanat kollarını içine alan pratik yönüyle ikiye ayrılmış, teorik felsefe insanın eylemlerinden bağımsız varlık sahasını, pratik felsefe ise insan eylemlerinin ortaya çıktığı varlık sahasını konu edinmiştir. İşte bu sınıflamada teorik felsefenin en üstünde metafizik yer almıştır ki onun amacı Tanrı'yı bilmektir. Pratik felsefenin amacı da toplum ve daha da özel olarak aile hayatında doğru eylemde bulunmaktır. Bu çerçevede maddenin dışında bir varlık sahasını konu edinen tümel bir bilim olarak İbn Sînâ'nın metafizik sistemi, Aristoteles'le uzlaşmıştır. Ancak Tanrı'nın metafizikteki yerinin ne olması gerektiği konusunda ise görüş ayrılığı yaşamıştır (E. Erdem, 2019, s. 202).

Fârâbî'de olduğu gibi İbn Sînâ'nın metafizik sistemi de konu, mesele, gaye ve ilkeler bağlamıyla değerlendirilebilir. Metafiziğin konusu, her şeyden önce apriori olandır. Yani varlık olması bakımından varlık ya da mutlak varlıktır. Bu anlamda metafiziğin konusu varolan her şey değil, kendini anlamaya yeterli ve elverişli tek varlıktır. Gayesi ise gerçekliği rasyonel olarak açıklamak, Tanrı'nın varlığını bilmektir. Bu gayeye göre bir bilim olarak metafizik, bütün varlıkların en uzak sebeplerinin bilgisidir, yani Allah'ı bilmektir (E. Erdem, 2019, s. 203).

Metafizikte ele alınan meseleler, nedenli varlığın sebepleri, varlığın arazları ve tikel bilimlerin ilkeleri hakkındadır. Bu çerçevede örneğin nedensellik ya da tümel metafiziğin konusu iken, “tümeller zihnin mi dış dünyanın mı unsurlarıdır?” ya da “nedensellik doğa bilimleriyle açıklanabilir mi?” soruları metafiziğin meseleleri arasında yer alır. İlke bağlamı ise her bilimin bir konusunun olması gerektiği ve olduğu dikkate alındığında, hiçbir bilim kendisine konu edindiği problemi kendince kanıtlayamaz. Bu nedenle tikel bilimde ele alınan konu ancak o bilimden önce gelen daha genel bir bilimde kanıtlanabilir ki metafizik de tüm tikel bilimlerin ilkelerinin kendisine dayandığı en üst bilimdir (E. Erdem, 2019, s. 204).

Bu genel değerlendirmenin ortaya koyduğu öz bilgi şudur: İbn Sînâ'nın metafizik tasarımı, teorik ve pratik bilgiler bağlamıyla sistemli ve bütünleştirici bir perspektife sahiptir. Gerek insan gerek evren gerekse Tanrı, bu metafizik sistemin apriori bir düzeni konu edinen problem ağının unsurlarıdır. Bu ağda varlık iyiliği, Tanrı zorunluluğu karşılıklıdır.

Sonuç olarak hem Aristotelesçi hem de Yeni-Platoncu metafizik sistem Kindî, Fârâbî ve İbn Sînâ örneklerinde görüldüğü üzere İslam düşünce geleneğinde “metafizik nedir?” sorusunun kaynağını oluşturmuştur. Bu tabloda öne çıkan önemli noktalardan biri, öncelikle metafiziğin fizik ve matematikle birlikte “İlk Felsefe” çatısı altında yer almasıdır. Diğeri ise pratik bilimlerin, tümele ya da teorik veya apriori olana ulaşmakta bir araç olduğudur. Anlaşıldığı kadarıyla İslam felsefe geleneğinde en üst bilinen hakkında en üstün bilgi olarak metafizik, nedenlileri tikel veya deneyime açık bilgi olarak araştırmıştır. Bir başka ifadeyle maddeye dair olan bilgiler, maddeden ayrık olan bilgiye bağlı ve bağımlılığıdır. Ancak bu noktada dikkat çeken husus, maddeye dair olan bilgilerin ki bunlar pratik bilimler ve poetik bilimler içinde ele alındığını görmekteyiz, aynı zamanda maddeden ayrık olan bilgiye çeper olmasıdır. Nasıl?

3. *Metafizik'e Çeper Olarak Bilim*¹¹

İslam düşünce geleneği kapsamında “bilim, metafiziğe nasıl ve neden çeper olur?” sorusu çalışmamızın merkezindedir. Yukardaki değerlendirmelerin çizdiği resimde İslam düşünce geleneğini de kapsayacak şekilde “metafizik nedir?” sorusunun nirengi noktası metafiziğin, maddeden ayırık olanın bilimi olmasıdır. Hem başlangıç hem de hareket noktası olması hasebiyle farklı tasavvurlar, kavrayışlar ve sonuçların ortaya koyduğu soru, sorun ve çözüm çizelgesi bu noktadan itibaren metafiziğin etki-tepki hattını da çizmektedir. Kaldı ki bu hattın modern paradigma tarafından ötekileştirmesinin nedeni de budur. Yani modern paradigmaya göre metafizik tümüyle boşlukta kurulmuştur ve temelleri ucu bucağı bilinmeyen ve görünmeyen uçuruma atılmış dev bir tasarımdır. O halde bu tasarımda “maddeden ayırıklık” neyi ifade etmektedir? Bu soru “maddenin ne olduğunu bilmek, maddeden ayırıklığın ne olduğunu da bilmektir” şeklinde tek düze bir cevapla geçiştirilemeyecek ölçüde derin ve kapsamlıdır. Böylesi bir cevap, birinin diğerini nesne konumuna sokmasını, edilgenleştirmesini ifade eder. Bu ise karşıtlık oluşturmak ve çatıştırmak demektir. Ayrıca bu geçiştirme cevabının ortaya koyacağı tablo bilimin, metafiziğe çeper olma durumunu belirlemesi açısından da zayıf ve yetersizdir. Çünkü maddenin ne olduğunu bilmek ve belirlemek, “maddeden ayırıklığı”nı bilmenin ve belirlemenin ölçütü değildir, aksi için de bu hal geçerlidir.

“Ayrıklık”, öncüller arasında hiçbir ortak unsurun olmamasına ve dolayısıyla da neden-sonuç bağıntısının yokluğuna delalet eder. Modern paradigma için bir zıtlık, karşıtlık veya çatışma yaratmaya yeterli bir boşluktur. Metafizik-fizikî dünya ikilemi arasında birinci öncülü yıpratıcı “bilgi, güçtür” kurulumu da buradan beslenmektedir. Modern kavrayış bu boşluğu “seçenek”le doldurmuş ve “veya” bağlacıyla öncüller arasındaki ilişki biçimini de metafiziği ötekileştiren,

¹¹ “Çeper” ifadesi bir şeyi çevreleyen, koruyan duvar çit, zar anlamında kullanılmıştır.

bilimi ise tanrılaştıran bir noktaya çekmiştir. Ancak Aristoteles'in Ay-altı ve Ay-üstü evren tasarımı iddia edildiği ölçüde bir boşluk oluşturmamaktadır. Neden ve nasıl?

Öncelikle iki belirlenim üzerinden hareket etmek yerinde olacaktır. İlki, Aristoteles'te "metafizik" kavramına rastlanmadığı, onun yerini alan "teoloji, ilk felsefe, bilgelik veya felsefe" ifadeleri kullanıldığı görülmektedir (Aristoteles, 1996, s. 9). Bu durum filozofun varlığın bilimini temellendirirken "madde-maddeden ayrıklık" ikiliği veya çatışması ya da karşıtlığıyla metafizik sistemini kurmadığını göstermesi açısından önemlidir. İkinci olarak da yine filozofun "insan doğası gereği bilmek ister" kabulüyle başlayıp doğayı ve evreni anlamada "bilmek" kavramını temel ölçüt olarak konumlandırmasıdır. Her ne kadar ana metot tümdengelim ve asıl amaç tümelin bilgisine ulaşmak olsa da bu yolda tümevarım aracı bir metot ve tek tek olgulara dair bilgi ise aracı amaç olduğu dikkate alındığında, "bilmek" ifadesinin rastgele seçilmiş ya da dar alana sıkıştırılmış bir içeriğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır (Bocheński, 1951, s. 26). Bu nedenle her iki ölçüt de hem ontolojik hem de epistemolojik bağlamda filozofu hocası Platon da dâhil olmak üzere metafizik sistem inşası açısından öne çıkarmıştır.

Platon'un hem doğuştan gelen bilgi hem de gerçek bilginin ideanın bilgisi olduğu anlayışının yarattığı karmaşa açıktır. Platon bu kavrayışla ontolojinin epistemolojiye uyarlandığı iki dünya (görünüşler-gerçekler dünyası) kurgulamıştır. Aristoteles ise ontoloji temelli bir epistemoloji ile iki dünya (Ay-altı ve Ay-üstü âlem) arasında bağ kurmuştur.¹² Bu bağ metafiziğin, temelleri ucu bucağı bilinmeyen ve görünmeyen uçuruma atılmış dev bir tasarım olma durumunun da önünü kesmiştir. Çünkü Aristoteles tek tek nesnelere

---

¹² "Episteme" kavramı, Aristoteles felsefesinde hem bilim hem de bilgi için kullanıldığı görülmektedir. Detaylı bilgi için (Bkz. Topakkaya, 2014, ss. 66-82).

hareketle elde edilmeyen bir bilginin tümele ulaşmasının mümkün olmadığını göstererek ve bilgiyi duyu(m)larla başlatıp ama duyu(m)larla bitirmeyerek ideal ve reel dünya arasındaki Platoncu kopukluğu veya pamuk ipliğine bağlılığı ortadan kaldırmıştır. Bu anlamda “neyi bilebilirim”den “nasıl biliyoruz”a geçiş çizgisinde “bilmek”, hem rasyonel hem deneyim hem de irade halidir. Bir başka ifadeyle gerçekte olup olmadığı bilinmeyen bir âlemin bilgisine ulaşma gayesi uğruna reel dünyanın bilgisini inkâr etmek değil, duyularla elde edilen verilerin aklın kategorilerini kullanarak bir hükme ulaşma çabası söz konusudur. Böylece tek tek olgular arasındaki ilişkiden en büyük önermeye ulaşmasıyla (kıyasla) tümelin bilgisine ulaşmak mümkündür (Topakkaya, 2014, ss. 73-76). Dolayısıyla maddeden ayırık olanın, yani düşünülen şeyler de dâhil, var olan her şeyi içine alanın bilgisine duyu(m)ların bilgisinden hareketle ulaşılabilir. Bu yolda metafiziğe çeper olan bilim alanları nelerdir?

Aristoteles nazarında bilgi, her şeyden önce bilimsel bilgidir (Topakkaya, 2014, s. 66). Bu anlamda metafiziğe çeper olan bilimler de bilimsel bilgi olanlardan müteşekkildir, yani pratik bilimler, poetik bilimler ve teoretik bilimler. Pratik bilimler, insan eylemlerini kendine nesne edinen siyaset, etik ve ekonomiden; poetik bilimler, üretmenin bilimi olup techne (zanaat), güzel sanatlar ve tıptan ve düşüncenin eriştiği son nokta olan teoretik bilimler ise fizik, matematik ve ilk felsefeden oluşur. Bu noktada gözden kaçırılmaması gerek husus, ilk felsefenin bilimler hiyerarşisinde en üstte olmasıdır. Çünkü diğer bilimler varlığın sadece bir kısmını konu edinirken, ilk felsefe tümünü konu edinir ve ele alır (Topakkaya, 2014, s. 67). Aristoteles felsefesinin İslam düşünce geleneğine katkısı ve etkisi de bu düzlemde kendini ortaya koymakta ve bilimin metafiziğe çeper olma durumu bu çerçevede kendini göstermektedir.

Bu çerçeveden hareketle İslam düşünce geleneğinde bilimin, metafiziğe çeper olma durumu iki açıdan değerlendirilebilir. İlki, fetihler esnasında -Hıristiyanlık

başta olmak üzere- karşılaşılan farklı kültürlere karşı, entelektüel savunma ihtiyacıdır. Diğeri ise kutsal metinlerin okunmasında dilin, kıblenin tayin edilmesinde astronominin, miras paylaşımında cebir ve hendesenin, hastalıkların tedavisinde tıbbın, hem mevcut paradigmanın varlığını koruması hem de reel hayatın sürdürülebilirliği açısından güncellenmesi, uygulanabilirliği ve pragmatik çözümler sunacak nitelikleriyle gereklilik haline gelmiş olmasıdır (Coşkun, 2019, s. 269). Bu anlamda İslam düşünce geleneğinde bilimlerin kaynak, köken ve karakter açısından aklî bilimler (matematik, astronomi, müzik, biyoloji vb.) ve naklî ilimler (tefsir, hadis, Kur'an ilimleri vb.) olarak ikiye ayrılmasının kökeninde de bu durumu düşünmek mümkündür.¹³

Bu durum iki olasılığı gündeme getirmektedir. Birincisi İslam düşünce geleneğinde bilim ya metafizikten gelecek tehlikeleri kontrol altında tutmak amacıyla çeperdir. Ya da üçüncü bir etkenin tehdit ediciliği karşısında müttefiklikle bilim, metafiziğe çeper olmuştur. Burada üçüncü etken ise bid'at ve hurafelerdir. Bu iki olasılığın İslam düşünce geleneği içindeki yerini iki önemli İslam akademisi, yani Beytü'l-Hikme ve Nizamiye Medreseleri özelinde kısaca değerlendirmeye çalışalım.

Fetihlerle coğrafi sınırların genişlemesi ve farklı kültürlerle etkileşim, zaman içinde dini bir kimlik olan İslam'ın her türlü bilgi ve bilim alanına dair birikime kapılarını sonuna kadar açan bir düşünce kültürü haline dönüşmesini sağlamıştır. Bu dönüşümde kurumsal yapılar etkin roller üstlenmişlerdir. Sistemli bir düşünme geleneğinin inşasında İslam düşünce geleneğinin ilk bilimler akademisi unvanını taşıyan Beytü'l-Hikme (Hikmet Evi) de bu kurumların başında gelmektedir (Taş, 2006, ss. 159-160). Birinci olasılık için etkili bir örnek olan Beytü'l-Hikme, Kur'an ve Sünnet dışında farklı referansların devreye

---

¹³ Aklî bilimler ve naklî ilimler ifadesi iki alan arasındaki farklılığın ortaya çıkması adına kullanılmıştır. Bilim ve ilim kavramları arasındaki fark hakkında bilgi için (Bkz. Coşkun, 2019, ss. 275-278).

sokulduğu bir kurum olmuştur. Emeviler dönemiyle başlayan değişim ve dönüşüme bağlı inşa süreci, Abbasiler döneminde daha da güçlenmiştir. Bu kurum sadece tercümelerin yapıldığı bir yer olmamıştır. Örneğin astronomi alanında önemli çalışmaların yapıldığı bir akademi özelliğine sahip olmuştur. Batlamyus (MS. 2. yüzyıl) teorileri analiz edilmiş, yerkürenin çevresi ölçülmüş, hatta temkinli bir yaklaşımla da olsa güneşteki lekeler incelenmiştir. Yine burada deneyle ispat edilebilir bilimler üzerinde de çalışmalar yapılmıştır (G. Erdem, 2013, s. 70). Dolayısıyla değişim ve dönüşümün içeriği, kaynağında Tanrı olan dinin yanına kadim geleneklerin birikimleriyle zenginleşen bilgi, bilim ve felsefenin eklenmesidir. Özellikle tıp, astronomi ve mantık eserlerinin tercüme edildiği bu kurumda İslam düşünce geleneği yeni bir kavrayışa evrilmeye başlamıştır. Bu yeni kavrayışın açılımı, bilgi ve bilim hatta felsefe boyutuna öncelik veren, ancak dini ya da paganist eğilimli yaklaşımlara ilgi göstermeyen sistemli düşünce biçimidir. Bu anlamda bilim (İslam düşünce geleneği açısından aklî bilimler demek daha doğru olacaktır), ideal-reel dünya arasındaki iletişimi koparan Platoncu ya da Orta Çağ Batı Hristiyan Dünyası'nın Antik Yunan düşüncesini Hristiyanlaştırma uğraşısındaki gibi bir metafizik sistemin veya kavrayışın reel dünya ile zıt ve çekişmeli tesirlerine karşı yeni bir düzen oluşturmaktan müteşekkildir. Kaldı ki özellikle İbn Sînâ'nın aklî bilimler sahasında ortaya koyduğu zenginlik, bu anlamda bilimin metafiziğe çeper olma halini göstermesi açısından önemlidir.

İkinci olasılığın geçerlilik durumu ise Nizamiye Medreseleri örneğiyle değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Selçuklu Devleti'nin yeni kurulduğu bir süreçte hem idari kadro ihtiyacı hem İslam'a karşı yıkıcı ve bölücü tezlerle (Batınîler, Karmatîler, İsmâîliler gibi) yaratılan fikri çatışma ortamında medresetekke mücadelesi hem de devlet-toplum birlikteliğini kurma çabaları Nizâmîye Medreselerinin kurulma nedenlerindedir. Böylesi bir kaos ortamında eğitilmiş kadrolara duyulan ihtiyaç oldukça fazla olmuştur. Bu kadrolarla âleme nizam

idealinin önemli bir parçası olan âlimler vasıtasıyla ideal ve reel dünya arasındaki bağ hem bilgi, bilim ve felsefe hem de dinin ilke ve kaideleri ile akıl dini olan İslam'ın fethedilen yeni topraklarda anlatılması amaçlanmıştır. Bu medreseler aracılığıyla ihtiyaç sahibi fakat beceri ve yeteneğe haiz öğrencilere eğitim verilerek topluma kazandırılmak istenmesi ise devlet-toplum birlikteliğinin siyasa nezdinde ne derece önemsendiğini göstermektedir. Her ne kadar başlangıçta dini ve felsefi eğitime ağırlık verilmişse de sonrası dönemlerde akli ilimlerin de dâhil edilmesiyle medreselerin bugünkü anlamda bir üniversite anlayışına öncülük ettikleri söylenebilir. Tefsir, kıraat, kelim gibi Kur'an ilimlerinin yoğunluğu müfredatta dikkat çekse de edebiyat, hendese, cebir, aritmetik, tıp, cerrahi ve tabîyyât gibi müspet bilimlerin de medrese eğitim-öğretiminde yer aldığı görülmektedir (Göktürk & Dağ, 2014, ss. 463-466). Dolayısıyla Nizâmîye Medreselerinin açılma gerekçeleri ve bu medreselerdeki eğitim-öğretim müfredatlarında nakli ilimlerin yanında akla ve kabiliyete yer veren bilimlerin önemi dikkate alındığında, dine sonradan eklemelerin (bi'dat) ve yersiz inanışların (hurafe) müspet bilimler ve İslam ilimleri birlikteliğiyle topyekûn ortadan kaldırılması için bir müttefiklik oluşturduğundan ve bilimin de metafiziğe bu anlamda çeper olduğundan bahsedilebileceği görülmektedir.

Gerek Beytü'l-Hikme gerekse Nizâmîye Medreseleri bağlamında değerlendirilen bu olasılıkların aslında İslam düşünce geleneği kapsamında bilimin metafiziğe çeper olması hali için realite ve "mevcut" olduğunu göstermektedir. Bilimin metafiziğe çeper olma halini özellikle matematik ve astronomi alanlarında anlamak daha makul görünmektedir.

İnsanın bilme isteğini olduğu kadar dini ilgi ve kaygılarını da bir araya getiren belki de en önemli bilim alanı astronomidir. Dinin esaslarının gelecek endişesiyle yoğun olduğu ve "bilmek" arayışının göklerde aradığı bir bilimsel faaliyet olarak astronominin, ideal-reel dünya arasındaki bağın kurulmasında insan zihnini

meşgul eden soruları sorunlaştıran bir alan olduğu söylenebilir. Bu anlamda astronominin öncelikli hedefinin de başlangıçta ve uzun yıllar boyunca astroloji ve dine hizmet olduğu söylemek de mümkündür.

İslam düşünce geleneğinde dini ihtiyaçlar, astronomi çalışmalarına olan ilgiyi tetiklemiştir. Bu ilgi, siyasi otoritelerin (Halife Mansûr, el-Me'mûn gibi) destekleri ve rasathanelerin kurulmasıyla da hem dini hem de dünyevi bir bütünlükle yeni bir boyut kazanmış ve güçlenmiştir. İslam düşünce geleneği, rasathanelerle birlikte gerek gözlemsel gerekse kuramsal astronomide Orta Çağ ve sonrasını etkileyen önemli çalışmaların olduğu merkezi bir öneme sahip olmuştur (Unat, 2008, s. 181).

Konumuz bağlamında İslam düşünce geleneğine astronominin ideal-reel dünya arasındaki bağın kurulması veya bilimin metafiziğe çeper olmasındaki etkisi ve katkısı, özellikle namaz vakitlerinin belirlenmesi, gün ağarmasının başlangıcı, Güneş'in doğuş ve batışı, kıblenin tayin edilmesi ve hicri takvimde aybaşlarının tespiti gibi problemler üzerinde yapılan çalışmalarla anlaşılabilir. Batıya yüzyıllarca etki eden İslam rasathaneciliği ve astronomisinin bu problemlerden hareketle ortaya koyduğu gelişme bilim tarihi ve tarihçiliğine büyük katkıları sağlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de ve Hadislerde ibadet zamanları ve günleri, Güneş ve Ay'ın gökyüzündeki hareketlerine bağlı olarak belirlenmiştir ki bu anlamda yol gösterici ayetler söz konusudur.¹⁴ Ancak Peygamber döneminden sonra farklı hadislerde namaz vakitlerinin tespiti konusunda ortaya çıkan tartışmalar durumu sorunlu hale getirmiştir. Mezheplerin namaz vakitlerine getirdikleri yorumlar farklılık göstermiştir. Örneğin, bu tartışmalarda özellikle belirginleşen

---

¹⁴ Bu konuya ilişkin benzer sure ve ayetler için (Bkz. Dizer, 1979, s. 81; <https://Kuran.diyaret.gov.tr/Mushaf/Kuran-1/Fatiha-Suresi-1/Ayet-1/Diyaret-Isleri-Baskanligi-Meali-1>, t.y.).

sorun, sabah ve yatsı namazının vakitleri noktasında olmuştur. Bu durum tan olayını İslam astronomisi açısından meşgul eden en önemli sorunlardan biri haline getirmiştir. Buna göre gün ağarmasının başlaması ve şafağın sona ermesi için genellikle Güneş'in ufuk altında alçalma açısı olarak 20° - 16° alınmış ve bu değerlere göre tablolar düzenlenmiştir. Al-Neyrîzî (ö. 922?) bu birimi 18° , İbn Yûnus (ö.1009), gün ağarması için 19° ve şafak için de 17° almışlar ve tablolarını bu değerlere göre hazırlamışlardır. Benzer şekilde Bîrûnî (ö. 1048) gün ağarması ve şafak için 18° , İbn'ül Heysem (ö. 1040) Güneş'in alçalma açısını 18° almıştır. Yine Güneş'in ufuk alçalma açısını Merrâküşî (ö. 1281'den sonra) gündüz tanı için 20° , gece tanı için 16° olarak ve 14. yüzyıl astronomu İbnü's-Şâtîr (ö. 1375) ise gece için 17° , gündüz içinse 19° almıştır (Dizer, 1979, ss. 82-83).¹⁵

Astronomi alanındaki çalışmalar elbette ki sınırlı bir içerikle sadece namaz vakitlerinin tespiti ile değerlendirilemez. Bu bilim dalının İslam düşünce geleneğinde önemszenmesinin nedenlerinden biri de kible yönünün belirlenmesidir. İslam Düşünce geleneğinde kible yönünün belirlenmesi büyük önem arz eden konulardan biri olmuştur. Bu nedenle İslam astronomlarının çoğu hazırladıkları zîclere, ustrulablara ve rubu tahtalarına¹⁶ kible cetvelleri ve abaklar eklemişlerdir. Kible yönünün tayininde çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Örneğin, ustrulabın arkasındaki rüzgârgülü adı ile işlenmiş levhadan yararlanılarak yön tayin etme gibi. Yine rubu tahtası ve usturlab kullanmanın yanı sıra kible yönünü tayin eden bir pusula geliştirilmiştir (Seyhan, 2019, s. 39). Gemicilerin de limanları bulmada kullandığı bu yöntem Battânî (ö. 929)¹⁷, İbn Yûnus gibi daha birçok İslam astronomu tarafından kullanılmıştır. İbn Yûnus Kahire için yaptığı kible doğrultusunu belirlemede güney ile yaptığı açı 53° ve küresel üçgen yardımıyla bulunan değeri ise $53^{\circ} 00' 01''$ dir. Yine Ebu'l- Vefa (ö.

¹⁵ İbn Yûnus hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Tağman, 2021). Merrâküşî hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Curuk, 2021). İbnü's-Şâtîr hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Tunçer, 2021).

¹⁶ Rubu tahtası hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Seyhan, 2017).

¹⁷ Battânî hakkında detaylı bilgi için (Bkz. M. Erdem, 2021).

998) *el-Macasti* adlı eserinde matematik bakımından önemli bir hesaplamayla Bağdat'ın kible doğrultusunu $13^{\circ} 49' 9'' 19'''$ hesaplamıştır. Daha birçok İslam astronomu Fazl b. Hatim el-Neyrizi (922/923), İbnü'l-Heysen (ö. 1093), Birûni (ö. 1048) gibi isimleri saymak mümkündür. Bu tür hesaplamalar sadece makro düzeyde değil, mikro düzeyde de ilçe köy vb. ilerleyen süreçlerde yapılmıştır. (Dizer, 1979, ss. 88-94).

Astronominin önem arz ettiği diğer bir problem alanı da hicri takvimin oluşturulmasıdır. İslamiyet'ten önce Arapların kullandığı Ay takvimidir. İslamiyet'le birlikte bu takvim yasaklanmış ve yine Ay'a bağlı ancak Hz. Peygamber'in hicretinin başlangıç kabul edildiği Hicri Takvim düzenlenmiştir. Bu takvimde Ay'a bağlı olarak ayların ilk günlerinin tespiti sorun teşkil etmiştir. Çünkü Ay ayının ilk günü, Güneş ile Ay'ın kavuşum zamanını takiben, Güneş battıktan sonra yeniay halinin görünmesine bağlanmıştır. Bu olay rasat ile tespit edilebildiği gibi hesap ile de tespit edilebilirliği söz konusudur. Ancak bunlardan hangisinin benimseneceği konusunda görüş ayrılıkları tartışma yaratmıştır. İslam astronomi çalışmalarında bu tartışmada yeniaya ait hilalin görülmesini hesap yoluyla tespit edilebileceğini savunanları (Hârezmî, Sâbit b. Kurrâ, Uluğ Bey gibi) görmekteyiz (Dizer, 1979, ss. 95-99). Böylece gece-gündüz olaylarının belirlenmesinde, tarımsal faaliyetlerin belli bir düzende başlayıp bitişi, doğa olaylarının gün, ay, yıla göre tespit edilmesi ve ona göre tedbirlerin alınması, Ramazan ayının başlama günü gibi daha birçok konu astronomide yapılan çalışmalarla belli düzene oturtulmuştur.

Hiç kuşkusuz astronomi çalışmaları sadece rasatlarla ilerleyen bir alan çalışması değildir. Bu alanın matematikle ve özellikle de trigonometri ile yakın teması söz konusudur. Gerek yukarıda bahsi geçen namaz vakitlerinin tespitinde gerek kible doğrultusunun tayininde ve gerekse takvimin oluşturulmasında matematik önemli bir yan dal ve destekleyici bir alan olmuştur. Örneğin, Güneş'in gök

küresindeki konumuna bağlı olarak tanımlanan namaz vakitlerini tayin için, Güneş'in o konumuna tekabül eden saat açısını tayin etmek gereklidir ve bunda küresel trigonometri işlemlerinden faydalanılmıştır.¹⁸ Benzer şekilde İbnü'l-Heysem'in¹⁹ kullandığı kible doğrultusunu tayin etme yönteminde geometrik bağıntılar kullanılmıştır (Dizer, 1979, ss. 84-90).

Görüldüğü üzere hem toplumsal ihtiyaçlar (doğa olaylarının tarımsal faaliyetlerin zamanlamasının belirlenmesi gibi) hem de namaz vakitleri, kible doğrultusunun tayini ve Ramazan Ayı gibi dini özel günlerin takvimleştirilmesi bakımından astronominin yöntem ve birikimleri kullanılmıştır. Astronomi faaliyetleriyle elde edilen kazanımların İslam düşünce geleneğinde ideal-reel dünya arasındaki bağın veya bilimin metafiziğe çeper olması halinin belirginleştirilmesi açısından etkisi oldukça önemlidir. Bu bağlamda İslam düşünce geleneği rasyonel, deneyimsel ve pragmatik ölçütleri ötelemeksizin hem dini kaygılar hem toplumsal yaşamın devam eden hareketliliği içinde bilimin metafiziğe çeper olma durumu, makul ve geçerliliğe sahip bir kapsam ve içeriğe sahiptir. Bu zemin, İslam düşünce geleneğinde madde-maddeden ayrıklık ya da metafizik ile bilgi, bilim, felsefe arasında bir karşıtlık, çatışma veya ötekileştirmeye dayalı bir metafizik sistemden söz etmenin önüne set oluşturduğunu göstermektedir. Böylece bahsi geçen iki olasılığı, İslam düşünce geleneği hatlarında realite olarak kabul etmek de yanlış olmayacaktır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada İslam düşünce geleneği sınırlarında "metafizik nedir?" ve bilimin metafiziğe çeper olma hali değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeden edinilen

---

¹⁸ Detaylı bilgi için (Bkz. Dizer, 1979).

¹⁹ İbnü'l-Heysem'in kullandığı çok ilginç bir kible doğrultusunu tayin etme yöntemi vardır. Düz bir tahta üzerine O merkezli herhangi bir daire çizilmesi ile başlayan ve çeşitli işlem aşamalarından sonra kiblenin doğrultusu tespit edilir. İbnü'l-Heysem'in bu yöntemi hakkında detaylı bilgi için (Bkz. Dizer, 1979, ss. 89-91).

öncelikli sonuç, İslam düşünce geleneği kapsamında metafiziğin, teorik-pratik bilgiler bağlamıyla sistemli ve bütüncül bir perspektiften oluştuğu açıktır. Olumsal algılamayla mevcudiyeti, yani var olan tabii ve insanî olguları, apriori bir düzeni konu edinen “ilimle” çatıştırma, karşı karşıya getirme veya ikilem oluşturma çabasıyla değil, madde olanla maddeden ayrı olanı birlikte analiz eden bir sistemsel inşa olduğu görülmektedir. Bu inşada ne Platon ne Aristoteles ne de Plotinus tek başlarına ideal bir öğreti olarak yer almıştır. Aristoteles tek tek nesnelere bilgisinden hareketle tümelini bilgisine ulaşmayı hedefleyen bir kavrayışla, Platon hep aynı kalan ve bu evrenin dışında bir yerler olması gerektiğine inandığı gerçek bilgiler öğretisiyle ve Plotinus ise spiritüalist-idealist öğretileri uzlaştıran tavrıyla İslam düşünce geleneğinde metafizik anlayışın kaynağını oluşturmuşlardır. Bu bütüncüleştirici sistem, dini bir kimlik olarak İslam'ın dogmatik sınırlarda sıkışıp kalmasını engellemiştir. Çünkü görüldüğü üzere metafizik, Orta Çağ Batı Hristiyan Dünyası'ndaki gibi dini kaygılarla Hristiyanlaştırma çabalarının aracı olan bir din bilimi değildir. Aksine madde–mana ya da ideal–reel dünya arasındaki doğal ilişkinin kurulumunda ve korunmasında rol üstlenmiştir. Bu bağlamda teorik ve pratik bilimler birbirlerini öteleyen değil, karşılıklı denetleyicilikle sudûr teorisinde olduğu gibi yaradan–yaratılan ilişkisini birlikteliğe dönüştüren bir mahiyete sahiptir. Benzer durum astronomi ve matematik bilimlerinin metafiziğe çeper olma hali içinde görünürdür. Öyle ki gerek toplumsal ihtiyaçlar gerekse dini ilgi ve kaygıların yarattığı gereksinimler birbirinden kopuk ve birbirine yabancılaşmış bir ilişki düzlemi ortaya koymaktadırlar. Astronomi ve matematiğin doğa olaylarının zamanlamasının belirlenmesinde ne derece önemli olduğu net ise, aynı bağlamın dini problemler için de geçerli olduğu açıktır. Dolayısıyla İslam düşünce geleneğinde “metafizik nedir?” sorgulaması ve bilimin metafiziğe çeper olma hali madde ile maddeden ayrı olanın bütünlüğünde anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak İslam düşünce geleneğinde metafizik, maddenin zamanda ve mekânda gerçeklik ve/veya göreceliliği ile var olduğu maddesel ortamda, Bir'in (maddeden ayrıık olanın) söz konusu bu ortamda kendisini kabul ettirdiği, onaylattığı ve benimsettiği soyutlama sistemdir. Bilim de bu sistemde hem maddesel ortamın parametrelerini korumak hem de İslam düşünce geleneğinin rasyonel, deneyimsel ve pragmatik dinamizmini güçlendirmek için çeperdir.

KAYNAKÇA

- Adivar, A. A. (2000). *Tarih Boyunca İlim ve Din* (6.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akyol, E. (2015). *Üzüntüyü Yenmenin Çareleri -Kindî Merkezli Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Erişim Tarihi: 06.05.2022).
http://cdn.hitit.edu.tr/sbe/files/47169_1605160937348.pdf
- Aristoteles. (1996). *Metafizik* (2.; A. Arslan, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Arslan, A. (1996). *İslam Felsefesi Üzerine*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Ateş, A. (1951). Fârâbî'nin Eserlerinin Bibliyografyası. *Belleten*, 15(57), 175-192. (Erişim Tarihi: 06.05.2022). <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1030/tur>
- Aydınlı, Y. (2018a). Fârâbî ve Bağdat Meşşâî Okulu. İçinde M. C. Kaya (Ed.), *İslam Felsefesi Tarih ve Problemler* (6. bs, ss. 145-181). Ankara: İSAM Yayınları. (Erişim Tarihi: 08.05.2022).
http://isamveri.org/pdfdrng/D270474/2018/2018_AYDINLIY.pdf
- Aydınlı, Y. (2018b). Kindî'nin Tanrı Tasavvuru Üzerine. *Diyanet İlmî Dergi*, 54(2), 33-52. (Erişim Tarihi: 06.05.2022).
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/508149>

- Aydoğan, H. (2022). Plotinos Felsefesinde Sudur ve Hipostaz Sisteminin Düzeni Üzerine. *Eskiyeşi*, (46), 115-144. (Erişim Tarihi: 10.05.2022). <https://doi.org/10.37697/eskiyeşi.1036417>
- Bal, M. (2009). Roma'da Yeni Platonculuğun Kurucusu Plotinus ve Öğretisi. *Doğu Batı*, 11(50), 87-97. (Erişim Tarihi: 10.05.2022). http://www.metinbal.net/metin_yayinlar/Plotinus.Yeni.Platonculuk.ve.Ogretisi_metin_bal.pdf
- Bilen, O. (2000). Kindî. İçinde M. M. Şerif (Ed.), *Klasik İslâm Filozofları ve Düşünürleri* (ss. 7-22). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bocheński, J. M. (1951). *Ancient Formal Logic*. Amsterdam: North Holland Publishing Company. (Erişim Tarihi: 03.06.2022). <http://library.lol/main/C184ADD64FCE3B801A7B6C9F8A90DCE5>
- Boer, T. J. D. (2001). *İslam'da Felsefe Tarihi* (3. bs). Ankara: Anka Yayınları.
- Bowe, G. S. (2003). *Plotinus and The Platonic Metaphysical Hierarchy*. New York: Global Scholarly Publication. (Erişim Tarihi: 10.05.2022). <http://library.lol/main/ECDC0E47EC2D6071E0688794E1110444>
- Coşkun, C. (2019). *İktidar-Bilim/İlim İlişkisi- XVII. Yüzyıl Osmanlı ve Batı Dünyasında Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Cunbur, M. (1973). *Fârâbî Bibliyografyası, Kitap-Makale (Doğumunun 1100'üncü Yıldönümü Münasebetiyle)*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü.
- Curuk, O. (2021). Merrâkuşî (1281'den sonra). İçinde *İslam Medeniyetinde Bilimin Öncüleri /Astronomi* (ss. 103-105). İstanbul: Mana Yayınları.
- Dizer, M. (1979). İslam Dininin Astronomi ile İlişkisi. *Diyanet İlmî Dergi*, 18(2), 79-107. (Erişim Tarihi: 08.06.2022). http://isamveri.org/pdfdrg/D00033/1979_c18/1979_c18_2/1979_c18_2_DIZERM.pdf

- Ensarioğlu, S. (2019). Farabi: İslam Düşüncesinde Metafizik'in Temelleri. İçinde A. K. Çüçen (Ed.), *Metafizik/ Filozofların Metafizik Sistemleri* (ss. 176-195). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Erdem, E. (2019). İbn Sînâ Metafiziği. İçinde *Metafizik/Filozofların Metafizik Sistemleri* (ss. 198-220). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Erdem, G. (2013). İslam Kültür Tarihinin İlk İlimler Akademisi: Beytül-Hikme. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 16(42), 57-77. (Erişim Tarihi: 26.05.2022). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52133>
- Erdem, M. (2021). Bettânî (929). İçinde *İslam Medeniyetinde Bilimin Öncüleri /Astronomi* (ss. 47-50). İstanbul: Mana Yayınları.
- Fakhry, M. (1965). Al-Farabi and the Reconciliation of Plato and Aristotle. *Journal of the History of Ideas*, 26(4), 469-478. (Erişim Tarihi: 12.05.2022).. <https://doi.org/10.2307/2708494>
- Göktürk, T., & Dağ, İ. (2014). Nizamiye Medreselerinin Eğitim-Öğretimdeki Rolü. *International Journal of Social Science*, (27), 457-469. (Erişim Tarihi: 25.05.2022). <https://arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/79201/makaleler/27/1/arastirmax-nizamiye-medreselerinin-egitim-ogretimdeki-rolu.pdf> <https://Kuran.diyaret.gov.tr/Mushaf/Kuran-1/Fatiha-Suresi-1/Ayet-1/Diyaret-Isleri-Baskanligi-Meali-1>. (t.y.).
- Ivry, A. L. (1974). *Al-Kindi's Metaphysics: A Translation of Ya'qūb Ibn Ishāq Al-Kindi's Treatise on First Philosophy (fī Al-Falsafah Al-Ūlā)*. Albany: State University of New York Press. (Erişim Tarihi: 10.05.2022). <http://library.lol/main/5B78551E5A021A24D6CC11DD266628FE>
- Ivry, A. L. (2013). Kindî ve Mutezile: Yeni Bir Değerlendirme (H. N. Güdekli, Çev.). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (44), 45-59. (Erişim Tarihi: 08.05.2022). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162841>

- Kılıç, C. (2009). Plotinus'ta Sudûrla İnen ve Aşkla Yükselen Çift Kutuplu Hakikat Anlayışı. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 39-56. (Erişim Tarihi: 11.05.2022). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179648>
- Nuyan, E. (2019). Plotinus'un Metafizik Anlayışı. İçinde A. K. Çüçen (Ed.), *Metafizik/ Filozofların Metafizik Sistemleri* (ss. 93-105). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Olguner, F. (1993). *Türk-İslam Düşüncesi Üzerine*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Osmanoğlu, Ö. (2019). Aristoteles'in Metafizik Sistemi. İçinde A. K. Çüçen (Ed.), *Metafizik/ Filozofların Metafizik Sistemleri* (ss. 50-93). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Saliya, D. A. (2016). Plotinus'un Hayatı, Kişiliği ve Felsefi Üslûbu Üzerine Kısa Bir Deneme. *Kaygı/Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (26), 143-157. (Erişim Tarihi: 13.05.2022). <https://doi.org/10.20981/kuufefd.30589>
- Sayılı, A. (1951). Fârâbî ve Tefekkür Tarihindeki Yeri. *Bellekten*, 15(57), 1-59. (Erişim Tarihi: 22.05.2022). <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1024/tur>
- Seyhan, İ. A. (2017). Osmanlı Dönemi'nde Kullanılan İki Analog Bilgisayar: Rubû' El-Müceyyeb ve Pergâr-ı Nisbe. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(1), 407-421. (Erişim Tarihi: 12.06.2022). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2153686>
- Seyhan, İ. A. (2019). Mathematical Instruments Commonly Used Among the Ottomans. *Advances in Historical Studies*, 8(1), 36-57. (Erişim Tarihi: 12.06.2022). <https://doi.org/10.4236/ahs.2019.81003>
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Tağman, S. E. (2021). İbn Yunus (1009). İçinde M. Azimli (Ed.), *İslam Medeniyetinde Bilimin Öncüleri /Astronomi* (ss. 60-63). İstanbul: Mana Yayınları.
- Taş, İ. (2006). İslam Düşüncesinde Bir Zihniyet Dönüşümü (Oryantalizm ve Oksidentalizm Bağlamında Beytü'l-Hikme). *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 157-180. (Erişim Tarihi: 28.05.2022). http://isamveri.org/pdfdrg/D02420/2006_6_3/2006_3_TASI.pdf
- Topakkaya, A. (2014). *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tunçer, M. (2021). İbnü'ş-Şâtır (1375). İçinde *İslam Medeniyetinde Bilimin Öncüleri /Astronomi* (ss. 127-131). İstanbul: Mana Yayınları.
- Unat, Y. (2008). İslam Dünyası'nda Astronomi Çalışmaları ve Batı'ya Etkileri. İçinde Y. Unat (Ed.), *Ortaçağ İslâm Dünyası'nda Bilim ve Teknik (Makaleler)* (ss. 181-198). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Uyanık, M., & Akyol, A. (2019). İslâm Felsefesinin Zirve Filozofu: İbn Rüşd - Faslu'l-Makâl Merkezli Bir İnceleme-. *Journal of Islamic Research*, 30(1), 112-131. (Erişim Tarihi: 14.06.2022). http://isamveri.org/pdfdrg/D00064/2019_1/2019_1_UYANIKM_AKYOL A.pdf
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi* (5.; H. V. Eralp, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The fact that Islam began to reach wide geographies with the Arab armies and the effects of the gains and accumulations of ancient traditions on the homogeneous and closed Islamic intellectual structure since the 8th century brought about change and transformation. The Islamic World, which came into contact with different cultures and nations, was opened to different thoughts, perspectives, languages and worldviews. The process of opening to the

cosmopolitan necessitated the intellectual reaction of Islam against the active external factors. Intellectual change and transformation, which started with text translation on a technical scale, gained stability over time with systematic and institutional structuring. The construction process, which has reached the level of original and original results, has made the tradition of Islamic thought among the ancient traditions. Especially since the 12th century, the tradition of Islamic thought, which has become the guiding subject of the Medieval Western Christian World with its influences and contributions, has made the Neo-Platonist Greek philosophical schools founded by Plato, Aristotle and Plotinus the point of departure for the parallelism between the ideal-real world. The efforts to reconcile religion and philosophy, which started with al-Kindî, and then an integrative and systematic understanding of metaphysics that matured with al-Farabî and Avicenna, developed into an effective and contributing form, particularly in the history of knowledge, science and philosophy, with a different perspective from the shallow and marginalizing expansion of the modern paradigm of the Western tradition of thought. The most prominent character of the Islamic thought tradition, which melts religious concerns in the same pot with Greek rationality, is that metaphysics is the result of a different sequence of understanding, interpretation and explanation. In this process, the fact that science was not positioned as an element of conflict and dilemma against metaphysics, as in modern understanding, added a unique value to this tradition. Science is the protective periphery of metaphysics against the marginalization of theses that break the relationship between rational, experiential and pragmatic criteria and the ideal-real world. Therefore, science has been the bulwark that protects metaphysics from the theological stigma of the Medieval Western Christian World, which was composed of Platonic idea patterns and the Neo-Platonic spiritualist-idealist consensus. The effects and contributions of this perspective are evident both in the liberation of the Medieval Western World from the dogmatic shackles of Christianity and in the creation of Modern Europe.

The boundaries drawn by this brief review establish the path to the purpose of this study. The aim of this study is primarily to seek an answer to the question of “what is metaphysics?” in the tradition of Islamic thought. With this questioning, the shallowness of the metaphysical perception of the Medieval Western Christian World will become more understandable. In a sense, this questioning is an effort to justify the claim that modern understanding should seek in its own history the reasons for the marginalization of metaphysics against knowledge and science. Similarly, it is an attempt to remind that science is not a force created by modern understanding, but an ancient system digested in the medieval Western Christian World. Our second aim is to answer the questions of “is science a periphery to metaphysics” and “if so, why and how?” in the tradition of Islamic thought.

Method

In this study, the document analysis/literature scanning method, which is the method in which written materials (Turkish and English) containing information on the realities or realities aimed to be investigated, are analyzed. Accordingly, in accordance with the problematic of the study, the steps of document scanning, its definition, analysis and interpretation were followed. (Şimşek & Yıldırım, 2021, ss. 187-202).

Findings (Results)

Two conclusions were reached in this study. Within the Islamic thought tradition, 1) metaphysics is an abstraction system in which the Truth imposes, approves and adopts itself in the material environment. 2) Science is the periphery in this system both to protect the parameters of the material environment and to strengthen the rational, experiential and pragmatic dynamism of the Islamic thought tradition.

Conclusion and Discussion

It is clear, then, that the reasons for the marginalization of metaphysics against knowledge and science should be sought in the history of modern understanding itself. Similarly, it is clear that science is not a force created by modern understanding, but an ancient system digested in the medieval Western Christian World.

The original value of this study, which benefited from studies, is to discuss how the concept of metaphysics should be understood, interpreted and explained without conflicting with science, without bringing the two concepts together and without creating a dilemma, based on the example of Islamic thought tradition.

In the study, footnotes were made regarding the details of the problem. In some of these footnotes, resources are given where the reader can obtain detailed information about the subjects that go beyond the scope of the study. In others, it is given to indicate and explain special concepts that are not appropriate to be included in the study but are indirectly related to the subject of the study.

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308–9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 02.10.2021 Yayına Kabul Tarihi: 26.08.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.990432>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Çay Padalıhasanoğlu , E., Yaman, Ö. M. (2022). Erken Evlilik Yapan Kadınların Evlilik Sonrası Yaşam Deneyimleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 313-340.

ERKEN EVLİLİK YAPAN KADINLARIN EVLİLİK SONRASI YAŞAM DENEYİMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Elif ÇAY PADALIHASANOĞLU* **Ömer Miraç YAMAN****

Öz

Bu çalışma 18 yaş altında erken evlilik yapan kadınların evlilik sonrası yaşantılarında yaşadıkları sorunlara ilişkin bilgi toplamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve İstanbul’da yaşayan 18 yaşından önce dinî nikâh ile evlilik yapmış 20 kadın ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yapılırken yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; erken yaşta yapılan evliliklerin bireysel ve toplumsal düzeyde çeşitli sorunlara yol açtığı tespit edilmiştir. Erken evliliklerin bireysel düzeyde yol açtığı sorunlar arasında şiddet, cinsel istismar, eğitim hayatından mahrum kalma, geçim sıkıntısı ve erken yaşta yüklenilen sorumlulukların yol açtığı psikolojik sorunlar yer almaktadır. Erken evliliklerin yol açtığı toplumsal sorunlar arasında ise toplumun aile yapısının etkilenmesi, eğitim seviyesinin düşmesi ve yoksulluk yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, erken evlilik, dinî nikâh.

* Bu çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Sosyal Hizmet Uzmanı, Sosyal Hizmet, Mail: elif.cay26@gmail.com

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet, Mail: omermirac@gmail.com, 0000-0001-9989-8575

AN EVALUATION OF POST-NUPTIAL LIFE EXPERIENCES OF EARLY MARRIED WOMEN

Abstract

This study was carried out to gather information about the problems experienced by women in their post-nuptial life who are unofficially married under the age of 18 because they get married at an early age. Qualitative research method was used in the study and interviews were conducted with 20 women living in Istanbul who had a religious marriage before the age of 18. A semi-structured interview form was used during the interviews. As a result of the research; it was determined that early marriages cause various problems at the individual and social level. Among the problems caused by early marriages at the individual level are violence, sexual abuse, deprivation of education, financial difficulties and psychological problems caused by responsibilities at an early age. Among the social problems caused by early marriages are the impact of the family structure of the society, the decrease in the level of education and poverty.

Keywords: *Women, early marriage, religious marriage.*

1. GİRİŞ

Aile, toplumun yapı taşı niteliğindedir ve toplumun en küçük birimidir. Toplumun en temel birimi olan aileyi meydana getiren evlilik olgusudur (Sezen, 2005: 185). En genel tanımıyla evlilik, yetişkin erkek ve yetişkin kadın arasında gerçekleşen, iki ya da daha fazla kişiyi aile birliği kurmak adına bir araya getiren sosyokültürel ve yasal bir süreci ifade etmektedir. Evlilik süreci boyunca hangi hukuki kuralların geçerli olacağı ve evlilik birliğinin nasıl kurulacağı toplumdaki topluma ve içinde bulunulan döneme göre değişiklik göstermektedir (Odili, 2016: 194). Evlilik birliğinin kurulması yasal çerçevede mümkün olabildiği gibi dinî nikâh aracılığıyla da gerçekleştirilmektedir. Resmî hukuk kuralları dâhilinde gerçekleşmeyip kişilerin dinî değerleri, örf ve adetlerine göre törenler yaparak

toplumsal alanda evli olarak kabul edildikleri birliktelikler için “gayriresmî evlilikler” kavramı kullanılmaktadır (Rutten, 2010: 77).

Ülkemizde yapılan erken evlilikler genellikle dini nikâhla gerçekleşmektedir. (Aydın ve Baran, 2010: 121). Evliliklerin dinî nikâh yöntemiyle gerçekleştirilmesinde etkili olan çeşitli nedenler söz konusudur. Evlenmek isteyen kadın veya erkeğin yasal evlilik yaşını sağlamıyor olması bu gerekçelerden bir tanesidir (Tuna Uysal vd., 2019: 202). Ülkemizde yapılan erken evliliklere ilişkin sayısal veriler incelendiğinde, ülkemizde bu tür evliliklere kadınlarda erkeklere oranla daha çok rastlandığı görülmektedir. 2016 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen “Türk Aile Yapısı Araştırması” verilerine göre ülkemizdeki erken evliliklerin oranı %18’dir. Ülkemizdeki erken evliliklerin cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde ise kadınların %28’inin ilk evliliğini 17 yaş ve altında yaptığı ortaya görülmektedir (AÇSHB, 2016).

Erken evlilikler çocukluk ya da ergenlik dönemine tekabül ettiği için kadınlar açısından biyolojik, psikolojik ve toplumsal düzeyde önemli sorunlara sebebiyet vermektedir. Küçük yaşta cinsel hayata katılım, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar üstlenen kadınlar, bu sorumlulukların sonuçları olarak eğitimsizlik, sağlık sorunları, şiddete maruz kalma ve sosyal hayatın kısıtlanması gibi sorunlarla yüzleşmektedirler (Aktepe ve Atay, 2017: 415). Bu sorunlar arasında yer alan eğitimsizlik, erken evliliklerin hem sebebi hem de sonucu niteliğinde olması açısından önemli görülmektedir (TBMM, 2009: 19). Erken evliliklerin eğitimsizlik sorununa yol açmasının nedeni toplumsal kabullerin bir sonucu olarak kadınların tüm vaktini ev işleri ve çocuk bakımına ayırması gerektiği algısıdır. Eğitim çağında bu sorumlulukları üstlenen kadınlar eğitim hayatlarına son vermek zorunda kalmaktadırlar (Jensen ve Thornton, 2003: 10). Bu durum eğitim hayatından koparılan kadınların kamusal alanda çalışma imkânlarını da

elinden almaktadır (TBMM, 2009: 16). Kadınların eğitimsiz kalması ve istihdama dâhil olmaması kimi zaman aile içinde ve toplumsal yaşamda çeşitli sorunlara yol açabilmektedir (Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012: 131). Bu sorunların ortaya çıkmasında eğitimsizliğin yanı sıra kadınların yaşı gereği duygu, düşünce ve davranışlarının bastırılması da önemli bir rol oynamaktadır. Erken evlilikler kadınların küçük yaşta olmaları nedeniyle genellikle hayatlarına dair kararların eşleri tarafından verildiği, dinî ve kültürel değerler üzerine inşa edilen evliliklerdir. Özellikle ataerkil toplumlarda erkeklerin sahip olduğu iktidar söz konusu olduğunda bu evliliklerin kadınların mücadele etme haklarını elinden aldığı ve resmî olarak gerçekleşmediği için kadınları yasal haklarından da mahrum bıraktığı söylenebilir (Kara, 2015: 64).

Kadının yaşından dolayı evlilikte erkek iktidarının baskın olması özellikle yaş farkının fazla olduğu durumlarda kadının daha az statü, güç ve bağımsızlığa sahip olması sonucunu doğurmaktadır (Jensen ve Thornton, 2003: 10). Bu durum kadının aile içinde psikolojik ve fiziksel şiddete ve/veya cinsel istismara maruz kalması ile sonuçlanabilir (TBMM, 2009: 23). Kadınların küçük yaşta olmaları ve eşle aralarındaki yaş farkının fazla olmasından kaynaklanan sorunlar arasında sağlık problemleri de yer almaktadır. Bu evlilikler, gelişim aşamalarının oluşmasında gerileme (Gök, 2016: 2226), istenmeyen gebelikler sonucunda kadınların erken yaşta annelik sorumluluğunu yüklenmelerinin sonucu olarak ortaya çıkan psikolojik rahatsızlıklar, düşük riski, erken doğum, doğum esnasında meydana gelen tıbbi sorunlar, bebeğin kaybı gibi sorunlara yol açabilir (Aktepe ve Atay, 2017: 417).

Görüldüğü gibi kadınların erken yaşta evlilik yapması bireysel ve toplumsal düzeyde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu açıdan erken evliliklerin yol açtığı sorunları ortaya koymak için evlilik sonrası aile yaşantılarının incelenmesi gerekli olmaktadır. Bu çalışma ile 18 yaş altında evlilik yapan kadınların erken evlilik

sonrası yaşantılarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, evlilik sonrası yaşanan sorunlar ile evlilik yaşı arasındaki ilişki ağının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada erken evlilik yapan kadınların evlilik sonrası yaşantılarına ilişkin tecrübelerinin derinlemesine araştırılabileceği yöntem olarak görüldüğünden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma fenomenolojik (olgubilim) bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Fenomenoloji katılımcıların deneyimlerini betimlemekte ve bu deneyimlerin özüne ulaşılması ile sonuçlanarak katılımcıların deneyimlerini merkeze almaktadır (Giorgi, 2009; Moustakas, 1994, Kaynak: Creswell 2016 p.14). Fenomenolojik araştırmalar olguyu en iyi şekilde anlamamızı sağlayacak deneyimler ile açıklamaları ortaya koymaktadır. Bu yönüyle fenomenolojik araştırmalarının literatüre sunduğu katkılar önemli görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 81). Araştırmada verileri toplamak için derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeler araştırmacıya kendini rahat ifade edebileceği bir iletişim yöntemi seçme ve görüşme için rahat bir ortam hazırlama imkânı sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2005: 70-71). Derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmeden önce T.C. İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 29.10.2020-77844 tarih ve sayılı etik kurul izni alınmış ve katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu onayı alınmıştır. Görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla ilk olarak 2 katılımcı ile pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve form revize edilerek soruların sıralaması değiştirilmiştir. Sorular revize edildikten sonra 18 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu toplam 24 sorudan oluşmaktadır ve formda; erken evliliğin sebepleri, erken evliliğin gerçekleştiği süreç ve evlilik sonrası yaşama ilişkin sorular yer almaktadır.

Araştırmamızın örneklemini İstanbul'da 18 yaşından önce dinî nikâhla erken evlilik yapan kadınlar oluşturmaktadır. İlk etapta amaçsal örnekleme seçimiyle alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla 5 kişiye ulaşılmıştır. Ardından kartopu örnekleme seçimiyle birlikte 15 kişiye ulaşılmıştır. Toplamda 20 kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. COVID-9 pandemi sürecinde ülke genelinde alınan tedbirler ve kısıtlamalar nedeniyle görüşmelerin tamamı yüz yüze yapılamamıştır. Katılımcılardan 10'u ile çevrimiçi ortamda, 5'i ile telefon aracılığıyla, 5'i ile ise yüz yüze olmak üzere toplam 20 kişi ile ortalama 1 saat süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin ardından görüşme kayıtları çözümlenmiştir. Toplam 150 sayfalık ses kaydı çözümü ortaya çıkmıştır. Elde edilen ses kaydı çözümleri üzerinden fenomenolojik yaklaşıma bağlı kalınarak kodlamalar ve temalar belirlenmiştir. Temalar betimsel analiz yapılarak 4 farklı tema belirlenerek kategorize edilmiştir.

COVID-19 pandemi koşulları nedeniyle görüşmelerin yüz yüze yapılamaması çalışmamızın en önemli sınırlılıklarındandır. Çalışmamızın bir diğer sınırlılığı katılımcıların olumsuz olaylar yaşamış olmaları nedeniyle tekrar aynı duyguları yaşama kaygısı ile deneyimlerini dile getirmekte zorluk yaşamış olmalarıdır.

3. BULGULAR

Çalışmamızın bulgular bölümünde 18 yaş altında erken evlilik yapmış kadınlar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler incelenmiştir. İlk olarak katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin veriler sunulmuştur. Sonrasında derinlemesine görüşmeler ile ulaşılan veriler beş (5) farklı tema ile aktarılmıştır. İlk ana temada çocuk yaşta üstlenilen sorumluluklar, ikinci ana temada şiddet ve cinsel istismar, üçüncü ana temada yoksulluk, dördüncü ana temada toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapı ve son olarak beşinci ana temada ise evlilikten memnuniyete ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Katılımcıların gizliliklerini korumak

için bulgular bölümünde katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamıştır. Katılımcıların gerçek isimleri yerine kod isimler kullanılmıştır.

3.1. Demografik Bilgiler

Çalışma sonucunda katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin elde edilen bulgular tablo 1’de sunulmuştur. Tabloya göre katılımcıların yaş aralığı 21-38 olup yaş ortalamaları ise 27’dir. Katılımcıların ilk evlilik yaşları 12-17 aralığındadır ve katılımcılar Türkiye’nin farklı bölgelerinde doğup büyümüş kadınlardır.

Tablo 1. Katılımcıların Yaşı, Evlilik Yaşı ve Doğum Yeri İlişkin Bilgiler

İsim	Yaş	Evlilik Yaşı	Doğum Yeri
Gökçe Hanım	24	17	Samsun
Duygu Hanım	28	17	Samsun
Ebru Hanım	21	17	Şanlıurfa
Aylin Hanım	26	17	Samsun
Büşra Hanım	21	17	Ankara
Dilek Hanım	26	17	Samsun
Çağla Hanım	35	12	Siirt
Burcu Hanım	30	16	Şanlıurfa
Ayşe Hanım	30	17	Diyarbakır
Meryem Hanım	38	16	Mardin
Esra Hanım	22	16	Bursa
Zeynep Hanım	32	17	Kırşehir
Gizem Hanım	22	16	Tekirdağ
Özge Hanım	33	15	Ankara
Leyla Hanım	25	17	İstanbul
Beyza Hanım	29	15	Samsun
Hande Hanım	27	17	İstanbul
Eda Hanım	21	17	Bursa
Canan Hanım	35	17	İstanbul
Sevim Hanım	29	16	Samsun

Katılımcıların eşle arasındaki yaş farkı, evlilik sayısı ve çocuk sayısına ilişkin bilgiler tabloda 2’de sunulmuştur. Tabloya göre katılımcıların eşleriyle

aralarındaki yaş farkı 1-13 aralığındadır. Katılımcılardan 18'i tek evlilik yaparken, 1', 2 kere, 1'i ise 3 kere evlilik yapmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Eşle Arasındaki Yaş Farkı, Evlilik Sayısı ve Çocuk Sayısına İlişkin Bilgiler

İsim	Eşle Yaş Farkı	Evlilik Sayısı	Çocuk Sayısı
Gökçe Hanım	8	1	1
Duygu Hanım	8	1	2
Ebru Hanım	4	1	1
Aylin Hanım	1	1	1
Büşra Hanım	2	1	2
Dilek Hanım	1	1	1
Çağla Hanım	8	3	2
Burcu Hanım	4	1	4
Ayşe Hanım	4	1	4
Meryem Hanım	1	1	5
Esra Hanım	6	1	1
Zeynep Hanım	8	1	2
Gizem Hanım	2	1	2
Özge Hanım	7	2	2
Leyla Hanım	10	1	2
Beyza Hanım	9	1	1
Hande Hanım	4	1	2
Eda Hanım	3	1	1
Canan Hanım	13	2	2
Sevim Hanım	3	1	1

3.2. Çocuk Yaşta Üstlenilen Sorumluluklar

Elde edilen veriler kapsamında bu tema altında katılımcıların evlilik sonrası erken yaşta üstlendikleri sorumluluklar, ev işleri ve annelik deneyimlerine ilişkin konulara yer verilmektedir.

Katılımcıların söylemlerinde evlilik sonrası ortaya çıkan en önemli sorunlardan birinin çocuk yaşta üstlenilen sorumluluklar olduğu öne çıkmaktadır. 12 yaşında ilk evliliğini yapan Çağla Hanım, evliliğin çocukluk çağında gerçekleşmesi

nedeniyle ev içinde kendisine biçilen rolleri yerine getirmek yerine dışarıda diğer çocuklarla oyun oynamak istediğini, üstlendiği sorumluluklardan dolayı çocukluğunu yaşayamadığını şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Ben evlendim affedersin çocuklar dışarıda oynuyordu taşlarla. Ben de gittim onlarla oynadım. Bana geldi kaynanam dedi ki sen evli barklısın, sen nasıl oyun oynuyorsun? Ben çocukluğumu hiç yaşamadım ki. Hani bayram gelirdi insanlar bayramlık giyerdi ben oturup ağlardım. Yemin ederim hiç çocukluğumu yaşamadım.”
(Çağla Hanım)

Çocuk yaşta üstlenilen sorumluluklar arasında ev işleri ve annelik deneyimleri öne çıkan ifadeler arasında yer almaktadır. Erken yaşta evlenerek anne olan Duygu Hanım, evlilik sonrasında yaşadığı deneyimlerini paylaşırken evliliği “oyun” olarak nitelendirmektedir.

“Evet, alışma süreci tabi ki de biraz zor oluyor. O gezme tozma hani cicim ayları gibi olmuyor. Umduğumuz gibi olmadı yani çünkü baya sorumluluk bindi. Yani ben yemek yapmayı bile bilmiyordum evlendiğimde. Sorumluluk anlamında zorlandım sadece ben çünkü hemen arkasından çocuğum oldu. Annelik bir anda oyuncakla oynar gibi oldu benim için evlilik sonrası sorumluluk.” (Duygu Hanım)

Katılımcılar erken evliliklerin beraberinde getirdiği sorumlulukların kendilerini psikolojik olarak etkilediği yönünde ifadeler kullanmıştır. Erken yaşta evlilik yapan katılımcılardan Esra Hanım, evliliğinin ilk döneminde eşinin ailesiyle birlikte yaşamıştır. Esra Hanım’ın çocuk yaşta evlenmenin psikolojik etkilerine ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Söyle oldu şimdi başka bir ailenin içine geldiğim için biraz yabancılık çektim. Aslında onlar bana yabancılık hissettirmemeye çalıştılar ama ben çok içime kapandım. Çok duygusallaştım her şeye ağlıyordum, trip atıyordum, suratsızdım. Psikolojimi etkiledi yani o yaşta evlenmek. Biz bir süre aynı evde yaşadık. Bir ara biz ayrıldık ayrı eve çıktık. Şu anda kayınvalidemle birlikte yaşıyoruz.”
(Esra Hanım)

Katılımcıların evlilik sonrası üstlendikleri sorumlulukların beraberinde getirdiği zorluklara ilişkin anlatımları genel olarak değerlendirildiğinde ev işleri, çocuk bakımı ve oyun çağında olunması gibi nedenlerle zorluk yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların çocuk yaşta bu sorumlulukları üstlenmeleri evliliğin ilk dönemlerinde zorluk yaşamalarına sebep olmuştur. Erken yaşta üstlenilen bu sorumlulukların eşle ilişkiler, eşin ailesiyle ilişkiler ve psikolojik düzeyde problemlere yol açtığı görülmektedir.

3.3. Şiddet ve Cinsel İstismar

Elde edilen veriler kapsamında bu tema altında katılımcıların evlilik sonrası yaşantılarında maruz kaldıkları fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel istismar ve bunlardan kurtulmak amacıyla yaptıkları ikinci evliliklere ilişkin konulara yer verilmektedir.

Katılımcıların söylemlerine göre katılımcılardan çoğu evlendikten sonra eşi veya eşinin aile üyeleri tarafından şiddete maruz kalmıştır. Katılımcılardan bazıları fiziksel şiddete maruz aldığını söylerken bazılarıysa psikolojik şiddete maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan 3’ü ise cinsel istismara maruz kaldığını ifade etmiştir. Eşinden uzun süre boyunca fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığı için evliliğini sonlandıran katılımcılardan Canan Hanım’ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“...Bizim onunla evliliğimizde her hafta bizim evimizde haftada iki sefer üç sefer polis gelirdi. Çünkü işkence ediyordu bana. Yani babamlara sataşlıyordu, herkese.” (Canan Hanım)

Evlilik süreci boyunca şiddet gören katılımcılardan bir diğeri Meryem Hanım’dır. Meryem Hanım, evliliğinin ilk dönemlerinde eşinin ailesiyle aynı evde yaşamıştır ve bu süre zarfında kayınpederi tarafından uygulanan şiddete maruz kaldığını şu söylemleriyle açıklamıştır:

“Ağabeylerimle zaten asla sıkıntımı paylaşmazdım. Annem de işte ne söylersem kızım sus onlar senin kardeşlerin derdi. Anneme de bir şey söylemiyordum annem üzülmessin diye. O kafa vardı bizde. Kayınpederim beni dövdü, görünçem kayınım hep beni kırdı. Ben bir gün bile onları anlatmadım. Ablam eşime söyledi ben eşime bile söylemedim. Çok orada ezildim, çok dayak yedim. Her şeyi gördüm çünkü arkamızda biri olmadığı için biz kimseye bir şey diyemiyorduk.” (Meryem Hanım)

Evliliğın ilk zamanlarında eşinin ailesi ile birlikte yaşadığını söyleyen katılımcılardan bir diğeri olan Gizem Hanım, evlilik süreci boyunca eşinden fiziksel şiddet gördüğünü, eşinin ailesi tarafındansa psikolojik şiddet gördüğünü ifade etmektedir.

“Yani kayınvalidemler sürekli tersleniyorlardı. Onun dışında onlar tarafından şiddet falan herhangi bir şey yoktu ama hani psikolojik şiddet de bir şiddettir. Eşimden fiziksel şiddet de görüyordum ben.” (Gizem Hanım)

Katılımcılardan 3’ü eşleri tarafından cinsel istismara maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların cinsel istismara maruz kalmalarına yol açan en önemli

unsur çocuk yaşta olmalarıdır. Eşi tarafından cinsel istismara maruz kaldığını söyleyen Çağla Hanım, eşinin kendi rızası olmadan kendisiyle cinsel ilişkiye girdiğini ve bu durumun istenmeyen gebelikle sonuçlandığını şu söylemleriyle ifade etmiştir:

“Şu an resmî nikâhlı bir evliliğim var ondan 1 tane çocuğum var 3 aylık da hamileyim. Bunda da çok sıkıntı var hocam valla eve bazen geliyor. Hep gelmiyor kan davaları oldu. Çocuğumu geliyor dövüyor çok özür dilerim benim uykum çok ağırdır bir kere benimle de yapmış hamile kaldım. Yani bir gelir ben uykuda da olsam yapar neden öyle bilmiyorum hocam. Benimle beraber oldu hiç anlamadım şimdi hamileyim ne yapacağımı bilmiyorum. Şu an ondan üç aylık hamileyim. Eşim de yok yanımda şerefsizdir. Çok özür dilerim.” (Çağla Hanım)

Katılımcılardan bazıları maruz kaldıkları şiddet ve cinsel istismardan uzaklaşmak için evliliklerini sonlandırarak farklı erkeklerle evlilik birliği kurmuşlardır. İkinci kez yapılan bu evlilikler kurtuluş evliliği niteliğindedir. Eşinden şiddet gördüğünü söyleyen Canan Hanım, ikinci evliliğini kurtuluş amacıyla yaptığını şu şekilde açıklamaktadır.

“İlk evliliğim 6 ay sürdü. 6 ay içerisinde de hep işkence hep şiddet vardı. Yani öyle birisiydi ki ilişkiye giremiyordu ilişkiye giremeyince eline bıçağı alıp ortada geziniyordu seni öldüreceğim diye. Yani sokakta dövmeleeri, insanlara sataşmaları çoktu. İlk eşim ayrılırken de bana şöyle sorun yaşattı biz onunla ayrıldıktan sonra ben şimdiki eşimle ailem bir arada çalışıyorlardı. Bir gün bize geldiler. Ondan sonra işte bunlar bize sürekli geldikleri için artık aramızda bir şeyler olmaya başladı. Ben bunu kurtuluş gibi gördüm. Hani

*bununla evlenirsem, bununla kaçarsam illaki bu adam benim
peşimi bırakacak. Sonra biz eşimle kaçtık...” (Canan Hanım)*

Katılımcıların söylemleri genel olarak değerlendirildiğinde erken evlilik sonrası yaşantılarda şiddetin ön plana çıkan bir tema olduğu görülmektedir. Katılımcıların eş ve/veya eşin ailesi tarafından şiddet görmelerinde etkili olan temel unsurlardan biri çocuk yaşta olmalarıdır. Eşle aradaki yaş farkından kaynaklanan önemli bir sorun da cinsel istismardır. Katılımcıların bu cinsel istismar ve şiddetten kurtulmanın yolunu başka bir erkekle evlenmek olarak görmüş oldukları dikkat çekmektedir.

3.4. Yoksulluk

Elde edilen veriler kapsamında bu tema altında katılımcıların evlilik sonrası yaşantılarında yoksulluk deneyimlerine ilişkin konulara yer verilmektedir.

Katılımcıların evlilik sonrası yaşantılarında yoksulluk nedeniyle çeşitli sorunlarla yüzleştikleri görülmektedir. Katılımcıların çoğu evlendikten sonra ekonomik sıkıntılar yaşadıklarına yönelik ifadeler kullanmıştır. Yoksulluğun nedenleri arasında eşin evin maddi sorumluluğunu üstlenmemesi veya işsiz olması yer almaktadır. 3 evlilik yaptığını ve tüm evliliklerinde yoksullukla mücadele ettiğini söyleyen Çağla Hanım'ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

*“Yani benim en azından karnım toktu daha beter oldum. Bununla
resmî nikâhım var ama keşke hiç olmasa. Vallahi Rabbime şükürler
olsun boğazımızın rızkını Rabbim gönderiyor. Hani ben her zaman
diyorum Rabbim ben rızkımı senden istiyorum. Kuldan değil
senden istiyorum diyorum. Daha iyi değil mi hocam?” (Çağla
Hanım)*

Evlendikten sonra geçim sıkıntısı yaşadığını ifade eden bir diğer katılımcı, Büşra Hanım'dır. Büşra Hanım, eşinin işsiz olmasından dolayı son zamanlarda geçim sıkıntılarının arttığını şu söylemleriyle açıklamıştır:

“Ekonomik anlamda sıkıntılarımız var. Maddi durumum kötü yani. Ayla abla evimize geldi baktı. Bir artı bir evimiz. Hani döküntü bir ev orada oturuyoruz. İlk Esenyurt'ta oturuyorduk kayınvalidemler ile birlikte falan. Çocuk olduktan sonra ayrılmaya karar verdik. Ayrıldık Ayla ablayla tanıştık Allah razı olsun ondan da senden de. Eve işte birazcık erzak getiriyordu, eşya veriyordu çocuğun mamasıydı falan. Öyle geçiniyordum. Bu pandemi olayından dolayı da eşim 5 ay çalışmadı. Çok zor durum geçirdik yani bu 5 aydır. Ondan sonra işte bu 1 haftadır 2 haftadır eşimle tartıştık hani dövdü beni. Ben de dayanamadım babamların yanına geldim çocuklarla birlikte. Öyle yani 2 haftadır ayırız. O İstanbul'da, ben Ankara'dayım.” (Büşra Hanım)

Katılımcılardan bazıları evliliklerindeki tek problemin yoksulluk olduğuna yönelik ifadeler kullanmıştır. Evliliğinden memnun olduğunu sadece ekonomik sıkıntılar yaşadıklarını söyleyen Zeynep Hanım'ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Kayınvalidem ve kayınpederim vefat etti benim. Şu an eşim ve çocuklarımla kalıyoruz. Şu an sadece maddi sıkıntım, zorluğum var. Onun dışında çok şükür elhamdülillah eşim bayağı bir değişim gösterdi çocuklar olduktan sonra. Tabi ki yani büyük oğlumla gene beraberdik aile büyüklerimiz vardı ama küçüğümde biraz daha rahattık. Sadece şu an birçok insan gibi ben de sadece maddi sıkıntı çekiyorum. Gene ailem kucak açtı. Ben mesela şimdi bir iki

hafta içerisinde ailemin yanına taşınacağım. Baba evim var orada.

Eşimle çocuklarımla birlikte oraya yerleşeceğiz.” (Zeynep Hanım)

Katılımcıların yoksulluk deneyimlerine ilişkin paylaşımları değerlendirildiğinde katılımcıların eve maddi gelir getirmekten sorumlu olarak gördükleri kişilerin eşleri olduğu dikkat çekmektedir. Saha araştırmasına katılan katılımcılar kendilerini çocuk bakımı ve ev işlerinden sorumlu kişi olarak görürken erkekleri eve ekmek getiren erkek modelinde görmektedirler. Bu durum toplumun ve eşlerin kadınlardan beklentileri ile de ilişkilendirilebilir. Bu neden gereğince katılımcılar içinde buldukları yoksulluğun sebebini eşleriyle ilişkilendirmektedirler.

3.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Elde edilen veriler kapsamında bu tema altında katılımcıların evlilik sonrası yaşantılarında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin konulara yer verilmektedir.

Katılımcıların erken evlilik sonrası yaşantılarına ilişkin söylemlerinde öne çıkan şiddet, cinsel istismar, yoksulluk, ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olma gibi unsurlar temelde toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil aile yapısından kaynaklanmaktadır. Aylin Hanım evlilik sonrası toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin deneyimlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“O zamanlar işte küçük olduğum için bazı şeyler zor geliyordu. Hani sonuçta bekârken ev işiydi falan çok bilmediğimiz için ama şimdi evlendim her şey çocuk sana bakıyor, ev işleri yemek falan. Zor değil ama insan bun alıyor yani. Yani bunlar sorumluluk olduğu için zor geliyordu ister istemez. Ama hiçbir zaman hani şey olmadı yani. Çok bunalıp da yani bunları kavga tartışacak şekilde falan böyle bir sıkıntımız olmadı. O dönemlerimi atlattığımla

düşünüyorum. İlk başlarda normal çünkü 17 yaşındayım yani normalde de insanın oynama çağı yani. Sonuçta insanın çocuk olup da evde oturması, okumak gezmek varken yani zordu. Öyle diyeyim.” (Aylin Hanım)

Erken evlilik sonrası toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapı nedeniyle ortaya çıkan bir diğer sorun sosyal hayatın kısıtlanmasıdır. Evlilik sonrası eşi tarafından sosyal hayatı kısıtlanan Beyza Hanım’ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Yani ilk başlarda çok karışıyordu hani beni eve kapatıyordu. Şimdi daha rahatladı daha şey olmaya başladı ama ilk zamanlar hiç ailemle falan da görüştürmüyordu.” (Beyza Hanım)

Toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil yapı nedeniyle evlilik sonrası sosyal yaşantısı kısıtlanan katılımcılardan bir diğeri olan Ebru Hanım ev içinde eşi ve eşinin aile üyeleri tarafından maruz kaldığı baskıları şu söylemleri ile ifade etmektedir:

“İlk başlarda kısıtlama vardı. Yeni evliyken kaynana var şey mesela eşin işte olunca komşulara bile gidemiyorsun. Bir tavır yapıyorlar, bir suratlar, surat asma tavırlar falan olurdu. Arkadaşlarım çok vardı benim zaten köyde gidip geldiğim hep çocukluk arkadaşlarımdı benim. Görüşemiyordum, arkadaşlarıma gidemediğim için arkadaşlarımla 10 dakikalık oturuyordum ‘kızlar kusura bakmayın benim kalkmam gerekiyor’ diyordum. Hep bir kısıtlama vardı. İzin vermiyorlardı. Sürekli bir tavır, o şekilde yani kısıtlama çok vardı. Şu anda da var. Dün gece şey amcamlara gideyim dedim. Kayınbabam yok diyordu niye gidiyorsun.” (Ebru Hanım)

Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle katılımcıların yüzleştiği önemli sorunlardan bir diğeri eğitim hakkından mahrum kalmadır. Evlendikten sonra eşinin ve eşinin ailesinin kısıtlamaları nedeniyle eğitim hayatına devam edemeyen Zeynep Hanım'ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Ben okula evlendiğim için devam edemedim. Onun ailesi bana şöyle bir kötülük yaptı bir de. Eşim ilk zamanlarda şey diyordu konuşurken ben gerçekten ona çok inanmıştım. O benim zaten en büyük hayal kırıklığım. Diyordu ki ‘Ben senin okuman için elimden ne geliyorsa yapacağım, devam edeceksin evlendikten sonra da hatta işe de girip çalışabilirsin ben sana güveniyorum.’ Bekârken bunları söyleyen eşim bana evlendikten sonra hayır okuyamazsın, çalışamazsın demeye başladı. ‘Evden dışarı çıkamazsın, annem ne diyorsa o, biraz idare et, onlar haklıdır.’ böyle şeyler söylüyordu yani. Hep ailesinin etkisinde kaldı. Ben evlendiğimde memurluk sınavları vardı. Babamın zoruyla memurluk sınavına girdim. Babam ailesini karşısına aldı kızım memurluk sınavına girecek diye. Sonra ben sınava girdim çok güzel bir derece yaptım ama beni göndermedi, izin vermedi çalışmama.” (Zeynep Hanım)

Katılımcıların toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapıya ilişkin paylaşımları değerlendirildiğinde katılımcıların evlilik sonrasında aile içi rol dağılımları neticesinde ev işleri ve çocukların bakımından sorumlu olduğu, aile içi baskılar nedeniyle sosyal hayatının kısıtlandığı, eve mahkûm edildiği ve eğitim hayatından koparıldığı göze çarpmaktadır.

3.6. Evlilikten Memnuniyet

Elde edilen veriler kapsamında bu tema altında katılımcıların evlilik sonrası deneyimlerinde eşle olumlu ilişkiler, eğitime dönüş ve evlilik öncesi olumsuz aile

deneyimlerinin evlilikten memnuniyet üzerindeki etkisine ilişkin konulara yer verilmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcılardan bazıları evliliklerinden memnun olduklarına ilişkin paylaşımlarda bulunmuştur. Ancak bu katılımcılar erken yaşta, eşlerini yeterince tanımadan, bilinçsiz bir evlilik yaptıklarına vurgu yaparak şu an evlilikten memnun olmalarını kendileri için bir “şans” olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar erken evliliklerin zorluklarına değinerek kendilerini yalnızca eşleri konusunda şanslı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Eşle olumlu ilişkilerinden dolayı kendini şanslı olarak tanımlayan katılımcılardan Esra Hanım’ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Eşimle ilişkim çok güzel, yani ben herkesin benim kadar şanslı olacağını düşünmüyorum. O yüzden çevremdeki insanlara erken yaşta evliliği önermiyorum. Benim karşıma iyi bir insan çıktı. Bana saygı duyan, beni seven bir insan çıktı ama herkesin aynı şartta olacağını düşünmüyorum. Güzel yani bizim bir sıkıntımız yok.”
(Esra Hanım)

Katılımcıların evliliklerinden memnun olmalarında etkili olan bir başka neden eğitim hayatına dönüştür. Katılımcılardan 10’u evlenmeden önce ara verdikleri eğitimlerine evlendikten sonra devam ettiklerini belirtmiştir. Evlendikten sonra daha özgür bir hayat süren, eğitim hayatına devam eden, sosyal hayata sahip olan katılımcılar evliliklerinden memnun olduklarını söylemişlerdir. Esra Hanım ve Özge Hanım’ın evlendikten sonra eğitim hayatına dönüşe ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Yok, hayır kesinlikle kısıtlamıyor. Arkadaşlarımla görüşüyorum, çocuğumu yanıma alıp dışarı çıkabiliyorum. Açıkta liseye devam

Ediyorum, ehliyetimi aldım. Hani hiçbir şeyimi kısıtlamadı.” (Esra Hanım)

“Açıktan eğitimime devam ettim. Ortaokulu bitirmiştim zaten liseyi de açıktan okudum üniversiteyi de açıktan okudum.” (Özge Hanım)

Katılımcıların evliliklerinden memnun olmalarında etkili olan başka bir neden evlilik öncesi olumsuz aile yaşantıdır. Evlilik öncesinde şiddete maruz kalma, anneye çatışma, aile baskısı ve kısıtlamalara maruz kalma, parçalanmış ailede büyüme, yoksulluk gibi deneyimler yaşayan katılımcılar, evliliği bu sorunlardan kurtuluş olarak gördüklerini ve bu nedenle şu an evliliklerinden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Evlilik öncesinde yoksul ve parçalanmış bir ailede büyüyen Sevim Hanım'ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Evliliğim de zorluk yaşadığım bir şey yok. Eşim bana yaşamadığım, tatmadığım her şeyi bütün güzel şeyleri yaşattı sağ olsun. Ben şanslıyım ki benim karşıma öyle bir insan çıktı. Şimdiye kadar ben evlendiğime pişman olmadım ama şöyle bir şey var. Tabi ki her kadın kendi ayağının üzerinde durmalı, kendi maddi manevi imkânı gücü olmalı. O zaman çok daha özgüvenli oluyor kadın.” (Sevim Hanım)

Ailesinin baskısı ve kısıtlamalarıyla büyüyen Gökçe Hanım, önceki anlatımlarında evliliği aile baskısından kaçış aracı olarak gördüğünü ifade etmiştir. Şu anki evliliğinde daha özgür olduğunu ve evliliğinden memnun olduğunu söyleyen Gökçe Hanım'ın bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Yok, aksine ben daha özgürüm. Yani çok özgürüm hani şöyle yapayım, böyle yapayım yaparım. Hani şuraya gideyim, buraya

gideyim eşime mesela hani sormuyorum şunu yapayım mı veya ben yine söylerim şuraya gitmeyi düşünüyorum. Ama niye soruyorsun git diyor yani. Yani o yönde sıkıntım yok gerçekten benim en büyük şanslarımdan bir tanesi buydu. En çok buna takmıştım çünkü evlenmeden önce. En büyük takıntılarımdan bir tanesi olduğu için. Eşim de bu yönde hiç şey yapmıyor, beni hiç bunaltmıyor, sıkırmıyor. Ben de ona göre ayarlıyorum ama kendime laf söyletmem...” (Gökçe Hanım)

Evliliklerinden memnun olduğunu söyleyen katılımcıların söylemlerinde iki farklı yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlar, kendini şanslı olarak tanımlama ve evlilik öncesi aile yaşantısı ile mevcut evliliği kıyaslama yaklaşımlarıdır. Evliliğinden memnun olduğunu söyleyen katılımcılardan bir kısmı anlatımlarında bilinçsiz evlilik yaptıklarına vurgu yaparak eşleri konusunda şanslı oldukları yönünde ifadeler kullanmıştır. Öte yandan katılımcılardan bazılarıysa evlilik öncesinde yaşayamadıkları mutluluğu şu an evliliklerinde yaşadıklarına ilişkin söylemlerde bulunmuşlardır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Literatürde erken yaşta yapılan evliliklere ilişkin çalışmaların genellikle geçmişte yapılan erken evliliklere yönelik olduğu tespit edilmiş ve bu çalışma kapsamında günümüz şartlarında yapılan erken evliliklere yönelik sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılara erken evlilik sonrası yaşantılarına ilişkin sorular sorularak evlilik sonrası bireysel, toplumsal ve aile içi düzeyde ortaya çıkan sorunlar ile erken evlilikler arasındaki ilişki ağı ortaya konmaya çalışılmıştır. Katılımcıların erken evlilik sonrası yaşantılarına ilişkin anlatımları sonucunda çocuk yaşta üstlenilen sorumluluklar, şiddet, cinsel istismar ve yoksulluk sorunlarının ön plana çıktığı sonucu elde edilirken katılımcılardan bazılarınsa evliliğinden memnun olduğu tespit edilmiştir.

Erken evlilikler sonrası yaşantılara ilişkin anlatımlar neticesinde elde edilen sonuçlar arasında çocuk yaşta üstlenilen sorumluluklardan kaynaklanan sorunlar ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların, erken yaşta ev işleri, çocuk bakımı ve birlikte yaşanan aile üyelerine yönelik sorumluluklar üstlendikleri için evliliğin ilk dönemlerinde evliliğe uyum sağlama konusunda zorlandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların erken yaşta büyük sorumlulukların altına girmeleri onları psikolojik olarak da etkilemiştir. Kadınların erken yaşta olmaları nedeniyle kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerinden biri olan “kadınlık” rolünü yerine getirememeleri farklı sorunlara yol açmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre erken evlilik sonrası meydana gelen bu sorunlar iki farklı düzeyde ortaya çıkmaktadır; erken evliliklerin bireysel düzeyde sonuçları ve erken evliliklerin toplumsal düzeyde sonuçları. Erken evliliklerin bireysel düzeyde sonuçları kapsamında cinsel istismar, fiziksel ve psikolojik şiddet, yoksulluk, eğitim hakkından mahrum kalma, sosyal hayatın kısıtlanması gibi sorunların yer aldığı tespit edilmiştir. Erken evliliklerin toplumsal düzeyde sonuçları arasında ise bilinçsiz, çocuk yaşta yapılan evlilikler ve annelik deneyimleri sonucunda yapılan ebeveynliklerin gelecek nesiller için tehlikeye yol açması ve bu durumun toplumun aile yapısını olumsuz anlamda etkilemesi, toplumun eğitim seviyesinin düşmesi ve yoksulluk gibi sorunların yer aldığı ortaya çıkmıştır. Hülya Çakır’ın Ankara ilinde sosyoekonomik düzeyi düşük olan bölgelerde yaşayan 20 kadın ile yaptığı görüşmeler sonucunda elde ettiği veriler çalışmanın erken evliliklerin yol açtığı sonuçlarına ilişkin bu bulgularını desteklemektedir (Çakır, 2013).

Erken evliliklerin yol açtığı sorunlar arasında şiddet ve cinsel istismar önemli temalar arasında yer almaktadır. Araştırmaya katılan katılımcılardan çoğunun evlendikten sonra eşinden veya birlikte yaşanan diğer aile üyelerinden şiddet gördüğü tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar şiddetin fiziksel olarak ortaya çıktığını söylerken katılımcılardan çok azı ise psikolojik şiddetin varlığına değinmiştir. Kadınların şiddete maruz kalmalarındaki en önemli etken ataerkil aile yapısı,

toplumsal cinsiyet ve eşleri ile aralarında belirgin bir yaş farkının olmasıdır. Katılımcıların eşleriyle aralarında belirgin yaş farkı olmasından dolayı yaşadıkları önemli sorunlardan bir diğeri cinsel istismardır. Cinsel istismarın diğer nedenleri arasında katılımcıların evlendiklerinde çocuk yaşta olmaları ve erkek iktidarının hâkim olduğu ataerkil bir evliliğin söz konusu olmasıdır. Evlilik sonrasında katılımcıların şiddet ve cinsel istismara maruz kalmalarına neden olan bir diğer önemli etkenin dinî nikâh olduğu tespit edilmiştir. Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen (2012) çalışmasında kız çocuklarının yasal evlilik yaşını sağlamamaları nedeniyle dinî nikâha başvurulduğunu ifade edilmektedir. Kadınları yasal olarak güvence altına almayan bu erken evlilikler toplum tarafından meşru görülmektedir. Bu durum evlilik içinde kadınların cinsel istismara ve şiddete maruz kalmasına yol açmaktadır. Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen (2012)'in araştırmalarından elde ettikleri sonuçlar bu çalışmanın bulgularını desteklemektedir.

Erken evliliklerin bireysel ve toplumsal düzeyde yol açtığı sorunlardan bir diğeri yoksulluktur. Katılımcıların çoğunun evlendikten sonra ekonomik sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Evlilik sonrasında yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olan en temel nedenler arasında eşin kazancını eve getirmemesi, çocuk sayısının fazla olması ve kadınların çeşitli nedenlerden dolayı istihdama dâhil olamaması yer almaktadır. Yoksulluk ayrıca erken evliliklerin sebepleri arasında da yer almaktadır. Saha araştırmasına katılan katılımcılardan bazılarının yoksulluk nedeniyle erken yaşta evlilik yaptığı ancak evlilik sonrasında da yoksul bir hayata mahkûm olduğu tespit edilmiştir. Bu yönüyle yoksulluk, erken evliliklerin hem sebebi hem de sonucu niteliğindedir. Otoo-Oyortey ve Pobi (2003)'nin erken evliliklerin dünyadaki seyrine ilişkin yaptıkları çalışma sonucunda, erken evlilik oranlarının yoksul bölgelerde daha yüksek olduğuna dair elde ettikleri bulgular araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Katılımcıların erken evlilik sonrası yaşantılarında ortaya çıkan şiddet, cinsel istismar, yoksulluk, eğitimsizlik gibi sorunların kurtuluş amacıyla yapılan ikinci evliliklere yol açtığı tespit edilmiştir. Kurtuluş evlilikleri kapsamında kadınlar içinde buldukları koşullardan kurtulmak için bir başka erkeği sığınacak liman olarak görmektedirler. Bu durum toplumun “dul” adı altında kadınlar üzerinde kurduğu toplumsal baskı, ataerkil yapı, ailenin evliliği sonlandırdığında kadını kabul etmemesi, kadının kendi geçimini sağlayamaması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir.

Çalışma sonucunda katılımcılardan bazılarının evliliklerinden memnun oldukları tespit edilmiştir. Evlilikten memnuniyetin nedenleri arasında evlilik öncesi aile yaşantılarında var olan olumsuz koşullar yer almaktadır. Katılımcılar evlenmeden önce yaşayamadıkları mutluluğu evlendikten sonra yaşadıkları yönünde paylaşımlara yer vermişlerdir. Özellikle evlilik öncesinde ailesinden şiddet gören, baskı ve kısıtlamalara maruz kalan, ailesinden ilgi görmeyen ve parçalanmış ailede büyüyen katılımcılar şu anki evliliklerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Evliliğinden memnun olduğunu söyleyen katılımcılar erken yaşta kendi isteğiyle veya kaçarak evlilik yapan katılımcılardır. Ancak katılımcılar evliliklerinden memnun olduklarını söyleseler de şu anki düşünceleriyle erken evlilikleri onaylamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun nedenleri arasında katılımcıların eğitimi bırakmış olmaları, çocuk yaşta üstlendikleri sorumluluklar nedeniyle evliliğin ilk dönemlerinde zorluk yaşamış olmaları, meslek sahibi olmamaları ve ekonomik sorunlar yaşamış olmaları yer almaktadır. Bu durum evlilik öncesi olumsuz aile yaşantılarının erken evliliklere yönelme ve evlilik sonrası yaşanan sorunlar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Duru ve Arslan (2014) çalışmasında 16-21 yaş arasında evlilik yapan 10 kadınla yaptığı görüşmeler sonucunda erken evlilikler üzerinde evlilik öncesi aile sorunlarının etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Duru ve Arslan'ın

yaptıkları çalışmada elde ettikleri veriler bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Erken evlilikler önemli sorunlara yol açtığı için bu sorunları en aza indirmenin en temel yolu erken yaşta yapılan evliliklerin önlenmesidir. Türk Medeni Kanunu'nun 143. maddesi gereğince erkek veya kadının 17 yaşını doldurmadıkça evlenmesi yasaklanmıştır. Ancak olağanüstü durumlarda hâkim izni ile bu evlilik yaşı 16'ya düşürülebilmektedir. İlgili kanuna rağmen ülkemizde dinî nikâh gibi uygulamalarla 18 yaş altında evlilikler gerçekleştirilmeye devam edilmektedir. Bu durum erken evlilikler üzerinde toplumun dinî inançları ve geleneklerinin etkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle din görevlilerince erken evliliklerin önüne geçmek için çalışmalar yapılmalı ve toplum, erken yaşta yapılan evliliklerin dinî boyutu yönüyle bilinçlendirilmelidir. Erken evlilik sonrası yaşantılarda ortaya çıkan sorunların önlenmesi için ise sosyal hizmet uzmanları savunuculuk rolüyle evlilik sonrası aile içi şiddet, istismar, yoksulluk gibi sorunlar yaşayan kadınları sahip oldukları hukuki haklar konusunda bilinçlendirmeli ve bağlantı kurucu rolüyle kadınların sosyal destek sistemlerine erişmelerine imkân sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktepe, E., & Atay, İ. M. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410-420.
- Aydın, O., & Baran, G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 117-126.
- Creswell, J. (2016). *Araştırma Deseni Nitel Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.

- Çakır, H. (2013). Sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler çerçevesinde erken evlilikler: Ankara Pursaklar Örneği . *Yüksek Lisans Tezi* . Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Duru, E., & Arslan, G. (2014). Evlenmek Amacıyla Evden Kaçan Kız Ergenler: Bir Olgubilim Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 36-48.
- Gök, M. (2016). Child marriages in Turkey with different aspects. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 2222-2231.
- Jensen, R., & Thornton, R. (2003). Early Female Marriage in The Developing World. *Gender Development*, 11(2), 9-19.
- Kara, B. (2015). Değişen Aile Dinamikleri Açısından Erken Yaşta Evlilikler Sorunu ve Toplumsal Önemi . *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 59-72.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık .
- Odili, J. (2016). Culture, Development and Religious Change: The Nigerian Perspective. O. Kilani, & N. Iheanacho içinde, *The Family Institution and Social Change* (s. 129-142). M&J Grand Orbit Communications.
- Otoo-Oyortey, N., & Pobi, S. (2003). Early Marriage and Poverty: Exploring Links and Key Policy Issues. *Gender and Development*, 11(12), 42-51.
- Özcebe, H., & Küçük Biçer, B. (2013). An Important female Child and Woman Problem: Child . *Turk Arch Ped*, 48(2), 86-98.
- Rutten, S. (2010). Protection Of Spouses in Informal Marriages By Human Rights. *İgitur*, 6(2), 77-92.
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, 185-195.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*.

- TBMM. (2009). *Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor*.
- Tuna Uysal, M., Tan Eren, G., & Şimşek, E. (2019). Şimşek, E. (2019). Sosyo-Kültürel Özellikler Bağlamında Erken Evlilikler: Ağrı Örneği. *Erken Evlilikler: Ağrı Örneği*, 349-375.
- Türk Medeni Kanunu. (2001, Kasım 22). Mayıs 08, 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> adresinden alındı
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel Kaptanoğlu, İ., & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 129-161.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The early marriage of women causes various problems at the individual and social level. In this respect, it is necessary to examine family life after marriage in order to reveal the problems caused by early marriages. In this study, it is aimed to make a detailed examination of the early post-nuptial lives of women under the age of 18 who had marriage and to reveal the relationship network between post-nuptial problems experienced and the age of marriage.

Method

Qualitative research method was used in this study as a method in which the experiences of women who had a marriage before the age of 18 can be searched in depth about their post-nuptial life. The study was designed as a phenomenological research. In-depth interview technique was used to collect data in the research. Before conducting in-depth interviews, ethics committee approval was obtained from Istanbul University – Cerrahpaşa Social and Human Sciences Research Ethics Committee dated 29.10.2020-77844.

The sample of the study consists of all women who had an marriage before the age of 18 in Istanbul. In the first stage, 5 people were reached by means of

social workers working in the field with purposive sampling. Then, with the snowball sampling, 15 people were reached. In-depth interviews were conducted with 20 women in total. After the interviews, the recordings of the interviews were analyzed. A total of 150 pages of audio recording solution was emerged. Codings and themes were determined by adhering to the phenomenological approach through the sound recording solutions obtained. The themes were categorized by determining 4 different themes by descriptive analysis.

One of the most important limitations of the study is the inability to conduct face-to-face interviews due to the COVID-19 pandemic conditions. Another limitation of the study is that the participants had difficulty in expressing their experiences with the anxiety of experiencing the same emotions again due to negative events.

Findings (Results)

In the findings section of the study, the data obtained as a result of the interviews with women who were unofficially married under the age of 18 were examined. In this section, firstly, data on the demographic information of the participants are presented. Afterwards, the data obtained through in-depth interviews were transferred with five (5) different themes. The first main theme includes information on the responsibilities undertaken at a young age, the second main theme, violence and sexual abuse, the third main theme, poverty and lastly, the fourth main theme, gender and fifth main theme includes information on satisfaction regarding marriage.

According to the statements of the participants, it is seen that the most important factor in causing difficulties in post-nuptial responsibilities is that they are at age of a child. Most of the participants were exposed to violence by their spouses or family members of their spouses after marriage. Some of the participants stated that they were exposed to physical violence, while others stated that they were exposed to psychological violence. Some of the participants stated that they were exposed to sexual abuse. It is also seen that the participants face various problems due to poverty in their post-nuptial life. Most of the participants expressed that they experienced economic difficulties after marriage. Among the causes of poverty is the spouse's not taking the financial responsibility of the house or being unemployed. Some of the participants who participated in the research made statements that they were satisfied with their marriage.

Conclusion and Discussion

The participants were asked questions about their early post-nuptial lives, and the relationship between the problems that emerged at the individual, social and family level after marriage and early marriages was tried to be revealed. As a result of the participants' statements about their early post-nuptial lives, it was determined that the responsibilities undertaken at a young age, violence, sexual abuse and poverty problems came to the fore. It was determined that these problems, which emerged in the early post-nuptial lives of the participants, led to second marriages made to get rid of these problems. Some of the participants were found to be satisfied with their marriage.

As a result of the research, it was determined that early marriages cause various problems at the individual and social level. The problems caused by early marriages at the individual level include violence, sexual abuse, being deprived of education, not being able to participate in employment, financial difficulties and psychological problems caused by responsibilities at an early age. Among the social problems caused by early marriages are the family structure of the society is effected, the decrease in the education level and poverty.

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 23.05.2022 Yayına Kabul Tarihi: 08.07.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1120042>

Makale Türü: Derleme Makale/ Review Article

Atıf/Citation: Dönmez, E. C. (2022). Şelpe Tekniğine Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi: Sistematik Derleme. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 341-372.

ŞELPE TEKNİĞİNE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME

Ender Can DÖNMEZ*

Öz

Bu çalışma kapsamında, Türkiye’de Şelpe alanında yapılan çalışmalar bir araya getirilmiş ve incelenmiştir. İnceleme sonucunda, şelpe alanında yapılan çalışmaların türleri ve içeriklerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Betimsel türde olan bu çalışmada, verilere ulaşmak için “doküman analizi”, verilerin analizi için ise “içerik analizi” kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 9 tez, 5 makale, 3 bildiri, 5 kitap ve 4 kitap bölümü olmak üzere toplam 26 çalışma incelenmiştir. Çalışma sonucunda, şelpe alanına yönelik en fazla tez ve kitap çalışması yapıldığı anlaşılmıştır. Tez, makale ve bildiri çalışmalarında, şelpe tekniğinde karşılaşılan sorunlara yönelik çözümler araştırılmıştır. Kitap çalışmalarını ise ağırlıklı olarak metot ve repertuar çalışmalarının oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şelpe, Bağlama, Sistematik Derleme.

* Dr. Öğr. Üyesi. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Müzik Bölümü, endercandonmez@gmail.com

EXAMINING THE ŞELPE TECHNIQUE STUDIES: SYSTEMATIC COMPLATION

Abstract

Within the scope of this study, studies on the Şelpe technique in Turkey were compiled and examined. As a result of the examination, it is aimed to reveal the types and contents of the studies carried out in the field of Şelpe. In this descriptive study, "document analysis" was used to collect the data and "content analysis" was used to analyze the data. A total of 26 studies were reviewed. The study consists of 9 theses, 5 articles, 3 papers, 5 books and 4 book chapters. As a result of the study, it was understood that thesis and book studies were mostly preferred for the Şelpe technique. In theses, articles and papers, solutions for the problems encountered in the Şelpe technique were searched. It has been seen that book studies mainly consist of method and repertoire studies.

Keywords: Şelpe, Bağlama, Systematic Complation.

1. GİRİŞ

Bağlama; çalım teknikleri, farklı akort düzenleri, türleri ve repertuarıyla yüzyılların birikimi ile oluşmuş bir zenginliği taşımaktadır. Bu zenginlik nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşabilmiş ve gelişmeye devam etmiştir. Bağlama'nın taşımış olduğu kültürel değerler, uzun yıllar boyunca; ozan-âşıklık geleneği ve usta-çırak ilişkisi içerisinde aktarılmıştır. Aktarım süreci günümüzde çeşitli şekillerde ve kurumlarda sürdürülmektedir.

İcra ve kültürel konum açısından bakıldığında, Anadolu'nun her bölgesinde sıklıkla kullanılmasından dolayı; Bağlama'nın, Türk Halk Müziği'nin ana sazı olduğunu söylemek mümkündür. Anadolu coğrafyasının genelinde çeşitli amaçlar için kullanılması, halk müziği sazları içerisinde kullanımının yaygın olması ve

bunun yanı sıra Anadolu insanının duygu ve düşüncelerini ifade eden türkülerin icra edilmesinde Bağlama'ya yönelmesi bu söylemi güçlendirmektedir.

Bağlama'nın yüzyıllar içerisinde çeşitli coğrafyalarda türlü amaçlar için etkili şekilde kullanımının birçok yansımaları olmuş ve birden fazla Bağlama türünün, akort türünün, zengin bir repertuarın ve tezeneli-tezenesiz icra tekniklerinin ortaya çıkışına zemin oluşturmuştur. Türleri açısından bakıldığında Bağlama'nın, batı müziğindeki "Viol Ailesi"ne benzer bir aile oluşturduğu söylenebilir. Açın'a (1994) göre, Bağlama'nın; Meydan Sazı, Divan Sazı, Tanbura, Cura gibi türleri ve değişebilen akort sistemleri bulunmaktadır. Boyut ve akort çeşitliliğinin, Bağlama'yı tını açısından zenginleştirmesi gibi, icra teknikleri açısından da zenginleştirdiği söylenebilir.

İcra teknikleri açısından yaklaşıldığında, Bağlama'nın yaygın olarak tezeneli ve tezenesiz şekilde çalındığı görülmektedir. Tezenesiz icra biçimine genel kabul olarak "şelpe" adı verilmektedir.

Şelpe tekniği temel olarak, "pençe vurma, tel çekme ve parmak vurma" tekniklerinden oluşmaktadır. Pençe vurma, sağ el parmaklarıyla tüm tellere veya tek tel ya da iki tele yapılan vuruşu ifade etmektedir. Tel çekme tekniği; sağ el parmakları ile teli çekerek ses çıkarmayı, parmak vurma tekniği ise yine sağ el parmakları ile Bağlama klavyesi üzerindeki perdelere vurarak ses çıkarmayı ifade etmektedir (Sağ ve Erzincan, 2013). Eserler, tek tek bu teknikler ile çalınabilecek şekilde düzenlenip bestelenebildiği gibi, 3 tekniğin aynı anda kullanılmasına olanak verecek şekilde de düzenlenebilmektedir.

Parlak'a (2000) göre, tezenesiz çalma genellikle "pençe veya şelpe" olarak ifade edilmektedir. Yörelere göre kullanılan terimin adı değişebilmektedir. Anadolu'nun bazı bölgelerinde "pençe", bazı bölgelerinde ise "şelpe" terimi kullanılmaktadır. "Pençe"nin kimi zaman tezeneli çalmaya karşılık gelmesine

karşılık, “şelpe” teriminin sadece teznesiz çalmayı ifade ettiğini belirtmektedir. Aynı çalışma içerisinde Parlak, şelpe tekniğinin gelişime açık olduğunu, Bağlama’nın ve müziğimizin ufkunu geliştirebilecek niteliklerde bulunduğunu vurgulamaktadır.

Gerek Bağlama’nın kültürümüz içerisindeki önemi gerekse şelpe tekniğinin Bağlama icrası açısından önemi düşünüldüğünde, şelpe tekniğine yönelik olarak yapılacak çalışmaların; alana, iki türlü katkı sağlayacağı düşüncesine ulaşılabilmektedir. Aynı zamanda şelpe tekniğine yönelik olarak yapılan çalışmaların; tekniği çeşitli açılardan incelemenin sonucunda, tekniğin anlaşılması ve yaygınlaşmasına da katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bu çalışmada, şelpe tekniğine yönelik olarak yapılan farklı türlerdeki çalışmalar bir araya getirilerek, şelpe literatürünün ülkemizdeki genel bir tablosunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç ile birlikte Bağlama ve şelpe alanında çalışma yapacak araştırmacılara, yapılmış çalışmalar hakkında bilgi vermenin yanı sıra sonuçlar ve öneriler ile birlikte yeni çalışma konuları hakkında da fikir verilmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Sistemik Derleme çalışması yapılmıştır.

Başlangıçta çalışma konusu tanımlanmış ve işlem basamaklarına göre literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda müzik alanında yapılmış sistemik derleme çalışmalarına ulaşılmıştır (Özdemir, 2017; Nacakçı, Dalkıran ve Ece, 2016; Özer, 2020, Kurtaslan ve Özer, 2021). Ulaşılabilen sistemik derleme çalışmaları; piyano, yetenek sınavları, bilim sanat merkezleri ve Covid-19 sürecine yönelik olarak yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Bağlama alanına yönelik yapılan literatür incelemesinde ise bu çalışmanın teması ve kapsamı ile ilgili olduğu düşünülen bibliyografi ve sistemik derleme çalışmalarına ulaşılabilmektedir (Önal, 2018; Gereken, 2020).

Önal (2018) çalışmasında 1995-2017 yılları arasında hazırlanmış, Bağlama konulu lisansüstü tezleri incelemeyi amaçlamış ve bu amaç kapsamında 50 tezi incelemiştir. Doküman İncelemesi yoluyla tezler çeşitli değişkenler göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda; en çok tezin Haliç Üniversitesi'nde yazıldığı, en çok yüksek lisans tezinin, en az ise sanatta yeterlilik tezinin çalışıldığı ve Bağlama eğitim-öğretimi temasının en fazla çalışılan tema olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Gereken (2020) çalışmasında; Bağlama alanına yönelik, lisansüstü tez, makale, bildiri, kitap, kitap bölümü ve öğretim materyallerini bir araya getirmiştir. Araştırma 6 bölümden oluşturulmuş, elde edilen çalışmalar künye bilgilerine yer verilerek sınıflandırılmış ve içerik bilgileri çalışmanın dışında tutulmuştur. Gereken çalışmasının sonucunda; 107 lisansüstü tez, 58 makale, 43 bildiri, 4 kitap, 13 kitap bölümü ve 140 adet öğretim materyaline ulaştığı sonucunu aktarmıştır.

Bu çalışmada; literatürde belirtilen, Bağlama alanına yönelik olarak yapılan çalışmalardan farklı olarak, alan daraltılarak doğrudan "şelpe tekniğı" çalışma alanı olarak seçilmiş ve ulaşılan çalışmalar türlerine göre sınıflandırıldıktan sonra, içerikleri açısından da incelenerek sonuçlara ulaşmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkartılan sonuçlar doğrultusunda, alana yönelik olarak önerilerde bulunulmuştur.

Şelpe tekniğine yönelik olarak yapılan bu çalışmada, sonuçlara ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Şelpe tekniğine yönelik olarak yapılan çalışmaların türlere göre dağılımları nasıldır?

2. Şelpe tekniğine yönelik yazılan tezlerin üniversitelere göre dağılımları nasıldır?
3. Şelpe tekniğine yönelik yazılan tezlerin derecelerine göre dağılımları nasıldır?
4. Şelpe tekniğine yönelik yazılan tezlerin içeriklerine ilişkin bulgular nelerdir?
5. Şelpe tekniğine yönelik yazılan makalelerin içeriklerine ilişkin bulgular nelerdir?
6. Şelpe tekniğine yönelik yazılan bildirilerin içeriklerine ilişkin bulgular nelerdir?
7. Şelpe tekniğine yönelik yazılan kitapların içeriklerine ilişkin bulgular nelerdir?
8. Şelpe tekniğine yönelik yazılan kitap bölümlerinin içeriklerine ilişkin bulgular nelerdir?

2. YÖNTEM

Şelpe tekniğine yönelik yapılmış araştırmaları içeren bu çalışma, Sistematik Derleme çalışmasıdır.

“Sistematik derleme, klinik bir soruya yanıt ya da probleme çözüm oluşturmak için, o alanda yayınlanmış tüm çalışmaların kapsamlı bir biçimde taranarak, çeşitli dâhil etme ve dışlama kriterleri kullanarak ve araştırmaların kalitesi değerlendirilerek hangi çalışmaların derlemeye alınacağıının belirlenmesi, derlemeye dâhil edilen araştırmalarda yer alan bulguların sentez edilmesidir” (Akt.:Karaçam, 2013:27).

“Sistematiik Derleme (SD), belli bir konuda hazırlanmış araştırma sorusuna yanıt bulmak için, belirlenmiş ölçütlere uygun olarak aynı konuda yapılmış çalışmaların sistemli ve yan tutmadan taranması, bulunan çalışmaların geçerliğinin değerlendirilmesi ve sentezlenerek birleştirilmesidir.” (Çınar, 2021:310).

“Sistematiik derleme (SD); belli bir konuda yapılan orijinal araştırmaların çok detaylı ve geniş bir biçimde taranıp, dışlanma ve dâhil edilme kriterleri kullanılarak, bulguların sentez edildiği bilimsel incelemedir. Sistematiik derlemeler genellikle şu basamakları içerir: Araştırma konusunun tanımlanması, kapsamlı literatür taraması, çalışmaların seçimi, verilerin toplanması, verilerin analizi ve sonuçların raporlanması.” (Aslan, 2018: 62).

2.1.Verilerin Elde Edilmesi

Verilerin elde edilmesi için “Döküman İncelemesi” kullanılmıştır. *“Döküman incelemesi, “araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar”* (Yıldırım ve Şimşek, 2006:187).

Araştırmada incelenen çalışmalara ulaşabilmek için; “şelpe, el ile çalma, el ile Bağlama çalma, tezenesiz çalma, parmak vurma, pençe vurma, parmak tekniği” gibi anahtar kelimelerle; DergiPark, Tr Dizin, Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi, Google, Google Akademik/Scholar elektronik veri tabanları üzerinde tarama yapılmıştır. Bunun yanı sıra geçmişte yapılmış çalışmaların literatür ve kaynakçaları da incelenmiştir. Basılı halde bulunan kitaplar için şahsi kitaplıklardan yararlanılmıştır.

Çalışmanın literatürüne yönelik ise “sistematiik derleme, bibliyografya, müzik bibliyografisi, müzik alanı sistematiik derleme, Bağlama bibliyografisi, Bağlama sistematiik derleme, şelpe bibliyografi” gibi anahtar kelimelerle tarama yapılmıştır.

2.2.Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesi için ise “İçerik Analizi” kullanılmıştır. *“İçerik analizinde temelde yapılan işlemi birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır”* (Yıldırım ve Şimşek, 2006:227). Elde edilen çalışmaların içerikleri incelenmiş ve çalışmalar türlerine göre sınıflandırılmıştır. Türlerine göre sınıflandırılan her bir çalışma ise içeriği yönünden incelemeye tabi tutulmuştur.

2.3.Çalışma Grubu

Şahsi kitaplıklar ve elektronik veri tabanları üzerinde yapılan inceleme sonucunda, 26 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışma; 9 tez, 5 makale, 3 bildiri, 5 kitap ve 4 kitap bölümünden oluşmaktadır. Çalışmaya, Türkiye’de yapılan araştırmalar ve kitaplar dâhil edilmiştir.

3.BULGULAR

Tablo 1. Türkiye’de şelpe tekniğine yönelik yapılan çalışmalara ilişkin bulgular

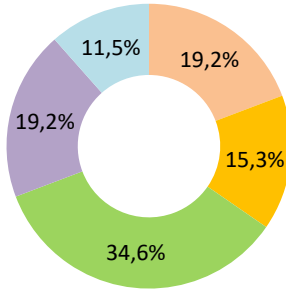
Çalışma Adı	Yazar	Tür	Yıl
Türkiye’de El ile (tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri	E.Parlak	Tez	1998
Bağlamadaki Şelpe Tekniği Yeni Uygulamalarının Armonik ve Melodik Yönden Analizi	Z.G.Kıziler	Tez	2007
Bağlama Tekniklerinin Klasik Gitar İcrasına Uyarlanması	T.Çoğulu	Tez	2010
Saz (Bağlama) İcrasında Parmak Vurma Tekniği Kullanarak Ezgi Kalıplarını Üretme Yöntemleri	S.Ayyıldız	Tez	2018
Şelpe Öğretimi İçin Kullanılan Metot Kitaplarının Semboller ve İşaretler Yönünden Analizi	Ş. Ceylan	Tez	2018
Kapasite Alanları: Bağlamada El ile Çalma	F.Çalışkan	Tez	2018
Anadolu Alevi-Bektaşî Âşıklık Geleneğinde Aşık Nesimi Çimen ve İki Telli Cura İcrası	M. Oral	Tez	2018

Şelpe Tekniğinde Armonik Uygulamalar İçin Sistemleştirme Yöntemi	A.O.Baysal	Tez	2020
Bağlama Eğitiminde Parmak Vurma Tekniğine Yönelik Notalama Model Önerisi	C.Engin	Tez	2021
Klasik Gitar İçin Yapılmış Türkü Düzenlemelerinde ve Bestelerde Bağlama Çalım Teknikleri	T. Çoğulu	Makale	2011
İki Telli Cura (Ruzba) İcrası, Aktarımı ve Âşık Nesimi Çimen'in Bu Bağlamdaki Yeri ve Önemi	M.Oral E. Deran	Makale	2018
The Origin Of Parmak Vurma (Two-Hand Tapping) Technique Of Saz (Bağlama)	S. Ayyıldız E.Parlak	Makale	2018
1980'lerden Günümüze Performans Pratiğinin Dönüşümü ve Etkileri: Bağlama Çalgısında El İle (Tezenesiz) Çalma Tekniği	F.Çalışkan	Makale	2018a
Analytical Approaches To Harmonic Practices In Şelpe Performing Of Saz/Bağlama	A.O.Baysal E.Altınbüken	Makale	2019
Anadolu Parmak Tekniği İle (Tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneğinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi	E. Parlak	Bildiri	2011
Bağlamadaki Tezeneli ve Tezenesiz (Şelpe) İcraya İlişkin Metodik Yöntemlerdeki Sorunlar ve Çözümlenmeleri	E.Erzincan	Bildiri	2016
Matrix System: A New Analytical Approach For Adapting The Use Of Chords Into Performing Techniques Of The Bağlama Without Plectrum	S. Ayyıldız A.O.Baysal	Bildiri	2017
Ramazan Güngör ve Üç Telli Kopuzu	S.Ekici	Kitap	1993
Bağlama Düzeni (Çöğür) Pozisyonlar Teknikler Metodu	A. Saçan	Kitap Bölümü	1998
Türkiye'de El ile (Şelpe) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri	E.Parlak	Kitap	2000
El ile Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 1	E. Parlak	Kitap	2001
El ile Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 2	E.Parlak	Kitap	2005
Bağlama Metodu Cilt 1 Alıştırımlar ve Repertuar	A.Sağ E.Erzincan	Kitap Bölümü	2013
Bağlama İçin Besteler	E. Erzincan	Kitap Bölümü	2019
Çocuklar İçin Temel Bağlama Eğitimi	E. Erzincan	Kitap Bölümü	2021
Modern Şelpe Repertuarı 1	S. Ayyıldız	Kitap	2021

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye'de şelpe alanına yönelik olarak 26 çalışmanın yapılmış olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar; 9 tez, 5 makale, 3 bildiri, 5 kitap ve 4 kitap bölümünden oluşmaktadır. Gerekten (2020), Bağlamaya yönelik yapmış

olduğu bibliyografi çalışmasında, Bağlama alanına dönük; 107 tez, 58 makale, 43 bildiri, 144 kitap ve 13 kitap bölümüne ulaşıldığı sonucunu aktarmaktadır. Bağlama alanının geneline yönelik yapılan çalışma sayıları içerisinde, Bağlama'nın önemli bir icra tekniği olan şelpe tekniğine yönelik çalışma sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Bazı çalışmaların aynı yazarlar tarafından yapıldığı ve çalışmaların 1993 yılı itibarıyla yapılmaya başlandığı sonuçlarına ulaşılabilmektedir. Yazarlar açısından bakıldığında, şelpe alanında icracı olarak bilinen sanatçıların da literatüre katkı sağladıkları görülmektedir. Kitap ve kitap bölümü çalışmalarını ağırlıklı olarak eser/metot çalışmaları oluşturmaktadır. Şelpe tekniğini kapsamlı olarak ele alarak, bu tekniğin kökeni, gelişimi ve icrasına yönelik bilgiler içeren bir kitap çalışmasına ulaşılmıştır (Parlak, 2000). Makale, tez ve bildiri çalışmaları ise şelpe tekniğini armoni, notalama, ezgi üretme, sembolleştirme gibi noktalardan ele alarak incelemişlerdir.

■ Kitap ■ Kitap Bölümü ■ Tez ■ Makale ■ Bildiri

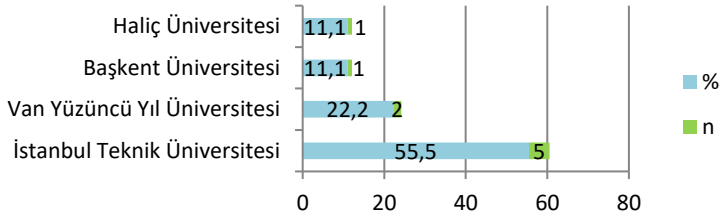

Şekil 1. Şelpe Çalışmalarının Türlerine Göre Dağılımları

Şekil 1'de verilen bulgular değerlendirildiğinde, şelpe tekniğine yönelik çalışmaların kitap, tez, makale ve bildiri olarak çalışıldığı ve çalışmaların %34,6'sını tezlerin, %19,2'sini kitap, %15,3'ünü kitap bölümlerinin, %19,2'sini makalelerin ve % 11,5'ini bildirilerin oluşturduğu görülmektedir. Şekil 1'deki veriler, Tablo

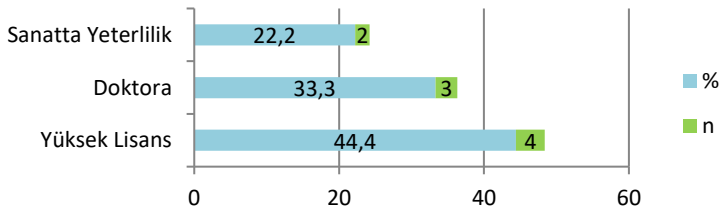

1'deki verilerle de desteklendiğinde; şelpe tekniğine yönelik çalışmaların, ağırlıklı olarak (%69) kitap ve tez çalışmalarından oluştuğunu görmek mümkündür. Tez, makale ve bildiri gibi akademik çalışma türleri içerisinde en fazla tez çalışması yapıldığı, en az ise bildiri çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 2. Şelpe Tekniğine Yönelik Yapılan Tezlerin Üniversite Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Tezlerin yapıldığı üniversitelere göre dağılımlar incelendiğinde, ülkemizde şelpe tekniğine yönelik lisansüstü tezlerin 4 üniversitede yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu üniversiteler içerisinde en fazla tez İstanbul Teknik Üniversitesi'nde üretilmiştir. Önal (2018), Bağlama konulu tezler ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında, 1995-2017 yılları arasında çalışılan tezlerin 20 farklı üniversitede yapılmış olduğu bilgisini vermektedir. Buna karşılık şelpe tekniğini inceleyen tezler, 4 farklı üniversitede çalışılmıştır.

Şekil 3. Tezlerin Derecelerine Göre Dağılımları

Şekil 3 incelendiğinde, Şelpe tekniğine yönelik yapılan tez çalışmalarının en çok yüksek lisans, en az ise sanatta yeterlilik derecesinde yapıldığı görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye’de Şelpe Tekniğine Yönelik Yapılan Tezlerin Konu İçeriklerine İlişkin Bulgular

Tez Adı	Yazar	Yıl
Türkiye’de El ile (tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri	E. Parlak	1998
Bağlamadaki Şelpe Tekniği Yeni Uygulamalarının Armonik ve Melodik Yönden Analizi	Z.G.Kızıler	2007
Bağlama Tekniklerinin Klasik Gitar İcrasına Uyarlanması	T.Çoğulu	2010
Saz (Bağlama) İcrasında Parmak Vurma Tekniği Kullanarak Ezgi Kalıplarını Üretme Yöntemleri	S.Ayyıldız	2018
Şelpe Öğretimi İçin Kullanılan Metot Kitaplarının Semboller ve İşaretler Yönünden Analizi	Ş. Ceylan	2018
Kapasite Alanları: Bağlamada El ile Çalma	F.Çalışkan	2018
Anadolu Alevi-Bektaşî Âşıklık Geleneğinde Âşık Nesimi Çimen ve İki Telli Cura İcrası	M. Oral	2018
Şelpe Tekniğinde Armonik Uygulamalar İçin Sistemleştirme Yöntemi	A.O.Baysal	2020
Bağlama Eğitiminde Parmak Vurma Tekniğine Yönelik Notalama Model Önerisi	C.Engin	2021

Parlak (1998) çalışmasında, Bağlama’nın ve şelpe tekniğinin tarihsel süreç içerisindeki gelişim ve değişimini çeşitli açılardan ele almaktadır. Gelenekten gelerek şelpe tekniği icra etmede ustalaşmış kişiler, şelpe tekniğinde kullanılan Bağlama türleri, akort düzenleri, yeni vuruş şekilleri ile tekniğin ifadesi için geliştirilen notasyonun anlatıldığı çalışmanın sonucunda; Bağlama’nın “el ile” ve “mızraplı” olmak üzere iki teknik ile icra edildiği, şelpe tekniğinin esas olduğu ve bu tekniğin Bağlama’nın kapasitesini, zenginliğini, ifade gücünü ortaya koymak suretiyle, Bağlama’yı uluslararası alana taşıyacak nitelikte olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Kızıler (2007) çalışmasında şelpe tekniğinin, çalış biçimi olarak tarihsel süreçteki yerini araştırmış ve bugünkü uygulanışı ile ilişkisini ortaya koymuştur. Çalışmanın

sonucunda; Şelpe tekniğinin tarihsel köklerinden kopmadan geliŐtiĐi ve kullanım alanının geniŐlediĐi, Şelpe tekniğinin icra edildiği coğrafyalarda hl yaşamakta olduğu, yörelere göre Şelpe icrasında kullanılan sazların boyut ve isim olarak değiştiği, Şelpe tekniğinin üç temel vuruş biçiminden oluştuğu ve yeni geliştirilen vuruş Őekillerinin de temel vuruş Őekillerinden türetildiği, Şelpe tekniğinin ifadesi için yeni bir notalama sistemi geliŐtirildiĐi, Şelpe tekniğinde icra edilmeye uygun Şekilde düzenlenen geleneksel eserlerin, teknik ve ifade açısından zenginleŐtiĐi sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çoğulu (2010) çalışmasında; Bağlama çalım tekniklerini gitara uyarlayarak, klasik gitara yeni teknikler kazandırmak ve gitar repertuarı için Bağlama tekniklerinin kullanıldığı düzenlemeler yapmayı amaçlamıştır. Bu amaç için alıştırma, etütler geliştirilmiş ve eser düzenlemeleri yapılmıştır. Tezin içerisinde Bağlama'nın mızraplı çalım tekniklerinin anlatılmasının yanı sıra Şelpe tekniği de anlatılmıŐ ve Şelpe icrasında kullanılan teknikler gitara uyarlanmıŐtır. Çalışmanın sonucunda, Gitar ve Bağlama arasında çalım teknikleri açısından benzerlikler bulunmuş ve ortak noktalar sergilenmiŐtır. Düzenleme yapılan eserlerin gitarda icra edilmesi ile kullanılan Şelpe tekniklerinin gitarda hız, armoni ve aralıklar açısından avantajlar sağladığı, gitar için yeni renkler ve tınlar yarattığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ayyıldız (2018) çalışmasında, parmak vurmak yöntemini kullanarak, Bağlama icrasında ezgi kalıpları üretme yöntemleri geliŐtirmeyi amaçlamıştır. Çalışma önceden tanımlanan model bir saz üzerinde yapılmıştır. Parmakların, Bağlama üzerinde konumlarını gösterebilmek için sembolizasyon sistemi geliŐtirilmiŐtır. Sonuç olarak, tanımlanmış saz modeli ve parmak vurma tekniği ile ellerin pozisyon deĐiŐtirmeden ezgi üretme kapasitesi tespit edilmiştir.

Ceylan (2018) çalışmasında, Şelpe Ğretimi için düzenlenmiş metot kitapların simge ve işaretler yönünden incelenmesini amaçlamıştır. Bu amaç kapsamında

şelpe öğretimi için yazılmış metot kitaplar taranmış ve karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak kullanılan simge ve işaretlerde farklılıklar görülmüştür. Çalışma sonunda simge ve işaretler yönünden ortak bir dil kullanılmasının faydalı olacağı belirtilmiştir.

Çalışkan (2018) çalışmasında, Bağlama'nın icracılara göre nasıl şekillendiğini ve anlatım özelliklerinin neler olduğunu betimlemeyi amaçlamıştır. Bu durumun betimlenmesi için de, Bağlama'nın icra tekniklerinden şelpe tekniği ve bu tekniği icra eden kişiler seçilerek, icra performanslarının ifade ettikleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışma içerisinde, şelpe tekniğinin çeşitli kültürler ve bölgelerdeki yerine değinilmiş ve tekniğin ifadesinde kullanılan sembollere yer verilmiştir. Çalışma sonucunda, icracıların performansı ile Bağlama'nın ifade açısından çeşitli kapasite alanları tanımlanmıştır.

Oral (2018) çalışmasında, Anadolu âşıklık geleneğine, âşıklık geleneği içerisinde Bağlama ve iki telli saza değinmiştir. İki telli sazın yapısal, ifade, teknik özellikleri ve icra tekniği olarak şelpe tekniği, Âşık Nesimi Çimen üzerinden anlatılmıştır. Çalışma sonucunda iki telli sazın kendine özgü bir düzen ve çalım tekniği ile icra edildiği, Nesim Çimen'in önemli temsilcilerinden biri olduğu, Çimen'in icrasının, çalım tavrıyla başka iki telli sazlardan ayrıldığı ve sazın "Nesimi Sazı" adıyla da bilindiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Baysal (2020) çalışmasında, şelpe tekniğinin nota ile ifadesine yönelik olarak bir sistemin oluşturulmasını amaçlamıştır. Çalışma içerisinde şelpe tekniğinin geçmişine, günümüzdeki uygulamalarına, şelpe tekniğini oluşturan öğelere yer verilmiş ve açıklanmıştır. Sonuç olarak çalışma kapsamında önerilen sistem; teknik tanımlamalar, semboller, pozisyonlar ve şekiller ile ortaya konmuştur.

Engin (2021) çalışmasında, şelpe tekniğine yönelik notalama model önerisi sunmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, mevcutta bulunan çeşitli şelpe metotları

incelenmiştir. Bu metotlarda yer alan transkripsiyon, sembol ve işaretler araştırmacı tarafından önerilen modele uyarlanarak, piyano nota yazımında olduğu gibi çift porte sistemi içerisinde ifade edilmiştir. Oluşturulan notalama sistemi, etüt ve alıştırılmalar ile uzman görüşlerine sunulmuştur. Metotların incelenmesi ve uzman görüşlerinin alınması ile sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 3. Şelpe Tekniğine Yönelik Yapılan Makalelerin Konu İçeriklerine İlişkin Bulgular

Makale Adı	Yazar	Dergi	Yıl
Klasik Gitar İçin Yapılmış Türkü Düzenlemelerinde ve Bestelerde Bağlama Çalım Teknikleri	T. Çoğulu	Folklor/Edebiyat	2011
The Origin Of Parmak Vurma (Two-Hand Tapping) Technique Of Saz (Bağlama)	S. Ayyıldız E.Parlak	Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	2018
1980'lerden Günümüze Performans Pratiğinin Dönüşümü ve Etkileri: Bağlama Çalgısında El İle (Tezenesiz) Çalma Tekniği İki Telli Cura (Ruzba) İcrası, Aktarımı ve Âşık Nesimi Çimen'in Bu Bağlamdaki Yeri ve Önemi	F.Çalışkan M.Oral E. Deran	Porte Akademik Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi	2018
Analytical Approaches to Harmonic Practices in Şelpe Performing Of Saz/Bağlama	A.O.Baysal E.Altınbükten	Porte Akademik	2019

Çoğulu (2011) çalışmasında klasik gitar icrasında kullanılan Bağlama çalım tekniklerini incelemiştir. Çalışmada, Bağlama çalım teknikleri; sol el teknikleri, tezene teknikleri ve el ile çalma teknikleri olarak üç başlıkta incelenmiştir. Klasik gitar için düzenlenmiş türküler üzerinde yapılan çalışmanın sonucunda, iki çalgıda da benzer tekniklerin bulunduğu, klasik gitar için yapılmış türkü düzenlemelerinde şelpe tekniklerinin yer aldığı belirlenmiş ve bu tekniklerin kullanılmasının klasik gitara yeni çalım tekniklerinin kazandırılmasını sağlayacağı belirtilmiştir.

Ayyıldız ve Parlak (2018) çalışmalarında parmak vurma tekniğini, geleneksel çalınış şekilleri üzerinden ele almışlardır. Çalışmada, Teke Bölgesi Yörük Türkmenlerinin, Üç Telli Saz çalım teknikleri incelenmiştir. Sonuç olarak; parmak vurma tekniğinin geleneksel bir teknik olduğu, parmak vurma tekniğinin geleneksel akort düzeninin Bağlama Düzeni olduğu, parmak vurma tekniğinin geleneksel repertuarını “Boğaz Havası” türkülerinin oluşturduğu, bölgedeki parmak vurma tekniğinde sağ el işaret parmağının ve bazen de orta parmağın kullanıldığı ve diğer parmakların kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Çalışkan (2018a) çalışmasında şelpe tekniğine genel bakış yapmıştır. Çalışma sonucunda; şelpe tekniğinin gelişimine katkı sunan icracılar, süreç içerisinde tekniğin repertuarının gelişimi, şelpe tekniğinin nota yazısının gelişimi ve çeşitliliği, farklı kültürlere ait müzik eserlerinin şelpe tekniğine uyarlanması sonucunda, şelpe repertuarının çeşitlenmesi ortaya konmuştur.

Oral ve Deran (2018) çalışmalarında, günümüzde İki Telli Cura olarak bilinen Irızva-Ruzba sazının yapısal özellikleri ve icra biçimini incelemişlerdir. Bu kapsamda, iki telli sazın önemli temsilcilerinden olan, Âşık Nesimi Çimen’in üzerinde durulmuştur. Çalışma içerisinde, iki telli curanın icrasında kullanılan çalım tekniklerinden ve Âşık Nesimi Çimen’in sanatından bahsedilmiştir. Sonuç olarak, İki Telli Cura’nın kendine has bir icra tekniği olduğu, Nesimi Çimen’in çaldığı İki Telli Cura’nın, icra açısından Teke Bölgesi’nde İki Telli Cura’dan ayrıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Baysal ve Altınbüken (2019) çalışmalarında şelpe tekniğinin Orta Asya ve Orta Doğu’da bulunan geleneksel bir teknik olduğundan ve zaman içerisinde çeşitli kültürlerden, çalgılardan ve çalım tekniklerinden etkilendiğinden bahsetmişlerdir. Çalışma içerisinde; şelpe tekniğinin gelişimi, icra eden sanatçılar, çalma teknikleri belirtilmiş ve şelpe tekniği armonik açıdan ele alınarak ve çeşitli uygulamalar incelenmiştir.

Tablo 4. Kongre/Sempozyumlarda Şelpe Tekniğine Yönelik Sunulan Bildirilerin Konu İçeriklerine İlişkin Bulgular

Bildiri Adı	Yazar	Bildiri Türü	Kongre/ Sempozyum Adı	Yıl
Anadolu Parmak Tekniği İle (Tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneğinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi	E. Parlak	Tam Metin	Uluslararası Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi Müzikte	2011
Bağlamadaki Tezeneli ve Tezenesiz (Şelpe) İcra İlişkin Metodik Yöntemlerdeki Sorunlar ve Çözümlenmeleri	E.Erzincan	Tam Metin	Metodoloji ve Müzikle İletişim Uluslararası Sempozyumu	2016
Matrix System: A New Analytical Approach For Adapting The Use Of Chords Into Performing Techniques Of The Bağlama Without Plectrum	S. Ayyıldız A.O.Baysal	Tam Metin	4th International Conference on New Music Concept	2017

Parlak (2011) çalışmasında, genel bir çerçeve içerisinde şelpe tekniği hakkında detaylı bilgiler sunmuştur. Çalışma içerisinde; şelpe tekniğinin ve şelpe kavramının kökeni açıklanmış ve tekniğin icrasında kullanılan sazlar; yapıları, perde sistemleri, akort düzenleri açısından da incelenmiştir. Tekniğin kullanıldığı yöreler ile birlikte yerel müzik kültürleri içerisinde şelpe tekniğinin kullanımına da değinilerek, önemli şelpe icracıları hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışma içerisinde son olarak şelpe tekniğinin icrasında öne çıkan sağ el tekniklerine yer verilmiştir.

Erzincan (2016) çalışmasında, Bağlama icrasına ilişkin metodik yöntemlerde karşılaşılan sorunları ve çözümlerini ortaya koymuştur. Tezeneli ve tezenesiz çalma tekniklerinin gerektirdiği sembollerin nota üzerinde gösteriminde karşılaşılan sorunların tespitini yapan Erzincan, bu sorunların aşılması sürecinde izlenen yolu ve kullanılan sembolleri ifade etmiştir.

Baysal ve Ayyıldız (2017) çalışmalarında şelpe tekniğine yönelik olarak yeni bir yaklaşımla, klasik batı müziği armonisinin şelpe tekniğine uyarlanması üzerine çalışmalar yaparak, batı müziği armonisinde yer alan akorların, Bağlama icrasında kullanımını ve nota üzerinde nasıl gösterilebileceğine ilişkin önerilerini ortaya koymuşlardır.

Tablo 5. Şelpe Tekniğine Yönelik Yapılan Kitap Çalışmalarının Konu İçeriklerine İlişkin Bulgular

Kitap Adı	Yazar	Çalışma Türü	Yayın Evi	Yıl
Ramazan Güngör ve Üç Telli Kopuzu	S.Ekici	Kitap	Kültür Bakanlığı Yayınları	1993
Bağlama Düzeni (Çöğür) Pozisyonlar Teknikler Metodu	A. Saçan	Kitap Bölümü	Senfoni Müzikevi	1998
Türkiye’de El ile (Şelpe) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri	E.Parlak	Kitap	Bakanlığı Yayınları	2000
El ile Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 1	E. Parlak	Kitap	Ekin Yayınları	2001
El ile Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 2	E.Parlak	Kitap	Aktüel Yayınları	2005
Bağlama Metodu Cilt 1	A.Sağ	Kitap	Pan Yayıncılık	2013
Alıştırımlar ve Repertuar	E. Erzincan	Kitap Bölümü		
Bağlama İçin Besteler	E. Erzincan	Kitap Bölümü	Temkeş	2019
Çocuklar İçin Temel Bağlama Eğitimi	E. Erzincan	Kitap Bölümü	Temkeş	2021
Modern Şelpe Repertuarı 1	S. Ayyıldız	Kitap	Kitapol Yayınları	2021

Ekici (1993) kitabında; şelpe tekniğine yönelik kaynak kişi olma özelliği taşıyan Ramazan Güngör’ün kullandığı sazların özelliklerine, Güngör’ün, Üç Telli Kopuz’u çalma şekillerine, şelpe tekniğinde kullanılan vuruş biçimlerinin fotoğraflarla örneklerine, şelpe sembollerine ve akort düzenlerine yer vermiştir. Kitabın son bölümünde ise Güngör’ün çaldığı ezgilerin nota örneklerine ve şelpe tekniğindeki semboller ile icra edilmiş şekline örnekler sergilenmiştir.

Saçan (1998), “Bağlama Düzeni (Çöğür) Pozisyonlar Teknikler Metodu” adlı metot kitabında, bağlamanın tezeneli ve tezenesiz çalınış şekillerine yer vermiştir. Ağırlıklı olarak tezeneli çalma tekniklerini içeren kitabın 13. bölümünde, 2 eser ve 1 alıştırma olmadan oluşan şelpe çalışmalarına yer verilmiştir. Kitapta kullanılan şelpe sembollerine ilişkin kısa bir açıklama bölümü bulunmaktadır.

Parlak (2000), “Türkiye’de El ile (Şelpe) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri” kitabında; Bağlama’nın tarihçesine ve şelpe tekniğine yönelik ayrıntılı bilgiler vermiştir. Çalışmanın ilk bölümünde, Bağlama’nın Anadolu coğrafyasında ve Anadolu öncesindeki gelişimi ve değişimine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise şelpe tekniği terimleri ve anlamları, şelpe tekniğine uygun sazların yapıları, kullanılan düzenler, ezgi türleri ve armonik yapı, örnekler ile birlikte sergilenmektedir. Üçüncü bölümde, şelpe tekniğinde kullanılan sağ ve sol el teknikleri, fotoğraflarla da desteklenerek anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde, şelpe tekniğine yönelik çalışma yapan kişiler ve çalışmaları hakkında bilgiler verilmiş, şelpe tekniğinin notasyonu ve kullanılan simgeler ifade edilmiş, şelpe tekniğinde kullanılan geleneksel yapıların yanında, ortaya çıkan yeni sağ el vuruş teknikleri sembolleri ile birlikte, fotoğraflarla da gösterilerek anlatılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, Anadolu’da yapılan arkeolojik çalışmalarda; Bağlama’ya benzer sazların bulunduğu, Kopuz ile Bağlama arasında benzerlikler bulunduğu ve Kopuz’un Bağlama’nın atası olduğu, Anadolu’da Kopuz’dan sonra “Saz” ya da “Bağlama” terimlerinin kullanıldığı, Alevi-Bektaşî geleneğinde el ile çalış tekniğine, “Pençe” veya “Şelpe” adı verildiği, şelpe tekniğinde en sık kullanılan düzenin “Bağlama Düzeni” olduğu, el ile bağlama çalmanın; “bütün tellere vurma, tel çekme, parmak vurma” olmak üzere üç teknikten meydana geldiği ve tekniğin gelişmeye çok açık olduğu vurgulanan sonuçlar arasındadır. Kitabın “ekler” bölümünde, şelpe tekniğine göre düzenlenmiş eserlere yer verilmektedir. Kitap, şelpe tekniğine hemen her açıdan yaklaşması ve incelemesi sebebiyle, kapsamlı bir çalışma olarak dikkat çekmektedir.

Parlak (2001) tarafından yazılan şelpe tekniği metodu olma özelliği taşıyan “El ile Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 1” adlı kitap şelpe tekniğinin tarihçesi, geleneği, metodun özellikleri ve notasyon tekniği hakkında kısa bilgiler vererek başlamaktadır. Metot içerisinde, şelpe tekniğinde kullanılan teknikler, görseller ile birlikte anlatılmakta ve alıştırmalar ile çalıştırılmaktadır. Kitabın repertuar olarak hazırlanan son bölümünde, şelpe tekniğine uyarlanmış geleneksel ezgilerin notalarına yer verilmiştir.

Parlak (2005) tarafından yazılan “El ile Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 2” adlı kitap, 1. cildin devamı niteliğinde kurgulanmış ve iki bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümünde “şelpe tekniğinde ezgi düzenleme ve çok seslilik” konularına yer verilen kitabın, ikinci bölümünde şelpe tekniğine yönelik repertuar oluşturulmuştur. Repertuar bölümünde, şelpe tekniği düzenlemeleri yapılan geleneksel ezgilerin yanında sanat müziği eserleri, klasik batı müziği eserleri ve özgün bestelere de yer verilmiştir.

Sağ ve Erzincan (2013) tarafından yazılan “Bağlama Metodu Cilt 1 Alıştırmalar ve Repertuar” adlı metot kitap, tezeneli ve tezenesiz çalış olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümünde tezeneli çalışma yönelik teknikler, terimler ve semboller ifade edilmiş ve alıştırmalar ile teknikler çalıştırılmıştır. Birinci bölümün sonunda, tezeneli çalışma yönelik repertuara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise şelpe tekniğine yönelik sağ-sol el tekniklerine, terimlere ve sembolere yer verilmiştir. Kuramsal açıklamalardan sonra şelpe tekniğine yönelik tüm teknikleri içeren alıştırmalara yer verilmiştir. Kitabın repertuar bölümü olarak oluşturulan son bölümünde ise geleneksel ve özgün eserlerden oluşan şelpe tekniği için düzenlenmiş geleneksel ve özgün eserlere yer verilmiştir.

Erzincan (2019) “Bağlama İçin Besteler” adlı çalışmasında, Bağlama için çeşitli düzenlerde ve tezeneli/tezenesiz çalış tekniklerinden oluşan bir repertuara yer vermiştir. Kitabın içerisinde yer alan eserler, Erzincan tarafından bestelenmiştir.

Kitap nota yazım sistemi, düzenler, simgeler, pozisyonlar hakkında kısa bilgiler vererek başlamaktadır. İki bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde tezeneli çalışma yönelik repertuara yer verilmektedir. İkinci bölümde ise şelpe tekniği için oluşturulmuş bestelere yer verilmiştir.

Erzincan (2021) “Çocuklar İçin Temel Bağlama Eğitimi” adlı metot kitap çalışmasında, tezeneli ve tezenesiz çalış biçimlerine yönelik bağlama eğitimini kurgulamıştır. Metot kitabın ilk bölümünde, tezeneli çalışma yönelik pozisyon bilgileri, alıştırmalar ve geleneksel eserlerden oluşan bir repertuara yer verilmektedir. Kitabın ikinci bölümünde ise şelpe tekniğinin eğitimi sunulmaktadır. Şelpe tekniği, “tel çekme, pençe vurma ve parmak vurma” teknikleri olmak üzere üç başlık altında ifade edilmekte ve bu tekniklere yönelik hazırlanan alıştırmalar ile öğretilmektedir. Alıştırmaların yanı sıra kitap içerisinde, çocukların düzeylerine uygun geleneksel türkülere yer verilerek, türkülerin şelpe düzenlemeleri çalıştırılmaktadır. Metot kitabın 3. bölümünde hem tezeneli hem de tezenesiz çalışma yönelik alıştırma ve eserlere yer verilmiştir. Kitabın sonunda, kitap içerisinde yer verilen türkülerin içerisinde geçen kavramlara yönelik bir sözlük yer almaktadır.

Ayyıldız (2021) “Modern Şelpe Repertuarı 1” adlı repertuar kitabında; klasik batı müziği eserleri, geleneksel eserler ve özgün bestelerin şelpe düzenlemelerine yer vermiştir. Kitabın giriş bölümünde terminoloji ve notasyon hakkında bilgiler verilmekte olup, şelpe icrasına yönelik sağ ve sol el tekniklerinin, süsleme ve ifade işaretlerinin açıklamaları, görseller ile birlikte yapılmaktadır. Kitabın son bölümünde, şelpe repertuarı için hazırlanan eserler yer verilmektedir.

3. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan inceleme sonucunda, şelpe alanında çeşitli bilimsel çalışma türlerine ulaşılabilmektedir. Çalışmalar içerisinde en fazla tez ve kitap çalışmaları, en az ise bildiri çalışmaları yapıldığı görülmektedir.

Şelpe tekniğine yönelik yapılan tezlere bakıldığında, 4 farklı üniversitede 9 çalışma yapıldığı ve en fazla tezin İstanbul Teknik Üniversitesi'nde yazıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Tezlerin konu içeriklerine bakıldığında ise şelpe tekniğinin notasyonu ve semboller konusunun öne çıktığı görülmektedir. Araştırmacıların, şelpe tekniğinin müzik yazısı açısından gösterimi noktasında eksiklikler gördüğü ve bu eksikliklere yönelik çözümlerle birlikte öneriler getirmeye çalıştıkları tez çalışmalarından çıkarılacak sonuçlar arasındadır.

Şelpe tekniğine yönelik olarak 5 makale çalışmasına ulaşılabilmektedir. Makale çalışmaları konu dağılımı olarak incelendiğinde, şelpe tekniğinin kökeni, gelişimi, nota yazısı, armonisi ve icra tekniklerinin ele alındığı görülmektedir.

Şelpe tekniği ile ilgili olarak yapılan 3 bildiriye ulaşılmıştır. Bildiriler incelendiğinde, makale ve tezlere benzer şekilde tarihsel gelişim, notasyon, armoni gibi konuları ele aldıkları görülebilmektedir.

Kitap çalışmaları incelendiğinde, şelpe literatürünü ağırlıklı olarak repertuar ve metot kitap çalışmalarının oluşturduğu ve kitap çalışmalarının önemli bir bölümünün Bağlama sanatçısı olarak bilinen kişiler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan veriler, Bağlama sanatçılarının şelpe literatürüne yazınsal olarak da katkı sunduklarını göstermektedir.

3.1.Öneriler

Şelpe alanına yönelik olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde, tekniğe yönelik olarak ; “el ile çalma, parmak vurma, tezenesiz çalma, parmak tekniğı, pençe vurma, şelpe” gibi birden fazla kavramın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Akılda kalıcılık, anlaşılabilirlik, kolaylık ve çağrışım olması açısından tek bir kavramda uzlaşılması ve genel kullanım açısından bakıldığında tekniğın üst başlık olarak “şelpe” adıyla bilinmesinden dolayı, tekniğe yönelik yapılacak yeni çalışmalarda “şelpe” kavramının kullanılması önerilmektedir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, şelpe tekniğine yönelik birden fazla notalama ve sembol sisteminin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tekniğın nota ve sembol yazısının standartlaştırılması ve tek tipleştirilmesinin; tekniğın müzik yazısının okunmasını, öğrenilmesini, akılda kalmasını kolaylaştıracağı düşüncesi ile şelpe tekniğinin nota ve sembol yazımında tek bir modelin kullanılması ve yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Şelpe alanına yönelik olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde, Bağlama sanatçılarının alana önemli ölçüde katkı yaptıkları anlaşılmaktadır. Bağlama sanatçılarının birikimlerini konser, dinleti, albüm çalışmalarının yanı sıra çeşitli yazınsal çalışmalarla da aktarmaları, şelpe tekniğine ve bu tekniğe ilgi duyanlara birçok açıdan katkı sağlayan bir durum olarak olumlu bulunmaktadır. Sanatçıların alana yönelik yazınsal katkılarının devam etmesi önerilmektedir.

Şelpe alanına yönelik olarak yapılan çalışma sayıları, Bağlama veya diğeri çalgılar için yapılan çalışmalara kıyasla az bulunmuştur. Ülkemizde, Bağlama icrası ve eğitime yönelik çalışmalar yürüten akademisyenlerin çalışma sayılarını ve konu çeşitliliklerini arttırmaları önerilmektedir.

Yapılacak kitap çalışmaları ile şelpe tekniğine yönelik repertuarın zenginleştirilmesi, geleneksel eserlerin yanı sıra uluslararası alanda tanınırlığı olan bestecilerin ve müziklerinin uyarlanması ve özgün yeni eserlerin

bestelenmesi önerilmektedir. Bunun yanında şelpe tekniğine yönelik olarak yazılacak kitaplarda alıştırma sayılarının da arttırılması ve çeşitlendirilmesi önerilmektedir.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması ve yayınlanması için finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

Açın, C. (1994). *Enstruman Bilimi (Organoloji)*. İstanbul: Yenidoğan Basım Evi.

Aslan, A. (2018). "Systematic Reviews and Meta-Analyses." *Acta Medica Alanya*, 2(2):62-63.

Ayyıldız, S. (2018). *Saz (bağlama) icrasında parmak vurma tekniği kullanarak ezgi kalıplarını üretme yöntemleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ayyıldız, S., Parlak, E. (2018). "The origin of parmak vurma (two-hand tapping) technique of saz (bağlama)." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11(57): 889-894.

Ayyıldız, S., Baysal, A.O. (2017). "Matrix system: a new analytical approach for adapting the use of chords into performing techniques of the Bağlama without plectrum." 4th International Conference On New Music Concepts (ICNMC 2017), March 16-17, 2017, Treviso, Italy.

- Ayyıldız, S. (2021). *Modern şelpe repertuarı 1*. Ordu: Kitapol Yayınları.
- Baysal, A.O. (2020). *Şelpe tekniğinde armonik uygulamalar için sistemleştirme yöntemi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baysal, A.O., Altınbüken, E. (2019). "Analytical approaches to harmonic practices in şelpe performing of Saz/Bağlama." *Portre Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi* 18(19):9-23.
- Ceylan, Ş. (2018). *Şelpe öğretimi için kullanılan metot kitaplarının semboller ve işaretler yönünden analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Çalışkan, F. (2018). *Kapasite alanları: bağlamada el ile çalma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çalışkan, F. (2018a). "1980'lerden günümüze performans pratiğinin dönüşümü ve etkileri: Bağlama çalgısında el ile (tezenesiz) çalma tekniği." *Portre Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi* 17: 7-29.
- Çınar, N. (2021). "İyi bir sistematik derleme nasıl yazılmalı." *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*. 6(2):310-314.
- Çoğulu, T. (2011). "Klasik gitar için yapılmış türkü düzenlemelerinde ve bestelerde bağlama çalım teknikleri." *Folklor/Edebiyat* 17(68):153-165.
- Çoğulu, T. (2010). *Bağlama tekniklerinin klasik gitar icrasına uyarlanması*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Ekici, S. (1993). *Ramazan Güngör ve üç telli kopuzu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Engin, C. (2021). *Bağlama eğitiminde parmak vurma tekniğine yönelik notalama model önerisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Erzincan, E. (2016). “Bağlamadaki tezeneli ve tezenesiz (şelpe) icraya ilişkin metodik yöntemlerdeki sorunlar ve çözümlenmeleri.” Müzikte Metodoloji ve Müzikle İletişim Uluslararası Sempozyumu, 01-31 Mayıs 2016, İstanbul.
- Erzincan, E. (2019). *Bağlama için besteler*. İstanbul: Temkeş.
- Erzincan, E. (2021). *Çocuklar için temel Bağlama eğitimi*. İstanbul: Temkeş.
- Gereken, S. E. (2020). “Bağlama/Saz çalgısı ile ilgili yapılan çalışmalar üzerine bir bibliyografya denemesi.” *Eurasian Journal of Music and Dance* (17):391-411.
- Karaçam, Z. (2013). “Sistemik derleme metodolojisi: sistemik derleme hazırlamak için bir rehber.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*. 6(1): 26-33.
- Kızıler, Z.G. (2007). *Bağlamadaki şelpe tekniği yeni uygulamalarının armonik ve melodik yönden analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kurtaslan, H., Özer, B. (2021). “Türkiye’de covid-19 pandemi sürecinde müzik alanında yapılan çalışmalar: Sistemik derleme.” *ICAR 6. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi*, 23 – 25 Ağustos 2021, Online.

- Nacakçı Z., Dalkıran E., Ece A. S. (2016). "Müzik eğitimi anabilim dalı özel yetenek sınavlarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri; sistematiik derleme çalışması." Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(İpekyolu Özel Sayısı): 2368-2381.
- Oral, M. (2018). *Anadolu Alevi-Bektaşî âşıklık geleneğinde Âşık Nesimi Çimen ve iki telli cura icrası*. Yayınlanmamış sanatta yeterlilik tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oral, M., Deran, E. (2018). "İki telli cura (ruzba) icrası, aktarımı ve Âşık Nesimi Çimen'in bu bağlamdaki yeri ve önemi." Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 11(21):53-68.
- Önal, H. (2018). "'Bağlama' konulu tezlerin bibliyometrik analizi (1995-2017)." Social Sciences Studies Journal, 4(19):2111-2120.
- Özdemir, G. (2017). "Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda piyano ile eşikleme becerileri üzerine sistematiik derleme çalışması." Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30: 123-133.
- Özer, B. (2020). "Türkiye'de Bilssem müzik alanına yönelik yapılan çalışmalar: Sistematiik bir derleme." OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(29):2045-2076.
- Parlak, E. (1998). *Türkiye'de el ile (tezenesiz) bağlama çalma geleneği ve çalış teknikleri*. Yayınlanmış sanatta yeterlilik tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parlak, E. (2011). "Anadolu Parmak Tekniği İle (Tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneğinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi." Uluslararası Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi, 2006, İstanbul.

- Parlak, E. (2000). *Türkiye’de el ile (şelpe) Bağlama çalma geleneği ve çalışma teknikleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Parlak, E. (2001). *El ile Bağlama çalma şelpe tekniği metodu 1*. İstanbul: Ekin Yayınevi.
- Parlak, E. (2005). *El ile Bağlama çalma şelpe tekniği metodu 2*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Saçan, A. (1998). *Bağlama düzeni (çöğür) pozisyonlar teknikler metodu*. İzmir: Senfoni Müzikevi.
- Sağ, A., Erzincan, E. (2013). *Bağlama metodu cilt 1 alıştırma ve repertuar*. (2. Baskı) İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In this study, it is aimed to reveal a general picture of the Şelpe literature in Turkey by bringing together different types of studies on the Şelpe technique. One of the aims of this study is to provide information to researchers who will conduct new research. In addition, it was also desired to give an idea about new study topics. For this purpose, a Systematic Compilation study was carried out.

In this study, which was conducted for the Şelpe technique, answers were sought to the following questions in order to reach the results.

1. What is the distribution of studies on the Şelpe technique according to species?
2. What is the distribution of theses written on the Şelpe technique according to universities?
3. What is the distribution of theses written for the Şelpe technique according to their degrees?
4. What are the findings regarding the contents of the theses written for the Şelpe technique?
5. What are the findings regarding the contents of the articles written for the Şelpe technique?
6. What are the findings regarding the contents of the papers written for the Şelpe technique?
7. What are the findings regarding the contents of the books written for the Şelpe technique?
8. What are the findings regarding the contents of the book chapters written for the Şelpe technique?

Method

This study, which includes research on Selpe technique, is a Systematic Compilation study. "Document Review" was used to collect data. "Content

Analysis” was used to analyze the data. In order to reach the studies examined in the research; with keywords such as “Şelpe, playing by hand, playing Bağlama by hand, playing without tanning, finger tapping, claw tapping, finger technique”; a search was made on DergiPark, Tr Dizin, Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi, Google, Google Academic/Scholar electronic databases. This study; It consists of 9 theses, 5 articles, 3 papers, 5 books and 4 book chapters. Studies conducted in Turkey were included in the study.

Findings

Table 1. Findings Related to the Studies on the Şelpe Technique in Turkey

Study Name	Writer	Type	Year
Türkiye’de El ile (tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri	E. Parlak	Thesis	1998
Bağlamadaki Şelpe Tekniği Yeni Uygulamalarının Armonik ve Melodik Yönden Analizi	Z.G.Kızıler	Thesis	2007
Bağlama Tekniklerinin Klasik Gitar İcrasına Uyarlanması	T.Çoğulu	Thesis	2010
Saz (Bağlama) İcrasında Parmak Vurma Tekniği Kullanarak Ezgi Kalıplarını Üretme Yöntemleri	S.Ayyıldız	Thesis	2018
Şelpe Öğretimi İçin Kullanılan Metot Kitaplarının Semboller ve İşaretler Yönünden Analizi	Ş. Ceylan	Thesis	2018
Kapasite Alanları: Bağlamada El ile Çalma	F.Çalışkan	Thesis	2018
Anadolu Alevi-Bektaşî Âşıklık Geleneğinde Aşık Nesimi Çimen ve İki Telli Cura İcrası	M. Oral	Thesis	2018
Şelpe Tekniğinde Armonik Uygulamalar İçin Sistemleştirme Yöntemi	A.O.Baysal	Thesis	2020
Bağlama Eğitiminde Parmak Vurma Tekniğine Yönelik Notalama Model Önerisi	C.Engin	Thesis	2021
Klasik Gitar İçin Yapılmış Türkü Düzenlemelerinde ve Bestelerde Bağlama Çalım Teknikleri	T. Çoğulu	Article	2011
İki Telli Cura (Ruzba) İcrası, Aktarımı ve Âşık Nesimi Çimen’in Bu Bağlamadaki Yeri ve Önemi	M.Oral E. Deran	Article	2018
The Origin Of Parmak Vurma (Two-Hand Tapping) Technique Of Saz (Bağlama)	S. Ayyıldız E.Parlak	Article	2018

1980'lerden Günümüze Performans Pratiğinin Dönüşümü ve Etkileri: Bağlama Çalgısında El İle (Tezenesiz) Çalma Tekniği	F.Çalışkan	Article	2018
Analytical Approaches To Harmonic Practices in Şelpe Performing Of Saz/Bağlama	A.O.Baysal E.Altınbüken	Article	2019
Anadolu Parmak Tekniği İle (Tezenesiz) Bağlama Çalma Geleneğinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi	E. Parlak	Paper	2011
Bağlamadaki Tezeneli ve Tezenesiz (Şelpe) İcraya İlişkin Metodik Yöntemlerdeki Sorunlar ve Çözümlenmeleri	E.Erzincan	Paper	2016
Matrix System: A New Analytical Approach For Adapting The Use Of Chords Into Performing Techniques Of The Bağlama Without Plectrum	S. Ayyıldız A.O.Baysal	Paper	2017
Ramazan Güngör ve Üç Telli Kopuzu Bağlama Düzeni (Çöğür) Pozisyonlar Teknikler Metodu	S.Ekici A. Saçan	Book Book Chapter	1993 1998
Türkiye'de El İle (Şelpe) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri	E.Parlak	Book	2000
El İle Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 1	E. Parlak	Book	2001
El İle Bağlama Çalma Şelpe Tekniği Metodu 2	E.Parlak	Book	2005
Bağlama Metodu Cilt 1 Alıştırmalar ve Repertuar	A.Sağ E.Erzincan	Book Chapter	2013
Bağlama İçin Besteler	E. Erzincan	Book Chapter	2019
Çocuklar İçin Temel Bağlama Eğitimi	E. Erzincan	Book Chapter	2021
Modern Şelpe Repertuarı 1	S. Ayyıldız	Book	2021

Conclusion and Discussion

Among the studies, it is seen that thesis and book studies are the most, and the papers are the least. When the subject content of the theses is examined, it is seen that the notation of the Şelpe technique and the subject of symbols come to the fore. When the article studies are examined in terms of subject distribution, it is seen that the origin, development, musical notation, harmony

and performance techniques of the Şelpe technique are discussed. When the papers are examined, it can be seen that they deal with subjects such as historical development, notation and harmony, similar to articles and theses. When the book studies are examined, it is understood that the selpe literature mainly consists of repertoire and method book studies, and a significant part of the book studies are made by people known as Bağlama artists. The resulting data show that Bağlama artists also contribute to the selpe literature in writing.

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 30 Nisan 2022 Yayına Kabul Tarihi: 26 Ağustos 2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1111738>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Ağyar Elbistanlı, E. & Ceyhan, M. Ş. (2022). A New Paradigm in Anatolian Culture: Perinatal Social Work. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 373-392.

A NEW PARADIGM IN ANATOLIAN CULTURE: PERINATAL SOCIAL WORK*

Esra AĞYAR ELBİSTANLI** Murat Şakir CEYHAN***

Abstract

Perinatal Social Work (PSW) protects and improves the health of infants, mothers, and families before and after birth. Families require a great deal of assistance when their child is born. Those who become moms for the first time, in particular, face a lack of information and expertise in child care. This qualitative study was carried out by asking semi-structured interview questions to 53 participants selected using the snowball sampling approach in Kahramanmaraş, one of Turkey's urban cities. The acquired data were examined using the MAXQDA 2020 program. They indicated that the participants need assistance with child care and that they received this assistance with intensity from family elders. The need for PSW has evolved in order to offer help to the family in child care and to address this quandary. It is advised that PSW be used to implement PSW in our nation by creating a professional definition.

Keywords: *Perinatal social work, social work, child care*

** Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programı esra.agyar@gmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi. Adiyaman Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Anabilim Dalı muratsakirceyhan@hotmail.com

ANADOLU KÜLTÜRÜNDE YENİ BİR PARADİGMA: PERİNATAL SOSYAL HİZMET*

Öz

Perinatal sosyal hizmet (PSH), sağlığı korumaya ve geliştirmeye yönelik çocuğa, anneye ve aileye doğum öncesi ve sonrasında hizmet sunumu gerçekleştirmektedir. Çocuk dünyaya geldikten sonra aileler birçok desteğe ihtiyaç duymaktadır. Özellikle ilk kez anne olan kişiler çocuğun bakımı konusunda bilgi ve tecrübe yetersizliği yaşamaktadır. Nitel bir araştırma olan bu çalışma, Türkiye'nin kentsel şehirlerinden biri olan Kahramanmaraş'ta kartopu örneklem stratejisiyle belirlenen 53 kişiye yarı yapılandırılmış görüşme soruları sorularak yapılmıştır. Elde edilen veriler MAXQDA 2020 programıyla analiz edilmiştir. Katılımcıların çocuk bakımında desteğe ihtiyaç duydukları ve bu ihtiyaçlarını yoğunlukla aile büyüklerinden aldıklarını belirtmişlerdir. Sağlık çalışanları ile aile büyüklerinin verdiği bilgilerin uyuşmadığını belirtmişlerdir. Çocuk bakımında aileye destek verilmesi ve yaşanan bu ikilemi gidermek için PSH'in gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ülkemizde PSH uygulamaya geçmesi için mesleki tanınımın yapılarak PSHU istihdam edilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Perinatal sosyal hizmet, sosyal hizmet, çocuk bakımı.

1.INTRODUCTION

The lives and health of children are inextricably linked to the process of addressing their fundamental requirements of care. The youngster lives his life in need of someone else's care from the moment he is born. The Turkish Language Society defines care as "the labor supplied for the good growth of anything, to preserve it in excellent shape" and "The task of taking on and meeting someone's requirements for eating, clothes, etc." (<https://sozluk.gov.tr/>, E.T.: 19.11.2021). By the definition of a child who needs

---

* This study was generated from the Doctoral Thesis.

Etik Kurul Kararı: Araştırmada etik ilkelere uygunluk açısından Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kuruluna başvurulmuş ve 01.03.2021 tarih ve 2021/69 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

care in a childcare relationship is unable to meet their own needs or lacks the strength, ability, desire, knowledge and skills to independently meet the need for care, or is dependent on it.'(Dinç, 2010: 76) 'Care is a need for everyone and a duty for someone else to do. By stating that "in almost every period of history, societies, individuals according to their social and cultural structures that need to be looked at with the mechanisms of social solidarity and cooperation," (Abay ve Güngör, 2010: 19) the focus at the micro level of social works to the needs of human society and the individual in the historical process of cultural processes at the macro level have highlighted the social problems in society. It is critical that the kid receives an appropriate and well-balanced food, that his health is maintained, that his growth is fostered, and that his requirements are supplied sufficiently and on time. Those who care for the kid can include parents, dads, or people who perform maternal tasks, as well as close relatives such as grandmothers, grandmothers, grandfathers, aunts, and aunts who assist them in caring for the child for a brief period of time.

1.1. Perinatal Social Work

Perinatal is a Latin term used in medical terminology. The World Health Organization (WHO) defines the perinatal period as the period between the twenty-first week of pregnancy and one month following birth. According to the medical dictionary (2022), it encompasses the time of fetal life from the twentieth week of pregnancy through birth. It generally refers to the time period beginning with the twenty-eighth week of pregnancy and ending with the end of the fourth week following birth.

'Perinatal social work (PSW)' refers to the provision of assistance for difficulties encountered during the perinatal period. This work is available from the prenatal period until one year after birth. PSW's work extends back 50 years.

This region was identified as a consequence of a 1974 workshop on Maternal and Child Health Works. The initial Memphis conference on Perinatal Social Work was conducted in September 1976, with 85 social work providers in attendance, and the attendees resolved that this conference should be held yearly and adjourned the meeting. with the establishment of the 'Perinatal Social Work Providers Association' in 1980, it started providing services aimed at protecting pregnant and child health (NAPSW, 2016). In the same year, at D.C. Washington, the Fourth National Conference on Perinatal Social Work, the National Association of Perinatal Social Work Providers (NAPSW) was officially established.

According to NASPW, the goal of Social Work in perinatal health care is to promote, develop, and strengthen it. The association's objective in the service of the profession is that "every infant, every family... is supported with competent and compassionate care." (Napsw, 2016). To comply with the aim of maximizing the outcomes of healthy infants and families, expression to encourage and support excellence in perinatal Social Work is to comply with the mission of maximizing the outcomes of healthy babies and families.

Topics that perinatal Social Work deals with to protect maternal and child health, high-risk, complicated pregnancies, pregnant-parenting adolescents, fetal-baby diagnosis, preterm birth, maternal/paternal mental health, substance use/dependence, domestic violence, sexual assault, homelessness, abortion, adoption, infertility, surrogacy, child abuse, neglect, foster care, developmental and mental disabilities (infant, parents), grief/loss, and grief.

Units it provides services, antepartum unit, emergency services, fetal diagnosis and treatment centers, genetics department, birth units, infertility clinics-centers, nephrology, neonatal intensive care unit (NICU), newborn nurseries, gynecology clinics, oncology, palliative care, pediatric advanced care, pediatric

intensive care units (PICU), pediatric offices, perinatal assessment centers, psychiatric/mental health, special outpatient practices (eg asthma, special immunology, ophthalmology), surgery and transplant units.

Perinatal social work medicine, which is a sub-branch of social work medicine, provides services to patients hospitalized or undergoing outpatient treatment in hospitals such as social work. NAPSW In order to perform this profession, it is necessary to have a master's degree, study at NAPSW or have received a certificate from accredited courses.

The intervention time of perinatal social work is determined by the characteristics of the case. Many mothers and children suffer from conditions and diseases associated with quality care at birth or a lack of quality care and treatment immediately after birth and in the first days of life.

With this research, it aims to reveal the necessity of providing support in the field of child care in the field of PSW.

2. METHOD

2.1. Research Pattern

Qualitative research technique was used in the study. In this study, which was carried out in order to reveal the needs of the participants about child care, a qualitative method was chosen to be able to conduct in-depth interviews.

2.2. The Nature and Sample of Research

The snowball sampling method was used in the study. Semi-structured interview questions were asked to 67 people who volunteered to participate in the study from source guidance people who knew traditional child care methods. When the interviews reached a certain number, the data obtained from the interviews began to be repeated frequently. Since no new information was available, the interviews were terminated and completed on the grounds that the interview had reached satisfaction (Başkale, 2016:27). Those who want to participate in the study and leave the meeting after the meeting started, those who do not sufficiently to answer interview questions, in-depth interview, 'yeah, no, I don't remember, I don't know' answers, and a short discussion with the child a certain time as short as 14 who doesn't care of the participants in the negotiations excluded in the data and analysis carried out.

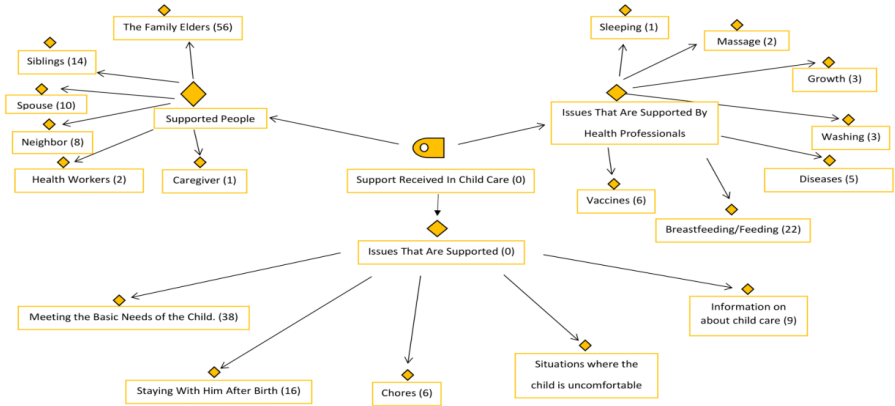
Out of a total of 53 participants, 40 are women and 13 are men. When the place where the participants have lived in the last five years is examined, it is seen that 53 participants have been in Kahramanmaraş in the last five years. 14 of the participants are 20-30 years old, 16 are 31-40 years old, 8 are 41-50 years old, 8 are 51-60 years old and 7 are 61 years old or older. 49 of the participants are married and 4 are single. When the participants were asked about the status of receiving the education they wanted, 33 of the participants stated that they had not received the education they wanted, and 20 stated that they had received the education they wanted. 3 of the participants stated their educational status as illiterate, 17 as elementary school, 8 as middle school, 12 as high school, 3 as associate degree, 8 as undergraduate degree and 2 as graduate degree. When the educational status of the mothers of the participants was examined, it was seen that 18 of them were illiterate, 3 of them were literate, 22 of them were elementary school, 7 of them were middle school and 3 of them were high school graduates.

2.3. Data Acquisiton Method

The semi-structured interview methodology was employed to collect data in the study. With the agreement of the participants, the interview was audio recorded. As a result, data loss has been attempted to be avoided. A written interview form was utilized to gather data during the interviews, in which the goal of the study and how it would be done were clearly outlined.

2.4. Analyse of Datas

The entire data set was transferred to the MAXQDA 2020 Program, which is one of the qualitative software. With the MAXQDA 2020 program, the data in the audio files obtained from the interview questions were encoded, then the categories and themes were created from the codes and interpreted. The data were interpreted using descriptive analysis. Descriptive analysis is a type of qualitative data analysis that involves summarizing and interpreting data obtained by various data collection techniques according to previously determined themes (Özen and Arslan Hendekçi; 2016:625).

3. FINDINGS

Pattern 1: The Model of the Childcare Support Theme Code Sub-Code Sections

The hierarchical code subdivision model of the childcare support theme, which is the theme of the study, is seen in Figure 7. The theme of support received in child care was examined under 3 categories. These; people who are received support, issues that are supported, and issues that are supported by health professionals.

In accordance with the statements of the participants, the category of people who are received support in the theme of support received in child care was defined by 6 different codes. These are family elders, siblings, spouse, neighbor, health workers and caregivers. In the category of people who are received support, the participants spoke extensively about their family elders. The family elders are mostly the mothers and in-laws of the participants. The statements

of the participants with the codes K6 and K34 about the people who are received support are as follows:

“My mother, my mother-in-law and so on, they helped. They said. According to them, I took care of my baby.” (K34)

“There comes a place where I help, that is, as the father of the child. It happens that the child's aunt, grandmother and grandmother have somewhat reduced the mother's burden.” (K6)

Postpartum care in Türkiye, as well as in China, Japan, Mexico, Nigeria, Jordan, Singapore, Taiwan, Vietnam, and Hong Kong, many forms of assistance are offered by family elders and relatives. According to Yıldız's (2008:295) study, moms want compassionate medical professionals who give specialized treatment and counseling. This outcome is consistent with our findings. A research done by Şenses (2002:45), on the other hand, discovered that moms are under pressure to care for their children. The amount of perceived life pressures, worries, and issues about babysitting and parenting is assumed to be enhanced by the pressure that individuals who support child care from time to time put on the amount of life stress about babysitting and parenting. The amount of perceived life pressures, worries, and issues about babysitting and parenting is assumed to be enhanced by the pressure that individuals who support child care from time to time put on the amount of life stress about babysitting and parenting. As a result, the necessity for professional assistance in childcare is obvious.

3.1. Issues That Are Supported

In accordance with the statements of the participants, the category of subjects supported in the theme of supports received in child care was defined by 5 different codes. Meeting the kid's fundamental requirements, staying with him after birth, informing him about giving care, circumstances where the child is uncomfortable, and domestic responsibilities are examples of these. The participants spoke extensively on providing the child's fundamental requirements. According to the participants, the folks who helped them took care of the baby's fundamental necessities such as feeding, washing, changing his diaper, and so on. The following are the statements of the participant with the code K30 regarding being near to her after childbirth:

"After giving birth, you can't get up, you go to bed. Someone has to take care of the baby. Of course, S/he also needs to take care of the patient." (K30)

The statements of the participant with the code K40 about the fulfillment of the basic needs of the child are as follows:

"They taught me to breastfeed, wash, change clotheschanging his diaper the baby. They taught me for a week, after which they handed it over to me." (K40)

The participants stated that the people who support them sometimes support themselves by doing household chores and thus they can spend more time with their babies. The statements of the participant with the code K24 about household chores are as follows:

"She was making a meal and doing the laundry. I was just taking care of the kid. I mean, it was beautiful." (K24)

According to a 2011 research done by Özcebe and others, dads in child care aid with infant nourishment, changing diapers, and caring for the kid when he screams. The findings of the studies bear some resemblance.

3.2. Issues That Are Supported By Health Professionals

According to the participants' responses, the category of subjects assisted by health professionals in the theme of child care supports was characterized by seven distinct codes. Breastfeeding/feeding, vaccinations, diseases, washing, development monitoring, massage, and sleeping are examples of these. Participants said that they often receive assistance from health professionals to nurse, put the baby to sleep, and wash the infant shortly after birth. They claimed that they got advice from health experts regarding the vaccinations that should be taken in the following period, either during illness or throughout development. The following are the statements of participants with codes K24 and K47 about issues supported by health professionals:

"Health workers provided information. They showed me how to breastfeed and stuff." (K24)

"They advised that heel blood be drawn, immunizations be administered on a daily basis, and that if my children became ill, they be admitted to the hospital." (K47)

Health experts monitor places where medical tests and procedures like immunizations and heel blood are utilized in infant care. In childcare, perinatal social service providers provide comprehensive and adequate educational services as well as psychosocial support.

Table 1: Supports Received in Child Care Based on the Overlap of Elder Referrals and Health Professional Referrals

	YES	NO
Support Received In Child Care		
Supported People		
The Family Elders	21	35
Siblings	3	11
Spouse	2	8
Neighbor	5	3
Health Workers	1	1
Caregiver		1
Issues That Are Supported		
Meeting the Basic Needs of the Child	14	24
Staying With Him After Birth	6	10
Information on about child care	6	3
Situations where the child is uncomfortable	4	4
Chores	4	2
Issues That Are Supported By Health Professionals		
Breastfeeding/Feeding	5	17
Vaccines	1	5
Washing	2	1
Growth	1	2
Diseases	2	3
Massage		2
Sleeping	1	
# N = Documents	21 (39,6%)	32 (60,4%)

When we examine the supports received in child care based on the overlap between the referrals of the elders and the referrals of the health workers, it is clear from Table 1 that the participants who stated that the referrals of the family elders and the referrals of the health workers did not overlap, and the family elders mentioned the people who received support extensively. Similarly, participants who stated that family elder referrals and health professional referrals did not coincide were mostly asked by family elders about meeting the child's basic needs; they stated that they received intensive support from health

professionals about breastfeeding/feeding. Participants who stated that referrals from family elders and referrals from health professionals overlapped also responded similarly.

According to research, moms who have received child care training use the approaches indicated by medicine (Akşit et al, 2017:73, Uygun, Konak and Soylu, 2018:62,Doğan, Yiğit and Erdoğan, 2013: 10). As a result, it can be stated that children's health and public health may be maintained by giving help to families about child care at all health institutions and non-governmental organizations that deal with family and child issues, with a focus on Family Health Centers.

4.ARGUMENT AND CONCLUSION

According to the findings of this study, parents require assistance in fulfilling the kid's fundamental requirements in child care, staying with him after delivery, telling him about care, circumstances when the child is uncomfortable, and household tasks. This need has been met by family elders, siblings, spouses, neighbors, health workers, and carers. Family elders have been found to be the most well-supported individuals. It was discovered that they received assistance from health professionals in the areas of breastfeeding/nutrition, vaccines, diseases, washing, development monitoring, massage, and sleeping. During the initial postpartum period, the participants said that they generally got assistance from health professionals with nursing, putting the baby to sleep, and bathing the infant. It has been shown that women who do not match the information supplied by family elders and health experts face a conflict about this subject. It has been determined that in order to preserve the kid's health, PSW professionals should tell the family about the medically suggested techniques of child care.

In our country, mother and child health problems continue to be the priority among general health problems. Although antenatal, prenatal and postpartum services are gradually developing, they are not yet at the desired level. When families are unable to cope effectively with the physical, psychological, social, and personal stress factors they experience, events such as pregnancy, childbirth, and parenthood can often be a developmental and situational crisis in the family institution. Considering that along with pregnancy, it also brings new stressful situations that affect all members of the family, the need for PSW is inevitable. It can be said that women in our country are discharged earlier in the postpartum period than in other countries (Gölbaşı, 2003:21). It was found that mothers who stayed in the hospital for one night reported more fatigue than those who stayed for two nights, and they applied to pediatric outpatient clinics more often due to problems with newborns (Lane, Kauls, Ickovics et al.; 2000). It is necessary to make the necessary arrangements for mothers to benefit from health services and need to have information about child care. The essence of PSW' psychosocial support in child care is to assess the health of the mother and newborn, provide guidance and education to the family. When families were supported with home visits conducted by nurses during the postpartum period, they found that it did not reveal any disadvantages for mothers and babies (Gagnon, Edgar, Kramer et al.;1997). Considering the right-based approach to child care with PSW, it is believed that it performs an important function aimed at protecting health. PSW performs consulting, planning and educational roles in child care. It is thought that the psychosocial support provided to families by PSW specialists can reduce health costs and so that they will make a significant contribution to health policies.

Perinatal social work is not yet recognized as a profession in Turkey, but its importance is emerging. To safeguard the biological, psychological, and social health of the child, mother, and family, it is required to be recognized and begin

offering services in Turkey based on NAPSH, NASW, and the profession's ideas and techniques. Furthermore, Erkoç and Aslan (2021:223) stated in their study that PSW should be shaped by taking into account our country's sociocultural characteristics when providing services in Turkey. This work is thought to address this gap as well. This study, which demonstrates the demand for service provision in Turkey, is critical for the collecting of field-specific data and the accreditation of PSW.

A Professional Qualification institution must recognize PSW as a profession. Their employment in all public and commercial health institutions and organizations should be guaranteed. It is believed that students should be trained in this area by including it in university course catalogs as a course.

REFERENCES

Abay, A.R., Güngör, F. (2010): 9).

http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetler_ao/bakimvesoshiz.pdf

Akşit, M. A., Kuşku, M., Oktay, G., Demirsoy, N. (2017). Emzirilme Bebeğin Doğal Hakkıdır. Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi, 2 (2) , 72-77.Retrieved from

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/estudamyenidogan/issue/46692/585481>

Başkale, H. (2016). 'Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi'.

<http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11499/27221/Nitel%20Ara%C5%9ft%4%b1rmalarda%20Ge%3%a7erlik%2c%20G%3%bcvenirlik%20ve%20%3%96rneklem%20B%3%bcy%3%bckl%3%bc%4%9f%3%bcn%3%bcn%20Belirlenmesi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>,
Erişim Tarihi:07.12.2020.

- Dinç, D. D. L. (2010). Bakım Kavramı ve Ahlaki Boyutu. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2010; 17(2): 74-82.
- Doğan, N., Yiğit, R., Erdoğan, S. (2015). Annelere Doğum Öncesinde Verilen Yenidoğan Bakımı ile İlgili Eğitimin Doğum Öncesi ve Doğum Sonrasında Değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6 (3) , 10-18. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mersinsbd/issue/19534/207985>
- Erkoç, B., Aslan, A. (2021). Perinatal Sosyal Hizmet Uzmanı. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi , 0 (18) , 216-226 . DOI: 10.46218/tshd.1009569
- Gagnon AJ, Edgar L, Kramer MS et al. (1997) A randomized trial of a program of early postpartum discharge with nurse visitation. Am. J Obstet Gynecol, 176(1): 205-211
- Gölbaşı, Z. Postpartum Dönemde Erken Taburculuk, Evde Bakım Hizmetleri ve Hemşirelik. 15-22 <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/626.pdf>
- Konak, M., Ünver, E., Sündüs Uygun, S., Yorulmaz, A., Soylu, H. (2018). Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde İzlenmiş Nöral Tüp Defektli Vakaların Sosyodemografik Özellikleri. Çağdaş Tıp Dergisi, 8 (3) , 218-222. DOI: 10.16899/gopctd.439737
- Lane DA, Kauls LS, Ickovics JR et al. (1999) Early postpartum discharge: Impact on distress and outpatient problems, Arch Fam Med, 8:237-242.
- Özcebe, H., Küçük Bıçer, B., Çetin, E., Yılmaz, M., Zakirova, F. (2011). 0-10 yaş aralığında çocuğu olan babaların çocuk sağlığı ve bakımındaki rolleri. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 54: 70-78.
- Özen, F. & Arslan Hendekçi, E. (2016). The Descriptive Analysis of Academic Studies Published in Turkey about Education Supervision between the Years of 2005-2015 . OPUS International Journal of Society Researches , 6 (11) , 619-650 . DOI: 10.26466/opus.255105

- Öztürk, R., Kavlak, O., & Sevil, Ü. (2012). Postpartum depresyonda kültürel faktörlerin önemi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 107-116.
- Şenses, M., Yıldızoğlu, İ. (2002). Sekiz ayrı ildeki kaynana ve gelinlerin loğusalık ve çocuk bakımında geleneksel uygulamaları. *Çocuk Forumu*, 5(2), 44-48.
- Tıp Terimleri Sözlüğü, <http://tipterimleri.speakdictionary.com/perinatal.html>, ET.: 4 ocak 2022
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>,
- Yıldız, D. (2008). Doğum sonrası dönemde annelerin bebek bakımı konusunda danışmanlık gereksinimleri ve yaklaşımlar. *Gülhane Tıp Dergisi*, 50(4), 294-298.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Yaşamın ilk başlarında çocuk bir başkasının bakımına muhtaç olarak yaşamını sürdürmektedir. TDK' ya göre bakım 'Bir şeyin iyi gelişmesi, iyi bir durumda kalması için verilen emek' ve 'Birin beslenme, giyinme vb. gereksinimlerini üstlenme ve sağlama işi' olarak ifade edilmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>, E.T.: 19.11.2021). Çocuğun yeterli ve dengeli beslenmesi, sağlığının korunması, gelişiminin desteklenmesi, gereksinmelerinin yeteri kadar ve zamanında karşılanması hayati değer taşımaktadır. Çocuğa bakım veren kişiler anne, baba ya da annelik görevini yerine getiren kişilerle, çocuğun bakımında onlara yardımcı olan babaanne, anneanne, dede, hala ve teyzeler gibi kısaca yakın akrabalar olabilmektedir.

Perinatal dönemde yaşanan sorunlara hizmet sunumuna 'Perinatal sosyal hizmet (PSH)' denmektedir. Bu hizmet doğum öncesi dönemden doğumdan sonraki 1 yıllık süreci kapsamaktadır. 1980 yılında 'Perinatal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği' nin kurulmasıyla gebe ve çocuk sağlığını korumaya yönelik hizmet sunumlarına başlamıştır (NAPSW, 2016). Aynı yıl Washington D.C.'deki 'Dördüncü Ulusal Perinatal Sosyal Hizmet Konferansı'nda 'Ulusal Perinatal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAPSW)' resmi olarak kurulmuştur.

Perinatal sosyal hizmetin anne çocuk sağlığını korumaya yönelik yoğunlukla ele aldığı konular, yüksek riskli, komplike gebelikler, hamile-ebeveynlik yapan ergen, fetal-bebek teşhisi, erken doğum, anne/baba ruh sağlığı, madde kullanımı/bağımlılığı, aile içi şiddet, cinsel saldırı, evsizlik, kürtaj, evlat edinme, kısırlık, taşıyıcı annelik, çocuk istismarı, ihmali, koruyucu aile, gelişimsel ve zihinsel engeller (Bebek ve ebeveynler), keder/kayıp ve yastır. Başlangıcı yaklaşık 50 yıl öncesine dayanan PSH Türkiye’de mesleki tanımı henüz yapılmamıştır ve hizmet sunumu da bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu araştırma, ülkemizde PSH ile ilgili öncü çalışma özelliği taşıırken diğer taraftan PSH’e çocuk bakımı konusunda yeni bir çalışma alanı sunduğu düşünülmektedir.

Metot

Bu çalışmada nitel araştırma tekniğinden yararlanılmıştır. Katılımcıların çocuk bakımı konusundaki ihtiyaçlarını ortaya koymak amacıyla yürütülen bu çalışmada derinlemesine görüşmeler yapabilmek için nitel yöntem seçilmiştir. Çalışmada kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Geleneksel çocuk bakım yöntemlerini bilen kaynak kılavuz kişilerden çalışmaya katılmaya gönüllü olan 67 kişiye yarı yapılandırılmış görüşme soruları sorulmuştur. Görüşmeler belli bir sayıya ulaştığında görüşmelerden elde edilen veriler sıkça tekrarlanmaya başlandığından görüşmeler sona erdirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. 67 katılımcıdan 14 tanesinin verileri çeşitli nedenlerle dışlanmıştır.

Tüm veri seti nitel yazılımlarından biri olan MAXQDA 2020 Programı’na aktarılmıştır. MAXQDA 2020 programı ile görüşme sorularından elde edilen ses dosyalarındaki veriler kodlanmış, daha sonra kodlardan, kategoriler ve temalar oluşturulmuş ve yorumlamaya gidilmiştir. Veriler betimsel analiz kullanılarak yorumlanmıştır.

Toplam 53 katılımcıdan 40’ı kadın, 13’ü erkektir. Katılımcıların son beş yılda yaşadıkları yer incelendiğinde 53 katılımcının da son beş yılda Kahramanmaraş’ta bulunduğu görülmektedir. Katılımcıların 14’ü 20-30 yaş, 16’si 31-40 yaş, 8’i 41-50 yaş, 8’i 51-60 yaş ve 7’si 61 yaş ve üzeridir. Katılımcıların 49’u evli, 4’ü bekarıdır. Katılımcılara istedikleri eğitimi alma durumları sorulduğunda katılımcıların 33’ü istediği eğitimi almadığını, 20’si ise istediği eğitimi aldığını belirtmiştir. Eğitim durumunu katılımcıların 3’ü okur-yazar değil, 17’si ilkokul, 8’i ortaokul, 12’si lise, 3’ü önlisans, 8’i lisans ve 2’si lisansüstü olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların annelerinin eğitim durumu incelendiğinde, 18’inin okur-yazar olmadığı, 3’ünün okur-yazar olduğu, 22’sinin ilkokul, 7’sinin ortaokul ve 3’ünün lise mezunu olduğu görülmektedir.

Bulgular

Çocuk bakımında alınan destekler teması 3 kategori altında incelenmiştir. Bunlar; destek alınan kişiler, destek alınan konular ve sağlık çalışanları tarafından destek alınan konulardır.

Çocuk bakımında alınan destekler temasında destek alınan kişiler kategorisi 6 farklı kod ile tanımlanmıştır. Bunlar; aile büyükleri, kardeşler, eş, komşu, sağlık çalışanları ve bakıcıdır.

Çocuk bakımında alınan destekler temasında destek alınan konular kategorisi 5 farklı kod ile tanımlanmıştır. Bunlar; çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması, doğum sonrasında yanında olma, bakım verme konusunda bilgilendirme, çocuğun rahatsız olduğu durumlar ve ev işleridir. Destek olan kişiler bebeğin beslenmesi, yıkanması, altının değiştirilmesi gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi konularında destek olmuşlardır.

Çocuk bakımında alınan destekler temasında sağlık çalışanları tarafından destek alınan konular kategorisi 7 farklı kod ile tanımlanmıştır. Bunlar; emzirme/besleme, aşılar, hastalıklar, yıkama, gelişim takibi, masaj ve uyutmadır. Katılımcılar, sağlık çalışanlarından genellikle doğumdan hemen sonra bebeğin emzirilmesi, uyutulması ve yıkanması konularında yardım aldıklarını belirtmişlerdir.

Çocuk bakımında alınan destekleri, büyüklerin yönlendirmeleri ile sağlık çalışanlarının yönlendirmelerinin örtüşme durumuna göre incelediğimizde aile büyüklerinin yönlendirmeleri ile sağlık çalışanlarının yönlendirmelerinin örtüşmediğini belirten katılımcıların destek alınan kişilerde yoğun olarak aile büyüklerinden bahsetmişlerdir.

Sonuç

Bu araştırmanın sonucunda ebeveynlerin çocuk bakımında çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması, doğum sonrasında yanında olma, bakım verme konusunda bilgilendirme, çocuğun rahatsız olduğu durumlar ve ev işlerinde desteğe ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı aile büyükleri, kardeşler, eş, komşu, sağlık çalışanları ve bakıcılarla karşıladıklarını belirtmişlerdir. Aile büyükleri en çok destek alınan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Sağlık çalışanlarından emzirme/beslenme, aşılar, hastalıklar, yıkama, gelişim takibi, masaj ve uyutma konularında destek aldıkları görülmüştür.

Aileler yaşadıkları fiziksel, psikolojik, sosyal ve kişisel stresörlerle etkili bir şekilde baş edemediklerinde gebelik, doğum ve ebeveyn olma gibi olaylar çoğu zaman aile kurumunda gelişimsel ve durumsal bir kriz niteliği taşıyabilmektedir. Gebelikle birlikte ailenin bütün üyelerini etkileyen yeni stresli durumları da beraberinde getirdiği düşünüldüğünde var olan yeniyeye uyumda PSH gerekliliği kaçınılmazdır. Annelerin sağlık hizmetlerinde faydalanmaları ve çocuk bakımı için bilgi sahibi olmaları için gerekli düzenlemelerin yapılması zorunludur. PSH in çocuk bakımında psikososyal desteğinin özünü anne ve yenidoğanın sağlığını değerlendirme, aileye rehberlik ve eğitim oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, ülkemiz için PSH'in gerekliliği bu çalışmayla ortaya çıkmaktadır. Çocuğun, annenin ve ailenin biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlığının korunması için NAPSW, NASW ve mesleğin kuram ve yöntemlerine dayanarak Türkiye'de tanınması ve hizmet sunumuna başlaması gerekmektedir. Ayrıca Erkoç ve Aslan (2021:223), yaptığı çalışmada Türkiye'de PSH'in hizmet sunumunda ülkemizin sosyokültürel özelliği dikkate alınarak şekillenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmanın bu boşluğu da karşıladığı düşünülmektedir. Perinatal sosyal hizmetin Türkiye' de henüz mesleki tanımı yapılmamıştır. Türkiye'de hizmet sunumu gerekliliğini ortaya çıkaran bu araştırmanın PSH'in alana özgü veri toplanması ve akreditasyonu açısından önem arz etmektedir. PSH'in meslek olarak Mesleki Yeterlilik Kurumunda tanımı yapılarak, PSH uzmanlarının tüm kamu ve özel sağlık kurum ve kuruluşlarında istihdamlarını sağlanmalıdır. Üniversitelerde ders olarak ders kataloglarına eklenmesi önerilebilir.

ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 01.05.2022 Yayına Kabul Tarihi: 04.08.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1111999>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Kovancı, E & Yıldız Karakoç, D. (2022). Sosyal Medya Kullanımının Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Farkındalık Kazanımı Üzerindeki Etkisi. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 393-428.

SOSYAL MEDYA KULLANIMININ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRESEL FARKINDALIK KAZANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Ezgi KOVANCI** Duygu YILDIZ KARAKOÇ***

Öz

Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte bilgiye erişim artmış ve bilgiye ulaşılabilirlik çok daha kolay hale gelmiştir. Bu süreçte sosyal etkileşimler ve sosyal medya kullanımı dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de oldukça yaygınlaşmıştır. Z kuşağı olarak tanımlanan nesil sosyal medya kullanımına büyük ilgi göstermekte, buradaki hareketlilik ve bilgi akışı onların bireysel tercihleri, kültürel normları, sosyal gelişimleri gibi konularda yönlendirici olmaktadır. Bir yandan sosyo-kültürel küreselleşmeyi yoğun biçimde yaşayan Z kuşağı, aynı zamanda küresel ve yerel-bölgesel çevre sorunları ve bu sorunların sonuçlarıyla karşılaşmaktadır. Çevre sorunlarıyla karşılaşan bireylerin çevresel farkındalıkları cinsiyet, yaş, yaşanılan yerin ölçüğü, gelir düzeyi, meslek gibi çeşitli parametrelere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bununla birlikte şimdiki genç kuşağın bu sorunların farkında olması ve sorunların çözümüne yönelik tedbirler

* Araştırmada etik ilkelere uygunluk açısından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna başvurulmuş ve 03/03/2021 tarihinde etik kurul onayı alınmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Adiyaman Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü, ekovanci@adiyaman.edu.tr

*** Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü, yldzduygu10@gmail.com

alması, bilinçlenme konusunda öncül role bürünmeleri, kolektif eyleme geçebilme iradesini ortaya koymaları çevre sorunlarının çözümünde oldukça önemlidir. Gençlerin bunu sağlayabilecekleri mecralardan birisi aktif olarak kullandıkları sosyal medyadır. Sosyal medya uygulamalarında çevresel sürdürülebilirlikle ilgili fotoğraf, video ya da metin gibi bilgilere ve çevresel bilinç kazanmaya yönelik eğitimlere ve etkinliklere kolaylıkla ulaşabilen gençlerin çevresel farkındalıklarının artması beklenmektedir. Bu bağlamda Z kuşağı olarak adlandırılan ve şimdiki üniversite öğrencilerini oluşturan kesimin çevre bilincinin oluşturulması ve çevresel farkındalık kazanmasında ve/veya artırılmasında sosyal medya etkisinin araştırılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Farkındalık, Sosyal Medya, Üniversite Öğrencileri, Z Kuşağı.

THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA USE ON ENVIRONMENTAL AWARENESS RATING OF UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

With the acceleration of globalization, access to information has increased and accessibility to information has become much easier. In this process, social interactions and the use of social media have become widespread in Turkey as well as all over the world. The generation defined as the Z generation shows great interest in the use of social media, and the mobility and information flow here are guiding on issues such as their individual preferences, cultural norms, and social development. On the one hand, the Z generation, which experiences socio-cultural globalization intensively, also faces global and local-regional environmental problems and the consequences of these problems. Environmental awareness of individuals who encounter environmental problems can vary according to various parameters such as gender, age, scale of place of residence, income level and occupation. However, it is very important for the current young generation to be aware of these problems and to take measures to solve the problems, to take a leading role in raising awareness, and to demonstrate the will to take collective action in the solution of environmental problems. One of the channels where young people can achieve this is the social media they actively use. It is expected that the environmental awareness of young people, who can easily access information such as photographs, videos or texts related to environmental sustainability in social media applications, and trainings and activities aimed at raising environmental awareness, will increase. In this context, the subject of the study is to investigate the effect of social

media on the environmental awareness of university students called Z generation.

Key Words: *Environmental Awareness, Social Media, University Students, Z Generation.*

1. GİRİŞ

Günümüzde ekolojik bir krizin yaşandığı yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan ve milyonlarca kişinin sakat kalmasına ve hatta ölümüne neden olan çevresel felaketler hem insana hem çevreye zarar veren kirlilikler; zehirli atıklar, kimyasallar içeren gıdalar, sular; değişen iklim, çölleşen toprak, kıtlaşan su yeryüzünün ve yeryüzündeki bütün canlı ve cansızların içinde bulunduğu ekolojik krizi resmetmektedir. Bilim insanları dünyada 6. büyük kitlesel yok oluşun başladığını bilimsel verilerle açıklamaktadır (Elredge, 2001; Ceballos G., vd., Payne vd., 2016). Bu yok oluşu diğer yok oluşlardan ayıran en önemli farklılıklardan biri bunun baş failinin insan olmasıdır. Sanayi Devrimi sonrası değişen üretim ve tüketim örüntüleri, artan nüfus, yerleşim değişiklikleri doğanın dengesini ve kapasitesini bozarak doğaya büyük zararlar vermiştir. Doğa üzerindeki insan baskısının bu denli etkili olması bu çağın “antroposen çağ” olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Crutzen, 2002: 23). Doğa üzerindeki antropojenik yükün ve sömürünün farkına varılması ve bu baskıyı azaltmak mümkünse ortadan kaldırmak için önlemlerin alınması yine insan türüne düşmektedir. Kaynakların sınırlı olduğunun anlaşılması, yaşanan çevre sorunlarının doğayla birlikte insanlara ve insanların yaşam kaynaklarına tehdit oluşturması paradigma değişikliğine neden olmuş ve “sürdürülebilirlik” kavramı çevre politikalarının merkezine yerleşmiştir. Doğal kaynakların akılcı kullanımını ve doğanın kendini yenileyebilme kapasitesine imkân vermeyi gerektiren sürdürülebilir çevre yönetimi çok aktörlü bir süreçtir. Bireylerden başlayıp, topluluklar, sivil toplum kuruluşları, iş dünyası, hükümetler ve devletlere kadar uzanan geniş bir yelpaze içindeki tüm aktörler çevre

sorunlarının çözümü ve sürdürülebilir çevre politikalarının benimsenmesinde önemli rollere sahiptir.

Bireylerin çevresel farkındalığa ve duyarlılığa sahip olması çevre koruma açısından ayrıca önemlidir zira devleti, kurumları, kuruluşları, örgütleri ya da şirketleri de yöneten bireylerdir. Erken yaşta bireylere işlenen çevre koruma güdüleri ileride alınacak kararların çevre lehine olması sonucunu doğurabilir. Bireyler çevre koruması için güçlü ve etkin bir kamuoyu oluşturabilir, çevrenin korunması için baskı oluşturabilirler. Her bir birey yapılacak faaliyetlerde daha dikkatli ve tedbirli davranarak çevre sorunlarının oluşmasına daha az neden olabilir. Çevreyle ilgili uyulması gereken kurallara daha kolay bir şekilde uyabilir, çevrenin korunmasını kendi sorumluluk alanında görebilir. Dolayısıyla bireylere çevre bilinci ve sorumluluğu kazandırılması, çevresel duyarlılıklarının ve farkındalıklarının geliştirilmesinde oldukça önemlidir. Bu kazanımların sağlanması için çevresel ahlaki sorumluluğun kabulüne, çevre eğitime ve bireylerin yeterli çevre bilincine ve farkındalığına yönelik çalışmalara özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalarda yararlanılacak etkin araçlardan birisi şüphesiz ki medyadır. Medya organları çevre sorunlarının görünürlüğünü artırarak bu sorunlardan herkesin haberdar olmasını sağlayabilir, çevrenin korunmasıyla ilgili yapılması gerekenlere ve bunları yapması gerekenlere dikkat çekebilir. Bu durum hükümetler, çevreyle ilgili kuruluşlar, şirketler gibi aktörleri daha çok sorumluluk baskısı altında bırakabilir. Medya ayrıca kamuoyunun çevresel farkındalığını artırma yönünde önemli bir potansiyele sahiptir.

Ana akım medya karşısında güçlenen sosyal medya mecrası sosyoloji literatüründe “Z kuşağı” olarak adlandırılan şuanki genç kuşakların oldukça yoğun olarak yer aldıkları ve aktif olarak kullandıkları, bilgi edindikleri, hak aradıkları, harekete geçmek için örgütlendikleri önemli bir yapıya kavuşmuştur. Bu mecradan çevresel farkındalık ve çevre bilinci oluşturma konusunda

yararlanmak önemli kazanımları beraberinde getirecektir. Bu düşünceyle çalışma sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalık kazanması üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Çalışmada ilk olarak çalışmaya dair kavramsal arka plana ve literatür taramaya yer verilmiştir. Ardından çalışmanın metodolojisi kısmına değinilmiş, bu bölümde örneklem, verinin toplanması ve işlenmesi ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Çalışmanın bulgular bölümü üç alt başlık altında incelenmekte olup ilk olarak sosyo-demografik veriler bağlamında çalışmada ortaya konan bulgular değerlendirilmiş, ikinci olarak internet ve sosyal medya kullanımına ilişkin sonuçlar ortaya konmuş ve son olarak sosyal medya kullanımı ve çevresel farkındalık kazanmaya ilişkin bulgularla çalışma tamamlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ARKA PLAN VE LİTERATÜR TARAMA

Sosyal bilimlerde çevre sosyolojisi ve çevre iletişimi kapsamında yer alan çevre ve medya arasındaki etkileşim çevre sorunlarının giderek artmasıyla birlikte daha önemli konuma gelmiştir. Literatürde çevrenin korunması ve çevresel farkındalık kazanılması için medyadan yararlanmak üzerine yapılan birçok çalışma bulunmaktadır (Hansen, 2011; Angelou, 2011; Taghavi vd., 2016; Dahlan, 2016; Jharotia, 2018). Son zamanlarda yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle sosyal medyanın etkisini artırmasıyla medya organları içerisinde bu alanın çevre korunmasındaki etkisine önem verildiğini ifade edebiliriz. Diğer yandan medyanın çevre korumaya etkisine dair yapılan çalışmalarda çevrenin korunması için kamuoyunda olması gereken çevre bilinci, çevresel duyarlılık, çevresel sorumluluk, çevresel kaygı, çevresel farkındalık, ekolojik farkındalık gibi kimi farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramlar anlamca birbirine çok yakın olsa da hatta birbirlerinin yerine kullanılsa da arada bazı farkların olduğunu belirtmek ve bunların izahatını yapmak gerekmektedir. Çevre bilinci (environmental concscience), bireylerin çevre yanlısı davranışlarda

bulunma eğilimleriyle ilgili belirli psikolojik faktörlere atıfta bulunan bir inanç sisteminden oluşur (Zelezny ve Schultz, 2000, akt. Gericke vd. 2018: 3). Sharma ve Bansal (2013, akt. Gericke vd. 2018: 3) ise çevre bilincini, çevre dostu davranışla ilgili zihinsel bir durum olarak tanımlamıştır. Bilgi, tutum ve davranış yapılarından oluşan çevre bilincinde bu yapılar endişe, farkındalık, niyet, isteklilik gibi çeşitli alt kategorilere ayrılır. Bilgi, tutum ve davranış kategorileri tarafından temsil edilen psikolojik yapılar sonrasında her zaman çevre lehine tutum ve eylemlerin yönleriyle (örneğin, ekolojik tüketim) ilgili olan konularla ilişkilendirilmektedir (Gericke vd. 2018: 4). Bireylerin çevre bilincini şekillendirmek yaş, cinsiyet, meslek, gelir gibi çeşitli demografik kriterlerin önemli rol oynadığı, birçok etken tarafından biçimlendirilen karmaşık bir süreçtir. Çevre bilincinin gelişmesine etki eden faktörlerden biri olan çevresel farkındalık (environmental awareness) bir kişinin bir çevre sorunu hakkında bu sorunlara nasıl yanıt verileceğini de içeren bilgi ve algıya sahip olmasını gösterir (Ziadat, 2010: 136). Çevresel farkındalık yani bir çevre sorununu tanımlayabilme, açıklayabilme, sorunu önlemek ya da ortadan kaldırmak için gerekli tedbirlerle ilgili bilgiye ve algıya sahip olma durumu davranış değişikliğini de beraberinde getirmektedir. Çevresel farkındalığı “insanların içinde yaşadıkları çevrenin farkında olma, çevre hakkında bilgi sahibi olma ve bilinçli olma durumu” olarak tanımlayan Harju Autti ve Kokkinen (2014: 178) çevresel farkındalığı motivasyon, bilgi ve becerilerin bir kombinasyonu olarak ele alıp değerlendirmektedir (2014: 179-180). Çevresel farkındalığa sahip bireyler, dışsal bir fiziksel uyarıya karşılaştıklarında bazı eylemler için potansiyel olduğunu fark edebilirler. Dünya görüşleri ve değerleri çevre dostu eylemleri destekliyse, çevre dostu seçimler yapmak için *motive* olurlar. Bireylerin bilgi ve becerilerine ve mevcut hareket etme fırsatlarına göre bu *motivasyon* , çevreci eylemlerde kendini gösterebilir. Bu da çevrenin durumunun iyileşmesine yol açar[†]

[†] Bu konuya ilişkin olarak verilen bir örnek şöyle ifade açıklanmıştır: “Bir kişi sokakta

(Partanen-Hertell vd. 1999, akt. Harju Autti ve Kokkinen, 2014: 180). İnsanların çevreleri hakkında sahip olduğu *bilgi*, çevresel farkındalığın gelişiminin merkezinde yer alır. Bununla birlikte bilgi yeterli değildir; modern insanların sahip olduğu bilgi zararlı eylemleri yeterince engelleyemez. Bu nedenle çevreyi iyileştirecek şekilde hareket etme *becerisine* de ihtiyaç vardır (Worthy, 2008; Biel, 1999, akt. Harju Auitti ve Kokkinen, 2014: 180).

Çevresel farkındalık kavramı yerine kullanılan ekolojik farkındalık (ecological awareness) kavramı geniş anlamıyla “belirli bir tarihsel dönemde belirli sosyal gruplarda ortak olan, insan yaşamının ve gelişiminin bir yeri olarak çevre hakkında kabul görmüş fikirlerin, değerlerin ve görüşlerin bütünü” olarak literatürde tanımlanmıştır. Dar anlamıyla ise ekolojik farkındalık, “çevrenin kullanımını, korunmasını ve şekillendirilmesini yönetmek için yöntemler ve araçlar hakkında bilgi durumu dahil çevrenin insan yaşamındaki rolü, çevre üzerindeki antropojenik yük, sömürü seviyesi, çevreye yönelik tehditler ve çevrenin korunması hakkında insanların bilgi, görüş ve algılarının durumudur” (Poskrobko, 2007, akt. Wierzbinski vd., 2021: 2). Çevre bilinci ve çevresel farkındalıkla oldukça yakından ilişkili olan “çevresel duyarlılık” (environmental sensitivity) kavramı ise bireylerin ve toplumun çevre konularında ve çevre sorunları karşısında yapmaları gereken görevlerin bilincinde olmaları ve bu görevleri yerine getirebilme durumu olarak tanımlanabilir (Yeşil ve Turan, 2000: 419).

---

yürürken, çevresel farkındalığı olduğu varsayılırsa, sokakta bir çöp gördüğünde, çöpü alması aklına gelir. Sokağın daha temiz görünmesi için çöpleri toplama fikri onun dünya görüşü ve değerleriyle tamamen uyumludur. Bu nedenle o çöpü gerçekten toplamak ister. Ancak onu harekete geçme isteğini somut bir hale getirmek için yakınlarında bir çöp kutusunun da olması gerekecektir. Böyle bir durumda o birey çevrenin korunmasına katkıda bulunacak ve çevresel farkındalığını geliştirecektir” (Harju Auitti, 2013, akt., Harju-Auitti ve Kokkinen, 2014: 180).

Literatürde bireylerin çevresel farkındalığını ölçmek için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda özellikle yaş, cinsiyet, meslek gibi demografik değişkenlere göre anlamlı farkların olup olmadığı incelenmiştir. Örneğin mesleklere göre çevresel farkındalığın ölçülmesine yönelik çalışmalara bakıldığında, Güven ve Aydoğdu (2012) tarafından yapılan çalışmada öncelikle çevresel farkındalık ölçeği geliştirilmiş, daha sonra ise bu ölçek fen bilgisi öğretmen adaylarına uygulanarak bu kişilerin çevresel farkındalıkları ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının belirli bir farkındalık düzeyine sahip oldukları ancak bunun yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Doğan ve Puruçcuoğlu'nun (2017) yaptığı çalışma ise sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlamış, cinsiyet ve yaşa göre anlamlı farklılıkların olup olmadığını incelemiştir.

Çevresel farkındalığın tespitine yönelik çalışmalar arasında en çok ele alınan hedef kitlelerden biri üniversite öğrencileridir. Özdemir vd. (2004) tarafından yapılan çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinin çevre sorunları konusundaki farkındalık ve duyarlılıkları saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda çevre sorunlarının farkında olması gereken bir kesimin yeterli farkındalığa ve duyarlılığa sahip olmadığı tespit edilmiştir. Sonuçları açısından önemli bulgular sunan Oğuz vd.'nin yaptıkları çalışma (2010) Ankara genelinde üniversitelerde müfredatları çevre odaklı olan peyzaj mimarlığı, şehir ve bölge planlama ve çevre mühendisliği bölümlerindeki öğrencilere uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin çevre ile ilgili pek çok ders almasına rağmen çevresel farkındalıklarının ve çevreye karşı duyarlılıklarının beklenenden daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Çevreye dair bilginin ve farkındalığın davranışları her zaman etkilemediği, yükseköğretimde çevre eğitimi için ulusal bir stratejiye ihtiyaç olduğu ve mevcut müfredatların etkinlik açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiği çalışmada ifade edilmiştir. Tunç vd. (2012) tarafından

yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalıkları ile aldıkları kişisel önlemler arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Türkçe literatürde ekolojik farkındalık kavramı kullanılarak yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Örneğin; Çakmak ve Özkan'ın (2016) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin ekolojik farkındalıkları ile yeşil tüketim alışkanlıkları kapsamlı bir çalışmayla irdelenmiştir. Kocalar (2016) ise içerik analizi tekniğiyle yaptığı çalışmasında üniversite öğrencilerinin ekolojik farkındalığın artırılmasında milli parkların rolüne ilişkin görüşlerini araştırmıştır.

Üniversite öğrencilerinin çevre bilinci ve çevresel farkındalık kazanması, çevreyle ilgili sorunlarla ve bu sorunların nedenleri, alınacak önlemler, bu önlemlerin yeterliliği gibi konularda gerekli bilgiye sahip olmaları, bu bilinç ve farkındalığın çevre lehine davranışlarına sirayet etmesi çevrenin korunması ve kuşaklar arası adaletin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Çevrenin korunması için yapılacak bilinçlendirme ve savunuculuk faaliyetleri birçok biçimde gerçekleştirilmektedir. Geniş kitlelere bu kazanımı aksettirecek araçlardan en önemlisi medyadır. Ana akım medya karşısında giderek güçlenen sosyal medya, özellikle çevreci sivil toplum kuruluşlarının ve çevreci aktivistlerin kullandığı aktif bir mecraya dönüşmüştür. Sosyal medya kanalları, kuruluşlara mesajlarını yaymak ve topluluklar oluşturmak için etkili yollar sağlamaktadır. Örneğin Facebook gibi siteler toplu karar vermeyi etkileyebilir ve teşvik edebilir. Birtakım yönlerden dezavantajlı durumda bulunan bazı çevre kuruluşları sosyal medyayla geniş kitlelere ulaşabilir, maliyet ve sansür engellerini aşabilir, potansiyel bağışçılar ve gönüllülerle ağ oluşturma fırsatını yakalayabilir (Carpenter vd., 2016: 4864-4865).

Sosyal medyada yayınlanan çevreyle ilgili haberler, eğitici ve bilgilendirici içerikler, uzman görüşleri, davaların durumu gibi birçok bilgiye buralardan kolayca ulaşılabilir. Yeni neslin akıllı telefonlarla rahatça eriştikleri ve yoğun

olarak kullandıkları sosyal medya uygulamaları gençlerin özellikle üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalık kazanması için önemli bir araç olma potansiyeline sahiptir. Nitekim Carpenter vd. (2016: 4864) sosyal medya mesajlarının çevresel bilgi, tutum ve davranışları etkilemede enerji tasarrufu ya da sera gazı gibi çeşitli eğitim kampanyalarından daha etkili olduğu sonucuna varıldığını belirtmiştir. Gençler artık bilgiyi arayıp bulmak yerine sosyal medya uygulamalarında çevreyle ilgili bilgiler önlerine sürekli çıkmaktadır. Hamid vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada sosyal medyanın yüksek öğretimdeki öğrencilere ve personele çevresel sürdürülebilirlik bilincini iletmek için bir araç olarak kullanılabilmesi ifade edilmektedir. Son yıllarda sosyal medyanın insanların sosyal etkileşimini ve iş birliğini desteklemek için sosyal alanda yaygın olarak kullanıldığına dikkat çeken çalışmada, Facebook, Twitter ya da bloglar gibi sosyal medya uygulamalarının bilgiyi daha geniş bir kitleye yaymanın yanı sıra hızlı ve etkili iletişimi kolaylaştırmak için en çok kullanılan araçlar olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle sosyal medyanın gücünün doğal çevrenin yararına daha fazla kullanılabilmesi, bu aracı da en etkin kullanacak kesimin başında yükseköğretim öğrencileri, öğretim elemanları ve yüksek öğretim personeli olduğu vurgulanmıştır.

3. METODOLOJİ

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımının çevresel farkındalık oluşturma ve farkındalığı artırmadaki etkisini araştıran bu çalışma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı bir araştırma niteliğindedir. Analiz yöntemi olarak bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkeni sosyal medya kullanımı iken bağımlı değişkenini çevresel farkındalık oluşturmaktadır. Araştırmada nicel yöntem tekniklerinden biri olan anket tekniğine başvurulmuştur. Yazarlar tarafından hazırlanan anket soruları her iki üniversitedeki öğretim üyelerinden oluşan bir uzman panosuna sunulmuş ve

gerekli yerler düzenlenmiştir. Anket soruları kapalı ve yarı kapalı uçlu sorular şeklinde tasarlanmış, ankette bir adet sıralama sorusu yer almıştır. Anketin bazı soruları için birden fazla şıkkın işaretlenmesine imkân tanınmış, işaretlenen seçenekler “1”, işaretlenmeyen seçenekler ise “0” olarak kaydedilmiştir.

Anketin ilk bölümünde sosyo-demografik sorulara yer verilmiş, ikinci ve üçüncü bölümde araştırmayla ilgili anket soruları yer almıştır. Anket için etik kurula başvurulmuş ve gerekli izinler alınmıştır. Katılımcılar pandemi dönemi olması nedeniyle anketi online ortamda yanıtlamışlardır. Anketin yanıtlanma aralığı Nisan 2021-Eylül 2021 tarihleri arasındadır ve süreç zarfında yeterli sayıda katılımcıya ulaşılmıştır. Toplanan verileri analiz etmek için SPSS sürüm Statistics 23 ve Microsoft Excel 2011 kullanılarak yapılmıştır. Verileri incelemek için tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.

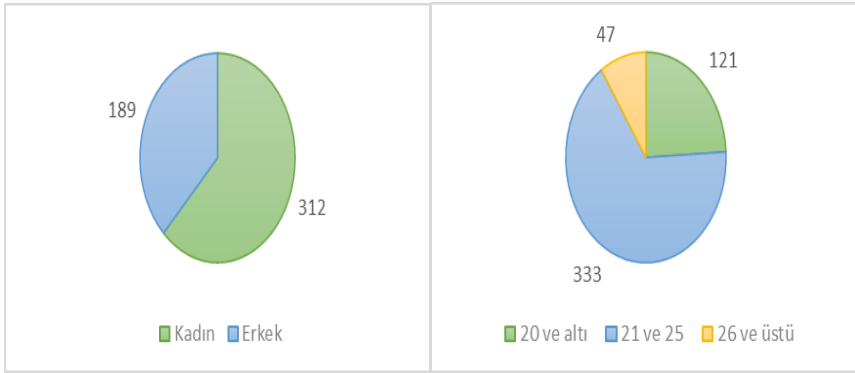
Anketin evrenini (anakütlesini) Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi ve Adıyaman Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Ancak burada fakülteler çapında da değerlendirme yapabilmek amacıyla her iki üniversitenin ortak fakülteleri tespit edilmiş ve anket bu fakülteadaki öğrencilerle sınırlandırılmıştır. Bu fakülteler Eğitim Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik Fakültesidir. Coğrafi yakınlıkta bulunan, kuruluş tarihi, öğrenci sayıları, akademisyen sayıları gibi açılardan birbirine benzeyen iki üniversitede birden çalışmayı yürütmenin temel nedeni daha fazla öğrenciye ulaşmaktır. YÖK Atlas’tan alınan güncellenmiş son verilere göre her iki üniversitede belirlenmiş fakültelerdeki toplam öğrenci sayılarına ulaşılmıştır. Adıyaman Üniversitesinde 5006 (2694 kız, 2312 erkek) öğrenci, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesinde ise 5742 (3465 kız, 2277 erkek) öğrenci bulunmaktadır. Her iki üniversitede örnekleme oluşturan toplam öğrenci sayısı 10748 (6159 kız, 4589 erkek) olarak hesaplanmıştır. Örnekleme yöntemi olarak tabakalı (zümrelere göre) örnekleme yöntemi seçilmiştir. Tabakalı örnekleme

yöntemi ana kütledeki birimler türdeş değilse, yani belirli kriterlere göre farklı alt gruplar varsa kullanılır (Karagöz, 2019: 310). Bu yöntemin seçilmesinin nedeni her iki üniversitede belirlenmiş fakültelerdeki öğrenci sayılarının homojen olmamasıdır. Örneklem yeter sayısı hesabı $n=N/(1+N*\alpha^2)$ formülü (Saracel vd., 2002:28) baz alınarak $10748/(1+1048*0,0025)= 386$ kişi olarak hesaplanmıştır. Anketin sonucunda ise 501 kişiye ulaşılarak yeterli örnekleme ulaşılmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemine göre, Adıyaman Üniversitesi'nden 180 Öğrenci, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nden 206 öğrenciye ulaşılmaması gerekmektedir. Anket her iki üniversiteden de gerekli örneklem sayısından fazlasına (501 kişi) ulaşılarak kapatılmıştır. Öğrencilere ulaşmak için danışmanları ve ilgili öğretim üyeleriyle iletişime geçilmiş, gönüllü olan tüm öğrencilerin ankete katılımı istenmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Ankete İlişkin Demografik Sonuçlar

Araştırmanın bu bölümünde ankete yanıt verenlere ilişkin demografik verilerin analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında sorulan sorulara verilen yanıtlar değerlendirildiğinde yapılan cinsiyet dağılımında kız öğrencilerin yüzdesi erkek katılımcı yüzdesinin neredeyse 2 katına denk geldiği ifade edilebilir. Şekil 1'de görüldüğü üzere kız öğrenciler çalışmanın %62,3'lük (312 kişi) oranını oluşturmakta iken erkek öğrenci yüzdesi %37,7'ye (189 kişi) denk gelmektedir. Ankete katılan öğrenciler üç farklı yaş grubuna ayrılarak değerlendirilmiştir. 20 yaş ve altı olarak sınıflandırılan grupta bulunan öğrencilerin katılımcılarının %24,2'lik (47 kişi) kısmını oluştururken, ankete en yoğun şekilde yanıt veren öğrencilerin %66,5'lik (333 kişi) oranla 21-25 yaş arasında buldukları gözlemlenmektedir (Şekil 2). Dolayısıyla anketin en az %90'lık kısmının Z kuşağı tarafından yanıtlandığı söylenebilir.

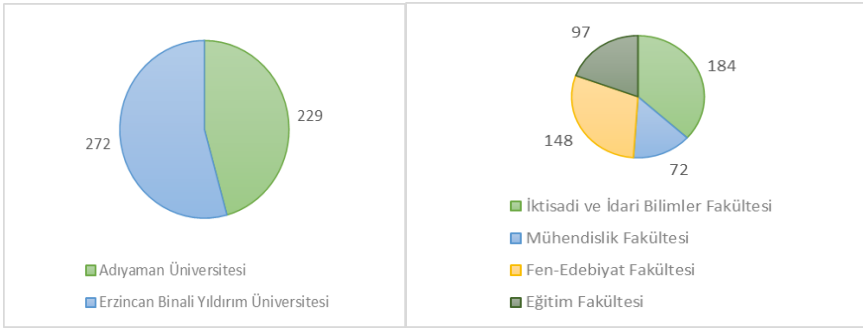

Şekil 1. Cinsiyet Dağılımı

Şekil 2. Yaş Dağılımı

Adıyaman Üniversitesi ve Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nden öğrencilerin katıldığı ankette yöneltilen sorulardan bir diğeri öğrencilerin ailelerinin hangi bölgede yaşadığı olmuştur. Yedi coğrafi bölgeye ayrılan yanıtlar incelendiğinde her iki üniversitenin bulunduğu coğrafi bölgelerde aile ikamet oranlarının en yüksek olduğu görülmüştür. Verilen yanıtlarda Adıyaman ilinin bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi %35,3 (177 kişi) oranla ilk sırada, Erzincan ilinin bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi ise %34,9'luk (175 kişi) oranla ikinci sırada yer almıştır. Verilen yanıtlar incelendiğinde bölge sıralamasında en altta %3,4'lük oranla (17 kişi) Ege Bölgesi yer almaktadır. Yine benzer bir soruda öğrencilerin ailelerinin yaşadığı yer ölçekleri üzerinden sınıflandırma yapılmıştır. Çalışma neticesinde ortaya çıkan dağılıma göre %29,1 ile (146 kişi) aileleri Büyükşehirde yaşayanlar en yüksek orana sahiptir. Bu sıralamayı %25,9 (130) ile İl Belediyesi, %24 (120 kişi) ile Köy/ Mahalle takip ederken son sırada %21'lik (105 kişi) oranla İlçe Belediyesi yer almıştır.

İki üniversiteden katılan öğrenci dağılımlarına bakıldığında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nden ankete katılan öğrenci oranı %54,3 (272 kişi) iken Adıyaman Üniversitesi'nden katılan öğrenci oranı %45,7'dir (229 kişi) (Şekil 3). Fakülte dağılımlarının verildiği Şekil 4'te görüleceği üzere en yüksek katılım %36,7 (184 kişi) ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden olmuştur. Sıralama %29,5 (148 kişi) ile Fen-Edebiyat Fakültesi, %19,4 (97 kişi) ile Eğitim Fakültesi ve %14,4 (72 kişi) ile Mühendislik Fakültesi şeklinde devam etmiştir.

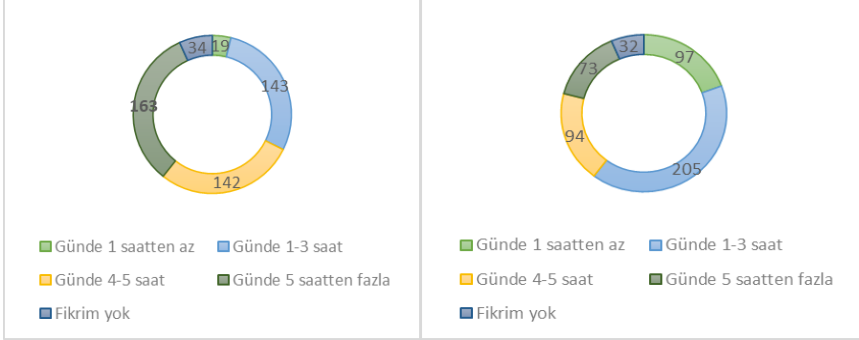
Şekil 3. Öğrenim Görülen Üniversite   Şekil 4. Öğrenim Görülen Fakülte

4.2. İnternet ve Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Sonuçlar

Yapılan ankette öğrencilere internet ve sosyal medya kullanımına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Anketin ikinci bölümünde yer alan sorulardan ilki ankete katılan öğrencilerin internet kullanım sıklığını günde kaç saat olarak sınıflandıracakları olmuştur (Şekil 5). Verilen yanıtlar öğrencilerin %32,5 (163 kişi) oranında günde 5 saatten fazla internet kullandıklarını göstermektedir. Günde 1 saatten az internet kullanan öğrencilerin oranı ise %3,8 (19 kişi) ile en alt sırada yer almaktadır. Öğrencilerin sosyal medya kullanımına bakıldığında (Şekil 6) günde 1-3 saat arası kullananların oranı %40 (205 kişi) ile en üst sırada yer alırken, fikir belirtmeyenler dışarıda tutulduğunda günde 5 saatten fazla

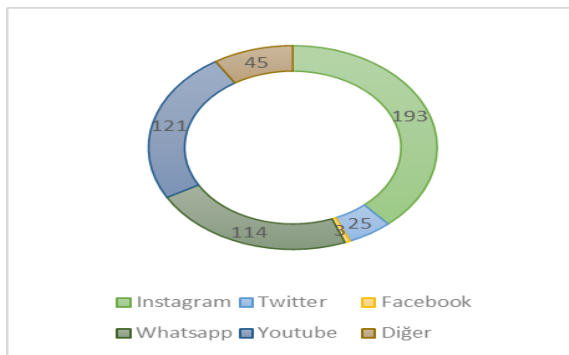
kullanıcıların oranı %14 (73) kişi ile en alt sırada yer almıştır. Günde 1 saatten fazla sosyal medya kullananların oranı ise %74'ü (372 kişi) bulmuştur.

Şekil 5. İnternet Kullanım Süresi

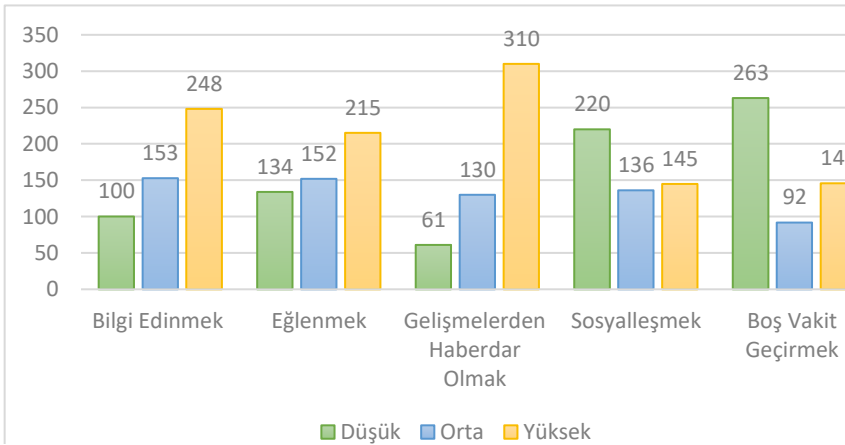
Şekil 6. Sosyal Medya Kullanım Süresi

Sosyal medya kullanımına ilişkin öğrenci eğilimini bulmayı amaçlayarak en sık hangi uygulamayı kullandıkları sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin %38'i (193 kişi) en sık kullandıkları uygulama olarak Instagramı seçmişlerdir. Sıralama Youtube, Whatsapp, Twitter ve diğer uygulamalar ile devam etmiş en az kullanılan uygulama %0,6 (3 kişi) ile Facebook olmuştur (Şekil 7). Bu durum gençler arasında Facebook uygulamasının geçerliliğini yitirmekte olduğunu buna karşılık Instagram, Twitter gibi uygulamaların daha çok rağbet gördüğünü ve bu uygulamalarda çevre ile ilgili yapılan paylaşımların/kampanyaların çok daha fazla gence ulaşabileceğini işaret etmektedir.

Şekil 7. En Sık Kullanılan Sosyal Medya Uygulaması

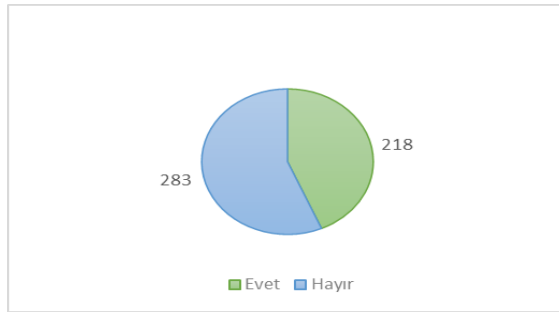
Sosyal medya kullanımına ilişkin sorulardan bir diğeri öğrencilerin sosyal medyayı kullanım amaçlarını sınıflandırmak üzere sorulmuştur. Şekil 8’de ankete katılan öğrencilerin sosyal medyayı kullanım nedenleri derecelendirme ile düşük, orta ve yüksek olarak gösterilmektedir. Ankete katılan %61,9 (310 kişi) oranında öğrenci “yüksek” kategoride gelişmelerden haberdar olmak için sosyal medyayı kullandıklarını belirtmişlerdir. Sosyal medyayı kullanım amacı bilgi edinmek olan öğrenciler %49,5 oranıyla (248 kişi) ikinci sırada “yüksek” olarak kümelanmiştir. Sosyal medyayı kullanım amaçlarına göre sınıflandırılan öğrencilerden %52,5’i (263 kişi) sosyal medyayı kullanım amaçlarının boş vakitlerini geçirmek olmadığını belirtmiş ve bu seçenek “düşük” kategorisinde yer almıştır. Sosyal medya kullanım amacının sosyalleşmek olmadığını belirten öğrencilerin oranı boş vakitlerini geçirmek için sosyal medyayı kullanmadıklarını belirten katılımcılarla benzer bir şekilde sonuçlanmıştır. Boş vakitlerini geçirmek için sosyal medyayı kullanmadıklarını belirten katılımcı oranı %44 (220 kişi) ile ikinci “düşük” kategorisinde yer almıştır.

Şekil 8. Sosyal Medya Kullanım Nedenleri

4.3. Sosyal Medya Kullanımı ve Çevresel Farkındalık Kazanılması

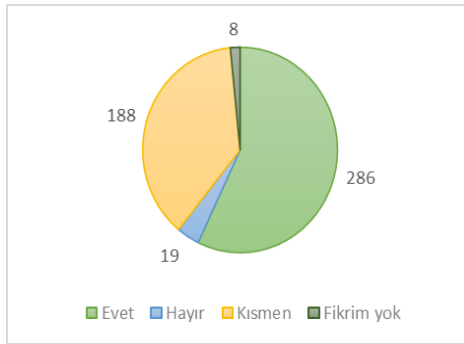
Çalışmanın asıl amacı günümüzde artan sosyal medya kullanımı ile öğrencilerin çevresel farkındalık kazanmaları arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir. Bu doğrultuda anketin üçüncü bölümünde öğrencilere çevre konusunda farkındalık düzeylerini ortaya çıkaracak sorular yöneltilmiştir. Sosyal medya kullanımının çevresel farkındalık kazanmalarına yönelik katkısını öğrenmek için yöneltilen sorulardan önce öğrencilere okudukları bölümde çevre ya da çevre politikası ile ilgili ders alıp almadıkları sorulmuştur. Öğrencilerin yüzde 60'a yakını (283 kişi) çevre politikası ile ilgili ders almadıklarını belirtirlerken, %43,5 oranında (218 kişi) öğrenci ankete evet yanıtını vermişlerdir (Şekil 9). Bu sorunun ankete konulmasının amacı çevre ile ilgili alınan bir eğitim faaliyetinin sosyal medya kullanımında çevresel farkındalık geliştirilmesine etki edip etmediğidir. Bu bağlamda demografik verilerle birlikte ileriki sorularda anlamlı bir farklılığın aranacağı ölçütlerden biri öğrencilerin çevre ile ilgili bir ders alıp almaması olmuştur.

Şekil 9. Okunulan Bölümde Çevre ya da Çevre Politikasıyla İlgili Ders Alınması

Öğrencilere yöneltilen sorulardan ilki çevre ile ilgili bilgileri hangi kaynaktan aldıklarına dairdir. Öğrencilerin ankete verdikleri yanıtlara göre yapılan

değerlendirmede “çevre ile ilgili konularda en yoğun şekilde kullanılan haber alma kaynağınız hangisidir?” sorusuna katılımcı sayısının neredeyse yarısı (%40,9-205 kişi) sosyal medya yanıtını vermiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu yüksek orandaki sosyal medya yanıtı çalışmanın amacına yönelik olarak öğrencilerin çevresel farkındalığının sosyal medya ile olan ilişkisini ölçmek bağlamında önemli bir sonuç niteliğindedir. Öğrencilerin çevre ile ilgili konularda en yoğun haber alma kaynağının sosyal medya olması, öğrencilerin bu haberleri okumaya yönelik ilgisi olup olmadığı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda öğrencilere “sosyal medyada çevre ile ilgili yapılan paylaşımlar dikkatinizi çekiyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruya vermiş oldukları yanıt grafiksel olarak Şekil 10’da gösterilmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası (%57,1 -286 kişi) bu soruya evet yanıtını vererek sosyal medyanın çevre ile ilgili konularda ilgilerini çeken bir medya aracı olduğunu ifade etmişlerdir.

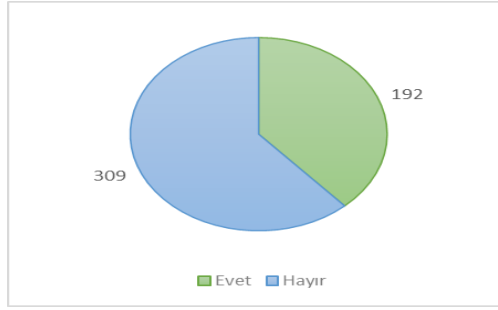

Şekil 10. Sosyal Medyada Çevre ile İlgili Yapılan Paylaşımlara Duyulan İlgi

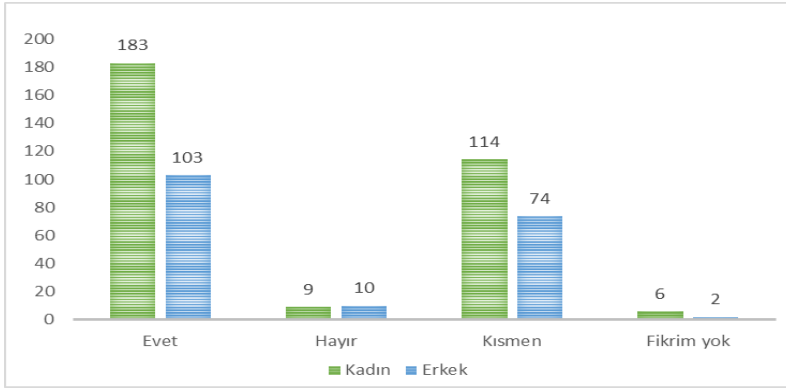
Öğrencilere çevre ile ilgili paylaşım yapan sayfaları takip edip etmedikleri ile ilgili yöneltilen soruda ise bir önceki soruda ortaya çıkan sonuca benzemeyen bir grafik ortaya çıkmıştır. Öğrenciler sosyal medyada çevre ile ilgili yapılan paylaşımlara büyük oranda ilgi duymalarına karşın çevre ile ilgili paylaşım yapan sayfaları büyük oranda takip etmediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %61,7’si

(309 kişi) bu soruya hayır yanıtını verirken %38,3'ü (192 kişi) evet yanıtını vermiştir (Şekil 11). Bu soruya evet yanıtını veren öğrencilerden açık uçlu soru şeklinde takip ettikleri sayfaları yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu TEMA, Greenpeace Türkiye, HAYTAP ve Çevre Mühendisi gibi sayfaları takip ettiklerini belirtmişlerdir.

Veriler dikkate alındığında, sosyal medyada çevre ile ilgili yapılan paylaşımları %42 oranıyla (106 kişi) takip ettiğini belirten kesimin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri olduğu görülmektedir. İkinci sırada Fen-Edebiyat Fakültesi gelirken Eğitim Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin sosyal medyada çevre ile ilgili paylaşımlara çok ilgili olmadıkları görülmektedir. Buradan yola çıkarak bakılan okuduğunuz bölümde çevre ya da çevre politikası ile ilgili bir ders aldınız mı sorusuna evet yanıtını veren öğrencilerin, sosyal medyada yapılan çevre ile ilgili paylaşımlara olan ilgilerinin %60 oranında seyrettiği görülmektedir. Diğer bir deyişle çevre ile ilgili bir ders alan öğrencilerin yarısından fazlası sosyal medyada da çevreye olan ilgilerini devam ettirmektedir. Sosyal medyada yapılan paylaşımlara olan ilgiye cinsiyet bağlamında bakıldığında, 297 kız öğrenci evet ve kısmen yanıtını vererek %60'a yakın bir oranda yer alırken erkeklerin sosyal medyada çevre ile ilgili paylaşımlara olan ilgisi 177 katılımcının evet ve kısmen yanıtıyla %30'larda kalmaktadır (Şekil 12). Sosyal medyada çevre ile ilgili paylaşımlara ilgi duyduğunu belirten kullanıcıların %60'a yakını Instagram ve Youtube uygulamalarını kullanmaktadır. Bu tespit ifadede geçen uygulamalar aracılığıyla çevre konusunda daha çok gence ulaşabileceğini göstermektedir.

Şekil 11. Çevre ile ilgili Paylaşım Yapan Sayfaları Takip Etme

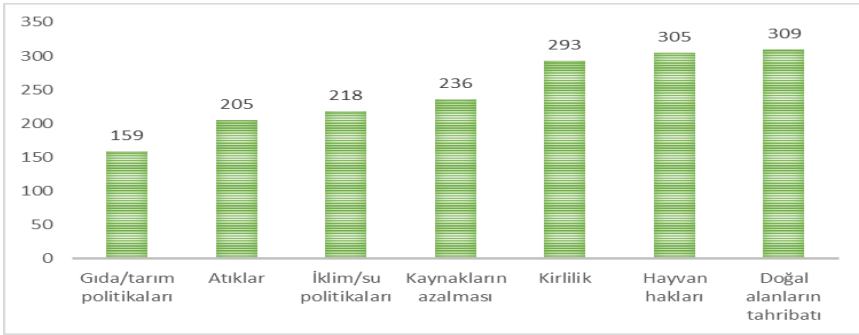

Şekil 12. Cinsiyete Göre Sosyal Medyada Çevre Paylaşımına Olan İlgi

Katılımcıların “Sosyal medyadan takip ettiğiniz çevreyle ilgili sayfa/grup hangi alanda etkinlik göstermektedir?” sorusuna[‡] verdikleri yanıtlar incelendiğinde, %62,3 (312 kişi) oranında katılımcının “Doğa koruma” seçeneğini tercih ettiği görülmektedir. Doğa koruma yanıtını takip eden yanıtlar ise şu şekildedir; hayvan hakları (52,7- 266 kişi), iklim ve su (%35,3- 178 kişi), atıklar (%27,1- 136 kişi), gıda ve tarım (%22- 111 kişi), akademik etkinlikler (%21,6- 110 kişi). Yukarıdaki soruyla ilişkili olarak ankette öğrencilere “Sosyal medya kullanımıyla birlikte çevre sorunları ile ilgili hangi konularda daha çok bilgi sahibi olduğunuzu

[‡] Bu soruda katılımcıların yanıtlayabilecekleri birden fazla cevap seçeneği olmasından dolayı yüzdelerin toplamı %100’den fazla çıkmaktadır.

düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir[§] (Şekil 13). Bu soruya verilen yanıtlar bir önceki soruya verilen yanıtlarla oransal olarak örtüşmektedir. Katılımcılara birden çok seçeneği işaretleme olanağı tanıyan soruya verilen yanıtlara bakıldığında en yüksek oranda seçilen yanıtın doğal alanların tahribatı olduğu görülmektedir (%61,7-309 kişi). Bu yanıtın sonra en çok tercih edilen yanıt ise hayvan hakları olmuştur (%60,9-305 kişi). Yanıtlar kirlilik, kaynakların azalması, iklim/su politikaları, atıklar ve son sırada gıda/tarım politikaları şeklinde sıralanmaktadır. Her iki soruda birbirini doğrular nitelikte sonuçlar ortaya koymuştur. En fazla doğa korumayla ilgili sayfa/paylaşımları takip eden katılımcılar yine sosyal medyadan en fazla bu alanla ilgili bilgi edindiklerini dile getirmişlerdir. Keza ikinci sırada hayvan haklarıyla ilgili sayfa/paylaşımları takip ettiğini belirten katılımcılar sosyal medyadan da hayvan haklarıyla ilgili bilgiler edindiklerini aktarmışlardır.

Şekil 13. Sosyal Medya Kullanımıyla Birlikte Hangi Alanlarda Bilgi Sahibi Oldukları

Ankette yer alan bir başka soru “Sosyal medyada çevresel farkındalık yaratmak isterseniz bunu hangi konuda yapmak isterdiniz?***” şeklindedir. Bu soruya verilen

[§] Bu soruda katılımcıların yanıtlayabilecekleri birden fazla cevap seçeneği olmasından dolayı yüzdelerin toplamı %100’den fazla çıkmaktadır.

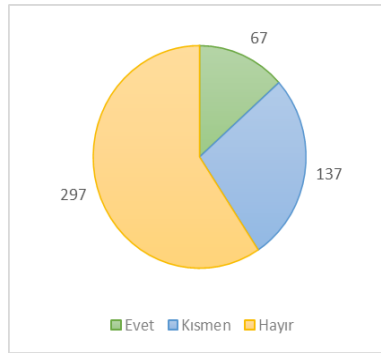
*** Bu soruda katılımcıların yanıtlayabilecekleri birden fazla cevap seçeneği olmasından dolayı yüzdelerin toplamı %100’den fazla çıkmaktadır.

yanıtlarla yukarıdaki iki sorunun cevapları arasında şaşırtıcı olmayan benzerlik söz konusudur. Sosyal medyada çevresel farkındalık yaratılmak istenen konulara verilen cevaplar sırasıyla doğal alanların tahribatı, hayvan hakları, kirlilik, kaynakların azalması, iklim değişikliği, atıklar ve gıda/tarım politikaları olmuştur. Bu cevapları takiben diğer seçeneğini belirten katılımcıların oranı da %10'luk bir dilime denk gelmektedir. Katılımcıların diğer seçeneği altında verdikleri yanıtlar arasında dezavantajlı bireylere yönelik politikaların olması gerektiği, kadın hakları konusunda farkındalık yaratılması gerektiği şeklinde yanıtlar yer almaktadır. Yapılan analizlerde çevresel farkındalık yaratmak istedikleri konu olarak hayvan hakları yanıtını veren katılımcıların %65'e yakınının kız öğrenciler olduğu görülmüştür. Erkeklerin ise %40'a yakın oranda kaynakların azalması konusunda farkındalık yaratmak kümesinde toplandığı görülmüştür. Katılımcıların her üç soruda da ilk olarak doğal alanlar ve bu alanların tahribatıyla ilgili yanıtı vermesinde anketin yapıldığı tarih itibarıyla Ege ve Akdeniz bölgesinde orman yangınlarının çıkması, Marmara denizinde görülen deniz salyası gibi haberlerin yaygın etkisi olduğu düşünülebilir. Ayrıca son dönemlerde hayvanlara dair şiddetin medya kanallarında yer alması ve Hayvanları Koruma Kanunu gibi düzenlemelerin gündeme gelmesi bu seçeneğin yüksek çıkmasını sağlamıştır. Bir sonraki en çok seçilen cevap olan iklim/su politikaları ise iklim değişikliğine dair yükselen farkındalığın işaretidir.

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soruda çevre ile ilgili herhangi bir kuruluşa üye olup olmadıklarıdır. Tamamı öğrencilerden oluşan katılımcıların %70'e (345 kişi) yakını hayır yanıtını vermiştir. Öğrencilerin %17,4'ü (87 kişi) takip eden yanıt olan "üye değilim ama olmayı düşünüyorum" seçeneğinde toplanmıştır. Öğrencilerin %6,8'i (34 kişi) üye olduklarını belirterek "evet" yanıtını, %6'sı (30 kişi) daha önce üye olduklarını ancak şu anda olmadıklarını belirten "daha önce

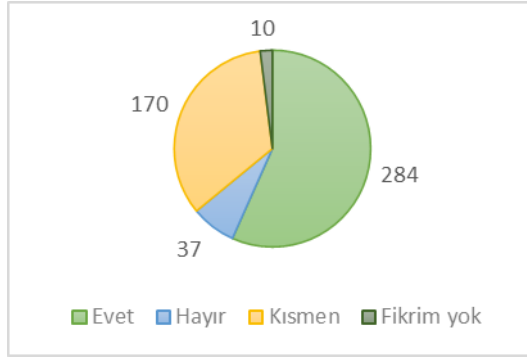
“üeydim” yanıtını işaretlemiştir. Soruya verilen yanıtların içerisinde en az yoğunlukta olan ise %1’lik (5 kişi) oranla “üye değilim ve olmayı düşünmüyorum” yanıtı olmuştur. Çevre ile ilgili herhangi bir kuruluşa üye olan kişilerin %70’inin çevre ile ilgili bir ders aldığı dikkati çekmektedir. Hemen akabinde “sosyal medya kullanımı sizi çevre ile ilgili herhangi bir kuruluşa üye olmaya teşvik etti mi?” sorusuna verilen yanıtlar Şekil 14’te gösterilmektedir. Katılımcıların %59,3’ü (297 kişi) hayır cevabını vermiştir. Kısmen teşvik ettiğini belirten katılımcıların oranı %27,3 (137 kişi) iken evet cevabını veren katılımcılar %13,4’lük (67 kişi) oranda kalmıştır. Sosyal medyada çevre ile ilgili paylaşım yapan sayfaları takip eden katılımcılar, çevre ile ilgili kuruluşlara üye olmaya teşvik olan katılımcıların %70’ini oluşturmaktadır.

Şekil 14. Sosyal Medyanın Kuruluş Üyeliğine Teşviki

“Sosyal medya kullanımının çevresel farkındalık kazandırmada önemli bir yöntem olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %56,7’si (284 kişi) evet yanıtını vermiştir. Kısmen yanıtını veren öğrenci oranı %33,9 (170 kişi) iken %7,4 oranda (37 kişi) öğrenci hayır yanıtını vermiştir (Şekil 15). Sosyal medya kullanımının çevresel farkındalık kazandırmada önemli bir yöntem olduğunu düşünenler içerisinde kız öğrencilerin oranı %60 (182 kişi) iken, erkek öğrencilerin oranı %53 (102) olarak ortaya çıkmıştır. Evet cevabını verenlerin yarıya yakını günde 1-3 saat arası sosyal medya kullananlardır. Günde 1

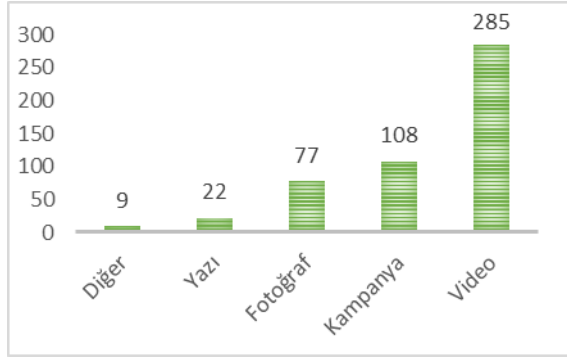
saatten az kullananlar ise evet cevabını verenlerin sadece %15'ini oluşturmaktadır. Bu soruya yakın nitelikte yer alan “çevresel farkındalığın oluşturulması/artırılmasında sosyal medyadan faydalanılması gerektiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna gelen evet yanıtı %75 civarına yükselirken, kısmen cevabını veren öğrenci sayısı %18 civarında seyretmiştir. Çevresel farkındalığın yaratılmasında sosyal medyadan faydalanılmasını gereksiz bulan katılımcıların oranı ise yok denecek kadar azdır (%2,4-12 kişi). Çevresel farkındalığın artırılmasında sosyal medyadan yararlanılması gerektiğini düşünmeyen katılımcıların, sosyal medya kullanım nedeni olarak boş zamanları değerlendirmek ve eğlenmek olan katılımcıların %80'inini oluşturduğu görülmüştür. Bilgi edinmek amacıyla sosyal medyayı kullanan katılımcıların çoğunluğu çevresel farkındalığın kazanılmasında sosyal medyadan yararlanılması gerektiğini düşünmektedir.

Şekil 15. Sosyal Medya Kullanımı ve Çevresel Farkındalık

Sosyal medya paylaşımlarında çevresel farkındalık yaratmak için en etkili yöntemin hangisi olduğunu düşündükleri ile ilgili sorulara verilen yanıtların yer aldığı Şekil 16 incelendiğinde yüksek oranda katılımcı %56,9 (285 kişi) video seçeneğini tercih etmiştir. İkinci yüksek oran (%21,6-108 kişi) sosyal medyada yapılan kampanyaların en etkili yöntem olduğunu düşünmektedir.

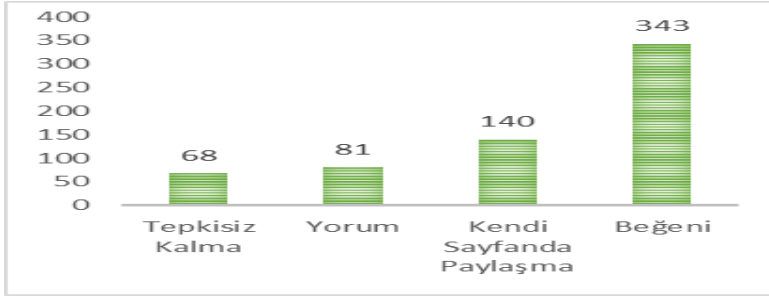
Soruya verilen yanıtları fotoğraf paylaşımları %15,4 (77 kişi), yazı paylaşımları ise %4,4 (22 kişi) izlemektedir. Soruya diğer yanıtını veren katılımcıların verdikleri yanıtlar arasında sosyal etkinliklerin paylaşılması, seminer paylaşımları yapılması yanıtları yer almaktadır.

Şekil 16. Çevresel Farkındalık Kazanmada En Etkili Yöntem

“Çevreyle ilgili yapılan paylaşımlara verdiğiniz tepki genelde ne şekilde olmaktadır?” sorusuna⁺⁺ verilen yanıtlara bakıldığında Şekil 17’de görüldüğü gibi “beğeni” seçeneğini işaretleyen katılımcılar en yüksek oranla (%68,5-343 kişi) ilk sırada yer almaktadır. Çevreyle ilgili yapılan paylaşımları kendi sayfalarında paylaştıklarını ifade eden katılımcılar %13,4 oranıyla (140 kişi) ikinci sıradadır. Paylaşımlara yorum yaparak aksiyon alan katılımcıların oranı %16,2 (81 kişi), tepkisiz kaldıklarını ifade edenlerin oranı ise %13,6’dır (68 kişi).

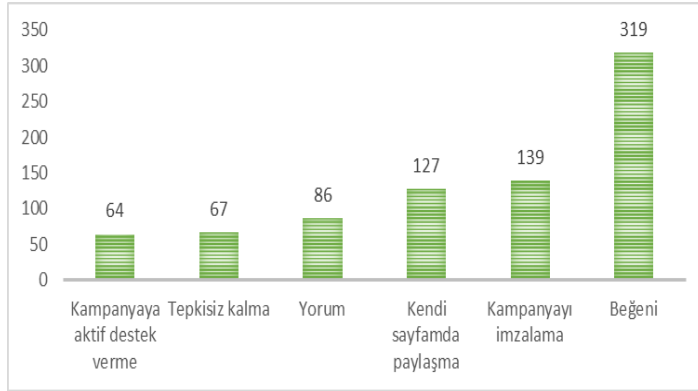
⁺⁺ Bu soruda katılımcıların yanıtlayabilecekleri birden fazla cevap seçeneği olmasından dolayı yüzdelerin toplamı %100’den fazla çıkmaktadır.

Şekil 17. Sosyal Medya Paylaşımına Tepki

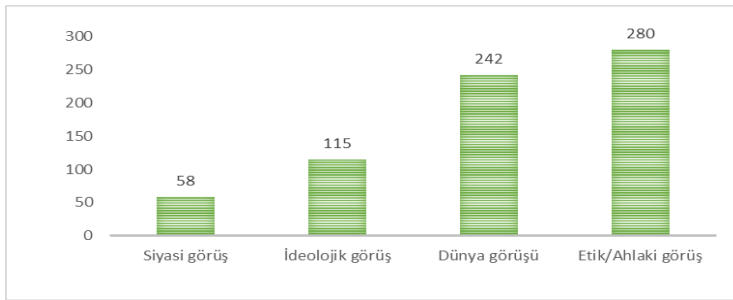
“Sosyal medyada gördüğünüz çevreyle ilgili herhangi bir kampanyaya/faaliyete katıldınız mı?” sorusu yöneltilen katılımcıların %60,3’ü (302 kişi) hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların %21’i (105 kişi) evet yanıtını verirken %18,8’i (94 kişi) katılmayı düşündüklerini ancak katılmadıklarını belirtmişlerdir. Kampanya/faaliyete katılma oranına cinsiyet açısından bakıldığında kız öğrencilerin oranı %70 iken, erkek öğrencilerin oranı %30’dur. Katılımcıların sosyal medyada yer alan çevre koruma kampanyalarına nasıl tepki verdiklerini ölçmek için ankete ayrıca bir soru daha eklenmiştir. “Sosyal medyada çevre koruma amaçlı başlatılan herhangi bir kampanyaya yönelik tepkiniz ne şekilde olmuştur?” sorusuna** verilen yanıtların grafik olarak gösterildiği Şekil 18’de en yüksek oranda katılımcının %63,7 (319 kişi) “Beğeni” ile karşılık verdiği görülmektedir. Yüzde 27,7 oranında (139 kişi) katılımcı kampanyayı imzalayarak katılım sağladıklarını belirtirken, kendi sayfalarında paylaşarak kampanyaya destek olanların oranı %25’tir (127 kişi). Çevre korumaya yönelik kampanyalara aktif destek verenlerin oranı ise en düşüğe kalarak %12,8 (64 kişi) ile en sonda yer almıştır. Genel bir ifadeyle, çevreyle ilgili sosyal medya paylaşımlarına ve kampanyalarına katılımcıların en fazla beğeni ve kendi sayfalarında paylaşarak tepki verdikleri görülmüştür.

** Bu soruda katılımcıların yanıtlayabilecekleri birden fazla cevap seçeneği olmasından dolayı yüzdelerin toplamı %100’den fazla çıkmaktadır.

Şekil 18. Sosyal Medyada Çevre Koruma Amaçlı Başlatılan Kampanyaya Yönelik Tepki

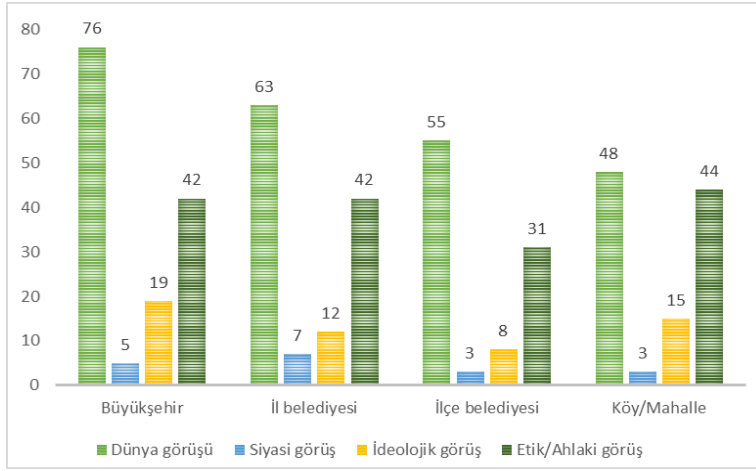
Katılımcılara “Sosyal medyada çevreyle ilgili sayfa/sayfaları takip ettikten sonra hangisi/hangileri değişti?” sorusu^{§§} yöneltilerek, çevre bilinci kazanmalarının hangi konularda fikirlerinde değişimi sağladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yüksek oranda katılımcı %55 (280 kişi) etik/ahlaki görüş bağlamında bir değişikliğin olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların %48,3’ü (242 kişi) dünya görüşlerinde bir farklılık olduğunu belirtirken ideolojik görüş ve siyasi görüş açısından değişime uğradıklarını belirten katılımcıların oranları sırasıyla %23 (115 kişi) ve %11,2’dir (58 kişi) (Şekil 19).

Şekil 19. Takip Sonrası Değişim

^{§§} Bu soruda katılımcıların yanıtlayabilecekleri birden fazla cevap seçeneği olmasından dolayı yüzdelerin toplamı %100’den fazla çıkmaktadır.

Ailelerinin yaşadığı yerin ölçeği ile çevre ile ilgili sayfaları takip ettikten sonra olan değişimlerin grafiğine bakıldığında, dünya görüşünde yaşanan değişim açısından en yüksek oranda katılımcının Büyükşehir Belediyelerinde olduğu görülmektedir. İdeolojik anlamda değişim ise köy/mahalle ölçeğinde diğer ölçeklere göre yüksek oranda seyretmektedir. Siyasi görüş açısından değişimin dört ölçekte de çok düşük oranda olduğu görülmektedir (Şekil 20).

Şekil 20. Yaşanılan Yerin Ölçeği ile Takip Sonrası Değişim

Son olarak katılımcılara “Sosyal medyanın çevresel farkındalık yaratmasının önündeki engeller neler olabilir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılara işaretleyebilecekleri birden fazla seçeneğin sunulduğu soruya verilen yanıtlara bakıldığında spekülasyon/yanıltıcı bilgiler seçeneğini işaretleyen katılımcıların oranı %65'e (325 kişi) yakındır. Tarafsız olmayan bilgilerin ikinci tercih olarak yer aldığı grafikte, takipçi sayısının azlığı %32,5 (163 kişi) ve şiddet içeren etkinlikler %26,9 oranıyla (137) yer almaktadır. Sosyal medya kullanımı her ne kadar çevresel farkındalık yaratmada önemli bir katkı sağlasa da özellikle yanıltıcı ve tarafsız bilgilerin yoğun biçimde bu alanlarda yer alması bireylerin güvenini zedeleyip çevrenin yeterli düzeyde korunmasını sekteye uğratabilir.

SONUÇ

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler insanların herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda bilgiye erişmesini kolaylaştırmıştır. Amerikan sosyoloji literatüründe Z kuşağı olarak adlandırılan mevcut genç neslin bu imkânı nasıl kullandığı önemli bir sorudur. Bir yandan bilgi ve dijitalleşme çağındaki sürekli gelişmelere yetişmeye çalışan bu nesil diğer yandan Sanayi Devriminden bu yana biriken geniş çaptaki çevre sorunlarıyla kuşatılmış durumdadır. Bilgiye ulaşmanın kolay olduğu yerde bilgi edinmek, haber almak, faaliyette bulunmak, kolektif hareket etmek, bilinçlenmek, farkındalık kazanmak çok daha kolaydır. Dolayısıyla genç neslin bu fırsatı önemli bir sorunun çözümüne yönelik kullanması akılcı olacaktır. Daha açık bir ifadeyle gençler akıllı uygulamalarla her an edinebildikleri bilgilerle günümüzün en önemli sorunlarından biri olan çevre sorunlarına karşı tutum geliştirebilir ve bu doğrultuda faaliyete geçebilirler. Çalışma bu mantıktan hareket ederek dijital çağın üniversite öğrencilerine yoğun olarak kullandıkları sosyal medyanın çevresel farkındalık kazanmaları üzerindeki etkisini sormuştur. İki üniversitede eş zamanlı olarak yürütülen anket, insanların Covid-19 pandemi nedeniyle evlerine kapandıkları ve sosyal medyada daha fazla vakit geçirdikleri döneme gelmesiyle de uygun bir zaman dilimine denk gelmiştir.

Çalışmanın esas amacı üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımının çevresel farkındalık kazanması üzerine etkisini araştırmaktır. Anket türünde hazırlanan sorular açık ve düzgün bir ifadede olup, kapalı ve yarı kapalı uçlu biçimde hazırlanmış ayrıca diğer seçeneği konularak ve bazı sorularda birden fazla seçeneğin işaretlenmesine izin verilerek gerekli esneklik tanınmıştır. Üç farklı kategoride sorulan sorularla demografik bilgilere, sosyal medya uygulamalarını kullanıma dair bilgilere ve sosyal medyanın çevresel farkındalık kazanması üzerindeki etkisine dair bilgilere ulaşılmıştır.

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulguları genel olarak değerlendirmek gerekirse; hedef kitlenin ağırlıklı kesimi öğrencilerden oluşmaktadır. Örneklemdeki öğrenciler ağırlıklı olarak her iki üniversitenin olduğu bölgeler olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde ikamet etmekte; ölçek olarak ise daha çok büyükşehirler ve il belediyelerinde yaşamaktadırlar. Ortak belirlenen fakülteler kapsamında en fazla katılım çalışmacıların da dahil olduğu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden, en az katılım Mühendislik Fakültesinden olmuştur. Ankete katılan öğrenciler günün belirli saatlerinde sosyal medya uygulamalarını aktif olarak kullanmaktadırlar. En çok kullanılan uygulamalar Instagram, Youtube, Whatsapp ve Twitter olarak sıralanmıştır. Katılımcıların sosyal medyayı en fazla haber ve bilgi edinmek amacıyla ardından da sosyalleşmek ve boş vakit geçirmek amacıyla kullandıkları saptanmıştır.

Araştırmanın esas konusu olan sosyal medya uygulamaları ve çevresel farkındalık arasındaki ilişki sorunun kendi içerisinde oransal olarak ve anlamlı farklılıkların çıktığı yerlerde diğer değişkenlerle (cinsiyet, fakülte, çevre dersi alıp almama vs.) birlikte ele alınarak yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan en önemli tespitlerden bir tanesi, katılımcıların çevre ile ilgili haberleri en fazla sosyal medyadan edindiklerini bildirmelerine rağmen çevreyle ilgili sayfaları/blogları çok takip etmedikleridir. Takip edenler en fazla doğa korumayla ilgilenmekte, bunu hayvan hakları, kirlilik, kaynakların azalması ve iklim/su politikaları izlemektedir. Katılımcılar sosyal medyadan bu alanlardan aynı sıralamayla bilgi edindiklerini ifade etmektedirler.

Katılımcıların çoğu çevreyle ilgili herhangi bir kuruluşa üye olmadıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda yarısından fazlası sosyal medyanın çevreyle ilgili herhangi bir kuruluşa üye olmaya teşvik etmediğini ileri sürmektedir.

Katılımcıların yarısından fazlası sosyal medyanın çevresel farkındalık kazandırmada önemli bir araç olduğunu düşünmektedir ve aynı doğrultuda çoğu

katılımcı çevresel farkındalığın artırılmasından sosyal medyadan faydalanılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için en etkili yolları videolar ve kampanyalar olarak ifade etmişlerdir. Ancak sosyal medyada çevreyle ilgili başlatılan kampanyalara aktif katılımın oldukça sınırlı düzeyde olduğu söylenebilir. Katılımcıların kampanyalara aktif destek vermekten ziyade, kampanyayı/faaliyeti beğeni, kendi sayfasında paylaşma ve kampanyayı imzalama gibi yollarla destekledikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu sosyal medya aracılığıyla çevre ile ilgili edinilen bilgilerin herhangi bir değişiklik sağlayıp sağlamadığıyla ilgilidir. Araştırmanın sonucunda katılımcıların çoğunluğunun edindikleri bilgiler neticesinde etik/ahlaki görüşlerinde ve dünya görüşlerinde bir değişiklik olduğu tespit edilmiştir. Son olarak araştırmacılar sosyal medyanın çevresel farkındalık oluşturması üzerindeki en büyük engelin spekülasyon/yanıltıcı bilgiler olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak sosyal medya gençlerin çevresel farkındalığını oluşturma ve artırmada önemli bir potansiyele sahiptir. Tam olarak bu potansiyeli kullanmak için öncelikle sosyal medyanın bireylerin zihninde daha güvenilir bir kaynak olması sağlanmalıdır. Üniversite öğrencileri sosyal medya dahil farklı alanlarda çevreyle ilgili kuruluşlara üye olmaya teşvik edilmelidir. Öğrencilerin çevrecilikle ilgili kolektif bilince ve eyleme sahip olması ve sağlam bir motiveyle bu kolektiviteleri sosyal medyaya taşıması ayrıca önemlidir. Bunun için öğrencilere ilköğretimden aşılması gereken çevre bilincine üniversite düzeyinde de doyurucu müfredatlarla devam edilmelidir.

Etik Kurul Kararı

Araştırmada etik ilkelere uygunluk açısından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna başvurulmuş ve 03/03/2021 tarihinde etik kurul onayı alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Angelou, K. M. (2011). The Role of New Media on Environmental Issues. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 12(1), 199-204.
- Carpenter, S., Takahashi, B., Cunningham, C., Lertpratchya, A. P. (2016). The Roles of Social Media in Promoting Sustainability in Higher Education. *Climate&Sustainability*, 10, 4863-4881.
- Ceballos, G., Ehrlich, P. R., Barnosky, A.D., Garcia, A., Pringle, R. M., Palmer, T. M. (2015). Accelerated Modern Human-Induced Species Losses: Entering the Sixth Mass Extinction, *Science Advances*, 1(5), 1-5.
- Crutzen, P. J. (2002). Geology of Mankind. *Nature*, 415, 23.
- Çakmak, A. Ç., Özkan, B. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Ekolojik Farkındalıkları ile Yeşil Tüketim Alışkanlıklarının Farklı Değişkenler Perspektifinden Karşılaştırılması: İnteraktif bir Uygulama. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(8), 3144-3170.
- Dahlan, M. A. (2016). Expanding the Role of Media in Environmental Protection. *Media Asia*, 21(3), 157-163.
- Doğan, İ., Purutçuoğlu, E. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalık Seviyeleri ile Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 389-405.
- Elredge, N. (2001). The Sixth Extinction. *ActionBioscience*, <http://www.actionbioscience.org/newfrontiers/eldredge2.html?print>,
- Gericke, N., Boeve-de Pauw, J., Berglund, T., Olsson D. (2019). The Sustainability Consciousness Questionnaire: The Theoretical Development and Empirical Validation of an Evaluation Instrument for Stakeholders Working with Sustainable Development. *Sustainable Development*, 27, 1-15.

- Güven, E., Aydoğdu, M. (2012). Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Öğretmen Adaylarının Farkındalık Düzeyinin Belirlenmesi. *Öğretmen Eğitimi ve Eğiticileri Dergisi*, 1(2), 185-202.
- Hansen, A. (2011). The Media and the Social Construction of the Environment. *Media, Culture&Society*, 13(4), 443-458.
- Harju-Autti, P., Kokkinen, E. (2014). A Novel Environmental Awareness Index Measured Cross-Nationally For Fifty Seven Countries, *Universal Journal of Environmental Research and Technology*, 4(4), 178-198.
- Jharotia, A. K. (2018). Role of Media in Enhancement of Environmental Awareness, Conference: Power of Media-Shaping the Future, at Tecnia Auditorium, New Delhi.
- Karagöz, Y. (2019). SPSS AMOS Meta Uygulamalı: İstatistikler Analizler. Nobel Basım: Ankara.
- Kocalar, A. O. (2016). Ekolojik Farkındalığın Artırılmasında Milli Parkların Rolüne İlişkin Öğrenci Görüşleri. *European Journal of Science and Technology*,5(9), 55-61.
- Oğuz, D., Çakci, I., Kavas, S. (2010). Environmental Awareness of University Students in Ankara, Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 5(10), 2629-2636.
- Özdemir, O., Yıldız, A., Ocaktan, E., Sarışen, Ö. (2004). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(3), 117-127.
- Payne, J. L., Bush, A. M., Heim, N. A., Knope, M. L., McCauley, D. J. (2016). Ecological Selectivity of the Emerging Mass Extinction in the Oceans, *Science*, 353: 1284-1286.
- Saracel, N., Özkara, B., Karakaş, M., Yelken, R. DüNDAR, S., Karaca, Y. (2002). Afyon İli Tüketim Analizi, Tüketici Davranışları ve Eğilimler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları*, 27, 28

- Taghavi, L., Habibi, E., Amraji, L. A. (2016). The Importance and Role of Media in Environmental Protection and Sustainable Development Approach. *Media Studies*, 11(32&33), 17-27.
- Tunç, A. Ö., Akdemir Ömür, G., Düren, Z. A. (2012). Çevresel Farkındalık. *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 227-246.
- Wierzbiński, B., Surmacz, T., Kuźniar, W., Witek, L. (2021). The Role of the Ecological Awareness and the Influence on Food Preferences in Shaping Pro-Ecological Behavior of Young Consumers. *Agriculture*, 11, 1-14.
- Yeşil, M., Turan, Y. (2000). Çevresel Duyarlılık Üzerine Bir Ölçek Geliştirme Çabası. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 10(2), 418-435.
- Ziadat, A. H. (2010). Major Factors Contributing to Environmental Awareness among People in a Third World Country, Jordan. *Environment, Development and Sustainability*, 12(1), 135-145.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Today, it is an undeniable reality that there is an ecological crisis. Environmental disasters that have resulted in the disability and even death of millions of people throughout the history, pollution that harms both people and the environment; toxic waste, food containing chemicals, water; The changing climate, desertifying soil, scarce water depicts the ecological crisis in which the earth and all living and non-living things are in. The effect of human pressure on nature has caused this age to be called the "Anthropocene age". It is up to the human species to be aware of the anthropogenic burden and exploitation on nature and to take measures to reduce this pressure, if possible, to eliminate it. Understanding that resources are limited, environmental problems that threaten people and people's living resources along with nature have caused a paradigm change and the concept of "sustainability" has taken its place in the center of environmental policies.

The media has significant potential to increase the public's environmental awareness. Especially, the social media channel, which has gained strength in the face of the mainstream media, has gained an important structure in which the current young generations, called "Generation Z" in the sociology literature, take part and actively use them, gain information, seek rights, and organize to take action. Taking advantage of this channel in terms of environmental awareness and creating environmental awareness will bring important gains. With this in mind, the study focused on the impact of social media on university students' environmental awareness.

Method

This study, which investigates the effect of university students' use of social media on creating environmental awareness, is a descriptive and relationship-seeking research. As a method of analysis, the relationship between dependent and independent variables was tried to be determined. While the independent variable of the study is the use of social media, the dependent variable is environmental awareness. Questionnaire technique, which is one of the quantitative method techniques, was used in the research. The survey questions prepared by the authors were presented to an expert panel consisting of faculty members from both universities and the necessary places were arranged. The survey questions were designed as closed and semi-closed questions, and there was one ranking question in the survey.

In the first part of the survey, socio-demographic questions were included, and in the second and third sections, survey questions about the research were included. Ethics committee was applied for the questionnaire and necessary permissions were obtained. Due to the pandemic period, the participants answered the questionnaire online. The response period of the survey is between April 2021 and September 2021, and sufficient number of participants were reached during the process. It was done using SPSS version Statistics 23 and Microsoft Excel 2011 to analyze the collected data.

Findings (Results)

If it is need to evaluate the findings obtained as a result of the research in general; the majority of the target audience consists of female students. The students in the sample mainly reside in the Southeastern and Eastern Anatolia regions where both universities are located. In terms of scale, they mostly live in metropolitan cities and provincial municipalities. Within the scope of jointly determined faculties, the most participation was from the Faculty of Economics and Administrative Sciences, including the researchers, and the least participation was from the Faculty of Engineering. Students participating in the survey actively use social media applications at certain times of the day. The most used applications are listed as Instagram, Youtube, Whatsapp and Twitter.

It has been determined that the participants use social media mostly to get news and information, and then to socialize and spend their free time.

The relationship between social media practices and environmental awareness, which is the main subject of the research, is interpreted proportionally within the problem itself and, where significant differences arise, together with other variables. One of the most important findings that emerged as a result of the study is that although the participants reported that they got the most news about the environment from social media, they did not follow the pages/blogs related to the environment much. Those who follow are most interested in nature protection, followed by animal rights, pollution, resource depletion and climate/water policies. Participants state that they get information from these areas in the same order from social media. Most of the participants stated that they are not members of any environmental organization. At the same time, more than half of them claim that social media does not encourage them to become members of any environmental organization.

Another important result of the research is whether the information obtained about the environment through social media provides any change. As a result of the research, it was determined that there was a change in the ethical/moral views and worldviews of the majority of the participants as a result of the information they obtained. Finally, the researchers stated that the biggest obstacle for social media to create environmental awareness is speculative/misleading information.

Conclusion

Rapidly advancing technological developments have made it easier for people to access information anywhere and at any time. It is an important question how the current young generation, called the Z generation in the American sociological literature, uses this opportunity. On the one hand, this generation, which tries to keep up with the continuous developments in the age of information and digitalization, on the other hand, is besieged by the wide-ranging environmental problems that have accumulated since the Industrial Revolution. Where it is easy to access information, it is much easier to obtain information, to receive news, to take action, to act collectively, to become conscious and to gain awareness. Therefore, it would be wise for the younger generation to use this opportunity to solve an important problem. To put it more clearly, young people can develop an attitude towards environmental problems, which is one of the most important problems of today, with the information they can acquire at any time with smart applications and can take action in this direction.

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 01.05.2022 Yayına Kabul Tarihi: 11.06.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1111967>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Tosik Dinç F. (2022). Kıbrıs Barış Harekâtının Yerel

Basına Yansımaları: Muş Şark Telgraf Gazetesi Örneği. Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41), 429-463.

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ YEREL BASINA YANSIMALARI:

MUŞ ŞARK TELGRAF GAZETESİ ÖRNEĞİ

Fadime TOSİK DİNÇ*

Öz

Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs'ta garantör devlet olurken bu durum Türkiye'ye Kıbrıs'taki gelişmeleri daha yakından izleme fırsatı vermiş hatta 1963 ve 1967 yıllarında Rumların Türklere yönelik katliamlarını engellemek için askerî harekât düzenlemek istemiştir. Ancak başta ABD ve BM'nin engellemesi ile karşılaşmıştır. 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Nikos Sampson darbesi sonrası Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan edilmiştir. Türkiye, Kıbrıs'ta meydana gelen bu olubitti karşısında garantör devlet olarak 20 Temmuz 1974'te askerî harekât düzenlemiştir. Kıbrıs'taki gelişmeler ulusal basında olduğu gibi yerel basınında da en önemli haber konusu olmuş ve o yıllarda Muş'un tek yerel gazetesi olan Şark Telgraf gazetesi konuyu geniş bir şekilde sütunlarına taşımıştır. Bu çalışmada Şark Telgraf gazetesinin I. ve II. Kıbrıs Barış Harekâtını, Cenevre görüşmelerini ve sonrasındaki gelişmeleri Muş kamuoyuna nasıl yansıttığı ve olaylar karşısındaki tutumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla gazetenin 15 Temmuz- 15 Eylül 1974 arasındaki nüshaları taranmış, gazete temel veri kaynağı olarak alınmış ve incelenmiştir

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Kıbrıs Barış Harekâtı, Şark Telgraf gazetesi.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, ftosikdinc@gantep.edu.tr

REFLECTIONS OF THE CYPRUS PEACE OPERATION TO THE LOCAL PRESS: THE CASE OF MUŞ ŞARK TELGRAF (ORIENT TELEGRAPH) NEWSPAPER

Abstract

While Türkiye became the guarantor state in Cyprus with the Zurich and London Treaties, that role gave Türkiye the opportunity to follow the developments in Cyprus closely and even wanted to organize a military operation to prevent the massacres of the Greeks against the Turks in 1963 and 1967. However, it had to face the obstacles of the USA and the UN at first. On 15 July 1974, following the Nikos Sampson coup in Cyprus, the Hellenic Republic of Cyprus was proclaimed. Türkiye, as a guarantor state against this fait accompli, had to organize a military operation on 20 July 1974. The developments in Cyprus became the most important news topic in the local press as well as in the national press, and Şark Telgraf newspaper, the only local newspaper of Muş in those years, covered the issue extensively in its columns. Present research purports how the I. and II. Cyprus Peace Operations, the Geneva Negotiations and subsequent development were reflected to Muş public by the newspaper, and its attitudes towards the events. For this purpose, the copies of the newspaper between 15 July and 15 September 1974 were reviewed, the newspaper was taken as the main data source.

Keywords: *Türkiye as a guarantor, The UK as a guarantor, Greece as a guarantor, Cyprus Peace Operation, Şark Telegraf newspaper*

1. GİRİŞ

Kıbrıs, Yunanistan'ın 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs'a self-determination hakkının tayin edilmesi için Birleşmiş Milletlere (BM) başvurması ile birlikte uluslararası bir mesele haline gelmiştir. BM'den istediği kararı çıkartamayan Yunanistan, Kıbrıslı Rumların İngilizlere yönelik şiddet eylemlerine başlamalarını desteklemiş ve bu şiddet Haziran 1955'ten itibaren Türklere yönelmiştir. Şiddetin artması üzerine İngiltere 30 Haziran 1955'te Türkiye ve Yunanistan'ı "Doğu Akdeniz

savunması ve Kıbrıs meselesini” görüşmek üzere konferansa davet etmiştir (Alasya, 1988: 172,180; Bedevi, 1965: 181-183).

Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırıların başlaması ve İngiltere'nin konferansa davet etmesi Türkiye'nin “1923'ten beri Kıbrıs'ın İngiltere'nin iç meselesi olduğu” şeklindeki politikasının değişmesine neden olmuştur. Kıbrıs konusundaki Türk görüşünün değişmesi dışişleri bakanlığında da bir değişimin yapılmasına neden olmuş ve Fatin Rüştü Zorlu dışişleri bakanlığı görevine getirilmiştir (Resmi Gazete, 06.08.1955: 12477). Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan'ın Ada'ya muhtariyet verilmesi teklifinin Yunanistan ve Türkiye tarafından kabul edilmemesi üzerine konferans 7 Eylül 1955'te neticesiz dağılmıştır (Gazioğlu, 1960: 99-100).

Tarafların muhtariyeti kabul etmemesine rağmen İngiltere Ada'ya muhtariyet verme yönünde çalışmalarını devam ettirmiştir. Bu arada Türk Hükümeti 1956-1959 yılları arasında takip ettiği aktif politikalar neticesinde 1959'da Zürih ve Londra Antlaşmalarına imza atmış böylece 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti devletinde garantör devlet haline gelmiştir (Sarıkoşuncu Değerli, 2012: 93-98).

Türkiye'nin Kıbrıs'ta garantör devlet haline gelmesi 1964 ve 1967 yıllarında Rumların Türklere yönelik katliam girişimlerine karşı müdahale kararını almasına neden olmuşsa da Türkiye başta ABD olmak üzere BM ve diğer devletlerin engeli ile karşılaşmıştır. Bu sebeple de bu yıllarda Ada semalarında ancak Türk jetlerini uçurmakla sınırlı kalan bir müdahalede bulunmuştur (Armaoğlu, 1994. 788-792).

1967 yılında Kıbrıs konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan gerginlik Yunanistan'ın 2 Aralık 1967'de Türk isteklerini kabul etmesi ile normalleşmeye başlamış, bu arada 13 Aralık 1967'de Kral Konstantin, demokratik rejime dönüşmesi için 21 Nisan 1967'den beri yönetimde olan Cunta yönetiminin

çekilmesini istemiştir. Cuntacıların bu teklifi kabul etmemesi üzerine Kral Konstantin, Başbakan Kollias ile birlikte ülkeyi terk etmiştir. Cunta yönetimi başbakanlığa Albay Georgios Papadopoulos'u getirmiştir (Yunanistan'da karışıklık, Şark Telgraf, 14.11.1967; Kılıçoğlu Cihangir, 2016: 529). Türkiye ise Cunta yönetimini ilk tanıyan devlet olmuştur. Bu sebeptendir ki Cunta yönetimi, Türkiye ile ilişkilerinde başlangıçta ılımlı bir tutum sergilemiş Kıbrıs meselesinin çözümü için iki ülkenin dışişleri bakanlıklarının teknisyenleri arasında görüşmeler başlamıştır. İki ülke arasında dostluk derecesine varan ilişkilerden dolayı BM Sekreteri UThant'ın girişimi üzerine Kıbrıs'ta Türk Cemaati Meclis Başkanı Rauf Denктаş ile Rum Cemaati Meclis Başkanı Glafkos Klerides arasında görüşmeler Haziran 1968'den itibaren yapılmaya başlanmıştır (Armaoğlu, 1994: 800; Kılıçoğlu Cihangir, 2016: 533-534).

1970 yılından itibaren NATO'ya bağlı Yunanistan Cunta yönetimi ile Sovyet yanlısı bir siyaset takip eden Makarios arasında sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Cunta yönetimi ile Makarios arasındaki gerginliğin en temel sebebi hiç kuşkusuz Yunan halkının desteğini kazanamamış olan Cunta yönetiminin bir an önce enosisi gerçekleştirerek halkın desteğini kazanma isteği, Makarios'un ise enosisi uzun vadeli bir mücadele taktiğiyle gerçekleştirme isteğidir (Şener, 2016: 404-405). İlhak için engel olarak gördükleri Makarios'u ortadan kaldırmak için muhalefetle işbirliği yapan Cuntacılar Mart 1970'te Makarios'a yönelik bir suikast girişiminde bulunmuşlardır (Makarios'a Suikast teşebbüsü, Şark Telgraf, 09.03.1970). Başarısız suikast Makarios ile EOKA'cılar karşı karşıya getirmiştir (Kıbrıs karışıyor, Şark Telgraf, 17.03.1970). Bu arada EOKA'nın eski lideri Grivas'da Eylül 1971'de Kıbrıs'a gizlice gelmiştir (Türel, 16.09.1971: 1). Makarios'a karşı muhalefeti örgütlemeye başlayan Grivas enosis mücadelesini daha fazla körüklemek için EOKA-B adıyla yeni bir yeraltı teşkilatını kurmuştur (Türel, 15.02.1972: 1; Berber, 2013: 148). Hem Yunanistan'ın enosis

açıklamaları hem de Grivas'ın Ada'ya gizlice girmesi Kıbrıs'ta adeta yeniden Türkler adına karanlık günlerin habercisi olmuştur.

1974 yılı 15 Temmuz'una kadar geçen 6 yıllık süre içerisinde devam eden toplumlararası görüşmelerde bir mesafe alınamadığı gibi, 1974 yılından itibaren Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde Türkiye'nin Çandarlı araştırma gemisinin Mayıs ayında Ege Denizi'nin milletlerarası sularında petrol araştırmalarına başlaması üzerine ilişkiler gerginleşmiştir (Armaoğlu, 1994: 801). Yunanistan kendi kıta sahanlığı içinde arama yapıldığını iddia ederek NATO Genel Sekreterliğine müracaat etmiş ve Türkiye'nin petrol aramada ısrar etmesi durumunda Yunanistan'ın buna göz yummayacağını bildirmiştir (Yunanistan ile bir çatışma ihtimali var gibi, Şark Telgraf, 14.06.1974). Türkiye sorunun devletler arası hukuk kurallarına uygun ve görüşmeler yolu ile çözümünde ısrar etmiş ise de Yunan Cunta yönetimi buna olumlu cevap vermediği gibi, Doğu Ege'de askeri tatbikat hazırlıklarına başlamıştır (Ege Denizinde gerginlik devam ediyor, Şark Telgraf, 01.07.1974).

Muş'un en uzun soluklu gazetesi olacak olan "Şark Telgraf" gazetesi, 13 Temmuz 1956 tarihinde pazar günleri hariç haftada 6 gün olmak üzere yayım hayatına başlamıştır. Yayım hayatına başladığı günden itibaren Kıbrıs konusuna oldukça duyarlı olmuş ve Muş'ta Kıbrıs konusunda bilinç oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca 1967 yılından itibaren şehirde çıkan tek gazete olması hasebiyle Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında olayları gazetenin yayımlandığı zamanlarda sütunlarına taşıyarak kamuoyunun bilgi almasını sağladığı gibi Muş halkının millî duygularını da canlı tutmuştur. Böyle bir çalışmayı Muş özelinde yapmış olmamızın temel sebebi ise Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili Muş yerel basınında daha önce bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

2. BİRİNCİ KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Türkiye ile Yunanistan arasında 1974'ün Haziran ve Temmuz aylarında Ege Denizi'nde savaş rüzgârları eserken Türkiye'ye karşı bir savaşı göze alamayan Cunta yönetimi uzun süredir sorunlar yaşadığı Makarios'u yönetimden uzaklaştırmak adına 15 Temmuz 1974'te eski EOKA'cı "Türk Kasabı" olarak bilinen Nikos Sampson'a bir darbe yaptırmıştır. Darbe sonrası Nikos Sampson cumhurbaşkanlığına getirilmiş, o da Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir ki bu "ismi söylenmemiş enosis"tir (Armaoğlu, 1994: 802; Türel, 17.07.1974: 1-2).

Kıbrıs'taki darbe girişimi Türkiye'de büyük bir heyecan yaratmış, Kıbrıs'ta

Türkiye'nin belirleyeceği yol haritasını görüşmek amacıyla Bakanlar Kurulu 15 Temmuz akşamı saat 19.30'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün de katılımıyla toplanmıştır. Bakanlar Kurulu toplantısına bir süreliğine ara verilmiş ve Cumhurbaşkanı Korutürk, Başbakan Ecevit, Başbakan Yardımcısı Erbakan ve bazı bakanlar saat 20.00'de başlayacak olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısına katılmışlardır (Birand, 1990: 35). MGK hükümete "Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin ve güvenliğinin korunması için gereken tüm hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınması" tavsiyesinde bulunmuştur. MGK toplantısı sonrasında toplanan Bakanlar Kurulunda MGK'nin tavsiye niteliğindeki kararı bakanlara okunmuştur. Bakanlar Kurulu, Başbakan Bülent Ecevit'e İngiltere ve diğer devletlerle diplomatik ilişkileri yürütmek ve MGK'nin tavsiyesine uymak hususunda tam yetki vermiştir (Birand, 1990: 41-43). Böylece hükümetin Kıbrıs için yol haritası belirlenmiştir.

18 Temmuz'da Şark Telgraf gazetesi birinci sayfasını Kıbrıs'ta meydana gelen darbeye ayırmış ve Yunanistan'ın ABD'nin desteğine güvenerek Kıbrıs'ta darbe yaptırdığını, ancak ABD'ye rağmen Türkiye ile girişeceği savaşta yerle bir olacağını yazmıştır (Yunanistan'ın hesapları kendisine zarar olacaktır, Şark

Telgraf, 18.07.1974). Gazetenin Yazı İşleri Müdürü ve başyazarı olan Osman Nuri Türelî ise ABD'nin önce haşhaş konusunda Türkiye'ye yaptırım kararı aldığını şimdi de Kıbrıs'ta başına gâileler açtığını, Türkiye'nin bu durumda susmayacağını ve askeri hazırlıkların sürdürülmekte olduğunu yazısında belirtmiştir (Türelî, 18.07.1974: 1-2).

Bülent Ecevit, Garanti Anlaşması'nın 4. Maddesine dayanarak diğer bir garantör devlet olan İngiltere ile görüşmelerde bulunmak ve ortak bir harekât yapabilme yolunu aramak için 17 Temmuz'da İngiltere'ye gitmiştir. İngiltere'de istediği desteği alamayan Ecevit, 19 Temmuz'un ilk saatlerinde Ankara'ya dönmüştür (Armaoğlu, 1994: 802; Ecevit Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi, Milliyet, 18.07.1974; Çıkarmaya Hazırız, Yeni İstanbul, 19.07.1974). Makarios'a yapılan darbe yüzünden Kıbrıs'ta ortaya çıkan bunalımı barışçı yollardan önlemek amacıyla elinden gelen her türlü gayreti gösteren Ecevit, havaalanından doğrudan Genelkurmay'a gidip askerî harekâtın hazırlıkları hakkında bilgi aldıktan sonra 10.30'da Bakanlar Kurulunu toplamıştır. Bakanlar Kurulunda İngiltere'de yaşanan gelişmeler hakkında bakanları bilgilendirmiş ve Kıbrıs'a bir askerî harekâtın yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur (Nadi, 20.07.1974: 1; Emre, 2017: 127). Bakanlar Kurulunda "Büyük Millet Meclisinin 17.11.1967 tarihli ve 148 sayılı kararında verilen müsaade ile Garanti Antlaşmasının 3'üncü maddesi ve Birleşmiş Milletler Yasasının 51'inci maddesi gereğince meşru savunma hakkını kullanmak üzere Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Kıbrıs'a karşı fiilî müdahalede bulunulmasına ve Yunanistan'ın bir tecavüzü halinde bu devlete karşı da harekâta geçilmesine emir verme konusunda Başbakanın yetkili kılınması" kararlaştırılmıştır. (BCA, 030.18.01.02.317.47.8).

Kıbrıs'a askerî harekât kararı alındıktan sonra Başbakan Bülent Ecevit, Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco aracılığıyla Yunan Cunta yönetimine iletilen Türk isteklerine Yunanistan'ın cevabını beklemeye başlamış ama beklediği cevabı

alamamıştır (Sisco İle Temaslar Sonuç Vermedi, MÜdahale Kararı Alındı, Cumhuriyet, 20.07.1974; Yunanistan Tekliflerimizi Reddetti, Yeni İstanbul, 20.07.1974; Türeli, 20.07.1974: 1-2).

Diplomasi yolunun tamamını kullanan hükümet, 15-19 Temmuz 1974 tarihleri arasında hazırlıklarını tamamlamış olan Genelkurmay'a askerî harekâtın başlaması emrini vermiştir. Böylece Kıbrıs Barış Harekâtı, 20 Temmuz Cumartesi sabahı 05.05'te kalkan ilk jet uçağı ile başlamıştır. Türk askerini taşıyan gemiler sahile yanaştıktan sonra mayınlar temizlenmiş ve Türk askerleri hem denizden hem de helikopter ve uçaklarla havadan Ada'ya girmiştir. Böylece Türkiye güc bir deniz ve hava indirme harekâtını koordineli bir şekilde uygulayarak başarılı bir çıkarma harekâtı yapmıştır (Mehmetçik Kıbrıs'ta, Hürriyet, 20.07.1974; Kıbrıs'tayız, Tercüman, 20.07.1974; Ada'ya Hâkim Olduk, Yeni İstanbul, 21.07.1974; Kıbrıs'a yapılan çıkarma başarı ile devam ediyor, Şark Telgraf, 20.07.1974). Kıbrıs Barış Harekâtı ülkenin dört bir yanında sevinçle karşılandığı gibi Muş'ta da büyük bir sevinç yaratmıştır (Yurtta Bayram Var, Yeni İstanbul, 21.07.1974; Bu bir bayramdır, evlerinize bayrak asın, Hürriyet, 21.07.1974; Birlik ve beraberliğimizi her an göstermeliyiz, Şark Telgraf, 20.07.1974).

Türkiye'nin askerî harekâtı sonrası BM Güvenlik Konseyi ateşkes kararı almış, bu karar 22 Temmuz'da Bakanlar Kurulu ve MGK toplantılarında müzakere edildikten sonra Kıbrıs'taki askerî harekâtın hedefine ulaştığına kanaat getirildiği için 22 Temmuz saat 17.00'de Türkiye'nin ateşkese uyacağını BM'ye bildirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 23.07.1974: 16-17). Gazete üç günlük askerî harekâtın sonucunda Kıbrıs'taki Türklerin yıllarca çektikleri elem, ıstırap, kuşku ve baskılardan kurtulduğunu, gerçek bir özgürlüğe ve güvenliğe kavuştuğunu yazmıştır. (Dünyaya ders, Türkiye'ye büyük Zafer!, Şark Telgraf, 23.07.1974).

Osman Nuri Türeli ise makalesine; "Hakkın zaferi, cehdin zaferi millî ruhun, millî imanın zaferidir bu" diye başlamış ve Kıbrıs'ın iki gün içinde fethedildiğini,

dünyanın ne şartlar içinde olursa olsun Türk milletinin zulme karşı bütün engelleri yerle bir ederek zaferi kazandığını gördüğünü belirtmiştir. Yazısının devamında Kıbrıs'ın bundan sonraki kaderini Türk Devleti'nin tayin edeceğini ve Kıbrıs'ta zulmün konuşulmayacağını yazmıştır (Türelî, 23.07.1974: 1-2).

Türelî yazısında “Kıbrıs'ın bundan sonra kaderini Türk Devleti'nin tayin edeceğini” ifade etmiş olmasına rağmen üç günlük askerî harekâtın sonucunda Türk ordusu Girne-Lefkoşa-Gönyeli üçgeninde tutunabilmişti ki bu da 348 km²lik bir alan demektir. Yani Kıbrıs'ın sadece %7'sini teşkil etmekteydi. Bu durum hem Türk ordusunu hem de Rumların denetimi altındaki bölgelerde yaşayan yaklaşık %65'lik Türk nüfusunu dezavantajlı hale sokmaktaydı (Şener, 2016: 410).

Türkiye'nin askerî harekâtı sonrası Nikos Sampson 23 Temmuz 1974'te cumhurbaşkanlık görevinden ayrıldığı gibi Yunanistan'daki Cunta yönetimi de istifa etmiştir. Paris'te sürgünde bulunan Konstantin Karamanlis, hükûmeti kurmak üzere Yunanistan'a çağırılmıştır (Türkiye İki Düşmanına Demokrasi Getirdi, Yeni İstanbul, 25.07.1974; Harekâtımız Yunanistan'a özgürlük getirdi, Şark Telgraf, 25.07.1974). Karamanlis, 24 Temmuz'da hükûmeti kurmuş ve böylece Yunanistan'da 1967'den beri devam eden askerî rejim de son bulmuştur (Bir vurduk iki Cunta devirdik, Hürriyet, 25.07.1974). Şark Telgraf gazetesinin Z. A. mahlası ile yazan yazarı Yunanistan'daki bu gelişmeler üzerine; “Yunanlı dostlarımız Türklerin sayesinde hür bir idareye kavuştular ve hür demokrasinin havasını göğüslerini şişirmeğe başladılar.” demektedir (Z. A., 5.08.1974: 2).

Barış Harekâtı sonrasında tüm yurttaki Hava ve Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarına yardım için yardım komiteleri kurulmuş ve yardım konusunda vatandaşlar birbirleri ile yarış haline girmiştir. Muş'ta da vatandaşlar fazla yardım yapabilmek için bütün olanaklarını zorlayarak yardım komite merkezlerine ve köylerde de muhtarların başkanlıklarında yardım ve bağış toplama komitelerine yardım yapmaya başlamışlardır. Osman Nuri Türelî, aile

efratlarının geçimlerini sağlayacak durumu olmayan Muşluların bağışta bazı zengin sayılan kişileri geride bıraktıklarını, bunun da Muş adına kıvanç verici vefa ve vatanseverlik örneği olduğunu yazmıştır. Yazısının devamında Türkiye modern deniz gücüne ve hava kuvvetlerine sahip olmasaydı, Türk ordusunun Kıbrıs'a ayak basmasını hayal etmenin bile mümkün olmayacağını ifade etmiş ve bu modern uçak ve gemilerin de Türkiye tarafından üretilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Türel, 26.07.1974: 1-2). 9 Ağustos'taki gazetenin sayısında Hava ve Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı için bağışların devam etmekte olduğunu ve şu ana kadar 650.000 liranın toplandığı belirtilmiş ve bu rakamın 1 milyona ulaşacağı ümidini okuyucularıyla paylaşmıştır (Yardım ve bağışlar devam ediyor, Şark Telgraf, 09.08.1974).

3. CENEVRE GÖRÜŞMELERİ

3.1. Birinci Cenevre Görüşmesi

BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının 5. maddesi, Kıbrıs'ta anayasa düzeninin yeniden kurulması için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'den derhal görüşmelere başlamasını istemekteydi. Bunun üzerine üç garantör devlet 25 Temmuz'da Cenevre'de görüşme kararı almıştır (Armaoğlu, 1994: 804). Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Turan Güneş başkanlığında bir heyet Cenevre'ye gönderilmiştir (BCA, 030.18.01.02.318.49.10.).

Şark Telgraf gazetesi Cenevre'ye giden heyetin Türk ordusunun taçlandığı zaferi taşıyarak gittiğini, bu sebeple de büyük avantaja sahip olduğu için görüşmeler esnasında rahat konuşacağını yazmıştır. Ayrıca gazete görüşmelerdeki beklentilerini sıralamış ve bazı uyarılarda da bulunmuştur. Bunlar; Girne'den Lefkoşa'ya uzanan yoldan vazgeçilmemesi, Kıbrıs'ta büyük bir Türk askeri gücünü devamlı olarak bulundurmanın zorunluluğu ve barış masasında Türk milletinin Kıbrıs'taki zaferine gölge düşürmeyecek bir barış

beklentisidir (Savaş bitti barış görüşmeleri Cenevre’de başladı, Şark Telgraf, 26.07.1974).

Cenevre’de görüşmelerin ilk gününde Yunanistan heyeti konferansın amacının BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının; ateşin kesilmesi, yabancı askeri kuvvetlerin çekilmesi ve anayasal hükümetin yeniden iadesini öngören hükümlerin uygulaması biçiminde olduğunu, bu sebeple de Cenevre’de olduklarını söylemişlerdir. Türk heyetine göre konferans BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının bölgede barışın ve Kıbrıs’ta anayasal hükümetin yeniden iadesi hükmünü içeren 5’inci paragrafının uygulanması amacıyla yapılan bir konferans değildi. Türkiye, BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının yalnız ateşkes hükmünü (2’nci paragraf) kabul etmişti. Bu nedenle, konferansın amacına ilişkin olarak 5’inci paragrafta öngörülen sınırlamalara bağlı değildi. Amaç, 15 Temmuz darbesi öncesindeki fiili duruma dönüş şartlarının saptanması değil, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini garanti altına alacak ve Kıbrıs Türk toplumuna denize çıkışı olan bir bölgenin verilmesini sağlayacak, federatif bir Kıbrıs devletinin kurulması prensibinde anlaşmaya varılmasıydı. İngiltere meselenin, esasına girmekten ziyade çatışmaların yeniden başlamaması için çaba göstermeye başlamıştı (Toluner, 1977: 286-288; Türkiye’nin tezi Federatif devlet, Cumhuriyet, 26.07.1974; Yunanistan ve İngiltere’nin görüşü tezimizle bağdaşmıyor, Cumhuriyet, 27.07.1974).

Görüşmelerin ilk günü tarafların tezlerinin birbirleriyle bağdaşmadığını ortaya çıkarmıştır (Üçlü görüşme ihtilafı başladı, Tercüman, 27.07.1974). 26 Temmuz günü yapılan toplantıda da Yunan heyeti Türk askerlerinin Kıbrıs’tan çekilmesi noktasında ısrar etmiş ve Türkiye’nin Ada’ya takviye birlik çıkarmasından duyulan rahatsızlığını ifade etmiştir. Türk heyeti ise Yunan taleplerine verdiği yanıtta Ada’da tam huzur ve güvenliğin sağlanmasından sonra askeri konuların ele alınabileceğini, asker takviyesinin ise güvenlik gerekçesi ile yapıldığını ifade

etmişti. Türkiye ile Yunanistan arasında görüşmeler çıkmaza girdiği için taraflar yeni toplantı günü belirlenmeden görüşmeye son vermişlerdir. İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'ın gayretleri ile tekrar ikili temaslara geçilmiş ve Dışişleri Bakanı Turan Güneş tarafından aynı gün sunulan "Kıbrıs barış planı" üzerinde 27 Temmuz'da Türk-Yunan heyetleri arasında yapılan ikili görüşmelerde plan müzakere konusu yapılmıştır (Yunanistan Türk Görüşüne Yaklaştı, Cumhuriyet, 28.07.1974). Şark Telgraf gazetesi Türk askerinin Kıbrıs'a soydaşlarının can ve mal emniyetini sağlamak, aynı zamanda Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olma hüviyetini yaşatmak için gittiğini, bu sebeple de neye mal olursa olsun garantörlük görevini yerine getiren Türk askerlerinin Ada'da kalması gerektiğini yazmıştır (Cenevre görüşmeleri ön hazırlık müzakerelerine başladı, Şark Telgraf, 27.07.1974).

26 Temmuz'da toplanan MGK'de hükümete tavsiye niteliğinde bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlarda konferansın fazla uzatılmaması ve Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanması için gereken tedbirin alınması tavsiye edilmekteydi. Gazete MGK toplantısında hükümete tavsiye niteliğindeki kararların amacını Türkiye'nin savaşta kazandığı başarıyı her zaman olduğu gibi bu kez de barış masasında kaybetmek niyetinde olmadığını göstergesi olduğu şeklinde yorumlamıştır (Cenevre Konferansı anlaşma zemini bulamıyor, Şark Telgraf, 29.07.1974).

Gazete, 30 Temmuz'da "Ecevit açıkladı, Kıbrıs'taki kuvvetlerimiz tartışma konusu olamaz" manşetiyle çıkmış ve Türkiye'nin Kıbrıs'ta askerlerini çekmeyeceği, Ada'ya asker takviyesine devam edeceği belirtilmiştir. Gazete ayrıca Ecevit için "Türkiye dara düştüğü ve güçsüz sayıldığı her devirde umulmadık bir anda büyük liderler çıkardı" ifadesini kullanmıştır (Ecevit açıkladı, Kıbrıs'taki kuvvetlerimiz tartışma konusu olamaz, Şark Telgraf, 30.07.1974). Osman Nuri Türelî ise yazısında BM'nin, ABD'nin İngiltere'nin tutumu ne olursa olsun Türk askerinin Ada'dan çıkmayacağını belirtmiştir (Türelî, 30.07.1974: 1-2).

6 gün devam eden Barış Konferansı'nın sonunda 30 Temmuz 1974'te üç dışişleri bakanı tarafından Cenevre Deklarasyonunu imzalanmıştır. Deklarasyon ile Türkiye'nin isteklerinin büyük kısmı karşılandığı gibi Kıbrıs'taki Türk müdahalesinin yasal ve meşru olduğu taraflarca kabul edilmiş ve ateşkes hattı 30 Temmuz 1974 günü Türkiye saati ile 24.00 olarak belirlenmiştir. Deklarasyona göre; Rum ve Yunan kuvvetleri muhasara altında tuttıkları Türk bölgelerinden çekilecek ve bu bölgeler BM kuvvetlerinin koruması altına girecekti. Türk ordusu barış ve güvenliğin sağlandığı, yeni anayasal düzenin kurulduğu zamana kadar Kıbrıs'ta kalacak ve bundan sonra kademeli bir şekilde geri çekilmesi düşünülebilecekti. Ayrıca konferans, 8 Ağustos'ta Kıbrıs'ta anayasaya ilişkin görüşmelerde bulunmak için yine dışişleri bakanları seviyesinde devam etme kararı almış, bu kez Kıbrıs'taki topluluk temsilcilerinin de konferansa dâhil olması kararlaştırılmıştır (Cenevre Konferansı Türkiye'nin ikinci zaferidir, Şark Telgraf, 01.08.1974: 1,3; Ecevit: Haklarımız Resmen Cenevre'de Tescil Edildi, Milliyet, 01.08.1974; Cenevre anlaşması ve dış basın: Diplomatik zafer Türkiye'nin, Cumhuriyet, 01.08.1974). Milliyet, Cumhuriyet ve Şark Telgraf gazeteleri Cenevre Deklarasyonunu büyük bir başarı olarak gösterirken Güneri Cıvaoğlu Tercüman gazetesindeki köşesinde anlaşmanın abartıldığı kadar diplomatik bir zafer olmadığı gibi Türk askerinin süngüsünün ucunda kazanılan başarının da diplomatlar tarafından Cenevre gölünde balıklara yem yapılması olmadığını yazmaktadır (Cıvaoğlu, 01.08.1974: 5).

Rusya'nın Türkiye'nin Ada'dan askerlerini çekmesine yönelik açıklamalarda bulunması üzerine Şark Telgraf gazetesi, Johnson mektubundan beri Rusya'ya karşı olumlu tavrını bırakarak sert eleştiriler yapmaya başlamıştır. 1965'te gazetenin sütunlarında Türkiye'nin NATO'dan ayrılabilceği yönünde yazılar yazılırken, Rusya'nın bu çıkışı üzerine NATO'nun gerekliliğinden ve Türkiye'nin de NATO ile ilişkilerini sıkı tutması gerektiğinden bahsedilmeye başlanmıştır (Sovyet Rusya kuvvetlerimizin Kıbrıs'tan çekilmesinde ısrar ediyor, Şark Telgraf,

03.08.1974). Osman Nuri Türelî ise 3 Ağustos'taki yazısına "Eski Düşman" başlığını koymuş ve Sovyet Rusya'nın askerî harekâtın başında Türkiye'yi destekler tavrı aldığını ancak bir Türkiye-Yunanistan savaşı çıkmayınca Yunanistan'ı yanına çekmek için Türkiye aleyhine tavrı içine girdiğini belirtmiştir (Türelî, 03.08.1974: 1-2). Günerî Cıvaoğlu ise Rusya'nın Kıbrıs'ın NATO etkisi altına girmemesi için Türkiye'nin müdahalesini alkışladığını, şimdi ise Makarios'un yeniden Kıbrıs'a dönmesini sağlamak için Kıbrıs'ta bütün silahlı kuvvetlerin çekilmesini istediği yazmaktadır (Cıvaoğlu, 30.07.1974: 5). Yazarların köşe yazılarında da anlaşılacağı gibi iki yazar da Rusya'nın Kıbrıs'ta Türk askerlerinin çekmesini istemesinin nedenleri noktasında farklı görüşlere sahiptir.

3.2. İkinci Cenevre Görüşmesi

Birinci Cenevre Konferansı sonucunda açıklanan deklarasyon ile Kıbrıs'ta yeni bir statünün kurulması için önemli bir adım atılmıştı. Ancak 30 Temmuz'da varılan anlaşmaya rağmen Kıbrıs'ta tam anlamıyla sular durulmamış ve Rumlar Türk köylerine saldırılarına devam etmiştir. Bunun üzerine Türk askerleri karşılık vermeye başlamış ve Yunanistan Türkiye'yi ateşkesi bozmakla suçlamıştır (Türkler Kıbrıs'ta Ateşkesi ihlâlle suçlanıyor, Şark Telgraf, 05.08.1974). Ayrıca Yunan yöneticileri Kuzey Yunanistan'da bulunan kuvvetlerini alarma geçirdikleri gibi savaştan da bahsetmeye başlamışlardır. Yunanistan'daki bu gelişmeler üzerine Türkiye de kuvvetlerini alarma geçirmiştir. Başbakan Ecevit basın mensuplarına verdiği demeçte; "Rumların Kıbrıs'ta sürdürdükleri tedhişler sona ermedikçe Türkiye Cenevre görüşmelerine iştirak etmeyecektir" demiştir. İki tarafın karşılıklı açıklamaları 8 Ağustos'ta başlayacak olan Cenevre Barış Konferansı'nı da tehlikeye düşürmüştür (Cenevre'de yapılması gereken konferans gecikiyor mu, Şark Telgraf, 06.08.1974). Osman Nuri Türelî "Bir savaş olur mu?" başlıklı makalesinde Yunanistan'ın hem ekonomik kriz hem de sosyal

ve siyasal yönlerden bir keşmekeş ve bölünmüşlük içinde olduğunu bu sebeple de savaşı göze alamayacağını belirtmiştir (Türel, 06.08.1974: 1-2).

Gazetecilerin Cenevre görüşmeleri aksarsa ne olur tarzında sordukları soruya Dışişleri Bakanı Turan Güneş şu cevabı vermiştir: “Bundan zararlı çıkacak olan herhalde Türkiye olmayacaktır.” Şark Telgraf gazetesi Turan Güneş’in ifadelerini haber yapmış ve 8 Ağustos’ta başlaması gereken Cenevre Konferansı Yunanistan tarafından baltalanacak olursa Türkiye’nin bir türlü uygulama sahası bulmayan ateşkes anlaşmasına rağmen Ada’da güvenliği sağlamak için askeri harekâtlarına devam etmek zorunda kalacağını yazmıştır (Güneş, Anlaşma bozulursa zararlı çıkacak Türkiye değildir, Şark Telgraf, 07.08.1974). Gazetenin yazarlarından Z. A. Kıbrıs’ta Türklere yönelik şiddet eylemlerinin devam etmesi karşısında “Türk Ordusu Soğuk Şakalara asla gelmez” başlıklı tehdit dolu bir yazı kaleme almıştır. Z. A., yazısında Türkiye’nin Ada’ya yıllardır zulme uğrayan soydaşlarının acılarını dindirmek için gittiğini, savaş için gitmiş olsaydı bugün taş üstünde taş bırakmayacağını belirtmiştir (Z. A., 08.08.1974: 2).

Kıbrıs’ta şiddet olayları ve paralelinde Türk-Yunan ilişkilerinde gerginlik yaşanırken Türkiye’de de koalisyon partileri arasında Kıbrıs’ın geleceği konusunda görüş ayrılığı ve uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. CHP, hükümet programında da yer alan federatif devlet modelini savunurken hükümetin diğer ortağı olan MSP barış harekâtı sonrası taksim tezini savunmaya başlamıştır (Birand, 1990: 370). Hükümet ortakları 7 Ağustos’ta Türk tezini belirlemek amacıyla Bakanlar Kurulunu toplamışlardır. Bu toplantıda “Coğrafi Taksimatlı Federatif Devlet” tezi üzerinde anlaşma sağlanmış ve Dışişleri Bakanı Turan Güneş’in başkanlığındaki Türk heyeti bu tezle Cenevre’ye gitmiştir (BCA, 030.18.02.319.58.3; Türk Tezi Saptandı: İki Ayrı Yönetim, Milliyet, 08.08.1974).

8 Ağustos’ta Cenevre’de üçlü görüşmelerinin ikinci safhası gergin bir havada başlamıştır. Görüşmelerin başında Türk heyeti Cenevre Deklarasyonunun

maddelerinin uygulanmasını istemiş, Yunan heyeti de Türk birliklerinin ateşkese riayet etmediğini ve ilerlemeye devam ettiklerinden yakınmıştır. Dışişleri Bakanı Turan Güneş, konferansın başında “Cenevre görüşmelerinde uzatmak ve zaman kaybetmek niyetinde değiliz” derken, İngiltere ve Yunanistan zaman kazanmak için ilk günden oyalama yoluna gitmişlerdir. Türk heyeti ise iş oyalama yoluna gidilecek olursa Cenevre Konferansından çekilme kararı alacaklarını ifade etmiştir (Cenevre görüşmelerinin kesin sonuca ulaşması gerek, Şark Telgraf, 08.08.1974).

10 Ağustos 1974’te Kıbrıs Türkleri adına Rauf Denktaş ve Kıbrıs Rumları adına Glafkos Klerides’in de katılımıyla görüşme tarafları beşe çıkmıştır (Denktaş’la Klerides’in yeri konusu, Cumhuriyet, 11.08.1974). 10 Ağustos’taki görüşmelerde Glafkos Klerides, “1960’a dönelim” önerisi yapmış, Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros tarafından da bu görüş desteklenmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan’da Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın devam ettirilmesinden yana tavır almıştır. Rauf Denktaş ise yaptığı konuşmada, Kıbrıs’ta Türklerin 11 yıl boyunca yaşadıkları acıları ayrıntılı şekilde dile getirmiş ve yıllardır Türklerin ezilmesine yol açan 1960 düzenine geri dönülemeyeceğini, çünkü anayasanın Kıbrıs’ı ve Türk toplumunu koruyamayan bir kâğıttan ibaret olduğunu söylemiştir. Denktaş, Kıbrıslı Türklerin coğrafi esasa dayanan, güvenlik içinde yaşayabilecekleri bir bölge ve idarede taksim istemiştir (Denktaş, 1999: 390-391; Birand, 1990: 416).

11 Ağustos’taki toplantı da gergin bir havada geçmiş nihayetinde yapılan yoğun ikili görüşmelerden sonra toplantının devamı yönünde adımlar atılmıştır (Kıbrıs’la ilgili çalışmalar dün gergin bir havada sürdü, Cumhuriyet, 12.08.1974). Üç konuda anlaşma sağlanmıştır ki bunlar; Türk köylerinden Rum birliklerinin çekilmeleri ve Türklerin yerlerine dönmeleri, Barış Gücü tarafından esir ve rehinelere karşılıklı serbest bırakılması ve belirlenen hatlarda ateşkese riayet edilmesidir. Cenevre’de bu konularda anlaşma sağlanmasından sonra Rumlar

Türk köylerinden ayrılmaya ve Türk rehinelere serbest bırakmaya başlamışlardır. Bu arada İngiltere, Kıbrıs'a 10-11 bin asker takviyesinde bulunmuştur ki bu durum Türkiye'yi rahatsız etmiş ve iyi niyetle bağdaşmayacağı Türk yetkililer tarafından ifade edilmiştir (Cenevre Konferansı'nda müzakereler çetin geçiyor, Şark Telgraf, 13.08.1974).

Osman Nuri Türelî'de konu ile ilgili olarak "İngilizler" başlıklı bir makale kaleme almıştır. Makalesinde Başbakan Ecevit'in garantör devlet olarak göreve çağırıldığı zaman yan çizdiğini, bu sebeple Türkiye'nin askerî harekâtı tek başına yaptığını, ancak şimdi Ada'ya asker sevk ettiklerini, bu sevkıyatı da Rum'a değil Türklere karşı yaptıklarını, Türkiye'nin ise buna pabuç bırakmayacağını yazmıştır. Ayrıca Türelî yazısının sonunda "Biz Kıbrıs'a barış için gittik, savaş isteyenler varsa ona da varız." demiştir (Türelî, 13.08.1974: 1-2).

Osman Nuri Türelî "Burka ile olmaz" başlıklı makalesinde de İngiltere'nin Kıbrıs çıkarmasından bu yana zikzaklar çizdiğini, çıkartmanın ilk günlerinde Türkiye'yi haklı görmüş olmasına, hatta ilk Cenevre toplantısında Türkiye tarafında yer almasına rağmen şu anda konferansın uzatılmasında İngiliz Dışişleri Bakanının parmağı olduğunu belirtmiştir. Bu oyalama siyasetinin artık modasının geçtiğini ifade etmiş, konferansta oyalama yoluna gidilecek olursa Türkiye'nin oyunlara gelmeyeceğini ve Cenevre Konferansı dağılırsa ateşkes anlaşmasının da geçerliliğini yitireceğini belirtmiştir. Ayrıca Türelî yazısında Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun Kıbrıslı soydaşlarının can, mal güvenliğini mutlaka sağlayacağını ifade etmiştir (Türelî, 14.08.1974: 1-2).

Konferansta Türkiye'nin "Coğrafi Taksimatlı Federatif Devlet" tezi üzerinde Yunanistan ve Rum kesiminin görüşmekten kaçınmaları ve 1960 düzeninin ötesine gitmeyen teklifler getirmeleri üzerine, 12 Ağustos gecesi görüşmeler kesilme noktasına gelmiştir. Bunun üzerine Türk heyeti, Türkiye'nin iki önerisini Mavros ve Klerides'e sunmuş ve ele alınması için 13 Ağustos Türkiye saati ile

12.00'ye kadar süre tanımıştır. Türkiye'nin ilk önerisi Kıbrıs'ın kuzeyinden tüm Ada yüzölçümünün %34'ünü kaplayan bir coğrafi bölge üzerinde özerk bir Türk yönetiminin kurulmasıydı. Diğer öneri ise ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in isteği üzerine hazırlanmıştı. Bu öneri de kuzeyde tüm Ada yüzölçümünün %17'si oranında bir ana bölge olması, 5'ten çok olmayacak diğer bölgelerle birlikte özerk Türk yönetiminin egemen olacağı tüm alanın Ada yüzölçümünün %33'ünü kapsamaması şeklinde 6 kantonlu bir yapının kurulmasıydı (Cenevre Konferansında son sözüümüzü söyledik, Cumhuriyet, 13.08.1974; Birand, 1990: 423-424). Türkiye'nin önerilerinin Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi tarafından Türkiye tarafından tanınan 24 saat içerisinde kabul edilmemesi üzerine toplantı 14 Ağustos sabah 04.15'te sonuçsuz dağılmıştır (Barışçı Önerilerimizi Yunanistan Reddetti, Cumhuriyet, 14.08.1974; Birand, 1990: 460-481).

4. İKİNCİ KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Cenevre Konferansında sonuç alınmaması üzerine 14 Ağustos sabah saat 04.35'te Türk Hava Kuvvetleri'nin askeri hedefleri bombalaması ile başlayan yeni harekât, Şark Telgraf gazetesinin 15 Ağustos günlü sayısında yer almış ve gazete, harekât hakkında okuyucularını bilgilendirmiştir. İkinci Kıbrıs Harekâtı'nın başlaması üzerine NATO ve ABD, askerî harekâta karışmayacaklarını açıkladığı gibi, İngiltere de Kıbrıs'ta bulunan birlik ve hava üslerini BM Barış Gücü'ne devrederek tarafsızlığını ilan etmiştir. Yunanistan ise bu durum karşısında NATO'nun askeri kanadından ayrıldığını ilan etmiştir (İkinci Kıbrıs Harekâtı Kesin sonuca varıyor, Şark Telgraf, 15.08.1974; NATO, Amerika ve İngiltere Kıbrıs'taki askerî harekâtımıza karışmayacaklarını açıkladılar, Cumhuriyet, 15.08.1974).

Osman Nuri Türeli, "Ders alamayanlar" başlıklı yazısında, Yunanlılara 50 yıl önce Ulusal Egemenlik Savaşı'nda unutulmayacak bir ders verildiği halde hala ders almadıklarını, "Megali İdea" gibi ham hayallere kapıldıklarını, bu sebeple de Kıbrıs'ta kan aktığını ve ikinci dersin verildiğini yazmakta ve "umarım ki bu ikinci

ders son ders olur. Yunanlılar hayallerini ebediyete kadar unuturlar” demektedir. Yazısının sonunda ise; “Kim ne derse desin, kimler ne yolda karar alırsa alsınlar Türk orduları artık görevlerini yarıda kesip durmayacak, hedefe varıncaya kadar harekâtlarına devam edeceklerdir.” diyerek, Türk Devleti’nin kararlılığına vurgu yapmıştır (Türelî, 15.08.1974: 1-2).

Gazetenin yazarlarından Z. A. ise “Türk Pilotları Görev başında” başlıklı yazısında İkinci Barış Harekâtına neden gerek duyulduğunu sıralamış ve “Allah kahraman Türk pilotlarına Kıbrıs semalarında başarılı uçuşlar versin ve Kıbrıs Rum yönetimi altında bulunan sahalarda taş üstünde taş bırakmasın. Kahraman pilotlarımız vatan uğruna ölürseniz şehit, kalırsanız gazi olacaksınız. Türk milletinin kalbinde devamlı yaşayacaksınız.” şeklinde yazarak, Muş’tan Kıbrıs Barış Harekâtına destek vermiştir (Z. A., 15.08.1974: 2).

Gazete 16 Ağustos’ta “Lefkoşe elimizde, Magosa zapt edildi. Ordular yürüyor” manşetiyle çıkmıştır. Haberde düşman mukavemetinin kırıldığı ve her yerde Rumların kaçtığı yazılmaktadır (Lefkoşe elimizde, Magosa zapt edildi. Ordular yürüyor, Şark Telgraf, 16.08.1974). “Kolay mı” başlıklı makalesinde Osman Nuri Türelî, İngiliz devlet ve siyaset adamı Gladston’un; “Türkler savaşlarda kazandıklarını konferans masalarında kaybederler” dediğini ve bu durumun Lozan Konferansına kadar devam ettiğini belirtmiş ve Kıbrıs meselesi ortaya çıktığında da yine aynı durumun yaşandığını ifade etmiştir. Türelî, Türkiye’nin konferans masalarında kaybetmesinin cezasını Kıbrıslı Türklerin çektiğini, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için de haysiyet kırıcı bir durum oluştuğunu, Ecevit’in bu duruma daha fazla seyirci kalmayarak Kıbrıs meselesine neşter vurduğunu belirtmiştir (Türelî, 16.08.1974: 1-2).

BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs’ta ateşkesin sağlanması ve tarafların derhal görüşmelere başlaması için çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerine Başbakan Ecevit, 16 Ağustos’ta Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ve Genelkurmay Başkanı

Orgeneral Semih Sancar ile görüşmüş, ardından Bakanlar Kurulu'nu toplamıştır. Bakanlar Kurulu toplantısı sonrası düzenlediği basın toplantısında Türkiye'nin hedefine ulaştığını ve 19.00'dan itibaren Güvenlik Konseyinin ateşkes çağrısına uyma kararı alındığını bildirmiştir. Harekâtın sonucunda, Lefke-Lefkoşa-Magosa hattı, batıda Lefke-Kormacit burnu hattı olmak üzere (Kıbrıs'ın toplam yüzölçümünün yaklaşık üçte birini meydana getiren bir alanı kapsayan bölge) Türk birliklerinin kontrolü altına girmiştir (Ateş Kesildi, Milliyet, 17.08.1974).

Şark Telgraf gazetesi 17 Ağustos'ta "Magosa zapt edildi, Türkler Bayram yapıyorlar" manşeti ile çıkmıştır. Gazete haberinde Türk birliklerinin Kıbrıs'ın batısında Lefke'ye girdiği, askerlerin ilerleyişinin devam ettiği ve Magosa'da uzun yıllar çile çekmiş, muhasara hayatı yaşamış 11.000 Türk'ün ise özgürlük sevinci içinde Mehmetçikleri karşıladığı belirtilmektedir. Ayrıca gazete, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis'in yaptığı bir radyo televizyon konuşmasına yer vermiş, Karamanlis bu konuşmasında "Yunanistan Kıbrıs'ta Türklerle herhangi bir savaşa giremez. Cuntanın hatalarının sonuçlarına baş eğmek zorunda kaldık" dediğini yazmıştır (Magosa zapt edildi, Türkler Bayram yapıyorlar, Şark Telgraf, 17.08.1974).

Türkiye'nin İkinci Barış Harekâtı sonrası Osman Nuri Türelî "Büyük ders" başlıklı makalesinde ise şunları yazmıştır (Türelî, 21.08.1974: 1-2)

"Türkiye Ulusal Egemenlik Savaşı'ndan bu yana askeri gücünün ne olduğunu Kore'deki kısmi kahramanlıklarının dışında göstermek olanağı bulamamıştı. Aslında böyle bir gösteride bulunmak da istememiş 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' diyen Atatürk prensiplerinden ayrılmamıştı. ... Sanıyorlardı ki Türkiye bir çıkmaz içindedir, ekonomik zorlukların baskısı altına girmiştir, kıpırdayacak hali kalmamıştır. Haşhaş anlaşmazlığı, Amerika'nın dev yardımı da olduktan sonra, değil Kıbrıs'ı ilhak etmek 'Megali İdea' büyük gayeyi de gerçekleştirmek mümkündür. Böyle bir hava içinde, Türkiye'yi kısıkvrak bağlamak istiyorlardı.

Kıbrıs'a müdahaleye cesaret edemeyecek olan Ecevit de gidecekti. Hesaplar yanlış çıktı. İkinci Yıldırım Harekâtı, Cenevre'de barışın çizemediği hudutları tanklar çizdi bu sefer."

Gazetenin 21 Ağustos'taki sayısı da "Dünyada büyük bir Türkiye vardır" manşetiyle çıkmıştır. Haberde 1963'te Johnson mektubu sonrası Ada'ya müdahale edilememesi üzerine İnönü'nün söylediği "Yeni Bir Dünya kurulur, Türkiye orada yerini alır" sözünün şimdi gerçekleştiğini ve Türkiye'nin artık büyük, güçlü ve itibarlı bir devlet olarak dünyadaki yerini aldığı yazılmaktadır (Dünyada büyük bir Türkiye vardır, Şark Telgraf, 21.08.1974).

5. İKİNCİ BARIŞ HAREKÂTI SONRASI GELİŞMELER VE KIBRISLI TÜRKLERE KARŞI YAPILAN TOPLU KATLİAMLARIN ORTAYA ÇIKARILMASI

Türkiye, askerî açıdan zorunluluk olan İkinci Barış Harekâtını düzenleyerek hem dar bir bölge içinde sıkışık bir durumda kalan 40 bin kadar askerinin güvenliğini sağlamış hem de Rum muhasarası altında tutulan soydaşlarını muhasaradan kurtarabilmiştir. Ancak Türkiye'nin İkinci Kıbrıs Harekâtına, birinci harekâtın aksine dış tepkiler çok sert olmuştur. Birinci harekâta destek verenler bu defa Türkiye'yi işgalcilik ile suçlamışlardı.

Türkiye'ye sert tepki verenlerin başında ABD de gelmektedir ki, Şark Telgraf gazetesi bunun sebebini ABD'de bulunan 3 milyon Rum'a bağlamakta ve özellikle de Rum asıllı senatörlerin Türkiye'ye Amerikan yardımının kesilmesi için senatoya teklifler sunduklarını yazmaktadır (Bu defa umut Gerilla savaşında mı, Şark Telgraf, 22.08.1974). Bunun sonucunda da Amerikan Kongresi, 5 Şubat 1975'ten itibaren Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır (Armaoğlu, 1994: 811). Sovyetler Birliği de Türkiye'ye sert tepki veren diğer bir devlettir ki, 23 Ağustos 1974 tarihli bir deklarasyon vererek Kıbrıs meselesinin üç garantör devlet arasındaki görüşmelerden çıkarılıp uluslararası platformda ele alınmasını

istemiştir. Türkiye, 27 Ağustos'ta Sovyetlere verdiği notada Kıbrıs meselesinin uluslararası platformlarda görüşülmesini reddetmiştir (Armaoğlu, 1994: 807808; Sovyetlerin Kıbrıs önerisine Ankara'da tepki, Cumhuriyet, 24.08.1974; Sovyet Önerisini Olumsuz karşıladık, Cumhuriyet, 28.08.1974).

Şark Telgraf gazetesi Rusya'nın deklarasyonu ile ilgili olarak verdiği haberde Sovyet Rusya'nın amacının NATO'nun Güney Doğu kanadını yıkmak için Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş yaratmaya çalışmak olduğu, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılmakla Sovyet Rusya'nın gönlünü hoş etmiş olduğu yazılmaktadır. Gazete, Sovyet Rusya için bu sonucun yeterli olmadığını, çünkü Türkiye'nin NATO'nun Güneydoğu kanadını tek başına teşkil edecek durumda ve güçte olduğunu da ifade etmektedir. Haberin sonunda gazete Amerika'nın da Rus önerisinin pratik bir faydası olduğuna inanmadığını açıkladıktan sonra Türkiye'nin bu teklifi reddettiğini belirtmiştir (Sovyet Rusya'nın Kıbrıs önerisini Türkiye reddetti, Şark Telgraf, 29.08.1974).

Fransa, BM Güvenlik Konseyine Türkiye'nin Kıbrıs'ta tek taraflı asker çıkarmasını kınayan bir karar tasarısı vermiş, tasarı üzerindeki uzun görüşmelerden sonra yumuşatılarak oylamaya geçilmiş ve kabul edilmiştir (Daimî Delegemiz Osman Olcay: Fransa küçük işler yaptığında alabildiğine aşağılanmakta, Cumhuriyet, 18.08.1974). Bu karar tasarısı üzerine Osman Nuri Türelî, "Sevgi değil menfaat" başlıklı yazısında Fransa'nın ve İngiltere'nin menfaatleri gereği Yunanistan'ı tuttuğunu belirtmiş ve İngilizler için; "Kalleş siyaset, bel bağlanmaz, inanılmaz, güvenilmez siyaset denildiğinde hep akla İngilizler gelir" demiştir. Fransızlar için ise; "Fransızların Türklerden bir sancıları ve gocunmaları var ki kötü niyetlerini hiçbir mantık ölçüsüne vurmadan belli etmişlerdir." demekte ve Türkiye'nin düşmanlarına rağmen kendi gücü, inisiyatifi ile büyük devlet olma yolunda yürüyeceğini yazmaktadır (Türelî, 22.08.1974: 1-2):

BM Güvenlik Konseyinde Fransa'nın Türkiye ile ilgili karar tasarısına Mısır da destek vermiştir. Bunun üzerine 24 Ağustos günlü sayısında gazete Enver Sedat'ın üç buçuk Yahudi'yi topraklarından atamadığını, buna rağmen Türkiye'nin Ada'dan askerini çekmesini istediğini yazmış, buna sebep olarak da Enver Sedat'ın Türkiye'nin destanlaşan şahlanışı karşısında İslam liderliği sevdasının suya düşmüş olmasını göstermiştir (Mısır Başkanı Enver Sedat da 'kuvvetler çekilmeli' diyor, Şark Telgraf, 24.08.1974).

Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında ve sonrasında Türkiye'nin yanında yer alan ve destek veren devletler de olmuştur. Bu devletlerden en önemlisi hiç kuşkusuz Libya, İran, Irak, Pakistan'dır. Şark Telgraf gazetesinin 9 Eylül sayısında Kıbrıs zaferinden sonra Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı büyük sempati duymaya başladıkları, hatta Kıbrıs hareketi esnasında komşu İslam devletleri başta olmak üzere en uzak İslam devletlerinin de Türkiye'ye her türlü yardıma hazır olduklarını belirttiklerini, Libya petrol ve silah yardımı, İran silah yardımı, Irak ise petrol yardımı yaptığını bununda dostun düşmanın kim olduğunu gerçek çizgileri ile belirginleşmesine neden olduğu yazılmaktadır. Yine haberde bu durumun dünyada yeniden din birliğinin ağırlık gösterdiği, 2 blokun kesin olarak ortaya çıkmasına neden olduğu, Arap ülkelerinin Türkiye'ye ile olan ilişkilerinin gerek siyasal gerek ekonomik yönlerden her gün biraz daha geliştiğini belirtmiştir. Ayrıca yazıda Suudi Arabistan'ın da petrol ihtiyacımızı karşılayacağını ve bununla birlikte ithal mallarını da Türkiye'den almakla Türkiye'nin yanında olduğunu gösterdiğini belirtmiştir (Suudi Arabistan Petrol ihtiyacımızı karşılayacak, Şark Telgraf, 09.09.1974)

Gazete İkinci Barış Harekâtı'ndan sonra Türkiye'ye karşı tutum sergileyen Rusya, İngiltere ve Fransa'ya sert eleştiriler getirirken daha önce sertçe eleştirdiği ABD'ye yumuşak bir üslupla yaklaşmıştır. Bunun en büyük nedeni de

yeni dönemde Rusya'nın Türkiye'ye karşı tehditkâr tutumu ve NATO ortaklığının gerekliliğine olan inançtır.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Rumların 14-15 Ağustos'ta Türklere karşı yaptıkları katliamlarda bir bir ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu katliamlar; Atlılar, Muratağa, Sandallar, Taşkent, Tatlısu ve Terazi köylerinde yaşanmıştır. Atlılar köyünde 37, Muratağa köyünde 55, Sandallar köyünde 34, Taşkent köyünde yaşayan 13-74 yaş arası herkesi öldürmüşlerdir. Tatlısu ve Terazi köylerinde de aynısını yapmışlar ölü sağ demeden dozerlerle açtıkları çukurlara gömmüşlerdir (Gürcan, 2013: 79).

Gazete; Atlılar, Muratağa ve Sandallar köylerinde yapılan katliam haberini okuyucularıyla paylaşmış ve "Türklerin kendilerine zulmettiğinden dem vuran Rumların, ne derece insani duygulardan yoksun ve ne derece vahşi ve canavar ruhlu olduklarını göstermesi bakımından, sadece Atlılar köyü katliamı yeterken, zincirleme katliamların ortaya çıkmaya başlaması Rumlara sempati besleyen ulus ve devletlerin de yüzlerinin kızarmasına yetmeyecek mi acaba?" diye sormuştur. Yazının sonunda ise 11 yıldır ıstırap içinde, evsiz, barksız, göçmen hayatı yaşayan Türkleri de bu devletlerin bir nebze olsun düşünmelerini, onları da insan kabul etmelerinin gerektiğini belirtmiştir (Kıbrıs'ta yeni toplu cinayetler ortaya çıktı, Şark Telgraf, 03.09.1974).

Gazete, Taşkent köyünde yapılan katliamın tespit edilmesi üzerine Türkiye'nin güvenlik tedbirleri için dünyayı uyardığı ve etkili güvenlik tedbirlerinin alınmasını isteği yazılmıştır. Ayrıca yazıda Türkiye'nin güvenlik tedbirleri alınmadığı takdirde güvenliği tek başına yapmak zorunda kalacağını bildirdiği belirtilmiştir (Kıbrıs Taşkent Köyünde de katliam yapılmış, Şark Telgraf, 05.09.1974).

Katliamlar karşısında Z. A. "Ey Rum idarecileri aklınızı başınıza alınız" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazıda "Ey Rum palikaryaları, sizler Yavru Vatan Kıbrıs'ta

Türk soydaşlarımızı öldürdüğünüz zaman biz de İstanbul'un Rumlarını mı öldürelim ve yahut da sizin Türk soydaşlarımıza yaptığınız zulmü mü yapalım istiyorsunuz.” diye sormuş ve yazının devamında “Türk milleti hamiyetlidir, Türk milleti misafirperverdir. Türk milleti kendi hudutları içinde bulunan bütün yabancıların mal ve mülklerini koruduğu gibi bunların da ırz ve namuslarını korumakta olduğunu bütün dünya bilir ve takdir etmiştir.” demiştir. Ayrıca yazıda Rumların bir an önce barış masasına oturmasını, şayet oturmayacak olursa da Kıbrıslı Türklerin intikamlarının Türk Mehmetçiklerinin süngüleri ile alınacağını ifade etmiştir (Z. A., 05.09.1974: 2). Gazete katliam haberlerinden sonra Kıbrıs ile ilgili çok fazla habere yer vermemiştir.

6.SONUÇ

Kıbrıs Davası, Türk milletinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 20. yüzyıldaki en büyük millî davalarından ve dış politika konularından birisidir. Kıbrıs'ta tarihi miras üzerinde Rumlarla birlikte yaşamakta olan Kıbrıslı Türkler, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Kıbrıslı Rumların ve onlara her türlü desteği veren Yunanistan devletinin çeşitli baskı, saldırı, tecavüz ve imha planlarına maruz kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu yeni dünya düzeninde batı âlemi ile yakınlaşma içerisine girerek millî varlığını koruma stratejisine bağlı bir dış politika izlemeye yönelmişti. Bu çerçevede Birleşmiş Milletlere ve özellikle de NATO'ya katılmıştı. Diğer bir NATO üyesi ülke olan Yunanistan'ın Kıbrıs olaylarında Rumlara destek vermesi ve NATO'nun bunu caydırıcı ve önleyici bir girişimde bulunmaması karşısında Türkiye, olaya doğrudan müdahil olmuş, Kıbrıs Türklerinin yaşadığı acılara karşı onları destekleme kararı almıştır.

Uzun diplomatik süreçlerin ardından diplomatik yollardan bir sonuç alınamayacağını anlayınca da Kıbrıs'a askerî müdahale kararı almış ve Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir. Birinci Barış Harekâtı girişimi Kıbrıs Türkleri lehine önemli sonuçlar getirmişse de, bu sonuçların uluslararası politika arenasında tescil edilmesi sürecinde yaşanan bozucu ve engelleyici gelişmeler üzerine Türkiye, İkinci Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir. Neticede beklenen ve olması gereken tam sonuç elde edilememiş olmakla birlikte Kıbrıs Türklüğü, Rum ve Yunan baskılarından kurtarılmış, özerk bir yaşama sahasına ve imkânına kavuşturulmuştur.

Öncesi, sırası ve sonrasında bütün bu süreçler yaşanırken bütün Türkiye'de olaylar ve gelişmeler çok büyük bir dikkat ve yüksek bir duyarlılıkla izlenmiş, Kıbrıs Türkünün çektiği acılar, özellikle radyo ve gazeteler aracılığıyla yapılan yayınlar sayesinde iliklere kadar hissettirilmiştir. Özellikle yerel basın unsurlarının fedakârca ve coşkulu haber, yazı ve yorumları sayesinde Anadolu insanı da Kıbrıs Türkünün acısını yaşamış ve derinden duygularla paylaşmıştır.

Anadolu'nun doğusunda bir yerde, dağların arasında sıkışmış, ekonomisi fakir, eğitim ve sosyal yönden gelişmemiş Muş ilinde de yerel basın, millî konularda toplumu bilgilendirme görevini büyük bir vatanseverlik duygusuyla yerine getirmiştir. Şark Telgraf gazetesi ve gazetecileri, aldıkları eğitimle orantılı olmayacak şekilde büyük bir performans göstermişler; dış politika, uluslararası ilişkiler, umumi devletler hukuku, savaş ve barış stratejileri gibi konularda sanki dünyanın en gelişmiş üniversitelerinde eğitim almışçasına, uzun yıllar kurt politikacılarla diplomasi masalarında atışarak tecrübe biriktirmişçesine, ustalıkla yorum ve değerlendirmeler yaparak Kıbrıs gelişmeleri konusunda Muş halkını ve kamuoyunu bilgilendirmişlerdir.

Onların bu çabaları sonucunda Kıbrıs davası gelişmeleri konusunda Muş kamuoyunda büyük bir millî hassasiyet, millî davaya maddi ve manevi destek

sağlama gayreti ortaya konulmuştur. Bu çalışma bir yandan Kıbrıs olaylarının seyrini yeniden nazara vermeyi, diğer yandan duyarlı ve gayretli yerel basın faaliyetini Muş örneğinde alarak kamuoyu oluşturma da ne denli etkili olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

A., Z. "Cenevre Konferansı Türk milletine ve Türk Cemaatlerine uğurlu olsun". (5.08.1974). Şark Telgraf.

A., Z. "Türk Ordusu Soğuk Şakalara asla gelmez". (08.08.1974). Şark Telgraf.

A., Z. "Türk Pilotları Görev başında". (15.08.1974). Şark Telgraf.

A., Z. "Ey Rum idarecileri aklınızı başınıza alınız". (05.09.1974). Şark Telgraf.

Ada'ya Hâkim Olduk, (21.07.1974). Yeni İstanbul.

Alasya, H. F. (1988). *Tarihte Kıbrıs*. Lefkoşe: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Merkezi Yayınları.

Armaoğlu, F. (1994). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, C. I. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları

Ateş Kesildi, (17.08.1974). Milliyet.

Barışçı Önerilerimizi Yunanistan Reddetti, (14.08.1974). Cumhuriyet.

BCA, 030.18.01.02.317.47.8.

BCA, 030.18.01.02.318.49.10.

BCA, 030.18.02.319.58.3.

Bedevi, V. (1965). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*. Lefkoşe:

Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Berber, H. (2013). *Ege Bölgesi Yerel Basınında 1963-1967 Kıbrıs Olayları*.
Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Bir vurduk iki Cunta devirdik, (25.07.1974), Hürriyet.

Birand, M. A. (1990). *30 Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Birlik ve beraberliğimizi her an göstermeliyiz, (20.07.1974). Şark Telgraf.

Bu bir bayramdır, evlerinize bayrak asın, (21.07.1974). Hürriyet.

Bu defa umut Gerilla savaşında mı, (22.08.1974). Şark Telgraf.

Cenevre anlaşması ve dış basın: Diplomatik zafer Türkiye'nin, (01.08.1974).
Cumhuriyet.

Cenevre görüşmeleri ön hazırlık müzakerelerine başladı, (27.07.1974). Şark
Telgraf.

Cenevre görüşmelerinin kesin sonuca ulaşması gerek, (08.08.1974). Şark Telgraf.

Cenevre Konferansı anlaşma zemini bulamıyor, (29.07.1974). Şark Telgraf.

Cenevre Konferansı Türkiye'nin ikinci zaferidir, (01.08.1974). Şark Telgraf.

Cenevre Konferansı'nda müzakereler çetin geçiyor, (13.08.1974). Şark Telgraf.

Cenevre Konferansında son sözümüzü söyledik, (13.08.1974). Cumhuriyet.

Civaoğlu, G. "Durum Değerlendirmesi". (30.07.1974).Tercüman.

Civaoğlu, G. "Sonuç". (01.08.1974). Tercüman.

Çıkarmaya Hazırız, (19.07.1974). Yeni İstanbul.

Daimi Delegemiz Osman Olcay: Fransa küçük işler yaptığında alabildiğine aşagılanmakta, (18.08.1974). Cumhuriyet.

Denktaş, R. (1999). *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*. C. 9. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Denktaş'la Klerides'in yeri konusu, (11.08.1974). Cumhuriyet.

Dünyada büyük bir Türkiye vardır, (21.08.1974). Şark Telgraf.

Dünyaya ders, Türkiye'ye büyük Zafer!, (23.07.1974) Şark Telgraf.

Ecevit açıkladı Kıbrıs'taki kuvvetlerimiz tartışma konusu olamaz", (30.07.1974).

Şark Telgraf.

Ecevit: Haklarımız Resmen Cenevre'de Tescil Edildi, (01.08.1974). Milliyet.

Ecevit Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi, (18.07.1974). Milliyet.

Ege Denzinde gerginlik devam ediyor, (01.07.1974). Şark Telgraf.

Emre, S. A. (2017). *Siyasette 35 Yıl*. C. 2. Ankara: MGV Yayınları.

Gazioğlu, A. (1960). *İngiliz İdaresinde Kıbrıs*, C.1. İstanbul: Ekin Basımevi.

Güneş Anlaşma bozulursa zararlı çıkacak Türkiye değildir, (07.08.1974). Şark
Telgraf.

Gürcan, A. İ. (2013). *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Harekâtımız Yunanistan'a özgürlük getirdi, (25.07.1974) Şark Telgraf.

İkinci Kıbrıs Harekâtı Kesin sonuca varıyor, (15.08.1974). Şark Telgraf.

Kıbrıs karışıyor, (17.03.1970). Şark Telgraf.

- Kıbrıs Taşkent Köyünde de katliam yapılmış, (05.09.1974). Şark Telgraf.
- Kıbrıs'a yapılan çıkarma başarı ile devam ediyor, (20.07.1974). Şark Telgraf.
- Kıbrıs'la ilgili çalışmalar dün gergin bir havada sürdü, (12.08.1974). Cumhuriyet.
- Kıbrıs'ta yeni toplu cinayetler ortaya çıktı, (03.09.1974). Şark Telgraf.
- Kıbrıs'tayız, (20.07.1974). Tercüman- İkinci Baskı.
- Kılıçoğlu Cihangir, Ç. (2016). "Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974". Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 37: 518539.
- Lefkoşe elimizde, Magosa zapt edildi. Ordular yürüyor, (16.08.1974). Şark Telgraf.
- Magosa zapt edildi, Türkler Bayram yapıyorlar, (17.08.1974). Şark Telgraf.
- Makarios'a Suikast teşebbüsü, (09.03.1970). Şark Telgraf.
- Mehmetçik Kıbrıs'ta, (20.07.1974). Hürriyet-Yıldırım Baskı.
- Mısır Başkanı Enver Sedat'da 'kuvvetler çekilmeli' diyor, (24.08.1974). Şark Telgraf.
- Nadi, N. "Büyük Görev", (20.07.1974). Cumhuriyet.
- NATO, Amerika ve İngiltere Kıbrıs'taki askeri harekâtımıza karışmayacaklarını açıkladılar, (15.08.1974). Cumhuriyet.
- Resmî Gazete, (06.08.1955). S. 9071.
- Sarıkoyuncu Değerli, E. (2012). "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)". Gazi Akademik Bakış Dergisi, 6 (11): 85-101.
- Savaş bitti barış görüşmeleri Cenevre'de başladı, (26.07.1974). Şark Telgraf.

Sisco İle Temaslar Sonuç vermedi, Müdahale Kararı Alındı, (20.07.1974).
Cumhuriyet.

Sovyet Önerisini Olumsuz karşıladık, (28.08.1974). Cumhuriyet.

Sovyet Rusya kuvvetlerimizin Kıbrıs'tan çekilmesinde ısrar ediyor, (03.08.1974).
Şark Telgraf.

Sovyet Rusya'nın Kıbrıs önerisini Türkiye reddetti, (29.08.1974). Şark Telgraf.

Sovyetlerin Kıbrıs önerisine Ankara'da tepki, (24.08.1974). Cumhuriyet.

Suudi Arabistan Petrol ihtiyacımızı karşılayacak, (09.09.1974). Şark Telgraf.

Şener, B. (2014). "Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi", Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, (11-13 Aralık, Gazimağusa.

TBMM Tutanak Dergisi, (23.07.1974-Birleşik Toplantı). T.Y. 13, B. 4, O. 3, C. 13.

Toluner, S. (1977). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Türel, O. N. "Kıbrıs Sorunu". (16.09.1971). Şark Telgraf.

Türel, O. N. "Kıbrıs". (15.02.1972). Şark Telgraf.

Türel, O. N. "Kıbrıs Sorunu". (17.07.1974). Şark Telgraf.

Türel, O. N. "Tehlikeli oyun". (18.07.1974). Şark Telgraf. Türel,

O. N. "Yoğun Çabalar". (20.07.1974). Şark Telgraf.

Türel, O. N. "Gaza Mübarek olsun". (23.07.1974). Şark Telgraf.

- Türelî, O. N. "Yardıı konusu". (26.07.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "Gerçekçi Politika". (30.07.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "Eski düşman". (03.08.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "Bir savaş olur mu?". (06.08.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "İngilizler".(13.08.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "Burka ile olmaz", (14.08.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. " Ders Almayanlar". (15.08.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "Kolay mı?". (16.08.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "Büyük ders". (21.08.1974). Şark Telgraf.
- Türelî, O. N. "Sevgi Değil menfaat". (22.08.1974). Şark Telgraf.
- Türk Tezi Saptandı: İki Ayrı Yönetim, (08.08.1974). Milliyet.
- Türkiye İki Düşmanına Demokrasi Getirdi, (25.07.1974). Yeni İstanbul.
- Türkiye'nin tezi Federatif devlet, (26.07.1974). Cumhuriyet.
- Türkler Kıbrıs'ta Ateşkesi ihlâlle suçlanıyor, (05.08.1974). Şark Telgraf.
- Üçlü görüşme ihtilaflı başladı, (27.07.1974). Tercüman.
- Yardıı ve bağışlar devam ediyor, (9.08.1974). Şark Telgraf.
- Yunanistan ile bir çatışma ihtimali var gibi, (14.06.1974). Şark Telgraf.
- Yunanistan Tekliflerimizi Reddetti, (20.07.1974). Yeni İstanbul.
- Yunanistan Türk Görüşüne Yaklaştı, (28.07.1974). Cumhuriyet.

Yunanistan ve İngiltere'nin görüşü tezimizle bağdaşmıyor, (27.07.1974).
Cumhuriyet.

Yunanistan'da karışıklık, (14.11.1967). Şark Telgraf.

Yunanistan'ın hesapları kendisine zarar olacaktır, (18.07.1974). Şark Telgraf.

Yurtta Bayram Var, (21.07.1974). Yeni İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

The Cyprus issue, which is still a current international problem, started with Greece's application to the United Nations on 16 August 1954 for the determination of the right of self-determination. Presents research aims to disposing how Şark Telgraf newspaper, the only newspaper of Muş in 1974, reflected the states that supported or took a stand against Türkiye during and after the Cyprus Peace Operation, the Geneva negotiations and the Peace Operation, the massacres committed against Turkish Cypriots to the Muş public opinion, and how they reacted to the events demonstrating its stance. Within the scope of the research archival documents, official publications, copyrighted materials and national press, especially the relevant dates of the Şark Telegraf newspaper, were reviewed and required evaluations were made.

The pro-NATO junta administration, which had taken over the administration in Greece since April 21, 1967, wanted to realize enosis in Cyprus in hoping the support of the Greek people. For this reason, they supported the opposition emerged in Cyprus against Makarios since 1970 in order to overthrow the proSoviet Makarios, whom they regarded as a nuisance, and finally, on July 15, 1974, Nikos Sampson had a coup d'état. After the coup, Sampson was made president, and he proclaimed the Hellenic Republic of Cyprus, an "unnamed enosis". As the Türkiye Government, rejecting the fait accompli in Cyprus, sought ways to launch a joint military campaign with The United Kingdom, another guarantor state, based on Article 4 of the Treaty of Guarantee in 1959, but the UK did not take an affirmative position nor did Greece accept Türkiye demands, Türkiye had to launch the campaign on itself on July 20, 1974, lasting for three days. The 1974 Peace Operation created great joy among the Turkish people, who wanted a military operation to be launched in Cyprus in 1964 and

1967, and had expectations of hat kind from the governments of the time, so was the case in Muş as well.

After the First Peace Operation, a conference was held in Geneva on 25 July 1974 with the participation of the United Kingdom, Türkiye and Greece. At the end of six challenging days, a significant part of Türkiye's demands were accepted and the parties regarded Türkiye's intervention in Cyprus was legal and legitimate. Şark Telegraf newspaper gave the developments in Geneva daily and described Türkiye's Geneva Conference as Türkiye's second victory. As per the decision taken at the First Geneva Conference, it was decided to organize a conference on 8 August with the participation of community leaders in order to determine the status of Cyprus. However, despite the agreement on 30 July, the unrest did not cease completely and the Greeks continued their attacks on Turkish villages. Thereupon, Turkish soldiers started to respond and Greece accused Türkiye of breaking the ceasefire. Mutual harsh statements followed each other and the two countries came close to war. Meanwhile, among the partners of the Coalition government, different views arose about the new status of Cyprus, and eventually the parties agreed on the thesis of "two autonomous administrations based on geography". In the Second Geneva talks, which started on August 8, the conference was put in jeopardy as the Greek and Greek Cypriots insisted on the 1960 constitution, and the UK took a stand for the continuation of the current situation. Osman Nuri Türelî, writer of Sark Telegraph newspaper, wrote that England sent these troops against Türkiye, and Türkiye would not let it go, and if there were people who wanted war, Türkiye would fight. Türelî also stated that if the Geneva Conference were dissolved, Türkiye would ensure the safety of life and property of its cognates at any cost. As the Greek and Cypriot Greek parties did not dispose an intention of consensus at the Geneva Conference and they took an attitude of procrastination Türkiye ended the conference and the Second Peace Operation started on 14 August. As a result of reaching the targeted line with the Second Peace Operation, Türkiye decided to abide by the UN ceasefire decision as of 16 August at 19.00. Türkiye's Second Peace Operation caused harsh reactions, especially from the USA, Russia, the UK and France. During the operation, Türkiye was supported by Islamic states, especially Libya, Iran, Iraq, Pakistan, and Saudi Arabia. The newspaper discussed the re-emergence of a unity based on religion, and suggested that Islamic countries make moves that are sufficient for themselves in terms of technology and economy. The newspaper reported that the Greek Cypriots committed massacres against the Turks during and after the peace operation, and ensured that its readers were well informed.

Despite their limited opportunities, Şark Telegraf newspaper and its writers showed the example of responsible journalism and informed the public about the Cyprus issue, which is Türkiye's national issue, and the developments during

and after the Cyprus Peace Operation to the public in Muş. Thus, it ensured the formation of national unity and solidarity in Muş, and as a result of this, the people showed interest in the aid campaign launched to further strengthen the Air and Naval Forces, which were the most fundamental factor in Türkiye's amphibious operation against Cyprus, thus, encouraging the poor people to donate in competition with each other.

SAVINGS BASED INTEREST-FREE FINANCING SYSTEM THROUGH A MARKETING PERSPECTIVE

Kazım KILINÇ*

Abstract

Expectations and sensitivities of consumers have caused a new approach in marketing financial support, which has become more popular in the recent years, has arisen. This approach which is financially defined as "the cooperation system" or "the savings-based interest-free financial system", can be considered in marketing respect as "participatory marketing approach or system". This marketing approach is implemented by enterprises completely based on service marketing approach. The purpose of this study is to present what this system which can be called in marketing respect as participatory marketing and financially as cooperation or savings-based interest-free financial system, is through a marketing perspective. As a result of the study, execution of the system through an interest-free basis, not exposing consumers any additional burden and determining installments in accordance with the solvency of consumers are considered as the grounds for the success of this marketing approach.

Keywords: *Participation Marketing, Service Marketing, Savings Based Interest-Free Financing System, Savings-based Interest-free Financing System Service Marketing*

PAZARLAMA BAKIŞ AÇISI İLE TASARRUFA DAYALI FAİZSİZ FİNANSMAN SİSTEMİ

Öz

Tüketicilerde oluşan beklenti ve hassasiyetler, son yıllarda popülerlik kazanan finansal destek pazarlamasına yönelik yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Finansal açıdan “elbirliği sistemi” veya “tasarrufa dayalı faizsiz finansal sitem” olarak tanımlanmakta olan bu anlayışı, pazarlama açısından ise “katımlı pazarlama anlayışı veya sitemi” olarak değerlendirmek mümkündür. Bu pazarlama anlayışı, işletmeler tarafından tamamen hizmet pazarlaması anlayışına dayalı olarak yürütülmektedir. Bu çalışmanın amacı, katımlı pazarlama olarak adlandırılabilen, finansal açıdan ise elbirliği veya tasarrufa dayalı faizsiz finansal sitem olarak adlandırılan sistemin pazarlama bakış açısı ile ne olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma sonucunda, hizmetin faizsiz olarak yürütülmesi, tüketiciye ek bir maliyet yüklememesi ve taksitlerin tüketicinin ödeme gücüne göre belirlenmesi bu pazarlama anlayışının başarısındaki sebepler olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katımlı Pazarlama, Hizmet Pazarlaması, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi Hizmet Pazarlaması

1. INTRODUCTION

It is known that the main purpose of consumers is to have maximum satisfaction from the goods and services, they are willing to buy. Furthermore, it is much important for consumers that the cost of good and service purchases is low and even there is not any extra additional financial burden. Consequently, it is possible to say that it is important for consumers to obtain maximum benefit from minimum cost.

Sometimes, consumers need financing in accordance with the extent of the goods or services they buy. They can buy various products (such as credit and etc.) presented by several financial institutions (interest-based banks, private financial

institutions, participation banks and etc.) in order to fulfill their needs. Financial institutions try to fulfill the demands of consumers in accordance with their product portfolio for marketing their products (such as credit and etc.). These institutions add an additional cost on consumers called as interest or profit share in order to acquire profit while fulfilling the need of consumers. These costs sometimes correspond to the half or more than the actual price of the purchased product based on the financial condition and general interest rates of countries.

Banks are among the major institutions providing financial support to consumers for providing financial support to them in good and service purchases, specifically for housing and vehicle purchases. Along with banks, there are financial institutions which try to meet financial support need of consumers through a new marketing approach rather than interest or profit share methods. As the operating way of these institutions is different than banks, their marketing logic becomes different than them. It is possible to call this new approach as participatory marketing approach.

It is possible to consider the savings based interest-free financing system service marketing (SBIFSSM) from a marketing approach as purchasing of a specific group of consumers a financing organization service in a specific timeframe. Therefore, it is possible to identify this system in the strict sense through a marketing perspective as marketing of a completely consumer supported, contribution, cooperation and savings based organization services. In this perspective, there is not any abstract sale of goods for the firm organizing it, there is only marketing of the service. With respect to consumer, there is the purchase of an organization service. Absence of interest and delay interest can be considered as the most important characteristics which make marketing of that service different than others. In this approach, availability of payment methods based on the budget of consumers are considered as an important alternative presented to consumers.

In this study, it will be tried to explain the service marketing for the savings based interest-free financing system through a marketing perspective. Analyzing this subject which has specifically and mostly been analyzed through a financial perspective through a marketing perspective is the original aspect of this study.

2. SAVINGS BASED INTEREST-FREE FINANCING SYSTEM FROM A MARKETING PERSPECTIVE

Just like the whole world, service sector reveals itself as a fast growing and changing sector in Turkey. New service types in accordance with expectations, value judgments and beliefs of consumers arise every passing day in consequence of changes and developments and they are presented to the taste of consumers. SBIFFSSM, which has arisen in accordance with expectations, value judgments and beliefs of consumers, has taken its place in the market as a new service type.

There are several factors which has been influential in surfacing of the SBIFFSSM. These factors can be listed as increasing demand for financing need in relation with the increasing vehicle and housing demand within modern life, high cost of available financial products presented for sale by various institutions and organizations and unwillingness of consumers to take advantage from interest-based systems because of their religious values.

Religion, one of the factors influencing preference of consumers can also be more dominating than other factors which have an impact on preference of consumers. It is because; religion is significantly effective on shaping attitudes and behaviors of consumers (Akçi, 2020). Just like experienced in development of Islamic banking system, loyalty to religious values is considered as one of the most important reasons for growth and increasing market share of this kind of services and the institutions providing them as well as for the savings based interest-free system (Ahmed et al., 2017). Especially in Turkey, majority of consumers are Muslims and

the principles of Islam are effective on customer preferences and this cause consumers to show more sensitivity while choosing their goods and services. Islamic principles, halal (not forbidden by religion) and haram (forbidden by religion), are accepted legal standards in Islamic businesses, economy and marketing (Qasaymeh, 2011). Furthermore, Islamic law forbidden buying goods and services and making investments from businesses (forbidden by religion), which do not follow Islamic principles (Qadri, 2008). Therefore, it can be accepted that especially, religious values (absence of interest, fair distribution and etc.) are important factors for development of the savings based interest-free financing system.

Within financial respect, savings based interest-free financing system is defined as a system which allows consumers to have a house through interest-free financial support. The system is considered as a cooperation-based model and accepted as a financial system presenting consumers to have their own houses (Kaya and Ergüvan, 2015). Within marketing perspective, it is possible to define the savings based interest-free financing system as marketing the service of transferring financial savings in an organization pool where consumers get involved in that organization for a specific service fee and transfer their financial savings within the frame of their financial capacity to another consumer who also gets involved in that organization through the organizer. It is tried by this system to establish a service marketing approach which allows fair distribution of financial resources saved in the organization pool.

The firms implementing this system sell houses, vehicles or capital as their products and present consumers, the service of making financial savings and sharing those savings fairly. In other words, these firms sell the service of organization for consolidation or cooperation between consumers.

In accordance with the aforementioned issues, it is possible to say that marketing of SBIFFSSM is mainly the markets aiming for the consumers of low-income level. It can be said that the firms serving in this market determine low-income consumer groups as their target market. Activities in this market are carried out based on the principle of mutual trust.

3. DEVELOPMENT OF THE SERVICE MARKETING OF SAVINGS BASED INTEREST-FREE FINANCING SYSTEM

Revival of Islamic values in 1970s has paved the way for establishing new financial institutions and new financial markets which meet Islamic requisites and ideals (Afzal, 1993). While, Islamic ideals present several alternative instruments for the consumers of Islamic financing, they also provide contribution in establishing the Islamic finance market (Soualhi, 2012). Along with the development of Islamic finance market, perspectives for new systems, techniques and market approaches have arisen for meeting expectations and needs of customers. SBIFFSSM marketing has taken its place in the Islamic finance market as a new financial marketing approach.

Just like the Islamic finance which has arisen in this niche market (Soualhi, 2012), within marketing respect, it is possible to say that the service marketing of savings based interest-free financing system has also arisen as a niche market. Niche market focuses on the wants and needs of consumers in a specific market segment, rather than operating in the entire market or in different market segments (Aslan, 2021). This niche market has been firstly discovered in Turkey by Emin Group of Companies and begun to be implemented as a new service marketing format (cooperation system) with Emin Automotive in 1991 and Emin Evim (Housing) in 1995. Since the first day, the service begun to be marketed, it has shown itself as a service type which has been gradually used particularly by low-income consumers.

It is suggested that there are two main reasons for private financial institutions to begin their service activities in Turkey. The first of them is accepted as avoiding interest and the second one as making use of an opportunity for the savings collected by Muslim consumers who do not like to use traditional banking services (Orhan, 2018). It can be said that these two reasons are the effective reasons for arising and processing of SBIFFSSM marketing.

SBIFFSSM which has been started by Eminevim operation has shown a rapid development with regards to the sector it is active. Rapid development and profitability during the development phase of this service marketing have also attracted attention of other firms. New firms willing to take shares from this market have been established and they have begun providing SBIFFSSM services. Fuzul Ev, Birevim, Morevim and Yaşamevim can be given as examples to these new firms. In addition to this, size and profitability of this market has also caused firms providing online services to take place and carry out their activities in that market. www.tasarruf.com.tr carries out SBIFFSSM activities online.

Continuous development of SBIFFSSM has caused new firms to enter this market. While, only 6 firms were active in the market as of November 2018, there have been 17 active firms in November 2019. In accordance with the data for the first nine month of 2019, it has been determined that 110.955 consumers have used the services provided by 17 firms in Turkey. It has been determined that 70% of these consumers have used this service for financing houses and 30% for financing vehicles (Islamic Finance Report, 2019).

It is possible to say that there are structures similar to SBIFFSSM marketing in Turkey and the world. In the study of Ergüven and Kaya in 2016, they have tried to explain that the SBIFFSSM system is a system similar to cooperative system. Ergüven and Kaya suggest that cooperatives have social advantages such as solidarity, collaboration and joint satisfaction of needs and within this respect they

show similarly with the SBIFFSSM marketing and SBIFFSSM can be considered as a different form of cooperative system (Ergüven and Kaya, 2016). However, it does not seem so possible to suggest that there are similarities between cooperative system and the SBIFFSSM marketing or cooperative system is a different form of SBIFFSSM. Considering the cooperative system, in the simplest form, members mostly provide financing for an enterprise to be established in the cooperative system. In addition, the members become the shareholders of that enterprise in proportion with the financing they contribute in its capital. When, these enterprises begin marketing products or services, they share these products and services either among their shareholders, in proportion with the rates of capital contributed by them or to members at lower prices than market value or the profits acquired from products and services sold to other consumers are shared among their shareholders, in proportion with the rates of capital contributed by them. In return, consumers do not establish any partnership with the enterprise providing the organization service of SBIFFSSM marketing system. The enterprise only carries out service marketing activities for organization. And the consumers only take advantage from the organization service presented for sale by the enterprise for a specific participation fee.

Just like in Turkey, it is known that there are SBIFFSSM-like practices in the World. The most popular of them which is implemented in several countries is the structure called as Rosca. Rosca is called as “Gold Day” in Turkey, “Tanda” in Mexico, “Susu” in Ghana and “Chits” in India (Ambec and Treich, 2007). Rosca, which is also known as the circulating savings or credit unions, is generally known as a worldwide practice, observed among the low-income consumer groups of developing and developed countries (Smets, 2000). Ardaner (1964) defines Rosca as, “an unofficial financial organization, where the participating members regularly pay fees to an organizer and take the fees they pay to that organizer in an aggregate”. Considering the operation of Rosca, individuals getting together for the

same purpose meet periodically and equal funds are transferred by them to the fund pool during these meetings. This collected fund is provided to a member at once for each instance and each member can only take advantage from that opportunity for once. After, all members take advantage from this opportunity; Rosca becomes finalized (Kahyaoğlu, Alpay and Yavuz, 2016). Rosca has differences with regards to SBIFFSSM marketing as well as its similarities. Existence of a specific group of participants, transfer of specific amount of funds by each participant in the fund pool and the right of each participant for taking funds from the pool for once as well as existence of a particular organization can be considered as similarities of Rosca with the SBIFFSSM marketing system. Although, the SBIFFSSM marketing system runs on the same logic, participants do not establish that system among themselves, they buy it from enterprises which professionally organize and manage that system and request a service fee for their services. Although, the participant individuals generally know each other in Rosca, this is not the issue with the SBIFFSSM marketing system.

4. OPERATION OF THE SERVICE MARKETING OF SAVINGS BASED INTEREST-FREE FINANCING SYSTEM

There is not any interest or delay interest in operation of the SBIFFSSM, which is defined as a marketing approach completely based on solidarity, collaboration, cooperation and savings. Absence of interest and delay interest can be considered as the most important characteristic making this marketing approach different than others. Within this perspective, payment methods for every budget are another important element indicating the difference of the SBIFFSSM system. In addition, participation of consumers in any of the categories previously determined by the enterprises providing SBIFFSSM marketing services through affordable installments and changes based on their budgets presents another characteristic of this marketing approach.

The SBIFFSSM system where cooperation and collaboration logic lie behind, is a marketing approach aiming to make consumers owners of a house and a vehicle through long terms and equal installments. The proverb, "two heads are better than one" summarizes this marketing approach. Enterprises adopting this marketing approach have already been continuing their services only through house and vehicle purchases. This approach aims to make consumers owners of a house or vehicle without any interest, any credit, through payment conditions with or without an optional deposit payment.

In the SBIFFSSM approach, consumers are entitled to choose from the payment options determined by enterprises which are most appropriate for them. This approach has been developed to address all kinds of income levels. This system established through the culture of solidarity, cooperation and collaboration is from a certain perspective, based on the logic of "gold day".

In the housing or vehicle organization which the consumers participate within the context of the SBIFFSSM approach, these housing units or vehicles are not sold to the consumers by the organizer enterprise or institution. Moreover, no housing credit or another credit is provided by the organizer firm to the consumers from the own resources of participants or the second market for consumers participating in the organization to buy houses or vehicles (Kaya and Ergüven, 2015). Organizer only gets an organization service fee for the service marketing of this organization. The SBIFFSSM system operates different compared to the housing credit marketing and mortgage system of banks.

If, any consumer would like to buy a vehicle, house or another real-estate through the SBIFFSSM system, at first this consumer has to determine the value of that real-estate or vehicle. Then, the consumer has to prefer one of the service methods (such as lottery method and etc.) provided by the service firm. The financial value of the real-estate or vehicle planned to be bought can be determined in accordance

with the payment conditions (installments of 60, 90 or 120 months and etc.) of the consumer and the number of installments can be adjusted based on these conditions. And then the groups are formed in accordance with the payment conditions and number of installments. The funds collecting in the funds pool as a result of payments by the consumers are used for real-estate or vehicle purchases of consumers in accordance with the method (such as lottery and etc.) to be determined previously. After, all consumers forming a group benefit from this right, the cycle is completed and the service ends (Eminevim, www.eminevim.com, Access Date: 17.01.2020; Birevim, www.birevim.com, Access Date: 19.01.2020; Fuzulev, www.fuzulev.com, Access Date: 20.01.2020).

As, the SBIFSSM system is completely based on trust, the firm providing that organization service can recommend/provide securities to the consumers buying that service for establishing confidence such as performance letters from banks and financial organizations. In return of these securities, the firm providing this service gets bonds from the consumers for securing other installments to be paid by the consumer and the rights of other consumers and the bonds received from the consumers are returned after the related payments are completed. Furthermore, the firm providing SBIFSSM service also establishes mortgage on the housing unit or the vehicle bought by the beneficiary customer entitling to buy a real-estate or a vehicle for securing remaining payments and the rights of other consumers. Meanwhile, as the title deed is registered in the name of the beneficiary customer, the customer is entitled for all kinds of disposals. After, all installments are paid by the customer, the mortgage is released and the service provision is completed. In some cases, customers can have difficulty in payment and cannot pay their installments in some months. The status of entitlement of customers are delayed for the term that they do not pay their installments. In some cases, some customers may discontinue from benefiting from the service. In this case, excluding the service fee, all installments paid by the discontinuing customer

are refunded (Eminevim, www.eminevim.com, Access Date: 17.01.2020; Birevim, www.birevim.com, Access Date: 19.01.2020; Fuzulev, www.fuzulev.com, Access Date: 20.01.2020).

5. THE SERVICE MARKETING METHODS OF SAVINGS BASED INTEREST-FREE FINANCING SYSTEM

In order to have a fair distribution, the funds in the SBIFFSSM system are transferred earlier to the ones who pay more deposit and later to the ones who pay less or no deposit. In SBIFFSSM, consumers can generally have a real-estate or a vehicle through three different delivery methods, (Kumbasar, 2015). These methods can be listed as the lottery method, mid-due delivery method and early-delivery with deposit method. All these aforementioned methods are accepted as the main methods generally implemented by all firms. In return, firms may implement different methods based on these main ones. For example, in Eminevim, there are lottery system with rent support, lottery system with fixed rent support, lottery system with shortened due and low installments and lottery system with appreciation practices. These practices can be considered as sub-methods based on the lottery-based main practice. Below, generally accepted methods implemented by the firms active in the SBIFFSSM market are tried to be explained.

5.1. Lottery Method

This method aims to enable the customers, getting together and forming a group to have real-estates (houses) or vehicles without any interest or delay interest by means of mutual support. The installment term is determined equal to the number of customers in a group. In this method, there is a monthly lottery draw among the customers entitling to have a house or a vehicle by firstly participating in the system before a public notary. As a result of the lottery draw, the order where the

customers will own their houses or vehicles is determined. Although, it varies from firm to firm, these lottery draws generally continue until the half of number of installments. By this way, customers can have their houses or vehicles before waiting for all installments to be due and paid.

5.2. Mid-Due Delivery Method

In this method, the customers participating in a group can have their houses or vehicles in the middle of the due term without participating in the lottery system. In this system, the price of the house or vehicle considered to be bought is paid in equal installments.

5.3. Early-Delivery with Deposit Method

In this method, the customer involves in the system by paying a deposit. The amount of the deposit paid by a customer enables for the customer to pay it earlier or later to reach the house or vehicle desired to be bought. The amount remaining after the deposit is again paid in equal installments. Installments are fixed, interest-free and are not subjected to any delay interest.

6. PREVIOUS STUDIES ON THE SUBJECT

Expansion and development of the SBIFSSM system which used to be traditionally executed among people, the system has become the point of interest for the researchers and academics in Turkey and the World. In the literature study, no study with respect to marketing perspective has been found from the studies access related with the subject, it has been recognized that the studies which have been conducted previously and accessed by us are mainly related with financial issues. Therefore, the studies related with finance are included in the studies conducted on this topic.

In the study of Adams and De Sahonero (1989), it was determined that functionality of Rosca was higher than official financial system of Bolivia, participation of people in Rosca was high and this system was mainly preferred by consumers specifically working in public institutions, several consumers overcame their financial difficulties and the most important reason for participation was making savings. In the study of Besley, Coate and Loury, they have come to the conclusion that each type of Rosca is a structure which enables consumers without any access to credit markets to improve their prosperity, the participants come together for meeting similar needs and fund provision is done randomly (1993). In the study of Kriton, it has been found that the structural harmonization policies implemented in Jamaica prevent consumers in the low-income group to access financial supports, therefore, Rosca has become an important financial resource for low-income consumers and also become an indispensable part for their survival strategies and the serious funds established through Rosca act as the buffer against social disturbances (1996).

In the study of Anderson and Baland (2002) conducted in Kenya (Nairobi), it has been determined that the wives use Rosca as a strategy for protecting their income by indicating that they make savings against their husbands. In the study conducted by Satkunasingam and Shanmugam, it has been determined that Roscas are commonly used in rural and suburban parts of Malaysia and participants of the system are mainly consisted of the women from low and middle income levels. It has been concluded that the Rosca is used for savings or as a credit instrument and advantages of Roscas are more than their risks, legalization of Roscas will not eliminate their benefits while it will significantly reduce associated risks (2006). In the study of Eroğlu (2010), in contrary with showing "the Gold Day" system as a spare time activity for middle-class women, it is used as an instrument for saving and personal prosperity both for consumption and investment needs of poor

households and on contrary to the traditional perspective, these households use this system even if there are official credit and saving options.

In the study of Kedir and Ibrahim, it has been concluded that the Muslims, the individuals living in more prosperous households, freelancers, private sector personnel and the households with more than one wives have higher possibility to participate in Roscas and related savings are not influenced from the characteristics of the off-the-books institution, but significantly from the characteristics of its members (2011). Ergüven and Kaya have determined in their study for determining the grounds for preferring the cooperation system that the interest-free structure of the system, its low-cost and individual and flexible payment structure, having a house just like paying a rent and implementation of financial procedures easily and in short term are the main reasons for preferring that system (2016). In the study of Kahyaoğlu, Alpay and Yavuz (2016), they have concluded that new reasons for participating in Rosca might be avoiding drawing interest and becoming socialized as well as socio-economical and demographical characteristics of people are also among the reasons in participating in Rosca. In the study of Okur, Çatıkkaş and Ersoy, they have suggested that the savings based interest-free financing system is a shadow banking practice, the system is a potential risk factor for economy of the country as it is out of the regulations and inspections on the banking system, urgent regulations are needed on that system and these regulations must be specifically focused on licensing and inspection (2018). In the study of Yazıcı (2019), it is suggested that the savings based interest-free financing system as an alternative financing system must be developed to address the all parts of society for encouraging saving specifically for acquiring real-estates and vehicles.

7. CONCLUSION

The service sector intended for customer expectations refreshes itself by every passing day and accordingly new service sectors and approaches arise in accordance with customer expectations. Marketing of the savings based interest-free financing system has arisen as a new service approach for meeting customer expectations. Although, there are several SBIFFSSM-like structures in the world which do not involve any corporate structure, it can be said that the system has completely reached a corporate structure in Turkey.

SBIFFSSM system is carried out by several firms in Turkey as a service marketing method. This service marketing approach aims to use savings of consumers, completely through cooperation, solidarity and cooperation and create values for the consumers benefiting from that service. The chance to own a real-estate or a vehicle is provided by the firms providing this service according to the aforementioned purpose to consumers (specifically the ones with low-income) through appropriate terms and payment options. In the SBIFFSSM system, firms do not sell real-estate or vehicles to consumers; they do not obtain credit or similar products from banks or other financial institutions. They try to meet the financing needs of consumers through own savings of them by marketing organization service. In return, they only get organization service fee.

In time, the interest and increasing demand shown by consumers have increased the number of firms carrying out SBIFFSSM activities. The reasons for increasing interest and demand of consumers can be listed as the interest-free marketing approach, no additional cost loaded on consumers, provision of interest-free installments without any delay interest and availability of payment options affordable by all budgets. Religious values can be seen as the most important reason for increasing market share of the firms acting in that market.

SBIFFSSM which can be considered as purchasing of consumers a financing organization service based on a specific timeframe in a specific order can be called as a service marketing approach completely based on consumers, solidarity, collaboration, cooperation and savings of consumers. Within this approach, this is a service for consumers and a service sale for firms. SBIFFSSM system has already been presented to consumers as an option for real-estate and vehicle purchases. However, this approach can be used for other purposes. It is possible to benefit from this approach in the fields of energy, education, healthcare and etc.

It is obvious that the firms carrying out their activities in the SBIFFSSM system have shown a particular success in finding customers. However, the SBIFFSSM system completely operates based on trust. Completely trust-based nature of the operation is a restrictive factor for developing this marketing approach. Absence of state support for the funds invested by consumers and the performance bonds provided by firms are considered insufficient by consumers with regards to security. Furthermore, the presence of consumers still hesitating whether the provided service is in accordance with the Islamic principles can be considered as the reason restricting the development of this marketing approach and the customer portfolio of firms acting in that field.

Considering the income level of consumers (freelancers, farmers, civil servants, laborers) in Turkey, it is thought that SBIFFSSM system can develop more by addressing more consumers. In order to achieve this, in addition to the contract signed with consumers and the securities (by the service firm or a bank) provided to consumers as alternative security, submitting a bond or a similar instrument to consumers for each monthly installment to be paid and releasing them after related installment is paid will improve the trust of consumers. Providing trainings to the personnel of service firms who are in direct communication with consumers on customer relations and appropriateness of the marketing approach with the

Islamic principles can be considered as issue which will also influence and increase the customer demand. Moreover, as operation of the SBIFFSSM system is mainly based on associational marketing and word of mouth marketing, it is obvious that the firms acting in this market should attach more importance on associational marketing and word of mouth marketing aspects for maintaining their presence and improving their customer portfolio. Another issue considered important for improving SBIFFSSM and increasing customer portfolio of firms is the state guarantee. It is thought that more consumers will take advantage from this service marketing and this will provide contribution in the country's economy, when the funds paid by consumers are taken under state guarantee.

It is expected that this study will shed light on the future studies on the issue. According to this expectation, the researchers, firms and academics willing to conduct a study on SBIFFSSM marketing can examine feasibility of this marketing approach in other countries and the problems experienced both by consumers and firms in SBIFFSSM marketing and recommend their solutions on these issues.

REFERENCES

- Adams, D. W., & De Sahonero, M. L. C. (1989). Rotating savings and credit associations in Bolivia/les institutions informelles de crédit en bolivie (RoSCAS). *Savings and development*, 13(3), 219-236.
- Afzal, M. (1993). Theory and practice of Islamic banking. *Pakistan Economic and Social Review*, 31(2), 102-117.
- Ahmed, I., Nawaz, M. M., Danish, R. Q., Usman, A., & Shaukat, M. Z. (2017). Objectives of Islamic banks: a missive from mission statements and stakeholders' perceptions. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. 8(3), 284-303.
- Akçi, Y. (2020), *İslami Pazarlama*, Y. Akçi, K. Kılınc, A. Yıldız (Edit.), Değişen Pazarlama Anlayışı: Yeni Pazarlama Yaklaşımları II içinde (ss.1-23), 1. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Ambec, S., & Treich, N. (2007). Roscas as financial agreements to cope with self-control problems. *Journal of development economics*, 82(1), 120-137.
- Anderson, S., & Baland, J. M. (2002). The economics of roscas and intrahousehold resource allocation. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(3), 963-995.
- Aslan, R. (2021). *Sorularla Pazar Bölümlendirme*, A. Yıldız, K. Kılınç (Edit.), Sorularla Pazarlama İlkeleri içinde (ss.87-108), 1. Basım, Elazığ: Asos Yayınları.
- Besley, T., Coate, S., & Loury, G. (1993). The economics of rotating savings and credit associations. *The American Economic Review*, 83(4), 792-810.
- Birevim, www.birevim.com, [Erişim Tarihi: 19.01.2020].
- Eminevim, www.eminevim.com, [Erişim Tarihi: 17.01.2020].
- Ergüven, M., & Kaya, F. (2016). Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 24-39.
- Fuzulev, www.fuzulev.com, [Erişim Tarihi: 20.01.2020].
- Kahyaoglu, M. B., Alpay, E. E., & Yavuz, M. (2016). Why People Participate Rosca? New Evidences From Turkey. *Journal of Business Economics and Finance*, 5(2), 242-257.
- Kaya, F., & Ergüven, M. (2015). A Study on Factors Affecting Customers' Preferences of Cooperation System in Housing Finance. *International Research Journal of Applied Finance*, 6(9), 598-615.
- Kedir, A. M., & Ibrahim, G. (2011). ROSCAs in Urban Ethiopia: are the characteristics of the institutions more important than those of members?. *Journal of development studies*, 47(7), 998-1016.
- Kirton, C. (1996). Rotating savings and credit associations in Jamaica: some empirical findings on partner. *Social and Economic Studies*, 45(2/3), 195-224.
- Kumbasar, M. (2016). Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5).
- Okur, M., Çatırkaş, Ö., & Ersoy, M. (2018). Bir Gölge Bankacılık Uygulaması Olarak Gayrimenkul Finansmanında Alternatif Bir Faizsiz Finansman Modeli: İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Modeli. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 16.
- Orhan, Z. H. (2018). Business model of Islamic banks in Turkey. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. 9(3), 290-307.

- Satkunasingam, E. B., & Shanmugam, B. (2006). Underground banking in Malaysia: a case study of ROSCAs. *Journal of Money Laundering Control*, 9(1), 99-111.
- Soualhi, Y. (2012). Bridging Islamic juristic differences in contemporary Islamic finance. *Arab Law Quarterly*, 26(3), 313-337.
- Qadri, S. Q. (2008). Islamic Banking: An Introduction. *Business Law Today*, 17(6), 58-61.
- Qasaymeh, K. (2011). Islamic banking in South Africa: between the accumulation of wealth and the promotion of social prosperity. *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, 44(2), 275-292.
- Yazıcı, M. (2019), Konutta Alternatif Finans Yöntemi Olarak Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 2(3), 224-235.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Tüketicilerde oluşan beklenti ve hassasiyetler, son yıllarda popülerlik kazanan finansal destek pazarlamasına yönelik yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Finansal açıdan “elbirliği sistemi” veya “tasarrufa dayalı faizsiz finansal sitem” olarak tanımlanmakta olan bu anlayışı, pazarlama açısından ise “katımlı pazarlama anlayışı veya sitemi” veya pazarlama bakış açısı ile “tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi hizmet pazarlaması” olarak değerlendirmek mümkündür. Bu anlayış, işletmeler tarafından tamamen hizmet pazarlaması anlayışına dayalı olarak yürütülmektedir.

Çalışmanın amacı, katımlı pazarlama olarak adlandırılabilen, finansal açıdan ise elbirliği veya tasarrufa dayalı faizsiz finansal sitem olarak adlandırılan sistemin pazarlama bakış açısı ile ne olduğunu ortaya koymaktır. Bununla birlikte katımlı pazarlama sisteminin üstün ve zayıf yönleri, işleyiş şeklinin nasıl olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle finans yönlü olarak çokça incelenmiş olan bu konunun pazarlama bakış açısı ile incelenmesi çalışmanın özgün tarafını oluşturmaktadır.

Pazarlama Bakış Açısı ile Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi

Pazarlama bakış açısı ile tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi hizmet pazarlamasını (TDFFSHP), belirli bir tüketici topluluğunun belirli bir zaman dilimi içerisinde sırası ile bir finansman organizasyon hizmetini satın almaları olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle pazarlama yönlü olarak dar anlamda bu sistemi, tamamen tüketici destekli, yardımlaşma, dayanışma ve tasarrufa dayalı bir organizasyon hizmetinin pazarlanması olarak tanımlamak mümkündür. Bu anlayışta organizasyonu yapan işletme açısından somut bir malın satışı olmayıp, sadece hizmet pazarlaması söz konusudur. Tüketici açısından ise bir organizasyon hizmetinin satın alınması söz konusudur. Bu anlayışın işleyişinde faizin ve vade farkının olmayışı hizmetin pazarlamasını farklı kılan önemli özellikler olarak değerlendirilebilir.

TDFFSHP'nin ortaya çıkmasında etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler, modern yaşam içerisinde araç veya konut talebi artışına bağlı olarak finansman ihtiyacına olan talebin artış göstermesi, değişik kurum ve kuruluşlar tarafından satışa sunulan mevcut finansal ürün maliyetlerinin yüksek oluşu, tüketicilerin dini değerleri gereği faizli finans sistemlerinden faydalanmak istememeleri şeklinde sıralanabilir.

Bir niş pazar olarak ortaya çıkan İslami finansta (Soualhi, 2012: 313) olduğu gibi pazarlama yönlü olarak, tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi hizmet pazarlamasının da bir niş pazar olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Türkiye'de özel finans kurumlarının hizmet faaliyetlerine başlamalarının iki nedeni olduğu ileri sürülmektedir. Bunlardan birincisi faizden uzak durmak, ikincisi ise geleneksel bankacılık hizmetlerinden faydalanmak istemeyen Müslüman tüketicilerin biriktirdikleri tasarrufları değerlendirmek (Orhan, 2018: 298) olarak kabul edilmektedir.

TDFFSHP'nin her geçen gün gelişim göstermesi yeni işletmelerin bu pazara girişine neden olmuştur. 2018 yılının Kasım ayı itibarıyla pazarda sadece 6 işletme faaliyet gösterirken, 2019 yılının Kasım ayı itibarıyla pazarda 17 işletme faaliyet göstermektedir (Islamic Finance Report, 2019).

Türkiye'de olduğu gibi Dünya'da da TDFFSHP benzeri uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bunlar içerisinde birçok ülkede uygulanan ve en iyi bilineni Roscas olarak adlandırılan yapıdır. Rosca Türkiye'de "Gün", Meksika'da "Tanda", Gana'da "Susu" ve Hindistan'da ise "Chits" olarak adlandırılmaktadır (Ambec ve Treich, 2007:2).

Finans açısından tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi, dayanışmaya dayalı bir model olarak görülmekte ve tüketicilere konut elde etme imkânı sunan bir finans sistemi olarak kabul edilmektedir (Kaya ve Ergüvan, 2015: 599). Pazarlama açısından ise sistemi, bir işletmenin hizmet organizasyonu çerçevesinde,

tüketicilerin belirli bir hizmet ücreti karşılığı organizasyona dâhil olduğu ve tüketicilerin ödeme güçleri çerçevesinde finansal kaynak aktardıkları organizasyon havuzundaki finansal birikimin, organizatör tarafından tekrar organizasyona dâhil olan bir tüketiciye aktarılması hizmetinin pazarlanması olarak tanımlamak mümkündür.

TDFFSH pazarlamasında, adil bir dağılımın sağlanabilmesi için fazla peşinat verenlere daha erken, az peşinat veya hiç peşinat vermeyenlere daha geç fon aktarılmaktadır. TDFFSHP’da tüketiciler genel olarak üç farklı teslim yöntemi ile ev veya araç sahibi olabilmektedirler (Kumbasar, 2016: 157). Bu yöntemleri piyango (çekilişli) yöntem, vade ortası teslim yöntemi ve peşinatlı erken teslim yöntemi olarak sıralamak mümkündür.

Sonuç

TDFFSHP hali hazırda konut ve araç alımlarında tüketicilere seçenek olarak sunulmaktadır. Ancak bu anlayış başka amaçlar açısından da kullanılabilir. Enerji, eğitim, sağlık vb. alanlarda da bu anlayıştan yararlanmak mümkündür.

TDFFSHP’de faaliyet gösteren işletmelerin müşteri bulma açısından belli bir başarı gösterdikleri açıktır. Ancak TDFFSHP hali hazırda tamamen güvene dayalı olarak işleyiş göstermektedir. İşleyişin sadece güvene dayalı olması ise bu pazarlama anlayışının gelişimi için sınırlayıcı bir faktördür. Tüketiciler tarafından yatırılan fonların devlet güvencesinde olmaması ile işletme tarafından verilen teminat mektupları güvence açısından tüketiciler tarafından yeterli görülmemektedir. Ayrıca verilen hizmetin İslami prensiplere uygunluğu konusunda hala tereddüt taşıyan tüketicilerin bulunması bu pazarlama anlayışının gelişimini ile işletmelerin müşteri portföyünü sınırlandıran nedenler olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’de tüketicilerin (serbest meslek çalışanı, çiftçi, memur, işçi) gelir durumu dikkate alındığında TDFFSHP’nin daha çok tüketiciye hitap ederek daha fazla gelişim gösterebileceği düşünülmektedir. Bunun için ise işletmelerin yapılan sözleşme ve tüketiciye alternatif güvence olarak sunulan teminat (işletme veya banka) mektuplarının yanı sıra tüketici tarafından her ay ödenen fona karşılık senet veya benzeri bir belgenin tüketiciye verilmesi ve taksit ödendikten sonra geri alınması tüketici güvenini arttıracaktır. Doğrudan tüketici ile ilişki içerisinde olan işletme çalışanlarının hem müşteri ilişkileri hem de pazarlama anlayışının İslami prensiplere uygunluğu konusunda belirli dönemlerde eğitime tabi tutulması da tüketici talebini etkileyecek ve arttıracak unsurlar olarak ele alınabilir. Ayrıca TDFFSHP’nin işleyişi daha çok ilişkisel pazarlama ağızdan ağıza iletişime dayandığında, işletmelerin varlıklarının devamı ve müşteri portföylerinin artışı için ilişkisel pazarlama ve ağızdan ağıza iletişim konusuna çok daha fazla önem

vermeleri gerektiği açıktır. TDFFSHP'nin gelişimi ve işletme müşteri portföyünün artışı için önemli görülen diğer bir konu ise devlet güvencesidir. Tüketiciler tarafından ödenen fonların devlet güvencesine alınması ile söz konusu hizmet pazarlamasından daha çok tüketicinin faydalanacağı ve bunun ise ülke ekonomisine katkısının daha fazla olacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonucunda, hizmetin faizsiz olarak yürütülmesi, tüketiciye ek bir maliyet yüklememesi ve taksitlerin tüketicinin ödeme gücüne göre belirlenmesi bu pazarlama anlayışının başarısındaki sebepler olarak değerlendirilmiştir. Hizmetin işleyişinin tamamen güvene dayalı olması, sistemi uygulayan işletmelerin özel işletmeler olması ve devlet güvencesinin olmayışı sistemin işleyişini sınırlandıran faktörler olarak görülmüştür.

Bu çalışmanın ileride yapılacak çalışmalara ışık tutacağı beklenmektedir. Bu beklenti doğrultusunda TDFFSH pazarlaması konusunda çalışma yapmak isteyen araştırmacı, işletme ve akademisyenler, bu pazarlama anlayışının diğer ülkelerde uygulanabilirliğini, TDFFSH pazarlamasında hem tüketiciler hem de işletmeler açısından karşılaşılan sorunları irdeleyebilir ve çözüm önerilerinde bulunabilirler.

ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 01.07.2022 Yayına Kabul Tarihi: 25.08.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1139171>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Koç, K. (2022). Rumeli'de Âşarın Arazi Üzerinden Vergilendirilerek Sükûnetin Sağlanması Meselesini Manastır Bölgesinden Hareketle İncelemek. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 487-520.

RUMELİ'DE ÂŞARIN ARAZİ ÜZERİNDEN VERGİLENDİRİLEREK SÜKÛNETİN SAĞLANMASI MESELESİNİ MANASTIR BÖLGESİNDEN HAREKETLE İNCELEMEK

Kemalettin KOÇ*

Öz

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın sonlarında Rumeli'de artarak devam eden sorunları çözmek, bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayacak tedbirleri alarak sükûnetin sağlanması için ıslahatlar yapmak istemiştir. ıslahatların idare edilmesi maksadıyla 1902'de Rumeli Müfettişliği'ni kurmuş, başına müfettiş atamıştır. Yörede yaşanan sıkıntılar başlıklar altında toplanmış, yapılacaklar belirlenmiştir. Bu başlıklardan birisi âşarın tahsilinde yaşanan sıkıntıları gidermektir. Müfettişlik, iltizam usulünün uygulanması esnasında yaşanan olumsuzlukları gidermek amacıyla, bir vergi tahsil yöntemi olan tahmîs-i âşar usulünü deneme kararı almıştır. Bu maksatla, Rumeli Vilâyât-ı Selâse'de 1904-05'te, Manastır vilayeti merkez kazasına bağlı otuz köyde tahmîs-i âşar uygulanmış, sonuçta ahali ve hazine yararına fayda sağlanmıştır. Bu denemenin faydasının teyidi için uygulamanın 1905-06 mali yılında Vilâyât-ı Selâse'nin merkez kazalarına yayılması kararlaştırılmıştır. Usul böylece Manastır kazasında uygulanmıştır.

Uygulamada âşar arazi üzerinden vergilendirilmiş, tahsilat tahmîs usulüyle yapılmıştır. Yılı içerisindeki tahsilat %84,5 olmuştur. Tahsilat, önceki yıllarda %50'lilerde kalmıştı. Âşar tevzi ve tahsilatındaki gecikmeleri önlemek, ahali ve devlet hazinesinde olması muhtemel açığı kapatabilmek

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü kkoc@ksu.edu.tr

ve dolayısıyla ahalinin ekonomik gelirini arttırmak gayesiyle uygulanan bu usulden 1905-06 yılında da başarı sağlanmıştır. Titizlikle yapılan uygulamadan ahalinin gelirinde artış sağlanmış, çiftçiler bazı aksaklıklara rağmen usulden memnun kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin çalışmaları, çiftçilerin ekonomik rahatlamasına ve onların devletlerine olan bağlılığını arttırsa da emperyalist devletlerin özellikle gayrimüslim ahali üzerindeki ayrılıkçı faaliyetlerinden olumsuz etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rumeli Müfettişliği, Manastır Kazası, İslahat, Vergi Tahsili, âşar.

EXAMINING THE QUESTION OF ENSURING SAFETY BY TAXING ASARIN ON LAND IN RUMELI FROM THE MANASTIR REGION

Abstract

Ottoman Empire, XIX. at the end of the 19th century, to solve the increasing problems in Rumelia, he wanted to make reforms to ensure peace by taking measures to ensure the economic and social development of the region. He established the Rumeli Inspectorate in 1902 for the administration of reforms. The problems in the region are grouped under the headings. One of these titles is the difficulties experienced in the collection of tithe. Thus, the Inspectorate decided to try the tahmis-i âşar method, which is a tax collection method. For this purpose, tahmis-i âşar was applied in thirty villages of Manastır district in Rumeli Vilâyet-i Selâse in 1904-05, and as a result, benefit was provided for the benefit of the people and the treasury. With the spread of the practice to the central districts of Vilâyet-i Selâse in the 1905-06 fiscal year, the method was applied in the Manastır district. In practice, the âşar was taxed on the land, and the collection was made by the tahmis method. The collection in the year was 84.5%. The collection was at 50% in previous years. Therefore, this method was also successful in 1905-06. The income of the people was increased by the meticulous implementation, and the farmers were satisfied with the procedure despite some problems. The work of the Ottoman Empire increased the economic relief of the farmers and their loyalty to their state. However, it was adversely affected by the separatist activities of the imperialist states, especially on the non-Muslim population.

Keywords: Rumeli Inspectorate, Manastır District, Reform, Tax Collection, âşar.

Giriş

Manastır Vilayeti mevki olarak Rumeli’nde, Arnavutluk’un doğusunda, Makedonya kıtasının batısında (Mehmed Tevfik, 1327: 102), Selanik’in kuzeybatısındadır. Vilayetin merkezi Manastır kazasıdır. Manastır Kazası ise Pristeri dağının (2617 m.) kuzeydoğu eteğinde geniş bir ovanın kenarında ve Drahor nehri üzerinde yer almıştır. Denizden yüksekliği 550 metre kadardır. Yazın havası serin ve yumuşaktır. Drahor rıhtımları üzerindeki yerler ferahdır. Fakat kazanın etrafı yüksek dağlarla çevrilmiştir. Bulunduğu ovanın bazı tarafları sulak arazi olduğundan dolayı biraz bataklıktır. Bu da kışın sis ve rutubete neden olur. Mevkii itibarıyla Arnavutluk’un kilidi kabul edilmiş olup askeri bir öneme sahiptir. Eskiden beri ordu merkezi olarak kullanılmıştır. İskelesi Selanik’tir. Arnavutluk ve Selanik arasında bulunması ve etrafındaki ovanın çok verimli ve bereketli olması, ticaretine canlılık kazandırmıştır. Sonradan bir demiryolu hattıyla (1894)¹ Selanik’e bağlanması, ticaretini bir kat daha arttırmıştır. Doğusunda Pirlepe, güneyinde Filorina, kuzeyinde Kırçova ve Ohri, batı ve güneybatısında Görice sancağıyla çevrilmiştir. Kazanın yarısından fazlası müslim olup geri kalanı Bulgar, Ulah, Rum ve Arnavut olmak üzere gayrimüslimdir. Tarımsal olarak, vilayetin en verimli arazisine sahip olup meyve ve sebze çeşitleri üretilir. Dağlarının çoğu ormanlarla kaplıdır. Kazada Prespa ve onun güneyinde Vanturuk gölleri mevcuttur (Şemseddin Sami, 1316: 4437).

Manastır vilayeti arazisi verim derecesine göre üç kısma ayrıldığında, Manastır Sancağı arazisi birinci derecede verimli arazisi sınıfına dahildir. Elde edilen zahireler mahalli ihtiyaçlar karşılandıktan sonra ihraç edilmektedir. İhracatı çok olan sancağın, Selanik limanına yakınlığı büyük avantaj olduğu gibi demiryol hattı

¹ Selanik’ten Manastır’a uzanan bu demiryolun inşasına 14 Mayıs 1891’de başlanmış (BOA, Y.PRK.UM. 21/84), Mayıs 1894’te bitirilmiştir (BOA, Y.A.HUS. 296/59).

da bu ticareti kolaylaştırmıştır. Fakat ziraat eski usullerle yapılmakta olup, tarım makineleri yetersizdir. Dolayısıyla arazinin veriminden yeterli derecede istifade edilememektedir. Meyve ağaçları çöktür. 1898 yılı itibariyle arazi tahririnin devam ettiği görülmektedir Şemseddin Sami, 1316: 4438-4439). Bunun yanında kazada hububatin yanında mazi, boya ve tetra, cehri, afyon, zeytin, incir ve palamut gibi ürünler yetiştirilmektedir (BOA, TFR.I.MN., 51/5066-4)

Harita 1: Manastır Sancağı (Mehmed Nasrullah vd., 1325)¹

¹ Bu harita

https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~311586~90081076?qv=q=q%3Apub_list_no%3D%2213019.000%22%3Bsort%3Apub_list_no_initialsort%2Cpub_

Manastır, Makedonya meselesi adıyla uluslararası siyasi bir zemine taşınan bölgenin (Nizamoğlu, 2014: 645), Vilâyet-i Selâse olarak adlandırılan üç vilayetinden birisidir (Söylemez ve Kavgacı, 2021: 2156).

Rum patrikhanesinden ayrı bir Bulgar Eksarhlığı’nın kurulması (1870) ve sonrasında çıkan Bulgar ayaklanmaları ve bütün Slav halkları birleştirme amacı taşıyan Panslavist hareketler sonucunda 1877-78 Osmanlı Rus savaşı çıkmıştır (Beydilli, 1989: 78). Savaş sonunda imzalanan 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması’na göre Selanik, Kosova ve Manastır’da ıslahat yapılması şartı getirilmiştir (Gencer, 1992: 517; Prifti, 2003: 562).

Berlin antlaşması, Makedonya’daki Bulgarların tepkisine yol açmış ve Kresna ve Razlog isyanının sebebi olmuştur. Sofya’da bulunan bir grup Makedonyalı öğrenci 1893’te İç Makedon İhtilâl Örgütü’nü kurmuş ve böylece Makedonya’nın özerkliğini elde etmek istemiştir. 1895’te ise Bulgar hükümetinin de desteğiyle Yüksek Makedonya Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite aynı yıl içerisinde Bulgar hükümetiyle iş birliği yapmış, Avrupa ve Rusya kamuoyunun dikkatini Makedonya’ya çekmek isteyerek Melnik isyanını hazırlamıştır. Bölgede yaşanan bu ayrılıkçı organize faaliyetler yetmezmiş gibi bir de Osmanlı-Yunan savaşı patlak vermiştir (1897). Savaşın galibi Osmanlı Devleti olmasına rağmen Girit’e özerklik verilmiştir. Bu özerklik sonrası Makedon ihtilâlciler örgütler Makedonya’ya Girit benzeri bir özerkliğin verilmesi için daha kapsamlı bir isyan hareketi organizesine yönelmiştir. Makedonya’da iyice örgütlenen İç Makedon İhtilâl Örgütü, 1898’den itibaren silahlı faaliyete girişmiş ve Avrupa’nın müdahalesini sağlayabilmek için Cum’a-i Bâlâ ayaklanmasını başlatmıştır (1902). Bastırılan bu isyanın ardından Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti’nden bölgede reform yapılmasını talep

---

date%2Cpub_list_no%2Cseries_no%3Bc%3ARUMSEY~8~1&mi=10&trs=40 dan alınmıştır. 15.07.2022.

etmişlerdir (Hacısalihoğlu, 2003: 440). Batılıların da etkisiyle bölgede yaşanan bu huzursuzluk hali Osmanlı hükümetinin dikkatini bölgeye yöneltmesine ve bir şeyler yapmasını zorunlu hale getirmiştir.

Bölgedeki isyanlar, çetecilik faaliyetleri, Avrupalı devletlerin çıkarları için meseleye karışmaları, yerel halkın beklentileri ve hükümetin Rumeli topraklarında uyguladığı politikanın beklentileri karşılamaması meseleyi karmaşık bir hale getirmiştir (Tilbe, 2018: 73). II. Abdülhamid, bölgede yaşanan karışıklığa son vermek ve sorunlara çözüm üretmek sükûneti sağlamak amacıyla faaliyete başlamıştır. Padişah, Cuma-i Bâlâ ayaklanması üzerinden fazla bir zaman geçmeden (Yarcı, 2013: 91), Kasım 1902’de Rumeli Vilâyâtı Talimatnamesi ile bu sorunları Osmanlı Devleti adına çözmek için bir formül bulmuştur. Zaten Osmanlı Devleti, taşrada yaşananları teftiş eden, gördüğü aksaklıkları rapor eden ve alınan kararları uygulama gücüne sahip kişileri müfettiş atamıştır. İşte Rumeli’ içinde aynı çözüm düşünülmüştür. Bölgede yaşanan bu sorunları halletmenin bir yolunu bulacak ve icraatları yerinde gerçekleştirecek genel bir vali tayin ederek Rumeli Umumî Müfettişliği’ni teşkil etmiştir. Hüseyin Hilmi Paşa da aynı düşüncelerle Rumeli Umumî Müfettişliği’ne tayin edilmiştir (Tilbe, 2018: 73-74).

Adı geçen vilayetlerde yapılmak istenen ıslahatlar arasında nafia, ticaret, ziraat ve sanayinin geliştirilmesi, nafia müdürlükleri kurulması ve vilayet gelirlerinden pay ayrılması yer almıştır (Alkan, 2015: 248). Âşar tahsilinde yaşanan gecikmeler, bölgede yaşanan sıkıntılar arasında yer almaktaydı. Bölgede âşar tahsil yöntemi olarak iltizam usulünün² uygulanması esnasında ahali ile devlet hazinesinin

---

² Osmanlı Devleti’nde devlete ait bir verginin özel bir şahsa verilmesini ifade eden iltizam terim olarak “*özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması*” olarak tanımlanmıştır. Bu işi yapan kişiye de *mültezim* denmiştir. Genel bir usul olarak ta şöyle tanımlanmaktadır: *Devletin, genellikle belirli bir mekanla sınırlı kanuni ve/veya şer’i vergi unsurlarından oluşan bir demeti ifade eden mukataa birimlerini vergilendirmeyi rekabete açık, ekseriya müzayede ile tespit edilen ve bir bölümü peşin ödenmesi istenen belirli bir yıllık bedel karşılığında,*

Rumeli’de Âşarın Arazi Üzerinden Vergilendirilerek Sükûnetin Sağlanması Meselesini Manastır Bölgesinden Hareketle İncelemek zararına gelişmeler yaşanmaktaydı (Koç, 2020: 304-306). Osmanlı coğrafyasının stratejik bir bölgesinde yer alan Vilâyât-ı Selâse’de de öşür gelirinin eskiden beri erzak müteahhitleri ile nüfuzlu kimseler tarafından yüksek bedellerle iltizam edildiği, iltizam uygulanması esnasında fazla tahsilat yapılarak çiftçilerin mağdur edildiği ve mağduriyetler yaşandığı yönünde idarecilere şikayetler ulaşmaktaydı. Şikâyette bulunanlara arasında hem Müslüman hem de gayrimüslim ahali yer almaktaydı. Ahali tarafından yapılan bu ve benzeri şikayetler karşısında Devlet yöneticileri, haksızlıkların giderilmesi ve şikayetlerin son bulması için çözüm arayışına girmişlerdir. Çözüm olarak, âşar tahsilinde tahmîs usulünün³ uygulanarak geçmiş beş yıllık ihale bedellerinin tahmîs esası olarak kabul edilmesinin uygun olacağı görüşü kabul edilmiştir (BOA, TFR.I.UM., 30/2912-20). Rumeli Müfettişliği’nin tahmîs usulünün 1905-06 yılı Manastır kazası uygulamasına geçmeden evvel, usulün 1904-05 yılında Manastır Kazası’nın 30 köyünde tecrübe maksadıyla uygulanmasını kısaca hatırlamak, konuya daha iyi görmeyi ve anlamayı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.⁴

1. 1904-05 YILI TAHMÎS TECRÜBESİNE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Manastır Kazasında âşarın tahmîs yöntemiyle tahsil edilerek ahali ve hazinenin gelirini artırmak maksadıyla usulün tecrübe maksadıyla 1904-05 yılında bir denemesi yapılmıştır. Deneme için önceki beş yıl zarfındaki âşar bedellerini ortaya koymak, usulün fayda veya zararının görülmesini sağlayacaktır.

---

sınırlı bir süre (tahvil) için kârı ve zararı kendine ait olmak üzere kabul edecek mültezimlere güvenilir bir kefaletle devretmesidir (Genç, 2000: 154-155).

³ Tahmîs usulü ise herhangi bir yerin geçmiş beş yıllık öşür bedelinin toplanıp, toplamın beşe bölünmesiyle ortaya çıkan bedelin esas kabul edilerek halktan tahsil edilmesi usulüdür (Koç, 2020: 306).

⁴ Manastır Vilayetinin merkez kazası olan Manastır’a bağlı 30 köyde usulün uygulanması için bk. (Koç, 2021a).

R.1319/M.19 03-04 âşar bedeli		R.1318/M.19 02-03 âşar bedeli		R.1317/M.19 01-02 âşar bedeli		R.1316/M.19 00-01 âşar bedeli		R.1315/M.18 99-1900 âşar bedeli	
Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para
17515	10	17631	10	19766	15	15845	30	22831	
65		38		43		68		60	

Tablo 1: Manastır Kazasına Bağlı Köylerin (Hisse-i İlane, %0,5 ve teçhizat dahil) R.1315/M.1899-1900 İle R.1319/M.1903-04 Arası Âşar Bedelleri (BOA, TFR.I..M., 3/239-2)

1.1. Tahmîs Uygulamasının Manastır'a Bağlı Otuz Köyde Tecrübe Amaçlı İcra Edilmesi

Rumeli'de âşar tahsilinde yaşanan sıkıntıların bertaraf edilerek ahalinin gelirinin arttırılması ve dolayısıyla sükûnetin sağlanması amacıyla 1904-05 yılında Manastır Kazası'na bağlı otuz köyde âşar tahmîsi denemesi icra edilmiştir. Tecrübe, otuz köyün yirmi altısında arazi ve dördünde hasılat esaslı üzerine yapılmıştır. Hasılat esaslı üzerine icra edilen dört köyün ahali de gelecek yılda dağıtımın arazi üzerine yapılmasını talep etmiştir (Koç, 2021a: 67-68). Tecrübe neticesinde âşar tahmîsi denemesinden fayda sağlanmış, ahali ile devlet hazinesinin faydasına gelişmeler görülmüştür. Geliri artan ahali bu durumdan memnuniyet duymuştur. Fakat devlet idarecileri tecrübeden sağlanan faydanın teyidini yapmak istemiştir. Bu amaçla Vilâyât-ı Selâse'nin merkez kazalarında 1905-06 yılından itibaren âşarın tahmîs suretiyle arazi üzerine dağıtılması için irâde çıkarılmıştır (BOA, TFR.I.UM., 30/2912-21).

2. TAHMİSİN GENİŞLETİLMESİ

1904-05'te Manastır Kazası'na bağlı otuz köyde âşarın tahmîs usulüyle *arazi* ve *hasılat* üzerine tevzi edilerek tahsilinin, terbi (1/4) usulünden daha faydalı olduğu tecrübe edilmiştir. Ayrıca tahsilatın gerçekleşmesine göre, tahmîs usulünün iltizama göre başarılı olduğu görülmüştür. Bu tecrübenin ardından otuz köyde

yapılan denemenin, adı geçen usulün diğer kazalara da yayılması için yeterli olamayacağı düşünülmüştür (Koç, 2021a: 67).

Bu ilk tecrübenin değerlendirmesi yapılarak çıkan sonuçlar 19 Şubat 1905’te Sadaret’e gönderilmiştir. Bu değerlendirmeye göre, Manastır Kazası’na bağlı otuz köy dışındaki diğer köyler ile Selanik ve Kosova⁵ vilayetleri merkez kazalarında da 1905-06 yılında, R.1315/M.1899-1900 yılından R.1319/M.1903-04 yılına kadar beş yıllık varidatın zammı esas alınarak tevziata başlanmasına karar verilmiştir. Uygulama ahali tercihine bırakmayıp mecburi olacaktır. Bu yüzden usulün 1905-06’da Rumeli Vilâyât-ı Selâse’nin yalnız merkez kazalarında denemesine devam edilmesi uygun bulunmuştur. Usulün ancak bu denemelerden sonra edinilecek yeni tecrübelerle, ilerleyen süreçte yavaş yavaş diğer kazalara yayılması isabetli görülmüştür. Denemeye her vilayetin merkez kazalarında başlanmasının sebebi ise denemenin merkez kazaların idarecileri olan valileri ile defterdarları tarafından doğrudan doğruya gözetilmesi ve idare edilmesinin başarıyı arttıracığı düşüncesidir. Dolayısıyla uygulama esnasında meydana gelebilecek zorluk ve itirazlar vali ve defterdarlar tarafından kolaylıkla incelenecek ve çözülecektir (BOA, TFR.I.UM., 30/2912-27).

Tahmîs usulünün Vilâyât-ı Selâse merkez kazalarında 1905-06’da uygulanması ve bitirilmesi Bâb-ı Âlî’ye teklif edilmiştir. Manastır Valisi Hâzim,⁶ Manastır Kazası âşarının 1905-06 yılına mahsuben tahmîs bedeline bağlanarak tahsil edilmesi için memur seçilmesi ve tayin edilmesi için Sadaret makamından henüz bir emir gelmediğini belirtmiştir. 15 Mart 1905’te Rumeli Müfettişliği’nden konu ile ilgili gelen cevapta, bu iş için yetkili memurların seçimiyle ilgilenilmesi tavsiye edilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 58/5763). Ayrıca Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa’nın, tecrübenin 1905 yılında Vilâyât-ı Selâse’nin merkez kazalarına da

⁵ Kosova Vilayeti’nin merkez kazası Üsküp’te usulün uygulanması için bk. (Koç, 2021b).

⁶ Manastır valisinin tam adı, Ebu Bekir Hâzim’dır. Bkz. (BOA, TFR.I.MN., 89/8882).

yayılması için merkezden izin istediği anlaşılmaktadır (BOA, Y.A.HUS, 485/20-4; BOA, İ.ML, 63/41). 28 Şubat 1905'te yöntemin merkez kazalara da yayılması için yazışmalar devam etmiştir (BOA, BEO, 2514/188544). Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa 1 Nisan 1905'te tahmîs usulünün Selanik, Manastır ve Kosova kazalarında uygulanması münasip görülmüşse memurların seçimi ve defterlerin hazırlanmasına başlamak üzere sonucun bildirilmesini istemiştir. Neticede 2 Nisan 1905'te yöntemin uygulanması kabul edilmiştir (BOA, BEO, 2541/190537).

4 Nisan 1905 tarihinde ise Vilâyât-ı Selâse'de âşarın tahmîsle arazi üzerine tevzii/dağıtımı ve uygulamanın birkaç haftaya kadar başlatılması kararı alınmıştır. Bu amaçla her kazada arazilerin yazılması ve bedellerin araziye dağıtılması için, yedişer kişiden oluşan sekiz komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Kazanın durumu, kaza arazisini ve ziraatı bilen doğru, dürüst ve işinin ehli görevlilerin seçilerek işe alınmasına başlanması istenmiştir (Koç, 2021b: 1286).

Öşrün arazi üzerinden maktuan suret-i istifası hakkında 29 Aralık 1879 tarihinde hazırlanan nizamname layihası (BOA, A.DVN.MKL., 18/13), 7 Nisan 1905'te tekrar göz önüne alınmıştır. Layihada, devlet tarafından belirlenecek yerlerde maarif ve menafi hissesi ile birlikte âşar tutarlarını toptan tahsil edileceği tekrar edilmiştir. *Âşar vergisi, nahiyeye tayin edilecek tahrir ve tevzi heyetleri adıyla bir memur ve bir kâtip, köyleri dolaşip köylerin tahsisatını bitirecektir. Tevzi işlemi için, âşarın geçmiş beş yıllık toplam gelirinin beşe bölünmesiyle ortaya çıkan ortalama bedel dikkate alınacaktır. Bu bedel, beş sınıfa ayrılan arazi üzerinden alınacaktır. Hurma, zeytin, incir ve palamut gibi ağaçların öşür bedeli ağaç başına dağıtılacak ve üç sınıf üzerinden alınacaktır. İpek öşrü ise tahmîs haricinde tutularak ayrıca tahsil edilecektir* (BOA, TFR.I.M., 7/663; Akkuş, 2011: 342; Koç, 2021b: 1286-1287; Koç, 2021c: 104-105). Böylece öşrün arazi üzerinden maktuan alınması tarif edilmiş ve konu hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Mayıs 1905 tarihinde Vilâyât-ı Selâse defterdarlıklarına, tahmîs-i âşara gönderilecek memur ve katiplerin zaruri masrafları için gerekirse yarım maaş verilmesi ve bu paranın da âşar masrafı ödeneğinden mahsup edilmesi bildirilmiştir (BOA, TFR.I.UM., 8/711-10). 10 Haziran 1905 tarihinde ise köylerin tahmîs bedellerine, masraflar ve tahsil ücreti ile doğal afetler karşılığı olmak üzere %5 ilave edilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 65/6457-1, 3). Bunun yanında vilayetlerde mahsuller olgunlaşmaya başlayıp tahsil zamanı da gelmiştir. Buna rağmen, Vilâyât-ı Selâse defterdarlıklarından tahsildarların seçilip tayin edildiklerine dair henüz bilgi gelmemiştir. 29 Ağustos 1905’te Vilâyât-ı Selâse defterdarlıklarına yazı gönderilerek, tahsildar tayin edilmiş ise haber verilmesi, henüz tayin yapılmamış ise acele olarak görevlilerin seçilerek tayinlerin yapılması talimatı verilmiştir (BOA, TFR.I.UM., 9/847). Sadrazam Ferid tarafından, Vilâyât-ı Selâse’ye, öşür tutarının tahsili için ayrıca istihdam edilecek tahsildarların aidatının öşür tutarına eklenecek %5 den ödenmesi tavsiye edilmiştir (BOA, TFR.I.UM., 9/874-1).

Manastır’da tahmîs-i âşarın uygulanmasına karar verildikten sonra, arazi tahriri ve tevzi işlemlerine başlanmıştır. Sekiz kolda bulunan ve işlemleri yapılan köylere ait cetveller haftalık olarak hazırlanmıştır. Manastır Defterdarı İsmail Zihni, 18 Haziran 1905 tarihinde, tahmîs-i âşar memurlarının hazırladıkları ve içeriğinde köylerin isimleri, köylerin tahriri ve tevzisinin başlama ve bitiş tarihlerini gösteren haftalık cetveli Rumeli Müfettişliği’ne sunmuştur. Cetvelde, tahriri ve tevzisi bitirilen köy isimleri ve köylerin bağlı oldukları kollar kaydedilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 66/6522).

3. KÖYLERE AİT BİLGİLERİN DEFTERE KAYDEDİLMESİ

30 Ekim 1904 tarihinde Manastır Sancağı’na bağlı kazaların terbi (1/4), tahmîs (1/5) ve tesdis (1/6) bedellerini gösteren cetvel hazırlanmıştır. Aynı zamanda tahmîs bedeli işlemlerinin nasıl yapılacağı da tarif edilmiştir. Bu tarife göre,

- İşleri yürütmek için seçilen görevliler, vazifesi dâhilindeki köylerin bedel miktarıyla kaç dönümden ibaret olduğunu deftere kaydedeceklerdir.

- Defterlerin tanzimi bitirildikten sonra bunların birer suretleri merkez kazadaki Tevzi Şubesi'ne gönderilecektir.

- Bununla beraber onaylı bir nüshası da köyde cami, kilise, okul gibi insanların yoğun olarak bir arada bulunduğu yerlere asılıp ilan edilerek, bütün köy halkına itiraz hakkı verilecektir. İtiraz olur ise tevzi heyetleri, açıklamalı itirazları köyün ihtiyar meclisine getirterek defterle karşılaştıracak ve sonrasında bir neticeye varılacaktır. Verilen kararı daha sonra itiraz sahiplerine bildireceklerdir.

- Tahmîs bedelinin dağıtılabilmesi için, her köyün sahip olduğu arazinin nevi (arazide hangi tür ürün yetiştiği), miktar ve dereceleri ile bilinmesi gereklidir. Bunun için belirtilen çalışmalara başlanarak bitirilmesi öncelikli ve gerekli görülmüştür.

- Tahrir memurlarının hazırlayacakları defterlere yapılabilecek itirazların, kaza kaymakamına verilmesi istenmiştir. İtirazlar kaymakam ile Tevzi Müdürü tarafından incelenecektir. İtirazlara doğru kararlar verebilmek için gerek ihtiyar meclisini tahkike memur etmek ve gerek tahrir memurlarını köye göndermek şeklinde tahkikat yapılması gerekecektir.

- Bunun yanında defter suretinin kazaya gönderilmesi ve özellikle tekraren itirazların olması, işin uzamasına yol açacaktır. Bu yüzden bütün ahaliden beyanname alınmayıp, arazi sahiplerinin ifadesi üzerine memurlar tahrir ederek yani araziye deftere kaydederek, nahiyenin tahrir işlemleri bitirilecektir. Ayrıca tahrir memurları dağıtım işleri için tekrar köye geleceklerinden, ahalinin yapacakları itirazları, nahiyelerini tahrir etmekte olan memura doğrudan doğruya yazılı olarak ve sözlü olarak beyan edeceklerdir. Bundan dolayı merkez kazaya defter gönderilmeyip, defter suretinin cami, kilise ve okul gibi insanların toplandığı mahallerde asılmasının daha doğru olduğu kabul edilmiştir.

• Böylece her köyün tahriri bitirildiğinde, defter sureti iyice incelenip ilan edildikten sonra, halkın on beş gün itiraz hakları olacaktır. Köy halkından herkes, ilan tarihinden itibaren itirazda bulunabilecektir. Yapılan itirazın önemine göre yapılacak tahkikat ya köyde yapılacak yahut nahiye arazisini tahrir etmiş olan tevzi heyeti tarafından yürütülecektir. Böylece arazisi noksan yazılan köylülerin öşür bedelinin, başkalarına yüklenerek tahsilinden dolayı zarara uğramaları engellenecektir (BOA, TFR.I.MN., 51/5066-3).

3.1. Tahmîs-i Âşar’ın Belirlenmesi Ve Dağıtımı

30 Ekim 1904 tarihli tarifnameye göre her nahiyeye bağlı bulunan köylerin defterleri düzeltilip kesinlik kazandıktan sonra, öşür bedeli belirlenip dağıtılacaktır. Bu maksatla, her köyün geçmiş beş senelik âşar bedeliyle esas olarak alınacak bedellerin defteri, Kaza İdare Meclisi’nden Bidayet Memuriyetindeki tahrir memurlarına teslim edilecektir. Bundan sonra, tahriri biten köye tevzi için gelindiğinde, buralarda yapılan itirazları tarafların hazır olduğu köyün ihtiyar meclisinde çözmek ve çözüldükten sonra tahmîs bedelini tevzi etmek mümkün olacaktır. Bedelin tevzisinden sonra ahalinin tekrar itiraz hakkı olacaktır. Bu ikinci itirazlar merkez kazada görüleceğinden dolayı, tahrir işlemlerinin Kaza İdare Meclisi’nde incelenmesine gerek olmadığı uygun görülmüştür. Bunun yanında, tahmîs bedellerinin belirlenmesi tahririn bitirilmesine bağlanmayıp, daha mart ayı başlangıcında hesap edilmesi uygun görülmüştür. Bu yüzden her köyün 1900-01 - 1904-05 yılları arasındaki beş yıllık, gerek hububat gerek mazı gerek boya ve tetra, cehri, afyon, zeytin, incir ve palamut gibi ayrıca ihale edilen öşür gelirleri, hisse-i menafi ve masraf miktarı ile kaza kayıtlarından çıkarılacaktır. Böylece bir köyün bütün âşar ve hisse-i ianesinin ortalaması alınacak, yani beş yıllık gelirin hepsi tahmîs edilerek elde edilen miktar esas bedel olarak kabul edilecektir (BOA, TFR.I.MN., 51/5066-4).

Aynı dönemde, Manastır Sancağı'nda, sancak merkezi olan Manastır Kazası'yla Pırlepe, Filorina, Kırçova ve Ohri kazaları olmak üzere beş kazanın terbi, tahmîs ve tesdis bedelleri belirlenmiştir. Bedeller belirlenirken, kazaların geçmiş dört, beş ve altı yıllık bedellerinin ortalaması alınmıştır. Eski öşür miktarına *teçhizat* ve *hisse-i iane* adlarıyla iki vergi eklenmiştir (BOA, TFR.I.MN., 51/5066-1).

2 Kasım 1904 tarihinde ise Manastır Kazası'nda, tahmîs yöntemiyle bedele bağlanan 164 köyün âşarının miktarını içeren tevzi defterleri hazırlanmıştır. Defterlerde R.1320/M.1904-05 yılında müzayede ile ihale edilen köylerin R.1315/M.1899-1900 ile R.1319/M1903-04 arası ve R.1316/M.1900-01 - R.1320/M.1904-05 yılına kadar *hisse-i iane* ve *teçhizat*-ı askeriyenin dâhil olduğu beşer yıllık âşar bedeli miktarını gösteren tablo hazırlanmıştır. Tablo ayrıca R.1315/M.1899-1900 yılından R.1320/1904-05 yılına kadar *hisse-i iane* ve *teçhizat*-ı askeriye tertibi ile beraber öşür bedelleri miktarıyla sūdüsünü yani altıda birini içermektedir. Birinci defterin müfredat ve sonuç kısımlarında, arazi sınıflarının fiyatlarında görülen farklılığın birkaç sebebi olduğu düşünülmüştür. Bu sebeplerden ilki, eskiden âşarın müzayedesini yapılırken mültezimler arasında olması muhtemel olan rekabet, bazı köylerin öşür bedellerinin düşük olmasına yol açmıştır. Diğer sebep de birtakım köyler, mevki ve hasılat yönüyle arazi değerinden etkilenmiş ve böylece farklılık oluşmuştur. Diğer defterde yalnız bu sene âşarı ihale edilen köylerin tahmîs (1/5) ve tesdis (1/6) bedelleri gösterilmiştir. Birtakım köylerin âşarı da emaneten idare edildiğinden, öşür bedeli miktarı henüz kesinlik kazanmamıştır. Bundan dolayı yalnız ihale edilen köylerin âşarı esas alınmıştır. R.1316/M.1900-01 yılından R.1320/M.1904-05 yılına kadar beş yıllık miktar ile hepsinin gösterilmesi, gelecek yıl bedel olarak kullanılacağı düşüncesindedir. Bu köylerde R.1315/M.1899-1900 yılından R.1319/M1903-04 yılına kadar tahmîs bedelinin gösterilmesi ise birbirine olan oran ve farklılığının belirlenmesi amacını taşımıştır. Bu şekilde köylerin ayrıntılarının gösterilmesi tercih edilmiştir. Ayrıca ileride tesdis usulünün uygulanabileceği düşüncesiyle, R.1315/M.1899-1900

Rumeli’de Âşarın Arazi Üzerinden Vergilendirilerek Sükûnetin Sağlanması Meselesini Manastır Bölgesinden Hareketle İncelemek yılından itibaren altı yıllık tutar ile tesdis miktarı hesaplanmıştır (BOA, TFR.I.MN., 51/5092). Bu durum Osmanlı Devleti idarecilerinin, âşar bedellerini bu üç usulde hesaplayarak hem çıkan hesapları karşılaştırmak hem de bu usullerin uygulanma ihtimalini göz önünde bulundurmaya istemişlerdir.

3.2. Tahsildar Tayini

Tahmîs-i âşar bedelinin tahsili için tahsildar istihdam edilmesi gerekmiştir. Tahsil mevsimi gelmiş olduğundan, tahsildar tayininin acil olarak yapılması istenmiştir. Tahmîs-i âşar bedellerinin tahsili için tayini gereken on beş kişiden 17 Temmuz 1905’te komisyon tarafından yedi kişi, 20 Ağustos 1905 tarihli tezkere üzerine de altı kişi olma üzere İdare Meclisi tarafından toplam on üç kişi kabul ve tasdik edilmiştir. İki kişi ise atamaya yeterli görülmemiştir. Manastır Defterdarı tarafından 30 Ağustos 1905’te Rumeli Müfettişliği’ne, seçilip tayin edilen on üç kişiden dördünün kefalet senetlerinin mecliste, ikisinin dairede, yedisinin de kefil bulmaya çalışmakta oldukları bildirilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 72/7198).

3.3. Tahmîs Kolları

Tahmîs kolları ve kolların içine aldığı köylerin isimleri aşağıda liste halinde verilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 65/6468-1).

Kol adı	Kola bağlı köy sayısı
Prespa Nahiyesi Kolu	31
Resne’nin Yankofça Kolu	21
Resne’nin Çarizor Kolu	24
Kurşova Nahiyesi Kolu	23
Kılaboçişte ⁷ Kolu	19
Novak Kolu	23
Pormol Kolu	19

⁷ 1530 tarihli Rumeli Vilayeti Muhasebe Defteri’nde Holo-Loçişte [Kolo-Boçişte] adıyla Manastır Kazası’na bağlı bir köy kayıtlıdır. Bu köyün aynı köy olduğu düşünülmektedir. Bkz. (370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937/1530) I, 2001: 107).

Kasaba Kolu	13
Geçen yıl tahmîs edilen otuz köyden on bir köyün ıslah muamelatı için tayin edilen Kolu ⁸	11
Demirhisar Kolu	39
Toplam	223⁹

Tablo 2: Tahmîs Kolları ve Kollara Bağlı Yerleşim Yerlerinin Adları

Manastır merkez kazası tahmîs kol memurlarından, görev yerleri dahilinde icra ettikleri işlemlerin safhalarını gösteren takip defterleri hazırlamaları istenmiştir. Durum 11 Haziran 1905 tarihinde Manastır Defterdarı tarafından Rumeli Vilâyât-ı Şâhânesi Umumi Müfettişliği'ne bildirilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 65/6468-2). Tutulacak defterler hakkında bir talimat hazırlanmıştır. Tahmîs-i âşar işlemleri için evvela tahrir edilen arazinin enva (arazide hangi tür ürünlerin yetiştiği) ve miktarı ikinci olarak ayrılan sınıflarla tevzi edilen öşür bedeli miktarı hakkında köylerde ilan edilecek defterler için örnek defter hazırlanmıştır. Defterlerin bu örneğe göre hazırlanması istenmiştir (BOA, TFR.I.MN., 66/6523). Temmuz 1905 tarihine gelindiğinde, kazada köy tahrir ve tevzisi işlerine tayin edilen kollar, tahmîs bedelinin ancak yarısını tamamlamışlardır (BOA, TFR.I.MN., 68/6774). Bunun yanında Demirhisar Nahiyesi tahmîs-i âşar memuru Hüseyin Efendi, 281.000 kûsur kuruş bedel tahmîsi olan otuz dokuz köyün on beş gün evvel tahrir ve tevzi işlemini bitirmiştir. Bu köylerden on bir köyün esas defterini teslim etmiştir. 10 Eylül 1905 tarihinde ise geriye kalan defterlerin de kendisinden alınarak tahsilata başlanacağı bildirilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 73/7280). 16 Eylül 1905 tarihinde 263553 kuruş tahmîs bedeli ve 21 köyü içine alan Çarizor Kolu dahi tahrir ve tevzi işleri zamanından üç gün önce bitirilmiş ve defterlerinin alınarak tahsilatının yapılması kararlaştırılmıştır (BOA, TFR.I.MN., 74/7331). 21 Eylül 1905 tarihinde ise etraf-ı şehir ile beraber 13 köy ve 210254 kuruş tahmîs bedeli bulunan Kasaba

⁸ Bu onuncu kol, bir önceki yıl tahmîs edilen otuz köyden bakaya kalan on bir köyün ıslah muamelatı koludur. Bkz. (BOA, TFR.I.MN., 86/8524).

⁹ Belgede, toplam 220 olarak verilmiştir.

Rumeli'de Âşarın Arazi Üzerinden Vergilendirilerek Sükûnetin Sağlanması Meselesini Manastır Bölgesinden Hareketle İncelemek Kolu'nun tahrir ve tevzisi, zamanından iki gün önce bitirilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 74/7374).

4. TAHRİR VE TEVZİNİN TEFTİŞİ

Osmanlı Devleti, Vilâyât-ı Selâse'de yapılan tahmîs-i âşar işlemlerini teftiş ettirmek istemiştir. Teftiş için Maliye Müfettişi Cemal Efendi görevlendirilmiştir. 3 Haziran 1905'te Manastır'da bulunan Maliye Müfettişi Cemal Efendi'ye, merkez kazada yapılan âşar tahmîsinin teftiş edilmesi hakkında bir yazı gönderilmiştir. Böylece

- Merkez kazada uygulamasına başlanan tahmîs-i âşar muamelesinin talimata uygun bir şekilde devam edip etmediğinin öğrenilmesi
- Gerek merkez vilayet ve gerek tahrir kollarının görevli oldukları köylerin bazılarının ivedi olarak teftiş ve tetkiklerinin yapılarak elde edilecek neticenin bildirilmesi
- Teftiş esnasında herhangi bir zorlukla karşılaşırsa, defterdar ile müzakere edilerek acil olarak çözülmesi
- Tahrir ve tevzinin belirlenen süre içinde bitirilmesini temin edecek tavsiyelere uyulması istenmiştir (BOA, TFR.I.MN., 64/6392).

5. TAHSİL EDİLECEK MEBLAĞ

Yapılan tahrir ve tevzi işlemlerinin ardından, Manastır merkez kazasının 1905-06 yılında yapılması gereken tahsilat miktarını gösteren defter 14 Kasım 1905 tarihinde hazırlanmıştır. Defterde kazaya bağlı köylerin 1905-06 yılına mahsuben tahmîs uygulanan âşarının muafiyun, yüzde yarım öşrüyle menafi ve masraflar hisse-i ianesi, teçhizat-ı askeriye tertibi, tahrir masraflarının karşılığı olan %5'i gösteren kayıtlar bulunmaktadır. Buna göre Manastır merkez kazası köylerinin 1905-06 yılında geçici memurlar tarafından Ribarçe blatasıyla tel süpürge tohumu

ve İstok Yaylağı hasılatından başka tahmîs icra edilen âşarı muaf, yüzde yarım öşür ile masraflar ve menafi hisse-i ianesi, teçhizat-ı askeriye tertibi olmak üzere toplam 3312440 kuruş 2 paradır. Afetler ve tahrir masrafları karşılığı olarak tahmîs bedeline eklenen %5 tutar da 165684 kuruş 10 paradır. Böylece defterde yazılan tahmîs bedeli toplamı 3478124 kuruş 12 paraya ulaşmıştır (BOA, TFR.I.MN., 78/7756).

Görüldüğü üzere Manastır merkez kazasının 1905-06 yılı âşar tahsilatının aslı 3478124 kuruş 12 para çıkmıştır. Bu miktardan 13 Mart 1906'ya kadar 3022289 kuruş 13 para tahsilat yapılmıştır (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-27). Ayrıca Duyun-ı Umumiye tarafından geçen 1904-05 yılına ait âşardan yapılan tahsilata dair gönderilen raporlar, Manastır Defterdarı Zihni Efendi'ye ulaşana kadar kayda geçirilmemiştir. Bu yüzden 1904-05 yılına ait tahsilat görülmemiştir. Bu konuda Duyun-ı Umumiye'den ve Ziraat Bankası'ndan alınan tahsilat pusulalarının raporlarla incelendiği anlaşılmaktadır (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-26). Ayrıca Manastır Kazası'nın öşür varidatının Duyun-ı Umumiye'ye aktarıldığı anlaşılmaktadır (BOA, TFR.I.A., 23/2239-1).

5.1. Tahsilat ve Tahsilat Kollarının Teftişi

1905-06 tarihinde Vilâyât-ı Selâse'nin merkez kazalarında âşar tutarı tahsilatının tahmîs usulüyle alınmasının ardından, tahsilatın teftişi ve ziraat istatistiklerinin hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Bunun için 12 Eylül 1905'te Halkalı Ziraat Mektebi mezunlarından altı kişinin sekizer yüz kuruş maaşla devamlı olarak istihdam edilmesi talep edilmiştir (BOA, TFR.I.UM., 30/2911-3).

Tahmîs-i âşar bedelinin tahsilinin teftişine mükellef olan Halkalı Ziraat Mektebi mezunlarından Kazım ve Ligor efendilerin *akçeye el sürmeyecek kadar dürüst* oldukları belirtilmiştir. Bundan dolayı kefillerini daha sonra vermek üzere işe başlamaları uygun görülmüştür (BOA, TFR.I.MN., 75/7418-1). Rumeli Müfettişi

tarafından tayin edilen iki, komisyon tarafından seçilen üç olmak üzere toplam beş tane müfettiş, Manastır kazasının tahmîse bağlanan öşür bedellerinin tahsilat ve diğer işlemlerini takip ve icra etmek üzere görevlendirilmiştir (28 Eylül 1905). Görevlendirilen müfettişlerin ve tahmîs kollarının isimleri şu şekildedir:

1. Kol Müfettişi Kazım Efendi,
2. Kol Müfettişi Rıza Efendi,
3. Kol Müfettişi Hamza Efendi,
4. Kol Müfettişi Ahmed Efendi,
5. Kol Müfettişi Ligor Efendi’dir (BOA, TFR.I.MN., 76/7507-2-3). Fakat sonradan tahsilatı teftiş ve ziraat istatistik işlerini yürütmek için tayin edilen bu beş kişiden birinin fazla olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle 2. Kol müfettişi Manastırlı Rıza Efendi’nin kaydı silinmiştir. Durum Manastır Valisi Hâzîm tarafından Rumeli Müfettişliği’ne bildirilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 76/7507-4). Böylece, Rıza Efendi’den kalan üç kol tahsildarları diğer kollara ilave edilmiştir. Dolayısıyla

- Kazım Efendi Kasaba, Tırnova, Bukova ve Novak tahsildarı;
- Hamza Efendi Gradeşniçe, Hanalu, Çıkrıkçı, Radobur tahsildarı;
- Ahmed Efendi Sekran, İvanefçe, Berine, Çirnebuka tahsildarı;
- Ligor Efendi Resne, Çarizor, Asomat tahsildarı olmuştur (BOA, TFR.I.MN., 76/7523-1).

Manastır Banka Şubesi Müdürlüğü’nden bildirilen görüşe göre, merkez kazanın tahmîs-i âşar bedeline tahsil masrafı ve afet karşılığı gibi giderler için eklenen %5’in, varidat suretinde gelir kaydı ve masrafların âşar masrafına ilave edilerek muvazeneye toplanması daha uygun bulunmuştur. Bu konuda Bank-ı Osmanî merkez idaresinden izin gelmesi beklenmeksizin, adı geçen masrafların şubeler tarafından tahsilat esnasında ödenmesinin mümkün olacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, masraf senetlerinin diğer masraf senetleri gibi ödemedenden önce tasdiki için şubeye verilmesi uygun görülmüştür. İşlemlerinin bu şekilde

yürütülmesi amacıyla 4 Ekim 1905 tarihinde bir emirname çıkarılmış ve kazaya gönderilmiştir. Bu emirnameye rağmen, bazı aksaklıklardan dolayı, müfettişler maaşlarını alamamıştır. Müfettişler henüz hak ettikleri ilk maaşlarını alamadıklarını belirterek şikâyete başlamışlardır. Manastır Defterdarı tarafından işlemlerin nasıl yapılacağı 14 Ekim 1905'te umumî müfettişliğe sorulmuştur (BOA, TFR.I.MN., 76/7579-1). Müfettişlikten 19 Ekim 1905 tarihinde gelen cevapta, tahmîs-i âşar masraflarının bankanın Üsküp şubesi tarafından ödendiği belirtilmiştir. Manastır şubesinin, masraflar için ayrılan %5'i ödememekte ısrar etmesi halinde, %5 tahsilatının banka işlemlerinden hariç olarak, Mal Sandığı'na emaneten alınarak masrafların ödenmesi tavsiye edilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 76/7579-2). Manastır merkez kazasının 1905-06 yılı tahmîs âşarından tahsil edilecek meblağ aşağıda tablo halinde verilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 80/7943).

İCMAL						
Tahsildar	Hisse-i Teçhizat ve Öşür	İane, Para	Masraflar ve Ücreti ile Afetler Karşılığı (%5)	Tahsil Doğal	Toplam	
	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para
Ahmed Efendi	909.549	30	45.506	37	955.056	17
Kazım Efendi	883.794	36	44.220	36	928.015	32
Hamza Efendi	190.272	38	44.510	10	934.783	8
Ligor Efendi	628.822	29	31.446	6	660.268	35
	3.312.440	03 ¹⁰	165.684	09 ¹¹	3478124	12

Tablo 3: Manastır Merkez Kazasının 1905-06 Yılı Tahmîs Âşarının Aslı

¹⁰ Bu miktar, başka bir belgede 3.312.440,02 olarak belirtilmiştir. Bk. (BOA, TFR.I.MN., 78/7756).

¹¹ Bu miktar, başka bir belgede 165.684,10 olarak belirtilmiştir. Bk. (BOA, TFR.I.MN., 78/7756). Dolayısıyla, rakamlar kaydedilirken (sadece para miktarlarında) sehven yazım yanlışı yapıldığı düşünülebilir.

5.2. 1905-06 Yılı Tahmîs Tutarının Muvazenesi

1905-06 yılında deneme maksadıyla ve tahmîs suretiyle âşarı arazi üzerinden alınan köylerin, önceden sunulan hasılat defterleri üzerine Bab-ı Ali’ye sunulacak pusulanın düzenlenmesinin mümkün olamayacağı beyanıyla,

- Tahmîs edilen beş yıllık tutarların senelik miktarını
- Tahmîs esnasında bedel-i maktu’ olarak kabul edilen meblağı
- Denemeden önceki yılların tahsilatıyla sonraki yıllar tahsilat miktarını
- Muvazene ile fazla ve noksan gibi farklarını gösteren bir pusula

hazırlanmıştır. 1905-06 yılı tahmîs beyanınının 3304345.14 kuruşu hububat âşarı; 7072,02 kuruşu afyon âşarı; 165684,10 kuruşu masraflar ve tahsil ücreti ile doğal afetler karşılığı olmak üzere köylerin öşür bedeline eklenen %5 ve 1022,12 kuruş dağıtım fazlasından oluşmaktadır. Bunların toplamı da yukarıda kaydedildiği gibi, 3478124,12 kuruşa ulaşmıştır. Dolayısıyla, 1905-06 yılı bedeli olan 3478124,12 kuruştan, yıl içerişinde 2939912,05 kuruş tahsilat gerçekleşmiştir. R.1315/M.1899-1900 yılından R.1319/M.1903-1904 yılına kadar beş yıllık ihale bedellerinden gerçekleşen yıllık tahsilatın ortalaması ise 1619953,31 kuruştur. Dolayısıyla beş yıllık bedellere oranla 1905-06 yılı tahmîs tahsilatının fazlası 1319958,14 kuruş çıkmıştır (BOA, TFR.I.MN. 110/10999-1).

Tahmîs-i Âşar Edilen Yıllar	Tahmîs Bedellerinin Beş Yıllık Miktarı		Tahmîs Bedellerinden Yıl İçinde Gerçekleşen Tahsilat		Gelecek Yıla Devri	
	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para
1315/1899-1900	4137954	20	2477749	10	1660205	10
1316/1900-1901	2753034		1709553	10	1043480	00
1317/1901-1902	3440495	10	1837727	00	1602767	20

1318/1902-1903	3061343	10	1810343	25	1250999	25
1319/1903-1904	3168899	30	264394	00	2864505	30
TOPLAM	16521726	30	8099767	30	8421958	35
1321/1905-1906 Beyanı	3478124	12	2939912	05	538212	07

Tablo 4: Manastır Kazası 1905-06 Yılı Muvazenesi (2 Aralık 1906)

Böylece Manastır Kazası'nda 1905-06 yılında tahmîs edilen âşarının önceki beş yıllık bedelleri ve bu yıllarda yapılan tahsilatla, maktu' belirlenen tahmîs bedeli ve bu bedelden yılı içinde gerçekleşen tahsilat cetvelde gösterilmiştir. Cetvelde görüldüğü üzere, Tahmîs-i âşar için temel alınan yıllarda, tahmîs bedellerinin yıllık miktarının ortalaması 3304345,26 kuruş olmuştur. Yalnız R.1315/1899-1900 yılının âşar bedeli diğer yıllara nispetle önemli miktarda fazladır. Diğer dört yılın âşar miktarı ortalaması ise aşağı yukarı birbirine yakındır. Fakat Tahmîs-i âşar için temel alınan beş yılda gerçekleşen tahsilat %50 oranındadır. Âşarın geriye kalan %50 tutarı ise bir sonraki yıla bakaya kalmıştır. Bu miktar bir devlet hazinesi için çok yüksek bir meblağdır. Bakaya miktarındaki yüksek meblağı gören Osmanlı Devleti idarecileri, tahsilatta yaşanan gecikmelerin önüne geçebilmek ve devlet hazinesinde olması muhtemel açığı bertaraf edebilmek gayesiyle, âşarın tevzi ve tahsilatında bir değişiklik yapma zorunluluğunu müşahede etmişlerdir.

Tahmîs-i âşar için temel alınan önceki beş yılın âşar bedeli ortalaması, 1905-06 yılı için beyan edilen tahmîs bedeline çok yakındır. Fakat tahsilatın gerçekleşme oranında büyük farklılık olmuştur. Önceki beş yıllık ihale bedellerinden gerçekleşen yıllık tahsilatın ortalaması 1619953,31 kuruş iken, 1905-06'da 2939912,05 kuruş tahsilat yapılmıştır. Dolayısıyla önceki yıllara nispetle 1905-06 yılı tahmîs tahsilatının fazlası 1319958,14 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ahali gelirinde de artış sağlandığının bir göstergesi sayılmalıdır. Nitekim 1905-06 yılında tahmîs yönteminin kazada yayılması ile yıl içinde yapılması gereken tahsilat büyük oranda tamamlanmıştır. Ayrıca bu oran önceki yıllara nispetle daha

yüksek seviyededir. Dolayısıyla bir sonraki seneye devreden bakaya miktarında da önemli ölçüde düşüş sağlanmıştır.

5.3. Bakaya

Mart-Nisan 1906’da 94963 kuruş 21 para tahsilat yapılabilmıştır (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-20). Bu son tahsilattan sonra Manastır Kazası’nın âşar tahmîsi tahsilatından bakaya yaklaşık %12’dir (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-19). Tahmîs-i âşar bedelinin tahsilinde yaşanan bu gecikmenin, tahmîs usulünün aleyhindeki itirazların artmasına sebep olmuştur. Bu yüzden Manastır valisinden, bakayanın nisan sonuna kadar bitirilmesi ve tahsilat hakkında bilgi verilmesi istenmiştir (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-15).

14 Nisan 1906’da Vilâyât-ı Selâse defterdarlıklarına yazı gönderilerek, merkez kazanın tahmîs-i âşar bedelinden şubat sonuna kadar yapılan tahsilata ilave edilmek üzere mart ayındaki tahsilat miktarının dahi hızlıca bildirilmesi istenmiştir (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-23). Fakat Nisan-Mayıs 1906’da ancak 50810 kuruş 36 para tahsilat yapılmış ve son tahlilde 310060 kuruş 22 para bakaya kalmıştır (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-18).

Manastır Defterdarı İsmail Zihni Efendi, Rumeli Müfettişliği’ne 19 Temmuz 1906’da bir yazı göndererek merkez kazasının tahsilatını bildirmiştir. Yazıya göre, 1905-06 yılı tahmîs âşarından Mayıs/Haziran 1906 süresince yapılan tahsilat, 53009 kuruş 26 para ve Haziran-Temmuz 1906’da 27911 kuruş 35 para olmak üzere toplam 80921 kuruş 21 paradır (BOA, TFR.I.UM., 16/1507-5.).

5.4. Gecikme Cezası

Vilâyât-ı Selâse-i Şâhâne’de âşarın arazi üzerinden tahsilatının uygulanması esnasında, tahsilatta sıkıntı çıkararlara karşı tedbirler alınmıştır. Be tedbirler

kapsamında, bir taksitin ödemesini erteleyenlerden, gelecek taksitte hem geçmiş taksitin ve hem ödeme zamanı gelmiş taksitin tahsil edilmesi istenmiştir. Bununla beraber, gecikme bedelinin de alınması tavsiye edilmiştir. Bu maksatla borçlulardan 2. taksit ödemesi geldiği halde 1. taksiti vermemiş olanların zahire, para ve eşyası üzerinden tahsilatın yapılması istenmiştir (BOA, TFR.I.A., 29/2828). Dolayısıyla devletin vergi borcunu aksatanların hem zahire ve taşınabilir mallarına/para ve eşyasına haciz konulması hem de gecikme cezası alınması için çalışma başlatılmasını istediği anlaşılmaktadır.

3 Mart 1906 tarihinde, Manastır Valisi Hâzim tarafından Rumeli Müfettişliği'ne, ödemede ihmalkâr davrananlar hakkında işlem yapılmasını bildirmiştir. Bu manada tahmîs-i âşardan dolayı olan ödemesini yapmayan ve borçları bulunan bazı memurlar, beyler ve askeri zabıtlere ihbarname gönderilmiştir. Fakat adı geçenler, borçlarını tahsilatara ödememişlerdir. Bu yüzden tahmîs tutarının maaşlarından kesilmesi amacıyla, şubat maaşlarının tevkif edilmesi için izin istenmiştir. Müfettişliğin cevabında, tahmîs-i âşar bedelinden borçlu olan subaylar ile memurlardan her kim borcunu ödememiş ise şubat maaşlarının tamamen alıkoymasıyla beraber taşınır ve taşınmaz mallarının haczedilerek satılması istenmiştir. Ayrıca ödemesini erteleyenlerden memur olanların zimmetlerini ödemedikleri takdirde azledilecekleri ve işten çıkarılacaklarının kendilerine tebliğ edilmesi bildirilmiştir (BOA, TFR.I.MN. 86/8578). Devletin, tahsil işinde ihmalkâr davranarak taksitlerini ödemeyen sivil ve askeri şahıslar hakkında sıkı tedbirler alarak, tahsilatın öncelikle tahsil dönemi içerisinde yapılmasını temin etmeye çalıştığı görülmektedir.

Aralık 1906'ya gelindiğinde, merkez kazanın 1904-05 yılında tecrübe maksadıyla tahmîs uygulanan köylerinden 11584 kuruş ve bütün kazanın 1905-06 yılı tutarından 170971 kuruş olmak üzere toplam 182555 kuruş bakaya devredilmiştir. Rumeli Müfettişliği bu bakaya miktarının uzun müddet tahsil

edilemeyerek aydan aya devredilmesine razı gelmemiştir. Sorunun çözümü için tahsilat müfettişlerine, bakaya her kime aitse adı geçen aydan itibaren her ne suretle tahsil edilerek, bir sonraki aya bir şey devredilmemesi için tebliğ yapılmıştır (BOA, TFR.I.MN., 110/10991-1).

6. TAHMÎS MEMURLARININ TALTİFİ

II. Abdülhamid’in iradesi ile tatbikine başlanan Manastır merkez kazasının tahmîs-i âşar işlemleri bitirilmiştir. Buna göre, 242 köyde işlem yapılmıştır. Bu işlemlerden sonra Manastır Valisi Hâzim, Rumeli Müfettişliği’nden vazifelerindeki başarılarından dolayı âşar tahmîs memurlarının ödüllendirilmesini istemiştir. Bunlardan ilki Manastır Kazası âşarının işlemlerinde başlangıçtan beri gayret gösteren vilayet defterdarı Zihni Efendi’dir. Kendisinin gayreti takdire şayan görülmüş ve Zihni Efendi’nin bir nişan-ı âlî ile taltif edilmesi yanında 4500 kuruş olan maaşının da Selanik ve Kosova vilayetleri defterdarları maaşı derecesine yani 5500 kuruşa yükseltilmesini talep etmiştir (BOA, TFR.I.MN., 78/7764).

Yine Manastır merkez kazası aşarının tahmîs memurlarından Kasaba Kolu memuru Sadık Ağa, Yankofça memuru Ali Haydar Bey, Çarizor memuru Arif ve islah işlemleri memuru Ziya efendilerin sorumluluklarına verilmiş olan yerlerde vazifelerini en iyi bir şekilde yürüttükleri anlaşılmıştır. Özellikle Sadık Ağa, Kasaba kolunun tahrir ve tevzi işlemlerini iyi şekilde yürütecek memur seçildiği sırada, ihtiyarlığından dolayı kol memurluğu görevini kabul etmemiştir. Ancak Manastır Valisi Hâzim’in ısrarı üzerine görevi kabul etmiş ve vazifesini başarılı bir şekilde yapmıştır. Vazifesini o kadar ciddi ve disiplinle yürütmüştür ki işlemler sırasında herhangi bir yakınma ve şikâyet olmamıştır. Hatta kendisinin taltif edilmesine aracılık edileceği dahi vaat edilmiştir. Sadık Ağa’nın 4. Rütbe Mecîdî nişanına sahip olduğu anlaşıldığından, kendisine Osmanî nişanı verilmesi istenmiştir. Diğer görevlilere de gelecek yıl tahmîs edilecek kazalarda istihdam edilecekleri için

bunların da şevk ve gayretlerinin karşılığı olarak Rabia¹² rütbeleriyle taltifleri talep edilmiştir (BOA, TFR.I.MN., 78/7768).

Vali Hâzim, kazanın Tahmîs-i Âşar Komisyonu azalığında bulunan Vilayet Vergi Müdürü Tevfik Efendi'nin de tahmîs işlemlerinin başından sonuna kadar vilayet defterdarıyla beraber özel mesai yaptığını ifade etmiştir. Bu gibi kişilerin devlet tarafından ödüllendirilmesi gerektiğini belirterek, Tevfik Efendi'nin sahip olduğu Saniye rütbesinin Mütemayiz'e¹³ terfisi uygun görülmüş ve müfettişliğin onayına sunulmuştur (BOA, TFR.I.MN., 78/7769).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Rumeli'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve idari olarak kalkındırılarak, burada yaşanan karışıklığa son vermek isteyen Osmanlı Devleti, burada bir ıslahatı gündeme almıştı. Bu maksatla Rumeli Müfettişliği kurularak (1902) Hüseyin Hilmi Paşa müfettiş olarak atanmış ve göreve başlamıştı. Müfettişlik organizesinde bölgede yapılması istenen ıslahatlardan birisi, ahalinin sosyal ve ekonomik olarak kalkındırılması için âşar tahsilatında yaşanan sıkıntıları gidermek olmuştur. Paşa bu maksatla 1904-05 mali yılında, Manastır vilayeti merkez kazasına bağlı otuz köyde âşarın tahsilinde değişikliğe giderek tahmîs-i âşar usulü uygulamaya koymuştu. Usulden ahali ve hazine ekonomik fayda sağlamış ve gelirlerinde artış olmuştur. Gelirde sağlanan bu artış üzerine Osmanlı Devleti tarafından 1905-06 mali yılından itibaren, tahmîs-i âşar usulünün Rumeli Vilâyât-ı Selâse'nin (Kosova, Selanik, Manastır) merkez kazalarına (Üsküp, Selanik, Manastır) yayılması kararlaştırılmıştı. Ayrıca, âşarın arazi üzerinden alınma şeklini açıklayan

¹² Rabia: Osmanlılar'da askerî rütbelerden yüzbaşıya denk mülkî rütbedir (lugatim.com).

¹³ Mütemayiz: Osmanlı devlet teşkilâtında Tanzîmat'tan sonra bir süre kullanılan ve mülkî rütbelerden sâniye ile ûlâ sânişi arasında yer alan bir rütbe [Askerî rütbelerden miralay (albay) karşılığı idi] (lugatim.com).

Rumeli’de Âşarın Arazi Üzerinden Vergilendirilerek Sükûnetin Sağlanması Meselesini Manastır Bölgesinden Hareketle İncelemek yönetmelik çerçevesinde, adı geçen usul Manastır Vilayeti’nin merkez kazası olan Manastır’da uygulamaya konmuştur.

Tahmis usulü için ilk önce Manastır Kazası’na bağlı köylerin âşarının önceki beş yıllık bedelleri hazırlanmıştır. Yani köylerin 1899-1900’den başlama üzere 1903-1904 yılları arasında yapılan öşür tahsilatı ortaya konmuştur. Sonra 1905-06 yılı için bu bedellerin tahmîsi alınmış, her yerin tahmîs bedeli belirlenmiş ve uygulama yürürlüğe konmuştur.

Manastır merkez kazasında 1905-06 mali yılı öncesi son beş yılda tahsilatın ancak %50’si yapılabiliyordu. Geriye kalan %50 ise sonraki seneye bakaya kalmıştır. Tahmîs usulünün uygulanması sonrasında ise beyan edilen tahmîs miktarından %84,5 oranında tahsilat gerçekleşmiştir. Geriye çok az miktar gelecek seneye devredilmiştir. Ayrıca tahsilat miktarında artış sağlanmıştır. Bunun yanında âşar bedeli önceki yılların yaklaşık iki katına ulaşmıştır. Dolayısıyla adı geçen tahmîs-i âşar usulünün iltizam usulüne göre, bazı aksaklıklar olmasına rağmen, ahali ve hazine yararına daha faydalı olduğu teyit edilmiştir. Yalnız âşarın tahmîs suretiyle arazi üzerine dağıtılmasının sıhhatli bir şekilde yapılabilmesi için arazi tahriri işlemi çok önem arz etmiştir. Çünkü arazinin yazımı eksik veya fazla yapılırsa, bu durum ödemede adaletsizliğe yol açacaktır. İçinde bulunulan sıkıntılı dönemde hem arazi yazımı hem de tevzi işlemi yapan memurların gayretleri çok önemli görülmüştür. Ayrıca tahsilat sırasında büyük gayret gösteren diğer görevlilerin çalışmaları da taktire şayandır. Kaldı ki bazı memurlar bu fedakâr ve disiplinli çalışmalarından ötürü Devlet-i Aliye tarafından ödüllendirilmişlerdir.

Manastır merkez kazasında tahmis-i âşar usulü 1911 yılına kadar uygulanmıştır. Böylece suiistimaller ortadan kaldırılmış ve çiftçiler memnun edilmiştir. Bu usulde en çok şikâyet konusu, tahmis usulünün tahmininde bazı arazilerin bedelleri yanlışlıkla ve hata ile fahiş fiyattan tahmin edilmiştir. Dolayısıyla araziden elde

edilebilecek ürün gelirinün üstünde bir bedel belirlenmiştir. Ahali, yaşanan türlü hatalara rağmen tahmis usulünün uygulanmasına devam edilmesinde ısrar etmiştir (BOA, DH.İD., 148/3-2). Çünkü bahsi geçen hatalar kolaylıkla düzeltilebilecek hatalar olarak görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli Müfettişliği kanalıyla 1902-1911 döneminde, Manastır Kazasında aksaklıkları gidererek bölgede ahalinin sosyal ve ekonomik gelirini iyileştirme çabaları meyvelerini vermiştir. Bu çalışmaların neticesinde Ahalide bir memnuniyet görülmüştür. Fakat batılı emperyalist güçlerin milliyetçilik ve özellikle gayrimüslimler üzerinde devam eden ayrılıkçı faaliyetleri ve ayrılıkçıları desteklemeleri, Devlet-i Aliyye'nin bölgedeki çalışmalarının yarım kalmasına neden olmuştur. Kaldı ki Manastır Kasım 1912'de elden çıkmıştır.

Bu araştırma, *Rumeli Müfettişliği'nin Vilâyat-ı Selâse'nin sosyo-ekonomik olarak iyileştirilerek devlete olan bağlılığının güçlendirilmesi için âşarın arazi üzerinden tahmis suretiyle tahsil edilmesi* ile ilgili diğer çalışmalarımızla birlikte tetkik edildiğinde, müfettişliğin adı geçen bölgede ahali ve devletin gelirini artırarak birçok probleme çare bulmaya çalıştığı ve bu konuda yaptığı faaliyetler daha açık olarak görülecektir. Müfettişliğin bu konudaki faaliyetleri ile bölgede nelerin değiştiği kolaylıkla anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Bakanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

Sadâret Divan-ı Hümâyûn Kalemî Mukâvelenâmeler (BOA, A.}DVN.MKL): 18/13

Bâbîâlî Evrak Odası (BOA, BEO): 2514/188544; 2541/190537.

İrâde Maliye (BOA, İ.ML): 63/41.

Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (BOA, TFR.I.MN): 110/10999; 86/8578;
110/10991; 51/5066; 51/5092; 58/5763; 64/6392; 65/6457; 65/6468;
66/6522; 66/6523; 68/6774; 72/7198; 73/7280; 74/7331; 74/7374;
75/7418; 76/7507; 76/7523; 76/7579; 78/7756; 78/7764; 78/7768;
78/7769; 80/7943; 86/8524; 89/8882

Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı (BOA, TFR.I.UM): 30/2911; 30/2912;
8/711;9/847; 9/874; 16/1507.

Rumeli Müfettişliği Sadâret ve Başkitâbet Evrakı (BOA, TFR.I.A): 23/2239;
29/2828.

Rumeli Müfettişliği Müteferrik Evrak (BOA, TFR.I.M): 7/663, 3/239.

Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (BOA, Y.A.HUS): 296/59; 485/20.

Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM): 21/84.

2. Resmi Yayınlar

370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937 / 1530) I. (2001). Ankara:
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire
Başkanlığı.

3. Tetkik Eserler

Akkuş, Y. (2011). *Osmanlı Taşra Maliyesinde Reform: Merkez-Taşra Arasındaki İdarî-Malî İlişkiler Ve Vilayet Bütçeleri (1864-1913)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Tevfik Güran, İstanbul.

Alkan, M. (Nisan 2015). "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umûmî Müfettişliği (1902-1908)", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1): 242-255. DOI: 10.18026/cbusos.00097

Beydilli, K. (1989). "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Mes'elesi'ne Dair". *Osmanlı Araştırmaları*, 09 (09), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oa/issue/10969/131218>

Gencer, A. .İ (1992). Berlin Antlaşması, *DİA*, C.5, TDV, 516-517.

Genç, M. (2000). İltizam. *DİA*, C.22, TDV, 154-158.

Hacısalihoğlu, M. (2003). Makedonya, *DİA*, C.27, TDV, 437-444.

Koç, K. (2020). "Osmanlı Devleti'nde Tahmis-i Âşar Usulü'nün Tercih Nedenleri". *2. Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu (USVES) Tam Metin Kitabı*, Tuğrul Gökmen Şahin (Ed.), Elâzığ: Asos Yayınevi, 302-313.

https://kongre.akademikiletisim.com/files/usves2/usves2_tam_metin_kitapci.pdf

_____(2021a). II. Abdülhamid'in Rumeli Islahatı: Manastır Kazası'nda Tahmîs-i Âşar Usulü'nün Tecrübe Edilmesi (R.1320/1904-05). *International Conference On Ottoman Empire Studies In Three Continents*, Khaled El Jundi Samira Khadhraoui Ontunc (Ed.), İstanbul: Osmanlı Türk Çalışmaları Merkezi, 61-72.

Rumeli’de Âşarın Arazi Üzerinden Vergilendirilerek Sükûnetin Sağlanması Meselesini
Manastır Bölgesinden Hareketle İncelemek

_____(2021b). Üsküp Sancağı’nda Tahmîs-i Âşar Usulü (R.1321/M.1905-1906).

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (2):
1280-1302. DOI: 10.33437/ksusbd.873226

_____(2021c). I. Abdülhamid'in Rumeli Islahatının Vergiler

Maddesinden Bir Kesit: Vilâyât-ı Selâse'de Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak
Tahmîs-i Âşar (1904-1906). *13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Tarih Araştırmaları*.
Ed. Nevim Tüzün, Ankara: İKSAD Yayınevi, 113-114.

Mehmed Nasrullah, Mehmed Rüşdü, Mehmed Eşref (1325). Memalik-i Mahruse-i
Şahaneye Mahsus Mükemmel ve Mufassal Atlas. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye
Matbaası.

https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~311586~90081076?qvq=q%3Apub_list_no%3D%2213019.000%22%3Bsort%3Apub_list_no_init_ialsort%2Cpub_date%2Cpub_list_no%2Cseries_no%3Blc%3ARUMSEY~8~1&mi=10&trs=40 15.07.2022

Mehmed Tefrik, (1327). *Manastır Vilayetinin Tarihçesi*. Manastır: Beynelminel
Ticaret Matbaası.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=304389&dkymId=440805.05.2022>.

Nizamoglu, Y. (2014). Manastır Vilayet Gazetesi Gözüyle Manastır (1905-1906).
VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiri Kitabı, yay.haz. Mustafa Özkan,
Enfel Doğan, İstanbul, 645-665.

Prifti, K. (2003). Manastır, DİA, C.27, TDV, 562-563.

Söylemez, F. & Kavgacı, K. (2021). XVIII. Yüzyıl Sonlarında Manastır Şehrinde İdari,
Ekonomik ve Sosyal Hayat (63 Numaralı Şer’iye Siciline Göre).

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (3):
2154-2173. DOI: 10.33437/ksusbd.922769

Şemseddin Sami. (1316). *Kâmûsu'l-a'lâm*. C.VI, İstanbul: Mihran Matbaası, 4437-4441.

Tilbe, Ö. (2018.). *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumî Müfettişliği (1902-1908)*.
Yayımlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sakarya.

Yarç, G. (2013). Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913).
Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 4 (1): 76-114.
<https://esbadergisi.com/images/sayi6/osmanli-yarci-esba6.pdf>

4. İnternet Kaynağı

<http://lugatim.com/>

EXTENDED ABSTRACT

Monastery is one of the three provinces of the region, which was moved to an international political ground under the name of Macedonian issue, called Vilâyat-ı Selâse.

The Macedonian issue, the establishment of a Bulgarian Exarchate separate from the Greek patriarchate (1870) and the subsequent Bulgarian uprisings and the Panslavist movements aiming to unite all Slavic peoples resulted in the Ottoman-Russian war of 1877-78. According to the Berlin Treaty of 13 July 1878 signed at the end of the war, the condition of making reforms in Thessaloniki, Kosovo and Monastery was introduced. The Berlin treaty caused the reaction of the Bulgarians in Macedonia and was the cause of the Kresna and Razlog rebellion. A group of Macedonian students in Sofia founded the Internal Macedonian Revolutionary Organization in 1893 and thus wanted to achieve the autonomy of Macedonia. In 1895, the High Macedonian Committee was established with the

support of the Bulgarian government. This committee cooperated with the Bulgarian government in the same year and prepared the Melnik revolt by wanting to draw the attention of the European and Russian public opinion to Macedonia. As if these separatist organized activities in the region were not enough, the Ottoman-Greek war broke out (1897). Although the winner of the war was the Ottoman Empire, Crete was given autonomy. These Macedonian revolutionary organizations turned to organizing a more comprehensive rebellion movement in order to give Macedonia a Crete-like autonomy. The Internal Macedonian Revolution Organization, which was well organized in Macedonia, started armed activities since 1898. He initiated the Cum'a-i Bala uprising (1902) in order to ensure the intervention of Europe. After this suppressed rebellion, European states demanded reforms in the region from the Ottoman Empire. This state of unrest in the region with the influence of the Westerners made it necessary for the Ottoman government to direct its attention to the region and do something. Revolts in the region, gang activities, European states' involvement in the issue for their interests, the expectations of the local people and the fact that the policy implemented by the government in the Rumelian lands did not meet the expectations made the issue complicated

II. Abdülhamid started his activities in order to put an end to the confusion in the region and to find solutions to the problems.

Not long after the Cuma-i Bala uprising the Turkish Sultan found a formula to solve these problems on behalf of the Ottoman Empire, with the Rumeli Vilâyet Directive in November 1902. In fact, the Ottoman Empire appointed inspectors who inspected the events in the provinces, reported the problems they saw, and had the power to implement the decisions taken. Here, the same solution was considered in Rumelia. He established the Rumelian General Inspectorate by appointing a general governor who would find a way to solve these problems in the region and carry out the activities on site.

Hüseyin Hilmi Pasha was appointed to Rumelia General Inspectorship with the same thoughts. Among the reforms desired to be made in the aforementioned provinces were the development of public utility, trade, agriculture and industry, the establishment of public utility directorates and the allocation of a share from the provincial revenues. Delays in the collection of Âşar were among the problems experienced in the region. During the implementation of the tax farming method as a tithe collection method in the region, there were developments to the detriment of the people and the state treasury.

In the face of these and similar complaints made by the people, the state administrators sought solutions to eliminate injustice and end the complaints. As

a solution, it has been accepted that it would be appropriate to apply the estimation method in the collection of tithe and to accept the previous five-year tender prices as the basis of estimation.

Before the Rumeli Inspectorate's implementation of the tahmis method in the Manastır district of 1905-06, it is important to briefly remember the application of the method in 30 villages of Manastır District for the purpose of experience, in terms of providing a better view and understanding of the subject.

For the Tahmis method, the previous five years' worth of the tithe of the villages of the Manastır District were prepared first. In other words, the tithe collection of the villages between the years 1903-1904, starting from 1899-1900, has been revealed.

Then, the estimation of these costs for the year 1905-06 was taken, the estimation cost of each place was determined and the application was put into effect. Before the 1905-06 fiscal year, only 50% of the collection could be made in the last five years in the Manastır central district. The remaining 50% is left to the next year. After the implementation of the tahmis method, 84.5% of the declared estimation amount was collected. Very little amount is carried over to the next year.

In addition, an increase was achieved in the amount of collections. In addition, the price of tithe has nearly doubled in previous years. Therefore, it has been confirmed that the aforementioned tahmis-i âşar method is more beneficial for the benefit of the people and the treasury compared to the tax farming method, although there are some problems. Only the land survey process was very important in order to distribute the tithe on the land by estimation in a healthy way.

Because if the land is written incompletely or excessively, this will lead to injustice in the payment. In the current troubled period, the efforts of the officials who are doing both land writing and distribution process should be considered very important. In addition, the work of other officials who showed great effort during the collection is commendable. Moreover, some civil servants were rewarded by the State-i Aliye for their self-sacrificing and disciplined work. When this research is examined together with our other studies on tahmîs-i âşar, it will be understood better that the Rumeli Inspectorate tried to find solutions to many problems by increasing the income of the people and the state in Vilâyat-ı Selâse and its activities on this subject. With these activities of the inspectorate, it will be seen more clearly what has changed in the region.

PİYANO İCRASINDA STİL KAVRAMI

Mehriban MAMMADALIYEVA*

Öz

Makalede piyano eğitimi ve icrasında stil kavramı ayrıntılı bir şekilde araştırılmış olup, sanatçılar, eğitimciler, müzikologlar vb. tarafından yapılan yorumlar incelenmiştir. Bu kavramın farklı dönemlerdeki tarihsel gelişimi ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Stil kavramı, tanınmış piyano eğitimcilerinin yöntemleri ve pedagojik tutumları değerlendirilerek incelenmiş, kişisel gözlemlere ve söz konusu eğitimcilerin deneyimlerine dayanarak piyano icrasında stilin anlaşılması adına çalışma sürecinde gerekli olan bazı kurallar ve öneriler makale sonunda sunulmuştur. Piyano icrasında ustalaşmak, müzikal kimliği kazandırmak ve müzik düşüncelerini profesyonel bir şekilde aktarmak adına yapılan bu çalışma özellikle eğitim alanında faydalı olması düşüncesi ile gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stil, Piyano, İcra, Müzik.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, İğdır Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzikoloji Bölümü, magayeva722@gmail.com

THE CONCEPT OF STYLE IN PIANO PERFORMANCE

Abstract

In the article, the concept of style in piano education and performance has been investigated in detail, and artists, educators, musicologists, etc. The comments made by The historical development of this concept in different periods is explained in detail. The concept of style has been examined by evaluating the methods and pedagogical attitudes of well-known piano educators, and based on personal observations and the experiences of these educators, some rules and suggestions necessary for the understanding of style in piano performance are presented at the end of the article. This study, which was carried out in order to master the piano performance, to gain a musical identity and to convey musical thoughts in a professional way, was carried out with the thought of being useful in the field of education.

Keywords: *Style, Piano, Performance, Music.*

1. GİRİŞ

Piyano eğitimi ve icrasıyla ilgili bilimsel çalışmalarda çok sık görülen kavramlardan biri müzikal stildir. Bu kavram olağanüstü derecede karmaşıktır ve çeşitli uzmanların görüşleri çelişkilidir. Günümüzde piyano eğitimi ve icrasında stil sorunuyla ilgili estetik ve felsefi tartışmalara rastlamak mümkündür.

İcracı (amatör veya profesyonel) sürekli olarak yorumlamanın stilistik görevleriyle karşı karşıyadır ve farklı tarzlar içerisindeki performans oranı, genel estetik düzeyde çözülemeyen zorluklarla ilişkilidir. İcracıda stil duygusunu geliştirmek sorunsalı, müzikal becerilerini, zevkini, onları nasıl şekillendirerek yaratıcı, yetkin, profesyonel bir birey olarak gelişmelerine olanak sağlamak modern eğitim paradigmasının gereklilikleri dâhilinde müzik eğitimcilerinin karşısına çıkmaktadır.

Bu sorunun alaka düzeyi, karmaşıklığı ve çok yönlülüğü, sürekli derinlemesine incelenmesinin ve anlaşılmasının gerekliliği, çalışmanın konusunu formüle etmemize neden olmuştur.

2.AMAÇ VE YÖNTEM

Eğitimde ve icrada stil problemiyle ilgili teorik yaklaşımların incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada veriler literatür taraması yöntemiyle elde edilmiştir. Piyanistlerin ve eğitimcilerin bu konudaki deneyimlerini tarihsel açıdan analiz etmek ve piyano öğrenenlerin stil becerilerini geliştirmek için mevcut yöntemlerin araştırılarak sunulması, günümüz piyano icrası eğitiminde karşılaştığımız kişisel deneyimlerimiz doğrultusunda da gereklidir. Araştırmada veriler, literatür taraması ve gözlem yoluyla elde edilmiştir. Bu bağlamda müzikoloji ve müzik eğitimi alanlarında yapılmış metodolojik çalışmalar incelenmiş ve pedagojik gözlemlere başvurulmuştur. Çalışmanın amacı, piyano öğrenenlerin, icracıların, eğitimcilerin stil duygusu ve üslup becerilerinin oluşumunun psikolojik ve pedagojik koşullarını tanımlamak ve bilimsel olarak doğrulamaktır.

3. Müzik Sanatında “Stil” Kavramı

Geniş bir anlam taşıyan "Stil" terimine sabitlenen içeriğe, tonların çeşitliliği ve anlamsal nüanslar gibi kavramları atfedebiliriz. Bu nedenle bu terim müzik teorisi ve pratiğinde çok sık kullanılmaktadır (Skrepkov, 1973: 257). Latince kökenli “Style” kelimesi, Almanca "Stil", İtalyanca "Stile", Türkçe “Stil” aslında “el yazısı” ile ilişkilidir (Kruntyaeva, Molokova, 1988: 111). İlk başlarda tanınabilir el yazısı, stil, daha yüksek seviyeler için bir kavram olarak bilinse de günümüzde bestecinin kişiliği ve yaratıcılığının ifadesi olarak karşımıza çıkar (Borev, 1969: 350).

Bir sanatçının doğasında bulunan belirli özellikler ve bazen duygusal içeriğin belirli kriterleri anlamına gelen "stil" kavramının, çağdaş anlamda Rönesans sanatçılarının yorumlarından ortaya çıktığını bilmekteyiz (Nazaykinski, 2003:248).

Günümüzde "stil" kavramının kullanım aralığı son derece geniştir. Bazen sanatsal teknikler sistemi, bestecilerin eserlerindeki form ve içeriğin özellikleri ile ilgilidir. "Stil" kavramının bir başka anlamı, müzik ve müzik kültürünün tarihsel katmanları ile ilgilidir. "Stil", ulusal veya yerel bir topluluğun üslubu anlamına gelir. Bu terim aynı zamanda sahne sanatları ile bağlantılı olarak, çeşitli türlerin müziğiyle de kullanılır. Aynı zamanda bestecinin bireysel tarzını bir bütün olarak ele alınışı veya yaratıcılığının ayrı bir dönemine atıfta bulunmak adına karşımıza çıkar (Kauzeva ve Nikolayeva, 2001:208).

Müzisyenler, müzikologlar, filozoflar, eleştirmenler ve diğerleri tarafından sunulan "stil" kavramının yorumlanması da çok kapsamlıdır. Bonfeld'e göre: "Stil, yaratıcı sistemin, sanatsal ifade araçlarının, yaratıcı tekniklerin, içeriğin birliği tarafından yönlendirilen ortaklığıdır" (Bonfeld, 2003:124); Kirnarskaya, Kiyaşenko ve Taraso'ya göre: "Bir müzik tarzı olarak ortaya çıkan, belirli bir sosyo-tarihi zeminde ve birbiri ile ilişkili belirli bir dünya görüşü, sistem, müzik, düşünce, ideoloji ve sanatsal kavramların, örüntü araçları ve bunların uygulanmasıdır" (Kirnarskaya vd., 2003:282). E. V. Nazaykinski ise stili tanımlamak için üç önemli noktayı vurgular:

- tek bir oluşuma ait olmanın göstergesi;
- müzikal, yani kulakla ayırt edebilmek;
- bütünsel bir sistem oluşturmak, belirli bir stilin tüm özelliklerini bu sürece dâhil edebilmek (Nazaykinski, 2003: 20).

V. Hlopkova'ya göre "Stil" kavramını piramit şeklinde birkaç seviyeye bölebiliriz:

1. daha çok tanınan genel stil kavramı Yüksek, orta, düşük stil, yani – ulusal ekol, türlere göre stil.

2. herhangi bir müziğin stili, yani – piyanistlik stili, polifonik stil, melodik stil vb.

3. Yaratıcı bireyin stili, bestecinin stili, icra stili, müzik bilimi stili, bir döneme ait eserin stili (Hlopkova, 1994:15).

V. Meduşevski, stile semiyotik bir yaklaşım önerir. Müzik stilini bir tür gösterge olarak ele alırsak, gösterilenin (üslupta ifade edilen) ve gösterenin (nasıl ifade edildiği) birliği doğal hale gelir. "Sanatsal üslup, dünya algısının bütünlüğü ile birleştirilen, gösterilen bir üslup haline gelen, göstereniyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı – bir ifade araçları sistemi olan eserler temelinde ortaya çıkan semiyotik bir nesnedir" (Meduşevski, 1979:10). V. Meduşevski'nin müzikal stili bütüncül bir tavrın ifadesinden doğar, stilin içeriği stilin yapısında yer alır. Böyle bir bütünsel yorum, maddi manevi başlangıçların sentezidir ve müzik icrasında-eğitiminde uygulanmasına büyük önem vermektedir.

A. L. Nikolaev müzik stili kavramını şöyle tanıtır: "Bu, üç seviyeli bir yapıdır. Alt seviyesi müziğin "özü", yani sestir. Bir sonraki seviye figüratif içerik alanıdır. Üçüncüsü ise en yüksek seviyede felsefi ve kavramsal içeriktir" (Kauzeva ve Nikolayeva, 2001: 286).

3.1. Piyano Eğitimi ve İcrasında Stile Yaklaşım ve Stilin Tarihsel Yönü

"Stil" kavramı, eğitim ve icracılık pratiğinde yaklaşık 18. yüzyılın sonlarından itibaren yer almakta olup bu dönemde icracının rolü önemsenmeye başlar. Kavramın kendisi bir ifade, bir performans biçimi olarak yorumlanır. Müzikal performansa ilişkin olarak "stil" kavramı yüz yıl sonra ortaya çıksa da kavramın kendisi aktüel hale bu dönemde gelir (Kauzeva ve Nikolayeva, 2001: 368.).

19. yüzyılda stil kavramı üzerine daha fazla ilgi görülmektedir. Stil ile ilgili yayınlar ve pedagojik yazılar ortaya çıkmaya başlar. Örneğin, C. Czerny “Tam Teorik ve Pratik Piyano Okulu” (1846) adlı eserinde aşağıdaki ifadelere yer vermiştir: “İcracı her bestecinin yazdığı tarzda icra etmesi gerektiğini ve tüm bestecilerin eserlerini tek bir stilde icra etmenin çok yanlış olacağını bilmelidir... icracı eserin, karakterini bozmamak şartıyla başkalarının yazılarına kendi ruhunu ve kişiliğini yansıtmalıdır” (Alekseev, 1966: 25)

Zamanla “stil” kavramına bağlı icra aslında “nesnellik” ile eşanlamli hale gelmeye başlar. F. Chopin ve F. Liszt isimleriyle ilişkili Romantik icracılık, 19.yüzyılın sonuna kadar kademeli olarak dejenere olmuş, tekrar inşa edilmiş, virtüöze ve akademik yönle ayrılmıştır. Eğitimde olduğu gibi, icracılıkta da "akademik icra" nesnellığın amaçlarını en üst düzeye taşıyarak ön plana çıkarmaya başlar (Alekseev, 1966: 199).

19. yy. sonu ve 20. yy. başlarında “stil” kriterlerinden biri, metni çok net bir şekilde aktararak müziğe kendi yorumlarını, ruhunu katmadan icra etme fikridir. Polonyalı harpsichord sanatçısı W. Landowska’ya göre: “Böylesi duygusuz, sertleşmiş, solgun bir “stil” icracı duygularına zıttır” (Alekseev, 1966: 118)

Bununla birlikte, bu döneme ait olumlu eğilimler de mevcuttur. Bach, Handel, Mozart gibi bestecilerin eserleri düzenlenerek gerçekleştirilen akademik yayınlar, müzikal-teorik ve performans düşüncelerini bir araya getirerek ortaya çıkmaya başlar. F. Busoni’ye göre: “müziği hissetmek için iki şey gerekiyor: zevk ve stil” (Alekseev, 1966: 120). Böylece, stil ve duygu ikili bir değer olarak karşımıza çıkar. İ. Hoffman, kitabının tüm bir bölümünü stil sorununa adanarak, özellikle zamanına göre oldukça ilerici bir düşüncüyü dile getirir: "İcracılık eserin manevi içeriğini ortaya çıkarmaktır" (Gofman, 1961: 57).

Stil kavramı için Landowska, Hoffman, Busoni gibi büyük sanatçıların yorumlarındaki değer içeriğinin, akademisyenlerin geleneklerindeki stil anlayışından çok farklı olduğu unutulmamalıdır. Performansta kişisel yaratıcı başlangıcın reddedilmesi, performans ve icracılığın arka planda kalmasına neden oldu. Busoni'nin sözlerine dayanarak: "gelenek, hayattan çıkarılmış bir alçı maskedir, sadece orijinaline olan benzerliğini tahmin etmeyi mümkün kılan bir maskedir" (Alekseev, 1966: 122).

A. Schnabel de müzikal-tarihsel süreçte stilin kategorize edilmesine karşıdır. Ancak, müzik tarzını anlamının önemini kabul ederek öğrencilere, eseri üzerinde çalışılan bestecinin dilinin özgünlüğünü hatırlatarak müzik tarzları hakkında net bir fikre sahip olmanın gerekliliğini vurguluyordu (Kauzeva ve Nikolayeva, 2001: 215).

Stil sorunlarına hitap eden çağdaş bir diğer araştırmacı E. Y. Lieberman, "Metin ile Piyanistin Yaratıcı Çalışması" adlı kitabında şöyle diyor: "Zamanımızın yazılarını ve çağını inceleyerek, özgünlüğün yeniden canlanması, performans eyleminin bilimsel temeli haline geldi. Gilels, Richter ve 20. yüzyılın diğer sanatçıları bu yeni paradigmanın yaratıcılarından ve taşıyıcılarındandır" (Lieberman, 1988: 155 -156).

3.2. Piyano Pedagojisinde Stil Duygusu Ve Üslup Becerileri Oluşturma Yöntemleri

B. Yavorsky ve K. Igumnov gibi piyano eğitimcileri, "stil her şeyden önce gelir; icracı stili değiştirerek bestecinin yüzünü değiştirir" düşüncesindeydiler (Alekseev, 1966: 199). Ancak, müzik eserleri "bilindik bir stil esnekliğine sahiptirler" (Feinberg, 1969: 598).

Müzik performansı her zaman iki kişinin üretimidir; besteci ve icracı Henüz deneyimsiz bir piyanist, özellikle de bir öğrenci icra esnasında müzikal duygularına kapanarak eserin stiline uygun icra etmeyebilir. Melodik dönüşlerin benzerliği veya farklı stillere ait eserlerin dokusal benzerliği, sonuç olarak elde edilecek icra algısını tamamen yanlış bir noktaya çekebilir. Eğitenin görevi, icracının bazı temel stil kalıplarını, evriminin faktörlerini ve önde gelen eğilimleri bulmasına-algılamasına yardımcı olmanın yanısıra performans araçlarının sistemliliğini, derin iç bağlantıyı ve anlayışı kazandırmaktır (Tsipin, 1984: 176).

Tanınmış piyano eğitimcilerinin yöntemlerini ve pedagojik tutumlarını izlersek, "stil" kavramının hiyerarşik üç seviyeli bir yapı olarak inşa edildiğini görürüz.

Birinci düzey, şu anda üzerinde çalışmanın devam ettiği belirli eserlerden herhangi birinin tarzına uygun bir icradır.

İkinci düzey, bazı eserlerin stilini kavrayarak bestecinin üslubunu bir bütün olarak anlamaktır. Bunu gerçekleştirmek için aynı bestecinin belirli birkaç eserine hâkim olmak gerekir.

Üçüncü düzeyde amaç, icracının müzikteki zevkini, genel ve müzikal kültürünü geliştirmesidir (Kirnarskaya vd., 2003: 368).

Eğitim sürecinin başlangıcında, icracı orijinal metinle maksimum yakınlaşmaya yönlendirilmelidir. İfade araçlarının çeşitliliğini aramak için müzikal fikri "geniş" düşünmesine izin verilmemelidir. Bu süreç her ne kadar yaratıcılığı engellese de bu yaklaşım sadece bestecinin düşüncelerini anlamaya-algılamaya yöneliktir (Mikhaylov, 1981: 305).

İcracının yaratıcılık tezahürlerinden birisi empatidir, yani bir kişinin başka bir kişinin ruhsal dünyasına veya sanat eserlerine nüfuz etme yeteneğidir. Empati, fonksiyonel zincirdeki tüm ilişkilere nüfuz eder; önce eğitimci, sonra icracı, sonra

eser. Empati sürecinde, imgenin yaşam durumu yeniden yaratılır, böylece müzikal eser yeni bir görünüme dönüşür.

İcracı, daha önce hiç tanışmadığı bir stilde karşı karşıya kaldığı zaman eğitmen tarafından yaratıcı süreci başlatmak birkaç faktörün katılımıyla gerçekleşmelidir: İcracının müzikal sezgileri, zekâsı, işitsel deneyimi eğitmenin zorunlu gözetimi altında olmalıdır. Burada önemli bir nokta, müziğe karşı duygusal tutum olabilir. Çalışılan eseri algılamak icracının ruhunda doğan duygu önemli faktörlerden biridir. Psikolog E.L. Yakovleva'ya göre “stilde yaratıcılık”, performansın stilistik yeterliliğine ulaşma yolunda ilk adımdır ve bireysel-duygusal bir başlangıcı içerir. Eğitmen, icracının kendisinin bireysel tarzını hesaba katmadıkça, stil duygusu ve stilistik becerilerin geliştirilmesinde etkili olamaz.

Ünlü metodist ve eğitmen A.I. Nikolaev, Martinsen yaklaşımını öğrencilerin performans stillerine uygulamayı önermektedir. Öğrencileri üç tipe bölerek alttaki sıralamayı belirlemiştir:

1. Klasik tip – iyi bir ritim duygusuna, doğru bir el pozisyonuna sahiptir, fakat rubato ifadesi doğal değildir.
2. Romantik tip – müziği hacimli, renkli bir şekilde duyar, biçim kavramını genel olarak algılar ancak ritim eşitliğini daha az hisseder, parmaklar durgun, kol yumuşak ve ağırdır.
3. Biçimi “büyük” düşünen tip- modern müziğe yönelir, büyük dokuya sahip eserleri tercih eder (Kauzeva ve Nikolayeva, 2001: 368).

Bir icracı yalnızca bireysel tarzıyla belirlenen yönde geliştirilirse çok hızlı bir şekilde olumlu bir sonuç elde edilebilir. Eğitmen ve icracı için bir başka sorun; gerçekleştirilecek müziği ve bu müziğin ait olduğu stili anlama problemidir. Müziği anlamak bir eğitmenin ilk ve temel görevidir. Enstrüman üzerinde bir

müzik çalışması gerçekleştirilirken, icracı her zaman kendi fikirlerini sergilemek eğilimindedir ve eserin içinde kendi duyduklarını gösterir (Mikhaylov, 1981: 305).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada, eğitimcilerin ve psikologların deneyimlerine dayanarak, piyano icrasında stilin anlaşılması için çalışma sürecinde gerekli olan bazı öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Müzikal anlamların ve stilin karakteristik ifade araçlarını anlatmak. Bu anlamların eksiksiz ve derin şekilde icra içerisinde kullanımına teşvik etmek.
- İcracıya “hazır bir anlayış” vermemek, müzikal anlamla kendi ilişkisini bulmasına yardım etmek, ruh dünyasını genişletmek ve zenginleştirmek.

Uygulamada bir stil duygusu geliştirmeye yönelik çalışmaları somutlaştıran yöntemler arasında şunlar önerilebilir:

- Bir bestecinin farklı biçimde bestelediği birçok eserlerle tanıtılması.
- Bestecinin stili ve müzik dili analiz edilerek, elde edilen verilerin icracıya aktarılması.
- Müzik metninin tüm detaylarının, özellikle bestecinin dipnotlarında belirttiği icra şeklinin dikkatli bir şekilde incelenmesi.
- Editörler tarafından düzenlenen versiyonların ve belirlenen stilin çeşitli performans yorumlarının incelenmesi.
- Çağın ruhuna bağlı kalarak, resim ve edebiyatta ilgili tezahürleri bulmak.

- Herhangi bir tarzda kompozisyon, belirli bir stilin yapısal unsurları hakkında bilgi edinmek.

- Farklı stillerin karşılaştırılması.

Müzik eğitimi teorisi ve pratiği içerisindeki piyano icrasında, stil duygusu ve üslup becerileri oluşturma problemini analiz ettikten sonra aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

- Müzikteki stil, müziği yaratan veya yorumlayan yaratıcı kişiliğin karakterinin bir tezahürüdür. Stil sistemi müzikte çok farklı varyantlara sahip olmasından ötürü hiyerarşik bir şekilde karakterize edilebilir. İcracının müzik tarzını geliştirme süreci üç aşamaya ayrılabilir: duygusal – “stil duygusunun” eğitimi; entelektüel – “stil düşüncesinin” oluşumu; yorumsal- “stil yaratıcılığının” sunumu. Her üç seviyede bütünsel bir süreci besler ve sonuçta karakteristik bir stil üslubu oluşur.

Müzik eğitiminde stilistik becerilerin geliştirilmesi adına piyano icra pratiğinde bu sorunun çözümlenmesi doğrultusunda çalışmanın en etkili yolları aşağıda sıralanmıştır:

- Çalışmanın metninin incelenmesi, bestecinin dipnotlarda sunduğu öneriler, çeşitli edisyonların analizi.

- Günümüz icracılarının yorumlarının modellerini tanımak, performanslarını takip etmek ve incelemek.

- Dinamikler, artikülasyon, ritimler, pedal, en uygun tuşe bulma vb. icra araçlarını belirlemek.

- İcracıya, anlamsal stil alanını daha kolay öğreneceği şekillendirme, üslup çeşitleri, stil dışı haritalama vb. tekniklerin aktarımı.

Eğitim bakış açısıyla ele alınan mzık stili kavramı, mziği anlamının özü, amacı ve aracıdır. İcracı zerinde stili geliştirerek, semantik alana sokarak, şahsi özelliklerini ne çıkarmasına olanak tanıyarak, kendi stil anlayışının ruhunda doğmasına izin verilmelidir. İ dnyasını açmak, kişiliğini geliştirmek, mzık kimliğini kazandırmak, mzık dşncelerini zenginleştirmek için yapılan uygulamalar icracının stil duygusunu geliştirmek demektir.

KAYNAKÇA

- Alekseev, A. D. (1966). *Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепианном искусстве (nl Piyanist-Eğitimciler Piyano Sanatı Hakkında)*. Moskova: Muzgiz.
- Bonfeld, M. ř. (2003). *Анализ музыкальных произведений (Mzık Eserlerinin Analizi) (Cilt 1)*. Vlados.
- Borev, Y. B. (1969). *Эстетика (Estetik)*. Moskova: Politizdat.
- Feinberg, S. E. (1969). *Пианизм как искусство (Sanat Olarak Piyanistlik)*. Moskova: Mzık.
- Gofman, İ. (1961). *Фортепианная игра (Piyano İcrası)*. Moskova: Mzık.
- Holopova, V. N. (1994). *Музыка как вид искусства (Sanat Olarak Mzık)*. Moskova: Mzık.
- Kauzeva, A. G., & Nikolayeva, A. İ. (2001). *Теория и методика обучения игре на фортепиано (Piyano Eğitiminde Teori ve Metodoloji)*. Moskova: VLADOS.
- Kirnarskaya, D. K., Kivaşenko, N. İ., & Tarasova, K. V. (2003). *Психология музыкальной деятельности: теория и практика (Mzık Faaliyetinin Psikolojisi: Teori ve Uygulama)*. Moskova: Akademiya.
- Kogan, G. M. (1963). *Работа пианиста (Piyanistın alışması)*. Moskova: Muzgiz.
- Kruntsyayeva, T., & Molokova, N. (1988). *Словарь иностранных терминов (Yabancı Terimler Sözlüğü)*. Sankt-Petersburg: Mzık.

- Liberman, E. Y. (1988). Творческая работа пианиста с авторским текстом (Müzik Metnilreylr Pıyanistin Sanatsal Çalışmaları) 248с. Moskova: Müzik.
- Meduşevski , V. V. (1979). Музыкальный стиль как семиотический объект (Semyotik Nesne Olarak Müzik) (3 b.). Moskova: Sovyet Müziği.
- Mikhaylov, M. K. (1981). Стиль в музыке (Müzikte Stil) – Л.: Знание, 1981. – 305с. Sankt-Petesburg: Znaniye.
- Nazaykinski, E. V. (2003). Стиль и жанр в музыке (Müzikte Stil ve Tür). Moskova: VLADOS.
- Neygauz, G. G. (1988). Об искусстве фортепианной игры (Pıyano İcra Sanatı Hakkında). Moskova: Müzik.
- Rabinoviç, D. A. (1981). Исполнитель и стиль (İcracı ve Stil). Moskova: Sovyet Bestecisi.
- Skrepkov, S. S. (1973). Художественные принципы музыкальных стилей (Müzik Stillerinin Sanatsal Prensipleri). Moskova: Prosvyaşeniye.
- Tsıpin, G. M. (1984). Цыпин, Г.М. Обучение игре на фортепиано (Pıyano Eğitimi). Moskova: Prosvyaşeniye.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

One of the most common concepts in scientific studies on piano education and performance is musical style. This concept is extraordinarily complex, and the opinions of various experts are contradictory. Today, it is possible to come across aesthetic and philosophical discussions about the style problem in piano education and performance.

The performer (amateur or professional) is constantly faced with the stylistic tasks of interpretation, and the ratio of performance in different styles is associated with difficulties that cannot be solved at the general aesthetic level. The problem of developing the sense of style in the performer, how to shape their musical skills, taste, and how to enable them to develop as a creative,

competent and professional individual comes before music educators within the requirements of the modern education paradigm.

Purpose and Method

In this study, which aims to examine the theoretical approaches related to the style problem in education and performance, the data were obtained by the literature review method. Analyzing the experiences of pianists and educators on this subject from a historical perspective and presenting current methods to improve the style skills of piano learners is also necessary in line with our personal experiences in today's piano performance education. The data in the research were obtained through literature review and observation. In this context, methodological studies in the fields of musicology and music education were examined and pedagogical observations were applied. The aim of the study is to identify and scientifically verify the psychological and pedagogical conditions of the formation of the sense of style and stylistic skills of piano learners, performers, educators.

Findings (Results)

Based on our personal experiences and the experiences of the educators and psychologists we researched during our study, some suggestions that are necessary during the study process to understand the style in piano performance are listed below:

- To describe the characteristic means of expression of musical meanings and style. To encourage the full and profound use of these meanings in performance.
- Not giving a "ready-made understanding" to the performer, helping him find his own relationship with musical meaning, expanding and enriching his spirit world.

Among the methods that embody the work to develop a sense of style in practice, the following can be recommended:

- Introducing a composer with many works composed in different ways.
- Analyzing the composer's style and musical language, and transferring the obtained data to the performer.
- A careful study of all the details of the musical text, especially the way the composer stated in his footnotes.

- Examination of the versions edited by the editors and various performance interpretations of the determined style.
- To find relevant manifestations in painting and literature, adhering to the spirit of the era.
- Composition in any style, to learn about the structural elements of a particular style.
- Comparison of different styles.

Conclusion and Recommendations

After analyzing the problem of forming a sense of style and stylistic skills in piano performance in music education theory and practice, the following conclusions were reached:

- Style in music is a manifestation of the character of the creative personality who creates or interprets music. The style system can be characterized in a hierarchical manner, since it has many different variants in music.
- The process of developing the performer's musical style can be divided into three stages: emotional - education of the "sense of style", intellectual - the formation of "style thinking" interpretive- presentation of "style creativity". It fosters a holistic process at all three levels, resulting in a characteristic stylistic style. The most effective ways of working towards the solution of this problem in piano performance practice in order to develop stylistic skills in music education are listed below:
- Examination of the text of the work, suggestions made by the composer in the footnotes, analysis of various editions.
- To recognize the models of interpretations of today's performers, to follow and examine their performances.
- Dynamics, articulation, rhythms, pedal, finding the most suitable touch, etc. determine the means of execution.
- Provide the performer with shaping, stylistic variants, non-stylistic mapping, etc. transfer of techniques.

The concept of music style, which is considered from an educational point of view, is the essence, purpose and tool of understanding music. By developing the style on the performer, introducing it to the semantic field, allowing him to highlight his personal characteristics, his own sense of style should be allowed to be born in his spirit. Applications made to open his inner world, develop his personality, gain his musical identity, and enrich his musical thoughts mean to develop the sense of style of the performer.

ATAKUM (SAMSUN) İLÇESİNDE HALKIN REKREASYON ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mücahit YILDIRIM* **Erkan KUVETLİ**** **Özgür KIRAN*****

Öz

Boş zaman faaliyeti olan rekreasyon, özellikle şehir hayatının ortaya çıkardığı yoğun ve stres dolu yaşam içerisinde şehir sakinlerinin gün içerisinde rahatlama imkânı bulmalarını sağlamaktadır. Bu nedenle şehir sakinleri, şehir içerisinde rekreasyon faaliyetleri gerçekleştirmekte ve alternatif rekreasyon alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışmada Samsun ili Atakum ilçesinde yaşayan bireylerin rekreasyon alanlarına yönelik ilgi ve eğilimleri ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli uygulanarak uygun/kazara örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan 401 katılımcıyla 2021 yılı Haziran-Temmuz aylarında anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Böylece Atakum halkının kendi ilçelerine yönelik bilgi ve algıları belirlenmiş, ilçenin rekreasyonel görünümü ortaya çıkarılmıştır. Sonuçta Atakum halkının kendi ilçelerinde rekreasyonel faaliyet olarak daha çok sahil bandında yürüyüşü tercih ettikleri, ilçelerindeki farklı rekreasyon alanlarına yönelik bilgi eksikliklerinin olduğu, alternatif rekreasyon alanlarına yönelik ilgi ve eğilimlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rekreasyon alanları olarak alternatifleri fazla olan Atakum'da bu potansiyelin ortaya çıkarılması ve halkın kullanımına sunulması

* Doç. Dr. Samsun Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Coğrafya Bölümü, mucahit.yildirim@samsun.edu.tr

** Samsun Rehberlik ve Araştırma Merkezi, kuvetli81@gmail.com

*** Doç. Dr. Samsun Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ozgur.kiran@samsun.edu.tr

neticesinde rekreatif faaliyetlerde belirgin bir artış yaşanacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Rekreasyonel Alanlar, Rekreasyon Algısı, Atakum, Samsun.

A RESEARCH ON PEOPLE'S PERCEPTION OF RECREATION IN ATAKUM (SAMSUN) DISTRICT

Abstract

In this study, it is aimed to reveal the perceptions and tendencies of individuals living in the Atakum district of Samsun province towards recreation areas. In this direction, a survey was conducted in June-July 2021 with 401 participants who were determined by the appropriate/accidental sampling method by applying the screening model, one of the quantitative research methods. As a result, it has been concluded that the people of Atakum prefer walking on the coastline as a recreational activity in their own districts, there is a lack of information about different recreation areas in their districts, and they have an interest and tendency towards alternative recreation areas. It is predicted that there will be a significant increase in recreational activities as a result of revealing this potential and making it available to the public in Atakum, which has many alternatives as recreation areas.

Keywords: Recreation, Recreational Areas, Recreation Perception, Atakum, Samsun.

1. GİRİŞ

Rekreasyon; insanların boş zamanlarını değerlendirmek için gönüllü olarak katıldıkları, doyum sağlayıcı etkinliklerdir. Boş zamanların değerlendirmesi için yapılan sportif, sosyal ve yaratıcı faaliyetlerin tümü olarak tanımlanabilen (Hazar, 2014) rekreasyon, insanların serbest zamanları içinde günlük yaşamın sıkıcı, monoton ve yorucu geçen etkisinden kurtulmak, dinlenmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla yaptıkları, çeşitli faaliyetleri içermektedir (Altunkasa ve Uzun, 1991). Rekreasyon faaliyetlerinin yapılabilmesi için kişinin öncelikle boş zamanı olması gerekmektedir. Boş zaman, kişinin bütün zorunluluklarından ve

bağlantılarından kurtulduğu ve kendi isteği ile seçebileceği faaliyetlerle uğraşabileceği zamandır (Hacıoğlu vd. 2003). Bu boş zamanlar; dinlenmek, eğlenmek ve kişisel gelişim amacıyla rekreasyon faaliyetleri için kullanılabilir (Karaküçük, 1997).

Rekreasyon faaliyetlerinin özellikleri, yapılan araştırmalarda (Hazar, 2014; Karaküçük, 1997; Koçan, 2021; Koçyiğit ve Yıldız, 2014) aşağıdaki şekilde ortaya konulmaktadır.

- İlgi ve isteğe göre seçilen etkinliklerdir.
- Bu faaliyetlere katılanlar kişiler veya gruplar zamanı ve etkinlik türünü kendileri belirler.
- Her yaştan, cinsiyetten ve gruptan insanların katılmasına olanak sağlar.
- İnsanların kişiliğini ifade etme, toplumsal statü kazanma ve yeni deneyimler ihtiyacına karşılık veriler.
- Bu faaliyetler toplumun geleneklerine, ahlaki ve manevi değerlerine ters düşmemelidir.
- Kişilerin zihinsel, ruhsal ve fiziksel olarak güç kazanarak yenilenmek için yöneldiği faaliyetlerdir.

Rekreasyon faaliyetleri son dönemlerde çeşitlenerek artmaktadır. Bu faaliyetlerin sınıflandırılmasında amaç, mekân, fonksiyon, yaş, katılımcı sayısı ve etkinliklere katılma şekli gibi farklı kriterler rol oynamaktadır (Tablo 1). Mekânsal açıdan rekreasyon açık alan (yürüyüş, futbol, bisiklet sürme, oltacılık vb.) ve kapalı alan rekreasyonu (konserler ve tiyatro, kongre gibi etkinliklere

katılma gibi) şeklinde ayrılır. Fonksiyonel açıdan ise ticari, sağlık, sanatsal, kültürel, fiziksel ve turistik rekreasyon şeklinde ayrılmaktadır. Ayrıca yerel açıdan kırsal rekreasyon ve kentsel rekreasyon şeklinde de sınıflandırılmaktadır. Kırsal rekreasyon; yürüyüş ve piknik yapmak, bisiklete binmek veya kafa dinlemek gibi etkinlikler için şehir alanlarının dışındaki ormanlar, akarsu ve göl kenarları ve dağlık alanlar gibi doğal bölgelere gidilerek yapılan rekreasyondur. Kent rekreasyonu ise kent sınırları içinde kalan açık ve kapalı alanlarda yapılan faaliyetleri kapsar. Bu etkinliklerden başlıcaları müze, hayvanat bahçesi ve alışveriş merkezi ziyaretleri; tiyatro, sinema ve sanat galerisi ziyaretleri ve şehir parklarında yapılan etkinliklerdir (Hacıoğlu vd., 2003; Hazar, 2014; Karahan ve Orhan, 2009; Sevil, 2012).

Tablo 1. Rekreasyonun Sınıflandırılması

Katılımcıların Milliyetine Göre	Amaçlarına Göre	Çeşitli Kriterlere Göre	Özel İşlevlerine Göre	Yerel Sınıflandırmaya Göre
Ulusal rekreasyon	Dinlenmek; bedenen ve ruhen tamamen dinlenmek	Yaşa göre; genç, yetişkin vb.	Ticari rekreasyon; katılımın para ile olduğu aktiviteler	Kentsel rekreasyon
Uluslararası rekreasyon	Kültürel; tarihi eser ve müze ziyareti	Katılım sayısına göre; bireysel, grup veya aile	Sosyal rekreasyon; insanların bir araya gelerek yaptıkları aktiviteler	Kırsal rekreasyon
	Toplumsal; toplumsal ilişkiler kurmak	Zamana göre; yaz, kış, günlük veya haftalık vb.	Uluslararası rekreasyon; uluslararası etkinliklere katılmak	
	Sportif; seyirci veya aktif spor	Mekâna göre; açık veya	Estetik rekreasyonu;	

yaparak	kapalı	sanat olaylarını izlemek veya ünlü müzik yapıtlarını dinlemek
Turizm; başka mekânlara seyahat etmek	Sosyolojik içeriğine göre; lüks veya geleneksel	Fiziksel rekreasyon; sportif aktiviteler
Sanatsal; sanatın bazı dallarını yapmak veya ilgilenmek		Orman rekreasyonu; piknik, balık avlama veya dağ yürüyüşü (trekking)

Kaynak: URL 1

Rekreasyon faaliyetleri, adı konmasa da çok eski tarihlere kadar dayandırılabilir. Eski Mısır'da yaşayan zengin ve aristokrat sınıflarının serbest zamanlarını değerlendirmek için spor etkinlikleri, savaş oyunları, dans ve avcılık gibi rekreasyonel aktiviteler yaptığı, Roma Döneminde ise yapılan en dikkat çekici rekreasyon aktivitelerinden biri gladyatör dövüşleri olduğu görülmektedir (Sevil, 2012). Türk tarihinde ise cirit, at yarışları ve yağlı güreş müsabakaları, halkın hem aktif hem de izleyici olarak katıldığı rekreasyonel faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Sanayi devriminden sonra rekreasyonel faaliyetler çeşitlenmeye başlamıştır. Sanayi devriminin bir sonucu olarak ortaya çıkan; kırdan kente yaşanan göçler, plansız kentleşme, hızlı nüfus artışı, çevre kirliliği gibi etmenler insanlar üzerinde fiziksel, ruhsal ve sosyo-kültürel yönden pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. İnsanlar, bu sorunlardan uzaklaşmak için rahatlayabilecekleri farklı alan ve mekân arayışına girmişlerdir (Kurar ve Baltacı, 2014). Sanayi devriminin getirdiği ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak çalışma koşullarının iyileşmesi ve çalışma sürelerinin kısılması gibi etkenler de kişilerin serbest zamanlarında artışlara neden olmuştur. Aynı

zamanda gelirin yükselmesi ve yaşam standartlarının artması, ulaşım ve haberleşme sistemlerinin gelişmesi de rekreasyonel faaliyetleri olumlu yönde etkilemiştir (Can, 2015).

21. Yüzyıla gelindiğinde gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm toplumlarda rekreasyon faaliyetlerine katılımında hızlı artışlar görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde kamu kurumları vatandaşlarının bedensel, zihinsel ve sosyal yönden gelişimleri için rekreasyonel faaliyetlere önem vermekte ve gerekli altyapıyı oluşturmaya çalışmaktadır (Hazar, 2014). Yoğun çalışma temposuyla oluşan yorgunluğun yanı sıra şehir hayatının sonucu ortaya çıkan trafik sorunu, hava, gürültü ve görüntü kirliliğinden kaynaklı stres, insanları psikolojik ve bedensel olarak yıpratmaktadır. İnsanlar bu yıpranmayı en aza indirmek ve ruh ve beden sağlığını güçlendirmek için rekreasyon faaliyetlerine daha çok yönelmektedirler. İnsanların bu faaliyetlere yönelmesinde gelir düzeylerinin artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, sağlık bilincinin artması, eğlence sektörünün gelişmesi, rekreasyon tesislerinin ve alanlarının artması gibi faktörler etkili olmaktadır (Karaküçük, 1997; Koçyiğit ve Yıldız, 2014).

İnsanların rekreasyon alanlarına olan bu talebi, kentlerin planlanmasında rekreasyon alanlarına daha fazla yer verilmesine neden olmaktadır. Yerel yönetimler; oluşan bu talep karşısında rekreasyon alanlarını geliştirmeye ve çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası kriterler dikkate alınarak standartlara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kriterlerine göre kişi başına düşen yeşil alan miktarı 10 m²’dir. Nüfusa göre şekillenen bu kriterler 5.000 kişilik ilköğretim ünitesinde 1,5 m² çocuk bahçesi, 15.000 kişilik mahalle ünitesinde 2 m² mahalle parkı ve 2 m² spor alanı ve 45.000 bin kişilik kent ünitesinde 3,5 m² kent parkı ve 1 m² yeşil alan öngörmektedir (Aksoy, 2001). Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ise kişi başına düşen yeşil alan miktarı 9 m² olarak belirlenmiştir. Kişi başına düşen spor alanı

6.4 m²'dir. Bu rakamlara ulaşan kent sayısı kısıtlıdır. Şehirlerin hızla büyümesi sonucunda arsa fiyatlarının artması rekreasyon alanlarına yer tahsis edilmesini güçleştirmektedir (Özgüç, 2017). Bazı durumlarda var olan rekreasyon alanları dahi, konut ve alışveriş merkezi yapımı nedeniyle betonlaşma tehlikesi ile karşı karşıya gelebilmektedir.

Şehirler sadece meskenlerden ve iş yerinden oluşmamaktadır. Rekreasyon alanları gibi şehirlere güzellik ve değer katan unsurlar da şehirsiz alanların önemli bir parçasıdır. Gelişmiş ülkelerde şehirler planlanırken rekreasyon alanları, nüfus sayıları ve şehirde yaşayan insanların rekreasyon ihtiyaçları dikkate alınarak planlanmaktadır (Kara, 2007). Nitekim insanlara fiziksel, sosyal ve kültürel ve estetik açılardan her türlü kolaylığı ve olanağı sağlayan; yeterli rekreasyon alanlarının bulunduğu şehirler sağlıklı kent olarak ifade edilmektedir (Üstündağ, Devocioğlu ve Akarsu, 2011).

Araştırma sahasını oluşturan Atakum; 1994 yılında belde belediyesi, 2008 yılında da ilçe statüsü kazanmıştır. Atakum; Samsun ilçeleri içinde nüfus artış hızı en yüksek ilçelerinden biri durumundadır. Nitekim 2008 yılında 107.953 olan kent nüfusu 2020 yılında 221.082'ye yükselmiştir (URL 2). Atakum'da yerleşme ilk başlarda dar bir sahil şeridinde görülürken, nüfusun hızla artması ile şehir, denizden iç kesimlere ve batıya 19 Mayıs ilçesi 'ne doğru hızla büyümeye başlamıştır (Şekil 2). Samsun'un merkez ilçeleri içinde yerleşim yeri olarak daha yeni olması ve uzunca bir sahile sahip olması nedeniyle Atakum, rekreasyon alanlarının planlanması açısından elverişli şartlara sahip olduğu düşünülebilir. Gül ve Yılmaz (2019)'ün Samsun kentinin kıyı şeridinin rekreasyon potansiyeli ile ilgili çalışmalarında, kentin kıyı şeridinin; 78 rekreasyon potansiyeli puanı ile çok yüksek rekreasyon potansiyeline sahip olduğunu belirlemişlerdir. Nitekim Yıldırım (2022), İlkadım ilçesinde yaptığı halkın rekreasyonel algısına yönelik çalışmasında ilçe halkının büyük oranda rekreasyon faaliyetleri için Atakum

ilçesini tercih ettiğini ortaya çıkarmıştır. Ancak Atakum'un hızla büyümesi ve nüfusunun çok hızlı bir şekilde artması rekreasyon alanlarının doğru bir şekilde planlanmasını gerekli kılmaktadır.

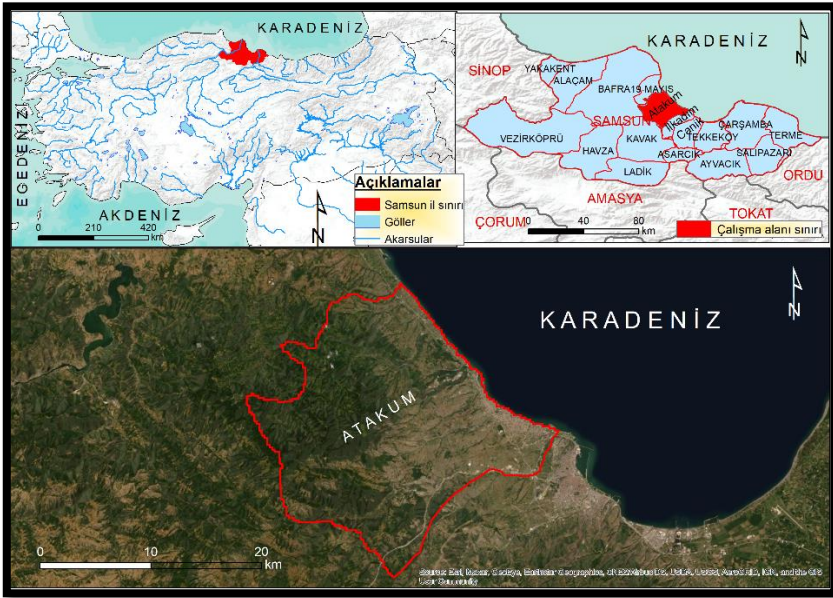

Şekil 2. Atakum uydu görüntüsü

Kaynak. URL 3.

Bu çalışmada, Samsun ili Atakum ilçesinde (Şekil 3) yaşayan bireylerin, Atakum ilçesindeki rekreasyon alanlarına yönelik algı ve eğilimlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu rekreasyon alanlarının niceliksel ve niteliksel olarak değerlendirilmesi sonucunda, bu alanlarının eksik ve olumsuz yönlerine yönelik çözüm önerilerinin sunulması çalışmanın alt amacını oluşturmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Atakum ilçesinde yaşayan yerel halkın bölgelerindeki rekreasyon alanlarına yönelik algılarını ölçmek için anket tekniğine dayalı alan

araştırması yapılarak, yerel halkın Atakum'da bulunan rekreasyon alanlarına yönelik algıları, ziyaret yaklaşımları ve tercihleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Rekreasyon alanlarının sayısı, kullanılabilirliği ve verimliliği kentlerin gelişmişliğini göstermesi açısından önemli kriterlerden biridir. Rekreasyon alanları, şehir insanının yorucu ve stresli günlük iş hayatından kaçıp rahatladığı alanlar olarak görülmektedir. Özellikle pandemi sürecinde, evlere hapsolan şehir insanları için bu alanlar, ruhsal ve fiziksel olarak kendini özgür hissettiği yerler olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışma; Atakum ilçesinde bulunan rekreasyon alanlarına yönelik yerel halkın algısının ve eğilimlerinin belirlenmesi, bu alanların düzenlenmesi ve iyileştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Şekil 3. Atakum İlçesi Lokasyon Haritası

2. YÖNTEM

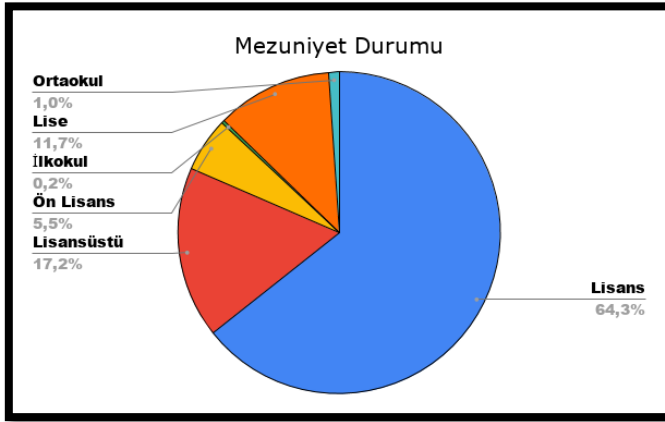
Araştırmada nicel veri toplama yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anketler katılımcıların daha önceden belirlenmiş yapıda ve sırada oluşturulmuş sorulara cevap vermesi ile veri elde etme tekniği olarak tanımlanmaktadır (Coşkun, Altunışık, ve Yıldırım, 2017). Bu çalışmada, araştırmacı tarafından çeşitli çalışmalardan (Zeren, 2011; Köroğlu ve Güzel, 2013; Eren ve Koçyiğit, 2020) faydalanılarak hazırlanan “Samsun İli Atakum İlçesinde Yaşayan Yerel Halkın Atakum İlçesi Sınırlarında Yer Alan Rekreasyon Alanlarına Yönelik Algı Anketi” veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anket 25 soru ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyetleri, yaş, eğitim durumu, meslek bilgileri gibi sosyo demografik değişkenlerin tanımlanması amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise katılımcıların Atakum ilçesindeki rekreasyon alanlarına karşı eğilimlerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Bu bölümde yer alan 7 soru, alternatif cevaplı yönlendirmeli sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde yer alan 12 soru likert tipi sorular olup yerel halkın Atakum ‘da yer alan rekreasyon alanlarına yönelik algısını belirlemeye yöneliktir.

Araştırmanın evrenini (N) Samsun ili Atakum ilçesinde yaşayan 18 yaşın üzerindeki bireyler oluşturmuştur. Örneklem grubu ise (n) uygun/kazara örnekleme yöntemi ile belirlenecek 401 kişiden oluşmaktadır. Uygun/kazara örnekleme, zaman, işgücü ve para kaybını önlemeyi hedefleyen bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2012). Araştırmacının incelediği evrenden aldığı ve o evreni temsil ettiğini düşündüğü gruba örneklem adı verilmektedir (Kothari, 2004). Örneklemin belirlenmesinde evrenin büyüklüğü etkili olmaktadır. 100.000 kişi üzeri evren büyüklerinde 384 kişi kabul edilebilir örneklem büyüklüğünü oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada kullanılan değişken sayısının en az 10 katı örneklem büyüklüğüne ulaşılmasına dikkat edilmelidir (Coşkun vd., 2017). Bu bilgiler ışığında araştırmaya katılan örneklem grubunun yeterli sayıda olduğu düşünülmektedir.

3. BULGULAR

3.1. Çalışmaya Katılan Bireylere Ait Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bulgular

Anket çalışmasına katılan bireylerin % 48,9'u erkek, % 51,1'i kadındır. Katılımcıların % 73,1'u evli, % 26,9'u bekârdır. Katılımcıların % 12,2'si 18-25 yaş grubunda, % 4,7'si 25-30 yaş grubunda, % 37,2'si 31-40 yaş grubunda, % 34,9'u 41-50 yaş grubunda ve % 9'u 51-60 yaş grubunda, % 2'si 60 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin elde edilen veriler ise; % 64,3'ünün lisans, % 17,2'sinin lisansüstü, % 5,5'inin ön lisans, % 11,7'sinin lise, % 1'ünün ortaokul ve % 0,2'sinin ilkokul mezunu olduğu şeklindedir (Şekil 4).

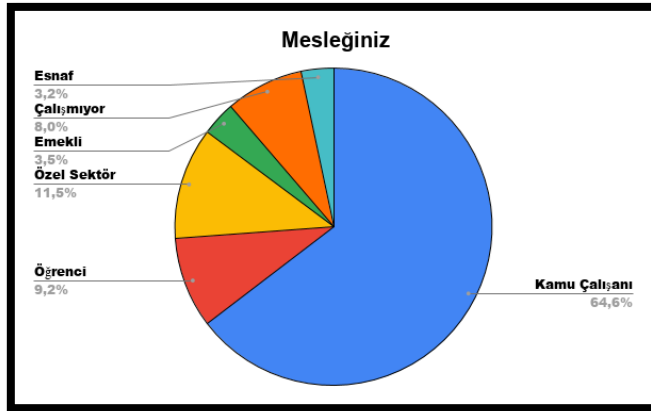

Şekil 4. Katılımcıların Mezuniyet Durumları

Katılımcıların % 64,6'sı kamu çalışanı, % 11,5'i özel sektör çalışanı, % 9,2'si öğrenci, % 8'inin her hangi bir işte çalışmadığı ve % 3,5'inin emekli ve % 3,2'sinin esnaf olduğu belirlenmiştir (Şekil 5). Katılımcılara aylık gelir durumları sorulduğunda ise; % 49,1'inin 5.000-7.000 TL arası, % 19,2'inin 2.826-5.000 TL

arası, % 15,5'inin 2.825 TL ve altı, % 9,5'inin 7.000-9.000 TL arası ve % 6,7'sinin 9.000 TL ve üzeri bir gelir kazandığına ilişkin veriler tespit edilmiştir.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında büyük çoğunluğunun üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında, Atakum ilçesinin yeni bir yerleşme yeri olmasının ve eğitim seviyesi yüksek bireylerin Atakum'u ikamet etmek için tercih etmesi etkili olmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksek olması katılımcıların meslekleri üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Nitekim katılımcıların büyük çoğunluğunu kamu çalışanları oluşturmaktadır. Atakum ilçesinin Samsun'un diğer ilçelerine göre daha düzenli ve sakin bir yerleşim yeri olması nedeniyle kamu çalışanları bu ilçeyi yerleşim yeri olarak tercih etmektedir. Yine ankete katılanların büyük bir kısmının kamu çalışanları olması nedeniyle, 5.000-7.000 TL arası ortalama aylık gelire sahip olanlar en büyük grubu oluşturmaktadır.

Şekil 5. Katılımcıların Meslek Durumları

3.2. Çalışmaya Katılan Bireylerin Rekreasyon Alanlarına Yönelik Eğilimlerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların ne kadar sıklıkla rekreasyon alanlarına gittikleri incelendiğinde; % 32,4'ünün haftada bir defa, 26,9'unun ayda bir defa, 20,4'ünün haftada iki defa, 11,2'sinin ayda 2 defa, % 6'sının iki günde bir defa, % 3'ünün her gün rekreasyon alanlarına gittikleri tespit edilmiştir (Şekil 6). Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere insanların rekreatif faaliyetlere olan katılımının ve ilgisinin yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 32,4'ü haftada bir kere rekreasyon faaliyetlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Her gün, iki günde bir ve haftada iki defa rekreasyon faaliyetlerine katılanları da bu guruba eklersek, katılımcıların yaklaşık % 60'ı her hafta bu tür faaliyetlere katılmaktadırlar. Katılımcıların % 26,9'u da ayda bir defa rekreasyon faaliyetlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. İnsanların rekreasyon faaliyetlerine ayda bir kere katılması genel olarak düşük bir ortalama olarak kabul edilebilir. Ancak araştırmanın yapıldığı zaman aralığının pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle insanların rekreasyon faaliyetlerinde azalmalar olduğunu söyleyebiliriz. Sokağa çıkma yasaklarının olması, alışveriş merkezlerinin kapatılması, yeme-içme sektöründeki kısıtlamalar, sahil alanlarına girişlerin yasak olması gibi nedenlerle rekreasyon faaliyetlerinde düşüş olmuştur. Pandemi döneminden önce yapılan (Karaşah, 2017)'in çalışmasında, %41,5'inin haftada bir, %27,4'ünün ayda bir, %15,3'ünün yılda birkaç defa, %13,4'ünün nadiren ve %2,4'ünün yılda bir defa rekreasyonel etkinliklere katıldığı tespit etmiştir. Görüldüğü üzere pandemi döneminden önce yapılan çalışmada haftada bir rekreasyon faaliyetlerine katılanların oranı daha yüksektir. (TİKA, 2020)

Şekil 6. Katılımcıların Rekreasyon Alanlarına Gitme Sıklıkları

Ankete bireylerin rekreasyon alanlarına daha çok hangi vakitlerde gittikleri incelendiğinde; % 67,3'ünün hafta sonları, % 14,2'sinin mesai çıkışlarında, % 9,5'inin akşamları, % 4,7'sinin mesai saatleri içerisinde, % 4,2'sinin sabahları rekreasyon alanlarına gitmeyi tercih ettikleri tespit edilmiştir (Şekil 7). Rekreasyon faaliyetlerinin yapılabilmesi için öncelikle boş zamana ihtiyaç vardır. Hafta içindeki yoğun ve yorucu çalışma koşullarından dolayı insanlar eğlenmek ve dinlenmek için genel olarak hafta sonları dışarı çıkmaktadırlar. Bu çalışmanın sonuçlarına göre de katılımcıların büyük çoğunluğu hafta sonu rekreasyon faaliyetlerine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun bir işte çalışıyor olması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Yine ankete katılanların % 64,6'sının kamu çalışanı olması, hafta sonunun en fazla tercih edilen rekreasyon dönemi olması üzerinde etkisi olmuştur. % 14,2'lük bir kesimin mesai çıkışlarında rekreasyon faaliyetlerine katıldığı görülmektedir. İnsanların yorucu iş hayatının stresini atmak için rekreatif aktivitelere yöneldiği yorumunu yapabiliriz. Ankete katılan yerel halkın, akşamları da insanlar rekreasyon faaliyetlerine katıldıkları görülmektedir. Bu durum, Atakum 'un akşamları dışarı çıkılabilen güvenli bir yer olduğunu gösterir.

Şekil 7. Katılımcıların Rekreasyon Alanlarını Tercih Vakitleri

“Rekreasyon alanlarını daha çok hangi aktiviteyi yapmak için tercih edersiniz?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; 291 kişinin (%72,6) yürüyüş yapmak, 268 kişinin (%66,8) temiz hava almak, 211 kişinin (%52,6) piknik yapmak, 170 kişinin (% 42,4) sohbet etmek, 157 kişinin (% 39,2) çocuklarını gezdirmek, 128 kişinin (% 31,9), şehirden uzaklaşmak, 112 kişinin (% 27,9) alışveriş yapmak, 107 kişinin (%26,7) eğlenmek, 59 kişinin (%14,7) kültürel faaliyetlere katılmak için rekreasyon alanlarını tercih ettiği tespit edilmiştir (Şekil 8). Bu soruda katılımcılar birden fazla seçeneği işaretleyebiliyorlardı. Katılımcıların cevaplarına baktığımızda genel olarak açık alanlarda yapılan faaliyetleri seçtikleri belirlenmiştir. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun bu soruya ‘yürüyüş yapmak’ cevabını verdikleri görülmektedir. Atakum; sahil bölgesi başta olmak üzere yürüyüş yapmak için çok elverişli alanlara sahiptir. Atakum ‘da yaşayan halkın rekreatif faaliyet olarak yürüyüşü seçmelerinde bu alanların varlığının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca pandemi sürecinde eve sıkışan insanlar her fırsatta yürüyüşe çıkarak fiziksel ve ruhsal olarak güçlenmeye çalışmaktadırlar. Yine bu soruya en fazla verilen diğer bir cevap olan ‘temiz hava almak’ seçeneği üzerinde de pandemi sürecinin ve yorucu iş hayatı gibi faktörlerin etkili

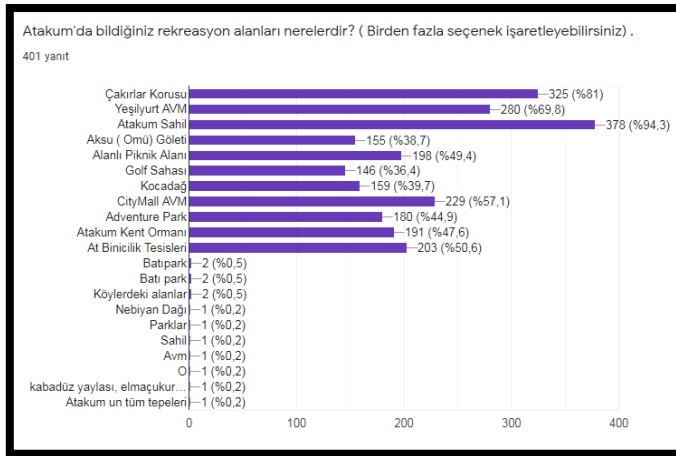
olduğunu söyleyebiliriz. Atakum ilçesi alışveriş, ve kültürel faaliyetler için gerekli tesislere sahip olmasına rağmen katılımcıların rekreasyon tercihlerinde alışveriş ve kültürel faaliyetler daha düşük oranlarda kalmıştır. Bu sonuçlarda, pandemi sürecinde katılımcıların kapalı alanları tercih etmediklerini söyleyebiliriz. Yine bu dönemde eğlence mekânlarının genel olarak kapalı olması nedeniyle katılımcıların cevapları arasında ‘eğlence’ seçeneği düşük oranda kalmıştır.

Şekil 8. Katılımcıların Rekreasyon Alanlarındaki Aktivite Tercihleri

“Atakum ‘da bildiğiniz rekreasyon alanları nerelerdir?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde; 378 kişinin (% 94,3) Atakum sahilini, 325 kişinin (% 81) Çakırlar Korusu’nu, 280 kişinin (% 69,8) Yeşilyurt AVM’yi, 229 kişinin (% 57,1) City Mall AVM’yi, 203 kişinin (%50,6) Atlı Binicilik Tesisleri’ni, 198 kişinin (% 49,4) Alanlı Piknik Alanı’nı, 191 kişinin (47,6) Atakum Kent

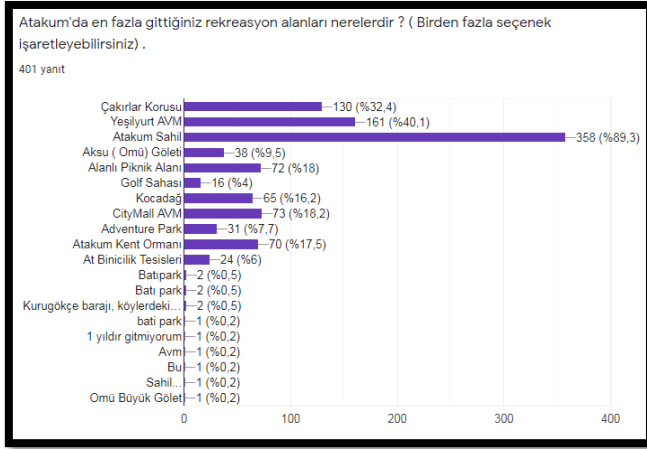
Ormanı'ni, 180 kişinin (44,9) Adventure Park'ı 159 kişinin (%39,7) Kocadağ'ı, 155 kişinin (% 38,7), 146 kişinin (% 36,4) Golf Sahasını rekreasyon alanı olarak bildikleri tespit edilmiştir (Şekil 9). Katılımcıların birden fazla seçeneği işaretleyebildiği bu soruda, Atakum halkının genel olarak rekreasyon alanlarını bildiği görülmektedir. Bu durum insanların rekreasyon alanlarına karşı ilgisinin yüksek olduğunun ve bu tür faaliyetlere katıldığını göstermektedir. Yerel halk tarafından en fazla bilinen rekreasyon alanının ise Atakum sahili olduğu görülmektedir. Şehrin, sahil şeridi boyunca kurulup genişlemesi, ulaşımın kolay olması, pek çok farklı hizmet koluna ait tesisin bu alanda olması nedeniyle Atakum sahilinin tanınırlığının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Golf sahası, Kocadağ, Adventure Park ve Atakum Kent Park gibi alanların yerel halk tarafından bilinirliğinin daha az olduğu görülmektedir.

Şekil 9. Katılımcıların Atakum'da Bildikleri Rekreasyon Alanları

“Atakum ‘da en fazla gittiğiniz rekreasyon alanları nelerdir?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar incelendiğinde; 358 kişinin (% 89,3) Atakum sahiline, 161 kişinin (% 40,1) Yeşilyurt AVM’ye, 130 kişinin (% 32,4) Çakırlar Korusu’na, 73 kişinin (% 18,2) City Mall AVM’ye, 72 kişinin (% 18) Alanlı Piknik

Alanı'na, 70 kişinin (17,5) Atakum Kent Ormanı'na, 65 kişinin (16,2) Kocadağ'a, 38 kişinin (%9.5) Aksu(OMÜ) Göleti'ne, 31 kişinin (%7,7) Adventure Park'a, 24 kişinin (% 6) Atlı Binicilik Tesisleri'ne, 16 kişinin (% 4) Golf sahasına rekreasyon amacıyla gittiği tespit edilmiştir(Şekil 10). Katılımcıların birden fazla seçeneği işaretleyebildiği bu soruda Atakum Sahil en fazla tercih edilen rekreasyon alanı olmuştur. Atakum; çok uzun ve kesintisiz plajlardan oluşan bir sahile sahiptir. Bu sahil boyunca denize girmek, plaj voleybolu oynamak, yürüyüş yapmak, bisiklete binmek vb. pek çok sportif faaliyet yapmak mümkündür. Ayrıca sahil boyunca kafeler, restoranlar, eğlence mekânları, çocuk oyun alanları gibi pek çok alana hizmet eden tesisler bulunmaktadır. Bu nedenle bu alan dört mevsim Atakum sakinleri tarafından ziyaret edildiği gibi Samsun'un diğer ilçelerinden de yoğun ziyaretçi almaktadır. Özellikle yaz mevsiminde kapasitesinin üzerinde ziyaretçi alması nedeniyle sahil şeridinde, trafik başta olmak üzere çeşitli problemler yaşanmaktadır. İlçede iki alışveriş merkezi bulunmaktadır. Bunlardan Yeşilyurt AVM, rekreasyon alanları tercihlerinde % 40 civarında yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Pandemi koşullarında kapalı bir alan için yüksek bir oran olduğu söylenebilir. Yeşilyurt AVM'nin hemen sahilde olması nedeniyle, Atakum sahile giden kişiler tarafından ziyaret edilmiş olabilir. Nitekim diğer bir alışveriş merkezi olan City Mall AVM'yi tercih edenlerin oranı daha düşük kalmıştır.

Şekil 10. Atakum 'da Yaşayan Halkın Ziyaret Ettiği Rekreasyon Alanları

Atakum halkının rekreasyon alanı tercihlerinde ulaşımın da etkili olduğu görülmektedir. Nitekim şehir merkezinden uzak rekreasyon alanlarının daha az tercih edildiği söylenebilir. Kocadağ, Aksu Göleti, Atlı Binicilik Tesisleri ve Alanlı Piknik Alanının şehir merkezine uzak olması nedeniyle daha az tercih edildiği görülmektedir. Atakum Sahil, Yeşilyurt AVM ve City Mall AVM şehir merkezine daha yakın konumları ile ulaşım avantajına sahiptir. Ancak şehir merkezine uzak olmasına rağmen Çakırlar Korusu'nun katılımcılar tarafından tercih edilen bir rekreasyon alanı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bölge Atakum içinde piknik yapmak için en uygun alanlardan biri olması ve doğallığını koruyabilmiş yeşil bir alana sahip olması gibi nedenlerle yerel halk tarafından tercih edilmektedir. Golf Sahasının ise merkeze yakın olmasına rağmen Atakum halkı tarafından pek tercih edilmediği görülmektedir. Bunda golf sporunun genel olarak pahalı bir uğraş türü olduğu düşüncesinin ve kültürümüze yabancı gelmesi gibi faktörler etkili olmaktadır.

“Rekreasyon alanı olarak Atakum dışında bir yeri mekânı tercih ediyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %67,3'ü evet , % 32,7'si hayır şeklinde cevap

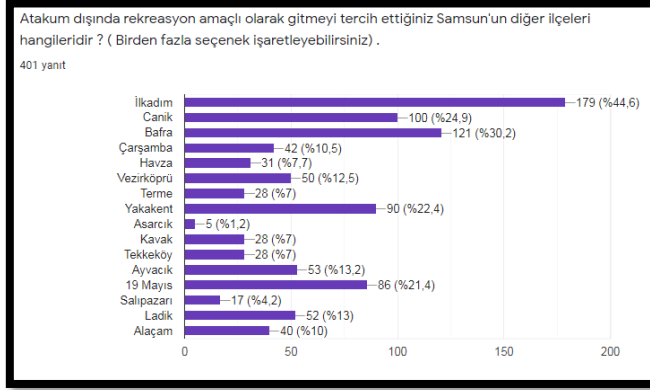
vermiştir (Şekil 11). Katılımcıların büyük bir kısmının Atakum dışındaki rekreasyon alanlarını da tercih ettikleri görülmektedir. Ankette yer alan “Atakum’daki rekreasyon alanlarını yeterli düzeydedir” sorusuna verilen cevaplarda ‘kısmen katılıyorum’ ve ‘katılmıyorum’ cevaplarının toplamının % 75.5 olduğu düşünüldüğünde iki soruya verilen cevapların uyumlu olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre; Atakum’daki rekreasyon alanlarının çoğaltılması ve çeşitlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Şekil 11. Atakum İlçesi Dışındaki Rekreasyon Alanı Tercih

“Atakum dışında rekreasyon amaçlı gitmeyi tercih ettiğiniz Samsun’un diğer ilçeleri hangileridir?” sorusuna katılımcıların cevapları incelendiğinde; 179 kişinin (% 44,6) İlkadım’ı, 121 kişinin (% 30,2) Bafra’yı, 100 kişinin (% 24,9) Canik’i, 90 kişinin (% 22,4) Yakakent’i, 86 kişinin (% 21,4) 19 Mayıs’ı, 53 kişinin (% 13,2) Ayvacı’ı, 52 kişinin (% 13) Ladik’i, 50 kişinin (% 12,5) Vezirköprü’yü, 42 kişinin (% 10,5) Çarşamba’yı, 40 kişinin (% 10) Alaçam’ı, 31 kişinin (% 7,7) Havza’yı, 28 kişinin (% 7) Terme’yi, 28 kişinin (% 7) Kavak’ı, 28 kişinin (% 7) Tekkeköy’ü, 17 kişinin (% 4,2) Salıpazarı’nı ve 5 kişinin (% 1,2) Asarcık’ı rekreasyon amaçlı tercih ettiği tespit edilmiştir (Şekil12). Katılımcıların birden fazla seçeneği işaretleyebildiği bu soruda daha çok Atakum’a yakın ilçelerin tercih edildiği görülmektedir. İlkadım ve Atakum’un komşu olması, ulaşım

imkânların kolay olması, ekonomik ve kültürel olarak iki ilçenin birbiriyle olan sıkı bağlantıları nedeniyle yerel halkın daha çok İlkadım'ı tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Şekil 12. Atakum Dışında Rekreasyon Amaçlı Tercih Edilen İlçeler

Ayrıca Atakum'un batısında yer alan Samsun'un ilçelerin yerel halk tarafından daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Örneğin Bafra'nın Canik'e göre Atakum'a daha uzak olmasına göre daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Yine batı kısmında bulunan Yakakent ve 19 Mayıs ilçelerinin, Atakum'un doğu ve güneyinde bulunan Samsun'un diğer ilçelerine göre daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Samsun'un batı kesiminde yer alan ilçelerin doğu kısmında bulunan Canik, Tekkeköy ve Çarşamba'ya göre daha az sanayileşmiş olması, Samsun'un güney kısmında bulunan ilçelere göre de Atakum'a ulaşımının daha kolay olması daha fazla tercih edilmesinde etkili olduğu söylenebilir.

3.3. Çalışmaya Katılan Bireylerin Rekreasyon Alanlarına Yönelik Algılarına İlişkin Bulgular

Atakum ilçesinde yaşayan yerel halkın ilçede bulunan rekreasyon alanlarına yönelik algısını belirlemek için sorulan "Atakum 'da rekreasyon alanları yeterli

düzyededir.” sorusuna katılımcıların % 46,1’i ‘kısmen katılıyorum’, % 29,4’ü ‘katılmıyorum’, % 24,4’ü de ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Bu soruya katılımcıların yarıya yakın kısmının ‘kısmen katılıyorum’ cevabını verdiği görülmektedir. Ayrıca likert tipi sorulara verilen cevaplar içerisinde, en yüksek “katılmıyorum” seçeneğinin işaretlendiği soru bu sorudur. Bu sonuçlardan Atakum’ da bulunan rekreasyon alanlarının belirli bir düzeyde, yerel halkın ihtiyaçlarına cevap verdiğini ancak daha da geliştirilmesi gerektiğini yargısını çıkarabiliriz. Günlük hayatın stresinden kurtulmak için insanların rekreasyon alanlarına olan talebi her geçen gün artarak devam etmesi, Atakum ilçesinin nüfusu çok hızlı bir şekilde artması ve Samsun’un diğer ilçelerinin de rekreasyon faaliyetleri için Atakum’u tercih etmesi gibi nedenlerle ilçedeki rekreasyon alanlarında yoğunluk yaşanmaktadır. İlçedeki rekreasyon alanları artırılmalı ve çeşitlendirilmelidir.

“Atakum ‘da rekreasyon alanları iyi ve kaliteli hizmet sunmaktadır.” sorusuna katılımcıların % 57,4’ü ‘kısmen katılıyorum’, % 20,2’si ‘katılmıyorum’, % 22,4’ü de ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Bu soruya katılımcıların çoğunluğunun ‘kısmen katılıyorum’ cevabını verdiğini görüyoruz. Katılımcıların likert tipi sorulara verdikleri cevaplar içerisinde en düşük “katılıyorum” cevabını bu soruya vermişlerdir. Bu cevaplardan Atakum’daki rekreasyon alanlarında verilen hizmetin belirli bir standartı yakalamakla birlikte, daha da iyileştirilmesi gerektiği yorumunu yapabiliriz.

“Atakum ‘da rekreasyon alanları bakımlı ve düzenlidir.” sorusuna katılımcıların % 58,4’ü ‘kısmen katılıyorum’, % 24,7’si ‘katılmıyorum’, % 26,9’u da ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Bu soruya da katılımcıların yarıdan fazlasının ‘kısmen katılıyorum’ cevabını verdiğini görmekteyiz. Atakum ‘da yaşayan halkın; Atakum ‘da bulunan rekreasyon alanlarının bakımlarının yapılması ve düzenlenmesi ile ilgili beklentilerinin olduğunu bu sonuçlara bakarak söyleyebiliriz. İnsanların; eğitim standartlarının yükselmesi ve yaşam

kalitelerinin artması, aldıkları hizmet kalitesi ile beklentilerinin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda buldukları çevreye dair estetik algılarında da artış olmuştur. Bu nedenle rekreasyon alanları planlanırken bu alanların kullanışlı olmasına, temiz ve bakımlı olmasına, peyzajının düzgün olmasına ve estetik olmasına dikkat edilmelidir. Bu alanların planlanmasında ve bakımlarının yapılmasında alanında uzman kişilerle çalışılması ve yerel halkın görüşlerinin alınması, rekreasyon alanlarının kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır.

“Atakum ‘da rekreasyon alanlarına ulaşım kolaydır.” sorusuna katılımcıların % 32,9’u ‘kısmen katılıyorum’, % 9,5’i ‘katılmıyorum’, % 57,6’sı da ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Katılımcıların büyük çoğunluğu rekreasyon alanlarına ulaşımın kolay olduğunu belirtmişlerdir. Likert tipi sorular içinde katılımcıların en yüksek “Katılıyorum” seçeneğini verdikleri soru bu soru olmuştur. Yerel halkın Atakum’daki rekreasyon alanlarına ulaşımı kolay bulduklarını söyleyebiliriz. Rekreasyon alanlarına ulaşımın kolay olması, insanların bu alanları tercih etmelerini olumlu yönde etkileyecektir. Bu nedenle insanların toplu taşıma araçları ile rekreasyon alanlarına ulaşabilmesi, kendi araçları ile bu alanlara gelenler için de yolların düzgün olması ve otopark problemlerinin çözülmesi yerel halkın bu alanlara ulaşımını daha da kolaylaştıracaktır.

Şekil 12. Atakum Sahil (Samsun, 2021)

“Atakum ‘da rekreasyon alanları farklı deneyimler sunar.” sorusuna katılımcıların % 51,4’ü ‘kısmen katılıyorum’, % 23,7’si ‘katılmıyorum’, % 24,9’u da ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Katılımcıların çoğunluğu ‘kısmen katılıyorum’ cevabını verdikleri görülmektedir. Bu sonuçlardan yerel halkın Atakum ‘da bulunan rekreasyon alanlarında yapılan aktivitelerin çeşitlendirilmesine yönelik beklentilerinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanlarda sportif faaliyetlerin, sanatsal aktivitelerin, gastronomi etkinliklerinin artması; insanların bu alanlarda daha uzun zaman geçirmelerine neden olacaktır.

“Atakum ‘da rekreasyon alanları rahatlatıcı ve dinlendirici bir ortama sahiptir.” sorusuna katılımcıların % 52,1’i ‘kısmen katılıyorum’, % 6,2’si ‘katılmıyorum’, % 41,6’sı da ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Ankete katılanların çoğunluğunun ‘kısmen katılıyorum’ cevabını verdiği görülmeyle beraber likert tipi sorular içinde en düşük ‘katılmıyorum’ cevabı bu soruya verilmiştir. Bu sonuçlardan yerel halkın rekreasyon alanlarını rahatlatıcı ve dinlendirici bulunduğunu ancak bu alanlarının daha da geliştirilmesine yönelik beklentilerinin olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların rekreasyon alanlarını yorucu ve stresli

çalışma hayatından kurtulmak için tercih ettikleri düşünüldüğünde; rekreasyon alanların rahatlatıcı ve dinlendirici şekilde dizayn edilmesi önem arz etmektedir. “Atakum'da rekreasyon alanları doğayla uyumlu bir şekilde planlanmıştır.” sorusuna katılımcıların % 55,6'sı ‘kısmen katılıyorum’, % 17'si ‘katılmıyorum’, % 27,4'ü de ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Yerel halkın çoğunluğu bu soruya ‘kısmen katılıyorum’ cevabını vermiştir. Yerel halkın Atakum'da bulunan rekreasyon alanlarının doğayla daha uyumlu olması şeklinde beklentisinin olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların şehir hayatının gürültüsünden kurtulmak ve temiz hava almak için rekreasyon alanlarına yöneldiği düşünüldüğünde bu alanların doğayla uyumlu olması gerekmektedir. Bu nedenle rekreasyon alanları planlanırken yeşil alanlar artırılmalı, rekreasyon alanları içindeki sosyal tesisler çevreyle uyumlu olmalı, bu tesislerin çevreyi kirliletmemesine dikkat edilmelidir.

Şekil 13. Çakırlar Korusu (URL 4)

“Atakum 'da rekreasyon alanları kent dokusuna uygun dizayn edilmiştir.” sorusuna katılımcıların % 54,9'u ‘kısmen katılıyorum’, % 18,7'si ‘katılmıyorum’, % 26,4'ü de ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Ankete katılanların yarıdan fazlası ‘kısmen katılıyorum’ cevabını vermiştir. Rekreasyon alanları kentlere güzellik ve değer katan mekânlardır. Bu alanların kent dokusuna

uyumlu bir şekilde planlanması gerekmektedir. Anket sonuçlarına göre yerel halkın bu alanların kent dokusuna daha uyumlu getirilmesi yönünde beklentilerinin olduğunu söyleyebiliriz.

“Atakum ‘da rekreasyon alanları çocuklar için uygun dizayn edilmiştir.” sorusuna katılımcıların % 60,1’i ‘kısmen katılıyorum’, % 14,7’si ‘katılmıyorum’, % 25,2’si de ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Ankete katılan yerel halkın büyük çoğunluğu bu soruya ‘kısmen katılıyorum’ cevabını vermiştir. Likert tipi sorular içinde en yüksek kısmen katılıyorum cevabını bu soruya verilmiştir. Bu sonuçlara göre rekreasyon alanlarının çocuklar için uygun olduğu düşünülmeyle beraber daha da iyileştirilmesi yönünde beklentinin olduğunu söyleyebiliriz. Ankete katılanların %39,2’sinin rekreasyon alanlarını çocuklarını gezdirmek için tercih ettiği görülmektedir. Rekreasyon alanlarını ziyaret etmede insanların çocukları ile beraber vakit geçirmek önemli bir etkidir. Anne babalar, çocuklarını teknolojik aletlerden uzak tutmak, birlikte aktivite yaparak aile içi bağları güçlendirmek, çocuklarını farklı ortamlara sokarak algılarının açılmasını sağlamak gibi nedenlerle rekreasyon alanlarına götürmektedirler. Bu nedenle de ailelerin rekreasyon alanlarından beklentileri yüksektir. Rekreasyon alanları planlanırken; çocuk oyun parkları, tema parklar, çocuklar için spor alanları gibi çocukların vakit geçirip, enerjilerini atabileceği alanlara yer verilmelidir.

“Atakum ‘da rekreasyon alanları sosyal ve günlük ihtiyaçları karşılayacak şekilde planlanmıştır.” sorusuna katılımcıların % 51,1’i ‘kısmen katılıyorum’, % 17,7’si ‘katılmıyorum’, % 31,9’u da katılıyorum cevabını vermiştir. Katılımcıların yarıdan fazlası bu soruya ‘kısmen katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Rekreasyon alanları ziyaretçilerin ibadet, lavabo, yeme-içme gibi sosyal ve günlük ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde planlanmalıdır. Rekreasyon alanlarında yeterli sayıda, kapalı ve açık oturma alanları, piknik alanları, mescit, lavabo, otopark olmalıdır. Bu alanların yeterli olması ziyaretçilerin memnuniyet

derecelerini arttıracaktır. Sonuçlara göre Atakum 'da yaşayan yerel halkın bu yönde beklentisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2 14. Atakum 'da Bulunan Rekreasyon Alanlarına Yönelik Algıyı Belirlemeye Yönelik Sorular ve Cevapları

Soru	Katılıyor um	Kısmen Katılıyor m	Katılmıyor m
1-Atakum'da rekreasyon alanları yeterli düzeydedir.	% 24,4	% 46,1	% 29,4
2-Atakum'da rekreasyon alanları iyi ve kaliteli hizmet sunmaktadır.	% 22,4	% 57,4	% 20,2
3-Atakum 'da rekreasyon alanları bakımlı ve düzenlidir	% 26,9	% 58,4	% 24,7
4-Atakum 'da rekreasyon alanlarına ulaşım kolaydır.	% 57,6	% 32,9	% 9,5
5-Atakum 'da rekreasyon alanları farklı deneyimler sunar.	% 24,9	% 51,4	% 23,7
6-Atakum 'da rekreasyon alanları rahatlatıcı ve dinlendirici bir ortama sahiptir.	% 41,6	% 52,1	% 6,2
7- Atakum 'da rekreasyon alanları doğayla uyumlu bir şekilde planlanmıştır.	% 27,4	% 55,6	% 17
8- Atakum 'da rekreasyon alanları kent dokusuna uygun dizayn edilmiştir.	% 26,4	% 54,9	% 18,7
9- Atakum 'da rekreasyon alanları çocuklar için uygun dizayn edilmiştir.	% 25,2	% 60,1	% 14,7
10- Atakum 'da rekreasyon alanları sosyal ve günlük ihtiyaçları karşılayacak şekilde planlanmıştır.	% 31,9	% 51,1	% 17

11-Atakum 'da rekreasyon alanlarında uzun süre geçirilebilir	% 46,4	% 43,6	% 10
12- Atakum 'da rekreasyon alanları şehri turistik çekim merkezi haline getirmektedir.	% 31,7	% 44,9	% 23,4

“Atakum ‘da rekreasyon alanlarında uzun süre geçirilebilir.” sorusuna katılımcıların % 43,6’sı ‘kısmen katılıyorum’, % 10’u ‘katılmıyorum’, % 46,4’ü de ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Ankete katılan yerel halk bu soruya en fazla ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir. Likert tipi sorular içinde ‘katılıyorum’ seçeneğinin ‘kısmen katılıyorum’ seçeneğinden fazla olduğu iki sorudan biridir. Bu sonuçlara göre yerel halkın rekreasyon alanlarında uzun zaman geçirebildiğini ancak bu alanlarda iyileştirmeler yapılması yönünde beklentilerinin olduğunu söyleyebiliriz. Rekreasyon alanlarında verilen hizmetler çeşitlendirildikçe ve bu alanlarda verilen hizmetlerin kalitesi arttırıldıkça insanların rekreasyon alanlarında geçireceği süre de artış olacaktır. Nitekim ankette yer alan diğer sorularda, yerel halkın bu alanlarda verilen hizmetlerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik beklentilerin olduğu görülmektedir.

“Atakum ‘da rekreasyon alanları şehri turistik çekim merkezi haline getirmektedir.” sorusuna katılımcıların % 44,9’u ‘kısmen katılıyorum’, % 23,4’ü ‘katılmıyorum’, % 31,7’si de ‘katılıyorum’ cevabını vermiştir (Şekil 14). Katılımcılar bu soruya en fazla ‘kısmen katılıyorum’ cevabını vermiştir. Bu sonuçlardan Atakum ‘da yer alan rekreasyon alanlarının turizm potansiyelinin olduğu ancak yeterince değerlendirilemediği yargısına ulaşabiliriz. Atakum ilçesi, turizm açısından hem doğal güzelliklere hem de sosyal ve kültürel çekicilere sahiptir. İlçe kilometrelerce kesintisiz bir şekilde uzanan plajlara ve bu plajların bulunduğu sahil şeridi üzerinde kafelere, restoranlara, alışveriş merkezlerine ve eğlence tesislerine sahiptir. Atakum sahil şeridinin potansiyeli değerlendirilebilirse, bu alan Karadeniz Bölgesi’nin yaz turizm merkezi olabilir.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Rekreasyon alanları; şehirlerin imajlarının güçlenmesinde, marka değerlerinin artmasında, turizm potansiyellerinin gelişmesinde ve ikametgâh alanı olarak tercih edilmesinde etkili olduğu gibi o şehirde yaşayan insanların şehre olan bağlılığının ve şehirden olan memnuniyetinin artmasına neden olan alanlardır. Bu alanlar aynı zamanda yorucu iş hayatının stresinden kurtulmak isteyen çalışanların, çocukları için aktivite alanı arayan anne-babaların, sosyalleşmek ve eğlenmek isteyen gençlerin ve temiz hava almak, spor yapmak ve piknik yapmak isteyen insanların kaçış alanlarıdır. Görüldüğü gibi bu alanlar toplumun farklı kesimleri tarafından farklı amaçlarla ziyaret edilmektedir. Bu nedenle rekreasyon alanları, şehirler için alternatif alanlardan çok gereklilik halini almıştır.

Atakum, Samsun'un ilçeleri içerisinde en yeni yerleşim alanı olmasına rağmen, son 20 yıldır şehrin nüfusu çok hızlı bir şekilde artmış ve yerleşim alanı hızla genişlemiştir. Şehrin yeni gelişiyor olması rekreasyon alanlarının planlanması açısından fırsat olarak görülebilir. Ancak şehrin çok hızlı büyümesi bu alanlara olan talebi arttıracığı gibi rekreasyon alanları için yer tahsisini de güçleştirebilir. Atakum, sahil şeridi, ormanlık alanları, alış-veriş merkezleri, sosyo-kültürel alanları ile zengin bir rekreasyon potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmada, Atakum ilçesinde yaşayan halkın, ilçenin rekreasyon potansiyeline karşı algısı ve eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Anket sonuçlarına göre yerel halkın rekreasyon alanlarına olan ilgisinin yüksek olduğu ve bu alanları sık sık ziyaret ettiği görülmektedir. Araştırmanın pandemi döneminde olduğu düşünüldüğünde, pandemi sonrasında yerel halkın bu alanları ziyaret sayılarında artış yaşanacaktır. Ankete katılanların daha çok hafta sonları rekreasyon

alanlarını ziyaret ettikleri görülmektedir. Bu durum hafta sonları bu alanlarda yoğunluğa neden olmaktadır.

Sonuçlara göre, insanların daha çok yürüyüş yapmak ve temiz hava gibi aktiviteler için bu alanları ziyaret ettikleri görülmektedir. Ankete katılanların Atakum 'da yer alan rekreasyon alanlarını tam olarak bilmedikleri görülmektedir. Sahil ve Çakırlar Korusu bilinirliği en yüksek alanlar iken Kocadağ, Kent Ormanı ve Aksu (OMÜ) Göleti, Golf Sahası gibi alanların bilinirliğinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bu alanların bilinirliği ziyaret edilme sıklığı üzerinde de etkili olmaktadır. Nitekim Atakum Sahil en fazla ziyaret edilen alan olurken, Golf Sahası, Aksu (OMÜ) Göleti gibi alanlar daha az ziyaret edilmiştir. Ankete katılanların tamamına yakınının (% 89,3) Atakum sahilini rekreasyon alanı olarak tercih ettiği görülmektedir. Bu durum sahil bölgesinde yoğunluğa neden olmaktadır. Bu bölge çoğu zaman kapasitesinin üzerinde ziyaretçi almaktadır. Bu nedenle bölgede, trafik sıkışıklığı, mekânların aşırı dolması, sosyal tesislerin yetersiz kalması ve çevre ve ses kirliliği gibi problemler yaşanmaktadır. Atakum 'da yer alan diğer rekreasyon alanlarının tanıtımının yapılması ve yeni rekreasyon alanlarının oluşturulması, sahil bölgesi üzerindeki aşırı baskının azalması için elzemdir.

Anket sonuçlarına göre; yerel halkın Atakum dışındaki ilçeleri de rekreasyon amaçlı ziyaret ettikleri görülmektedir. En fazla ziyaret edilen ilçe İlkadım ilçesi olmuştur. İlkadım ilçesinin Atakum'a yakın olması bu durum üzerinde etkili olmuştur.

Atakum 'da yaşayan yerel halkın rekreasyon alanlarına yönelik algılarına bakıldığında; Atakum 'da bulunan rekreasyon alanlarının arttırılmasına, bu alanlarda verilen hizmet kalitesinin iyileştirilmesine ve çeşitlendirilmesine, bu alanların çocuklar için daha uyumlu hale getirilmesine yönelik beklentilerinin olduğu görülmektedir.

Atakum 'da bulunan rekreasyon alanları sahil bölgesine sıkışmış bulunmaktadır. Bu sıkışıklığı önlemek için şehrin güney kısmında piknik ve park alanları oluşturulmalıdır. Kocadağ'da sosyal tesisler yapılarak, insanların bu bölgeleri rekreasyon amaçlı tercih etmeleri sağlanmalıdır. Kent Park, Aksu (OMÜ) Göleti, Alanlı Piknik alanı gibi yerlerin tanıtımı yapılmalı ve bu alanlardaki sosyal tesisler arttırılmalıdır. Kürtün Irmağı çevresi ıslah edilerek, bu hat boyunca yürüyüş ve bisiklet yolları ve parklar yapılmalıdır. Ondokuz Mayıs Üniversitesi çevresindeki yeşil alanlarda rekreasyon alanları oluşturularak, yerel halkın kullanımına da açılmalıdır. Kızılay Kampı ile Taflan arasındaki sahil bölgesine sosyal tesisler yapılarak sahil şeridinin doğu kısmındaki yoğunluk azaltılmalıdır. Şehir içinde yer alan çocuk parklarının sayısı arttırılmalı ve daha işlevsel hale getirilmelidir. Rekreasyon faaliyetlerini çeşitlendirmek ve denizden daha fazla yararlanmak adına su sporlarının yapılabileceği tesisler kurulabilir ve Atakum Yat Limanından küçük teknelerle turlar düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Y. (2001). İstanbul Kenti Yeşil Alan Durumunun İrdelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altunkasa, M. ve Uzun, G. (1991). *Rekreasyonel planlamada arz ve talep*. Adana. Çukurova Üniversitesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara. Pegem Akademi.
- Can, E. (2015). Boş zaman, rekreasyon ve etkinlik eurizmi ilişkisi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 1–17.
- Çoşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı* (9. Baskı). Sakarya. Sakarya Yayıncılık.
- Elevli, B. ve Şişman, A. (2016). Atakum'da şehirleşmenin görsel değişimi. İçinde *Atakum'a akademik bir bakış yeni atakum* (Bekir Şişm, ss. 65–80). Samsun.
- Eren, Ç. ve Koçyiğit, M. (2020). Kent imajının ve kentsel rekreasyon alanlarına yönelik algının ölçümü. *Aksaray İletişim Dergisi*, 2(1), 66–81.

- Hacıoğlu, A., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2003). *Boş zaman ve rekreasyon yönetimi örnek animasyon uygulamaları*. Ankara. Detay Yayıncılık.
- Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve animasyon* (4. Baskı). Ankara. Detay Yayıncılık.
- Kara, F. (2007). *An investigation of recreational behaviors and development of a sustainable recreational plan in istanbul*,. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karahan, F. ve Orhan, T. (2009). Çoruh havzası uzundere vadisi'nin kırsal rekreasyon planlaması yönünden suya dayalı olanakları. *Kırsal Çevre Yıllığı*, 54–81.
- Karaküçük, S. (1997). *Rekreasyon* (2. Baskı). Ankara. Şeren Ofset.
- Karaşah, B. (2017). *Kentsel ve Kırsal Rekreasyon Alanlarına Yönelik Kullanıcı Tercihlerinin Belirlenmesi ' Artvin Kenti Örneği ' Determination of Users ' Preferences toward Urban and Rural Recreation Areas ' Case of Artvin City ' Abstract*. 19(1), 58–69. <https://doi.org/10.24011/barofd.291998>
- Koçan, F. (2021). *Aydın kenti yakın çevresinde mevcut ve potansiyel rekreasyonel olanakların değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Koçyiğit, M. ve Yıldız, M. (2014). Yerel yönetimlerde rekreasyon uygulamaları . Konya Örneği. *International Journal of Science Culture and Sport*, (2), 211–223. <https://doi.org/10.14486/IJSCS193>
- Köroğlu, Ö. ve Güzel, F. O. (2013). Kültürel değerlerin destinasyon imajına etkisi. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Başkentine yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 191–209.
- Kothari, C. R. (2004). *Research methodology. methods and techniques*. New Age International.
- Kurar, İ. ve Baltacı, F. (2014). Halkın boş zaman değerlendirme alışkanlıkları. alanya örneği. *International Journal Of Science Culture And Sport August Special (IntJSCS)*, 2(2), 39–52.
- Özgüç, N. (2017). *Tutuzm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler* (9. Baskı). İstanbul. Çantay Kitapevi.
- Sevil, T. (2012). Boş Zaman ve Rekreasyon. Kavram ve Özellikler. İçinde S. Kocaekşi (Ed.), *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi* (ss. 2–26). Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- TİKA. (2020). *İl ve ilçelere yıllık nüfus artış hızı*. Tarihinde adresinden erişildi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>

Üstündağ, Ö., Devocioğlu, S., ve Akarsu, E. (2011). Spor ve rekreasyon alanlarının şehir planlamasındaki yeri ve önemi. *International Advanced Technologies Symposium*, (May), 16–18.

Yıldırım M. (2022). Ailelerin şehir içi rekreasyonel algı ve eğilimlerinin belirlenmesi: İlkadım (Samsun) örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 63-82.

Zeren, H. E. (2011). Stratejik kent yönetimi ve kent markası oluşturma süreci. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 175–200.

ULR1.<https://9lib.net/article/rekreasyonun-s%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1-rekreasyon-kavram%C4%B1.lq53297z>

URL 2. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>

URL 3. <http://www.samsunkenthaber.com.tr/print.php?id=10910>

URL4. <http://samsun.ktb.gov.tr/TR-216975/cakirlar-korusu.html>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Recreation, which is a leisure time activity, provides city residents with the opportunity to relax during the day, especially in the busy and stressful life of city life. For this reason, city residents perform recreational activities in the city and need alternative recreation areas. In this study, it is aimed to reveal the perceptions and tendencies of individuals living in the Atakum district of Samsun province towards recreation areas. In this direction, a survey was conducted in June-July 2021 with 401 participants who were determined by the appropriate/accidental sampling method by applying the screening model, one of the quantitative research methods. Thus, the knowledge and perceptions of Atakum people about their own districts were determined, and the recreational view of the district was revealed. As a result, it has been concluded that the people of Atakum prefer walking on the coastline as a recreational activity in their own districts, there is a lack of information about different recreation areas in their districts, and they have an interest and tendency towards alternative recreation areas. It is predicted that there will be a significant increase in recreational activities as a result of revealing this potential and making it available to the public in Atakum, which has many alternatives as recreation areas.

Method

Questionnaire technique, one of the quantitative data collection methods, was used in the study. Questionnaires are defined as the technique of obtaining data by responding to questions created in a predetermined structure and order. The questionnaire consists of 25 questions and three parts. In the first part, it is aimed to define socio-demographic variables such as gender, age, educational status, occupational information of the participants. In the second part, there are questions to determine the tendencies of the participants towards the recreation areas in Atakum district. The 7 questions in this section consist of guided questions with alternative answers. The 12 questions in the third part are likert type questions and aim to determine the perception of the local people towards the recreation areas in Atakum.

Findings (Results)

Recreation areas; These are areas that are effective in strengthening the image of cities, increasing brand values, developing tourism potentials and being preferred as a residential area, as well as increasing the loyalty of people living in that city to the city and their satisfaction with the city. These areas are also escape areas for employees who want to get rid of the stress of tiring business life, for parents looking for an activity area for their children, for young people who want to socialize and have fun, and for people who want to get fresh air, do sports and have a picnic. As can be seen, these areas are visited by different segments of the society for different purposes. For this reason, recreation areas have become a necessity rather than alternative areas for cities.

Although Atakum is the newest residential area among Samsun's districts, the population of the city has increased rapidly in the last 20 years and the residential area has expanded rapidly. The new development of the city can be seen as an opportunity in terms of planning recreation areas. However, the rapid growth of the city will increase the demand for these areas and make it difficult to allocate space for recreation areas. Atakum has a rich recreation potential with its coastline, forest areas, shopping centers, socio-cultural areas.

In this study, the perception and tendencies of the people living in Atakum district towards the recreational potential of the district were tried to be determined. According to the results of the survey, it is seen that the local people's interest in recreation areas is high and they visit these areas frequently. Considering that the research is in the pandemic period, there will be an increase in the number of local people visiting these areas after the pandemic. It is seen that the respondents mostly visit the recreation areas on weekends. This situation causes congestion in these areas on weekends.

Conclusion and Discussion

According to the results, it is seen that people visit these areas more for activities such as walking and fresh air. It is seen that the respondents do not know exactly the recreation areas in Atakum. It is seen that the awareness of the areas such as Kocadağ, Kent Forest and Aksu (Omü) Pond, Golf Course is lower, while the coast and Çakırlar Grove are the areas with the highest awareness. The awareness of these areas also has an impact on the frequency of visits. As a matter of fact, Atakum Beach is the most visited area, while areas such as Golf Course and Aksu (OMU) Pond are less visited. It is seen that almost all of the respondents (89.3%) prefer Atakum Beach as a recreation area. This situation causes density in the coastal region. This area often receives more visitors than its capacity. For this reason, problems such as traffic congestion, overcrowding of spaces, insufficient social facilities, and environmental and sound pollution are experienced in the region. The promotion of other recreational areas in Atakum and the creation of new recreation areas are essential to reduce the excessive pressure on the coastal area.

According to the results of the survey; it is seen that the local people visit the districts other than Atakum for recreational purposes. The most visited district was Ilkadım. The fact that Ilkadım district is close to Atakum has been effective on this situation.

ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308–9196

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 07.05.2021 Yayına Kabul Tarihi: 11.07.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.934034>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Arslan, N. (2022). Uluslararası Alan indekslerinde Göç Yazınına İlişkin Bibliyometrik Bir Analiz. Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41), 571-600.

ULUSLARARASI ALAN İNDEKSLERİNDE GÖÇ YAZININA İLİŞKİN BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Neslihan ARSLAN*

Öz

Bu çalışmanın konusu immigration (göç) kelimesinin bibliyometrik analizinin gerçekleştirilmesidir. Çalışmanın amacı; göç kelimesinin yer aldığı yayınların incelenmesidir. Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden bibliyometrik analiz kullanılmıştır. 1975-2020 yılları arasında Web Of Science veri tabanında göç kelimesinin taranması yoluyla ulaşılan 50.880 çalışmanın analizi yapılmıştır. Çalışmada göç kelimesine ilişkin değerlendirilen başlıca kriterler; araştırma alanı, yıllar, doküman türleri, kurum/kuruluşlar, yazarlar, ülkeler ve yabancı dillerden oluşmaktadır. Verilerin gösteriminde tablo ve şekillerin yanı sıra kelime bulutu gösterimine yer verilmiş ve kelime bulutu analizinde Orange programından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, uluslararası alan indeksleri, bibliyometrik analiz.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü, neslihanarslan84@gmail.com

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS REGARDING IMMIGRATION LITERATURE IN INTERNATIONAL FIELD INDEXES

Abstract

The subject of this study is carrying out a bibliometric analysis of the word "immigration". The aim of the study is to examine the publications that include the word "immigration". Within the scope of the study, bibliometric analysis, one of the qualitative research methods, was used. 50,880 studies were analyzed by scanning the word "immigration" in the Web of Science database between 1975 and 2020. The main criteria evaluated in the study regarding the word "immigration" consist of study area, years, document types, institutions/organizations, authors, countries, and foreign languages. In addition to tables and figures, word cloud representation was used in the display of the data, and Orange software was used in word cloud analysis.

Keywords: *Immigration, international field indexes, bibliometric analysis.*

1. GİRİŞ

Bibliyometrik çalışmalar son yıllarda sayısı giderek artan ve çeşitliliğiyle bilinen çalışmalar arasındadır. Farklı konularda pek çok çalışma bibliyometrik analizler sayesinde çeşitli kategorilerde taranmaktadır.

Bibliyometrik çalışmalar belirli bir disipline ait yapının ortaya koyulmasını sağlayan çalışmalardır. Bu yönüyle yazarlar, konular, atıf yapılan kaynaklar gibi pek çok verinin istatistiki olarak incelenmesi mümkün olmaktadır. Belirli özellikleri itibarı ile incelenen dokümanlar ya da belgeler bilimsel anlamda iletişime yönelik bulgulara ulaşılmasında etkili olmaktadır (Bozkurt ve Çetin, 2016: 232). Ayrıca bu tür çalışmalar ülkeler, kurumlar, bilim dalı ve kişiye ait değerlendirmelerin yapılmasına olanak sunmakta ve gelecekteki durumlara

yönelik saptamalar yapılabilmesinin önünü açmaktadır (Şakar ve Cerit, 2013: 38).

Çalışmanın birinci bölümünde göç kelimesi ve bibliyometrik analize ilişkin alanyazın çalışmalarına değinilmiştir. İkinci bölümde göç yazınına ilişkin bibliyometrik analiz değerlendirmesine çeşitli başlıklar ışığında başvurulmuştur. Bu kapsamda incelen başlıklar; göç yazınının geçtiği yayınların araştırma alanına göre dağılımı, 1975-2020 yılları arasında yapılan çalışma sayısı, dokümanların türlerine göre dağılımı, yayınların yapıldığı kurum/kuruluşlar, yayın yapan yazarlar, yayın yapan ülkeler ve göç yazınında üretilen çalışmaların yayınlandığı yabancı dillerin dağılımı şeklinde sıralanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu yıllar içinde toplam 50.880 çalışmanın yayınlandığı tespit edilmiştir.

Göç kelimesinin yer aldığı yayınların taranmasına ilişkin alan yazında daha önce bibliyometrik analizle karşılaşılmamış olması, çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ilgili çalışmanın bu konuda çalışan araştırmacı, yazar ve akademisyenlere rehber olması yönüyle dikkat çekeceği düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL YÖNÜYLE GÖÇ

Geçmişten günümüze gerek ülkelerin sınırları içerisinde gerekse ülke sınırlarını aşacak boyutta pek çok göç dalgasının yaşanmasına tanık olunan dünyada göçün kavramsal yönüyle irdelenmesi ve farklı yönlerinin tahlil edilmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu bağlamda göç kavramını karşılamaya yönelik çeşitli göç tanımlarıyla karşılaşılmaktadır.

Göç, en basit tanımıyla dünyanın fakir ülkelerinden zengin ülkelere yönelik gerçekleştirilen ve arkasında ekonomik olan ve olmayan çeşitli gerekçelerin yer aldığı bir hareketlilik türü olarak açıklanabilir. Bu hareketliliğin arkasında; yüksek

gelir elde etme, arkadaşlık ve sosyal network oluşturma yanında merak, macera vb. nedenler yer almaktadır (Wickramasekera, 2002: 6-8).

Kavrama yönelik tanımlamalar içerisinde yer verilen ILO Uluslararası Göç Hukuku'na göre göç; bir ülkenin vatandaşı olmayanların yerleşim amacıyla o ülkeye taşınması süreci şeklinde ifade edilmektedir (IOM Glossary on Migration, 2019:103). Göç olgusu bağlamında insanların yer değiştirmesinde temelde ekonomik ve kültürel nedenlerin öne çıktığı görülmektedir (Akan ve Arslan, 2008:6). Gerek bölgesel (Avrupa) gerekse dünya çapında öne çıkan olgu, insanların kariyer gelişimi, kendileri için önemli olan işler gerçekleştirme, çatışma, eşitsizlik, insan hakları, yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi gibi amaçlarla aileler ve evlerin terk edilmesi gibi sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Trost vd., 2018: 1).

Göçle ilgili bazı kavramlar aşağıda sıralanmaktadır:

- *İç göç ve dış göç*: Bir ülkenin sınırları içinde olacak şekilde farklı yerleşim birimlerine gerçekleştirilen hareketlilik iç göç olarak tanımlanırken; dış göçlerden bahsedebilmek için en az iki ülkenin yerleşim birimleri arasında bir hareketlilik söz konusu olmaktadır (Güreşçi, 2016: 1059).
- *Uluslararası göç*: İnsanların daha iyi olanaklara sahip olmak amacıyla yaşamlarını vatandaşı oldukları ve geçirdikleri ülkeden ayrılarak düzenlerini iyi biçimde sürdürmek istedikleri ülkeye yerleşme sürecinin adı olarak tanımlanabilir (Baştürk, 2019: 486).
- *İşçi göçü*: Kendi ülkelerinden bir başka bölgeye yahut ülkeye yönelik gerçekleştirilen ve kaynağında çalışma amacının (daha iyi bir iş bulma, daha iyi iş olanakları vb.) yer aldığı göç türü olan işçi göçü, nitelik itibarı ile göçmen gönderen ülke ile göçmen kabul eden ülkelerin ekonomik

ve sosyal verilerindeki farklılıkları beraberinde getirmektedir (Soytürk, 2012: 2314).

- *Göçmen*: Bir ülkenin içerisinde ya da bir ülkeden bir başka ülkeye çeşitli nedenlerden ötürü geçici ya da kalıcı olarak gidenleri anlatmak için kullanılan kapsayıcı bir terimdir. Uluslararası öğrenciler, göçmen işçiler vb. kişi ya da grupların bu kategorinin içerisinde yer aldığı söylenebilir (IOM, 2019: 132).
- *Çalışma amaçlı yapılan göç*: Bir işte çalışmak üzere bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden kişi anlamına gelir (ILO: 1949).

Ravenstein insanların göç etme yönündeki davranışlarına ilişkin çeşitli özelliklerden söz etmektedir. Bunlar aşağıda görüldüğü üzere aktarılmıştır (Ravenstein, 1885: 198-199):

- Göçmenlerin hareketleri kısa mesafelerden oluşmakta ve bu hareketlilik büyük sanayi ve ticaret merkezlerine yönelmektedir.
- Göç hareketiyle birlikte ortaya çıkan sonuca göre; büyük şehirlere yakın bölgelerden gelen göç artmakta ve bu şehirlere yakın olan kırsal yerlerdeki boşluklar uzak yerlerden gelen göçmenler tarafından doldurulmaktadır.
- Göçün tersi olan yayılma süreci göçle benzeşen özelliklere sahiptir.
- Her ana göç akımı dengeleyici bir karşı akım üretir.
- Uzun mesafelerde yol alan göçmenlerin tercihi büyük ticaret ve sanayi merkezlerinden biridir.
- Ülkenin kentlerinde yaşayanlar, kırsal bölgelerinde yaşayanlarla kıyaslandığında daha az göç etme eğilimi gösterirler.
- Kadınlar erkeklerden daha fazla göç eğilimi gösterir.

3. BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Bibliyometrik analiz; verilerin analiz edilerek işlenmesi için içerik ve atıf analizlerinden sıklıkla yararlanılan bir yöntemdir. Son yıllardaki yayın sayılarının artmasına bağlı olarak verilerin işlenmesi yine bibliyometrik yöntemlere duyulan ihtiyacın nedeni sayılabilir. Diğer taraftan diğer yöntemlere kıyasla bibliyometrinin istatistiksel anlamda güvenli, bir yöntem olması nedeniyle de araştırmalarda fayda sağlayıcı özelliği öne çıkmaktadır (Ellegaard ve Wallin, 2015: 1810).

Bibliyometri terimi Pritchard (1969) tarafından ortaya koyulmuş ve daha az kullanılan bir başka terim olan istatistiksel bibliyografya teriminin yerine tercih edilmiştir (Hood ve Wilson, 2001: 292). Okubo tarafından gerçekleştirilen bir sınıflandırmaya göre pek çok alanda bibliyometrik çalışmadan yararlanılmaktadır. Bu alanlar şu şekilde isimlendirilmektedir (Okubo, 1997: 9):

- Tarih bilimi; bilimsel disiplinlerin gelişimi ve araştırma sonuçlarıyla ilgilenir
- Sosyal bilimler; Toplumlar ve toplum içinde yer alan toplulukların yanı sıra araştırmacıların çalışmalarını ve bulgularını içerir
- Dokümantasyon; kütüphanelerde yer alan dergi sayılarının belirlenmesi ile çeşitli disiplinler ve ikincil kaynakların yer aldığı dergilere ilişkin çalışmalarıdır. Bu kapsamda verilen alandaki bilgiyi içeren dergi miktarından söz edilebilir (Bilginin % 50, % 80 ve %90'ını kaplayan dergi miktarına ilişkin analizler).
- Bilim politikası; Bilimsel kalite ve verimliliğin ölçülebildiği ve Ar-ge'ye katkı sağlayan ve onu yönlendiren çalışmaları kapsar

Pritchard ile Ding vd.'den aktaran Mora, Bolici ve Deakin'e göre; bibliyometri, bilgi alanlarının biçimsel özelliklerini araştırmak amacıyla matematiksel ve istatistiksel yöntemlerden yararlanır (Mora vd., 2017: 5). Bibliyometrik analizler ülkeler, bölgeler, yayın sayıları gibi pek çok değişkenin dikkate alınarak

ölçülmesini amaçlayan yöntemleri ifade etmektedir. Farklı araştırma alanlarına ilişkin eğilimlerin izlenmesinde bibliyometriden yararlanılmaktadır (Archambault ve Gagné, 2004: 2). Özellikle bir alanın resminin görülebilmesi, söz konusu alanda yayınlanan bilimsel çalışmaların analizi ve yorumlanarak sonuçlarının ortaya koyulmasını sağlayan görsel ve istatistik araçlar arasındadır (Özkaya, 2018: 724). Bu çalışmaların bir diğer özelliği ise bilimsel faaliyetlere ilişkin genel bir bakış açısı sağlaması yönüyle büyük ilgi görmesidir (Uddin vd., 2019: 72).

3.1. Bibliyometrik Analizle İlişkili Yasalar

Bradford Yasası: 1934 yılında Bradford tarafından gerçekleştirilen bir dağılım kuramına ilişkin araştırmaya dayandırılmaktadır. Sonrasında ise söz konusu çalışma kendi adını taşıyan Bradford yasası olarak adlandırılmaya başlamıştır. Makalelerin üç sınıfta toplandığı bu sınıflandırmada ortaya koyulan bibliyografyaya göre; bilimsel dergilerde yer verilen makaleler azalan verimlilik kuralı doğrultusunda sıralandığında tek çekirdek gruba ve aynı sayıdaki makalelerden oluşan süreli yayınların yer aldığı azalan verimlilikteki bölgelere ayrılmaktadır. Süreli yayınlar da özel bir konu hakkındaki süreli yayınlar, özel konuyla yakından ilgili süreli yayınlar ve özel konuyla uzaktan ilgili süreli yayınlar olarak üç sınıfa ayrılmaktadır (Gökkurt, 1994: 27).

Price Yasası: Bilimsel bir yayının yarısının bu yayına katkı sağlayan toplam kişilerin sayısının kareköküne eşit sayıda kişi tarafından yapıldığını iddia eder (Hu vd., 2020: 2).

Zipf Yasası: Kelimelerin verimlilik yasası olarak da bilinen yasaya göre; kelimeler bir kitapta geçtikleri sayıya göre azalan sırada sıralanmakta olup kelimelerin geçtiği yerlerin sayısı mevcut sıralamayla ters orantıya sahiptir. Hiperbolik denklem olarak adlandırılan bu sıralamada kelimelerin sayısı ve kullanım sıklığı ilişkilidir (Erar, 2002: 115).

Lotka Yasası: Lotka 1926 yılında “Bilimsel Verimliliğin Frekans Dağılımı” adlı kendine ait yazısında yazarların yazılarıyla literatüre kaç yazı sağladıklarını ölçmeyi amaçlamıştır. Böylelikle nicel anlamda yazarların verimlilik süreçlerinin tahmin edilmesi ilke edinilmiştir. Lotka yasasının ana düşüncesini örneklendirmek gerekirse; iki yazı yazan yazarın sayısı bir yazı yazan yazarın yaklaşık olarak dörtte birine, üç yazı yazan yazarın sayısı ise bir yazı yazan yazarın dokuzda birine eşit olmaktadır. Buradan yola çıkarak n sayıda yazı yazan yazarın sayısının ise bir yazısı olan yazarın $1/n^2$ 'sine eşit olduğunu iddia etmektedir (Yılmaz, 2002: 62-63).

3.2. Türkiye’de Bibliyometrik Çalışmalar

Türkiye’de bibliyometrik alandaki çalışmalara 1970’li yıllarda rastlanmaktadır. Bu çalışmalar arasında ilk olarak gösterilen çalışma Özönü tarafından 1970 yılında ortaya koyulmuştur. Astronomi, kimya, matematik, biyoloji gibi alanlarda bilimsel verimliliğin ölçüldüğü çalışmalarda ülkemizde temel bilimlerin verimliliği incelenmiştir (Al, 2008: 10).

Türkiye’de son yıllarda bibliyometrik araştırmalara karşı artan bir ilgi olduğu görülmektedir. Ülkemizde bu alanda çeşitli kurumsal çalışmalar dikkat çekicidir. Söz konusu çalışmalarda TÜBİTAK-ULAKBİM ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi tarafından ortaya koyulan çalışmalar gösterilebilir. Özellikle TÜBİTAK-ULAKBİM Cahit Arf Bilgi Merkezi’nde bibliyometrik çalışmalar gerçekleştirerek Türkiye’nin bilimsel katkısı ve evrensel yayın sıralaması açısından yerinin belirlenmesini sağlamaktadır. Ülkeler ve bilim dalları arasında yapılan karşılaştırmalar, ülkemizin dünyada bilime olan katkı oranı, kamu sektörü ve özel sektörün yayın üretimindeki payları vb. konularda bilgilere ulaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye Bilimsel Yayın Performans Raporları da TÜBİTAK-ULAKBİM ortaklığında kamuoyuna sunulmaktadır (Al vd., 2012: 55-56).

Ülkemizde de giderek artan sayıda bibliyometrik analizlere rastlanmaktadır. Çeşitli konularda ortaya koyulan bibliyometrik analizlerin bazıları şu şekildedir:

Hotamışlı ve Erem çalışmalarında, makalelere ilişkin atıf analizi yöntemine başvurmuş ve bu kapsamda makale sayısı, yazarların sayısı ve profili, makalelerin kaynakçalarında kullanmış oldukları kitap, dergi, bildiri ve diğer kaynak sayısı, özetatıflar dahil olmak üzere çeşitli kriterler kullanmıştır (Hotamışlı ve Erem, 2014: 2).

Al ve Tonta 1974-2002 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Kütüphanecilik bölümü yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemiştir. Buna göre; 100 tez içerisinde yüksek lisans tezleri sayısı 78 iken, doktora tezleri sayısı 22 olarak belirlenmiş ve tezlerde atıf yapılan 7019 kaynağın olduğu gözlemlenmiştir. Yüksek lisans tezleri için atıf sayısı 53 iken, doktora tezleri için söz konusu sayı 132'dir (Al ve Tonta, 2004: 30).

Demir ve Erigüç tarafından yönetim düşünce sistemin incelenmesine ilişkin çalışmada Web of Science veri tabanında 1945-2017 yılları aralığında İngilizce makalelere ulaşılmış ve çeşitli sınırlamalar yapılarak toplam 20.319 yayın elde edilmiştir (Demir ve Erigüç, 2018: 97).

Göç alanında da çeşitli bibliyometrik çalışmalara rastlanmaktadır. Bu alanda yapılan bibliyometrik çalışmaların başlıcalarına ise şu şekilde yer verilmiştir:

Sweileh vd. tarafından 2000-2016 yıllarını kapsayan küresel göç sağlığına ilişkin bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda küresel göç sağlığı alanında var olan eksikliklerin tespit edilmesi ve göçmenlerin sağlık ihtiyaçlarının savunulması ve haritalanmasını içeren bir çalışma ortaya koyulmuştur. Söz konusu yıllar içerisinde 21.457 belgeye ulaşılmış ve yayınlanan belgelerin önemli bir bölümünün son 3 yıla ait olduğu belirtilmiştir. Ulaşılan belgelerin

çoğunluğuna psikososyal ve ruh sağlığı alanında rastlanmakta iken, bulaşıcı hastalıklar, sağlık politika ve sistemleri, anne ve üreme sağlığı gibi sağlığa ilişkin alanların yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte aynı çalışmada mülteciler ve sığınmacılar, göçmen işçiler, insan kaçakçılığı, hastaların hareketliliği gibi göçmen olgusunun özneleri öne çıkmaktadır (Sweileh vd., 2018: 1).

Gonzalez, Garijo ve Sanchez 'in yürüttükleri çalışmada; 1990-2019 yılları arası organ kaçakçılığı ve göçmenler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada; organ kaçakçılığına dair kullanılan 482 yayının yalnızca 5'inin –söz konusu rakam % 1 düzeyinde bir orana karşılık gelmektedir- göçmen sağlığı ile ilişkili olduğu ortaya koyulmaktadır (Gonzalez vd., 2020: 1-8).

Diğer taraftan 2020 yılında Meksikalı akademisyenlere yönelik iç göç konulu bir bibliyometrik analiz yapılmıştır. Scopus tarafından kapsanan kaynaklar içerisinde Meksika üyelik adresiyle yayın yapan akademisyenlerin 1.1 milyon yazarlık kaydı yer almaktadır. 1996-2018 döneminin ele alındığı çalışma Meksika'nın 32 eyaletinde gerçekleştirilmiş ve 252 binden fazla araştırmacının bilgileri ve üyelik adreslerindeki değişiklikler araştırılmıştır (González vd., 2020: 6).

Göç alanında yapılan bir başka çalışma ise İspanyollara yöneliktir. İspanyol gençlerinin göçünün medyada analiz edildiği ve sekizinin İspanyol on birinin ise uluslararası gazeteden oluştuğu 346 makalenin yer aldığı bir külliyyatın irdelendiği çalışma; makalelerin yayın yılı, yazar, gazete, dil, bölüm ve yöntem gibi çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir (Selva ve Recorda, 2018: 1).

Bibliyometrik alanda ortaya koyulan uluslararası çalışmalardan biri ise göçmenler ve etnik girişimcilik konusunu içermektedir. Söz konusu çalışmada elektronik olmayan makaleler hariç tutularak 676 makaleye ulaşılmıştır (Cruz ve Falcão, 2016: 80).

Göç kelimesinin yer aldığı yayınlar dikkate alınarak ortaya koyulan bu çalışmanın amaçları;

- Göç kelimesinin yer aldığı yayınların araştırma alanına göre dağılımı nedir?
- 1975-2020 yılları arasında göç kelimesinin yer aldığı yayın sayısına göre dağılımı nedir?
- Göç kelimesinin yer aldığı yayınların doküman türlerine göre dağılımı nedir?
- Göç kelimesinin yer aldığı yayınların gerçekleştirildiği kurum/kuruluşlara göre dağılımı nedir?
- Göç kelimesinin yer aldığı yayınları ortaya koyan yazarlara göre dağılımı nedir?
- Göç kelimesinin yer aldığı yayınların ülkelere göre dağılımı nedir?
- Göç kelimesinin yer aldığı yayınların yabancı dillere göre dağılımı nedir? sorularına cevap aramak olarak açıklanmaktadır.

4. YÖNTEM

Web of Science'ın içeriğinde yayın başlıkları açısından göç yazınına ilişkin yer alan yayınların incelendiği bu çalışmada; 16 Kasım 2020 tarihi itibarı ile ulaşılan veriler ışığında değerlendirme yapılmıştır. Yapılan değerlendirmede; göç kelimesinin yer aldığı yayınların araştırma alanına, yıllara, dokümanların türlerine, kurum/kuruluşlara, yazarlara, ülkelere ve yabancı dillere olan dağılımı başlıklarına yer verilmektedir. Söz konusu başlıkların gösteriminde en yüksek oranın yer aldığı ilk 25 sıra gözetilmiştir. Yayın sayısı açısından 1975-2020 yılları arasında göç kelimesinin yer aldığı 50.880 çalışma yayınlanmıştır. Ulaşılan veriler excelde tablo ve grafikler oluşturularak değerlendirilmiştir. Verilerin ifade

edilmesinde yüzde ve frekans değerlerine yer verilmiştir. Diğer taraftan kelime bulutları ile kategoriler arasındaki ilişki yansıtılmıştır. Kelime bulutu için Orange programından yararlanılmıştır.

Tablo 1. Yayınların Araştırma Alanlarına Göre Analizi

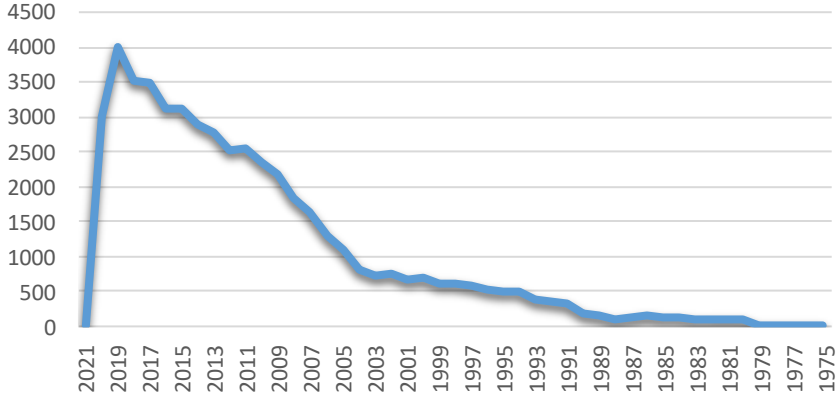
Araştırma Alanları	n	%
Demography	4654	9.147
Sociology	4458	8.762
Political Science	4362	8.573
Economics	3255	6.397
History	3209	6.307
Ethnic Studies	2587	5.085
Law	2318	4.556
Ecology	2301	4.522
Public Environmental Occupational Health	2299	4.518
Social Sciences Interdisciplinary	2069	4.066
Geography	1779	3.496
Education Educational Research	1549	3.044
International Relations	1243	2.443
Humanities Multidisciplinary	1139	2.239
Area Studies	1089	2.140
Anthropology	976	1.918
Social Issues	873	1.716
Social Work	787	1.547
Criminology Penology	785	1.543
Communication	783	1.539
Psychology Social	781	1.535
Psychology Multidisciplinary	767	1.507
Psychiatry	759	1.492
Environmental Studies	730	1.435
Urban Studies	722	1.419

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

Göç konusunda yapılan çalışmalarda ilk olarak araştırma alanına göre dağılım incelenmiştir. İncelenen tablo verileri ışığında; demografi alanındaki çalışmalar ilk 25 alanın tasnif edildiği tabloda ilk sırayı almaktadır. Demografiyi sosyoloji, politika bilimi, ekonomi, tarih, etnik çalışmalar, hukuk ve ekoloji gibi alanlar izlemektedir. Çalışma alanı olarak ele alındığında göç olgusu oldukça geniş bir

Şekil 2. Yayınların Yıllara Göre Analizi

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

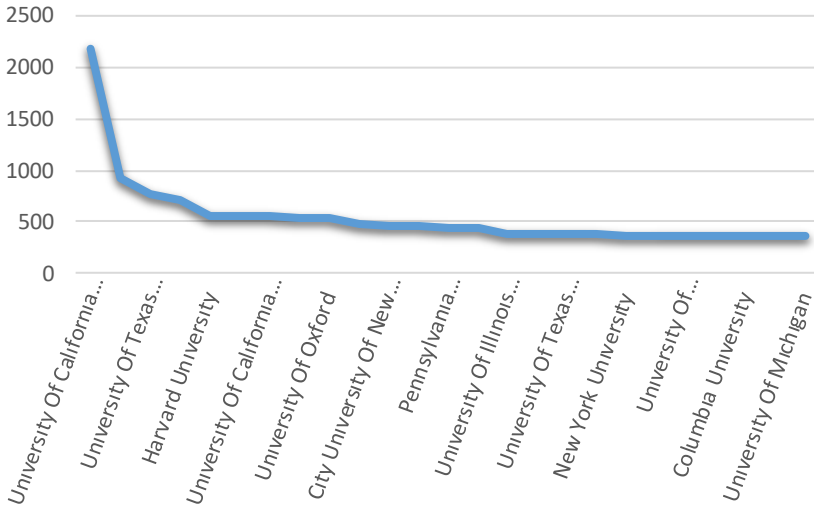
Göç kelimesinin yer aldığı yayınların yıllara göre dağılımında 1975-2020 arası yıllar dikkate alınarak oluşturulan şekil 2'ye göre; 1980'li yıllarla birlikte bir yükselme trendine girdiği ve 1990'lı yıllardan itibaren bu yükselişin giderek arttığı gözlemlenmektedir. 2000'li yıllar ise bu artışın katlanarak ilerlediği ve 2019-2020 arasında zirve yaşadığı yıllar olmuştur. Özellikle küreselleşme, ticari sınırların kalkması sonucu insan mobilitesinin artması, ülkeler arasında göçmenlerle ilgili yapılan ikili ve çoklu anlaşmalar gibi nedenler sonucunda söz konusu hareketliliğin artmasına bağlı olarak göç yazınındaki yayın artışı beklenen bir sonuç olarak görülebilir.

Tablo 2. Yayınların Doküman Türlerine Göre Analizi

Doküman Türleri	n	%
Article	41000	80.582
Book Review	4212	8.278
Proceedings Paper	2568	5.047
Book Chapter	2320	4.560
Editorial Material	1530	3.007
Review	1378	2.708
Early Access	825	1.621
Meeting Abstract	335	0.658
Letter	306	0.601
Book	299	0.588
News Item	97	0.191
Note	80	0.157
Correction	69	0.136
Poetry	12	0.024
Art Exhibit Review	7	0.014
Correction Addition	6	0.012
Reprint	6	0.012
Biographical Item	5	0.010
Data Paper	5	0.010
Discussion	5	0.010
Fiction Creative Prose	5	0.010
Bibliography	4	0.008
Film Review	3	0.006
Retraction	2	0.004
Tv Review Radio Review	2	0.004

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

Göç kelimesinin yer aldığı yayınların dokümanlara göre dağılımı incelendiğinde; makaleler % 80.5 ile (41000 makale) en fazla sayıda yayın yapılan türler arasında yer almaktadır. Makalelerden sonra ikinci sırayı % 8.2 ile (4212) kitap incelemeleri ve üçüncü sırayı % 5.0 ile bildiriler (2568) izlemektedir.

Şekil 3. Yayınların Kurum/Kuruluşlara Göre Analizi

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

Göç kelimesinin yer aldığı yayınların kurum/kuruluşlara göre dağılımı incelendiğinde mevcut sıralama içerisinde üniversiteler öncelikli yer almaktadır. Diğer taraftan göç alan ülkelere ait kurum/kuruluşların yapılan çalışmalar açısından ilk sıralarda olduğu gözlenmektedir. Buna göre yayın yapan üniversiteler arasında; Kalifornia, Teksas, Londra, Toronto gibi üniversiteler ilk sıralardadır. Ortaya koyulan yayınların yer aldığı kurum/kuruluşlar içerisinde; University Of California System % 4.2 (2187 çalışma), University Of London % 1.8 (927 çalışma), University Of Texas System % 1.5 (776 çalışma), University Of Toronto % 1.4 (713 çalışma) ve Harvard University % 1.1 (564 çalışma) ile listede ilk beşte yer alan kurum/kuruluşlardandır. Üniversiteler dışında ise; Centre National De La Recherche Scientifique Cnrs % 0.9 (480 çalışma) ve Pennsylvania Commonwealth System Of Higher Education Pcshe % 0.8 ile (435 çalışma) öne çıkan diğer kurum/kuruluşlardandır.

Tablo 3. Yayınların Yazarlara Göre Analizi

Yazarlar	n	%
Anonymous	188	0.369
Massey Ds	75	0.147
Lee J	47	0.092
Bean Fd	43	0.085
Peri G	43	0.085
Menjivar C	42	0.083
Amuedo-Dorantes C	40	0.079
Borjas Gj	40	0.079
Espenshade Tj	36	0.071
Li Zh	36	0.071
Portes A	35	0.069
Chiswick Br	34	0.067
Martinez R	33	0.065
Sundquist J	33	0.065
Ambrosini M	32	0.063
Bloemraad I	32	0.063
Lee S	32	0.063
Martin P	32	0.063
Alba R	31	0.061
Docquier F	31	0.061
Hou F	31	0.061
De La Rosa M	29	0.057
Foner N	29	0.057
Schain Ma	29	0.057
Wang J	29	0.057

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

Yazarlara göre yapılan dağılım ele alındığında göç kelimesinin yer aldığı yayınların en yüksek orana sahip olduğu yazarların anonim yazarlar olduğu aşikârdır. Anonim olarak belirtilen yazarların ortaya koydukları yayınlar toplamda %0,3 (188 eser) ile ilk sırayı alırken 40 ve üzeri çalışma yapan yazarlar ilk 10 içerisinde yer almaktadır. (Yayın sayısı 40 ve üzeri olan yazarlar yayın çokluğundan başlamak üzere sıralandığında; 75 eser ile Massey Ds, 47 eser ile Lee J, 43'er eser ile Bean Fd ve Peri G, 42 eser ile Menjivar C, 40'ar eser ile Amuedo Dorantes C ve Borjas Gj listede ilk 10'da yerlerini almaktadır.

Tablo 4. Yayınların Ülkelere Göre Analizi

Ülkeler	n	%
USA	19054	37.449
England	4515	8.874
Canada	3986	7.834
Spain	3217	6.323
Germany	2585	5.081
Australia	2319	4.558
Italy	1659	3.261
France	1538	3.023
Netherlands	1271	2.498
Peoples R China	1192	2.343
Israel	1116	2.193
Sweden	1016	1.997
Switzerland	823	1.618
Brazil	786	1.545
Norway	718	1.411
Japan	592	1.164
Scotland	560	1.101
Belgium	548	1.077
Denmark	537	1.055
Russia	534	1.050
Mexico	473	0.930
Turkey	463	0.910
Finland	434	0.853
Austria	422	0.829
New Zealand	418	0.822

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

Göç kelimesinin yer aldığı yayınların ülkelere göre dağılımı incelendiğinde ilk 25 ülke içerisinde ilk sırayı Amerika Birleşik Devletleri'nin aldığı görülmektedir. ABD'yi sırasıyla İngiltere, Kanada, İspanya, Almanya, Avustralya, İtalya, Fransa, Hollanda ve Çin ilk 10 ülke olarak izlemektedir. Ülkelerde ortaya koyulan yayınların oranları açısından; 50.880 yayının %37,4'ü (19.054 yayın) ABD'de yer alırken, İngiltere % 8.8 (4515 yayın), Kanada % 7.8 (3986 yayın), İspanya % 6.3 (3217 yayın), Almanya % 5 (2585 yayın), Avustralya % 4.5 (2319 yayın), İtalya % 3.2 (1659 yayın), Fransa % 3 (1538 yayın), Hollanda % 2.4 (1271 yayın) ve Çin % 2.3 (1192 yayın) oranı ile yayın yapan ülkelerdendir. Söz konusu 25 ülke içerisinde Türkiye %0,9 ile 22. sırada yer almakta olup 463 yayına sahiptir.

Listede yüksek sayıdaki yayınlara sahip olan ülkeler dikkate alındığında bu ülkelerin göç alan ve göç veren ülkeler oldukları rahatlıkla söylenebilir. Bu kapsamda göçmenlerle ilgili çok sayıda yayın ortaya koyulması anlamlı bulunmaktadır.

Şekil 4. Yayınların Ükelere Göre İlişki Analizi

Şekil 4'te Orange programı kullanılarak ülkelere göre ilişki analizi yapılmıştır. Buna göre göç kelimesinin yer aldığı yayınların yapıldığı ülkeler gösterilmiştir.

Tablo 5. Yayınların Yabancı Dillere Göre Analizi

Yabancı Diller	n	%
English	45322	89.076
Spanish	2512	4.937
French	955	1.877
Portuguese	508	0.998
German	499	0.981
Russian	350	0.688
Italian	182	0.358
Turkish	104	0.204
Czech	55	0.108
Catalan	51	0.100
Norwegian	40	0.079
Croatian	39	0.077
Slovenian	32	0.063
Chinese	31	0.061
Dutch	28	0.055
Slovak	26	0.051
Japanese	21	0.041
Polish	20	0.039
Swedish	18	0.035
Unspecified	16	0.031
Hungarian	13	0.026
Estonian	12	0.024
Korean	8	0.016
Lithuanian	8	0.016
Afrikaans	6	0.012

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

Yabancı dillere göre dağılım değerlendirildiğinde ise; İngilizceden İspanyolcaya Çinceye Macarcaya kadar pek çok dilde yayın ortaya koyulduğuna tanık olunmaktadır. Bununla birlikte, göç kelimesinin yer aldığı en fazla yayın yapılan dilin İngilizce olduğu aşikârdır. Yapılan çalışmaların %89'u İngilizce diline (45.322 yayın) ait iken, onu %4,9 (2512 yayın) ile İspanyolca takip etmektedir. Üçüncü sırayı ise %1,8 ile (955 yayın) Fransızca yayınlar almaktadır. Türkçe ortaya koyulan yayınlar, ilk 10'da yer alan ülkeler içerisinde 8. sırada gösterilmektedir. Bu kapsamda Türkçe yayınlar %0,2 (104 yayın) oranına sahiptir. İlk 25 yabancı dil

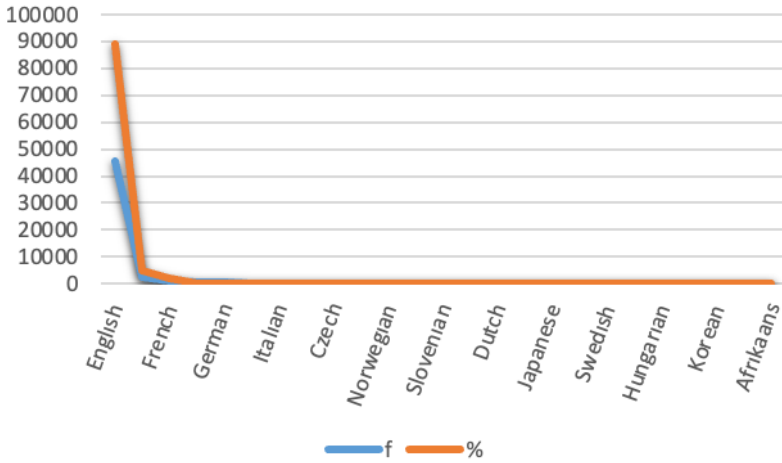

içerisinde en az sayıda yayın yapılan diller sıralamasında ise Kore (% 0.016), Litvanya (% 0.016) ve Afrika dilleri (% 0.012) son üç sırayı paylaşmaktadır.

Şekil 5. Yayınların Yabancı Dillere Göre İlişki Analizi

Şekil 5'te Orange programı kullanılarak yabancı dillere göre kelime bulutu oluşturulmuştur. Buna göre göç kelimesinin yer aldığı yayınların ortaya koyulduğu yabancı diller gösterilmiştir.

Şekil 6. Yayınların Yabancı Dillere Göre İlişki Analizi

Kaynak: Web of Science (www.webofknowledge.com)

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Farklı alanlardaki sonuçları belirlemeye yönelik istatistiksel yöntemlerden biri olan bibliyometri son yıllarda uygulama alanı giderek artmakta olan çalışmalar arasında gösterilmektedir. Pazarlamadan eğitime pek çok alanda gerçekleştirilen bibliyometrik çalışmalar pek çok değişkenin kullanılması yoluyla araştırmaların tasnif edilmesinde önemli bir tercih sebebidir.

Diğer taraftan göç olgusu insanlığın ilk ortaya çıkışı ile birlikte merakla başlayan ve yaşamın sosyal ve ekonomik anlamda iyileştirilmesini hedefleyen bir kapı aralamaktadır. Göç olgusu beraberinde kendisi ile ilişkili çeşitli kavramların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta ve özellikle farklı nedenler, konular, alanlar ve dillerde göçe ilişkin yapılan çalışmaların da artışına katkı sağlamaktadır.

Göç alanında bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılan bu çalışmada Web of Science veri tabanı üzerinden göç kelimesi taranarak araştırma alanına göre kelimenin yer aldığı yayın sayısı, son 45 yıl içerisinde yapılan yayın sayısı, yayınların yer aldığı doküman türleri, yayınların gerçekleştirildiği kurum ve kuruluşlar, göç kelimesinin yer aldığı yayınların yazarlara ve ülkelere göre dağılımı ile yayınların yabancı dillere göre dağılımına ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Bibliyometrik analizden faydalanılan bu çalışmada göç literatürü ile ilgili son yıllardaki trendler ortaya koyulmuş ve dikkat çekici bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Bunların birincisi; insan hareketliliğinin artmasına bağlı olarak göç konusunda yapılan çalışma sayısında artış görülmesidir. İkinci sonuç; özellikle çalışmaların yıllar açısından dağılımının 1980’li yılların ortalarından itibaren giderek artmasıdır. Burada özellikle insanların küreselleşme, teknoloji, iletişim ve ulaşım olanaklarıyla birlikte yeni fırsatları değerlendirme çabalarının göç konulu çalışmalar yapılmasını özendirici bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Üçüncü sonuç; göç konulu çalışmaların en fazla İngilizce dilinde ortaya koyulmuş olmasıdır. Bu sonuç beklenen bir sonuç olup burada İngilizcenin dünya dili olması önemli bir açıklayıcıdır. Bir başka sonuç; özellikle üniversitelerin ve bu kapsamda en fazla yayın yapılan türler içerisinde makalelerin ilk sırayı almalarıdır. Sahip olduğu araştırmacıların bu konudaki çabaları ve mesleki pozisyonları üniversitelerin bu alanda daha fazla yayın ortaya koymalarını anlaşılır kılmaktadır. Ulaşılan bir diğer sonuca göre; göç alan ve göç veren ülkelerde yapılan çalışmaların sayısının fazla olması göçün hedef ve kaynak ülkeleri açısından etkileri yönüyle değerlendirilmesi yönüyle anlamlı bulunmuştur. Bu kapsamda; göç kelimesinin yer aldığı yayınların ülkelere göre dağılımında ABD ilk sırada gelmektedir. Bununla birlikte Çin, Meksika ve Türkiye gibi göç veren ülkelerde de bu konuda hatırı sayılır çalışmaların yer alması, göç veren kaynak ülkeler açısından da konunun merak uyandırıcı özellikte olduğunu

göstermektedir. Son olarak göç çalışmalarının temelde sosyal bilimlerde ve bu kapsamda demografi, sosyoloji, politika bilimi, ekonomi ve hukuk gibi alanların ilk sıralarda oldukları gözlemlenmektedir. Burada özellikle insanların hareketlilikleri gittikleri ülkede yerel halk, istihdam, bu konudaki politika yapıcıları tarafından getirilecek öneri ve çözümler, yasal bir zeminde gerçekleşip gerçekleşmediği gibi çeşitli etkileri açısından pek çok alanla ilişkilendirilebilecek nitelikte olması yönüyle anlaşılabilir bir sonuç ortaya koymaktadır.

Bibliyometrik çalışmaların ilerleyen yıllarda artan ihtiyaçlara cevap olarak genişleyen alanlarda uygulama bulması ve bilimselliğe olan katkılarını sürdürmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akan Y. ve Arslan İ. (2008). *Göç Ekonomisi (Türkiye Üzerine Bir Uygulama)*. Bursa: Ekin.
- Al U. (2008). *Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Al U. ve Tonta Y. (2004). "Atıf Analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Tezlerinde Atıf Yapılan Kaynaklar." *Bilgi Dünyası*, 5(1): 19-47.
- Al U., Sezen U. ve Soydal İ. (2012). "Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Yayınlarının Sosyal Ağ Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1): 53-71.
- Archambault É. ve Gagné É. V. (2004). *The Use of Bibliometrics in the Social Sciences and Humanities, Science-Metrix Final Report*.

- Baştürk Ş. (2019). Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar, *Sosyal Politika*. Tokol A. ve Alper Y.(Ed). Bursa: Dora.
- Bozkurt Ö. Ç. ve Çetin A. (2016). "Girişimcilik ve Kalkınma Dergisinin Bibliyometrik Analizi." *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(2):229-263.
- Cruz E. P. ve Falcão R. P. Q. (2016). "A Bibliometric Review of Immigrant and Ethnic Entrepreneurship." *Internext*, 11(3): 78-94.
- Demir H. ve Gülsün E. (2018). "Bibliyometrik Bir Analiz İle Yönetim Düşünce Sisteminin İncelenmesi." *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2): 91-114.
- Ellegaard O. ve Wallin J. A. (2015). "The Bibliometric Analysis of Scholarly Production: How Great is The Impact?" *Scientometrics*, 105: 1809-1831.
- Erar A. (2002). "Bibliometric or Informetrics: Displaying Regularity in Scientific Patterns by Using Statistical Distributions." *Hacettepe Journal of Mathematics and Statistics*, 31: 113-125.
- González A. M., Aref S., Theile T., Zagheni E. (2020). "Scholarly Migration Within Mexico: Analyzing Internal Migration Among Researchers Using Scopus Longitudinal Bibliometric Data." *EPJ Data Science*, 9(34): 1-26.
- Gonzalez J., Garijo I., Sanchez A. (2020). "Organ Trafficking and Migration: A Bibliometric Analysis of an Untold Story." *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 1-11.
- Gökkurt Ö. (1994). "Enformetri, Bradford Yasası ve Citation İndeks." *Türk Kütüphaneciliği*, 8(1): 26-30.
- Güreşçi E. (2016). "Ortak ve Farklı Yönleriyle İç ve Dış Göçler." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43): 1058-1064.

- Hood W. W. ve Wilson C. S. (2001). "The Literature of Bibliometrics, Scientometrics, and Informetrics." *Scientometrics*, 52(2): 291-314.
- Hotamışlı M. ve Erem I. (2014). "Muhasebe ve Finansman Dergisi'nde Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi." *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 1-20.
- Hu Y., Yu Z., Cheng X., Luo Y. ve Wen C. (2020). "A Bibliometric Analysis and Visualization of Medical Data Mining Research." *Medicine*, 99(22): 1-13.
- ILO-Migration For Employment Recommendation (Revised) (No. 86). (1949).
- IOM-International Organization for Migration, Glossary on Migration, International Migration Law, 2019, Switzerland.
- Mora L., Bolici R. ve Deakin M. (2017). "The Firts Two Decades of Smart-City Research: A Bibliometric Analysis." *Jurban of Urban Technology*, 24(1): 3-27.
- Okubo Y. (1997). *Bibliometric Indicators and Analysis of Research Systems: Methods and Examples*, OECD Science, Technology and Industry Working Papers 1997/01.
- Özkaya A. (2018). "Bibliometric Analysis of The Studies in The Field of Mathematics Education." *Educational Research and Reviews*, 13(22): 723-734.
- Ravenstein E. G. (1885). "The Laws of Migration." *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2): 195-199.
- Selva C. ve Recorda A. (2018). "Spanish Youth is Emigrating: A Bibliometric Approach to the Media." *Coverage, Plos One*, 13(6): 1-24.

- Soytürk M. (2012). "Türkiye'den Avusturya'ya İşgücü Göçü." *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3): 2313-2328.
- Sweileh W. M., Wickramage K., Pottie K., Hui C., Roberts B., Sawalha A. F, Zyoud S. H. (2018). "Bibliometric Analysis of Global Migration Health Research in Peer-Reviewed Literature (2000–2016)." *BMC Public Health*, 18(777): 1-18.
- Şakar G. D. ve Cerit A. G. (2013). "Uluslararası Alan İndekslerinde Türkiye Pazarlama Yazını: Bibliyometrik Analizler ve Nitel Bir Araştırma." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(4): 37-62.
- Trost M., Wanke E. M, Ohlendorf D., Klingelhöfer D., Braun M., Bauer J., Groneberg D. A, Quarcoo D., Brüggmann D. (2018). "Immigration: Analysis, Trends and Outlook on The Global Research Activity." *Journal of Global Health*, 8(1): 1-11.
- Uddin M. F., Iftikhar P. M., Bansal R., Khayat A., Arastu A. H., Khan J., Akriti J. (2019). "A Bibliometric Analysis of the Top 100 Most-Cited Articles in Chemotherapy (1910- 2019)." *Cancer Therapy & Oncology, International Journal*, 15(2): 72-82.
- Web of Science www.webofknowledge.com, erişim 16 Kasım 2021.
- Wickramasekera P. (2002). "Asian Labour Migration: Issues and Challenges in an Era of Globalization." *International Migration Papers, Working Paper*, 1-48.
- Yılmaz M. (2002). "Lotka Yasası ve Türkiye'de Kütüphane ve Bilgi Bilimi Literatürü." *Türk Kütüphaneciliği*, 16(1): 61-69.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

This study includes a bibliometric analysis of the word "immigration". In the analysis performed, the publications that were scanned in the Web of Science database and contained the word "immigration" were examined. In this context, answers to various questions were sought. These questions are:

- What is the distribution of publications with the word "immigration" based on research areas?
- How many publications containing the word "immigration" have been made between 1975-2020?
- What are the types of documents that include the publications with the word "immigration"?
- What are the institutions/organizations where the publications with the word "immigration" were made?
- Which authors put forward the publications that include the word "immigration"?
- What is the distribution of publications with the word "immigration" based on countries?
- In which foreign languages were the publications with the word "immigration" made?

Method

In this study, which studied the publications with the word "immigration" in seven different titles through the Web of Science database, 50,880 publications were put forward according to the data obtained as of 16 November 2020. The publications were scanned by considering the study research areas, years, document types, organizations, authors, countries and foreign languages in the Web of Science index. Tables, figures, and word cloud analysis were used to display the data. In the tables and figures used for the data shown, the first 25 with the highest ratio were observed.

Results

Considering the data obtained according to the study field, of studies, 9.1% were made of demography, 8.7% of sociology, 8.5% of political science, 6.3% of economics and 6.3% of history. In addition, according to the indicators the fields of communication, social work, psychiatry, anthropology and criminology are among the fields where publications regarding the word "immigration" are made.

Another title examined in the study is the distribution of the publications with the word "immigration" based on years. In the distribution shown based on

years it can be observed in which years the publications decreased and in which years they showed an increasing trend. First of all, the publications in immigration literature cover the years between 1975 and 2020. Considering the data obtained in these years, it is seen that the number of publications has increased in the 1980s. The increase in question accelerated with the start of the 2000s and reached its peak between 2019 and 2020. It can be said that various developments regarding the years of increase played a role. In terms of these developments, especially the 1980s stand out in terms of being the years when borders disappeared and mobility increased in many regions in the world. Thus, with the experience of human mobility within a country or from one country to another, the concept of immigration started to be discussed in academic platforms. On the other hand, the concept of immigration continued to be popular in 2000s with the impact of determinants such as crises and wars in various countries in these years.

Another title examined in the study includes the distribution of the publications with the word "immigration" based on document types. Accordingly, articles rank first among the first 25 document types with the most publication. Book reviews take place in the second place after the articles. The third place among the documents is the proceedings paper. Other types of publications included in the first 10 ranks are listed as Book Chapter, Editorial Material, Review, Early Access, Meeting Abstract, Letter and Book.

Universities are in the first place in terms of organizations that put forward the publications with the word "immigration". Universities are located in areas such as California, Texas, London, and Toronto. In terms of universities, University Of California System, University Of London, University Of Texas System, University Of Toronto, and Harvard University are the top five organizations. In addition to universities, prominent among other organizations are the Centre National De La Recherche Scientifique CNRS and the Pennsylvania Commonwealth System of Higher Education PCSHE.

In the study the publications containing the word "immigration" were also examined in terms of the authors who made these publications. The authors with the most publications among the first 25 authors are anonymous. In fact, while the publications produced by the anonymously-stated authors have a ratio of 0.3% (188 publications) among the total authors, there are those who have published 40 or more articles in the top 10.

The USA ranks first among the first 25 countries that make publications on the concept of immigration. After USA, UK, Canada, Spain, Germany, Australia, Italy, France, the Netherlands, and China are among the top 10 countries. It is an

expected result that the USA, which hosts many immigrants, is in the first place regarding these studies.

Finally, when the distribution of the publications with the word "immigration" in terms of foreign languages is examined, the language in which the most publications were made is English. Publications made in English have 89% and Spanish publications take the second place with 4.9%. Studies in French rank third with 1.8%.

It is thought that this study, in which the bibliometric analysis of international publications on immigration was carried out, will contribute to the guidance for future studies.

Conclusion and Discussion

When the publications containing the word "immigration" were listed according to seven titles, firstly the publications containing the word "immigration" based on the study field were examined. Demography stands out in the first place in terms of fields. Therefore, it was observed that the study field where the most publications with the word "immigration" were made was demography. Demography are followed by the fields of sociology, political science, economics, history, ethnic studies, and law. The fact that the word "immigration" is a very broad concept can be attributed to the diversity of the fields in which it is studied.

It is thought that this study, in which the bibliometric analysis of international publications on immigration was carried out, will contribute to the guidance for future studies.

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl : 15 Sayı : 41 Ağustos 2022

Yayın Geliş Tarihi: 10.05.2022 Yayına Kabul Tarihi: 11.07.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1114985>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Temiz, N. & Yeter, D. (2022). Bilgi Merkezi Personelinin Cam Tavan Sendromu Algıları: Üniversite Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma. Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41), 601-635.

BİLGİ MERKEZİ PERSONELİNİN CAM TAVAN SENDROMU ALGILARI: ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Nurcan TEMİZ**   **Diler YETER*****

Öz

Toplumsal anlamda yaşanan değişim ve gelişmeler kadınların iş hayatında geçmişe kıyasla daha fazla yer almasını sağlamıştır. Buna rağmen kadınlar kariyerlerinde aynı oranda yükselmemiş ve yönetim kademelerinde ilerleme sağlayamamıştır. Kadınların toplumdaki yerinin öncelikle bir anne, bir eş olması gerektiğinin düşünülmesi ve bu durumun kadınlar üzerinde bastırılmış olması, onların kariyer basamaklarında ilerlemelerinde engel oluşturmaktadır. Toplumda, kadını hala iş hayatında hayal bile edemeyen zihniyetler mevcuttur. Bu zihniyet kadınlara karşı ön yargıları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmanın amacı, Akdeniz Bölgesindeki üniversite kütüphanelerinde çalışan personelin Cam Tavan Sendromu algılarını ortaya koymaya çalışmaktır. Bu amaçla kütüphane çalışanlarının kadınların kariyer engelleri konusundaki bakış açıları ve farkındalıkları ile ilgili mevcut durum tanımlayıcı istatistikler ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca kütüphane çalışanlarının kariyer engelleri ile

* Bu çalışma için Toros Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 09.09.2021 tarihinde ve 3342 karar numarası ile Etik Kurul İzni alınmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü, nurcantemiz@mersin.edu.tr

*** Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkan Vekili, Toros Üniversitesi, diler.yeter@toros.edu.tr

ilgili tutum sorularına verdikleri cevaplar arasında cinsiyetlerine, medeni durumlarına yaşlarına, ünvanlarına ve sektörde kaç yıl çalıştıklarına göre bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis Testi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bilgi merkezleri, cam tavan sendromu, kariyer engelleri*

GLASS CEILING SYNDROME PERCEPTIONS OF INFORMATION CENTER STAFF: A RESEARCH ON UNIVERSITY LIBRARIES

Abstract

Changes and developments in the social sense have enabled women to take more part in working life compared to past. Despite this, women have not been able to rise in their careers at the same rate and have not progressed in management levels. Considering that women's place in society should primarily be a mother and a wife and pressure on women creates obstacles for them to progress in their career steps. There are mentalities in society that still cannot imagine women in working life. This mentality brings with it prejudices against women. The aim of this study is to try to reveal the glass ceiling syndrome perceptions of the staff of Mediterranean Region university libraries. For this purpose, the current situation regarding the perspectives and awareness of the librarians about the career barriers of women has been tried to be revealed with the descriptive statistics. In addition, Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests were performed to examine whether there is a difference between the answers given by the library staff to the attitude questions about career barriers, according to their gender, marital status, age, title and how many years they have worked in the sector.

Keywords: *Information centers, glass ceiling syndrome, career barriers.*

1. GİRİŞ

Son zamanlarda kadın çalışmalarında popüler hale gelen ve uzun zamandır kadın çalışanların hayatlarında var olan fakat görünmez engellere dikkat çekmeye çalışan Cam Tavan Sendromu, kadınların, evli ve çocuk sahibi olması gibi birçok engelden dolayı kariyerlerinde ilerlerken erkeklere oranla daha fazla

zorlandığını dile getirmek için kullanılan bir kavramdır. Bu çalışmanın amacı kütüphane çalışanlarının bu konudaki bilinç düzeylerine ve farkındalıklarına dikkat çekmektir. Bu bağlamda daha önce bankacılık, reklamcılık, sigortacılık ve turizm gibi pek çok alanda gerçekleştirilen araştırmalarda bu tespitlerin yapıldığı görülmektedir. Bu çalışma diğerlerinden farklı olarak, kütüphane çalışanlarında Cam Tavan Sendromu algısını incelemeyi amaçlamaktadır. Cam tavan sendromunun kütüphane çalışanları özelinde daha önce incelenmemiş olmasından dolayı, bu çalışmanın hem cam tavan sendromuna yönelik yapılan çalışmalara hem de kütüphanelerde çalışanlara yönelik araştırma yapmak isteyen araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Cam tavan sendromundaki görünmez engellerin temelinde cinsiyetten kaynaklanan engeller bulunmaktadır. Her kesimin yaşadığı sorunlar farklı olsa da kadınların yaşamış olduğu sorunlar dünyanın her yerinde hemen hemen aynıdır. Çiftlerin çocuk sahibi olması sadece kadınlara yönelik bir engel olmamasına rağmen erkeklerden daha çok kadınları ilgilendiren bir durum olarak algılanmaktadır. Örneğin, neden bir kadın başbakan seçildiğinde ya da kadın bir milletvekili seçildiğinde şaşırılır? Muhatap olunan yönetici neden hep erkek olarak algılanır? Kadınların hamilelik izni almasıyla iş dünyasından uzaklaşmasının ve daha fazla sorumluluk altına girmesinin temel nedeni cinsiyeti değil midir? O halde iş hayatında temel belirleyici kriterin cinsiyet olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çalışmanın teorik kısmında bireyin kendisinin koymuş olduğu engellere, toplumun bireye yüklemiş olduğu rollerden dolayı ortaya çıkan toplumsal engellere, örgütlerde kadınlara yönelik bakış açısından, örgüt politikalarından ve kadınlara olan tutum ve davranışlardan kaynaklanarak ortaya çıkan engellere dikkat çekmek amaçlanmıştır. Uygulama kısmında ise Akdeniz Bölgesindeki

üniversite kütüphanelerinde çalışan personele elektronik posta yoluyla gönderilen anketlerle, personelin Cam Tavan Sendromu konusundaki bilinç düzeyleri ve farkındalıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. BİLGİ MERKEZLERİ KAVRAMI

Bilgi, insan yaşamında güncelliğini sürekli koruyan bir olgudur. Bilginin her alanda sorunların çözümünde kullanılması, yeni bilgilerin de ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Yeni bilgilerin eski bilgilerle birlikte kullanılması sadece bilginin değil kişilerin de güncel kalmasını sağlamaktadır (Sotirofski ve Güçlü, 2006: 358).

Toplumlar, kültürlerine istedikleri değeri, bilginin gücüyle katmaktadır. Bilginin güncelliği ve gücü de toplumların kendilerine katmak istedikleri ile orantılıdır. Toplumların gerek kültürleri gerekse gelişmişlikleri ile bilgiyi kullanarak yaptıkları her şey aslında bilginin toplum için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. İnsan ile bilginin böyle bir bağ içinde olması bilginin sağlanması, korunması, muhafaza edilip ortaya konulması, beraberinde arşivlerin, bilgi merkezlerinin ve kütüphanelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kurulgan, 2013: 474). İnsanlığın var oluşundan bu yana bilgiye ulaşmayı kolaylaştıran her türlü teknolojik hizmet, atılan her adım, bilgi merkezleri olarak adlandırılan kütüphaneler için de bilgiye erişimi kolaylaştırmıştır (Kurulgan, 2013: 473).

Bilgi merkezi terimi genel bir ifadeyi içermektedir. Bilgi merkezleri; amaçlarına, barındırdıkları dermeye, kullanıcı gruplarına ve bağlı buldukları kurum veya kuruluşlara göre sınıflandırılabilir. Bilgi merkezleri terimi altında değerlendirilen ve bilgi hizmeti sunan çeşitli kurumlar vardır. Bunlar; Milli kütüphane, üniversite kütüphaneleri, araştırma kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, özel kütüphaneler, okul kütüphaneleri, arşiv kurumları, dokümantasyon ve enformasyon merkezleridir. Genel itibarıyla isimler değişiklik

gösterse de bütün bilgi merkezlerinin amacı ve vermiş olduğu hizmetler birbirine benzemektedir (Yılmaz, 2003: 260).

Kişiler gerek kendi çabalarıyla gerekse bilgi merkezlerindeki bilgi ve belge yöneticileri aracılığıyla bilgiye erişebilmektedir. Peki bilgiye erişimde bilgi/belge yöneticileri için cinsiyet ayrımına gidilmesine gerek var mıdır? Bu sorunun yanıtı doğal olarak "Hayır" olacaktır. Erkekler daha iyi araştırma yapar, kadınlar bu anlamda yetersizdir, erkekler doğru bilgiye en kolay şekilde ulaşmayı sağlar gibi düşünceler mantıklı bir düşünce yapısından oldukça uzaktır. Kütüphanecilik mesleği de kadın- erkek ayrımı yapılmaksızın çalışılabilecek bir alandır. Genel anlamda kütüphanecilerin iş tanımına bakıldığında cinsiyetçi bir yaklaşım gerektirmeyen bir çalışma alanı olduğu anlaşılmaktadır.

3. CAM TAVAN SENDROMU

Gelişen dünyada iş seçeneklerinin değişikliğe uğraması bireylerin kariyerleri ile ilgili karar verme sürecini de değişikliğe uğratmıştır. Cinsiyetin, eğitim düzeylerinin, mesleklerin yıllara göre değişikliğe uğraması kariyer üzerinde etkili olmaktadır (Duru, Bayraktar ve Gültekin, 2020: 613). Kariyer, bireylerin ekonomik ve sosyal yönünü olumlu yönde etkilediğinden, hayatlarında büyük bir öneme ve değere sahiptir. Ayrıca bireyin iş hayatında gelişmesini, potansiyelinin ve güçlü yönlerinin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bireyin sosyalleşmesine katkı sağlayan kariyerin, iletişim üzerinde de olumlu etkisi bulunmaktadır (Kahraman ve Kahraman, 2020: 3).

Rekabet üstünlüğü sağlayabilecek nitelikteki bireylerin kariyer basamaklarında engellerle karşılaşmak suretiyle üst düzey pozisyonlarda yer alamamaları, kurumları motivasyonu yüksek ve verimliliği üst düzeye taşıyabilecek personelden mahrum bırakmaktadır (Tuncay ve Kaloğlu, 2020: 18). Bazı kariyer

engellerini, cinsiyetten kaynaklı, kişinin kendine güvenmemesinden, çoklu rol üstlenmesinden, üst düzey pozisyonlarda görev alma yeterliliğine sahip olamayacağını ve üst düzey pozisyonlarda mutlu olamayacağını düşünmesinden ve iş gücünden kaynaklı engeller şeklinde sıralamak mümkündür (İnandı ve Giliç, 2020: 25; Bingöl ve Gündoğdu, 2020: 2). Bu bağlamda kadınların iş hayatında beklemiş oldukları terfilerinin gerçekleşmemesi, kadınların başarılarının dikkate alınmaması ve kariyer basamaklarında ilerlemelerini engelleyen, görünmeyen, saydam ve aşılmayan engeller cam tavan engelleri olarak adlandırılmaktadır (Kirişçi ve Can, 2020: 619).

İlk kez Wall Street Journal'da 'İş Yaşamında Kadın' konulu haberle 1986'da ortaya çıkan cam tavan kavramını, Hymowitz ve Schellhardt kullanmıştır. Bu anlamda cam tavan kavramı, kurumlarda üst düzey pozisyonlara gelmek isteyen ve bunun için çaba gösteren kadınların önlerine çıkan engeller olarak tanımlanmaktadır (Çiçek ve Yiğit, 2016: 1384). Farklı bir tanıma göre ise cam tavan, kadınların kariyer basamaklarında belirli seviyeye gelip, üst pozisyonlara çıkamama durumu olarak değerlendirilmektedir. Kadınların kişisel özellikleri ve mesleki becerileri göz önüne alınmadan, üst yönetim kadrolarında yer almaması noktasında kadınları zorlayan görünmez engeller olarak da ifade edilmektedir (Karakaya ve Reyhanoglu, 2020: 51). Kadınların karşısına çıkan bu engellerin 'Cam Tavan' olarak ifade edilmesinin nedeni, kurumlarda üst düzey pozisyonların görünür olmasına rağmen engellerin tam tersine görünmez olmasından kaynaklanmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde cinsiyet eşitliğinden söz edilip savunulsa da bu durum kadınların görünmez engellerle karşılaşmasına engel olamamaktadır. Bir başka ifade ile çalışanların belirli bir pozisyona kadar ilerlemelerine rağmen üst düzey pozisyonlara yükselmede birçok görünmez engelle karşı karşıya kalmaları durumudur (Akbaş ve Korkmaz, 2017: 75). Bu nedenle cam tavan teorisi, yönetici pozisyonlarında kadın çalışanların yeterince

yer alamamasını açıklayan bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Özdemir, Sözcän ve Alas, 2017: 349).

Kadınların iş hayatına katılım oranı gün geçtikçe artış gösterse de kariyer basamaklarında ilerlemeleri aynı şekilde hızlı olamamıştır. Türkiye başta olmak üzere dünyada kadınların iş hayatına katılmasını teşvik edici birçok uygulama hayata geçirilmiş olsa da kadınların karşılaştığı görünmeyen engellerin önüne geçilememektedir. Kadınların, kariyer basamaklarında üst kademeye gelmesini engelleyen cam tavan engelleri birçok açıdan ele alınabilir. Kadınların eş ve anne olma faktörü ile birlikte iş gücü piyasasında da yer alması, çoklu rol üstlenmelerine sebep olmaktadır. Aynı zamanda kadınların kalıplaşmış ön yargıları kabul etmesinden kaynaklı kendisine koyduğu bireysel engeller de mevcuttur. Bunların yanı sıra örgütte örnek alabileceği rol modellerin olmaması, mentör eksikliği, cinsiyetten kaynaklı karşılaştığı ön yargılar, cam tavan sendromu kapsamı içerisindedir (Yavuzer ve Özkan, 2020: 586; Kördeve, 2017: 126-127).

Çalışma hayatında bireylerin üst düzey pozisyonlara gelmesinde gerek birey tarafından gerekse örgüt ve toplum tarafından konulan görünmeyen engeller söz konusudur (Akyurt ve Tuncer, 2020: 723). Görünmeyen, saydam engeller olarak ifade edilen cam tavan engellerini önceden tespit etmek zordur. Genel olarak bu engeller, toplumdan, bireyden ve örgütten kaynaklı engeller olarak sıralanabilir (Karakaya ve Reyhanoğlu, 2020: 51). Cam tavan kavramı, kadınların üst düzey pozisyonlara gelmeleri için yeterli donanımına sahip olmadıkları için değil, kadın oldukları için koyulan engelleri içermektedir. Kadınların, cinsiyetten kaynaklı engellerle karşılaşması, iş gücü piyasasında erkek egemenliğinde bir gücün varlığını göstermektedir. Bu durum, kurumlarda cam tavan sendromunun yaşanmasına uygun ortam hazırlamaktadır. Bu zihniyetteki kurumlarda kadınlar,

kariyer basamaklarında tavana doğru ilerlerken görünmez bir cam tavanla durdurulmaktadır (Sağır, 2020: 93).

Ataerkil yapılarda kadına yüklenen roller nedeniyle kadınlar, uzun bir süre iyi bir anne ve eş rolüne hapsolmuştur. Tarih boyunca emeği var olan fakat görmezden gelinen kadınlar, Sanayi Devrimiyle birlikte iş hayatında daha aktif biçimde yer almaya başlamış, fakat iş hayatına bu denli katılan kadınlar erkeklerle aynı iş statüsünde ve ücret politikasında çalışmamıştır (Sarışın, 2020: 27). Fakat umut verici nokta şu ki, günümüzde cam tavan teriminin literatürde çok fazla kullanılmaya başlanması kadınların iş hayatında yer aldığına da bir göstergesidir (Yavuzer ve Özkan, 2020: 586). Cam tavan sendromu alanında yapılan çalışmalar, bireylerin kariyerinde ilerlerken cinsiyetten kaynaklanan engellerin, bireysel, örgütsel ve toplumsal faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir (Şahin, Dal ve Donuk, 2020: 121).

3.1. Bireysel Tutum ve Davranışlardan Kaynaklanan Engeller

Kişi iş hayatına girerken ya da kariyerinde ilerlerken kendi kendine bazı engeller koyabilir. Kadınların iş hayatında geri planda kalmasının temel nedenlerinden biri erkeklere oranla eğitimde daha isteksiz davranışlarıdır. Kadınların eğitimlerine gereken önemi vermeleri iş hayatına katılımlarını arttıracaktır. Bu engel dışında kadınların kendi kendilerine koydukları cam tavan engellerini, bir işte çalışmanın veya o işte ilerlemenin aile yaşamlarını olumsuz etkilemesinden korkmaları, yükselmelerine olan inancın düşük olmasından kaynaklı özgüven eksikliği, iş hayatında hem cinslerini rakip olarak görmeleri ve birbirini kıskanmaları şeklinde sıralamak mümkündür (Çiçek ve Yiğit, 2016: 1385).

Kadınların çoklu rol üstlenmesinden dolayı en sık yaşadıkları sorun, aileleri ve işleri arasındaki dengeyi kuramamalarıdır (Akyurt ve Tuncer, 2020: 727). Çoklu rol üstlenme, kadınların birden çok role sahip olmasını ifade etmektedir. İyi bir

anne ve iyi bir eş olma çabasının üstüne kadınlara iyi bir çalışan modeli eklenince, stres düzeyi daha da artmaktadır. Hepsini aynı anda yürütemeyen kadınlar bir taraftan vazgeçmek durumunda kalmakta, iyi bir anne figüründen vazgeçemeyeceği için genellikle kariyerinden vazgeçmek zorunda kalmaktadır (Şahin, Dal ve Donuk, 2020: 121).

Kadınlar üst düzey pozisyonlara geldiklerinde, alacakları sorumluluktan ve karşılaştıkları engellerin daha fazla olmasından dolayı üst düzey pozisyonları istemeyerek kendileri de bu engelleri koyabilir (Şahin, Dal ve Donuk, 2020: 121). Kadınların kişisel tercih ve algıları, kadınlar üzerinde oluşturulan ön yargılar, kadınların iş hayatına girmesini engellediği gibi üst düzey pozisyonlara gelmelerinin de önüne geçmektedir. Böylelikle kadınlar kendilerinin bu pozisyonlara gelemeyeceği düşüncesini kabul etmektedirler (Akyurt ve Tuncer, 2020: 726).

Ailede başlayan cinsiyet eşitsizliği, kurumlarda ve hayatın her anında kadınların karşısına çıkmaktadır. Başta iş hayatında karşılarına çıkan cinsiyet eşitsizliğinin önüne toplumsal eğitimle geçilebilir. Ev işlerinin kadınlara ait olmadığı bilincinin ailede çocuğa aktarılması, çocuklar için anne ve babanın ev içinde sorumluluklarının dengeli olduğunu düşündürecektir (Akyurt ve Tuncer, 2020: 734). İş hayatında cinsiyete dayalı bireysel engellerin temelinde kadınların özgüven eksikliği gelmektedir. Kişi, kendine ne ölçüde güvenirse etrafına da bu özgüvenini yansıtıp kendine olan inancını arttırmaktadır (Korkmaz, 2016: 103). Özgüvenin oluşabilmesi için kadınların eğitimlerine gereken önemi göstermesi, yaşam boyu öğrenmeyi benimsemeleri ve kendilerini sürekli olarak geliştirmeleri gerekmektedir.

3.2. Örgütsel Tabulardan Kaynaklanan Engeller

Kadınlar, medeni durumu, gebelik ihtimali, çocuk sahibi olması vb. nedenlerle çeşitli örgütler tarafından çalışan olarak tercih edilmemektedir. Kadınların bu nedenlerle sahip oldukları yasal haklar, kurumların kadın çalışanı tercih etmemesine sebep olmaktadır. Evli kadınların ailesi ile ilgilenmesi, gebe kadınlara verilen doğum izinleri, çocuklu kadınlara verilen süt izni gibi haklar bir yandan kadınların çalışmasını kolaylaştırırken; kadınların ataerkil temelli örgütlerde iş bulamamasına da neden olabilmektedir. Örgütlerin bu tutumu kadınların istihdam alanını sınırlamakta, erkeği sürekli üreten taraf haline getirip, topluma kazandırırken, kadını erkeğe bağımlı hale getirmekte ve kadını iş dünyasının dışında bırakmaktadır (Anafarta, Sarvan ve Yapıcı, 2008: 117). Bu varsayım iş dünyasının erkekleşmesine ve görevde yükselmelerde erkeklerin kadınlara oranla daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır. Oysa günümüzde hem işini başarıyla sürdüren hem de aile içindeki görevlerini aksatmayan birçok başarılı kadın çalışan örneği de mevcuttur.

Kadınlar, erkeklere oranla çeşitli sebeplerden dolayı daha dar kapsamdaki işlerde çalışma imkânı bulabilmektedir. Özellikle küçük ve kurumsallaşmamış işletmelerin çalışma koşulları göz önüne alındığında kadınların hem iş bulma hem de çalışma şartları olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu tür işletmelerde kadınlar daha zor iş bulabildiği gibi, iş bulan kadınlar genellikle temizlik ve benzeri gibi vasıfsız işlerde düşük ücretlerde, güvencesiz olarak çalıştırılmaktadır (Çiçek ve Yiğit, 2016: 1385). Erkek egemenliğindeki kurumlar, erkekler tarafından yönetildiği için cinsiyet eşitsizliği yaşanmakta ve kadınlara yeteri kadar fırsatlar verilmemektedir. Erkeklerin sergilemiş olduğu bu davranışlar kimi zaman kadınların zorlanmaması için verilen iş yükünün azlığı gibi iyi niyetli olabileceği gibi kadınların daha duygusal olmasından, çoklu rol üstlenmelerinden, mesai kavramlarında esnek olamamalarından ve cinsiyet ayrımcılığından kaynaklı da olabilmektedir. Bu davranışlar kadınlar üzerinde

görünmeyen ama hissedilen engellerin olduğunu doğrulamaktadır (Yavuzer ve Özkan, 2020: 587).

Mesleklerin erkek işi, kadın işi olarak ayrılması bireylerin mesleklerini seçme, iş hayatına girme ve yükselme gibi durumlarını negatif yönde etkilemektedir (Kirişçi ve Can, 2020: 619). Örgütlerde de bu anlamda çeşitli mesleki ayrımlar mevcuttur. Bu ayrımlar, kadınların iş hayatında çeşitli engellerle karşılaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum, kadınların pozisyonlara uygun görülmemesine ya da çeşitli değerlendirmelerden geçmesine sebep olmaktadır. Bir diğer örgütsel engel, kurumlarda mentör eksikliğinin olmasıdır (Şahin, Dal ve Donuk, 2020: 121-122). Kadınların mentörlerden faydalanabilmesi için öncelikle kadın yöneticilerin olması gerekmektedir. Kurumdaki mentörlük görevi üstlenen kadınların sayısının artması, üst düzey pozisyonlara gelen kadın çalışanların sayısını da arttıracaktır (Karakaya ve Reyhanoğlu, 2020: 52). Bunun aksi bir kültüre sahip örgütlerde ise bu ön yargılar, kadının çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemekte, kadınların model alabilecekleri kadın yöneticilerin az olması nedeniyle, kendileri de bu pozisyonlara uygun olmayacakları düşüncesine kapılmaktadır.

Örgütte çalışanların ilişkileriyle ortaya çıkan iletişime informal iletişim denir. Erkeklerin kurumda doğal olarak oluşturdukları bu iletişime kadınlar katılamamakta ve bu iletişimin dışında kalmaktadır. Bu bağlamda kadınlar gerek kendilerini ilgilendiren gerekse şirket içindeki haberlerden uzak kalmaktadır (Şahin, Dal ve Donuk, 2020: 122). İnfomal iletişim ağlarına katılamama durumu da örgütten kaynaklı engeller olarak algılanmaktadır (Yavuzer ve Özkan, 2020: 586).

Erkek yöneticiler de kadınlara karşı ön yargılara sahiptir. Bu ön yargılar kadınların bu pozisyonları başaramayacakları ve yeterli düzeyde azim ve güce

sahip olmadıklarına ilişkin ön yargılardır (Örücü, Kılıç ve Kılıç, 2007: 119-120). Erkek yöneticiler, kadınların erkeklerden daha duygusal olduğunu, onlarla iletişim kurmanın zor olduğunu ve kadınların çocuklarına daha fazla zaman harcayacaklarını düşündükleri için, üst düzey pozisyonlarda pozitif ayrımcılık yapmaktadır. Bu durum kadınların özgüvenlerinin kırılmasına ve kendilerini güçsüz hissetmelerine sebep olmaktadır (Sağır, 2020: 95). Cinsiyete dayalı meslek seçimiyle birlikte ücret politikası iyi ve daha prestijli meslekler erkekler için uygun görülmüştür. Bu durumda liderlik özelliği taşıyan mesleklere erkekler, alt pozisyonlara kadınlar tercih edilmiş, bu durum kadınları daha çok ev hanımlığına uygun mesleklere çalışmaya yönleltmiştir (Duru, Bayraktar ve Gültekin, 2020: 618; Akyurt ve Tuncer, 2020: 727). Kimi örgütlerde kadınlara yönelik bir diğer ön yargı ise, kadınların erkekler göre performansının düşük olacağı düşüncesidir. Bu ön yargı, kimi kadınların kendini kanıtama ve ön yargıyı yıkma çabasına girmesine, kimi kadın çalışanların da umutsuzluğa kapılmasına ve performanslarının düşmesine neden olabilmektedir (Aksu, Çek ve Şenol, 2013: 152).

Kadın yöneticiler de kadınların yükselmelerinde önlerine engeller koymaktadır. Kraliçe Arı Sendromu olarak da adlandırılan bu sendromda tepe noktadaki kadınlar, hem cinslerinin kendi konumunda olmasını istememekte, sadece kendisinin o pozisyonda olmasını istemekte ve yine sadece kendilerinin başarılı olmalarını istemektedirler. Kraliçe arı sendromundaki kadın yöneticiler, iş hayatında cinsiyet eşitsizliğini destekleyen erkek yöneticiler gibi düşüncelere sahiptir (Sağır, 2020: 95). Kraliçe arı sendromunda kadın yöneticiler daha çok erkek çalışanlarla iletişim kurmaktadır. Diğer kadınları kendine rakip olarak görmelerinden dolayı kadınlara karşı mesafelerini koruyarak, kendilerini diğer kadınlardan üstün görmektedirler. Aynı zamanda kadın haklarını savunmamakta ve cinsiyet eşitsizliğini karşı bir duruş sergilememektedirler (Karakaya ve Reyhanoğlu, 2020: 51).

3.3. Toplumsal Tutumlardan Kaynaklanan Engeller

Kadınların, toplumda cinsiyet başta olmak üzere birçok nedenden dolayı engelleri vardır. Geçmişten günümüze çalışma hayatını şekillendiren temel etkenlerin başında cinsiyet gelmektedir. Bu nedenle ataerkil toplumlarda meslekler cinsiyetçi bir yaklaşımla belirlenmektedir. Kadın meslekleri ve erkek meslekleri birbirinden farklılaşabilmiş, birçok meslekte kadınların varlığı benimsenmemiştir. Bunun yanı sıra kadınların yer aldığı mesleklerde kadınlara eşit koşullarda çalışma imkanı sağlanamamıştır. Ataerkil toplumlarda sosyal yaşamda bile cinsiyet temelli ayrımlar yapılması, kadınların iş hayatında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır (Çiçek ve Yiğit, 2016: 1384).

Toplumsal nedenlerden ve çeşitli kalıplardan dolayı bireyler, meslek seçimi yaparken, kendi istekleri dışında seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Toplumda cinsiyete dayalı meslek algısından dolayı bazı mesleklerin kadınlara uygun olmadığı, bazı mesleklerin ise sadece kadınlara özgü olduğu düşüncesi hakimdir (Şahin, Dal ve Donuk, 2020: 122). Örneğin mühendisliğin erkek mesleği, sekreterliğin de kadın mesleği olarak algılanması gibi. Cinsiyet ayrımı olmayan mesleklerde bile toplumda ve bazı örgüt politikalarında kadını çalışma hayatında devre dışı bırakıp erkek egemenliğinde iş dünyası kurulmaktadır. Kadınların, iş dünyasında kabul görmemesinin, cinsiyet eşitsizliğinin, ücret ve terfi politikalarının temelinde toplumsal sebepler yatmaktadır. Bireysel ve örgütsel engellerin temelini de toplumsal baskı ve ön yargılar oluşturmaktadır.

4. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİ VE ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, kadın çalışanların iş yaşamında karşılaştıkları engelleri dile getirerek, Akdeniz Bölgesindeki üniversite kütüphanelerinde kadın ve erkek çalışanların, iş hayatında kadınları nerede gördüklerini ve kadınların önündeki görünmez engeller ile ilgili farkındalıklarını, bilinç düzeylerini ve bakış açılarını ortaya koymak amacı ile yapılmıştır. Bilgi toplumunun bir parçası olan bilgi merkezlerinde daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle, çalışmanın bu alanda araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yol göstermesi ümit edilmektedir. Cam Tavan Sendromu kavramı kadınların, evli ve çocuk sahibi olması gibi birçok engelden dolayı kariyerlerinde ilerlerken erkeklere oranla daha fazla zorlandığını dile getiren bir kavram olsa da, bu çalışmada uygulanan anket sadece kadın çalışanlara yöneltilmemiş, erkek çalışanların da konu ile ilgili ne düşündüklerini tespit etmek amacıyla anketi doldurmaları istenmiştir. Bu amaçla, üniversite kütüphanelerinde çalışan kadınların ve erkeklerin iş hayatında kadınları nerede gördüklerini ve kadınların yaşamış oldukları engelleri tespit etmek ve kadınların yaşamış olduğu bu engellere karşı kütüphane çalışanlarının bakış açılarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

5. ARAŞTIRMA SORULARI

Çalışmanın amacı doğrultusunda araştırma soruları aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

- Akdeniz Bölgesi'ndeki üniversitesi kütüphanelerinde çalışan personelin kadın çalışanların önündeki kariyer engelleri ile ilgili bilinç düzeyleri ne durumdadır?
- Akdeniz Bölgesi'ndeki üniversitesi kütüphanelerinde çalışan personelin Cam Tavan Sendromu kavramı ile ilgili bilinç düzeyleri ne durumdadır?

- Cam Tavan Sendromu kavramı ve kariyer engelleri ile ilgili tutum sorularına verilen cevaplar personelin cinsiyetine göre farklılık göstermekte midir?
- Cam Tavan Sendromu kavramı ve kariyer engelleri ile ilgili tutum sorularına verilen cevaplar personelin medeni durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- Cam Tavan Sendromu kavramı ve kariyer engelleri ile ilgili tutum sorularına verilen cevaplar personelin Cam Tavan Sendromu kavramını duyup duymamasına göre farklılık göstermekte midir?
- Cam Tavan Sendromu kavramı ve kariyer engelleri ile ilgili tutum sorularına verilen cevaplar personelin yaşına göre farklılık göstermekte midir?
- Cam Tavan Sendromu kavramı ve kariyer engelleri ile ilgili tutum sorularına verilen cevaplar personelin unvanına göre farklılık göstermekte midir?
- Cam Tavan Sendromu kavramı ve kariyer engelleri ile ilgili tutum sorularına verilen cevaplar personelin sektörde kaç yıl çalıştığına göre farklılık göstermekte midir?

6. YÖNTEM

6.1. Araştırmanın Kitleisi

Araştırmanın kitleisi, Akdeniz Bölgesinde bulunan üniversite kütüphanelerinde çalışan personeldir. Bu bağlamda Toros Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Çağ

Üniversitesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Antalya Bilim Üniversitesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi, Antalya Akev Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İskenderun Teknik Üniversitesi ve Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi kütüphanelerinde çalışan tüm personel araştırmanın kitlesini oluşturmaktadır.

6.2. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda tasarlanan anket, adı geçen üniversitelerin kütüphanelerinde çalışan personele survey online survey system üzerinden e-posta yoluyla gönderilmiştir. Toplam 140 personele anket gönderilmiş olup, anketlere 34 kişiden geri dönüş olmuştur. Anketleri cevaplayanların sayısının bu kadar az olması, kütüphane çalışanlarının konuya karşı ilgisiz olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Tasarlanan anket, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kütüphane çalışanlarının cinsiyetine, yaşına, medeni durumuna, çocuk sayısına, unvanına, sektörde kaç yıl çalıştığına, Cam Tavan Sendromu kavramını duyup duymadığına, kariyerlerinde ilerlerken engellerle karşılaşp karşılaşmadıklarına ilişkin sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde, kütüphane çalışanlarının, kadınların iş yaşamında karşılaştıkları engeller konusundaki bilinç düzeylerini ve farkındalıklarını ölçmek amacı ile 5'li Likert Ölçeğindeki tutum sorularına yer verilmiştir. 5'li likert ölçeğinde, 5: Kesinlikle Katılıyorum, 4: Katılıyorum, 3: Kararsızım, 2: Katılmıyorum, 1: Kesinlikle Katılmıyorum şeklindedir.

6.3. Etik Kurul Kararı

Anket uygulamasından önce Toros Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 09.09.2021 tarihinde ve 3342 sayılı karar numarası ile Etik Kurul Onayı alınmıştır.

6.4. Verilerin Analizi

Çalışmada 5'li Likert Ölçekli sorulara verilen cevapların normal dağılıma uygun olup olmadığını test etmek amacıyla SPSS 22 programı kullanılarak normallik testi yapılmıştır. Kolmogorov Smirnov normallik testi sonuçlarına göre, gözlenen önem düzeyi (p) sütunundaki değerlerin hepsi 0.000'dır. Bu değerlerin, 0.05 (α) değerinden küçük olmasından dolayı, yani $p < \alpha$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu durumda verilerin normal dağılıma uymadığı sonucuna varılır. Verilerin normal dağılıma uymamasından dolayı istatistiksel analizlerde parametrik olmayan yöntemlerden Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır.

Çalışmada kadınların önündeki kariyer engelleri ve Cam Tavan Sendromu ile ilgili 14 maddeden oluşan tutum sorularının güvenilirliğini test etmek amacıyla Güvenilirlik Analizi yapılmış ve Cronbach Alpha (Cronbach α) katsayısı 0,914 olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha katsayısının 0.81 ile 1 arasında olması ölçeğin güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğunu gösterdiğinden (İslamoğlu & Alınacı, 2013:278), bu çalışmadaki ölçek güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

7. BULGULAR

7.1. Çalışma Verilerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmanın bu bölümünde Akdeniz Bölgesi'nde bulunan üniversite kütüphanelerinde çalışan personelin cinsiyetine, medeni durumuna, sektörde kaç yıl çalıştığına, Cam Tavan Sendromu kavramını duyup duymadığına, kariyerlerinde ilerlerken engellerle karşılaşmış karşılaşmadıklarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler çapraz tablolar kullanılarak sunulmuştur.

Tablo 1. Personelin Cinsiyetini, Medeni Durumunu ve Kariyer Basamaklarında İlerlerken Engellerle Karşılaşmış/Karşılaşmama Durumunu Gösteren Çapraz Tablo

Kariyer basamaklarında ilerlerken engellerle karşılaştınız mı?		Medeni Durum		
		Bekar	Evli	Toplam
Evet	Kadın	9	5	14
	Erkek	2	8	10
Hayır	Kadın	2	1	3
	Erkek	0	5	5
Kararsızım	Kadın	1	0	1
	Erkek	0	1	1
Toplam	Kadın	12	6	18
	Erkek	2	14	16
Toplam		14	20	34

Ankete katılanların 18'i (%52,9) kadın, 16'sı (%47,1) erkek personelden oluşmaktadır. 18 kadın personelin 12'si (%66,7) bekar, 6'sı (%33,3) evli; 16 erkek personelin 2'si (%12,5) bekar, 14'ü (%87,5) evli olduğunu belirtmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaşan 24 personelden 14'ü (%58,3) kadın, 10'u (%41,7) erkek personeldir. 14 kadın personelin 9'u (%64,3) bekar, 5'i (%35,7) evli olduğunu belirtirken; 10 erkek personelin 2'si (%20) bekar, 8'i (%80) evli olduğunu ifade etmiştir. Kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaşmayan 8 personelden 3'ü (%37,5) kadın, 5'i (%62,5) erkek personeldir. Kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaşmayan 3 kadın personelden 2'si (%66,7) bekar, 1'i (%33,3) evli olduğunu; 5 erkek personelden 5'i (%100) de evli olduğunu belirtmiştir. Kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaşmış karşılaşmadığı konusunda kararsız kalan 2 personelden 1'i (%50) bekar kadın, 1'i (%50) evli erkek personeldir. Personelin kariyerinde

ilerlerken engellerle karşılaşp karşılaşmaması medeni durum açısından genel olarak değerlendirilirse, engellerle karşılaşan 24 personelin 13'ü (%54,2) evli, 11'i (%45,8) ise bekadır. Engellerle karşılaşan bekar ve evli personel sayıları birbirine yakın olsa da evlilerin kariyerinde ilerlerken engellerle daha fazla karşılaşığı görülmektedir.

Tablo 2. Personelin Cinsiyetini, Cam Tavan Sendromu Kavramını Duyup/Duymamasını ve Sektörde Kaç Yıl Çalıştığını Gösteren Çapraz Tablo

Cam Tavan Sendromunu Duydunuz mu?		Sektörde Kaç Yıldır Çalışıyorsunuz?				Toplam
		1-5 yıl	6-10 yıl	16-20 yıl	21 yıl ve üstü	
Evet	Kadın	5	1	0	1	7
	Erkek	1	0	0	1	2
Hayır	Kadın	5	4	1	1	11
	Erkek	4	5	1	4	14
Toplam	Kadın	10	5	1	2	18
	Erkek	5	5	1	5	16
Toplam		15	10	2	7	34

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 34 personelin 9'u (%26,5) Cam Tavan Sendromunu duyduğunu, 25'i (%73,5) ise duymadığını ifade etmiştir. Katılımcılar içinde Cam Tavan Sendromunu duymayanların sayıca fazla olduğu dikkat çekmektedir. Cam Tavan Sendromunu duyan 9 personelden 7'si (%77,8) kadın, 2'si (%22,2) erkektir. 7 kadından 5'i sektörde 1-5 yıl, 1'i 6-10 yıl, 1'i ise 21 yıl ve daha fazla çalıştığını belirtirken, 2 erkekten 1'i 1-5 yıl, 1'i 21 yıl ve daha fazla çalıştığını dile getirmiştir. Cam Tavan Sendromunu duymayan 25 kişiden 11'i (%44) kadın, 14'ü (%56) erkektir. 11 kadından 5'i sektörde 1-5 yıl, 4'ü 6-10 yıl, 1'i 16-20 yıl, 1'i ise 21 yıl ve daha fazla çalıştığını belirtirken, Cam Tavan Sendromunu duymayan 14 erkekten 4'ü sektörde 1-5 yıl, 5'i 6-10 yıl, 1'i 16-20 yıl, 4'ü 21 yıl ve daha fazla çalıştığını ifade etmiştir. Sektörde çalışılan yıla göre Cam Tavan Sendromunu duyup/duymama ve bu konuda personelin bilinç düzeyi açısından genel bir değerlendirme yapıldığında, Cam Tavan Sendromunu

duyan 9 personelden 6'sı (%66,7) sektörde 1-5 yıl çalıştığını belirtmiştir. Bu veriler baz alındığında, sektöre yeni giren personelin Cam Tavan Sendromunu duyma bakımından, daha kıdemli personele göre daha bilinçli olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3. Personelin Cinsiyetini, Cam Tavan Sendromu Kavramını Duyup/Duymamasını ve Kariyerinde İlerlerken Engellerle Karşılaşp/Karşılaşmadığını Gösteren Çapraz Tablo

Cinsiyet	Cam Tavan Sendromunu Duydunuz mu?	Kariyerinizde İlerlerken Engellerle Karşılaştınız mı?			Toplam
		Evet	Hayır	Kararsızım	
Kadın	Evet	7	0	0	7
	Hayır	7	3	1	11
	Toplam	14	3	1	18
Erkek	Evet	1	1	0	2
	Hayır	9	4	1	14
	Toplam	10	5	1	16
Toplam	Evet	8	1	0	9
	Hayır	16	7	2	25
	Toplam	24	8	2	34

Tablo 3'de 18 kadın personelden 7'sinin (%38,9) Cam Tavan Sendromunu duyduğu, 11'inin (%61,1) duymadığı, 16 erkek personelden 2'sinin (%12,5) Cam Tavan Sendromunu duyduğu, 14'ünün (%87,5) ise duymadığı gösterilmektedir. Cam Tavan Sendromunu duyan 7 kadından 7'si (%100) kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaştığını belirtirken, Cam Tavan Sendromunu duymayan 11 kadından 7'si (%63,6) kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaştığını, 3'ü (%27,3) engellerle karşılaşmadığını, 1'i (%9,1) de bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Cam Tavan Sendromunu duyan 2 erkek personelden 1'i (%50) kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaştığını, 1'i (%50) kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaşmadığını belirtmiştir. Cam Tavan Sendromunu duymayan 14 erkekten 9'u (%64,3) kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaştığını, 4'ü (%28,6) kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaşmadığını, 1'i ise (%7,1) bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3'teki verilere göre, personelin kariyerinde ilerlerken engellerle karşılaşp karşılaşmaması açısından genel bir değerlendirme yapıldığında, 18 kadından 14'ü (%77,8) engellerle karşılaştığını, 16 erkekte de 10'u (%62,5) engellerle karşılaştığını belirtmiştir. Tablo 3'teki veriler, personelin Cam Tavan Sendromunu duyma konusundaki bilinç düzeyi açısından genel olarak değerlendirildiğinde 34 personelin 9'u (%26,5) bu kavramı duyduğunu, 25'i (%73,5) ise duymadığını ifade etmiştir. Bu verilere göre personelin Cam Tavan Sendromu konusunda çok bilinçli olmadıklarını söylemek mümkündür.

Tablo 4. Personelin Kadınların Önündeki Kariyer Engellerine Karşı Bakış Açısı Hakkındaki Sorulara Verilen Cevapların Ortalamaları ve Cevap Yüzdeleri

İFADELER	Ortalama	1	2	3	4	5
		%	%	%	%	%
Kadınlar, kariyerlerinde ilerlerken engellerle karşılaşmaktadır.	3,62	11,8	11,8	5,9	44,1	26,5
Kadınlar, üst düzey pozisyonlara gelirken engellerle karşılaşmaktadır.	3,71	8,8	11,8	8,8	41,2	29,4
Çalışma hayatında kadın çalışanların evli olması bir engeldir.	2,74	17,6	35,3	14,7	20,6	11,8
Çalışma hayatında kadın çalışanların çocuk sahibi olması bir engeldir.	3,12	14,7	23,5	17,6	23,5	20,6
Kadın yöneticilerin kadın çalışanları rakip olarak görmesi, kadın çalışanlar için bir engeldir.	3,62	11,8	5,9	17,6	38,2	26,5
Üst düzey pozisyonların işe alım ve terfi politikalarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır.	3,26	8,8	17,6	26,5	32,4	14,7
İşe alım ve terfi politikalarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır.	3,50	8,8	11,8	23,5	32,4	23,5
Kadınların çalışabilecekleri sektörler kısıtlıdır.	3,50	11,8	11,8	11,8	44,1	20,6
Toplumda "Kadının yeri evidir" önyargısı hakimdir.	3,24	8,8	29,4	5,9	41,2	14,7
Kurumların çocuk bakımı ile ilgili imkanları kısıtlıdır.	4,09	2,9	14,7	2,9	29,4	50
Sektörlerde, kadınların örnek alabilecekleri rol modellerin az olması ilerlemelerine olan inancı engellemektedir.	3,03	5,9	41,2	11,8	26,5	14,7

Toplumda "Üst düzey pozisyonlarda erkekler görev almalıdır " düşüncesi hakimdir.	3,62	2,9	20,9	2,9	58,8	14,7
Toplumda "Kadınların iş hayatında başarılı olamayacakları" düşüncesi hakimdir.	3,21	5,9	29,4	14,7	38,2	11,8
Toplumda "Kadınların üst yönetimde başarılı olamayacakları" düşüncesi hakimdir.	3,24	5,9	26,5	17,6	38,2	11,8

Tablo 4'te görüldüğü gibi "Kadınlar, kariyerlerinde ilerlerken engellerle karşılaşmaktadır", "Kadınlar, üst düzey pozisyonlara gelirken engellerle karşılaşmaktadır", "Kadın yöneticilerin kadın çalışanları rakip olarak görmesi, kadın çalışanlar için bir engeldir", "İşe alım ve terfi politikalarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır", "Kadınların çalışabilecekleri sektörler kısıtlıdır", Kurumların çocuk bakımı ile ilgili imkanları kısıtlıdır", "Toplumda "Üst düzey pozisyonlarda erkekler görev almalıdır" düşüncesi hakimdir. sorularına verilen cevapların ortalamasının sırasıyla 3,62 (4), 3,71 (4), 3,62 (4), 3,5 (4), 3,5 (4), 4,09 (4) ve 3,62 (4) olması ankete katılanların bu soruları "Katılıyorum" şeklinde cevaplandıklarını göstermektedir. Ankete katılanlar, "Çalışma hayatında kadın çalışanların evli olması bir engeldir" (2,74), "Çalışma hayatında kadın çalışanların çocuk sahibi olması bir engeldir" (3,12), "Üst düzey pozisyonların işe alım ve terfi politikalarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır" (3,26), "Toplumda "Kadının yeri evidir" önyargısı hakimdir" (3,24), "Sektörlerde, kadınların örnek alabilecekleri rol modellerin az olması ilerlemelerine olan inancı engellemektedir" (3,03), "Toplumda "Kadınların iş hayatında başarılı olamayacakları" düşüncesi hakimdir" (3,21), "Toplumda "Kadınların üst yönetimde başarılı olamayacakları" düşüncesi hakimdir" (3,24), sorularına cevap verirken kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Kütüphane personelinin, kadınların önündeki kariyer engellerine karşı bakış açılarını ortaya koymaya çalışan bazı sorulara katılıyorum şeklinde kararlı cevap verdikleri, bazı soruları cevaplamada ise kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda personelin, kadınların

önündeki kariyer engellerine karşı bakış açılarında çok da bilinçli olmadıklarını söylemek mümkündür.

7.2. İki Bağımsız Grup Arasında İlgilenilen Değişken Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

Çalışmanın bu kısmında kütüphane personelinin cinsiyetine, medeni durumuna ve cam tavan sendromu kavramını duyup/duymama durumlarına göre verdikleri cevaplar arasında bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmıştır. Mann Whitney U Testi parametrik bir test olan t testinin, parametrik olmayan karşılığıdır. İki bağımsız grup olarak cinsiyet, medeni durum ve cam tavan sendromu kavramını duyup/duymama grupları ele alınmıştır.

Bu amaçla verilen cevaplar arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını incelemek için kurulan sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

H_0 = Verilen cevaplar personelin cinsiyetine göre farklılık göstermemektedir.

H_1 = Verilen cevaplar personelin cinsiyetine göre farklılık göstermektedir.

Mann Whitney U testi sonuçlarına göre, "Sektörlerde, kadınların örnek alabilecekleri rol modellerin az olması ilerlemelerine olan inancı engellemektedir" sorusu hariç, personelin, kadınların önündeki kariyer engelleri ile ilgili bakış açılarını ortaya koyan tutum sorularına verdikleri cevaplar, diğer tüm sorularda cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Analiz sonuçlarına göre, "Sektörlerde, kadınların örnek alabilecekleri rol modellerin az olması

ilerlemelerine olan inancı engellemektedir" sorusuna verilen cevaplar personelin cinsiyetine göre farklılık göstermiştir. Bu soruyu 18 kadın personelin 9'u (%50) katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplarırken, 16 erkek personelin 5'i (%31,25) katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde; 18 kadın personelin 5'i (%27,8) katılmıyorum, 16 erkek personelin 11'i (%68,75) katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevaplamıştır.

Kütüphane personelinin medeni durumuna göre verdikleri cevaplar arasında farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla kurulan sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

H_0 = Verilen cevaplar personelin medeni durumuna göre farklılık göstermemektedir.

H_1 = Verilen cevaplar personelin medeni durumuna göre farklılık göstermektedir.

İki bağımsız grubun personelin medeni durumu olması durumunda, analiz sonuçlarına göre, "Sektörlerde, kadınların örnek alabilecekleri rol modellerin az olması ilerlemelerine olan inancı engellemektedir" sorusuna verilen cevaplar personelin medeni durumuna göre farklılık göstermiş olup, diğer tüm sorulara verilen cevaplar personelin medeni durumuna göre farklılık göstermemiştir. Bu soruya 14 bekar personelin 3'ü (%21,4), 20 evli personelin 13'ü (%65) katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklinde; 14 bekar personelin 8'i (%57,1) katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum, 20 evli personelin 6'sı (%30) katılıyorum şeklinde cevaplamıştır. Verilen cevaplara göre, personelin medeni durumuna göre, sözkonusu soruya verdikleri cevaplar farklılık göstermiştir.

Verilen cevaplar arasında kütüphane personelinin Cam Tavan Sendromu kavramını duyup/duymamasına göre farklılık olup olmadığını incelemek için kurulan sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

H_0 = Verilen cevaplar personelin Cam Tavan Sendromu kavramını duyup/duymamasına göre farklılık göstermemektedir.

H_1 = Verilen cevaplar personelin Cam Tavan Sendromu kavramını duyup/duymamasına göre farklılık göstermektedir.

İki bağımsız grubun personelin Cam Tavan Sendromu kavramını duyup/duymaması olması durumunda, "Kadınların çalışabileceği sektörler kısıtlıdır" sorusuna verilen cevaplar personelin Cam Tavan Sendromu kavramını duyup/duymamasına göre farklılık göstermiş olup, diğer tüm sorulara verilen cevaplar personelin Cam Tavan Sendromu kavramını duyup/duymamasına göre farklılık göstermemiştir. Cam Tavan Sendromu kavramını 9 personel (%26,5) duymuş, 25 personel (%73,5) ise duymamıştır. Bu kavramı duyan 9 personelin 4'ü (%44,4) "Kadınların çalışabileceği sektörler kısıtlıdır" sorusunu katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevaplarken, bu kavramı duymayan 25 personelin 4'ü (%16) katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevaplamıştır. Bu kavramı duyan 9 personelin 3'ü (%33,3), bu kavramı duymayan 25 personelin 19'u (%76) aynı soruyu katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamıştır. Verilerden de görüldüğü üzere Cam Tavan Sendromu kavramını duyup/duymama durumuna göre, personelin verdiği cevaplar farklılık göstermiştir.

7.3. İki'den Fazla Bağımsız Grup Arasında İlgilenilen Değişken Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde, 5'li Likert ölçekli tutum sorularına verilen cevapların personelin yaşına, ünvanına ve sektörde kaç yıl çalıştığına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla Kruskal Wallis Testi yapılmıştır. Kruskal Wallis Testi, parametrik bir test olan Varyans Analizinin parametrik olmayan karşılığıdır (Ergün Bülbül, 2001: 89).

Verilen cevaplar arasında personelin yaşına, ünvanına, sektörde kaç yıl çalıştığına göre farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla kurulan alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_1 = Verilen cevaplar personelin yaşına göre farklılık göstermektedir.

H_2 = Verilen cevaplar personelin ünvanına göre farklılık göstermektedir.

H_3 = Verilen cevaplar personelin sektörde kaç yıl çalıştığına göre farklılık göstermektedir.

Kruskal Wallis Testi sonucuna göre, tüm sorular için H_0 hipotezi reddedilememektedir. Yani tüm sorulara verilen cevaplar, personelin yaşına, ünvanına ve sektörde kaç yıl çalıştığına göre farklılık göstermemiştir.

8. TARTIŞMA ve SONUÇ

Akbaş ve Korkmaz 2017 yılında yapmış oldukları çalışmada kadınların maruz kaldığı ön yargıların iş hayatı üzerine etkisi incelemiştir. Cam tavan sendromunu açıklayan Akbaş ve Korkmaz, kadınların iş hayatında üst yönetim kadrolarında yer aldığı halde bu engellerle farklı şekillerde karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların daha çok şirketin başarısız dönemlerinde üst düzeye getirildiklerine dikkat çekerek cam uçurum kavramına değinmişlerdir.

Akyurt ve Tuncer'in 2020 yılındaki çalışmasında Türkiye'de sağlık kuruluşlarındaki kadın radyoloji çalışanlarının kariyerlerinde ilerlerken karşılarına çıkan engelleri ve cam tavan algılarını incelemeyi ve bu konudaki farkındalıklarını ölçmeyi amaçlamışlardır. Birçok alanda cam tavan sendromuyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen, radyoloji alanında yapılan ilk çalışmanın olduğuna dikkat çekmişlerdir.

2020 yılında Duru, Bayraktar ve Gültekin tarafından hazırlanan çalışmada öğretmen adaylarının almış oldukları kariyer kararları, kariyerler engelleri ve kariyer geleceğiyle ele alınmıştır. Veri toplanırken iki devlet üniversitesinde öğrenim gören bireylere anket yapılmıştır.

Öğretmenlerin kariyer engellerini ortaya koymak amacıyla İnanlı ve Giliç tarafından 2020 yılında yapılan çalışmayla gerçekleştirilen anket sonucunda yönetimden kaynaklı, sendikalardan kaynaklı, aileden kaynaklı, yükseköğretimde bürokratik engellerden kaynaklı, ekonomik sebeplerden kaynaklı engellerin analizi açıklanmıştır.

Karakaya ve Reyhanoğlu (2020) çalışmalarında kadınların iş hayatında yönetici pozisyonuna gelirken karşılaştıkları zorlukları incelemişlerdir. İstanbul'da altı iş yeri ile yapılan çalışmada kendileri, yakın çevreleri, hem cinsleri, karşı cinsleri ve toplum tarafından ortaya çıkan ön yargılardan dolayı yaşanan engeller olduğunu, aynı zamanda yönetici pozisyonunun erkek yönetim biçimi olarak algılandığını ifade etmişlerdir.

Kirişçi ve Can tarafından 2020 yılında yapılan çalışmada, eğitim sektöründe eğitim ve okul yöneticileri tarafından kadınların kariyerleri üzerinde görünmeyen fakat var olan engeller olan cam tavan sendromu ilişkisi ortaya konmak istenmiştir. Çalışma, Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve

merkez İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerindeki üst düzey çalışanlarla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda kadınların karşılaştıkları engellerin başında kendilerinin koymuş olduğu engeller olduğu ve çoklu rol üstlenmelerinden kaynaklı kadınların korktukları sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde, uzun süren mesailer nedeniyle kadınlar bu rollerini aksatacağını düşündüklerinden, yönetici pozisyonunu istemediklerini ifade etmişlerdir.

Sağır 2020 yılındaki çalışmasında Bankacılık sektöründe cam tavan algısını ölçmeyi amaçlamıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak cam tavan algısının işten ayrılma düşüncesiyle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda bankacılık sektöründe cam tavan sendromunun hissedildiği ve bu nedenle işten ayrılma düşüncesinin de hâkim olduğu sonucuna varılmıştır.

Sarışın 2020 yılında hazırladığı çalışmada medyadaki kadın çalışanların dikey ve yatay ayrışmayı ne oranda yaşadıkları ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca, Ulusal gazete künyelerinde yer alan kadın ve erkek çalışan oranları incelenmiş ve Ordu'da yerel medyada çalışan kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Hakemlerin cam tavan sendromuna karşı algıları ve kadın hakemlerin kariyer basamaklarındaki karşılaştıkları engelleri ölçmeyi amaçlayan Şahin, Dal ve Donuk tarafından 2020 yılında yapılan çalışmada, kadın hakemlerin kişisel tercihlerinden dolayı üst kademeye yükselmedikleri ve üst klasmanlarda sayılarının az olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda mentör sayısının az olmasına, kalıplaşmış ön yargılara, kadınların çoklu rol üstlenmelerine, örgütten kaynaklı engellerin olduğuna da dikkat çekilmiştir.

Yavuzer ve Özkan tarafından 2020 yılında yapılan çalışmada, akademisyenlerin cam tavan sendromuna ilişkin algılarını ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek

geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma İç Anadolu Bölgesindeki bir devlet üniversitesinde görev yapan akademisyenlerle gerçekleştirilmiştir.

Erkek egemenliğindeki yapılanmalar, toplumun ve kadınların kendilerine yüklemiş olduğu roller sonucunda erkekleri ücretli olarak çalışıp evi geçindiren kesim olarak ön plana çıkarırken kadını da iş hayatından uzaklaştırmıştır. Kimi kadın iş hayatında aktif olarak yer alsın da kimi kadın yüklenen bu roller sonucunda sorumluluğu az, şartları daha kötü olan işlere yönelmiştir. Başta toplum olmak üzere örgütler de izleyecekleri politikalar ile kadınları, iş hayatının bir parçası olarak görüp bu anlamda ilerleyebileceklerini düşünmeli ve kadın çalışanlara daha fazla eğitim desteği sağlayıp, onları cesaretlendirmelidir. Bu noktada örgütlerde aktif olarak yer alan kadın ve erkek çalışanlara bazı sorumluluklar düşmektedir. Örgütte istihdam edilen erkek çalışanların, kadınları iş hayatının bir parçası olarak görüp, yönetici kadrolarında da yer alma düşüncelerini benimsemeleri gerekmektedir. Bu anlamda örgütler, kadınların da kendilerini yönetici kadrosunda görmelerini ve çalışma hayatının içinde yer almalarını sağlamak için olanakları zorlamalıdır.

Kadınlara, örgüt tarafından kariyer danışmanlığı, eğitim gibi olanakların sunulması gerekmektedir. Kadınlar karar verme sürecinde çoklu rollerini sindirmeli ve toplumda maruz kaldıkları ön yargılardan uzaklaşarak kararlarını vermelidirler. Kadınların daha idealist olmaları, ne istediğini bilerek, hedefe odaklanmaları ve hırslı bir şekilde davranmaları gerekmektedir. Tepe noktadaki kadın çalışanlara da bu anlamda büyük iş düşmektedir. Kendilerinin emsal olduğunu, isterlerse neleri başarabileceklerini kadınlara anlatıp, gerekli motivasyonu ve desteği sağlamalıdır. Bu kadar engelin olduğu bir toplumda, kütüphanecilik mesleğindeki kadınların şanslı olduğunu, en azından mesleğin cinsiyetçi bir meslek olmadığını ve kadınların da bu meslekte rahatlıkla çalışıp,

yönetim kadrolarında yer alabildiğini söylemek mümkündür. Kadınların, aile faktörü olsa da mesleklerinin gerektirdiklerini yapabileceklerini unutmamaları, kendilerine inanmaları ve özgüvenli olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, G. ve Korkmaz, L. (2017). "Kadın Yöneticiler: Görünmez Engellerin Gölgesinde Yükselme Çabası." *İş ve İnsan Dergisi*, 4(2), 73-86.
- Aksu, A., Çek, F. ve Şenol, B. (2013). "Kadınların Müdür Olmalarının Önündeki Cam Tavan ve Cam Tavanı Aşma Stratejilerine İlişkin İlköğretim Okulu Müdürlerinin Görüşleri." *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25,133-160.
- Akyurt, N. ve Tuncer, B. (2020). "Cam Tavan Sendromunun İncelenmesi: Radyoloji Örneği." *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(1), 723-736.
- Anafarta, N., Sarvan, F. ve Yapıcı, N. (2008). "Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma." *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 111-137.
- Bingöl, H. ve Gündoğdu, C. (2020). "Spor Eğitimi Veren Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engellerinde Demografik ve Mesleki Özelliklerin Etkisi." *İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (İÜBESBD)*, 7(2),1-11.
- Çiçek, Ö. ve Yiğit, B. (2016). "Cam Tavan Sendromu Üzerinden Türkiye'deki Sendikalarda Kadın Yöneticilerin Durumlarının Değerlendirilmesi." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5), 1383-1398.
- Duru, H., Bayraktar, M. ve Gültekin, F. (2020). "Öğretmen Adaylarının Kariyer Kararlarının Algılanan Kariyer Engelleri ve Kariyer Geleceği Açısından İncelenmesi." *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(2), 613-629.

- Ergün Bülbül, S. (2001). Kruskal-Wallis Testi ve Friedman Testinin Alternatif Parametrik Tekniklerle Karşılaştırılması ve Bazı Parametrik ve Parametrik Olmayan Çoklu Karşılaştırma Yöntemleri İle İncelenmesi. *Öneri Dergisi*, 4(15), 89-96.
- Güçlü, N. ve Sotirofski, K. (2006). Bilgi yönetimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 351-373.
- İnandı, Y. ve Gılıç, F. (2020). "Öğretmenlerin Kariyer Engelleri Ölçeğinin Geliştirilmesi." *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 15-31.
- İslamoğlu, A. H. ve Alniaçık, Ü. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kahraman, F. ve Kahraman G. (2020). "Hastanede Çalışan Hemşirelerin Algılanan Kariyer Engellerinin Belirlenmesi." *Türk Fen ve Sağlık Dergisi (TFSD)*, 1(1), 1-13.
- Karakaya, Ş. ve Reyhanoğlu, M. (2020). "Erkek Egemen Dünyada Kadın Yönetici Olmak: Kadın Yönetici Çevresi Üzerine Bir Araştırma." *Journal of Politics, Economy and Management (JOPEM)*, 3(1), 47-74.
- Kirişçi, G. ve Can, N. (2020). "Eğitim ve Okul Yöneticilerinin Cam Tavan Sendromuna İlişkin Görüşleri." *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 6(2), 618-636.
- Korkmaz, H. (2016). "Yönetimde Kadın ve Cam Tavan Sendromu." *Alternatif politika, Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı II*, 95-112.
- Kördeve, M. (2017). "Kadın Çalışanların Önündeki Engel: Cam Tavan Sendromu." *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 123-142.
- Örücü, E., Kılıç, R., Kılıç, T. (2007). "Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği." *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 117-135.

- Özdemir, Y., Sözcü, Z. ve Alas, C. (2017). "Cam Tavan Sendromunu Aşan Kadın Yöneticiler: Kariyer Öyküleri İncelemesi." *International Journal of Academic Value Studies*, 3(13), 347-356.
- Sağır, M. (2020). "Cam Tavan Sendromunun Bankacılık Sektöründe Çalışan Kadınlarda İşten Ayrılma Niyetine Etkileri." *Strategic Public Management Journal*, 6(11), 91-102.
- Sarışın, M. (2020). "Medya Sektöründe Çalışan Kadınların Konumu ve Yaşadıkları Zorluklar: Ordu Yerel Medyasında Çalışan Kadınlar ve Ulusal Gazete Künyelerinin İncelenmesi." *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 16- 29.
- Şahin, S., Dal, S. ve Donuk, B. (2020). "Basketbol Hakemlerinin Cam Tavan Algısı ve Kadın Hakemlerin Üst Klasmanlara Yükselmesindeki Engeller." *Sportre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(1), 120-130.
- Tuncay, Ö. ve Kaloğlu, N. (2020). "Banka Çalışanlarının Cam Tavan Sendromuna İlişkin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma." *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 17- 30.
- Yılmaz, M. (2003). "Bilgi Merkezleri ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi: Bir Uygulama." *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 257-268.
- Yavuzer, Y. ve Özkan, R. (2020). "Akademisyenler İçin Cam Tavan Engelleri Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması." *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 585-599.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The Glass Ceiling Syndrome, which tries to draw attention to the existing but invisible barriers in the working life of women employees, states that women have more difficulties while advancing in their careers than men due to many reasons such as being married and having children. Although women take more part in working life compared to past, women have not been able to rise in their careers at the same rate and have not progressed in management levels. The invisible barriers in glass ceiling syndrome are based on gender barriers. Although the problems experienced by each segment are different, the problems are almost the same all over the world. The aim of this study is to draw attention to the level of consciousness and awareness of library staff on Glass Ceiling Syndrome and career barriers women encounter. With this study, it is aimed to determine the barriers that women have experienced and to reveal the perspectives of library staff about these barriers.

The problems of the research were formed as follows:

- What is the awareness level of the university libraries staff in the Mediterranean Region about the career barriers encountered by women?
- What is the consciousness level of the university libraries staff in the Mediterranean Region about the concept of Glass Ceiling Syndrome?
- Do the answers to the attitude questions about the concept of Glass Ceiling Syndrome and career barriers differ with regard to the gender, marital status of the staff and with regard to whether the staff have heard of concept of Glass Ceiling Syndrome or not?
- Do the answers to the attitude questions about the concept of Glass Ceiling Syndrome and career barriers differ by the age and title of the staff and with regard to how many years staff worked in the sector?

Method

The population of the research is the staff working in university libraries in the Mediterranean Region. Questionnaire method was used as a data collection technique in this study. The questionnaire was sent to the staff working in

university libraries in the Mediterranean Region through survey online survey systems by e-mail.

Questionnaires were sent to the 140 personnel and 34 of them were responded. In the first part of the questionnaire, there are questions about the gender, age, marital status, number of children, title, how many years they have worked in the sector, whether they have heard of the concept of Glass Ceiling Syndrome or not, and whether they have encountered barriers while advancing in their careers or not. In the second part there are 5 point Likert scale attitude questions designed to measure the consciousness level and awareness of the library staff about the barriers women encounter in working life.

Normality test was performed to examine whether the distribution of data is normal or not. As a result of the analysis, it was seen that the data were not normally distributed. For this reason non-parametric tests were used in the study. Reliability Analysis was performed to test the reliability of the attitude questions and the Cronbach Alpha coefficient was found as 0,914. So It is possible to say that the reliability of the scale in this study is at a high level.

Findings (Results)

According to descriptive statistics 18 (52.9%) of the respondents are female and 16 (47.1%) are male personnel. Of the 18 female personnel, 12 (66.7%) were single, 6 (33.3%) were married; Of the 16 male personnel, 2 (12.5%) were single and 14 (87.5%) were married. There are 24 personnel, 14 (58.3%) of them are female and 10 (41,7%) of them are male, who encounter barriers while advancing in their career. 13 (54.2%) of the 24 personnel encountering barriers are married and 11 (45.8%) are single.

Mann Whitney U Test was performed in order to examine whether there is a difference between the answers given by the library staff with regard to their gender, marital status and whether they have heard or not the concept of glass ceiling syndrome. As a results of the Mann Whitney U test, the answers given by the staff to the attitude questions revealing the perspectives of career barriers of women do not differ by gender and marital status in all other questions, except for the question "The lack of role models that women can take as an example in the sectors prevents their belief in their progress".

Kruskal Wallis Test was performed to examine whether there is a difference between the answers given by the library staff with regard to their age, title and how many years staff worked in the sector. According to the results of the Kruskal Wallis Test, the answers to all questions did not differ with regard to the mentioned variables.

Conclusion and Discussion

Organizations and the society should consider women as a part of working life with the policies they will follow and think that they can progress in this sense, and provide more training support to women employees and encourage them. Men should adopt women's participation in senior management positions.

Akbaş and Korkmaz (2017) stated in their study that the women are mostly brought to the top positions during the unsuccessful periods of the companies and mentioned the concept of glass cliff. Akyurt and Tuncer (2020) aimed to examine the obstacles and glass ceiling perceptions faced by female radiologist while advancing in their careers, and to measure their awareness on this issue. They pointed out that this study is the first study in the field of radiology.

The remarkable aspect of this study is that Glass Ceiling Syndrome has not been studied previously in the field of information centers.

Opportunities such as career counseling and training should be offered to women by the organization. Women need to be more idealistic, knowing what they want, focusing on their goal and acting ambitiously. Women should not forget that they can do what their profession requires, even if there is a family factor, they should believe in themselves and be self-confident.

MİSİ KÖYÜ'NÜN (BURSA) TURİZM POTANSİYELİNİN İRDELENMESİ

Nurhan KOÇAN * Buse BİLGİÇ**

Öz

Doğal alanların mevcut durumlarının kayıt altına alınması, yapılan çalışmalarla tanınırlıklarının artırılması, bu alanların korunması ve sürdürülebilir turizm için önem taşımaktadır. Bu çalışma Misi Köyü'nün doğal ve kültürel turizm potansiyellerinin belirlenmesi ve korunarak geliştirilmesi için hazırlanmıştır. Misi Köyü kırsal peyzaj alanları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çalışma alanının ender özelliklerinin korunup geliştirilerek planlı kullanımla daha fazla kitleye hitap edebilir duruma getirilmesi düşüncesiyle alan çalışma alanı olarak seçilmiştir. Araştırma kapsamında yerel halk ile ziyaretçilerin görüşleri alınmış ve yerel halktan 92, ziyaretçilerden 100 kişiyle anket yapılmıştır. Anket sonuçları ile yerinde yapılan gözlem ve değerlendirmeler sonucunda alan için öneriler geliştirilmiştir. Çalışma, Misi Köyü'nün kullanılan doğal ve kültürel peyzaj alanlarının koruma kullanma olgusuna uygunluğu, kırsal turizm potansiyellerinin belirlenip değerlendirilmesi ve turizm açısından öneriler geliştirilerek bölge potansiyelinin artırılması açısından literatüre katkı sağlayacak ve benzer çalışmalara temel kaynak oluşturacaktır. Çalışma sonucunda sorunlu noktaların belirlenip çözüm üretilmesi bölge halkı ve yerel yöneticilere fikir verecektir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal peyzaj, turizm planlaması, Misi Köyü, Bursa.

* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Mühendislik Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, nkocan@bartin.edu.tr

** Bartın Üniversitesi Mühendislik Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, busebilgic93@gmail.com

EVALUATION OF TOURISM POTENTIAL OF MİSİ VILLAGE (BURSA)

Abstract

It is important to record the current status of natural areas, to increase their recognition, to control the use of the areas for sustainable tourism. The study has been prepared to protect and to develop the natural and cultural tourism potentials of Misi Village. Misi Village is an important place in rural landscape areas. Within the scope of the research, the opinions of the local people and visitors were taken and a survey was conducted with 92 people from the local people and 100 people from the visitors. As a result of the study, suggestions have been developed for the area. The study will contribute to the literature in terms of the suitability. The determination and evaluation of rural tourism potentials, and the development of these will be an example for similar studies. As a result of the study, identifying the problematic points and producing solutions will give ideas to the people of the region and local administrators.

Keywords: Rural landscape, tourism planning, Misi Village, Bursa.

1. GİRİŞ

Doğal peyzaj, başta insan olmak üzere, tüm canlıların varlığını korumada, yaşantısını sürdürmede çok önemli rolü olan bir materyal kaynağı ve estetik örneklerini bünyesinde toplayan güzel manzaralar dokusudur. İnsan etkisinin görülmediği peyzajda, arazi, toprak, hava, su, bitki örtüsü ve hayvanlar bir arada ekolojik bir denge oluşturmaktadır (Gül, 2000).

İnsanların doğal peyzaj alanlarını, kendi faaliyetleri için şekillendirmesi, onu değişikliğe uğratması ve kendi karakterini yansıtacak şekilde işlemesi ile kültürel peyzaj ortaya çıkmıştır. Kültürel peyzajlar doğal ve insan etkisinin de dahil olduğu tüm öğeleri içermektedir (Uslu vd., 2013).

Son yıllarda değişik yerleri ve kültürleri tanımak, doğal güzellikleri görmek, dinlenmek, eğlenmek insanların yaşam şekli haline gelmiştir. Bu nedenle turizm

sektörü ciddi anlamda gelişmiştir. İnsanlar ellerinde bulundurdıkları internet ve teknoloji aletleri vasıtasıyla farklı yerleri görmüşler ve bu durum insanlarda o yerleri tanıyıp görme hevesi yaratmıştır.

Turizm kültürel, tarihsel ve doğal potansiyele sahip ülkelerin sermaye oluşturması açısından önemli bir yer tutmaktadır. Turizm ülke ekonomisine ve istihdama katkı sağlarken kişiler arasında da yakınlık ve dostluk duygularının gelişmesine yol açmaktadır. Son yıllarda yoğun şehirleşme ve yaşam streslerinden dolayı insanlar doğayla iç içe olabilecekleri stres atmaya yönelik ve dinlenme imkanları sağlayan turizm faaliyetlerini tercih etmektedirler. Bu nedenle kırsal turizm ve doğa turizmi son yıllarda yaygınlık kazanmıştır (Morgül, 2006; Aydın, 2012).

Kırsal yörelerin sosyo-ekonomik ilerlemesi içerisinde kilit bir birleşen olarak görülen kırsal turizm, “kırsal alanda sürdürülebilir işletmelerde gerçekleştirilen turistik aktiviteler” olarak tanımlanmaktadır (Ayaz vd., 2012). Kırsal turizm; genellikle serbest zaman geçirme, rekreasyon ve çok az iş amaçlı, aynı ülke ya da farklı ülkelerin şehirli insanların kırsal mekanları kullanımını içermektedir (Memlük ve Mikaeili, 2013). Genelde şehir merkezlerinin dışında küçük köy ve kasabalar kırsal turizm alanı olarak değerlendirilmektedir. Planlı doğa yaklaşımları ve koruma kullanma dengesiyle oluşturulan bu kırsal turizm alanları doğaya zarar vermeden ve taşıma kapasitesini aşmadan insanların hizmetine sunulmaktadır (Aydın, 2012).

Çalışma, Misi Köyü'nün mevcut durumda kullanılan doğal ve kültürel peyzaj alanlarının korunması, kırsal turizm potansiyellerinin belirlenip değerlendirilmesi ve turizm açısından öneriler geliştirilerek bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlanması amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Çalışma alanı olarak seçilen Misi köyü Bursa ili Nilüfer ilçesine bağlıdır. Alan günümüzde Gümüštepe Mahallesi sınırları içindedir ve Bursa ili merkezine 12 km uzaklıktadır. Çalışmada Misi Köyü'nün doğal peyzaj özellikleri ve kültürel peyzaj özellikleri incelenmiştir. GZTF (Güçlü yönler, Zayıf yönler, Tehditler ve Fırsatlar) analizi yapılarak alan hakkında bilgiler toplanmıştır. Alanda yerel halka ve ziyaretçilere anketler yapılmış bu anket bulguları değerlendirilmiştir. Hafta sonlarında turizm faaliyetleri yoğun olduğu için anketler hafta sonunda uygulanmış, sonuçların gerçekliğinin vurgulanması ve çeşitlilik arz etmesi için farklı yaş gruplarından insanlarla yapılmıştır. Ayrıca yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Anketlerin uygulanması sırasında örneklem büyüklüğü, “Sınırlı Toplumlarda Örneklem Büyüklüğü”nü veren formül (Tablo 1) kullanılarak belirlenmiştir (Orhunbilge, 2000). TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı'ndan alınan, 2019 yılına ait, illere göre mahalle nüfusları verilerine göre % 95 güven aralığında ve %10 hata payı göz önüne alınarak anket sayıları çıkarılmıştır.

Tablo 1. Örneklem Büyüklüğünü Hesaplamada Kullanılan Formül

$$n \geq \frac{Z^2 \times N \times p \times q}{N \times D^2 + Z^2 \times p \times q}$$

n: Örnek büyüklüğünü,

Z: Güven katsayısını (%95'lik güven düzeyi için Z= 1,96),

N: Ana kütle büyüklüğünü (Çalışma alanı toplam nüfusu 205 kişi),

p: İstenen özelliğin ana kütlede bulunma oranı (Ölçülmek istenen örnek büyüklüğünün başlangıçta ana kütlede bulunma oranı bilinmediğinden ve bu konuda ön bir araştırma

yapılmadığından p ve q değerleri birbirine eşit (0,5) yani %50 alınarak en yüksek tahmini değere ulaşılmaktadır),

q: Ölçülmek istenen büyüklüğün ana kütlede bulunmama oranı ($1-p=0,5$),

D: Kabul edilen örnek hatasını göstermektedir (%10).

Anketin grafik gösterimi ve değerlendirme kısmında SPSS programı kullanılmıştır.

Yerel halk ve ziyaretçi anket verileri SPSS programına girilmiş ve grafikler oluşturulmuştur. Son olarak elde edilen bilgiler ve yapılan anketler sonucunda koruma kullanma ilkeleri doğrultusunda alanı geliştirmek için öneriler geliştirilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Çalışma Alanı Doğal Peyzaj Özellikleri

Türkiye’de Marmara bölgesinde yer alan (Şekil 1) Bursa ili Nilüfer ilçesi; doğuda Osmangazi, batıda Karacabey, kısmen Mustafakemalpaşa, kuzeyde Mudanya ve güneyde Orhaneli ilçesi ile çevrilidir (Şekil 2). Misi köyü kuzeyinde İhsaniye, Beşevler ve Odunluk mahalleleri, güneyinde Gökçeler ve Doğancı köyleri, batısında Demirci mahallesi, doğusunda Çekirge ve Dobruca mahalleleri bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 1. Nilüfer ilçesinin Türkiye içindeki konumu (URL-4, 2020)

Şekil 2. Nilüfer ilçesinin il içindeki konumu (URL-4, 2020)

Şekil 3. Nilüfer’de Gümüştepe Mahallesi (Misi Köyü) (URL-4, 2022)

Eski idari formuyla Misi köyü, yeni formuyla Gümüştepe mahallesi, eğimli arazi üzerine kurulmuş dört tepe ile çevrili ormanlık bir mahalledir. Arazi eğimi alanın merkezinden çevreye doğru artmaktadır (URL-2, 2020). Misi Köyü'nün, yüzölçümü Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün internet üzerindeki uygulamasından 938.28 ha olarak hesaplanmıştır. Yerleşmeye Orhaneli İlçesine ulaşımı sağlayan Devlet Karayolu'ndan ulaşılmaktadır. Alan içinde dokunun özgün karakterini yansıtan sokak dokusu ve ulaşım sistemi ile karşılaşmaktadır. Organik bir ulaşım sisteminin hâkim olduğu bölgede yol genişlikleri 3-7 m. arasında değişiklik göstermekte yer yer çıkmaz sokaklar bulunmaktadır.

Genel olarak alanda ılıman ve sıcak bir iklim hâkimdir. Nilüfer ilçesi, kışın yaz aylarına göre daha fazla yağış alır. Nilüfer ilçesinin yıllık ortalama sıcaklığı 14.2°C'dir ve yıllık ortalama yağışı 655 mm'dir. Yılın en kurak ayı 22 mm yağışla Temmuz ayıdır. En yüksek yağış miktarı ise (ortalama 93 mm yağış) Aralık ayında düşmektedir (URL-4, 2020).

Nilüfer ilçesinde maki ve psödomaki bitki toplulukları gelişim göstermektedir. Psödomaki dağlık arazilerin kuzey kısımlarında ve deniz etkisinin az hissedildiği vadilerin iç kesimlerinde görülmektedir. Psödomaki araştırma alanında saçlı meşe orman alanlarının tahrip edildiği Gümüštepe Mahallesi ve Nilüfer Vadisi boyunca 500-800 metrelere kadar çıkabilmektedir. Bu alanda hüküm süren psödomakinin bitkileri; akçakesme, erguvan, katran ardıcı, koca yemiş, zeytin, delice, melengiç, katırtırnağı, funda, laden, fındık, kızılıçık, sumak, sivri meyveli dişbudak, karaçalı, muşmula, geyik diken, akçaağaçtır (Güngördü, 1982).

Gümüštepe yerleşmesi de kentin batısında yer almakta ve mahallenin güneyi sık ve geniş orman alanlarıyla sınırlanmıştır. Yerleşme ve çevresi güney ve güneydoğuda Karaardıç-Aydoğdu devlet ormanı, batıda Akçaalan devlet ormanlarıyla sınırlıdır. Vadi içinde orman niteliğinde alanlar bulunmaktadır. Köyün doğu bitişiğinden geçen Nilüfer çayı aynı zamanda tarım alanlarının sulanmasında kullanılmaktadır.

Misi köyünde arazi nadassız kuru tarım yapılabilir niteliktedir. Alanın kuzeyinde kalan yaklaşık 145 hektarlık alanda bağ, zeytin ve meyve yetiştiriciliği bir arada yapılmaktadır. Batıda ormana yakın yaklaşık 15 hektarlık alanda zeytin, güney batıda eğimin artması nedeniyle sulama olanakları azaldığından yaklaşık 55 hektarlık ve kuzeyde 22 hektarlık alanda kuru tarım yapılmaktadır (URL-1, 2020).

Nilüfer Çayı'nın hattı ve Ayvalı Dereyle beraber ona eklenen yan akarsuların bulunduğu alanlar kum, kil, silt gibi materyallerden oluşmuş tarım için verimli alanlardır. Su tutma kapasitesinin fazla olduğu bu toprak grupları, yüksek taban suyu seviyesi sayesinde kurak zamanlarda bile nemli olduğu için her çeşit bitkinin yetişmesine elverişlidir. Ancak sanayi ve konutların atıkları suya ve toprağa karışarak tarım alanlarına olumsuz etkiler yapmaktadır (URL-1, 2020).

Çalışma alanı ve çevresi 1. ve 2. derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Araştırma alanı içinde akan belli başlı akarsu, Nilüfer İlçesi'ne ismini veren ve Bursa'nın en önemli akarsuyu olan 103 km. uzunluğundaki Nilüfer Çayıdır. Türkiye'nin 10. büyük gölü olan ve Nilüfer ilçe sınırlarında konumlanan Uluabat Gölü, ilin en dikkat çekici doğal değerlerinden biridir (Açıkgözoğlu, 2008).

3.2. Çalışma Alanı Kültürel Peyzaj Özellikleri

Misi Köyü'nün geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Herodot'a göre MÖ. 1816'da Trakya'dan Anadolu'ya giden altı kavimden biri olan Misililer burada "Misililer" olarak adlandırılan bir grup oluşturmuşlardır. Bu kavim dünya tarihinde ilk defa batıdan doğuya geçen grup olarak bilinmektedir. Misililer bu alanda; "Misipolis", "Misapoli" ve "Eşkel" adlı üç yerleşim alanı kurmuşlardır (URL-5, 2020). MS.183'te Alex adında bir keşiş ve onun seksen beş kişilik grubunun Hıristiyanların öncüleri olarak İnkaya ve Misi köylerine yerleştikleri bilinmektedir. O dönemlerden kalma İncil'in bir nüshasının bugün kalıntıları bulunana manastırın yakınına gömüldüğüne inanılmaktadır. Bu kalıntılar nedeniyle bölge Hristiyanlar için önem arz etmektedir. Bölgenin saklanmaya uygun bir boğaz niteliğinde olması, keşişlerin bu alanda yüzyıllarca kuvvetli bir misyonerlik örgütü inşa etmelerine yol açmıştır. 1316'da Orhan Gazi Misi'yi egemenliği altına almıştır (URL-1, 2020; URL-5, 2020). Bu zengin doğal ve kültürel değerleri bünyesinde barındıran yerleşim 1985 yılında doğal sit, 1989 yılında kentsel sit olarak ilan edilmiştir (URL-3, 2020).

Misi Köyü, yöresel kimliğini kaybetmeden günümüze gelmeyi başarmış bir yerleşim yeridir. Yerleşim alanında günümüzde 27 adet tarihi yapıt 2 adet çeşme, 1 adet camii ve 1 adet anıt ağaç bulunmasının yanı sıra alan içerisinde benzer değerlere sahip çok yapıda yapı keşfedilmiştir (URL-1, 2020). Nüfusun artış hızı ve gelişmenin yavaş olması sebebiyle tarihsel ve geleneksel yapısı bozulmamıştır. Yakın çevresiyle olan ilişkileri ve Nilüfer ilçe merkezine yakınlığı nedeniyle de dikkat çekici bir alan konumundadır.

Köy içinden Misi Deresinin geçmesi, etrafının ormanlarla kaplı tepelerle çevrelemesiyle önemli peyzaj değerlerine sahiptir. Ancak bu potansiyelleri yerli halkı tarafından yeterince kullanılmamaktadır. Sadece derenin sınırlı bir bölümü rekreatif amaçlarla düzenlenmiş, amfi tiyatro, yapay şelale gibi sert peyzaj elemanlarıyla desteklenmiştir. Bu çalışmalar bir başlangıç olması bakımından anlamlı olmakla beraber yeterli değildir.

Misi Köyü'nde dikkat çeken unsurlardan biri de alanda bulunan konutların mimari karakterleridir. Misi'de geleneksel mimari örnekleri genellikle dış sofalı plan tipinde, zemin katları taş, üst katları ise çok pencereci ahşap-karkas sistemlerde inşa edilmiş yapılardır. Bu yapılarda, olanak bulunduğu yapılmak istenen en büyük değişimlerden biri avluya bakan açık hayatların kapatılmasıdır. Gözlenen diğer bir değişim de, aile düzeninin değişmesiyle birden fazla ailenin oturması, fazla ve kullanılmayan çok mekânlı evlerin avludan ikiye bölünerek ayrılmasıdır (TUER Planlama ve Yalkı Danışmanlık, 2006).

Asma yaprağı, misket üzümü, pekmezi ve şarabıyla ünlü olan Misi Köyü'nde şarabın yanı sıra ipekböcekçiliği de gelir kaynağı olmuştur. (URL1, 2020). Ancak günümüzde "Misket Şarabı"na kaynaklık eden ve özel aromasıyla yalnızca bu yörede bulunan misket üzümü tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ayrıca bugün izlenen genel ekonomik politika nedeniyle Misi ipeğini kaybetmiş, köyün arazileri yapılaşmaya açılmıştır. Misi'de yaşayan halkın çoğunluğu tarım ile uğraşırken, günümüzde bu olgu giderek kaybolmaya yüz tutmuştur. Halkın bir kısmı yaşantısını Bursa'da çalışarak sağlamaktadır. Eski adıyla Misi Köyü, yeni adıyla Gümüştepe Mahallesi 2019 yılı TUİK Adrese Kayıtlı Nüfus Sistemi sonucunda 1215 kişilik nüfusa sahiptir.

3.3. Anket Bulguları

Bu çalışma kapsamında yerel halka ve ziyaretçilere farklı anketler uygulanmıştır. Turizmin daha kontrollü ve aktif olmasını sağlamak konusunda halkın görüşleri önem arz etmektedir. Misi köyünde yapılacak olan anketlerin sayısına "Sınırlı Toplumlarda Örneklem Büyüklüğü" formülü ile karar verilmiştir.

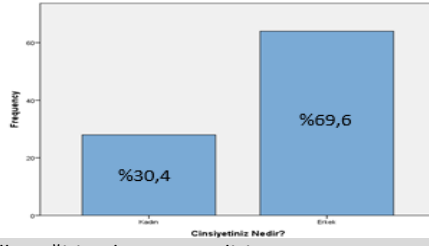
3.3.1. Yerel halk anket bulguları

Yerel halk anket uygulaması için örneklem sayısını tespit etmek için TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2019 yılına ait Nilüfer İlçesi Nüfus Sayımları esas alınmıştır. Formüle göre 88 adet anket yapılması yeterli görülmüş ancak 92 adet anket uygulaması yapılmıştır. Öncelikli olarak yerel halkın demografik verilerine yönelik sorular sorulmuştur. Ankette sıralı ölçek kullanılmış ve sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

$$n \geq \frac{(1,96)^2 \times 1215 \times 0,5 \times 0,5}{1215 \times (0,1)^2 + (1,96)^2 \times 0,5 \times 0,5} = \frac{1166,4}{13,11} = 88$$

Tablo 2. Yerel Halk Anket Bulguları

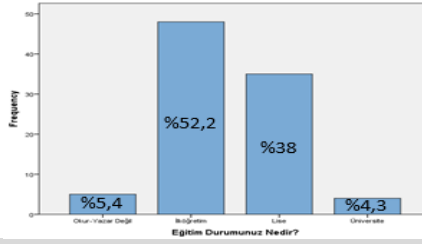
Misi Köyü yerel halk yaş durumu analizi		
Seçenekler	Kişi Sayısı	Grafik
18-25	6	
26-35	12	
36-45	22	
46-55	2	
56-66	29	
66+	21	
Misi Köyü yerel halk cinsiyet analizi		
Seçenekler	Kişi Sayısı	Grafik
Kadın	28	
Erkek	64	

Misi Köyü yerel halkın eğitim durumu analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Okur-Yazar Değil	5
İlköğretim	48
Lise	35
Üniversite	4
Lisansüstü	0

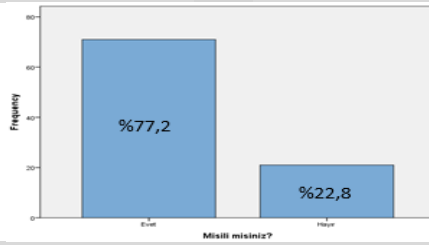
Grafik

Misi Köyü yerel halkın Misili olma durumları analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Evet	71
Hayır	21

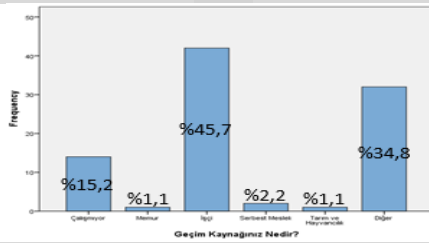
Grafik

Misi Köyü yerel halkın geçim kaynakları analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Çalışmıyor	14
Memur	1
İşçi	42
Serbest Meslek	2
Tarım ve Hayvancılık	1
Diğer	32

Grafik

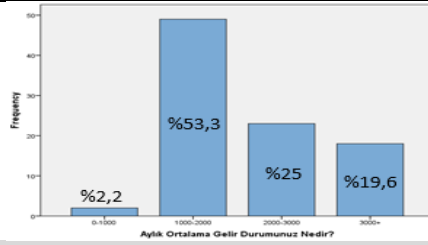

Misi Köyü yerel halkın aylık gelir durumları analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
0-1000	2
1000-2000	49
2000-3000	23
3000+	18

Grafik

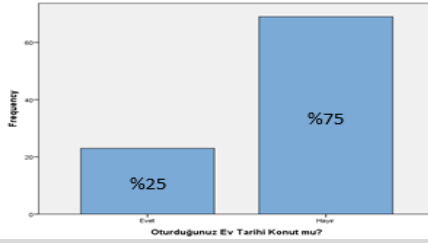

Misi Köyü yerel halkının oturdukları evlerinin konut olma durumu analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Evet	23
Hayır	69

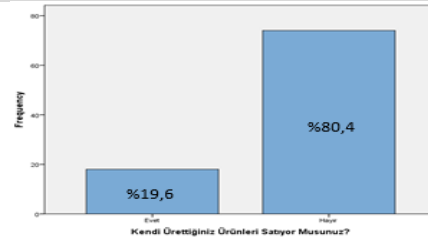
Grafik

Misi Köyü yerel halkının kendi ürettiği ürünleri satma durumu analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Evet	18
Hayır	74

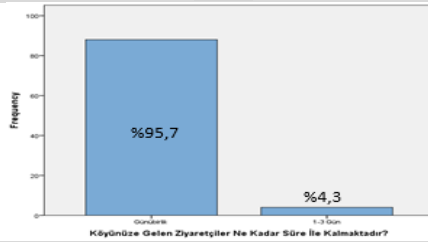
Grafik

Misi Köyü yerel halkına göre köye gelen ziyaretçilerin alanda kalma süreleri analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Günübirlik	88
1-3 Gün	4
4-7 Gün	0

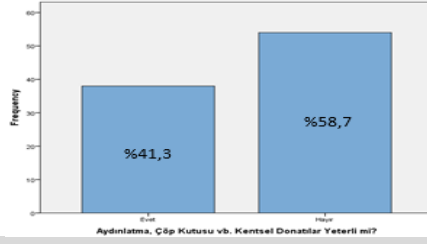
Grafik

Misi Köyü yerel halkına göre köydeki mevcut kentsel donatıların yeterliliği analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Evet	38
Hayır	54

Grafik

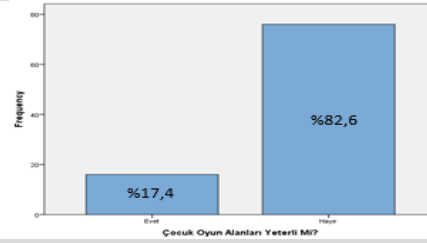

Misi köyü yerel halkına göre köydeki mevcut çocuk oyun alanlarının yeterliliği analizi

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Evet 16
Hayır 76

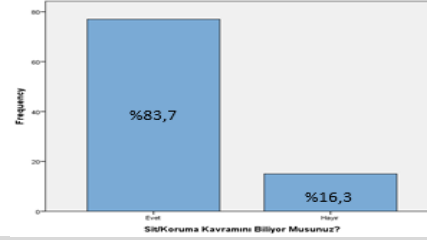

Misi Köyü yerel halkının sit/koruma kavramlarını bilme durumları analizi

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Evet 77
Hayır 15

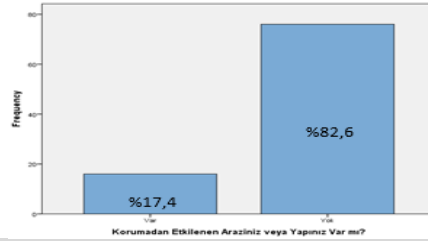

Misi Köyü yerel halkının korumadan etkilenen arazilerinin varlık analizi

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Var 16
Yok 76

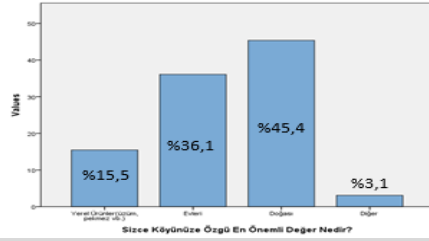
Misi Köyü yerel halkına göre köye özgü en önemli değerini gösteren analiz

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Yerel Ürünler
(Üzüm, pekmez
vb.) 30
Evleri 70
Doğası 88

Diğer 6

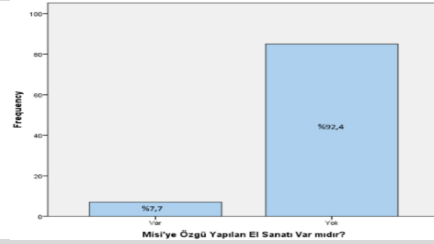

Misi Köyü yerel halkına göre Misi Köyüne özgü yapılan el sanatının varlık analizi

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Var 7
Yok 85

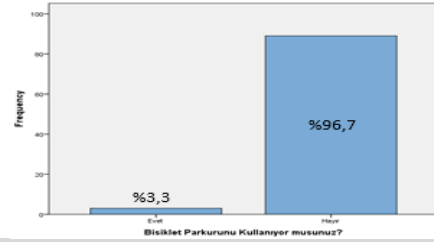

Misi Köyü yerel halkının bisiklet parkuru kullanımının analizi

Parkur Kullanımı Kişi Sayısı

Grafik

Evet 3
Hayır 89

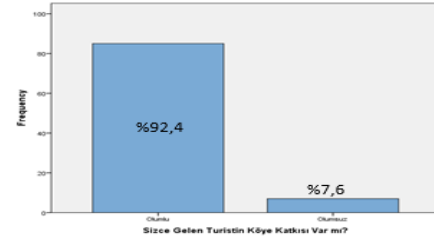

Misi Köyü yerel halkına göre köye gelen turistin köye olan katkısının analizi

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Olumlu 85
Olumsuz 7

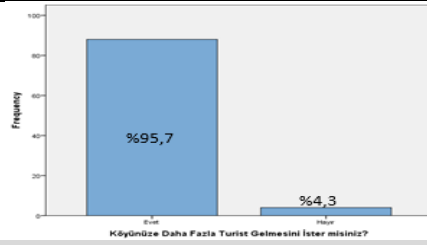

Yerel halkın köye daha fazla turistin gelmesine karşı tutumlarını gösteren analiz

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

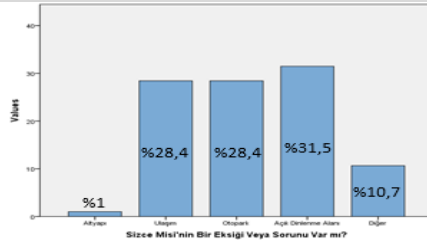
Evet 88
Hayır 4

Misi Köyü yerel halkına göre Misi Köyü'nün eksiklerini gösteren analiz

Seçenekler	Kişi Sayısı
Altyapı	2
Ulaşım	56
Otopark	56
Açık Dinlenme Alanı	62
Diğer	21

Grafik

Yapılan anketlerin %79.5'ini 36 ile 66 yaş üzeri, %19.5'ini 18-35 yaş grubu kişiler oluşturmaktadır. Genç nüfusun yerleşimde tutulmasına yönelik çalışmalara dikkat edilecektir. Ayrıca yaşlı nüfusa yönelik etkinlik alanları da çoğaltılmalıdır. Anketler yapılırken daha çok erkek nüfusuyla karşılaşmıştır. Erkek nüfusu anketlerin %69.6'sını kapsamaktadır. Kadın nüfusu ise %30.4'tür. Bu durum çalışan kadınların daha az olması ve dış mekânlarda aktif olmamalarından kaynaklanmaktadır. Yerel halkın %52.2'si ilköğretim mezunu, %38 ile lise mezunudur. Okur-yazar olmayanların oranı %5.4'tür. Üniversite mezunları ise %4.3 ile en az oranı kapsamaktadır. Eğitimli genç nüfusun alana çekilmesi yerleşimin gelişimi ve kalkınma açısından önemlidir. Halkın %77.2'si Misi'de doğup büyüyen kişilerden oluşurken %22.8'lik bir kısım ise sonradan göç şeklinde alana yerleşmiştir. Göç alma oranı yerleşimin çekiciliğini göstermektedir. Alandaki nüfusun %45.7'si işçi, %34.8'si diğer meslek grubu, %15.2'lik kısmını ise ev hanımları ve öğrenciler oluşturmaktadır. Serbest meslek grupları ise nüfusun %2.2'sini oluşturmaktadır. Memur grubu ile tarım ve hayvancılık ile uğraşanlar

%1.1'lik orana sahiptirler. Aylık ortalama gelir durumu grafiğine göre alanda en çok 1000-2000 TL maaş alan kesim bulunmaktadır. Bu kesim halkın %53.3'ünü oluşturmaktadır. %25'lik kesim ise 2000-3000 TL arası aylık gelire sahiptir. Onun peşinden %19.6 ile 3000 TL üzeri gelmektedir. %2,2'lik kısım ise aylık 1000 TL'den az geliri olduğunu belirtmiştir. Alanda düşük gelir grubu yoğunluktadır. Günümüzde kaliteli ve sağlıklı bir yaşam için gelir düzeyi önemli bir etkidir. Gelir düzeyini artıracak yeni iş alanlarının geliştirilmesi önemlidir. Yapılan anketler kapsamında halkın oturduğu evlerin %75'i tarihi konut değildir. Halkın %25'i ise tarihi konutta oturmaktadır. Tarihi konutta oturan %25'lik kısmın %4.3'ü satın alarak tarihe konuta sahip olmuşlardır. %95.7'lik kısım ise miras yoluyla konuta sahip olmuşlardır. Tarihi konut varlığı alanın çekiciliğini artırmaktadır. Alanda farklı çekici unsurların bulunması, alanın tercih edilme oranını yükseltecektir. Yerel halkın % 80.4'ü herhangi bir üretim veya satış yapmamaktadır. Halkı üretime ve ekonomik girdiye yöneltmek gerekmektedir. Köye gelen turistlerin alanda kalış süreleri yapılacak etkinlikler için önemlidir. Ankete katılanların %95.7'si alana gününbirlik olarak geldiğini belirtmiştir. Misi Köyü'nün Nilüfer merkeze olan yakınlığı bu sonuca etki etmektedir. Bu durumda konaklama yapılacak etkinliklerin artırılması, tarihi konutların bu konuda kullanılması yol gösterici olacaktır. Alanda bulunan kentsel donatıların yeterliliği konusunda halka yöneltilen soru kapsamında yerel halkın %58.7'si hayır diyerek donatıların yetersizliğini dile getirmiştir. Özellikle çöp kutularının yetersizliğini de ayrıca belirtmişlerdir. Kentsel donatıların eksik olduğu alanlar kullanım ve çevre kirliliği açısından sorun oluşturmaktadır. Alan içerisindeki çocuk oyun alanlarının yeterliliği konusunda anket yapılan kişilerin %82'si çocuk oyun alanlarını yetersiz, %17.4'lük kesimi ise yeterli bulmaktadır. Alanı kullanan kişilerin her yaş grubundan olması ve ailece vakit geçirmesi mekânın kalitesini artıracaktır.

Misi Köyü'nde halkın %83.7'lik gibi geniş bir kısmı sit/koruma kavramlarını bildiğini, %16.3'lük kısım ise bu kavramları bilmediğini dile getirmiştir. Köy veya

mahalle statüsündeki bir alanda yaşayan halkın bu kavramları bilmesi bireylerin konu ile ilgili gelişime açık olduklarını göstermektedir. Alan içerisindeki halkın %82.6'sının sitten etkilenen yapısı bulunmamaktadır. %17.4'lük kısım ise korumadan etkilenen arazi veya yapıya sahiptir. Koruma altındaki yapılarda tadilat vb. işlemlerin yapılması fazla prosedür gerektirdiği için insanlar endişelerini sözlü olarak dile getirmişlerdir. Misi Köyüne özgü değerler sorulduğu halkın %45.ü köyün doğasını, %36.1'i evleri, %15.5'i yerel ürünleri, %3.1'i ise Misi deresinin değerli olduğunu belirtmişlerdir. Literatür araştırmalarına göre doğa güzelliği, kırsal peyzaj için önemli bir potansiyeldir. Kırsal peyzaj alanlarına giden insanlar doğayla iç içe bir zaman geçirmek istemektedirler. Doğal turizm potansiyeline sahip olduğu, anket sonuçlarında da görülen Misi Köyü, kırsal peyzaj alanında önemli bir değer oluşturmaktadır.

Misi'ye özgü yapılan el sanatının varlığı sorulduğunda halkın %92.4 gibi önemli bir kısmı böyle bir sanatın olmadığını söylerken %7.7'lik kısım ise var demiştir. Var olduğunu dile getirenler bu durumun geçmişte kaldığını belirtmişlerdir. Geçmişte ipek böcekçiliğinin yaygın olduğu alanda bu konuda çeşitli değerler üretilmiştir. Üretim konularının geçmişte kalması yerel halk için ne yazık ki olumsuz bir durumdur. Üretimin tekrar teşvik edilmesi ve bu konuda yatırım yapılması gerekmektedir.

Anket yapılan kişilerin sadece %3.3'lük kısmı alandaki bisiklet parkurunu bilip kullandığını belirtmiştir. %96.7'lik kısım ise bu parkuru bilmediğini veya kullanmadığını dile getirmiştir. Parkurun bilinmemesi, alan içerisinde yapılan uygulamaların reklam ve tanıtımının az olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Köye gelen turistlerin katkısının olumlu olduğunu düşünen kişiler halkın %92.4'ünü oluşturmaktadır. %7,6'lık kesim ise turizmin olumsuz olduğunu dile getirmiştir. Olumsuzluğu dile getirenlere bu durumun nedeni sorulduğunda yoğun kullanımın çevre kirliliği oluşturduğunu belirtmişlerdir. Çevre kirliliği doğası

ile ilgi çekici bir alan için istenmeyen bir olgudur. Böyle bir sorun yaşanmadan turizmin geliştirilmesi için öneriler sunulmalıdır. Köyünüze daha fazla turist gelmesini ister misiniz sorusuna halkın %95.7'si evet diyerek taleplerini dile getirmiştir. %4.3'lik kısım ise hayır demiştir. Evet diyenlere nedeni sorulduğunda daha çok ekonomik kalkınma konuları üzerinde durmuşlardır. Hayır diyenler ise kalabalıktan şikâyetçi olan ve köyün kendi içinde korunmasını isteyen kesimdir. Köye gelen turistlerin maddi açıdan olumlu etki yaptığını düşünen halk, kontrollü bir turizm istediklerini de dile getirmişlerdir.

Misi Köyü'nün sorunları veya eksikleri anketin son sorusunu oluşturmaktadır. Halkın %58'i ulaşım ve otopark sorununu dile getirmiştir. Alanın merkezi küçüktür ve yoğun araç trafiğine maruz kalmaktadır. Bu durum çevre kirliliğine de neden olmaktadır. Ardından %14 ile açık dinlenme alanı sorunu gelmektedir. Doğası ve yeşilliği ile önemli olan alanda açık dinlenme alanlarının azlığı önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca insanların çoğu ücretsiz faaliyet yapabilecekleri, ailecek bir arada olabilecekleri ortamların eksikliğini belirtmişlerdir. Yürüyüş yollarının, piknik alanlarının olmadığı üzerinde durmuşlardır. Ayrıca gençlere yönelik herhangi bir kurs veya etkinliklerin olmaması da önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

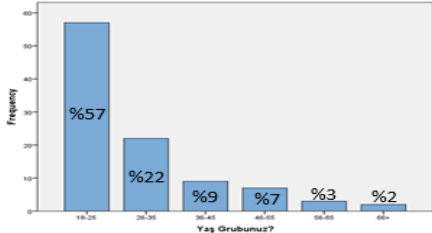
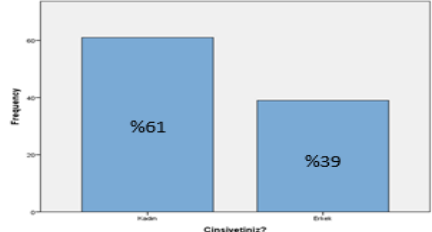
Köyde yapılan herhangi bir festivalin olup olmadığı açık uçlu soru olarak yerel halka yöneltilmiştir. Bu konuda çok farklı zamanlarda farklı festivallerin yapıldığını ancak bunların günümüzde yapılmadığını belirtmişlerdir. Festival ve şenliklerin yörenin tanıtımı konusunda yardımcı olan önemli potansiyeller olduğu bilinmektedir. Bu konuda da çalışmalar yapılması ve festivalin zamanının netleştirilerek tekrar canlandırılması sağlanmalıdır.

3.3.2. Ziyaretçi anket bulguları

Çalışma kapsamında ziyaretçilere yapılacak anket sayısını belirlemek için “Sınırlı Toplumlarda Örneklem Büyüklüğü” formülü kullanılmıştır. Yıllık ziyaretçi sayısı ise Gümüştepe Mahallesi muhtarından öğrenilmiştir. Yıllık 5000-10000 ziyaretçisi olan Misi Köyü’nü turizm açısından geliştirmek için 20 soruluk ziyaretçi anketi yapılmıştır. Örneklem hesaplaması yapılırken ortalama değer olarak 7500 kişi alınmıştır. Örneklem hesabına göre 96 kişiye anket yapılması uygun çıkmıştır. Ancak alanda 100 kişiye anket yapılmıştır. Anket sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

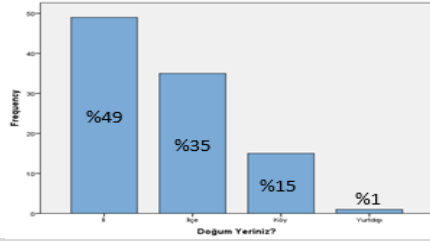
$$n \geq \frac{(1,96)^2 \times 7500 \times 0,5 \times 0,5}{7500 \times (0,1)^2 + (1,96)^2 \times 0,5 \times 0,5} = \frac{7200}{75,96} = 96$$

Tablo 3. Ziyaretçi Anket Bulguları

Alana gelen ziyaretçilerin yaş gruplarını gösteren analiz		
Seçenekler	Kişi Sayısı	Grafik
18-25	57	
26-35	22	
36-45	9	
46-55	7	
56-65	3	
66+	2	
Alana gelen ziyaretçilerin cinsiyetlerinin analizi		
Seçenekler	Kişi Sayısı	Grafik
Kadın	61	
Erkek	39	
Alana gelen ziyaretçilerin doğum yerleri analizi		
Seçenekler	Kişi Sayısı	Grafik
il	49	

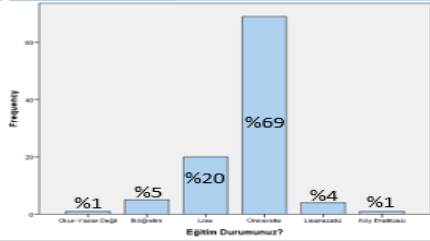
İlçe	35
Köy	15
Yurtdışı	1

Alana gelen ziyaretçilerin eğitim durumları analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Okur-Yazar Değil	1
İlköğretim	5
Lise	20
Üniversite	69
Lisansüstü	4
Köy Enstitüsü	1

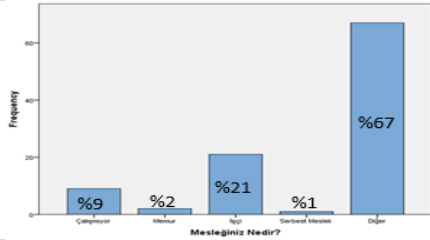
Grafik

Alana gelen ziyaretçilerin meslek analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Çalışmıyor	9
Memur	2
İşçi	21
Serbest Meslek	1
Diğer	67

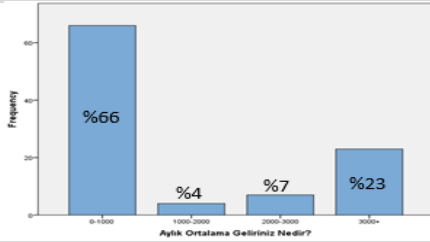
Grafik

Alana gelen ziyaretçilerin aylık ortalama gelir durumlarını gösteren analiz

Seçenekler	Kişi Sayısı
0-1000	66
1000-2000	4
2000-3000	7
3000+	23

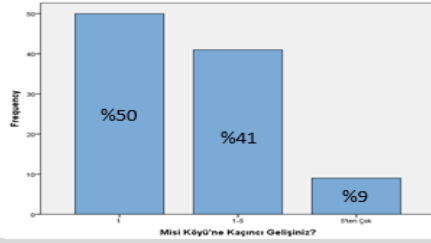
Grafik

Alana gelen ziyaretçilerin kaçınıcı gelişleri olduğunu gösteren analiz

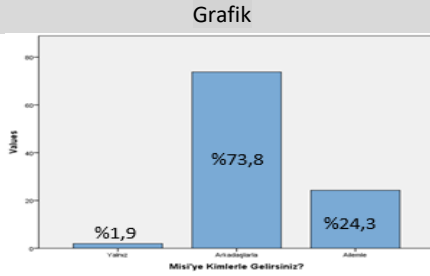
Seçenekler	Kişi Sayısı
1	50
1-5	41
5'ten Çok	9

Grafik

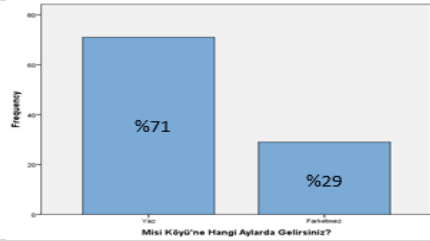
Alana gelen ziyaretçilerin kimlerle geldiğini gösteren analiz

Seçenekler	Kişi Sayısı
Yalnız	2
Arkadaşlarla	76
Ailemle	25
Tur	0
Diğer	0

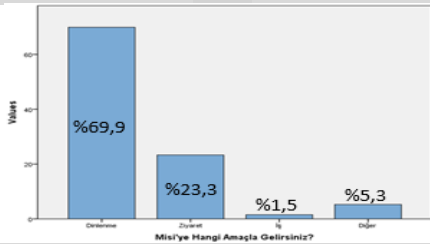
Alana gelen ziyaretçilerin hangi aylarda köyü tercih ettiklerini gösteren analiz

Seçenekler	Kişi Sayısı
Yaz	71
Kış	0
Farketmez	29

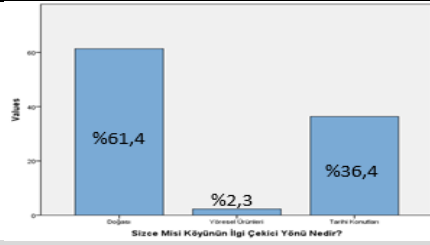
Alana gelen ziyaretçilerin alana ne amaçla geldiğini gösteren analiz

Seçenekler	Kişi Sayısı
Dinlenme	93
Ziyaret	31
İş	2
Diğer	7

Alana gelen ziyaretçilere göre Misi'nin en ilgi çekici yönünü gösteren analiz

Hangi Amaç	Kişi Sayısı
Doğası	81
Yöresel Ürünleri	3
Tarihi Konutları	48

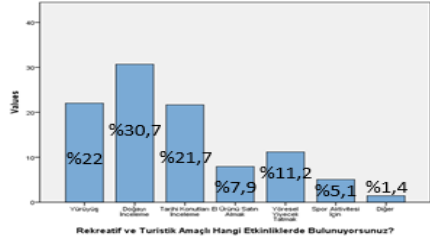

Alana gelen ziyaretçilerin hangi rekreatif aktiviteleri yaptığını gösteren analiz

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Yürüyüş	61
Doğayı İnceleme	85
Tarihi Konut İnceleme	60
El Ürünü Satın Almak	22
Yöresel Yiyecek Tatmak	31
Spor Aktivitesi	14
Diğer	4

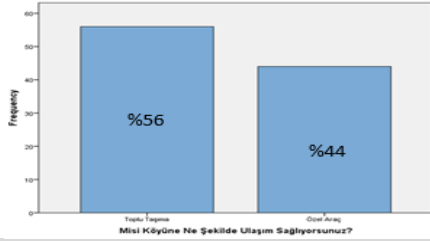

Alana gelen ziyaretçilerin Misi'ye ulaşım durumunu gösteren analiz

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Toplu Taşıma	56
Özel Araç	44

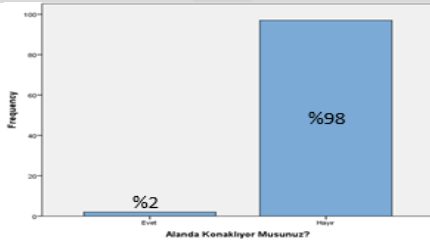

Alana gelen ziyaretçilerin alanda konaklama durumunu gösteren analiz

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Evet	2
Hayır	98

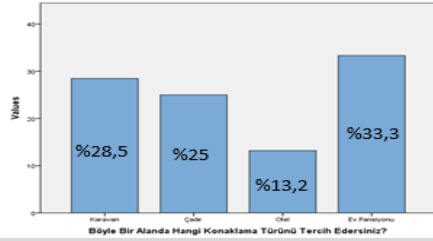
Ziyaretçilerin alanda konaklama türü tercihini gösteren analiz

Seçenekler Kişi Sayısı

Grafik

Karavan	41
Çadır	36
Otel	19

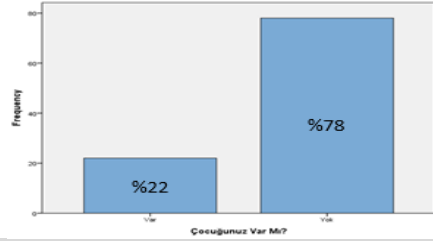
Ev pansiyonu 48

Alana gelen ziyaretçilerin çocuk sahibi olma durumlarını gösteren analiz

Seçenekler	Kişi Sayısı
Var	22
Yok	78

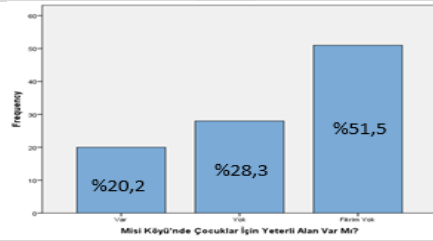
Grafik

Alana gelen ziyaretçilere göre mevcut çocuk oyun alanlarının yeterliliğinin analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Var	20
Yok	28
Fikrim Yok	51
Cevapsız	1

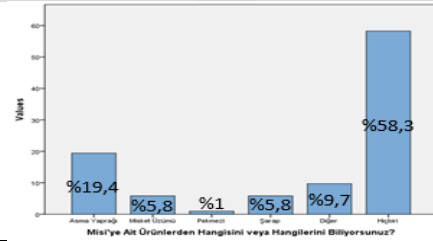
Grafik

Ziyaretçilerin Misi'ye ait ürünlerden hangilerini bildiklerini gösteren durum analizi

Seçenekler	Kişi Sayısı
Asma Yaprağı	20
Misket Üzümü	6
Pekmezi	1
Şarap	6
Diğer	10
Hiçbiri	60

Grafik

Ziyaretçilerin %57'sini 18-25 yaş arası oluşturmaktadır. %22'sini ise 26-35 yaş arası oluşturmaktadır. Alanın genç nüfus tarafında ilgi gördüğü bu anket ile anlaşılmaktadır. Ankete göre yaş ile alana ziyaret yoğunluğu ters orantılıdır. Yaş arttıkça alana ziyaretçilerin gelişi azalmaktadır. Her yaştan ziyaretçinin gelebildiği

bir alan oluşturmak için farklı kullanımlar önermek gerekmektedir. Alanı ziyarete gelenlerin %61'i kadınlardır. %39 oranla erkeklerin geldiği mekânda kadın ziyaretçilerin fazla olmasının nedeni daha çok kadınların iş hayatında aktif olmaması şeklinde yorumlanabilir. Daha çok 36-45 yaş aralığındaki kadın ziyaretçiler ile görüşüldüğünde hafta sonu çocukları ile kahvaltı için alana geldiklerini dile getirmişlerdir. Genç nüfusla konuşulduğunda ise kadınların farklı yerleri gezip görme isteklerinin erkeklere oranla daha çok olduğu anlaşılmıştır. Alana gelen ziyaretçilerin %49'u il merkezi doğumludur. %35 ilçede doğanlar, %15 köyde doğanlar, %1'lik kısım ise yurtdışı doğumlu olduklarını dile getirmiştir. İl merkez doğumlu ve kent merkezlerinde yetişen insanlar sosyal hayatta daha aktif olmaktadır. Bu durum yapılacak olan aktiviteler için olumlu sonuç doğurmuştur. Sosyal olarak aktif ve yaşadığı çevreyi merak eden insanlar turizmin gelişimi için önem arz etmektedir. Alana gelen ziyaretçilerin %69'u üniversite mezunudur. Bunu %20'lik bir oranla lise mezunları takip etmektedir. İlköğretim mezunlarının oranı %5 iken lisansüstü mezunlarının oranı %4'tür. Bu sonuç genç nüfusun alanda daha aktif olduğunu gösteren yaş grupları analizleri ile örtüşmektedir. Alanda genç ve okumuş nüfusun fazlalığı alanın turizm potansiyelinin geliştirilmesi için olumlu izler vermektedir. Anket yapılan ziyaretçilerin %67'sini öğrenciler oluşturmaktadır. %21 ile ikinci sırada olan işçilerdir. %9 ile çalışmıyor şikkını işaretleyenler ise ev hanımı ve emeklilerdir. Yapılan ankete göre %66'lık bir oranla 0-1000 TL arası gelire sahip olan ziyaretçiler ilk sırada yer almaktadır. Daha çok öğrenci kesimi belirleyen bu anket düşük gelir grubunun alanı tercih ettiğini göstermektedir. %23 ile 3000 TL ve üzeri geliri olanlar alanda iyi gelir düzeyine sahip insanların az bulunduğunu açıklamaktadır. %7 ile 2000-3000 TL arası gelire sahip olanlar, %4 ile 1000-2000 TL arası gelire sahip olanlar orta gelir düzeyi içine alınmaktadır. Alana gelen ziyaretçiler içinde ekonomik olarak zorlukta ve kısmi rahatlıkta olan kişilerdir. Dolayısıyla alanda fazla harcama yapamamaktadır. Yüksek gelir grubu düzeyi için yeni alanlar oluşturulması

gerekmektedir. Bu şekilde gelen ziyaretçiler alanda harcama yaparak yerel halka maddi kazanç sağlayacaktır.

Misi köyüne kaçınıcı gelişiniz sorusuna halkın %50'si ilk kez geldiğini söylemiştir. %41'i ise 1-5 arası şikkını işaretlemiştir. %9'luk kısım ise 5'ten çok geldiğini belirtmiştir. Bu ankete göre alanı bir kere ziyaret ettikten sonra insanlar alana tekrar gelmeyi tercih etmemektedir. Bu durum alan etkinliklerinin kısıtlı veya az olması şeklinde yorumlanabilir. Turizm potansiyeli yüksek bir alan olmasına karşın tercih edilirliliği az olan Misi Köyünde farklı etkinlikler oluşturulmalı ve ziyaretçilerin buraya tekrar gelmesi sağlanmalıdır. Misi Köyü'ne insanlar arkadaşlarıyla gelmeyi tercih ettiğini belirtmişlerdir. %75'i arkadaşlarla, %24'ü aileleriyle gelmeyi tercih etmektedir. Ziyaretçilerin %71'i alanı yazın ziyaret etmek istediklerini belirtmiştir. Hem yaz hem de kış etkinlikleri alanda çoğaltılabilir.

Ziyaretçilere Misi köyünü ziyaret amaçları sorulduğunda dinlenme seçeneği %93 ile en yüksek değeri almıştır. %4 diğer seçeneğini arkadaşlarıyla eğlenmek için gelenler, %2'lik kısım ziyaret için, %1'lik kısım iş için bu alana geldiklerini söylemişlerdir. Misi'nin en ilgi çekici yönü olarak %82 doğası, %4'ü ise tarihi konutları görülmüştür. %14'lük kısım ise hepsi şikkını seçmiştir. Yöresel ürünlerin günümüzde önemini kaybettiği ve ziyaretçilerin bunları bilmediği yanıtlardan ortaya çıkmıştır. Ziyaretçilere sorulan rekreatif ve turistik amaçlı hangi etkinliklerde bulunuyorsunuz sorusuna ziyaretçilerin %30.7'si doğayı inceleme yanıtı vermiştir. %21.7'si ise tarihi konutları incelemeyi seçmiştir. Misi Köyü kırsal bir alan olarak hafta içi ve akşamları sakindir. Yerinde gözlemlerle bu durum tespit edilmiştir. İnsanlar buralara daha çok dinlenme amaçlı gelmekte ve geldiğinde doğayı incelemektedir. Doğayı inceleme bireylere her zaman huzur ve mutluluk vermektedir. Bu anket sonucu yine doğanın korunarak kullanılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yerel halktan tarihi konuta sahip bireyler bulunmaktadır. Ancak halk tarihi konutlarına yeterince bakım yapamadıklarını belirtmişlerdir. Tarihi

konutları inceleme seçeneğinin yüksek olduğu bu durumda tarihi konutların restorasyonu önem arz etmektedir. Misi köyüne gelen ziyaretçilerin %56'sı toplu taşımayı seçmektedir. %44'lük kısım ise özel araçlarıyla alana gelmektedir. Alana gelen ziyaretçilerin çoğunluğunu öğrencilerin oluşturması bu anketin açıklaması için uygun olmaktadır. Gelen ziyaretçilerin %98'i alanda konaklamamaktadır. %2'lik kısım ise alanda konaklama yaptığını belirtmiştir. Yerel halk anketleri yorumlanırken gelen ziyaretçilerin büyük kısmının günübirlik geldiği bu soruyla da pekiştirilmiştir. Alan aktivitelerinin kısıtlı olması alan içerisinde konaklamaya gereksinimin olmadığını göstermektedir. Potansiyeli olan bu alanda konaklama yapılmaması ne yazık ki olumsuz bir durumdur. Konaklama yapmak, ziyaretçilerin alanda daha fazla kalmasını sağlarken, yerel halk için de bu durum maddi kazanç sağlayacaktır. Bu nedenle konaklama yapılmasını sağlayacak şekilde yeni aktivite alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Alanda konakladığını belirten %2'lik ziyaretçi kesimi konaklama için karavanı tercih etmektedir. Alanda konaklamayan %98'lik kısma konaklamak istediklerinde hangi tür konaklamayı tercih ettikleri sorulmuştur. Ziyaretçilerin %42'si karavanı tercih etmiştir. %27 ev pansiyonculuğu, %18'lik kısım otel, %12'lik kısım ise çadır seçeneğini seçmişlerdir. Kırsal peyzaj alanında önemli noktalardan biri alanın kırsal kimliğini kaybetmemesidir. Otel seçeneğinin az çıkması insanların böyle bir alanda daha doğal çözümler ile konaklama yapmak istediğini göstermektedir.

Alana gelen ziyaretçilerin %78'si çocuk sahibi olmadıklarını, %22'si ise çocuk sahibi olduklarını söylemişlerdir. Çocuk oyun alanı için büyük bir alan ihtiyacı olmadığı ortaya çıkmıştır. Bir önceki soruya istinaden Misi Köyü'nde çocuklar için uygun alanların olup olmadığı gelen ziyaretçilere sorulmuştur ve ziyaretçilerin %28'i alanı yeterli bulmamıştır. Bu durum bir önceki soru ve tespit ile uyusmaktadır.

Ziyaretçilere Misi Köyü'nün hangi ürününü bildikleri sorulmuştur. %58.3 gibi büyük bir kısım hiçbirini bilmediği belirtmiştir. Bu durum son yıllarda Misi Köyü'nün değerlerini kaybettiğini ve tanıtımın eksikliğini açıkça göstermektedir. Üretimin olmaması alanın potansiyellerinin ziyaretçiler tarafından da bilinmemesine neden olmuştur. %19.4'lük bir kısım asma yaprağı hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. %5.8'lik kısım misket üzümü, %5.8'lik kısım şarabı bildiğini ifade etmiştir. Ziyaretçi anket sonuçlarına göre Misi Köyü'nün; genç, alan hakkında bilgisi olmayan ve düşük gelir düzeyine sahip kesim tarafından tercih edildiği görülmüştür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada; Misi Köyü'nün kırsal turizm potansiyelinin var olduğu, ancak alanın koruma kullanma dengesine uyulmadan, korumasız ve kontrolsüz şekilde kullanıldığı görülmüştür. Misi Köyü plansız bir yoğunlaşmanın tehdit ettiği bir yerdir. Kırsal turizm planının yapılmasıyla, alanın mevcut potansiyellerinin etkili kullanılması sağlanabilecek ve yeni uygulamalar ile Misi Köyü bir turizm ağına dahil olabilecektir.

4.1. Yerel Halk Anket Sonuçlarına Yönelik Öneriler

- Öncelikle alanın kalkınması için yerel yönetimler, yerel halk ve sivil toplum kuruluşları birlikte hareket etmelidir. Bu programa Bursa ilinde bulunan üniversitelerin öğretim kadroları ve öğrenci kadroları da paydaş olarak katılmalıdır.

- Köyün girişinde yer alan ve sosyo kültürel hizmet alanlarından olan, alt katında kahvehanenin yer aldığı yapının üst katı da düğün, kına gibi geleneksel seremoniler için kullanılmaktadır. Ancak geleneksel yapısını muhafaza eden, bu nedenle de düğünleri köylere özgü uzun ve kalabalık organizasyonlarla kutlayan

yerleşmede bu salon yetersiz kalmaktadır. Yapılan anket çalışmasında yerleşmedeki eksikliklerin ilk sıralarında bu sorun pek çok kişi tarafından da vurgulanmıştır.

- Geleneksel evleri ve sokak dokusu, karakteristik peyzajı ve geçmiş dönemlerinde kültürünün önemli bir ögesi olan bağları ve şarabıyla Misi yerleşmesi büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak analiz çalışmaları sonucunda bağcılık ve şarapçılığının yok olmak üzere olduğu, turizm konusunda herhangi ciddi bir çalışmanın yapılmadığı ve yerel halkın bu konudan son derece uzak olduğu tespit edilmiştir. Alanda yapılacak eğitim ve bilgilendirme toplantıları ile yerel halk sürece dahil edilmelidir.

- Köyde yaşayan kadınlar üretim mekanizmalarına dahil edilmeli bunun için kadınların yetişeceği turizm kursları açılmalıdır.

- Alanda var olan kadın kooperatifi geliştirilerek ikna ve satış stratejisi eğitimleri verilmelidir. Bu kooperatifin sosyal medyada aktivitesi de artırılmalıdır.

- Alanda emekli insan gücü fazladır. Emekliler için el işi uğraşları üretimi yapılarak emeklilerin boş vakitlerini kazanca dönüştürmesi sağlanmalıdır. El üretimi objeler için farklı kurs ve eğitimler düzenlenmelidir. Ayrıca alan için sosyal uğraş olarak kişilerin boş vakitlerini değerlendirecekleri sanatsal etkinlikler de planlanmalıdır.

- Tarihi konutlarda oturan insanların genel olarak rahatsızlıklarını dile getirdikleri konu kişilerin evlerinde herhangi bir tadilat yapamamasıdır. Yerel yönetimler tarafından restorasyon çalışmalarına teknik ve maddi olanak sağlanması gerekmektedir. Bunun için köyde geçici restorasyon komisyonu kurulması önerilmektedir. Tüm alandaki tarihi konutlar restore edilerek tarihi konutlar daha çekici ve kullanışlı hale getirilmelidir.

•Misi Köyü'nde tarımsal üretim günümüzde yok denecek kadar az duruma gelmiştir. Asma yaprağı, misket üzümü ve şarabıyla ünlü olan alan için bu durum ne yazık ki üzücüdür. Bu konuda yerel yönetimler tarafından üretim teşvik planları geliştirilmelidir. Özel sektör gelişim konusunda teşvik edilmeli ve tarımsal üretim sonucunda elde edilen misket üzümü farklı alanlarda değerlendirilmelidir. Üzümden üretilebilecek ürünler olan şarap, sirke, üzüm marmelatı, reçeli, üzüm suyu, pekmezi gibi ürünlerin yapımı hız kazanmalı ve bu ürünler markalaşmalıdır.

•Alanda önceden yapılan festivalin eski önemini tekrar kazanması sağlanmalıdır. Festival zamanında çeşitli sanatçıların alana gelerek konser vermesi festivalin tanıtımı konusunda yardımcı olacaktır. Bu konuda kooperatife ve yerel halka çok iş düşmektedir.

•Alanda kentsel donatı eksikliği daha çok çöp kutularının eksikliği yönündedir. Kentsel donatı eksikliği en kısa sürede halkın talepleri doğrultusunda giderilmelidir. Çocuk oyun alanları ve dinlenme alanlarının eksikliği de halk tarafından dile getirilmiştir. Buna yönelik farklı kullanımlar alanda artırılmalıdır.

•Misi Deresi son yıllarda debisi düşerek görselliğini kaybetmeye yüz tutmuştur. Halk derenin eski güzelliğinin kalmadığını söyleyerek üzüntülerini dile getirmişlerdir. Bu konuda ilgili birimlerce derenin debisinin artırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca Misi Deresi ve çevresi ne yazık ki bakımsız kalmıştır. Burada iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır.

•Misi halkına göre köyün en çekici özelliği doğasıdır. Doğanın canlılığını koruması için yerel halk çevre örgütü kurulmalı ve çevre denetimleri yapılmalıdır.

•İnsanlar bir alana ziyarete gittiğinde orada bulunan alana özgü el işçiliği ürünlerden almak isterler. Ancak Misi köyünde el işçiliği açısından günümüzde

yapılan bir obje olmadığı belirtilmiştir. Bu durum değerlendirildiğinde marka üreticileri tarafından alana özgü bir obje üretilmelidir.

- Alanda bulunan ve Gölyazı'ya bağlanan bisiklet parkuru yerel halk tarafından bilinmemektedir. Bu konuda reklam yapılmalı ve sağlıklı yaşam için yerel halk tarafından toplu etkinlikler düzenlenerek bu rotanın kullanımı artırılmalıdır. Köy etrafında bir trekking rotası da doğanın izlenmesi açısından yararlı olacaktır.

- Çalışmada Misi Köyü'nün reklam ve tanıtımlarının yetersiz olduğu görülmüştür. Günümüzde sosyal medya insanlar tarafından çok aktif kullanıldığı için, sosyal medyanın reklam ve tanıtım amaçlı kullanımı, reklam geliştirici kişiler tarafından eğitimlerle işletme sahiplerine gösterilmelidir.

- Misi halkının genel olarak köy hakkında rahatsız olduğu üç nokta yapılan anket sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Açık dinlenmek alanı, ulaşım ve otopark sıkıntısı çeken halk bu konuda iyileştirme talep etmektedirler. Açık dinlenme alanları daha çok alan dışı kullanım olarak oluşturulmalı ve ücretsiz olarak halkın kullanımına sunulmalıdır. Ücretsiz veya sadece az miktarda temizlik ücreti ile oluşturulacak yeni alanlar hem alan içi trafiği azaltacak hem de yerel halk için farklı kullanım olanağı sağlayacaktır. Dumanlı ve dumansız piknik alanları kontrollü bir şekilde oluşturulmalıdır. Ayrıca alan çevresinde macera parkuru oluşturularak hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin kullanması sağlanmalıdır.

4.2. Ziyaretçi Anket Sonuçlarına Yönelik Öneriler

- Anket sonuçlarına göre alanı en çok öğrenci ve genç kesim ziyaret etmektedir. Her yaş grubundan insanın alanı ziyaret etmesi için farklı kullanımlar alan içinde ve dışında yapılmalıdır. Ayrıca düşük gelir grubuna giren 18-25 yaş grubu için ekonomik olarak fazla çıktısı olmayan etkinlikler yapılmalıdır.

•Köye gelen ziyaretçiler için mevsim fark etmezken bu durum kullanım yaratmak için önemli bir ipucudur. Farklı üniversite gruplarını alana getirmek için hafta sonları toplu etkinlikler düzenlenmelidir. Kış aylarında kar yağdığı zaman gelen öğrenciler için kartopu savaşları, kış partileri gibi etkinlikler düzenlenmelidir. “Kardan Hayvan” etkinliği düzenlenerek yarışmalar düzenlenmelidir. Dumanlı piknik alanında öğrenciler için küçük miktar karşılığında “Misi Kestane Etkinliği” düzenlenmelidir. Kişilere hatıra kalması amacıyla da gelen gruplara broşür, katılım belgesi vb. verilerek bu geleneğin kalıcılığı sağlanmalıdır.

•Misi’nin ilgi çekici yönü konusunda yerel ürünleri ziyaretçiler fazla bilmediklerini dile getirmişlerdir. Bu durum yerel ürünlerin artık üretilmediğini bize kanıtlamaktadır. Eski şaraphaneler artık alanda bulunmamaktadır. Bu nedenle şarap üretiminin tekrar desteklenmesi sağlanmalıdır. Devlet destekli çiftçi kredileri ve yerel yönetimlerce geliştirilecek politikalarla hem alan içi üretim artırılıp hem de köyden kente göç engellenmelidir. Pazar imkânı ve tanıtım fırsatları için kadın kooperatifi tarafından çeşitli projeler üretilmelidir. Alan içi üretilen ürünlerin satışları için satış birimleri oluşturulması gerekmektedir. Bu satış birimlerinde hem el işçiliği hem de organik ürünler sergilenmelidir. Organik ürünlerin son zamanlarda tercih edilmesi, satış miktarlarını da artıracığı düşünülmektedir. Satış birimleri köyün daha sakin olan girişinde yol üzerinde yapılmalıdır. Ayrıca köyün giriş kısmında bulunan açıklik alan da satış birimleri tarafından değerlendirilmelidir.

•Anketlerden çıkan sonuca göre alan içerisinde spor aktiviteleri az yapılmaktadır. Bu konuda farklı spor alanları alan içinde tasarlanmalıdır. Masa tenisi, tenis, kartopu ile hedef vurma etkinlikleri vb. yapılarak turnuvalar düzenlenmelidir.

•Alan içinde konaklama imkânları kısıtlıdır ve konaklama yapmak için etkinliklerin çoğaltılması gerekmektedir. Butik etkinlikler bir kaç gün süreli düzenlenerek gelen ziyaretçilerin burada konaklama yapması sağlanmalıdır. Karavan en çok

tercih edilen konaklama türüdür. Bu konuda alanda bulunan karavan park alanına ek olarak kişilerin karavan kiralayabilecekleri ve park edebilecekleri yerler ayrılmalıdır.

•Misi Köyü'nün reklam ve tanıtımı yetersizdir. Yakın il ve ilçelerdeki billboardlarda reklamlar oluşturulmalı ve planlanan turnuvalar buralarda halka sunulmalıdır. Büyük ve tanınmış firmalardan reklam oluşturulmalı ve sponsorluklar sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgözoğlu, R. (2008). *Bursa-Uluabat Kuvvet Tüneli'nin Jeoteknik İncelemesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ayaz, N., Yeşiltaş, M., ve Türkmen, F. (2012). "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kırsal Turizme Bakış Açıları ve Algıları Üzerine Bir Araştırma." *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22): 103-112.
- Aydın, O. (2012). "AB'de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye'de Kırsal Turizm." *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 39-46,
- Gül, A. (2000). "Peyzaj-İnsan İlişkisi ve Peyzaj Mimarlığı." *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A (1): 97-114.
- Güngördü, M. (1982). *Güney Marmara Bölümü'nün (Doğu kesimi) Bitki Coğrafyası*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.
- Memlük, Y. D., ve Mikaeili, M., (2013). "Kırsal Turizm ve Kültürel Turizmin Bütünleşmesi ve Kırsal Sürdürülebilir Kalkınma." *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2):87-91.
- Morgül, Ş. M. (2006). *Trakya Bölgesinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesine İlişkin Analiz; Kırklareli Örneği*, Yayınlanmamış

Yüksek lisans tezi, 191s, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Uslu A., Yazgan M. E., Erdoğan, E., Dilaver, Z., ve Barış M. E. (2011). *Peyzaj Çevre ve Tarım*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 222 s.

URL-1 (2020). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/misi-koyu> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).

URL-2 (2020). <http://www.nilufer.gov.tr/tuik-verileri-aciklandi-2019-yili-ilcemiz-nufusu-465956> (Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2020).

URL-3 (2020). <https://www.visitflorence.com/tuscany/> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).

URL-4 (2022). <https://earth.google.com/web/> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2022).

URL-5 (2020). <http://www.nilufer.gov.tr/misi-koyu> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The natural landscape is a material source and landscape texture that has a very important role in preserving of all living things, especially human beings (Gul, 2000). In recent years, getting to know different places and cultures, seeing natural beauties, resting and having fun has become a way of life for people. For this reason, the tourism sector has developed seriously. People have seen different places through the internet and technology tools they have, and this has created an enthusiasm for people to know and see those places. Tourism has an important place in terms of capital formation of countries with cultural, historical and natural potential. Rural tourism, which is seen as a key component in the socio-economic progress of rural areas (Morgul, 2006; Aydin, 2012).

Method

Misi village, which was chosen as the study one, is connected to the Nilufer district of Bursa province. In the study, natural and cultural landscape features of Misi Village were examined. Information about the area was collected by performing SWOT analysis. Surveys were made to the local people and visitors in the area, and these survey findings were evaluated. SPSS program was used in the graphing and evaluation part of the questionnaire. Finally, as a result of the information obtained and the surveys made, suggestions were developed to improve the area in line with the principles of conservation use.

Findings (Results)

The area of Misi Village has been calculated as 938.28 hectares from the internet application of the General Directorate of Land Registry and Cadastre. Street texture and transportation system reflecting the original character of the texture are seen in the area. In general, a temperate and warm climate prevails in the area. The land in Misi village is fallow-free dry farming. Vineyard, olive and fruit cultivation are carried out together on an area of approximately 145 hectares in the north of the area (URL-1, 2020).

The history of Misi Village dates back to ancient times. According to Herodotus settlement started in B.C.1816. The region is important to Christians. Orhan Gazi took Misi under his rule B.C. in 1316. The settlement, which contains these rich natural and cultural values, was declared as a natural site in 1985 and an urban site in 1989 (URL-3, 2020).

Misi Village is a settlement that has survived to the present day without losing its local identity. In addition to the presence of 27 historical artifacts, 2 fountains, 1 mosque and 1 monumental tree in the settlement area, many structures with similar values have been discovered in the area (URL-1, 2020). The Misi Stream passing through the village and surrounding it with forest-covered hills has important landscape values. However, these potentials are not used enough by the local people. Only a limited part of the stream has been arranged for recreational purposes. Although these studies are meaningful as a starting point, they are not sufficient. Gumustepe District formerly known as Misi Village, has a population of 1215 as a result of 2019 TUIK's Address Registered Population System.

Local People Survey Findings

92 questionnaires were applied in the field. 95.7% of the respondents stated that they come to the area on a daily basis. In this case, increasing the activities for accommodation and the use of historical residences will be guiding. 58.7% of the local people said no and expressed the inadequacy of the equipment. In particular, they also mentioned the inadequacy of the garbage cans. Areas where urban equipment is lacking create problems in terms of use within the area. 82% of the people surveyed about the adequacy of the playgrounds in the area and 17.4% find them sufficient. In the question asked about the values specific to Misi Village, 45% of the people stated that the nature of the village, 36.1% of their houses, 15.5% of local products and 3.1% of Misi creek are valuable. Misi Village, which was understood by the survey to have natural tourism potential, creates an important value in the field of rural landscape. People who think that the contribution of the tourists coming to the village is positive constitutes 92.4% of the people. When asked if you would like more tourists to come to your village, 95.7% of the people said yes and expressed their demands. 58% of the public expressed the problem of transportation and parking. Then comes the problem of open resting area with 14%. The scarcity of open recreation areas in the area, which is important with its nature and greenery, poses a significant problem.

Visitor Survey Findings

A visitor survey of 20 questions was conducted in order to develop Misi Village in terms of tourism which has 5000-10000 visitors annually. While calculating the sample, 7500 people were taken as the average value. According to the sampling calculation, 100 people were surveyed in the field. 71% of visitors stated that they would like to visit the area in summer. Both summer and winter activities can be reproduced in the field. The most interesting aspect of Misi is 82% of its nature and 4% of its historical residences. When asked about the recreational and touristic activities, 30.7% of the visitors gave the answer to examine the

nature. 21.7% chose to examine historical houses. 98% of visitors do not stay in the area. 2% stated that they stayed in the area. Unfortunately

Conclusion and Discussion

It has been seen by the study that; Misi Village is an area where tourism potential and infrastructure are suitable, but there is an unprotected tourism service and an unplanned concentration without complying with the balance of protection and use. Misi Village will be included in a tourism network with the new applications to be made within the ecological balance elements by using the existing potentials within the scope of rural tourism.

ESKİ KÂHTA (YENİ KALE) KALESİ'NDE OSMANLI DÖNEMİNDEN İZLER: LÜLELER VE İTHAL SERAMİKLER

Turgay POLAT*

Öz

16. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru kahvenin, 17. yüzyılın başlarında ise tütünün Osmanlı toplumunda yer etmeye başlaması, halkın sosyal hayattaki alışkanlıklarında ciddi değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu iki maddenin de kendine özgü eşyalar aracılığı ile tüketilmesi, seramik sanatı içinde yeni denilebilecek formların doğmasına zemin hazırlamıştır. Fincanlar ve lüleler, kahve ve tütün tüketiminde kullanılmaya başlanmış, özellikle 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Anadolu'nun birçok bölgesinde yaygınlık göstermişlerdir. Fincan ihtiyacının Kütahya gibi önemli üretim merkezlerinin yanında Çin ve Avrupa'dan önemli ölçüde ithalat ile karşılandığı anlaşılmaktadır. Öyle ki; bazı Avrupa porselen fabrikalarının Osmanlı coğrafyası için özel üretimler yaptıkları dahi bilinmektedir. Bu çalışmada çeşitli dönemlerde Kahta Yeni Kale'de yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen ve bugün Adiyaman Müzesi'nde bulunan lüleler ve Avrupa'dan ithal edilmiş fincan ve benzeri porselenler değerlendirilmiştir. Bugünkü sınırlar içinde ülkenin Güneydoğusunda bulunan bir Ortaçağ kalesinde Osmanlı dönemi buluntularının değerlendirilmesi hem bölgedeki Osmanlı izlerinin saptanmasına, hem halkın o dönemdeki alışkanlıklarına ve sosyal hayatlarına hem de ülkenin ticari hayatındaki ilişkilerine dair ip uçlarına destek olacaktır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Adiyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, tpolat@adiyaman.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Yeni Kale, Lüle, Porselen, Osmanlı, Meissen

TRACES OF THE OTTOMAN PERIOD IN OLD KAHTA CASTLE (NEW CASTLE): CLAY PIPES AND IMPORTED CERAMICS

Abstract

Towards the end of the first half of the 16th century, coffee, and at the beginning of the 17th century, tobacco began to take place in the Ottoman society, causing serious changes in the habits of the people in social life. The consumption of these two consumption items by means of unique items has led to the emergence of new forms in the art of ceramics. Cups and bowls began to be used in coffee and tobacco consumption, and they became widespread in many regions of Anatolia, especially in the late 19th century. In the use of cups, it is understood that a large number of imports are made from China and Europe, as well as important production centers such as Kütahya. It is also known that some European porcelain factories even made special productions for the Ottoman geography. In this study, the Ottoman Period's pipes and porcelains cups imported from Europe found during the excavations in Kahta Yeni Kale at various times and which are in Adıyaman Museum today were evaluated. Evaluation of Ottoman period finds in a medieval castle located in the southeast of the country within today's borders will support both the detection of Ottoman traces in the region, the habits and social life of the people in this period, and the clues about the relations in the commercial life of the country.

Keywords: Yeni Kale, Clay Pipe, Porcelain, Ottoman, Meissen

1. GİRİŞ

Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale), Kahta Çayı'nın kenarında sarp kayalıklar üzerine kurulmuş bir kaledir. Kesin inşa dönemi bilinmeyen kalenin tarihi ve mimari özellikleri hakkında yapılmış çalışmalar 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Avrupalı ve

Türk araştırmacılar tarafından mimari özellikleri detaylıca işlendiği için çalışmamız, ele geçirilen seramikler üzerinden kalenin Osmanlı'nın son dönemlerindeki konumu, yerleşimi, ekonomik durumu ve ticari ilişkileri üzerinde yoğunlaşacaktır. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz Osmanlı dönemine ait ithal seramikler ve lüleler, kalede 1963-1964 ve 1968-1971 yılları arasında gerçekleştirilen kazılar sırasında ele geçirilip Adıyaman Müzesi'ne teslim edilen örneklerden oluşmaktadır. Özellikle Memluk döneminde büyük bir onarım geçiren kalenin 1516 yılından itibaren Osmanlı hakimiyetine girdiği bilinmektedir. 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar uzun bir süreye ait buluntuların çok az sayıda ele geçirilmesi kaledeki yerleşimin bu tarihten sonra azaldığının ve eski önemini yitirdiğinin göstergesi olmuştur. Ancak, özellikle 19. ve 20. yüzyıllara tarihlediğimiz lüleler ve Avrupa'dan ithal edilmiş ağırlıklı olarak fincan buluntuları, kalede bu dönemlerde de yerleşiminin özellikle kahvehane vb. kurumlar aracılığı ile az da olsa devam ettiğini göstermektedir.

2. ESKİ KAHTA KALESİ (YENİ KALE)'NİN TARİHİ VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Adıyaman'a 60 km mesafede bulunan Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale), Kahta İlçesi'nin yaklaşık olarak 26 km kuzeyinde, Kocahisar Köyü (Eski Kahta Köyü)'nde yer almaktadır (Bayhan ve Salman, 2010: 14). İlk inşa tarihi hakkında bilgi bulunmayan kalenin bazı kaynaklarda Hitit döneminde inşa edildiğinin tahmin edildiği (Boran, 2002: 882-883), bazı kaynaklarda ise M.Ö. 840 yılında Asurluların baskısına maruz kalmalarından dolayı bu tarihten önce inşa edildiği dile getirilmektedir (Bayhan ve Salman, 2010: 14; Şancı, 2010: 306). Ancak kalenin şekillenmesi yakın çevresinde bulunan Arsemia antik kentinin de ait olduğu Kommagene Krallığı döneminde olmalıdır. Bugünkü halini Memluk döneminde alan kalede Kommagene Krallığı da dahil olmak üzere antik dönemlerle bağlantı kurulabilecek tek unsur, aşağı kaledeki büyük salonun önünde bulunan ve yakın benzeri bugün "Eski Kale" ismi ile bilinen Arsemia antik kentinde ele geçirilen dikdörtgen şekilli kaya havuzudur (Hellenkemper, 1976: 94). Kalede yapılan kazı

çalışmaları sırasında tarihsel gelişimi konusunda bilgi veren bazı duvar kalıntlarına rastlanmıştır. Aşağı kaledeki büyük salonun temelleri araştırılırken doğrudan duvarların altında daha eski olduğu düşünülen duvar kalıntıları ile karşılaşmıştır. Ayrıca yukarı kalenin kuzey ve batı yönlerinde temelleri yapay oluklara kadar uzanan iki farklı sur duvarı da görülmüş ve bu duvar kalıntılarının 12. yüzyıla ait oldukları düşünülmüştür (Hellenkemper, 1976: 95). Böylelikle Memluk dönemindeki neredeyse yeniden inşa etme boyutundaki restorasyondan önce yapının varlığı arkeolojik verilerle desteklenmiştir. 11. yüzyılın sonlarına doğru bölgede egemenlik sağlayan Edessa (Haçlı) Kontluğu himayesine giren Yeni Kale'nin yönetiminde Haçlılara bağlı olarak Ermenilerin varlığı bilinmektedir (Dörner ve Naumann, 1939: 95). Bölgede yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden sonra kapsamlı kazılar gerçekleştiren F.K. Dörner ve K. Naumann tarafından hazırlanan çalışmada, Kalenin yüzeyindeki dolgu toprağın yüksekliği sebebi ile kesin olarak tarihlene yapacak mimari buluntulara rastlanamasa da Ortaçağa ait bu kalenin Ermeniler tarafından yerel kaynaklar kullanılarak inşa edildiği dile getirilmiştir (Dörner ve Nauman, 1939: 95). Kilikya ve Edessa'da yer alan Ermeni ve Haçlı kalelerini kapsamlı bir şekilde ele aldığı çalışmasında Hellenkemper, Eski Kahta (Yeni Kale) Kalesi'ni Edessa İlçesi'ndeki kaleler başlığında anlatmakla beraber, ele geçirilen yazıtlardan da hareketle Ermeniler tarafından tahkim edildiğini ifade etmektedir (Hellenkemper, 1976: 96). Sürekli olarak iktidar değişiminin olduğu bölgede yerleşim alanlarında da değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Haçlıların ve Ermenilerin bölgedeki diğer kalelere küçük eklentiler yapmalarına rağmen, 12. yüzyılda Eski Kahta (Yeni Kale) Kalesi'nde önemli tadilatlar gerçekleştirerek yönetim merkezlerinden biri haline getirdikleri düşünülmektedir (Hellenkemper, 2012: 271). Kalenin 1150 yılında Artuklular tarafından ele geçirildiği görülmektedir. 1226 yılına gelindiğinde Alaaddin Keykubat devrinde, Emir Mübarizzeddin Çavlı yönetimindeki Anadolu Selçuklu orduları tarafından Kahta'nın fethedildiği, bu fetih sırasında emirin kaleyi mancınıklarla vurduğu

kaynaklarda geçmektedir (Ayan, 2009: 128-129). Bu sırada Diyarbakır Artukluları hükümdarı Mesud, Memluk meliki Emir Eşref'ten yardım istemiş, bunun üzerine Melik Eşref Kahta'ya 10.000 kişilik bir ordu gönderse de bu ordu Selçuklulara karşı başarılı olamamıştır (Hellenkemper, 1976: 86). Bundan sonraki yaklaşık 50 yıllık süreçte kalede Selçuklu egemenliği görülmekle beraber, 1242 yılındaki Baba İshak ayaklanmasında harap edildiği ve Moğol istilası sonrasında dolaylı olarak bağımsızlık kazandığı belirtilmektedir (Hellenkemper, 1976: 87). Kale bugünkü halini Kahta'nın 1283 yılında Memlukler tarafından fethedilmesinden sonra almıştır. Fetihden kısa süre sonra kalede büyük yapı faaliyetlerinin başladığı, yapının çeşitli yerlerindeki kitabelerden de anlaşılmaktadır. Kale girişi üzerindeki kitabede 12 Ağustos 1286 yılında Şemsettin Karasungur El Cevkandar El Mansur zamanında Aybek El Devadar tarafından yaptırıldığı yazmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010: 15-16). Bunun dışında mescitte 1291 ve 1293 yıllarını veren iki farklı kitabe, dokuz numaralı burçta 1293 yılını veren kitabe ve sarayın giriş kapısında 1309 yılını veren bir kitabe daha rastlanmaktadır¹. Bütün bu kitabelerden de anlaşılacağı üzere Kale Memluk dönemindeki kapsamlı eklemelerle günümüze ulaşmıştır. 1389-1390 yıllarında Kahta ve kalenin Osmanlı hakimiyetinde kısa bir süre kalmasından sonra 1401 yılında Timur tarafından ele geçirildiği bildirilmektedir (Şancı, 2010: 307). Bundan sonraki dönemde Memluklere bağlı olarak Dulkadirli Beyliği'ne tabi olduğu bilinen Kahta ve Yeni Kale 1472 yılında Akkoyunlu saldırısına maruz kalmış ve kale ele geçirilse de (Hellenkemper, 1976: 89) Memluk kuvvetleri kısa sürede bölgeyi ve kaleyi geri almışlardır (Alıç, 2020: 218). 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Memluklere karşı elde edilen zafer sonucunda Kahta ve çevresinin kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girdiği bilinmektedir. Memluk döneminde yönetimin verildiği Dulkadirlerin Osmanlı döneminde de bölgede yönetimden sorumlu oldukları görülmektedir. Osmanlı arşivlerinde bulunan, H. 1.Rabiulevvel 964

¹ Eski Kahta Kalesi'nde bulunan kitabelerin tümü hakkında detaylı bilgi için bkz: Bayhan ve Salman, 2010: 15-19.

tarihli (M. 2 Ocak 1557) tarihli bir belgede Gerger Kalesi'nin dizdarlığını yapan Mehmet adlı kişinin vefat

etmesinden dolayı yerine Kahta Kalesi'nin kethüdası olan Memi'nin tayin edilmesi için Zülkadir Beylerbeyi'nin sancakbeyi tarafından bildirilmesi üzerine tayinin uygun bulunduğu dair belge bulunmaktadır (BOA, Mühimme Defteri, A.DVNSMHH, 2-1868, 1 Rabiulevvel, 964). Osmanlı arşivlerinde bu belge dışında bölgede yaşanan gelişmeler neticesinde Zülkadir Beylerbeyine hüküm olarak yollanmış başka belgeler de bulunmaktadır. Bütün bu belgelerden anlaşıldığı üzere 16. yüzyılın ikinci yarısında Kahta'nın yönetiminde Osmanlı Devleti'ne bağlandıktan sonra bölgede Beylerbeyi veya sancak beyi gibi görevlerde bulunan Dulkadirli hanedanlarının oldukları anlaşılmaktadır. 19. yüzyılda Diyarbakır Valiliği görevini yapan Kurt İsmail Paşa zamanında, 1870 yıllarına kadar kale içinde yerleşim olduğu köylüler tarafından belirtilmektedir (Dörner ve Naumann, 1939: 72). Bundan sonraki dönemlerde tahrip olmaya devam eden kalede 1938 yılında F. K Dörner ve R. Naumann araştırma ve kazı çalışmalarına başlamışlardır. II. Dünya savaşı sebebiyle kesilen araştırmalar 1951 yılında Dörner tarafından tekrar başlatılmış ve bugün Eski Kale ismi ile bilinen Nymphaios Arsemia'sı keşfedilmiştir. Bundan sonraki dönemde 1963-64, 1967 ve 1968 yıllarında Yeni Kale ve Arsemia'da çalışmalar yapan Dörner, 1987 yılına kadar bölgede çalışmalarına devam etmiş ve kalede de restorasyon çalışmalarında bulunmuştur (Wagner, 2012: 299). Son yıllarda kalede üç etaptan oluşan restorasyon çalışmaları yapılmış ve 2021 yılında tamamlanmıştır. 2021 yılında Adıyaman Müzesi tarafından yürütülen, bizim de katıldığımız kalenin güney ucunda bulunan çarşı olarak isimlendirilen ön savunma alanının restorasyonunun yapılarak turizme katılması amacı ile temizlik ve kazı çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar sırasında kalenin güney ucunda yer alan yan yana üç hücreden oluşan bölümün karşısında benzer şekilli hücrelerin olduğu ulaşılan duvar kalıntılarından

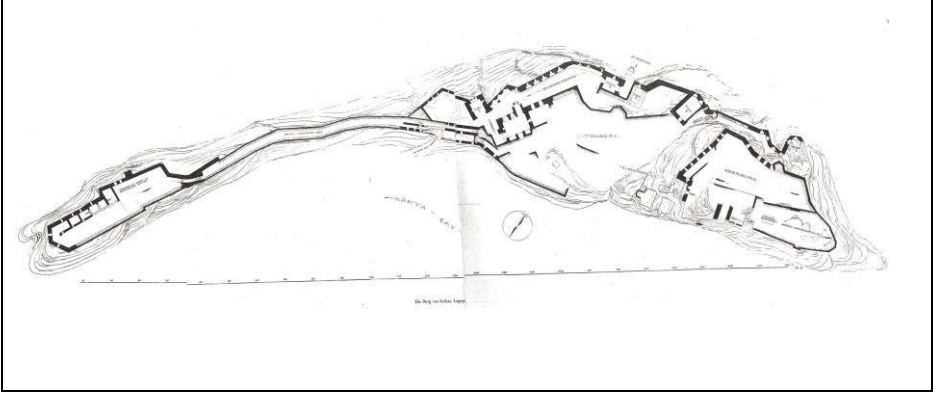
anlaşılmıştır. Karşılıklı üçer hücre şeklindeki bu mekanların orta kısımdan üzeri tonozla örtülü olduğunu düşündüğümüz dehliz benzeri uzun bir koridorla bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Kuzey tarafta bulunan sağlam hücrelerin üst katlarında bulunan taban döşemesi, bu kısımların en az iki katlı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bu kısımların doğusunda yukarı doğru yükselen duvar kalıntıları da bu düşünceyi desteklemektedir. 2021 yılı kazısında kuzeydeki sağlam hücrelerin altında daha önceki dönemlerde depo olduğu belirtilen (Bayhan ve Salman, 2010: 23) iki adet sarnıca ulaşılmıştır. İçlerinin küllerle dolduğu görülen bu sarnıçların da temizliği yapılmıştır. 2022 yılında devam edilecek kazı çalışmalarında hücrelerin kuzeyinde bulunan işlevi tam belirlenemeyen yapıda ve kalenin güney ucunda çalışmalara devam edilecektir. Kazı çalışmalarından sonra kalenin güney ucunda çarşı olarak tanımlanan bu kısmın restorasyonu tamamlanarak turizme kazandırılması amaçlanmaktadır.

Tarihsel olarak köklü bir yerleşim geçmişine sahip olduğu anlaşılan Eski Kahta (Yeni Kale) Kalesi, Kahta Çayı (Nymphaios) kıyısında yaklaşık olarak 350 m. yükseklikte sarp bir kayalık üzerine yerleştirilmiştir. Kalenin doğu ve batı yönleri sarp ve dik olduğu için bu kısımlarda sur duvarları kısa tutulmuşken güney yönde sura gerek duyulmamıştır (Bayhan ve Selman, 2010: 19) (Resim 1-2). Ancak kaleye girişin sağlandığı kuzey yönde eğim azaldığı için bu taraf surlarla desteklenmiştir. Bu kısımda bulunan duvarların altında başka duvar kalıntılarına rastlandığı için rampalı bölümün kalenin ilk inşasında da giriş yönü olduğunu ispatlamaktadır (Dörner ve Naumann, 1939: 71). Bu yönden girildikten sonra ikinci kapı alay meydanına çıkan yola açılmaktadır (Şancı, 2010: 307). Kalede yerleşim arazinin yapısına göre düzenlenmiştir. Doğuda en yüksek seviyede üç katlı olduğu düşünülen saray kalıntısı ve iki adet sarnıç yer almaktadır. İç kalenin batısındaki burcun içinde yer alan mescid 5.05x3.54 m. boyutlarında dikdörtgen şekilli bir mekandan ibarettir (Bayhan ve Salman, 2010: 20). Doğu yönde büyük bir sivri kemerle açılan eyvan şeklindeki mescide yedi basamaklı bir merdivenle

ulaşmaktadır. Mescidin güney duvarı üzerinde istiridye yivli bir mihrap yer almaktadır. Mescidin de yer aldığı burcun altında hapisane veya zindan olarak tanımlanan mekanlar bulunmaktadır. İç kalenin güney ucunda bugün çarşı olarak isimlendirilen ön savunma yeri, yan yana yerleştirilmiş üç mekandan oluşmaktadır. Bu mekanların simetrisinde de aynı şekilde mekanların yer aldığı anlaşılmaktadır. Kalede ön savunma yerine ve orta kısma bağlanan merdivenlerle Kâhta Çayı'na inen eğimli merdivenler bulunmaktadır (Resim 3). Bu merdivenler aşağıda küçük bir kaleye benzer mimari unsura (su kapısı) çıkmaktadır. Kalenin su ihtiyacını karşılamak için kullanılan bu su kapısının üst katına güvercinlik inşa edilmiştir. Memluk dönemi posta teşkilatının en önemli örneklerinden birini teşkil eden Eski Kahta Kalesi, Memluk posta teşkilatının kuzeydeki en uç istasyonudur (Hellenkemper, 1976: 88). Güvercinliğin alt kısmından başlayıp Kahta Çayı'nın diğer kıyısına açılan bir de geçit yer almaktadır. Bu birimlerin dışında iç kalenin çeşitli kısımlarında büyük oranda yıkılmış çok sayıda mekan kalıntısı görülmektedir. Memluk Sultanı Kalavun'un resmi tarihçisi olan İbn Abd-ül Zahir tarafından kaleme alındığı düşünülen sefer raporlarında Eski Kahta Kalesi'nde Memluk eklentilerinden önce dahi 70 kadar farklı işlevlerde mekânın olduğu geçmektedir (Hellenkemper, 1976: 89-90).

Görüldüğü üzere kurulduğu günden itibaren çeşitli eklemeler ve değişikliklerle günümüze ulaşan Eski Kahta Kalesi, özellikle Memluk döneminin Anadolu'da görülen kültür mirası içinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçirilip Adıyaman Müzesi'ne teslim edilen çok sayıda Memluk-Selçuklu dönemi seramiklerine kıyasla daha az sayıda ele geçirilen Osmanlı dönemi seramikleri ve lüleleri bu dönemde yerleşimin Ortaçağa nazaran oldukça seyrekleştiğinin de ispatıdır.

Çizim 1: Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale) Planı (Dörner ve Naumann, 1939)

Resim 2 Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale) Genel Görünüş (<https://kulturportali.gov.tr/turkiye/adiyaman/gezilecek yer/yenikale>)

Resim 3: Eski Kahta Kalesi Güneyden Saray Bölümü ve Kahta Çayı'na İnen Merdivenlerin Görünümü (Foto: Turgay POLAT)

2.1. Lüleler

Amerika kıtasında çok daha önceden kullanıldığı bilinen tütünün Avrupa'ya Christopher Colombus tarafından Amerika'dan getirildiği düşünülmektedir (Uçar,

2019a: 121). Bugünkü kullanımının dışında ait olduğu bölgede zevk veren bir madde olmasının yanı sıra dini ritüellerde de tütünün kullanıldığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2007: 4). Avusturyalı Aborjinlerin tütün ve çeşitlerini çiğnedikleri, Amerikalı yerlilerin de M.Ö. 3000-2000 yılları arasında yabani tütün kullandıkları kaynaklarda belirtilmektedir (Uçar, 2019a: 120). 17. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı sınırları içinde az çeşidi ile görülmeye başlanan tütün lüleleri (Bakla, 1985: 5) 20. yüzyılda sigaranın ortaya çıkmasıyla yavaş yavaş ortadan kaybolmuştur. Osmanlı topraklarına Avrupa ve Afrika yolu ile iki güzergâh üzerinden girdiği düşünülen (Ayhan, 2011a: 229) lüleler, çubuk ve ağızlıktan oluşan üç parçalı bir içim aletidir (Ayhan, 2014: 53). Lülelerin İstanbul (Tophane) başta olmak üzere Hasankeyf (Ayhan, 2010: 11-12), Bitlis (Şen ve Karasu, 2019: 189-206), Kırklareli-Lüleburgaz, Diyarbakır, Van, İznik, Beykoz, Edirne, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan gibi İmparatorluğun birçok bölgesinde üretildiği bilinmektedir (Aytaç, 2019, 577).

Kahta Yeni Kale'de ele geçirilen lülelerin çoğunluğu kırık vaziyette olmakla beraber, nispeten sağlam olan örnekler farklı form özellikleri göstermektedir (Resim 4/Tablo 1). Örnekler arasındaki ilk grubu *lale çanaklı lüleler* oluşturmaktadır (Tablo 1/1,2,3,4,5). Kırmızı ve kahverengi tonlarında hamurlu bu örneklerden biri hariç (Tablo1/1) diğer lülelerin tümü aynı renkte astara sahiptir. Lale çanaklı lülelerde, çanak kısmı daraldıktan sonra dışa çekik bir ağızla son bulunduğu için bu isimle anılmaktadır. Katalog dahiline alınan dört adet lale çanaklı örnek form ve süsleme açısından fikir vermektedir. Örneklerden biri bezemesizdir (Tablo 1/1) Dirsekli lüle biçimindeki örneğin konik şekilli duman yolu bombeli bir bilezikle sonlanmıştır. Diğer bir örneğin çanağında ağızdan

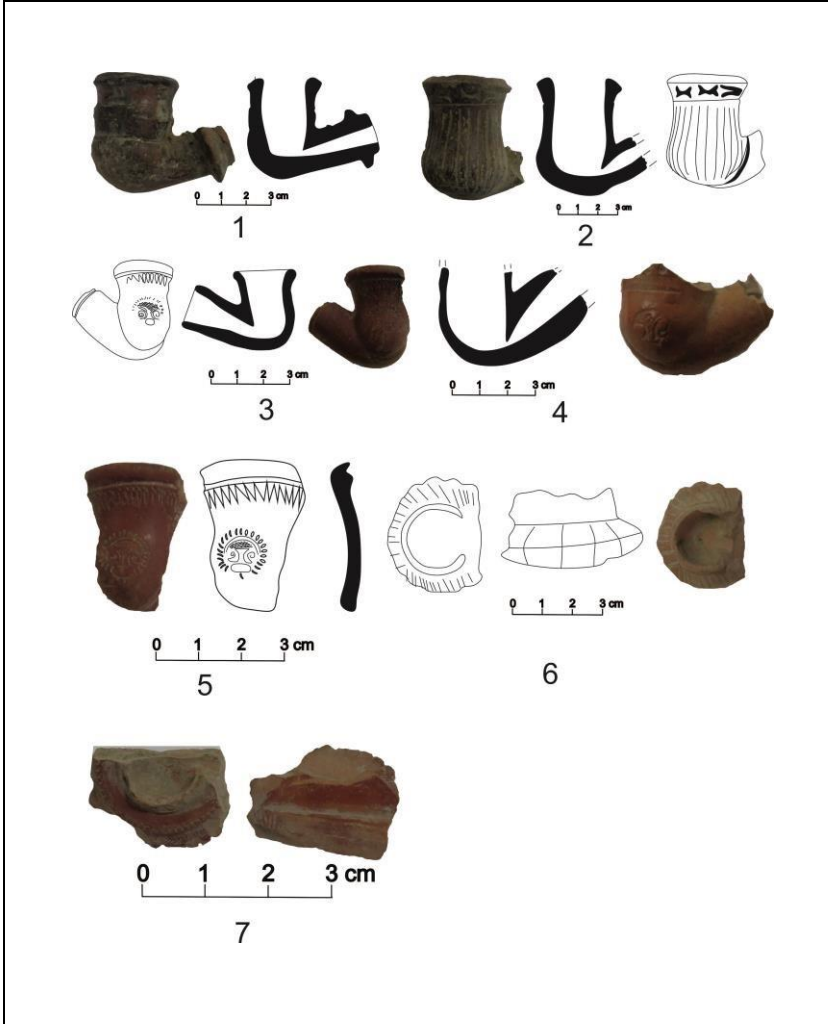

Resim 4: Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale) Lüle Fragmanları

omurgaya doğru inen dikey yivler bulunur. Ağız kısmının altında ise kurdele benzeri motifler kazımlarla oluşturulmuştur (Tablo 1/2). Diğer üç örneğin (Tablo 1/3,4,5) çanak kısmının yanlarında, kimi yayınlarda bitkisel süsleme (Saldırgan Karaaslan, 2019: 259) veya stilize aslan figürü (Doğanay, 2019: 67, 138/çiz. 20), kimilerinde ise mask (Ayhan, 2010: 8; Ayhan, 2011b: 104-105; Aytaç, 2019: 592; Şen ve Karasu, 2020: 424) olarak tasniflenen bir motif yer almaktadır. Divriği Kalesi lüleleri hakkında hazırlanan yüksek lisans tezinde, bu motifin bir mask olmadığı, ampir üslupta ele alınmış saksı ya da vazodan çıkan bitki veya çiçek motifleri olduğu belirtilmektedir. Aynı yayında motifin iki yanında bulunan volütlerin diğer araştırmacılar tarafından göz olarak değerlendirildiği bildirilmektedir (Budaktaş, 2020: 69). Ayrıca Kütahya Müzesi'nde bulunan lüleler ile ilgili hazırlanmış bir çalışmada da bahsi geçen bu süsleme kompozisyonu vazo veya saksıdan çıkan ağaç/çiçek motifleri olarak tasniflenmiştir (Uçar, 2020: 223/Tablo-5/33-34). İlk bakıldığında, baskının da silik olmasının etkisiyle bir mask veya figür sanılan bu kompozisyonun, aslında vazo veya saksıdan çıkan ağaç benzeri çiçekler olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz iki adet lülenin ise disk kaideli oldukları anlaşılmaktadır (Tablo 1/6-7). Duman yolları kırık olan bu örneklerden sadece disk şekilli kaidelerinden küçük bir kısım ulaşmıştır. Gözenekli kırmızı hamurlu ve astarlı olan bu örneklerde diskin kenarları kesilerek dilimli bir form oluşturulmuştur. Demirköy Fatih Dökümhanesi (Uysal, 2007: 555), Bursa Tophane (İnanan ve Şahin, 2017: 42), Demre Aziz Nikolaos Kilisesi (Fındık 2016: 383), İzmir/Smyrna (Ayhan 2009: 16; Uçar, 2019b: 373/fig.3), Kütahya (Uçar, 2020: 222), Hasankeyf (Ayhan, 2010:4-5), Cizre İç Kale (Saldırgan Karaaslan, 2019: 139-154), İstanbul Saraçhane (Hayes,1992: plate 50-g), Hoşap Kalesi (Berge, 2020:136), Divriği Kalesi (Budakdaş, 2020: 227-232) ve Harput İç Kale (Aytaç, 2019: 599-601) gibi Anadolu'nun farklı bölgelerinde ele geçirilen disk kaideli lüleler genel olarak 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Tablo 1: Kahta Yeni Kale Lüle Örnekleri

2.2. İthal Seramikler

Eski Kahta Kalesi'nde gerçekleştirilen kazılar sırasında ele geçirilen ithal seramiklerin büyük çoğunluğu küçük boyutlu fincanlar ve fincanlara ait fragmanlardır. Bu örnekleri köken olarak değerlendirdiğimizde Almanya/Avusturya menşeli Meissen porselenleri ve İngiliz sıraltı (Handpainted) porselenleri oldukları anlaşılmaktadır. Avrupa'da özellikle 18. yüzyılda Çin

porcelenleri kadar kaliteli porcelenler üretmek için çalışmaların başladığı görülmektedir. Sanayi inkılabı ile üretime başlayan Avrupalı seramik fabrikaları üretimlerindeki sayısal fazlalık ve ucuzlukları sayesinde Orta Doğu ve Asya'da büyük yaygınlık göstermişlerdir. Bu bağlamda Meissen porcelen fabrikalarının ilk kuruluşu Saksonya Prensi Augustus tarafından Dresden'de porcelen üretim denemeleri ile başlamıştır (Yılmaz, 2004: 72; Lu vd. 2019: 89; Meriç, 2021: 223). Meissen'de kurulan Saksonya Kraliyet Porcelen fabrikası ile birlikte Berlin, Höchst ve Nymphenburg'da kurulan fabrikalarda beyaz ve sert dokulu hamurlu porcelenler üretilmeye başlanmıştır. 1710 yılındaki ilk üretimlerde Çin etkisi porcelenlerin bezemenin yanı sıra çay ve kahve fincanı gibi formlarda da kendini hissettirmektedir (Meriç, 2021; 223). Meissen Porcelen fabrikalarının erken dönem üretimlerinde (1710-1735) dekordan sorumlu kişiler değişse de Çin etkisi hissedilmekte, ayrıca kullanılan renklerde de çeşitlilik görülmektedir. Bu dönem örneklerinde siyah, Napoli sarısı, altın sarısı, demir kırmızısı, kobalt mavisi ve pembe gibi renkler porcelen bezemesinde uygulanmıştır (Kalyoncu, 2011: 28). Çin porcelenlerinde atölye veya hanedan sembolleri olarak kabın kaide içine işlenen amblemler Avrupa porcelenlerinde de uygulanmıştır. Bu bağlamda Meissen porcelenlerinin en bilinen işareti "çapraz kılıç" şekilleridir (Yılmaz, 2004: 73). Aynı işaretin 18. yüzyıl Kütahya üretimi fincanlarda da taklit edildiği görülmektedir (Gök, 2015: 35 vd; Uçar, 2019c: 376).

Kahta Yeni Kale'de ele geçirilen Meissen porcelenlerinde birkaç farklı bezeme tarzı görülmektedir. İlk düzenlemede sıraltı ve sır üstünde farklı renkte süslemeler dikkati çekmektedir. Bu tarz süslemeye sahip bir örneğin (Tablo 2/9) merkezinde, mavi renkte dört yapraklı bir çiçek motifi yer almaktadır ve iki yanına kırmızı renkli yapraklar yerleştirilmiştir. İç yüz ağız kenarında ince bir bant bulunan örneğin dış yüzeyinde belirli aralıklarla yerleştirilen dairesel madalyonların içindeki mavi renkli çiçeklerin üzerleri sarı, yeşil ve kırmızı renkte yapraklarla bezelidir. Bu sarı, yeşil ve kırmızı renkli yapraklar sır üstündeyken mavi bezemeler sıraltına

işlenmiştir. Ağız kenarında yarım daire şekilli bir bant bulunan bir diğer örneğin dış yüzünde (Tablo 2/10) ise kıvrım dallar üzerinde bulunan üçlü benek motiflerinin üzerleri kırmızı ve yeşil renkli üç yapraklı çiçekler ile bezenmiştir. Meissen porselenleri içinde çok bilinen bir kompozisyon olan iri benek motiflerinin Yeni Kale'de ele geçirilen örnekler arasında da yer aldığı görülmektedir (Tablo 2/12). İç yüz merkezinde yine diğer örneklerle benzer şekilde dört yapraklı çiçek motifi görülmektedir. Aynı tarzda bezemeye sahip olması gerektiğini düşündüğümüz iki örnek büyük oranda kırılmış, yalnızca kaide kısımları kalmıştır (Tablo 2/13, 14). Bu iki örneğin kaide içlerinde dikey bir çizgi şeklinde işaret bulunmaktadır. Meissen porselenlerinde örneklerin iç ile dış yüzlerinde farklı renkte sırların uygulandığı görülmektedir. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz iki örnekte de bu şekilde bir bezeme söz konusudur. Bu örneklerin dış yüzleri kahverengi sırla kaplıken iç yüzlerinde ağız kenarında mavi bant veya kırmızı renkte stilize motiflerle oluşturulan şeritler yer almaktadır (Tablo 2/16, 17). Örneklerden birinin iç yüz merkezinde iri benekli bezemelerden bir kısım kalmışken (Tablo 2/16) diğer örneğin dış yüzünde kahverengi sırlı alanın ortasında beyaz ve sarı renkte bezmeden küçük bir parça görülmektedir (Tablo 2/17). Meissen porselenleri arasında en sık karşılaşılan süsleme unsurlarından birisi yivli olarak ele alınmış fincan gövdesinde yivlerin içlerinde kırmızı renkli hatların ağızdan kaideye kadar inmesidir. Yeni Kale seramikleri arasında üç örneğini gördüğümüz bu bezeme türünde dış yüzde aynı süsleme görülürken eserlerin iç yüzlerinde birbirinden farklı motiflerle bezemeler oluşturulmuştur. Örneklerden birinin iç yüz ağız kenarında kırmızı renkli ince bant bulunurken (Tablo 2/19), bir diğer örnekte ise mavi ve kalın bir bant kullanılmıştır (Tablo 2/21). Aynı kompozisyona sahip bir diğer örneğin iç yüz ağız kenarında ise eşkenar dörtgenlerin merkezlerinde altın yıldız uygulaması göze çarpmaktadır (Tablo 2/20). Yivsiz olarak ele alınan, form açısından diğer örneklere göre daha farklı ve büyük olan bir örneğin kahve fincanı olmadığı ve ağız kenarında içleri taramalı kalın bir bant bulunduğu görülmektedir (Tablo 2/18).

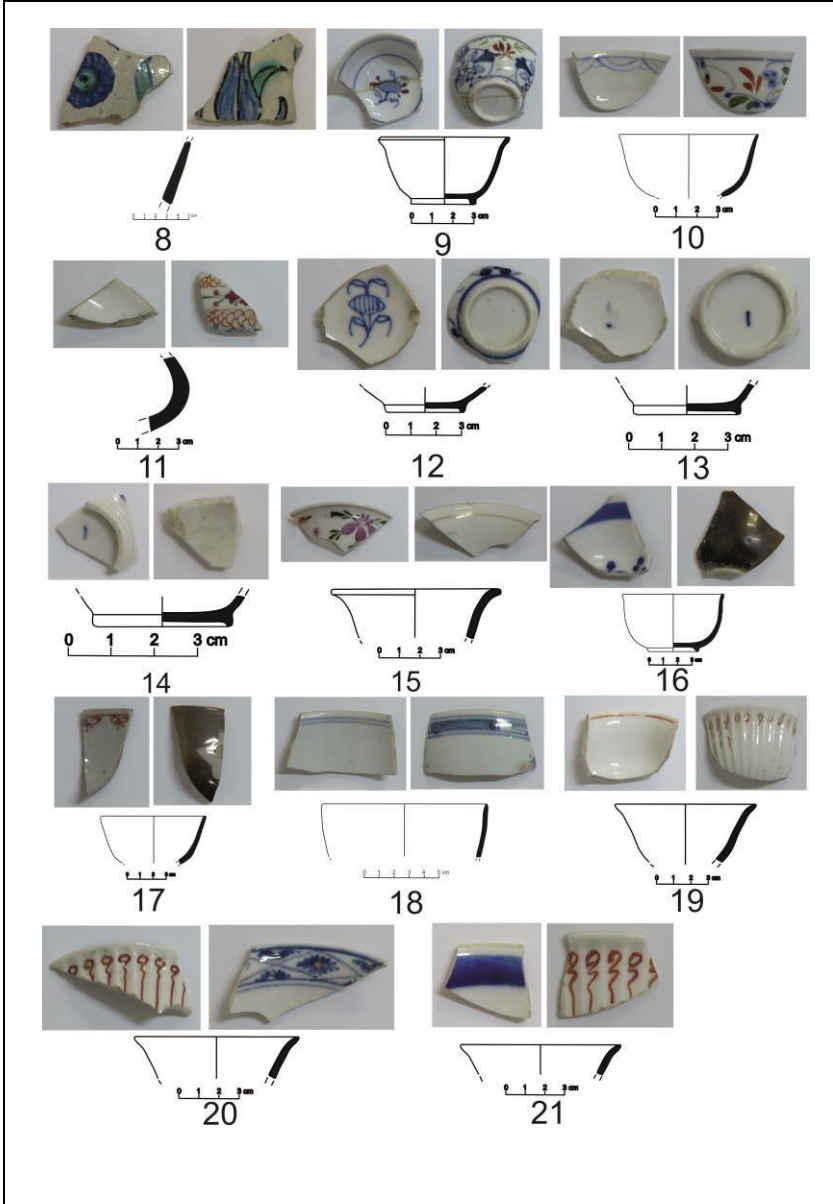
Çalışmamız kapsamında incelediğimiz örnekler arasında çok az sayıda olmakla beraber İngiltere üretimi Hand-painted (Sıraltı) porselenler de bulunmaktadır. Kazılar sırasında bu tip porselenlerden sadece bir adet ele geçirilmiştir (Tablo 2/15). İngiltere porselen üretiminde özellikle transfer baskılı porselenlerle öne çıkmaktadır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısı ile beraber transfer baskılı örneklerin yanında şeffaf sıraltıda çok renkli porselenlerin de üretildiği görülmektedir (François, 2001: 164; Meriç, 2021: 181). Herhangi bir şablon veya kontur uygulaması görülmeyen bu seramiklerde şeffaf renksiz sıraltına pembe, yeşil, sarı, turuncu ve mor renklerde serbest fırça darbeleri ile oluşturulmuş çeşitli bitkisel süslemeler dikkati çeker. Eski Kahta Kale'de (Yeni Kale) ele geçirilen örnek konik gövdeli, dışa çekik ağız kenarlı bir fincandır. Eserin iç yüzünde ağız kenarında altın sarısı renkte ince bir bant bulunmaktadır. Dış yüzde ise gövde başlangıcında yeşil yaprakları olan merkezi mor renkli bir çiçek dikkati çekmektedir. Örneğin kırık olması sebebiyle bunun dışındaki bezemesine dair tam bir fikir edinilememektedir. Kalede yapılan kazı çalışmaları sırasında Ortaçağa ait çok sayıda seramikle karşılaşılmasına rağmen 1516 yılından sonra bölgenin Yavuz Sultan Selim zamanında fethedilmesinden, 18.-19. yüzyıla kadar olan uzun soluklu bir sürece ait seramiklerin bulunmaması oldukça ilgi çekicidir.

Bahsedilen dönemlere ait olan İznik ve Kütahya üretimi seramiklere kalede neredeyse hiç rastlanmaması bölgenin ve kalenin Osmanlı döneminde fazla rağbet görmediğini ve muhtemelen terkedildiğini düşündürmektedir. Çalışmamız kalede bulunan ithal seramikler ve lüleleri konu edinmekle beraber, eserler arasında bir adet 17.-18. yüzyıla ait İznik veya Kütahya üretimi olabileceğini düşündüğümüz bir kap parçası da bulunmaktadır (Tablo 2/8).

Meissen fabrikalarında üretilen porselenler Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı coğrafyalarına dağılmıştır. Yapılan kazı ve araştırmalar neticesinde imparatorluğun başka bölgelerinde de Meissen porselenlerine rastlanmıştır.

Başkent İstanbul'da Saraçhane ve Sirkeci'de yapılan araştırmalarda çok sayıda Meissen porseleni ele geçirilmiştir. Kahta Yeni Kale'de ele geçirilen yivli gövdeli fincanlar ile sıraltı ve sır üstü tekniklerinin bir arada kullanıldığı örneklerin yakın benzerleri İstanbul'da da ele geçirilmiştir (Hayes, 1992: pl 44/b,d; Polat, 2018: 377-380). Alanya Kalesi'nde yapılan çalışmalar sırasında Almanya üretimi fincanlarla karşılaşılmıştır. Form ve kompozisyon açısından Yeni Kale buluntuları ile çok yakından benzerlik taşıyan bu örneklerde yivli gövdeli fincanların her bir yivinde ağızdan kaideye kadar kırmızı dalgalı hatlara yer verilmiştir. Alanya Kalesi'nde ele geçirilen örnekler 1840 yılından 20. yüzyılın başlarına kadar olan sürece tarihlenmiştir (Oral, 2014: 457-459). Aynı bezemelere sahip Meissen fincanlarına Şam'da da rastlanmıştır (François, 2009: fig. 5/31; François, 2013: 320 fig.2). Ortadoğu'da geniş bir yayılım alanına sahip olduğu anlaşılan Meissen porselenlerinden Yeni Kale örneklerine benzer bezemelere sahip örnekler Yafa'da da ele geçirilmiştir (De Vincenz, 2021: 282 fig.8, 3B, 283 fig 8, 3C). İzmir Smyrna Agorası Kazıları Avrupa seramikleri açısından oldukça yoğun buluntu veren alanlardan bir tanesidir. Bütün bu örneklerin Osmanlı coğrafyasında liman kentlerinde ortaya çıkarılması dikkat çekicidir. Bölgede yapılan kazılar sonucunda Avrupa'dan ithal edilmiş farklı kökenli seramikler arasında Meissen porselenleri de yer almaktadır. Yeni Kale kazılarında ele geçirilen birbirinden farklı bütün Meissen porselen kompozisyonlarına sahip fincanların benzerlerine Smyrna Agorası'nda rastlamak mümkündür (Meriç, 2021; 223-229; Meriç, 2022, 171-174). Bunun dışında İstanbul Tekfur Sarayı, Demirköy Fatih Dökümhanesi, Aphrodisias gibi alanlarda da Meissen porselenleri ele geçirilmiştir (Meriç, 2022: 173).

Tablo 2: Kahta Yeni Kale İthal Seramikleri

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Eski Kahta Kalesi'nde (Yeni Kale) ele geçirilen lülelerin üretim yerleri kesin olarak bilinmemekle beraber kalede yapılan kazılar sırasında üretime dair herhangi bir iz bulunamamıştır. Buluntular arasındaki lülelerin sayıca fazla olmaması da bölgede lüle üretiminin olmadığını düşündürmektedir. Üretim yerinin Kahta olmadığını düşündüğümüz bu örnekler üzerinde herhangi bir usta veya atölye damgası bulunmaması da üretim yeri hakkında yorum yapmamızı zorlaştırmaktadır. Ancak farklı bölgelerde ele geçirilen lüleler üzerindeki süslemeler ile Yeni Kale lüleleri üzerindeki süslemelerin çok yakın benzerliklerinden hareketle bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz lale çanaklı lülelerden üçünde, çanağın iki yanındaki vazo ya da saksıdan çıkan ağaç/çiçek biçimindeki süslemelerin benzerlerine Divriği Kalesi, Cizre İç Kale, Harput İç Kale, Hasankeyf, Bitlis Kalesi, Tarsus Müzesi ve Kütahya buluntuları arasında rastlanmaktadır. Ancak bu bölgelerdeki lüleler hakkında yapılan çalışmalarda daha önce de belirtildiği gibi, Kütahya ve Divriği buluntuları haricindeki diğer alanlarda ele geçirilen lülelerdeki bahsi geçen süslemeye mask veya figür benzeri değerlendirmeler yapılmıştır. Bahsi geçen bölgelerdeki bu süslemeye sahip örneklerden sadece Divriği buluntuları üzerinde usta damgası bulunmaktadır ve "Ruhi" ismi okunmaktadır (Budakdaş, 2020: 198, 200). "Ruhi" damgalı lülelerin İstanbul üretimleri olduğu ifade edilmektedir (Bakla, 2007: 131). Bu dönemde İstanbul'da birçok lüle üreticisi olduğu düşünülürse bu süsleme kompozisyonunun başka bir atölye ya da usta tarafından kullanılma ihtimalini de göz ardı etmemek gerektiğini düşünmekteyiz. Ancak dikkati çekmek istediğimiz bir diğer husus bu süslemeye sahip lülelerin buldukları alandaki diğer lülelere oranla oldukça az sayıda ele geçirilmesidir. Üretimin yapıldığı düşünülen Bitlis Kalesi'nde üç, Kütahya Müzesi'nde iki, Tarsus Müzesi'nde üç, Harput İç Kale'de iki, Hasankeyf'te iki ve Kahta Yeni Kale'de üç adet olmak üzere oldukça az sayıda ele geçirilmişlerdir. Buluntu alanları coğrafi olarak düşünüldüğünde Anadolu'nun

farklı bölgelerinde ele geçirildikleri anlaşılmaktadır ki; bu da bu lülelerin geniş bir ticari ağa sahip bir şehirden diğer bölgelere geldiğini düşündürmektedir. 19. ve 20. yüzyıl dönemleri göz önüne alındığında bu tanıma en uygun Osmanlı şehrinin İstanbul olduğu akla gelmektedir. Coğrafi olarak Adıyaman'a en yakın lüle üretimi yapıldığı bilinen kent Diyarbakır'dır (Buckingham, 1827: 215). Ancak Diyarbakır üretimi oldukları kesin olarak bilinen örnekler henüz yayınlanmadığı için bu konudaki bilgilerimiz kısıtlıdır ve kıyaslama şansımız bulunmamaktadır. Yakınında Diyarbakır dururken İstanbul gibi uzak bir mesafeden getirilmesinin daha düşük bir ihtimal gibi görünse de kale yerleşimlerinde bulunan asker vb. görevliler eliyle de bölgeye getirilme ihtimali göz ardı edilmemelidir. Bunun dışında Güneydoğu Anadolu'da yer alan yapılarda sıkça karşılaşılan bacinilerde görülen Avrupa kökenli seramiklerle (Polat, 2021, 1117-1145) paralel olarak bu örneklerin Kahta'ya ulaşmış olması düşünülebilir.

Yani Kale'de ele geçirilen ithal porselenler Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinde ele geçirilen örneklerle paralellik göstermektedir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı topraklarında yaygın olarak kullanıldığı anlaşılan ithal porselenler arasında Meissen porselen fabrikalarında üretilen örneklerin önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Liman kentleri başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasının birçok farklı bölgesinde karşılaşılan ithal porselenlerin niceliksel fazlalığının altında birkaç sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki; 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri alanlardaki gerilemesinin sonucunda Avrupa devletlerinin açık pazarı haline gelmesidir. Özellikle 1838 yılında İngiltere (Balta Limanı) ile daha sonra 1841 yılına kadar diğer birçok Avrupalı devlet ile imzalanan serbest ticaret antlaşmaları sonucu batılı tüccarlara vergi konusunda büyük kolaylıklar sağlanmış, böylelikle ülkenin birçok bölgesine gümrük vergisi ödenmesi gerekmeden Avrupa malları girmiştir (Eşiyok, 2010: 64, 79-82). Ayrıca Avrupa'nın bu dönemde Sanayi devrimi sonrasında ürünlerini fabrikalarda sayıca çok daha fazla ve çok daha ucuz ürettikleri düşünüldüğünde, Osmanlı

topraklarındaki Kütahya ve Çanakkale gibi yerli seramik üreticilerinin Avrupalı üretici ve tüccarlarla baş etmesi oldukça zordur. Kahta Yeni Kale’de 19. yüzyıla ait Avrupa üretimi fincanlar ele geçirilmişken Kütahya fincanlarının bulunmamış olması da bu konunun bir yansıması gibidir. Günlük kullanım eşyalarında Avrupa üretimi porselenler, kültürel etkileşim ve 19. yüzyıldaki Osmanlı’nın ticari ağı hakkında bilgi vermesi ile oldukça önemli buluntular olmasının yanı sıra bu dönemdeki ekonomik ve siyasi koşulların sanatta birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alıç, S. (2020). “Dulkadirli Beyliği-Akkoyunlu Devleti Münasebetleri”, KSÜSBD, C. 17, S.1, 211-226.
- Ayan, E. (2009). “Türkiye Selçuklularında Köle Emirler Mübârizzeddin Çavlı”, Karadeniz, S.3, 125-139.
- Ayhan, G. (2010). “Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntularının Değerlendirmesi”, Sanat Tarihi Dergisi, 19 (1), İzmir, 1-22.
- Ayhan, G. (2011a). “19. Yüzyıla Tarihlenen Bir Grup Osmanlı Lülesi”, Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 227-241.
- Ayhan, G. (2011b). Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Ayhan, G. (2014). “Lüle Terminolojisinin Sorunları Üzerine Görüşler”, XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Ekim 2012, Sivas, 53-63.
- Aytaç, İ. (2019). “Harput İç Kale Kazılarında 2015-2016 Yıllarında Bulunan Tütün Lülelerinin Değerlendirilmesi”. Yaşar Erdemir’e Armağan: Sanat Tarihi Yazıları. Konya: LiteraTürk Academia, 567-608.
- Bakla, E. (1985). “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik”, Antika, 5, İstanbul, 4-8.

- Bakla, E. (2007). Tophane Lüleçiliği Osmanlı Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi, İstanbul, Antik A.Ş. Yayınları.
- Berge, S. (2020). Hoşap Kalesi Tütün Lüleleri (2007-2015), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Boran, A. (2002). "Türk Sanatında Kale Mimarisi", Türkler Ansiklopedisi, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 878-892.
- Buckingham, J.S. (1827), Travels im Mesopotamia, Henry Colburn, London.
- De Vincenz, A. (2021). "Porcelain and Ceramic Vessels of the Ottoman Period From the Qishle in Jaffa Israel, Excavation of the Ottoman Military Compound (Qishle) of Jaffa 2007,2009, The Jaffa Cultural Heritage Project Series 4, Münster, 127-304.
- Doğanay, M. (2019). Tarsus Müzesi'nde Bulunan Lüleler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dörner, F.K. ve Naumann, R. (1939). Forschungen in Kommagene, Istanbuler Forschungen Bant. 10, Berlin.
- Eşiyok, B.A. (2010). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Antlaşması" Mülkiye, 34(266), 67-108.
- Fındık, Ebru (2016). "Ay Işığında Tütün Seremonisi – Osmanlı Kırsalında Tütün Kullanımının Kanıtları: Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları Lüle ve Nargile Buluntuları". Cedrus IV, 373-392.
- François, V. (2001). "Production et Consommation de Vaiselle a Damas a L'epoque Ottomane", Bulletin d'etudes Orientales, Etudes e Travaux a la Citadelle de Damas 2000-2001: Un Premier Bilan (2000-2001), 157170.
- François, V. (2013). "European Pottery Imports in Ottoman Bilad-ad Sham (18.19. Centries): Archeological Data and Written Sources", 14. International Congress of Turkish Art Proceedings, Paris, 317-325.

- Gök, S. (2015). Smyrna (İzmir) Agorası'nda Osmanlı İzleri: Kütahya Seramikleri (2007-2014 Kazı Dönemi), İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Hayes, J.W. (1992). Excavations at Saraçhane in Istanbul, Vol. 2, Princeton University Press, Oxford.
- Hellenkemper, H. (1976). Burgen Der Kreuzritterzeit in Der Grafschaft Edessa und im Konigreich Kleinarmenien, Rudolf Habelt Verlag GmbH, Bonn.
- Hellenkemper, H. (2012). "Ortaçağ'da Kommagene", Fırat Kıyısında Tanrı Krallar Kommagene'de Yeni Kazılar ve Araştırmalar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 266-276.
- İnanan, F. ve Şahin, D. (2017). "Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı'da Tütün Keyfi", Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(32), 33-54.
- Kalyoncu, H. (2011). Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonunun Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lu, Dongilang, Wei, Wu ve Liu, Yang (2019). "The Influence of Chinese Porcelain on Meissen Porcelain", Frontiers in Educational Research, 2, 88-91.
- Meriç, A.Z. (2021). *Smyrna/İzmir Agorası Buluntuları Işığında Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri Arasındaki Seramik Ticareti (16.-19. Yüzyıl)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Meriç, A.Z. (2022). "Avrupa'dan Osmanlı Topraklarına İthal Edilen Seramikler (16.-19. Yüzyıllar)", Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 26(10), 155182.
- Oral, Ö. (2014). "Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Avrupa Porselenleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Cedrus, 2, 453-466.
- Polat, T. (2018). Marmaray Projesi Kazılarında Ortaya Çıkarılan Osmanlı

- Seramikleri (Üsküdar, Sirkeci, Yenikapı Marmaray İstasyonları ve Haliç Metro Ayakları), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Polat, T. (2021). "Geç Dönem Osmanlı Mimarisinde Bölgesel Bir Süsleme: Bacini (Şanlıurfa Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme), Sanat Tarihi Dergisi, C. 30, S.2, İzmir, 1117-1145.
- Saldırgan Karaaslan, G. (2019). Cizre İç Kale Kazısı Lüle Buluntuları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şancı, F. (2010). "Adıyaman İli'nin Kültürel Varlıklarının Turizme Kazandırılabilirliği (Yeni Kale Örneği)", Güneşe Yürümek, Adıyamanlılar Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, 305-318.
- Şen, K. ve Karasu, Y. E. (2019). "2018 Yılı Bitlis Kale Kazısı Kaideli, Süzgeçli Çanaklı Lüle Buluntuları", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 65, 189-206.
- Şen, K. Ve Karasu, Y.E. (2020). "Bitlis Kalesi Osmanlı Lülelerinin Değerlendirmesi (2018 Yılı Kazı Sezonu)", Art Sanat, 14, 413-440.
- Uçar, H. (2019a). "Archaeological Proof of Enjoy at Tire Kutu Han: Clay Pipes", Mediterranean Archaeology and Archaeometry, 19 (2), 119-134.
- Uçar, H. (2019b). "A Group of Ottoman Pipes Discovered in the Mosaic Hall at Smyrna Agora", Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III, Ege Yayınları, İzmir, 357-378.
- Uçar, H. (2019c). "2013-2014 Yılı Edirne Yeni Saray Kazısı İznik ve Kütahya Seramikleri", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 17(3): 365-386.
- Uçar, H. (2020). "Kütahya Müzesinden Bir Grup Osmanlı Lülesi", Kütahya Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Araştırmaları Kütahya Müzesi 2019 Yıllığı, S. VII, Ankara, 193-224.
- Uysal, A. O. (2007). "Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Seramik Buluntuları". Byzas 7, Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean

- Archeological Contexts, ed. Beate Böhlendorf-Arslan – Ali Osman Uysal – Johanna Witte-Orr, İstanbul: Ege Yayınları, 545-558.
- Yılmaz, F. (2007). “Tütün Üzerine Düşünceler, Batıda ve Bizde”, Tütün Kitabı, İstanbul, 4-15.
- Yılmaz, G. (2004). 19. Yüzyıl Osmanlı Sosyal Yaşamında Sanat Eseri Olarak Yeni Objeler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Wagner, J. (2012). “Kommagene Krallığı Tarihinin Kronolojisi”, Fırat Kıyısında Tanrı Krallar Kommagene’de Yeni Kazılar ve Araştırmalar, Ed. J. Wagner, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 297-299.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Bab-ı Asafi/Divan-ı Humayun Mühimme Defterleri, 2-1868, 1 Rabiulevvel, 964.

EXTENDED ABSTRACT

Eski Kahta Castle (New Castle), 60 km from Adıyaman, is located in Kocahisar Village (Old Kahta Village), approximately 26 km north of Kahta District. There is no information about the first construction date of the castle. It is stated that it was built before this date due to the pressure of the Assyrians in 840. However, the formation of the castle must have been during the Commagene Kingdom, to which the ancient city of Arsemia, located in its immediate vicinity, also belonged. The existence of the structure was supported by archaeological data before the restoration in the Mamluk period which was almost rebuilt. Towards the end of the 11th century, the existence of Armenians, depending on the Crusaders, is known in the management of the New Castle, which came under the auspices of the Edessa (Crusader) County, which dominated the region. Although it is known that the castle was used after a major repair during the Mamluk period, it is known that it has been under Ottoman rule since 1516. As a result of the wars of Yavuz Sultan Selim with the Mamluk State, the Mamluks were destroyed and many regions of Southeastern Anatolia came under Ottoman rule. It is understood that other castles, such as Kahta Old Castle, in the south and southeast of the Ottoman Empire, lost their former importance after these conquests.

The imported ceramics and bowls from the Ottoman period, which we evaluated within the scope of our study, consist of samples that were captured during the

excavations carried out in the castle between 1968-1971 and delivered to the Adıyaman Museum. Most of the imported ceramics recovered during the excavations in the New Castle are small-sized cups and fragments of cups. When we consider these examples as origin, it is understood that they are Meissen porcelains of German/Austrian origin and English hand-painted porcelains.

Several different decoration styles can be seen on the Meissen porcelains found in Kahta New Castle. In the first arrangement, decorations of different colors under the glaze and on the glaze attract attention. It is seen that large speckle motifs, a well-known composition among Meissen porcelains, are also among the samples found in New Castle. One of the most common ornamental elements among Meissen porcelains is the red-colored lines going down from the rim to the pedestal inside the grooves on the cup body, which is considered as fluted. In this type of decoration, of which we see three examples among the New Kale ceramics, the same decoration is seen on the outer surface, while the inner faces of the works are decorated with different motifs. Among the examples found in Kahta Yeni Kale, there are hand-painted (Underglaze) porcelains produced in England, although they are very few in number. Only one of this type of porcelain was found during the excavations. England stands out in porcelain production, especially with transfer-printed porcelain. In the second half of the 19th century, it is seen that transparent underglaze multicolored porcelains were produced as well as transfer-printed samples. It is understood that the samples produced in Meissen porcelain factories had an important place among the imported porcelains that were understood to be widely used in the Ottoman lands in the 19th century. In the 19th century, as a result of the decline of the Ottoman Empire in the political and military fields, it became the open market of the European states. As a result of the free trade agreements signed with England (Balta Port) in 1838 and then with many other European states until 1841, western traders were provided with great convenience in terms of taxation, thus European goods entered many parts of the country without the need to pay customs duty. It is very difficult for domestic ceramic manufacturers in Ottoman lands such as Kütahya and Çanakkale to cope with European manufacturers and traders who can sell products all over the country at a lower. The fact that 19th century European cups were seized in Kahta Yeni Kale, while Kütahya cups were not found, as a reflection of this issue.

Although the exact production places of the pipes found in The Castle are not known, no traces of production were found during the excavations in the castle. The fact that the number of pipes among the finds is not high also suggests that there was no production of pipes in the region. The fact that there is no master or workshop stamp on these samples, which we think is not from Kahta, makes it difficult for us to comment on the production site. In three of the pipes with tulip bowl, which we evaluated within the scope of our study, similar decorations in the form of vases or flower pots on both sides of the bowl can be found among

the finds of Divriği Castle, Cizre Citadel, Harput Citadel, Hasankeyf, Bitlis Castle, Tarsus Museum and Kütahya. When the find areas are considered geographically, this suggests that these pipes came from a city with a wide commercial network to other regions. Considering the 19th and 20th century periods, it comes to mind that the Ottoman city most suitable for this definition is Istanbul. Geographically, the closest city to Adıyaman is Diyarbakır where known for the production of pipe. However, since the samples that are definitely known to be produced in Diyarbakır have not been published yet, our information on this subject is limited and we do not have a chance to compare. Although it seems less likely to be brought from a distance like Istanbul, while Diyarbakır stands nearby, the possibility of being brought to the region by the officials soldiers etc. in the castle settlements should not be ignored. Although our study is about the imported ceramics and bowls found in the castle, among the artifacts, there is also a vessel fragment from 17-18 centuries, which we think may be an Iznik or Kütahya production. The imported porcelains seized in the New Castle show parallelism with the samples found in other parts of the Ottoman geography.